Firește, un manuscris

În ziua de 16 august 1968, mi-a căzut în mină o carte datorată unui anume abate Vallet, Le manuscript de Dom Adson de Melk, *tradus în franceză după* ediţia lui Dom J. Mabillon *(Aux Presses de l'Abbaye de la Source, Paris, 1842). Cartea, însoţită de date istorice mult prea sărace, se limita să reproducă cu fidelitate un manuscris din secolul al XlV-lea, găsit, la rândul său, în mănăstirea din Melk, de marele erudit al secolului al XVII-lea, căruia i se datorează atât de mult în privinţa istoriei ordinului benedictin. Mă bucuram de savanta trouvaille (a treia, deci, în timp, pentru mine) pe când mă aflam la Praga, în aşteptarea unei persoane dragi. Şase zile mai târziu, după ce trupele sovietice au ocupat nefericitul oraş, reuşeam să ajung la frontiera austriacă, la Linz, de aici să mă duc la Viena, unde m-am întâlnit cu persoana aşteptată, şi împreună s-o pornim în sus pe Dunăre.*

Într-un climat mental de mare tulburare, citeam, fascinat, cumplita istorie a lui Adso din Melk, şi am fost atât de absorbit de ea, încât aproape dintr-o răsuflare am făcut o traducere, pe nişte caiete mari de la Papeterie Joseph Gibert, pe care este foarte plăcut să scrii, dacă peniţa e moale. Şi, astfel, am ajuns în apropiere de Melk, unde şi azi, perpendicular pe braţul fluviului, se ridică atât de frumosul Stift, de mai multe ori restaurat de-a lungul secolelor. Cum cititorul îşi va fi imaginat, în biblioteca mănăstirii nu era nici urmă de manuscrisul lui Adso.

Înainte de-a sosi la Salzburg, după o tragică noapte într-un mic hotel de pe malurile lui Mondsee, călătoria mea în companie s-a întrerupt brusc şi persoana cu care călătoream a dispărut, luând cu sine cartea abatelui Vallet, nu din răutate, ci din pricina modului aiurit şi abrupt în care luase sfârşit legătura noastră. Astfel mi-au rămas mai multe caiete, scrise de nuna mea, şi un mare gol în suflet.

La Paris, după câteva luni, am hotărât să-mi duc până la capăt cercetările. Din puţinele date pe care le obţinusem din cartea franţuzească, îmi rămânea referirea la izvor, excepţional de amănunţită şi de precisă:

Vetera analecta, sive *collectio veterum aliquot opera &*

opusculorum omnis generis, carminum, epistolarum, diplomaton, epitaphiorum, &, *cum itinere germanico*, adaptationibus aliquot disquisitionibus R.P.D. Joannis Mabillon, Presbiteri ac Monachi Ord. Sancti Benedicti e Congregatione S. Mauri. — *Nova Editio* cui accessere *Mabilonii* vita & aliquot opuscula, scilicet Dissertatio de *Pane Eucharistico, Azymo et Fermentatio*, ad Eminentiss. Cardinalem *Bona.* Subjungitur opusculum *Eldefonsi* Hispaniensis Episcopi de eodem argumentum *Et Eusebii* Romani ad *Theophilum* Gallum epistola, *De cultu sanctorum ignotorum*, Parisiis, apud Levesque, ad Pontem S. Michaelis, MDCCXXI, cum privilegio Regis.

Am găsit imediat Vetera Analecta *la biblioteca Sainte Genevieve, dar, spre marea mea surpriză, ediţia aceasta diferea prin două amănunte: în primul rând, editorul, care era Montp,lant, ad Ripam P.P. Augustinianorum (prope Pontem S. Michaelis), şi apoi data, cu doi ani mai târziu. Inutil să mai spun că aceste* analecta *nu conţineau nici un manuscris al lui Adso sau Adson din Melk — ci dimpotrivă, cum poate controla oricine, o culegere de texte mai lungi sau mai scurte, în timp ce istoria transmisă de Vallet se întindea pe câteva sute de pagini. În privinţa epocii am consultat medievalişti celebri, precum nepreţuitul şi de neuitatul Etienne Gilson, dar a fost limpede că unicele* Vetera Analecta *erau cele pe care le văzusem la Sainte Genevieve. O incursiune laAbbaye de la Source, aflată Ungă Passy, şi o conversaţie cu prietenul meu Dom Arne Lahnestedt m-au convins, de asemenea, că nici un abate Vallet nu publicase cărţi cu teascurile (de altfel inexistente) de la abaţie. Este cunoscută precizia erudiţilor francezi când dau indicaţii bibliografice, demne de luat în seamă... doar în oarecare măsură, dar cazul depăşea orice pesimism rezonabil. Am început să cred că îmi căzuse în mâini un fals. Acum chiar cartea lui Vallet era irecuperabilă (sau cel puţin nu îndrăzneam eu să mă duc s-o cer de la persoana care mi-o luase). Şi nu-mi rămâneau decât notiţele mele, de care începeam să mă îndoiesc.*

Există momente magice de mare oboseală fizică şi de intensă excitaţie motorie, în care apar viziuni ale unor persoane cunoscute în trecut („en me retracant ces détails, j'en suiş î me demander s'ils sont réels, ou bien si je Ies ai rêves"). *Cum am învăţat mai târziu,*

din frumoasa cărticică semnată de Abbe de Bucquoy, apar de asemenea viziuni ale cărţilor care nu au fost scrise încă.

Dacă nu s-ar fi întâmplat ceva nou, m-aş întreba şi acum de unde vine istoria lui Adso din Melk, dar iată că în 1970, la Buenos Aires, pe când scotoceam prin rafturile unui mic anticar din Corrientes, nu departe de vestitul Patio del Tango de pe strada aceea mare, am dat peste versiunea castiliană a unei cărticele de Milo Temesvar, Despre cum se folosesc oglinzile în jocul de şah, *pe care mai avusesem prilejul s-o citez (la a doua mână) în cartea mea* Apocalittici e integrati *(recenzând cartea sa mai recentă* Vânzătorii de Apocalips). *Era vorba despre traducerea originalului, de negăsit acum, din limba georgiană (Tbilisi, 1934), şi aici, spre marea mea surprindere, am citit fragmente ample din manuscrisul lui Adso, numai că izvorul nu era nici Vallet, nici Mabillon, ci părintele Athanasius Kircher (dar ce operă?). Un savant — pe care nu găsesc oportun să-l numesc — m-a asigurat apoi că (şi cita date din memorie) marele iezuit nu a vorbit niciodată de Adso din Melk. Dar paginile lui Temesvar erau sub ochii mei, şi episoadele la care se refereau erau cu totul asemănătoare celor din manuscrisul tradus de Vallet (în special, descrierea labirintului nu lăsa loc nici unei îndoieli). În ciuda a tot ceea ce a scris apoi Beniamino Placido*[1]*, abatele Vallet existase şi, cu siguranţă, trăise şi Adso din Melk.*

Am tras de aici concluzia că memoriile lui Adso păreau într-adevăr să participe la natura evenimentelor pe care le povesteşte: ele sunt învăluite în multe şi nedesluşite mistere, începând cu autorul şi terminând cu amplasarea abaţiei, despre care Adso tace cu îndărătnicie, încât presupunerile permit prefigurarea unei zone imprecise între Pomposa şi Conques, cu probabilităţi care ne îndreptăţesc să socotim că locul s-ar afla de-a lungul coastei apenine, între Piemont, Liguria şi Franţa (ca de pildă între Lerici şi Turbia). CU priveşte epoca în care se desfăşoară evenimentele, suntem la sfârşitul lui noiembrie 1327; în schimb, când însă scria autorul, nu se ştie. De vreme ce ne spune că e novice în '27, şi aproape de sfârşitul vieţii când îşi aşterne pe hârtie memoriile,

[1] *La Repubblica*, 22 septembrie 1977.

putem presupune că manuscrisul a fost redactat în ultimii zece sau douăzeci de ani ai secolului al XIV-lea.

Meditând serios, erau destul de neîntemeiate motivele care să mă poată determina să dau la tipar versiunea mea italiană, a unei obscure versiuni neogotice franceze a unei ediţii latine din secolul al XVII-lea a unei opere scrise în latină de un călugăr german, pe la sfârşitul secolului al XIV-lea.

Şi, mai ales, ce stil să adopt? Tentaţia de a mă inspira din modelele italiene ale epocii trebuia respinsă, fiind cu totul nejustificată: Adso nu numai că scrie în latină, dar reiese clar din întreaga alcătuire a textului că ştiinţa şi cultura lui (sau cultura abaţiei care-l influenţează într-un mod atât de evident) este mult mai bogată; este vorba, în mod clar, de o sumă pluriseculară de cunoştinţe şi de modalităţi stilistice, care se îmbină cu tradiţia latinei Evului Mediu timpuriu a traducerii. Adso gândeşte şi scrie ca un călugăr care a rămas impermeabil la revoluţia latinei vulgare, legat de paginile găzduite de biblioteca despre care vorbeşte, înrâurit de textele patristico-sco-lastice, şi istoria lui (dincolo de referirile la evenimentele din secolul al XIV-lea, pe care, însă, Adso le relatează cuprins de mii de perplexităţi, şi numai din auzite) ar fi putut să fie scrisă, după limbă şi citatele erudite, în secolul al XII-lea sau al XIII-lea.

Pe de altă parte, este neîndoios că, traducând în franceza lui neogotică latina lui Adso, Vallet va fi introdus de la sine diferite licenţe, şi nu doar stilistice. De exemplu, personajele vorbesc uneori despre puterea ierburilor, referindu-se clar la acea carte a secretelor atribuită lui Albert cel Mare, care a cunoscut de-a lungul secolelor diferite variante. Este neîndoielnic că Adso o cunoştea, dar el citează pasaje din ea care amintesc foarte precis fie reţete ale lui Paracelsus, fie interpolări evidente dintr-o ediţie a lui Albert dintr-o certă epocă Tudor [1]. *Pe de altă parte, am stabilit după aceea că în timpul în care Vallet transcria(?) manuscrisul lui Adso, circula la Paris o ediţie din secolul al XVIH-lea a Marelui şi*

[1] *Liber aggregationis seu liber secretorum Alberti Magni*,Londinium, juxta pontem qui vulgariter dicitur Flete brigge, MCCCCLXXXV.

Micului Albert 1*, acum iremediabil falsificată. Cu toate acestea, cum putem fi siguri că textul la care se referea Adso sau călugării ale căror cuvinte le nota el nu conţinea, printre glose, scolii şi diferite apendice, şi unele adnotări care apoi ar fi putut hrăni cultura care a urmat?*

În sfârşit, trebuia să păstrez în latină pasajele pe care acelaşi abate Vallet nu a socotit necesar să le traducă, poate pentru a păstra atmosfera vremii? Nu existau justificări precise pentru a o face, dacă nu cumva un sentiment, poate rău înţeles, de fidelitate faţă de izvorul meu... Am eliminat excesele, dar câte ceva am mai lăsat. Şi mi-e teamă că am făcut ca romancierii proşti, care, aducând în scenă un personaj francez, îl fac să spună „parbleu" şi „la femme, ah! la femme!".

În concluzie, suntplin de îndoieli. Chiar nu ştiu de ce m-am hotărât să-mi iau inima-n dinţi şi să prezint, ca şi când ar fi autentic, manuscrisul lui Adso din Melk. Să-i spunem: un gest de îndrăgostit. Sau, dacă vreţi, o modalitate de a mă elibera de vechi şi numeroase obsesii.

Transcriu fără preocupări de actualitate. În anii în care descopeream textul abatelui Vallet era răspândită încredinţarea fermă că trebuie să scrii numai ancorat în prezent şi pentru a schimba lumea. La mai bine de zece ani distanţă, este o consolare acum pentru omul de litere (restituit mult-preaînaltei lui demnităţi) că se poate scrie doar pentru simpla plăcere de a scrie. Şi acum, mă simt liber să povestesc, din pură plăcere fabulatorie, istoria lui Adso din Melk, şi îmi produce plăcere şi mângâiere faptul că o găsesc atât de incomensurabil îndepărtată în timp (acum, când veghea raţiunii a alungat toţi monştrii pe care somnul său îi născuse), atât de glorios lipsită de legătură cu timpurile noastre, atât de atemporal străină de speranţele şi de siguranţele noastre.

Pentru că este o poveste despre cărţi, nu despre mizeriile cotidiene, şi lectura ei ne poate îndemna să recităm, împreună cu

---

[1] *Les admirables secrets d'Albert le Grand,* A Lyon, Chez Ies Héritiers Beringos, Fratres, î l'Enseigne d'Agrippa, MDCCLXXV; *Secrets merveilleux de la Magie Naturelle et Cabalistique du Petit Albert,* A Lyon, ibidem, MDCCXXIX.

marele imitator de la Kempis: „In omnibus requiem quaesivi, et nusquam inveni nisi in angulo cum libro”.

5 ianuarie 1980

Notă

Manuscrisul lui Adso este împărţit în şapte zile şi fiecare zi în perioadele care corespund orelor liturgice. Subtitlurile, la persoana a treia, au fost adăugate, probabil, de Vallet. Dar întrucât sunt necesare ca să-l orienteze pe cititor, şi uzanţa aceasta nu se deosebeşte de cea folosită de multă literatură scrisă în limba vulgară, nu am socotit că merită să le înlătur.

Într-o oarecare încurcătură m-au pus referirile lui Adso la orele canonice, nu numai pentru că delimitarea lor variază după localităţi şi după anotimpuri, ci şi pentru că, după câte se pare, în secolul al XIV-lea nu se respectau cu stricteţe indicaţiile date de Sfântul Benedict în canon.

Cu toate acestea, pentru orientarea cititorului, deducând atât din text cât şi, în parte, din confruntarea canonului de origine cu descrierea vieţii monahale făcută de Edouard Schneider în *Les heures benedictines* (Paris, Grasset, 1925), cred că ne putem conduce după următoarea împărţire:

Matutini	(pe care Adso le denumeşte cu vechea expresie *Vigiliae).* Între 2,30 şi 3 noaptea.
Laudi	(care în tradiţia mai veche erau numite *Matutini).* Între 5 şi 6 dimineaţa, încheindu-se o dată cu ivirea zorilor.
Prima	Pe la 7,30, puţin înaintea aurorei.
Tertia	Pe la 9.
Sexta	Amiaza (într-o mănăstire în care călugării nu lucrează la câmp, iarna, era şi ora mesei).
Nona	între 2 şi 3 după-masa.
Vesper	Pe la 4,30, la apusul soarelui (canonul prescrie să se cineze înainte de lăsarea întunericului).
Completa	Pe la 6 (până la 7 călugării trebuie să meargă la culcare).

Calculul se bazează pe faptul că în nordul Italiei, la sfârşitul lui noiembrie, soarele răsare în jurul orei 7,30 şi apune în jurul orei 4,40 după-masa.

Numele trandafirului

Prolog

La început era Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Cuvântul era Dumnezeu. Acesta era la început la Dumnezeu şi datoria călugărului credincios este să repete în fiecare zi cu psalmodiantă umilinţă unicul şi neschimbatul fapt al cărui adevăr de nezdruncinat se poate afirma. Dar *videmus nune per speculum et in aenigmate* şi adevărul, mai înainte de a ne sta întreg în faţă, se manifestă treptat (şi ce trepte greu de urcat!) în greşeala lumii, aşa încât trebuie să-i desluşim semnele credincioase chiar şi acolo unde ele ne apar nedesluşite şi amestecate parcă într-o voinţă pornită cu totul spre rău.

Ajuns la sfârşitul vieţii mele de păcătos, în vreme ce cărunt îmbătrânesc asemenea lumii, aşteptând să mă pierd în abisul fără de sfârşit al divinităţii tăcute şi pustii făcând parte din lumina neschimbătoare a inteligenţelor îngereşti, ţinut captiv acum cu trupul meu greu şi bolnav în această chilie a iubitei mănăstiri din Melk, sunt gata să las pe această piele mărturia faptelor uimitoare şi înspăimântătoare la care mi-a fost dat să iau parte în tinereţe, repetând *verbatim* tot ceea ce am văzut şi auzit, fără a cuteza să trag din asta o învăţătură, pentru a lăsa celor ce vor să vină (dacă Antichristul nu le-o va lua înainte) semnele toate, ca asupra lor să-şi arate puterea rugăciunea descifrării.

Fie ca Domnul Dumnezeu să mă învrednicească să fiu un martor prin care să poată transpărea întâmplările petrecute la abaţia căreia drept este şi cu credinţă să nu i se rostească aici nici numele, la sfârşitul anului întru Domnul 1327, când împăratul Ludovic a coborât în Italia pentru a reface demnitatea Sfântului Imperiu Roman, potrivit dorinţei Celui de Sus, şi spre ruşinea josnicului uzurpator simoniac şi ereziarh care a pângărit la Avignon numele sfânt al Apostolului (vorbesc de sufletul păcătos al lui Giacomo din Cahors, pe care necredincioşii l-au cinstit cu numele de Ioan al XXII-lea).

Poate că, pentru a înţelege mai bine evenimentele în care m-am

văzut amestecat, e bine să amintesc de lucrurile ce se petreceau în acest fragment de veac, aşa cum am înţeles eu atunci, luând parte la ele, şi aşa cum mi le amintesc acum, îmbogăţite de alte povestiri, pe care le-am auzit după aceea — dacă totuşi memoria mea va fi în măsură să reînnoade firul atât de numeroaselor şi de încurcatelor întâmplări.

Încă din primii ani ai acelui secol, papa Clement al V-lea strămutase reşedinţa apostolică la Avignon, lăsând Roma pradă ambiţiilor seniorilor locali, şi treptat-treptat prea-sfântul oraş al creştinătăţii devenise un circ, sau un lupanar, sfâşiat de luptele dintre mai-marii lui; îşi spunea republică, dar nu era, bântuită de bande înarmate, supusă la violenţe şi la jafuri. Oameni ai bisericii, scăpaţi de sub controlul justiţiei seculare, comandau grupuri de răufăcători şi tâlhăreau cu spada în mână, făceau blestemăţii şi puneau la cale tot felul de treburi murdare. Cum să împiedici ca acest *Caput Mundi* să redevină, pe drept cuvânt, ţinta celor ce voiau să-şi pună pe cap coroana Sfântului Imperiu Roman, şi cum să refaci demnitatea acelei împărăţii lumeşti care fusese dată cezarilor?

Iată deci că în 1314, cinci principi germani îl aleseseră la Frankfurt pe Ludovic de Bavaria ca supremul conducător al Imperiului. Dar în aceeaşi zi, pe celălalt mal al Mainului, contele palatin de Rin şi arhiepiscopul de Kb'ln îl aleseseră în aceeaşi demnitate pe Frederic de Austria. Doi împăraţi pentru un singur tron, şi un singur papă pentru doi: situaţie care a devenit, într-adevăr, fermentul unei mari dezordini.

Doi ani mai târziu, era ales la Avignon noul papă, Giacomo din Cahors, în vârstă de şaptezeci şi doi de ani, sub numele de Ioan al XXII-lea, şi deie Domnul ca niciodată vreun pontif să nu mai primească un nume atât de potrivnic celor buni. Francez şi credincios regelui Franţei (oamenii de pe pământul acela păcătos sunt întotdeauna înclinaţi să slujească interesele alor lor şi sunt neputincioşi să privească la lumea întreagă ca la patria lor spirituală), el îl susţinuse pe Filip cel Frumos împotriva cavalerilor templieri, pe care regele îi acuzase (cred că pe nedrept) de fărădelegi dintre cele mai josnice, pentru a pune stăpânire pe bunurile lor, cu complicitatea acelui ecleziast renegat. Între timp, în toată istoria aceea se vârâse Roberto de Napoli, care, pentru a-şi

păstra controlul asupra Peninsulei Italiene, îl convinsese pe papă să nu recunoască pe nici unul dintre cei doi împăraţi germani, rămânând astfel căpitan general al statului Bisericii.

În 1322 Ludovic de Bavaria îl învinge pe rivalul său Frederic. Şi mai înspăimântat de un singur împărat decât fusese de doi, Ioan l-a excomunicat pe învingător, şi acesta, drept răspuns, l-a denunţat pe papă ca eretic. Trebuie spus că, tocmai în anul acela, avusese loc la Perugia o mare adunare a călugărilor franciscani, iar generalul lor, Michele din Cesena, aprobând argumentele „spiritualilor" (despre care voi mai avea prilejul să vorbesc), proclamase drept credinţă adevărată sărăcia lui Christos care, dacă ar fi posedat ceva împreună cu apostolii săi, s-ar fi folosit de aceasta doar ca *usus facti.* Nobilă hotărâre, menită să salveze virtutea şi puritatea ordinului, dar ea a displăcut atât de mult papei, care, poate, vedea în ea un principiu ce ar fi pus în pericol chiar propriile pretenţii, ca stăpân al Bisericii, de a contesta Imperiului dreptul de a alege episcopi, propunând, dimpotrivă, ca Sfântul Scaun să aibă dreptul de a-l învesti pe împărat. Că acestea sau altele erau motivele care-l împingeau, Ioan a condamnat în 1323 propunerile franciscanilor prin bula *Cum inter nonnullos.*

Acela a fost momentul, îmi închipui, când Ludovic a văzut în franciscani, duşmani acum pe faţă ai papei, nişte aliaţi puternici. Afirmând sărăcia lui Christos, ei reîntăreau într-un fel ideile teologilor imperiali, adică a lui Marsilio din Padova şi Giovanni din Gianduno. Şi, în sfârşit, nu cu multe luni înainte de evenimentele pe care le povestesc aici, Ludovic, care încheiase un acord cu învinsul Frederic, năvălea în Italia, era încoronat la Milano, intra în conflict cu familia Visconti, care însă îl primise bine, pornea asediul Pisei, îl numea vicar imperial pe Castruccio, duce de Lucea şi Pistoia (şi cred că rău făcea, pentru că niciodată n-am cunoscut om mai crud, în afară poate de Uguccione della Faggiola), şi acum se pregătea să intre în Roma, chemat de Sciarra Colonna, seniorul locului.

Iată care era situaţia când eu — pe atunci novice benedictin în mănăstirea din Melk — am fost smuls din liniştea schitului de către tatăl meu, care lupta sub comanda lui Ludovic, fiind el nu cel mai neînsemnat dintre baronii lui, şi care a socotit înţelept să mă ia cu sine ca să cunosc minunăţiile Italiei şi să fiu de- faţă când împăratul

avea să fie încoronat la Roma. Dar asediul Pisei l-a prins cu grijile militare. Eu m-am folosit de asta ca să mă plimb, parte din plăcere, parte din dorinţa de a învăţa, prin oraşele Toscanei, dar viaţa aceasta liberă şi fără chibzuinţă nu se potrivea, au gândit părinţii mei, unui adolescent hărăzit vieţii contemplative. Şi, după sfatul lui Marsilio, care prinsese drag de mine, au hotărât să mă dea pe lângă un franciscan învăţat, părintele Guglielmo (William, în limba lui) din Baskerville, care pornea o misiune ce avea să-l ducă să vadă oraşe faimoase şi abaţii străvechi. Am devenit astfel secretarul şi discipolul lui în acelaşi timp, lucru de care nu aveam să mă căiesc, întrucât am fost, alături de el, martorul unor întâmplări demne să fie consemnate, cum fac acum, întru ştiinţa celor ce aveau să vină.

Eu nu ştiam atunci ce căuta călugărul Guglielmo şi, ca să spun adevărul, nu ştiu nici astăzi, şi bănuiesc că nu ştia nici el, mânat cum era de unica dorinţă de adevăr, şi de teamă — pe care mereu am văzut că o nutreşte — că adevărul nu era cel care-i apărea pe moment. Şi poate că în anii aceia îndatoririle lumeşti îl îndepărtau de la studiile sale pe care le îndrăgea atât de mult. Misiunea cu care fratele Guglielmo era însărcinat mi-a rămas necunoscută de-a lungul întregului drum, sau mai bine zis el nu mi-a vorbit despre ea. Mai degrabă ascultând frânturi din conversaţiile pe care le-am avut cu abaţii mănăstirilor prin care ne opream, în drum, mi-am făcut o oarecare idee asupra naturii însărcinării sale. Dar nu am cunoscut-o pe deplin până când nu am ajuns la ţinta noastră, cum voi spune mai pe urmă. Ne îndreptam spre nord, dar călătoria noastră nu a mers în linie dreaptă şi ne-am oprit la diferite abaţii. S-a întâmplat aşa că ne-am abătut spre apus, în timp ce ţinta noastră ultimă se afla la răsărit, aproape urmând linia montană care duce de la Pisa în direcţia drumurilor spre San Giacomo, oprindu-ne într-un ţinut pe care înspăimântătoarele întâmplări, care s-au petrecut după aceea, mă îndeamnă să nu-l precizez prea limpede, dar ai cărui seniori erau credincioşi Imperiului, şi unde abaţii ordinului călugăresc se opuneau, de comun acord, papei eretic şi corupt. Drumul a durat două săptămâni, cu mici popasuri, şi în timpul acela am avut putinţa să-l cunosc (niciodată îndeajuns, cum îmi spun mereu) pe noul meu maestru.

În paginile ce urmează nu-mi voi îngădui să fac descrieri de persoane — decât dacă expresia vreunui chip, sau un gest, nu vor apărea ca semn al unui limbaj mut, dar grăitor — deoarece, aşa cum spune Boethius, nimic nu este mai trecător decât forma exterioară, care se veştejeşte şi se trece ca florile câmpului la venirea toamnei, şi ce sens ar avea să spun despre abatele Abbone că avea privirea tăioasă şi obrajii palizi, când acum el şi cei din jurul lui sunt ţărână, iar ţărâna corpului lor este acum de culoarea pământie a morţii (numai sufletul, după voinţa Domnului, străluceşte ca o lumină şi nu se va stinge în vecii vecilor)? Dar despre Guglielmo aş vrea să vorbesc, şi asta o dată pentru totdeauna, pentru că la el m-au surprins chiar şi trăsăturile lui aparte, şi este dat tinerilor să se lege de un bărbat mai în vârstă şi mai înţelept nu numai din pricina farmecului vorbirii sau a ascuţimii judecăţii sale, ci şi pentru forma învelişului din afară al trupului, care-ţi devine foarte dragă, cum se întâmplă cu făptura tatălui, căruia-i cercetezi gesturile, mâhnirile şi îi iscodeşti zâmbetul — fără ca vreo umbră de desfrâu să murdărească felul acesta (poate singurul neîntinat) de dragoste trupească.

Bărbaţii de pe vremuri erau frumoşi şi voinici (acum sunt nişte copii şi nişte pitici), dar faptul acesta este doar unul dintre atâtea care mărturisesc nenorocirea unei lumi care încărunţeşte. Tinereţea nu mai vrea să înveţe nimic, ştiinţa e în decădere, lumea întreagă umblă în cap, nişte orbi conduc alţi orbi şi-i fac să se prăbuşească în prăpastie, păsările se avântă în aer înainte de a fi început zborul, măgarul cântă la liră, boii dansează. Măria nu mai iubeşte viaţa contemplativă şi Marta nu mai iubeşte viaţa activă; Lea e stearpă, Raşela are privirea carnală, Cato frecventează lupanarele, Lucretiu devine femeie. Totul s-a abătut de la drumul său. Slavă Domnului Dumnezeu că în acele vremi eu am dobândit de la maestrul meu dorinţa de a învăţa şi înţelegerea căii adevărate, care se păstrează chiar şi atunci când cărarea e întortocheată.

Aşadar, înfăţişarea fizică a fratelui Guglielmo era în aşa chip alcătuită, încât atrăgea atenţia chiar şi celui mai distrat observator. Statura lui o întrecea pe cea a unui bărbat obişnuit şi era atât de slab, încât părea şi mai înalt. Avea privirea ascuţită şi

pătrunzătoare; nasul, subţire şi puţin curbat, dădea şi el figurii sale expresia unuia care veghează, în afară de momentele de buimăceală despre care voi aminti. Şi bărbia lăsa să se ghicească la el o voinţă puternică, chiar dacă faţa alungită şi acoperită de pistrui — cum am văzut adesea la cei născuţi între Hibernia şi Northumbria — putea uneori să exprime nesiguranţă şi uimire. Mi-am dat seama cu timpul că ceea ce părea nesiguranţă era în schimb numai curiozitate, dar la început ştiam prea puţin despre această calitate, pe care o credeam mai degrabă o înclinaţie a sufletului lacom, socotind că sufletul chibzuit nu trebuie să se hrănească cu aşa ceva, înfruptându-se numai cu adevărul, care (gândeam) se cunoaşte chiar de la început.

Băieţandru cum eram, lucrul care mi-a atras numaidecât atenţia la el au fost unele smocuri de păr gălbui care-i ieşeau din urechi şi sprâncenele lui stufoase şi blonde. Putea să aibă cincizeci de primăveri şi era deja foarte bătrân, dar îşi mişca trupul său neobosit cu atâta sprinteneală, că adesea mă obosea. Energia lui părea nesecată când îl cuprindea un exces de activitate. Dar, din când în când, de parcă spiritul său vital ar fi dat îndărăt, cădea în momente de inerţie, şi l-am văzut stând ore în şir pe culcuşul lui din chilie, rostind cu greutate nişte cuvinte monosilabice, fără ca vreun muşchi să i se contracte pe faţă. În acele momente în ochi îi apărea o expresie goală şi absentă, şi aş fi bănuit că era sub puterea vreunei substanţe vegetale care poate să dea năluciri, dacă evidenta măsură care controla viaţa lui nu m-ar fi silit să alung gândul acesta. Totuşi, nu pot să nu spun că în timpul călătoriei se oprise uneori la marginea unui câmp, la poalele unei păduri, ca să culeagă vreo iarbă (cred că întotdeauna era aceeaşi), şi începea s-o mestece cu figura absorbită. Unele frunze le lua cu el şi le mânca în momentele de mare încordare (şi am avut destul de multe în abaţie!). Când l-am întrebat o dată despre ce era vorba, a spus, zâmbind, că un bun creştin poate învăţa uneori şi de la necredincioşi, iar când i-am cerut să gust şi eu din ierburile acelea, mi-a spus că, la fel ca în oratorie, tot aşa există şi pentru cei simpli tot felul de *paidikoi,* de *efebikoi* şi de *gynaikoi* şi aşa mai departe, şi de aceea ierburile care sunt bune pentru un bătrân franciscan, nu sunt bune şi pentru un tânăr benedictin.

În timpul cât am stat împreună nu am avut prilejul să ducem o

viaţă prea ordonată; chiar şi în abaţie vegheam noaptea, iar ziua cădeam de oboseală şi nu luam parte cum trebuie nici la slujbele religioase. Cu toate acestea, rareori rămânea treaz după *completa,* şi avea obiceiuri cu măsură. Uneori, cum s-a întâmplat la abaţie, îşi petrecea toată ziua preumblându-se prin grădină, cercetând plantele de parcă ar fi fost crisopraze sau smaralde, şi l-am văzut învârtindu-se pe la cripta tezaurului, privind o casetă bătută cu smaralde şi crisopraze de parcă ar fi fost o tufă de ciumăfaie. Alteori, stătea o zi întreagă în sala mare a bibliotecii răsfoind un manuscris de parcă n-ar fi căutat altceva decât plăcerea lui (când în jurul nostru se înmulţeau cadavrele călugărilor ucişi în mod îngrozitor). Într-o zi l-am găsit plimbându-se în grădină fără nici un motiv vizibil, ca şi cum nu ar fi trebuit să dea socoteală lui Dumnezeu de faptele sale. La seminar mă învăţaseră un cu totul alt fel de a-mi împărţi timpul, şi i-am spus-o. El mi-a răspuns că frumuseţea cosmosului este dată nu numai de unitatea în varietate, ci şi de varietatea în unitate. Mi s-a părut un răspuns dictat de o practică lipsită de instrucţiune, dar am învăţat, după aceea, că oamenii de pe meleagurile lui definesc adesea lucrurile în chipuri în care pare că forţa de iluminare a minţii are un rol din cale-afară de mic.

În perioada pe care am petrecut-o în abaţie, i-am văzut întotdeauna mâinile acoperite de praful cărţilor, de aurul miniaturilor încă ude, de substanţele gălbui pe care le atinsese în spitalul lui Severino. Părea că nu putea gândi decât cu mâinile, lucru care, pe vremea aceea, îmi părea mai potrivit unui mecanic (şi fusesem învăţat că mecanicul este *moechus* şi comite adulter faţă de viaţa intelectuală cu care ar trebui să se unească într-un neîntinat matrimoniu); dar şi atunci când mâinile sale atingeau lucruri foarte delicate, precum anumite codice cu miniaturile neuscate încă, sau pagini mâncate de vreme şi sfărâmicioase ca azima, poseda, cum mi s-a părut, o nemaipomenită delicateţe de-a apuca cu degetele, aceeaşi pe care o folosea când umbla cu maşinăriile lui. Voi spune, deci, că omul acesta ciudat ducea cu el, în sacul lui de călătorie, instrumente pe care nu le mai văzusem niciodată până atunci, şi pe care el le numea minunatele lui maşinării. Maşinăriile, spunea, sunt rezultat al artei, care este maimuţa naturii, şi din ea reproduc nu formele, ci însăşi operaţia. Astfel mi-a explicat minunile

orologiului, astrolabului şi magnetului. Dar la început m-am temut că este vorba de vrăjitorie, şi m-am prefăcut că dorm în unele nopţi senine în care el se punea (cu un ciudat triunghi în mână) să cerceteze stelele. Franciscanii pe care-i cunoscusem în Italia şi în ţara mea erau oameni simpli, adesea fără ştiinţă de carte, dar el m-a uluit cu înţelepciunea sa. Mi-a spus însă, zâmbind, că franciscanii din insulele lor erau altfel făcuţi: „Ruggiero Bacone — spunea el despre Roger Bacon —, pe care eu îl venerez ca pe un maestru, ne-a învăţat că planul divin se va folosi într-o zi de ştiinţa maşinilor, care este magie naturală şi sfântă. Şi într-o zi, folosind forţa naturii, se vor putea făuri instrumente de navigaţie care vor face ca navele să meargă doar cu un singur *homine regente,* şi mult mai iute decât cele mânate de vele sau de vâsle; şi vor fi altele care *«ut sine animale moveantur cum impetu inaestimabili, et instrumenta volandi et homo sedens in medio instrumentis revolvens aliquod ingenium per quod alae artificialiter composita aerem verberent, ad modum avis volantis».* Şi instrumente foarte mici care să indice greutăţi infinite şi vehicule care să ne îngăduie să umblăm pe fundul mării".

Când l-am întrebat unde erau aceste maşini, mi-a spus că ele fuseseră făcute în Antichitate, şi unele chiar în timpurile noastre. „în afara instrumentului pentru zburat, pe care nu l-am văzut, dar cunosc un înţelept care l-a gândit. Şi se pot necăjeşti dacă nu există încă, pentru că nu însemnează că nu vor fi. Şi eu îţi spun că Dumnezeu vrea ca ele să fie şi, desigur, de există, sunt în mintea lui, chiar dacă prietenul meu din Ockham neagă că ideile există în felul acesta, şi nu pentru că putem să ne înstăpânim asupra divinei naturi, ci tocmai pentru că nu-i putem pune nici o limită." Nu a fost aceasta singura propoziţiune contradictorie pe care l-am auzit rostind-o, dar şi acum, când sunt bătrân şi mai înţelept decât atunci, nu înţeleg în întregime cum putea să aibă el atâta încredere în prietenul său din Ockham şi să jure, în acelaşi timp, pe cuvintele lui Bacon, aşa cum obişnuia să facă. Este totuşi adevărat că acelea erau timpuri întunecate în care un om înţelept trebuia să gândească la lucruri aflate în contradicţie între ele.

Iată, am spus despre fratele Guglielmo lucruri poate fără rost, adunând oarecum de la început impresiile dezlânate pe care le-am

avut atunci despre el. Cine a fost el, ce a făcut, vei putea deduce mai bine, bunul meu cititor, din toate câte le-a făcut în zilele pe care le-am petrecut în abaţie. Şi nici nu ţi-am făgăduit o descriere completă, ci o înşiruire de fapte (asta da) uluitoare şi cumplite.

Cunoscându-l astfel zi de zi pe maestrul meu şi petrecând lungile ore de umblat în foarte lungi discuţii despre care, după caz, voi vorbi puţin câte puţin, am ajuns la poalele muntelui pe care se ridica abaţia. Şi iată că acum, cum făceam noi atunci, povestea mea se apropie de ea. Şi fie ca mâna mea să nu tremure în încercarea de a spune ce s-a întâmplat după aceea.

Ziua întâi
Prima

în care se ajunge la poalele abaţiei şi Guglielmo dă dovadă de mare isteţime

Era o frumoasă dimineaţă de la sfârşitul lui noiembrie. Noaptea ninsese puţin, iar pământul era acoperit cu un strat proaspăt de zăpadă, nu mai gros de trei degete. Pe întuneric, imediat după *laudi,* ascultasem slujba într-un târguşor din vale. Apoi o pornisem la drum spre munte, la răsăritul soarelui.

Cum ne căţăram pe cărăruia pieptişă care şerpuia în jurul muntelui, am văzut abaţia. Nu m-au uimit la ea zidurile care o încingeau din toate părţile, asemenea altora pe care le-am văzut în întreaga lume creştină, ci construcţia masivă, despre care apoi am aflat că era Edificiul. Era aceasta o clădire octogonală care de departe părea un tetragon (figură desăvârşită, care exprimă temeinicia şi invincibilitatea Oraşului lui Dumnezeu) ale cărui laturi dinspre miazăzi se ridicau pe platoul abaţiei, în timp ce laturile dinspre miazănoapte păreau să crească din înseşi poalele muntelui, pe care se înălţau drept în sus. Spun că în anumite locuri, de jos, părea că stânca se prelungeşte spre cer în culori şi materiale care se contopeau, şi devenea la un anumit punct donjon şi turn principal (operă a unor uriaşi care cunoşteau la fel de bine şi pământul şi cerul). Trei rânduri de ferestre dezvăluiau ritmul triplu al supraetajării sale, aşa încât ceea ce din punct de vedere fizic era pătrat pe pământ, din punct de vedere spiritual era triunghiular în cer. Apropiindu-ne şi mai mult, am înţeles că forma cvadrangulară dădea naştere, la fiecare dintre unghiurile sale, unui turn heptagonal, cinci dintre laturile căruia se întindeau în afară — patru, deci, dintre cele opt laturi ale octogonului mai mare născând patru heptagoane mai mici, care în afară arătau ca nişte pentagoane. Şi nu puteai să nu vezi admirabila armonie a atâtor numere sfinte, fiecare dintre ele scoţând la iveală un foarte adânc înţeleşi spiritual.

Opt, numărul desăvârşirii fiecărui tetragon; patru numărul evangheliilor; cinci, numărul părţilor din care e alcătuită lumea; şapte, numărul darurilor Sfântului Duh. Ca formă şi construcţie, Edificiul aducea cu ceva ce aveam să văd puţin mai târziu în partea de miazăzi a Peninsulei Italiene; Castel Ursino sau Castel dai Monte, dar prin poziţia sa de neatins era mai înspăimântător decât acelea, şi în stare să umple de spaimă pe călătorul care s-ar fi apropiat încet-încet de el. Şi noroc că, fiind o foarte luminoasă dimineaţă de iarnă, construcţia nu mi-a apărut aşa cum se vede în zilele de furtună.

Oricum, nu voi spune că ea te-ar face să nutreşti sentimente de bucurie. Mie mi-a provocat spaimă şi o nelinişte dintre cele mai ciudate. Dumnezeu ştie că nu erau închipuiri ale minţii mele necoapte şi că interpretam drept neîndoielnice prezicerile aşternute pe piatră din ziua când uriaşii au pus acolo mâna, şi înainte ca amăgită voinţă a călugărilor să fi îndrăznit s-o închine spre a fi păstrătoare a cuvântului Domnului.

În vreme ce măgăruşii noştri şchiopătau la ultima cotitură a muntelui, acolo unde drumul principal se desfăcea în trei, dând naştere la două poteci laterale, maestrul meu s-a oprit pentru o vreme, privind în jur pe marginile drumului, şi pe drum, şi deasupra drumului, unde un şir de pini mereu verzi alcătuiau, pe o mică bucată de pământ, un acoperiş natural, încărunţit de zăpadă.

— Abaţie bogată, spuse. Abatelui îi place să arate bine când se iveşte ocazia să apară în public.

Obişnuit cum eram să-l aud făcând cele mai ciudate observaţii, nu l-am întrebat nimic. Şi pentru că, după o altă bucată de drum, am auzit nişte zgomote şi la o cotitură a i apărut un grup însufleţit de călugări şi de servitori. Unul dintre ei, de cum ne-a văzut, a venit în întâmpinarea noastră, grăind cu multă bună-cuviinţă:

— Bine aţi venit, domnule, a zis, şi să nu vă miraţi dacă-mi închipui cine sunteţi, întrucât am fost încunoştinţaţi de venirea domniei voastre. Eu sunt Remigio din Varagine, chelarul mănăstirii. Şi dacă domnia-voastră sunteţi, după cum cred, fratele Guglielmo din Bascavilla, Abatele trebuie să fie înştiinţat. Tu, a poruncit el unuia dintre oamenii lui, urcă să dai de ştire că oaspetele nostru are

să intre în incintă.

— Îţi mulţumesc, domnule chelar, a răspuns cu dragă inimă maestrul meu, şi apreciez cu atât mai mult curtenia domniei tale, cu cât a trebuit, ca să mă saluţi pe mine, să vă întrerupeţi urmărirea. Dar, fii liniştit, calul a trecut pe-aici şi s-a îndreptat spre poteca din dreapta. Nu va putea merge prea departe pentru că, de cum va ajunge la depozitul de fân, va trebui să se oprească. E prea deştept ca s-o ia la goană prin locurile astea prăpăstioase...

— Când l-aţi văzut? a întrebat chelarul.

— Ba nu l-am văzut deloc, nu-i aşa, Adso? a spus Guglielmo, întorcându-se spre mine bine dispus. Dar dacă-l căutaţi pe Brunello, calul nu poate să fie decât acolo unde v-am spus.

Chelarul şovăi. Se uită la Guglielmo, apoi la potecă şi în sfârşit întrebă:

— Brunello? Cum de ştiţi?

— Ei, haide, a spus Guglielmo, e clar că-l căutaţi pe Brunello, calul preferat al Abatelui, cel mai bun alergător de galop din grajdul dumneavoastră, cu părul negru, înalt de cinci picioare, cu coadă bogată, cu copită mică şi rotundă, dar cu un galop foarte regulat; cap mic, urechi ascuţite, dar ochi mari. A luat-o spre dreapta, îţi spun eu, şi grăbiţi-vă, oricum.

Chelarul a avut un moment de ezitare, apoi a făcut un semn oamenilor lui şi au luat-o grăbit spre poteca din dreapta, în vreme ce măgarii noştri o porneau din nou la urcuş. În timp ce mă pregăteam să-i pun întrebări lui Guglielmo, pentru că mă rodea curiozitatea, el mi-a făcut semn să aştept; şi într-adevăr, după câteva minute, am auzit strigăte de bucurie, şi la cotitura potecii au apărut din nou călugării şi servitorii, aducând calul de căpăstru. Au trecut pe lângă noi continuând să ne privească destul de zăpăciţi, şi ne-au luat-o înainte mergând spre abaţie. Cred că şi Guglielmo călărea ceva mai încet, ca să le îngăduie să povestească ce se întâmplase. De fapt, avusesem putinţa să-mi dau seama că maestrul meu, în totul şi cu totul om de virtuţi dintre cele mai alese, se lăsa stăpânit de viciul vanităţii când era vorba să dovedească ascuţimea minţii sale şi, preţuindu-i înzestrările de rafinată diplomaţie, am înţeles că vrea să ajungă la destinaţie precedat de o temeinică faimă de om înţelept.

— Şi acum, spuneţi-mi, n-am putut eu să mă abţin în cele am urmă, cum aţi făcut să ştiţi?

— Bunul meu Adso, a spus maestrul. Tot timpul drumului te învăţ cum să recunoşti urmele cu care lumea ne vorbeşte ca o mare carte. Alain de Lille sau, cum îi spun pe-aici, Alano delle Isole, spune că

Omnis mundi creatura
quasi liber et pictura
nobis est in speculum.

şi se gândea la nesecătuita rezervă de simboluri cu care Dumnezeu, prin creaturile sale, ne vorbeşte despre viaţa veşnică. Dar universul este şi mai grăitor decât gândea Alano, şi nu vorbeşte numai despre lucrurile ultime (în care caz o face întotdeauna în chip nedesluşit), ci şi despre cele foarte apropiate, şi în asta este din cale-afară de desluşit. Aici mă ruşinez că trebuie să-ţi repet ceea ce ar trebui să ştii. La despărţirea celor trei drumuri, pe zăpada încă proaspătă, se desenau cu multă precizie urmele unor copite de cal, ce se îndreptau spre poteca din stânga noastră. La o frumoasă şi măsurată distanţă unul de altul, semnele acelea spuneau despre copită că era mică şi rotundă, iar galopul de o mare regularitate — ceea ce m-a făcut să deduc natura calului şi faptul că el nu alerga dezordonat, cum face un animal nărăvaş. Acolo unde pinii alcătuiau un fel de acoperiş natural, unele ramuri fuseseră rupte de curând, tocmai la înălţimea de cinci picioare. Unul dintre tufişurile de mure, pe-acolo pe unde calul trebuie să fi cotit ca s-o apuce pe poteca din dreapta lui, pe când îşi mişca plin de mândrie coada, mai păstra încă printre crenguţele lui ascuţite fire lungi de păr foarte negru... În sfârşit, n-o să-mi spui că nu ştii că poteca aceea duce la depozitul de fin, pentru că urcând la cotitura de jos, am văzut murdăriile şi resturile căzând drept la picioarele turnului de miazăzi, mânjind zăpada; şi aşa cum era făcută despărţirea drumurilor, poteca nu putea să ducă decât în direcţia aceea.

— Bine, am spus, dar capul mic, urechile ascuţite, ochii mari...?

— Nu ştiu dacă le are aşa, dar ştiu că fraţii călugări cred asta cu

hotărâre. Isidor din Sevilla spunea că frumuseţea unui cal cere *„ut sit exiguum caput, et siccum prope ossibus adhaerente, aures breves et argutae, oculi magni, nares patulae, erecta cervix, coma densa et cauda, ungularum soliditate fixa rotunditas”*. Dacă acest cal, a cărui trecere am argumentat-o, nu ar fi fost cu adevărat cel mai bun din grajd, nu s-ar explica de ce în urmărirea lui au pornit nu numai grăjdarii, dar s-a deranjat până şi chelarul. Şi un călugăr care preţuieşte atât de mult un cal excelent, mai presus decât formele naturale, nu poate să vadă altfel decât aşa cum i l-au descris *auctoritates,* mai ales dacă este, şi aici a zâmbit răutăcios spre mine, un foarte învăţat benedictin.

— Mă rog, am spus, dar de ce Brunello?

— Fie ca Sfântul Duh să-ţi pună mai multă minte în scăfârlie decât ai, fiul meu! a exclamat maestrul. Ce alt nume să-i fi dat, dacă şi marele Buridan care, în preajma numirii sale ca rector la Paris, când a trebuit să vorbească despre un cal frumos, n-a găsit un nume mai firesc?

Aşa era maestrul meu. Nu numai că ştia să citească în marea carte a naturii, ci şi în felul cum citeau călugării cărţile sfinte, şi gândeau prin ele. Înzestrare care, cum vom vedea, trebuia să se dovedească de mare folos în zilele care aveau să vină. De altfel, lămuririle sale mi s-au părut atunci atât de fireşti, încât umilinţa de-a nu le fi găsit şi singur a fost întrecută doar de mândria că eram părtaş la toate acestea, şi aproape că m-am felicitat pentru ascuţimea minţii mele. Atât de mare e puterea adevărului care, precum binele, se răspândeşte de la sine. Şi lăudat fie numele sfânt al Domnului Nostru Iisus Christos pentru această minunată revelaţie pe care am avut-o.

Dar reia-ţi firul, povestire a mea, pentru că acest călugăr bătrân zăboveşte prea mult în *marginalia.* Spune mai degrabă că am ajuns la marele portal al abaţiei, şi în prag şedea Abatele, urmat de doi novici care purtau un vas de aur plin cu apă. Şi cum ne-am dat jos de pe măgarii noştri, el a spălat mâinile lui Guglielmo, apoi l-a îmbrăţişat, sărutându-l pe gură şi dându-i sfânta binecuvântare, în vreme ce chelarul se îngrijea de mine.

— Mulţumesc, Abbone, a spus Guglielmo, căci mare e bucuria

mea să pun piciorul în mănăstirea măreţiei tale, a cărei faimă a trecut de munţii aceştia. Vin ca peregrin în numele Domnului, şi pentru asta m-ai onorat. Dar vin şi în numele domnului nostru de pe acest pământ, cum îţi va spune scrisoarea pe care ţi-o încredinţez, şi îţi mulţumesc în numele lui pentru primirea ce-mi faci.

Abatele a luat scrisoarea cu peceţile imperiale şi a spus că, oricum, venirea lui Guglielmo fusese precedată de alte misive ale confraţilor lui (de altfel, mi-am spus eu cu oarecare mândrie, e greu să-l iei pe nepregătite pe un abate benedictin), apoi l-a rugat pe chelar să ne însoţească la odăile noastre, în vreme ce grăjdarii ne luau măgarii ce-i călăriserăm. Abatele ne-a făgăduit să ne viziteze mai târziu, când ne-om recăpăta puţin puterile, şi am intrat în curtea cea mare, unde clădirile abaţiei se întindeau de-a lungul dulcelui platou care tăia ca o platformă netedă — sau un podiş — vârful muntelui.

Despre felul cum era alcătuită abaţia voi avea de mai multe ori prilejul să vorbesc, şi mai cu de-amănuntul. Dincolo de portal (care era singura deschizătură în zidurile de împrejmuire) pornea o alee lată, mărginită de copaci, care ducea la biserica abaţiei. În stânga drumului se întindea o suprafaţă rânduită cu grădini de zarzavat şi, cum am aflat după aceea, grădina botanică, în jurul a două clădiri, baia şi spitalul, şi grădina ierburilor de leac, care mărgineau curba zidurilor. În fund, la stânga bisericii, se înălţa Edificiul, despărţit de biserică printr-o esplanadă acoperită de morminte. Portalul de miazănoapte al bisericii dădea spre turnul de miazăzi al Edificiului, care îi oferea vizitatorului, drept în faţă, vederea turnului de apus, aşa încât la stânga se unea cu zidurile şi cobora, numai turnuri, spre hăul asupra căruia se întindea turnul de miazănoapte, care se vedea pieziş. În dreapta bisericii se întindeau câteva construcţii care ajungeau până în spatele ei, desfăşurându-se şi în jurul porticului: cu siguranţă dormitorul, locuinţa Abatelui şi locul de primire a peregrinilor, către care am fost îndreptaţi şi la care am ajuns străbătând o frumoasă grădină. Pe latura dreaptă, dincolo de o vastă esplanadă, de-a lungul zidurilor de miazăzi şi mergând mai departe, spre răsărit, în spatele bisericii, o grămadă de clădiri pentru slujitori, grajduri, mori, teascuri, hambare şi pivniţe, şi ceea ce mi s-a părut a

fi casa novicilor. Netezimea pământului, uşor arcuit, îngăduise vechilor constructori ai acelui loc sfânt să se supună regulilor de orientare, mai mult decât ar fi putut s-o ceară Onorius Augustoduniense sau Guglielmo Durando. După poziţia soarelui la acea oră a zilei, mi-am dat seama că portalul dădea exact spre apus, încât corul şi altarul să fie îndreptate spre răsărit; şi soarele putea dis-de-dimineaţă să răsară şi să-i trezească numaidecât pe călugării din dormitor şi animalele din grajduri. Nu am văzut abaţie mai frumoasă şi mai minunat aşezată, chiar dacă după aceea am cunoscut San Gallo, şi Cluny, şi Fontenay şi încă altele, poate mai mari, dar mai stângaci proporţionate. Spre deosebire de altele, aceasta se deosebea prin clădirea de nemăsurat a Edificiului. Nu aveam cunoştinţele unui meşter zidar, dar mi-am dat numaidecât seama că acesta era mult mai străvechi decât construcţiile din jurul lui, născut poate pentru alte scopuri, şi că tot restul abaţiei fusese adăugat jur-împrejur, cu multă vreme mai târziu, dar în aşa chip încât orientarea marii construcţii să se potrivească cu aceea a bisericii, sau aceasta să i se potrivească lui. Întrucât arhitectura este, dintre toate artele, cea care caută cu mai multă cutezanţă să repete în ritmul ei ordinea universului, pe care cei vechi îl numeau *kosmos,* adică armonie, deoarece este asemenea unui animal mare la care străluceşte desăvârşirea şi echilibrul tuturor membrelor sale. Şi lăudat fie Atoatefăcătorul care, după cum spune Augustin, a aşezat toate lucrurile în număr, greutate şi măsură.

Ziua întâi
Tertia

în care Guglielmo are o discuţie plină de învăţăminte cu Abatele

Chelarul era un bărbat gras şi cu aspect vulgar dar voios, cărunt dar încă zdravăn, mic dar iute. Ne-a călăuzit la chiliile noastre, în casa peregrinilor. Sau, mai bine zis, ne-a călăuzit la chilia hărăzită maestrului meu, făgăduindu-mi că, pentru ziua următoare, avea să elibereze una şi pentru mine, întrucât, deşi novice, eram oaspetele lor, şi deci trebuia să fiu tratat cu toată cinstea. În noaptea aceea puteam să dorm într-o nişă lungă şi adâncă, ce se deschidea în peretele chiliei, în care avea să dea poruncă să se aştearnă paie proaspete. Lucru care, a adăugat, se făcea uneori pentru slujitorii vreunui senior care dorea să fie păzit în timp ce dormea.

Apoi călugării ne-au adus vin, brânză, măsline, pâine şi nişte delicioşi struguri stafidiţi, şi ne-au lăsat să ne refacem puterile. Am mâncat şi am băut cu multă poftă. Maestrul meu nu avea obiceiurile austere ale benedictinilor şi nu-i plăcea să mănânce în tăcere. De altfel, vorbea întotdeauna despre lucruri atât de plăcute şi de înţelepte, încât părea că este un călugăr care citeşte vieţile sfinţilor.

În ziua aceea nu m-am putut stăpâni să nu-l mai întreb despre povestea cu calul.

— Totuşi, am spus, când domnia voastră aţi desluşit urmele pe zăpadă şi pe crengi, nu-l cunoşteaţi încă pe Brunello. Într-un anumit fel, urmele acelea ne vorbeau despre toţi caii, sau cel puţin despre toţi caii de soiul acela. Nu trebuie să spunem că, deci, cartea naturii ne vorbeşte doar prin esenţe, cum ne învaţă mulţi teologi de seamă?

— Nu este chiar aşa, dragă Adso, mi-a spus maestrul. Desigur, felul acela de urme îmi exprimau, dacă vrei, calul ca *verbum mentis,* şi mi l-ar fi exprimat oriunde l-aş fi găsit. Dar urma în acel loc şi în acea oră a zilei îmi spunea că cel puţin unul dintre caii posibili trecuse pe acolo. Astfel, eu mă aflam la jumătatea drumului dintre înţelegerea conceptului de cal şi cunoaşterea unui cal individual. Şi, oricum, ceea ce cunoşteam eu despre calul universal îmi era amintit de urmă, care era unică. Aş putea spune că, în

momentul acela, eu eram prins între caracterul deosebit al urmei şi ignoranţa mea, care căpăta forma atât de diafană a unei idei universale. Dacă tu vezi ceva de departe şi nu înţelegi ce este, te vei mulţumi să-l defineşti ca pe un corp desfăşurat în spaţiu. Când se va fi apropiat de tine, atunci îl vei numi animal, chiar dacă nu ştii încă dacă este un cal sau un măgar. Şi, în sfârşit, când el va fi şi mai aproape, vei putea spune că e un cal, chiar dacă nu ştii încă dacă e Brunello sau Favello. Şi doar când vei fi la distanţa cea mai potrivită, vei vedea că e Brunello (sau acel cal şi nu altul, oricum ai hotărî tu să-l numeşti). Şi aceea va fi cunoaşterea deplină, intuiţia particularului. Aşa şi eu, acum o oră, eram gata să mă aştept la toţi caii, dar nu din pricina bogăţiei intelectului meu, ci din pricina sărăciei intuiţiei mele. Şi foamea intelectului meu a fost saturată numai când am văzut un anume cal, pe care călugării îl duceau de căpăstru. Numai atunci am ştiut cu adevărat că raţionamentul meu de la început m-a condus până aproape de adevăr. Astfel, ideile ce-mi foloseau la început pentru a-mi reprezenta un cal pe care nu-l văzusem încă, erau doar semne, precum erau semne ale ideii de cal urmele copitelor pe zăpadă: şi se folosesc semne şi semne ale semnelor numai când ne lipsesc lucrurile.

Alteori îl auzisem vorbind cu multă îndoială despre ideile universale şi cu mare preţuire pentru lucrurile individuale, şi chiar şi după aceea mi s-a părut că înclinarea aceea îi venea fie de la sângele lui de britanic, fie de la cinul lui de franciscan. Dar în ziua aceea nu avea destulă putere ca să ţină piept discuţiilor teologice; aşa că m-am ghemuit în spaţiul care îmi fusese dat, m-am acoperit cu o pătură şi am căzut într-un somn adânc.

Cine ar fi intrat m-ar fi luat drept un balot. Şi desigur că aşa a făcut şi Abatele, când a venit să-l vadă pe Guglielmo, pe la orele *tertia*. Astfel am putut eu asculta nebăgat în seamă prima lor discuţie. Şi fără vreo răutate, pentru că a mă arăta dintr-o dată oaspelui ar fi fost mai lipsit de ruşine decât să mă ascund, cum am făcut, cu umilinţă.

A venit, aşadar, Abbone. Şi-a cerut iertare pentru că venise, a repetat urarea de bun-sosit şi a spus că trebuie să vorbească cu Guglielmo între patru ochi, despre un lucru de mare gravitate.

A început prin a-l felicita pentru priceperea cu care se purtase în

povestea cu calul, şi l-a întrebat cum de ştiuse să dea amănunte atât de sigure despre un animal pe care nu-l văzuse niciodată. Guglielmo i-a lămurit pe scurt, şi cu indiferenţă, calea pe care o urmase, şi Abatele s-a bucurat mult pentru ascuţimea minţii lui. A spus că nici nu s-ar fi aşteptat la mai puţin de la un om căruia îi mergea vestea pentru marea lui înţelepciune. I-a spus că primise o scrisoare de la abatele din Farfa, care-i vorbea nu numai despre însărcinarea încredinţată lui Guglielmo de către împărat (despre care avea să discute apoi în zilele următoare), dar îi spunea şi că în Englitera şi în Italia maestrul meu fusese inchizitor în unele procese, în care se remarcase prin iscusinţa sa, îngemănată însă cu o mare omenie.

— M-am bucurat mult când am aflat, a adăugat Abatele, că în numeroase cazuri domnia ta s-a declarat pentru nevinovăţia acuzatului. Cred, şi mai cu precădere în zilele acestea atât de triste, în prezenţa neîntreruptă a răului în treburile omeneşti, şi s-a uitat înjur, abia observat, ca şi cum duşmanul s-ar fi învârtit între pereţii aceia, dar cred şi că de multe ori necuratul lucrează prin cauze secundare. Şi ştiu că poate să-şi împingă victimele să facă în aşa fel răul, încât vinovăţia să cadă asupra unuia drept, bucurându-se de faptul că cel drept poate să fie ars în locul celui posedat de el. Adesea inchizitorii, ca să dea dovadă de sârguinţă, smulg cu orice preţ o mărturisire de la acuzat, gândind că bun inchizitor nu este decât acela care încheie procesul găsind un ţap ispăşitor...

— Şi un inchizitor poate fi mânat de diavol, a spus Guglielmo.

— Este posibil, a încuviinţat Abatele cu multă precauţie, deoarece vrerile Domnului sunt de necercetat, dar nu eu voi fi cel care să arunce umbra bănuielii asupra unor oameni atât de înzestraţi. Sau asupra domniei tale, care eşti unul dintre ei, şi de care am mare nevoie. S-a întâmplat în abaţia noastră ceva care cere luare aminte şi sfatul unui om ager şi prudent, cum eşti domnia ta. Ager, pentru a descoperi, şi prudent, dacă e cazul, pentru a acoperi. Adesea, însă, este neapărat nevoie să dovedeşti vina unor oameni care ar trebui să strălucească prin sfinţenia lor, dar aşa încât să poţi elimina cauza răului fără ca vinovatul să fie expus dispreţului public. Dacă un păstor greşeşte, trebuie să fie separat de ceilalţi păstori, dar e o nenorocire dacă oile încep să nu mai aibă încredere

în păstori.

— Înţeleg, a spus Guglielmo.

Avusesem prilejul să constat că, atunci când se exprima în felul acela atât de grăbit şi de îngrijit, ascundea, de obicei, cu bună creştere, dezacordul şi încurcătura din inima lui.

— Pentru aceasta, a continuat Abatele, socotesc că orice caz care priveşte păcatul unui păstor nu poate fi încredinţat decât unor oameni ca domnia ta, care nu numai că ştie să deosebească binele de rău, dar şi ceea ce este potrivit de ceea ce nu este. Îmi place să mă gândesc că domnia ta a condamnat numai când...

—...acuzaţii se făceau vinovaţi de acte criminale, de otrăviri, de coruperea unor copii nevinovaţi şi de alte blestemăţii cărora gura mea nu cutează să le rostească numele.

—...că a condamnat numai când, a continuat Abatele fără să ţină seama de întrerupere, prezenţa demonului era atât de evidentă tuturor, încât nu se puteau lua alte măsuri, fără ca indulgenţa să fie mai scandaloasă decât delictul.

— Când am recunoscut pe cineva vinovat, a precizat Guglielmo, acesta săvârşise cu adevărat crime de aşa natură, încât puteam să-l încredinţez, cu sufletul împăcat, braţului secular.

Abatele a avut o clipă de nesiguranţă.

— Pentru ce, a întrebat, stărui să vorbeşti despre acţiuni criminale, fără să te pronunţi asupra cauzei lor diavoleşti?

— Pentru că a discuta despre cauze şi despre efecte este un lucru din cale-afară de anevoios, şi în această privinţă cred că singurul judecător poate să fie numai Dumnezeu. Noi şi aşa ne ostenim mult să stabilim o legătură între un efect atât de evident ca un copac ars şi fulgerul care l-a aprins, încât a scoate la iveală înlănţuiri, uneori foarte bogate, între cauze şi efecte mi se pare o nebunie tot atât de mare ca şi a construi un turn care ajunge până la cer.

— Doctorul din Aquino, a sugerat Abatele, nu s-a temut să demonstreze, doar cu puterea raţiunii, existenţa Celui de Sus, urcând din cauză în cauză până la cea dintâi cauză fără de cauză.

— Cine sunt eu, a spus cu umilinţă Guglielmo, să mă împotrivesc doctorului din Aquino? Mai ales că dovada pe care a făcut-o despre existenţa lui Dumnezeu este sprijinită de atâtea

mărturii care întăresc căile pe care a mers el. Dumnezeu ne vorbeşte în adâncul sufletului nostru, cum ştia dinainte Augustin, şi domnia ta, Abbone, ai fi cântat laude întru slava Domnului şi a evidenţei prezenţei lui, chiar dacă Toma nu ar fi... S-a oprit şi a adăugat: Aşa îmi închipui.

— Oh, desigur, s-a grăbit să-i dea dreptate Abatele, şi maestrul meu a întrerupt în chipul acesta atât de frumos o discuţie de şcoală care se vedea limpede că nu-i prea plăcea.

Apoi a vorbit mai departe:

— Să ne întoarcem la procese. Vezi, domnia ta, un om, să zicem, a fost omorât cu otravă. Acesta este un dat al experienţei. Este cu putinţă, deci, ca eu să-mi închipui, în faţa unor semne de netăgăduit, că autorul otrăvirii este un alt om. Pe baza unor înlănţuiri de cauze atât de simple, mintea mea poate să acţioneze cu încredere deplină în puterea sa. Dar cum pot eu complica legătura, închipuindu-mi că la împlinirea faptei ticăloase a contribuit şi o altă intervenţie, de data asta nu omenească, ci drăcească? Nu spun că nu este cu putinţă ca şi diavolul să-şi arate trecerea prin semne precise, cum a făcut şi Brunello, calul domniei tale. Dar de ce trebuie să caut aceste probe? Nu este de ajuns să ştiu că vinovatul este omul acela, şi să-l dau pe seama braţului secular? în orice caz, pedeapsa lui va fi moartea, Dumnezeu să-l ierte.

— Dar am auzit că într-un proces care a avut loc la Kilkenny acum trei ani, în care nişte persoane care au fost acuzate că au comis delicte neruşinate, domnia ta nu ai negat intervenţia diavolului, de îndată ce vinovaţii au fost dovediţi.

— Dar nici n-am afirmat-o deschis. Nici n-am negat-o, e adevărat. Cine sunt eu să dau verdicte despre calea diavolului, a adăugat, şi părea că doreşte să stăruie asupra acestui motiv, mai ales în cazul în care cei ce au început procesul acesta inchizitorial, episcopul, magistraţii şi tot poporul, poate chiar şi acuzaţii înşişi, doreau într-adevăr să se dovedească prezenţa diavolului? Ei bine, poate că singura dovadă a prezenţei diavolului era înflăcărarea cu care toţi doreau neapărat să-l vadă la treabă.

— Aşadar, domnia ta, a grăit Abatele pe un ton preocupat, îmi spui că în multe procese diavolul nu acţionează numai prin vinovat, ci poate, şi mai ales, prin judecători?

— Oare aş putea eu să fac o asemenea afirmaţie? a întrebat Guglielmo, şi mi-am dat seama că întrebarea era formulată în aşa chip, încât Abatele să nu poată spune că el putea; şi astfel Guglielmo a profitat de tăcerea lui pentru a schimba cursul discuţiei lor. Dar, de fapt, e vorba de lucruri de mult trecute. Am părăsit acea nobilă activitate, şi dacă am făcut-o e pentru că aşa a fost vrerea Domnului...

— Fără îndoială, a încuviinţat Abatele.

—...şi acum, a continuat Guglielmo, mă ocup de alte treburii delicate. Şi aş dori să mă ocup şi de ceea ce te frământă, dacă. domnia ta o să-mi spui despre ce este vorba.

Mi s-a părut că Abatele era mulţumit să pună capăt acelei conversaţii, ca să se poată întoarce la problema lui. A început, aşadar, să povestească, alegându-şi cuvintele cu multă băgare de seamă şi cu largi perifraze, despre o întâmplare neobişnuită care se petrecuse cu câteva zile mai înainte, şi care pricinuise multă tulburare în rândul călugărilor. Şi a spus că-i vorbea lui Guglielmo pentru că, ştiindu-l mare cunoscător şi al sufletului omenesc, şi al urmelor pe care le lasă diavolul, nădăjduia să poată să-şi dedice o parte din timpul său preţios ca să facă lumină într-o enigmă atât de dureroasă. Se întâmplase, aşadar, că Adelmo din Otranto, un călugăr încă tânăr, dar deja cunoscut ca un mare maestru al miniaturii, şi care tocmai împodobea manuscrisele bibliotecii cu imagini de o mare frumuseţe, fusese găsit, într-o dimineaţă, de către un căprar în fundul râpei peste care se ridica turnul de răsărit al Edificiului. Întrucât fusese văzut de către ceilalţi călugări în cor la *completa,* dar nu mai apăruse la *matutini,* căzuse probabil în orele cele mai întunecoase ale nopţii. Noapte foarte viforoasă, în care căzuseră fulgi tăioşi ca lama, de păreau mai degrabă grindină, azvârliţi de austrul care sufla nebuneşte, înmuiat de zăpada aceea care mai întâi era apoasă şi apoi se întărise în ţurţuri de gheaţă, trupul său fusese găsit la picioarele zidului ieşit în afară, zdrobit de stânca de care se izbise. Biată şi delicată făptură muritoare, Domnul să-l aibă în sfânta lui pază. Din cauza multiplelor izbituri pe care corpul le suferise în cădere, nu era uşor de spus din care punct anume căzuse; fără îndoială, de la una dintre ferestrele care se deschideau la trei rânduri de caturi pe cele patru laturi ale turnului

aflate deasupra prăpastiei.

— Unde aţi îngropat sărmanul trup? a întrebat Guglielmo.

— În cimitir, fireşte, a răspuns Abatele. Poate că l-aţi observat, se află în partea de miazănoapte a bisericii, a Edificiului şi a grădinii de zarzavat.

— Văd, a spus Guglielmo, şi văd că problema domniei tale este următoarea: Dacă nefericitul acela s-ar fi, Doamne fereşte, sinucis (pentru că nu ne putem gândi că a căzut din nebăgare de seamă), a doua zi aţi fi găsit una dintre ferestrele acelea deschise, în vreme ce voi le-aţi găsit pe toate închise, şi fără ca la picioarele vreuneia dintre ele să fi apărut urme de apă.

Abatele era un bărbat, cum am spus, de o mare şi diplomatică reţinere, dar de data aceasta a avut o mişcare de surprindere care i-a smuls orice urmă de prestanţă ce se cuvine la o persoană serioasă şi măreaţă, după cum cere Aristotel.

— Cine ţi-a spus?

— Mi-ai spus chiar domnia ta, i-a răspuns Guglielmo. Dacă fereastra ar fi fost deschisă, v-aţi fi gândit numaidecât că el s-a aruncat de acolo. După cum am putut constata din afară, e vorba de ferestre mari, cu geamuri opace, şi asemenea ferestre nu se deschid de obicei, în clădiri cum e aceasta, la înălţimea unui om. Deci, dacă ar fi fost deschisă, fiind cu neputinţă ca nenorocitul să se fi apropiat de ea şi să-şi piardă echilibrul, nu v-ar fi rămas altceva de făcut decât să vă gândiţi la o sinucidere. În care caz nu l-ai fi lăsat domnia ta să fie îngropat într-un pământ sfinţit. Dar deoarece l-aţi îngropat creştineşte, ferestrele trebuie să fi fost închise. Pentru că dacă erau închise, neîntâlnind eu nici măcar în procesele de vrăjitorie un mort recalcitrant căruia Dumnezeu sau diavolul să-i fi îngăduit să se ridice din prăpastie ca să şteargă urmele fărădelegii sale, este evident că presupusul sinucigaş a fost mai degrabă împins, fie de o mână omenească, fie de o forţă drăcească. Şi domnia ta te întrebi cine să-l fi putut, nu zic împinge în prăpastie, ci ridica fără voia lui până la pervaz, şi eşti îngrijorat pentru că o forţă malefică, naturală sau supranaturală, cum o fi ea, cutreieră acum prin abaţie.

— Aşa e, a spus Abatele, şi nu era limpede dacă încuviinţa cele

spuse de Guglielmo, sau îşi dădea dreptate sieşi pentru explicaţiile pe care Guglielmo le dăduse în chip atât de admirabil. Dar cum de-ai ştiut că nu era apă la picioarele nici unei ferestre?

— Pentru că mi-ai spus că bătea austrul, şi apa nu putea să lovească ferestrele care se deschid spre răsărit.

— Nu mi-au spus destule despre puterea minţii domniei tale, a grăit Abatele. Şi ai dreptate, nu era apă, şi acum ştiu pentru ce. Lucrurile s-au petrecut precum spui. Şi acum înţelegi spaima mea. Şi aşa ar fi fost foarte grav dacă unul dintre călugării mei s-ar fi murdărit cu abominabilul păcat al sinuciderii. Dar am motive să cred că un altul dintre ei s-a murdărit cu un păcat la fel de înspăimântător. Şi de-ar fi numai asta...

— În primul rând, de ce unul dintre călugări? în abaţie mai sunt şi multe alte persoane, grăjdari, căprari, servitori...

— Desigur, e o abaţie mică, dar bogată, a încuviinţat cu mândrie Abatele. O sută cincizeci de slujitori, pentru şaizeci de călugări. Dar totul s-a petrecut în Edificiu. Acolo, cum poate că ştiţi, chiar dacă la primul cat se află şi bucătăriile şi sala de mese, la cele două caturi de deasupra se găsesc *scrip-torium-u* şi biblioteca. După cină, Edificiul e închis şi avem o regulă foarte severă care interzice oricui să mai rămână acolo, a ghicit el întrebarea lui Guglielmo, şi a mai spus imediat, dar se vedea limpede că fără plăcere: fiind vorba, firește, şi despre călugări, dar...

— Dar?

— Dar înlătur cu desăvârşire, cu desăvârşire, înţelegi?, bănuiala că vreun servitor să fi avut curajul să intre acolo noaptea. Prin ochii lui a trecut ceva ca un zâmbet dispreţuitor, dar a fost iute ca un fulger, sau ca o stea căzătoare. Să spunem că le-ar fi teamă, ştii... uneori poruncile date celor simpli sunt întărite de câte o ameninţare, precum prevestirea că aceluia care nu va asculta i se poate întâmpla ceva îngrozitor, şi de la o putere supranaturală. Pe când un călugăr...

— Înţeleg.

— Şi nu numai atât, dar un călugăr ar putea avea şi alte motive să se aventureze într-un loc interzis, vreau să zic motive... cum să spun?... motivabile, chiar dacă sunt contra regulii...

Guglielmo şi-a dat seama de stânjeneala Abatelui, şi a pus o întrebare care urmărea poate să abată discuţia pe altă cale, dar care a provocat o stânjeneala cu mult mai mare.

— Vorbind de faptul că ar fi cu putinţă o crimă, domnia ta ai spus „şi de-ar fi numai asta". Ce voiai să zici?

— Aşa am spus? Păi, da, nu este omorât un om fără un motiv, oricât ar fi de blestemat. Şi tremur la gândul blestemăţiei motivelor care să-l fi împins pe un călugăr să-şi ucidă un confrate. De asta am spus aşa.

— Nu de altceva?

— Nu există altceva despre care să-ţi pot spune.

— Vrei să spui că există altceva pe care domnia ta să mi-l poţi spune?

— Te rog, frate Guglielmo, dragul meu frate Guglielmo, şi Abatele a accentuat şi frate şi dragul meu.

Guglielmo a roşit puternic şi a meditat:

— *Eris sacerdos in aeternum.*

— Mulţumesc, a spus Abatele.

Oh, Doamne, Dumnezeule, ce mister înspăimântător au atins în clipa aceea imprudenţii mei superiori, împins unul de teamă, celălalt de curiozitate. Pentru că deşi novice, care pornea atunci la drum spre aflarea misterelor sfintei slujiri a Domnului, am înţeles şi eu, biet copilandru, că Abatele ştia ceva ce aflase însă sub pecetea spovedaniei. El trebuie să fi auzit de pe buzele cuiva nişte amănunte nelegiuite care puteau fi legate de nenorocitul sfârşit al lui Adelmo. Pentru asta poate că îl ruga pe fratele Guglielmo să dea la iveală o taină pe care el o ştia fără să o poată împărtăşi nimănui, şi spera ca maestrul meu să facă lumină cu puterea judecăţii sale, pe când el trebuia să arunce umbra, mânat de înalta îndatorire a milei.

— Bine, a spus atunci Guglielmo, voi putea pune întrebări călugărilor?

— Desigur că vei putea.

— Voi putea să umblu fără oprelişte prin abaţie?

— Iţi dau această îngăduinţă.

— Îmi dai această însărcinare *coram monachos?*

— Chiar în astă seară.

— Voi începe însă chiar azi, înainte de-a afla călugării ce îndatorire mi-ai dat. Şi în afară de asta doream mult, şi asta nu e ultima pricină a trecerii mele pe aici, să vizitez biblioteca voastră, despre care se vorbeşte cu admiraţie în toate abaţiile creştine.

Abatele s-a ridicat aproape brusc, cu figura foarte încordată.

— Poţi umbla prin toată abaţia, am spus. Dar, desigur, nu prin ultimul etaj al Edificiului, în bibliotecă.

— De ce?

— Ar fi trebuit să-ţi explic de la început, şi credeam că o i ştii. Domnia ta ştii că biblioteca noastră nu e ca altele...

— Ştiu că are mai multe cărţi decât orice altă biblioteci creştină. Ştiu că, în faţa dulapurilor voastre, cele de la Bobbic sau de la Pomposa, de la Cluny sau de la Fleury, par odaia unui copil care abia începe să înveţe literele. Ştiu că cele şase mii de codice cu care se lăuda Novalesa, acum o sută şi ceva de ani, sunt puţine faţă de ale voastre, şi poate că multe din acelea sunt acum aici. Ştiu că abaţia voastră este singura lumină pe care creştinătatea poate s-o pună alături de cel treizeci şi şase de biblioteci din Bagdad, de cele zece mii de codice ale vizirului Ibn al-Alkami, că numărul bibliilor voastre egalează cele două mii patru sute de corane cu care se mândreşte Cairo, că realitatea dulapurilor voastre este o strălucită adeverire împotriva falnicei legende a necredincioşilor care, acum câţiva ani, se lăudau (buni prieteni cum sunt ci principele minciunii) că biblioteca din Tripoli are o avere di şase milioane de volume şi stau în ea optzeci de mii de comentatori şi două sute de scribi.

— Aşa este, lăudat fie cerul.

— Ştiu că, între călugării care trăiesc printre voi, mult vin de la alte abaţii, răspândite prin toată lumea: unii, pentru puţin timp, să copieze manuscrise ce nu se găsesc în altă parte şi să le ducă apoi la ei acasă, nu fără să fi adus în schimb alte manuscrise de negăsit, pe care voi să le copiaţi şi să le adăugaţi la tezaurul vostru; alţii, pentru un timp îndelungat, pentru a rămâne uneori până la moarte, pentru că numai aici pot găsi operele care să facă lumină în cercetările lor. Şi aveţi, aşadar, printre voi germani, daci, francezi, spanioli şi greci. Ştiu că împăratul Frederic, cu mulţi ani în urmă, v-a cerut să

compilaţi o carte despre prorocirile lui Merlin şi s-o traduceţi apoi în arabă, pentru a o trimite în dar sultanului din Egipt. Ştiu, în sfârşit, că o abaţie acoperită de glorie ca Murbach, în vremurile noastre atât de triste, nu mai are nici un singur copist măcar, că la San Gallo au rămas puţini călugări care mai ştiu să scrie, că acum în oraşe apar corporaţii şi bresle alcătuite din mireni care lucrează pentru universităţi şi că numai abaţia voastră reînnoieşte din zi în zi, ce spun?, va duce pe culmi tot mai înalte gloria ordinului vostru...

— *Monasterium sine libris,* a citat dus pe gânduri Abatele, *est sicut civitas sine opibus, castrum sine numeris, coquina sine suppellectili, mensa sine cibis, hortus sine herbis, pratum sine floribus, arbor sine foliis"...* Şi ordinul nostru, crescând în jurul celor două porunci, a muncii şi a rugăciunii, a fost lumină pentru întreaga lume cunoscută, zăcământ de ştiinţă, mântuire a unei doctrine antice care ameninţă să dispară în incendii, jafuri şi cutremure, atelier pentru scriptura cea nouă şi propăşire pentru cea veche... Oh, domnia ta ştii bine, trăim vremuri tare tulburi, şi roşesc de ruşine să-ţi spun că nu cu mulţi ani în urmă conciliul de la Viena a trebuit să întărească hotărârea că fiecare călugăr are datoria să primească ordinele... Câte din abaţiile noastre, care acum două sute de ani erau centru strălucit de măreţie şi de sfinţenie, sunt acum cuibare pentru trândavi! Ordinul mai e puternic şi acum, dar duhoarea oraşelor dă târcoale locurilor noastre sfinte, poporul lui Dumnezeu este atras acum spre negustorie şi spre luptele de grup, acolo, în marile centre locuite, unde nu poate avea lăcaş duhul sfinţeniei, nu numai că se vorbeşte (căci laicilor nu li se poate cere altceva), dar se şi scrie în vulgară, şi niciodată nici unul dintre aceste volume nu poate să intre între zidurile noastre, căci în mod fatal devine izvor de erezie. Pentru păcatele oamenilor lumea stă atârnată pe buza prăpastiei, cuprinsă de prăpastia însăşi care prăpastie cheamă. Şi mâine, cum voia Honorius, trupurile oamenilor vor fi mai mici decât ale noastre, după cum ale noastre sunt mai mici decât ale celor din vechime. *Mundus senescit.* Dacă acum Domnul a încredinţat ordinului nostru o misiune, ea e aceea de a se împotrivi goanei acesteia spre prăpastie, păstrând, reînnodând şi apărând tezaurul de înţelepciune pe care părinţii noştri ni l-au încredinţat. Pronia cerească a poruncit ca guvernarea

lumii, care la început era la răsărit, pe măsură ce trece timpul, să se mute la apus, pentru a ne vesti că sfârşitul se apropie, întrucât petrecerea lucrurilor a ajuns deja la marginile universului. Dar până nu se istoveşte întru totul mileniul, până când nu triumfă, chiar şi pentru puţină vreme, fiara murdară care este Antichristul, ne revine nouă să apărăm tezaurul lumii creştine, şi chiar cuvântul lui Dumnezeu, pe care el l-a spus profeţilor şi apostolilor, pe care preoţii îl repetă fără să schimbe nimic la el, pe care şcolile au încercat să-l comenteze, chiar dacă astăzi tocmai în aceste şcoli se culcuşeşte şarpele trufiei, al invidiei şi al smintelii. În apusul acesta noi suntem încă făclii şi lumină înaltă la orizont. Şi atâta vreme cât zidurile acestea vor dăinui, noi vom fi păstrătorii Cuvântului lui Dumnezeu.

— Amin, a spus Guglielmo, cu glas de smerenie. Dar ce legătură au toate acestea cu faptul că nu se poate vizita biblioteca?

— Vezi, frate Guglielmo, pentru a putea realiza opera uriaşă şi sfântă care îmbogăţeşte aceste ziduri, şi a făcut semn spre corpul Edificiului care se zărea prin fereastra chiliei, tronând chiar deasupra bisericii abaţiale, oameni credincioşi au lucrat mai multe secole, după nişte legi de fier. Biblioteca a fost ridicată după un plan care a rămas necunoscut tuturor de-a lungul secolelor şi pe care nici unul dintre călugări nu este vrednic să-l cunoască. Numai bibliotecarului i s-a dezvăluit această taină, de către bibliotecarul de dinaintea sa, şi o dezvăluie, cât este în viaţă, ajutorului de bibliotecar, în aşa fel încât moartea să nu-l surprindă, lipsind comunitatea de aflarea acelui lucru. Şi buzele amândurora le sunt pecetluite de taină. Numai bibliotecarul, în afară de faptul că ştie, are. dreptul să umble prin labirintul cu cărţi, singur el ştie să le găsească şi unde să le pună la loc, numai el răspunde de! păstrarea lor. Ceilalţi călugări lucrează în *scriptorium* şi pot cunoaşte catalogul cărţilor pe care le cuprinde biblioteca. Dar un catalog de titluri spune adesea prea puţin, numai bibliotecarul ştie, după aşezarea volumului, după gradul în care este sau nu îngăduită citirea lui, ce fel de taine, de adevăruri sau de minciuni închide în el volumul cu pricina. Numai el hotărăşte cum, când şi dacă să-l încredinţeze călugărului care îl cere, numai după ce mi-a cerut mie părerea. Deoarece nu toate adevărurile sunt pentru toate urechile, nu

toate minciunile pot fi recunoscute ca atare de un suflet credincios, şi călugării, în fine, stau în *scriptorium* ca să ducă la bun sfârşit o operă precisă, pentru care trebuie să citească anumite cărţi şi nu altele, şi nu ca să urmărească orice nebunească curiozitate care-i păleşte, fie din puţinătatea minţii, fie din trufie, fie din gânduri venite de la necuratul.

— Aşadar în bibliotecă sunt şi cărţi care conţin minciuni...

— Monştrii există, pentru că fac parte din proiectul divin, şi chiar în trăsăturile înspăimântătoare ale monştrilor se vădeşte puterea Creatorului. Tot aşa există, prin hotărârea Domnului, şi cărţile magilor, kabbalele iudeilor, născocirile poeţilor păgâni, minciunile necredincioşilor. Şi a fost nestrămutată şi sfântă convingerea celor care au voit şi sprijinit această abaţie secole de-a rândul, că şi în cărţile mincinoase poate să se întrezărească, pentru ochiul cititorului clarvăzător, o palidă licărire a înţelepciunii dumnezeieşti. De aceea e loc şi pentru ele în această bibliotecă. Şi tocmai din această pricină, înţelegi domnia ta, în ea nu poate să pătrundă oricine. Iar în afară de asta, a mai spus Abatele, cerându-şi parcă iertare pentru cât de firav era acest din urmă argument, cartea e o făptură delicată, suferă din pricina trecerii timpului, se teme de rozătoare, de vremea rea, de mâinile nepricepute. Dacă de sute şi sute de ani fiecare ar fi putut să se atingă, fără oprelişte, de codicele noastre, cea mai mare parte dintre ele nici n-ar mai exista. Aşadar, bibliotecarul le apără nu numai de oameni, ci şi de natură, şi îşi închină toată viaţa lui acestei lupte împotriva forţei uitării, duşmană a adevărului.

— Şi astfel nimeni, în afară de două persoane, nu intră în ultimul cat al Edificiului...

Abatele a zâmbit.

— Nimeni nu trebuie. Nimeni nu poate. Nimeni, chiar dacă ar voi, nu ar izbuti. Biblioteca se apără singură, e de nepătruns precum adevărul pe care-l găzduieşte, amăgitoare precum minciunile pe care le păstrează. Labirint al minţii, ea este deopotrivă un labirint pământesc. Poţi să intri, dar nu poţi să mai ieşi. Şi spunând asta aş dori ca domnia ta să te supui regulilor abaţiei.

— Dar domnia ta nu ai negat că Adelmo a putut fi aruncat de la una dintre ferestrele bibliotecii. Şi cum pot eu chibzui la moartea lui

dacă nu văd locul în care s-ar putea să-şi fi avut început povestea morţii sale?

— Frate Guglielmo, a spus Abatele pe un ton împăciuitor, un om care l-a descris pe calul meu Brunello fără să-l vadă, şi moartea lui Adelmo fără să ştie aproape nimic despre ea, nu va întâmpina nici o greutate ca să se gândească la nişte locuri unde nu are voie să intre.

Guglielmo s-a aplecat a închinăciune.

— Domnia ta eşti înţelept şi când eşti sever. Cum ţi-e voia!

— Dacă am fost vreodată înţelept, apoi am fost pentru că am ştiut să fiu sever, a răspuns Abatele.

— Un ultim cuvânt, a spus Guglielmo. Ce-i cu Ubertino?

— E aici. Te aşteaptă. O să-l găseşti în biserică.

— Când?

— Întotdeauna, a zâmbit Abatele. Să ştii că, deşi foarte învăţat, nu este un om căruia să-i placă biblioteca. O socoteşte o amăgire a vremii. Stă mai mult în biserică, să mediteze, să se roage...

— E bătrân? a întrebat Guglielmo încurcat.

— De când nu l-ai mai văzut?

— De mulţi ani.

— E obosit. Tare desprins de lucrurile de pe lumea aceasta. Are şaizeci şi opt de ani. Dar cred că şi-a păstrat sufletul din tinereţe.

— Am să-l caut numaidecât, mulţumesc.

Abatele l-a întrebat dacă nu voia să se alăture comunităţii pentru masă, după orele *sexta*. Guglielmo i-a răspuns că abia mâncase şi că ar fi dorit mai bine să-l vadă numaidecât pe Ubertino. Abatele a salutat.

Tocmai ieşea din chilie când s-a ridicat din curte un urlet sfâşietor, ca al cuiva hăcuit de moarte, după care au urmat alte gemete, tot atât de înspăimântătoare.

— Ce s-a întâmplat? a întrebat Guglielmo, zăpăcit.

— Nimic, a răspuns Abatele zâmbind. Pe vremea aceasta se taie porcii. O treabă pentru porcari. Nu de sângele acesta trebuie să se ocupe domnia ta.

A ieşit, dezminţindu-şi faima de om care le ştia pe toate. Pentru că a doua zi dimineaţa... Dar pune frâu nerăbdării tale, limbă a mea

mult prea slobodă. Căci în ziua de care spun, mai înainte de căderea nopţii, s-au mai întâmplat mult lucruri despre care va fi potrivit să amintesc.

Ziua întâi
Sexta

în care Adso admiră portalul bisericii şi Guglielmo îl regăseşte pe Ubertino din Casale

Biserica nu era maiestuoasă ca altele, văzute după aceea la Strasbourg, Chartres, Bamberg şi Paris. Semăna, mai degrabă, cu cele pe care le văzusem în Italia, mai puţin dornice să se ridice ameţitor spre cer, ci sprijinite sănătos pe pământ, adesea mai mult largi decât înalte; doar că la un prim cat ea purta deasupra, ca un fel de fortăreaţă, mai multe creneluri pătrate, şi din susul acestui cat se ridica o a doua clădire, care, mai degrabă decât un turn, era o a doua biserică, bine clădită, având un acoperiş ascuţit şi fiind străpunsă de ferestre severe. Biserică abaţială sănătoasă, cum construiau strămunii noştri în Provenţa şi Languedoc, străină de îndrăznelile şi de prea încărcatele broderii cu care a venit stilul modern, şi numai în timpurile mai din urmă, cred, s-a îmbogăţit, deasupra corului, cu o turlă înălţându-se îndrăzneţ spre bolta cerească.

Două coloane drepte şi şlefuite străjuiau intrarea, care părea la prima vedere un singur arc mare; dar din coloane porneau două contraforturi care, având deasupra altele şi nenumărate arce, purtau privirea, ca în inima unui hău, către portalul propriu-zis; acesta se întrezărea în umbră, sub un timpan mare, susţinut pe laturi de doi stâlpi, şi la mijloc de un pilastru sculptat, care împărţea intrarea în două deschizături, apărate de porţi de stejar întărite cu ferecaturi. La ora aceea a zilei soarele bătea slab drept în acoperiş şi lumina cădea pieziş pe faţadă, fără să lumineze timpanul; aşa că, după ce am trecut de cele două coloane, ne-am trezit pe neaşteptate sub bolta aproape silvestră a arcadelor care se despărţeau de Şirul de coloane mai mici ce întăreau contraforturile. După ce ochii s-au obişnuit în cele din urmă cu penumbra, povestea mută a pietrei aşternute cu imagini, atât de repede grăitoare cum erau vederii şi închipuirii oricui (pentru că *pictura est laicorum literatura),* mi-a fulgerat dintr-o dată privirea şi m-a cufundat într-o nălucire despre care şi astăzi limba mea cu greu poate să vorbească.

Am văzut un tron aşezat în cer şi pe cineva şezând pe tron. Chipul Celui Aşezat era neîndurător şi nepăsător, ochii larg deschişi şi săgetând asupra unei omeniri pământeşti ajunse la capătul făptuirilor sale, părul şi barba falnice căzând pe faţă şi pe piept ca apele unui râu, în pâraie toate pe aceeaşi măsură şi împărţite egal de-o parte şi de alta. Coroana ce purta pe cap era bogată în smalţuri şi nestemate, tunica imperială, de culoarea purpurei, îi cădea în falduri bogate peste genunchi, lucrată cu dantele şi broderii din fir de aur şi de argint. Mâna stângă, sprijinită pe genunchi, ţinea o carte cu o pecete, dreapta se ridica într-un gest nu ştiu dacă de binecuvântare sau de ameninţare. Chipul era luminat de înspăimântătoarea frumuseţe a unui nimb înflorat, în formă de cruce, şi am văzut strălucind în jurul tronului şi al capului Celui Aşezat un curcubeu de smarald. În faţa tronului, sub picioarele Celui Aşezat, vălurea o mare de cristal, iar în jurul Celui Aşezat, în jurul şi deasupra tronului, patru animale înspăimântătoare — am văzut — înspăimântătoare pentru mine, care le priveam pierdut, dar supuse şi tare blânde faţă de Cel Aşezat, pentru care cântau laude fără istovire.

Sau nu toate puteau fi numite înspăimântătoare, deoarece mi s-a părut frumos şi plăcut omul care, în partea stângă pentru mine (şi în dreapta Celui Aşezat), întindea o carte. Dar înspăimântător mi se părea de partea cealaltă un vultur, cu pliscul mărit, penele zbârlite aşezate ca o platoşă, ghearele puternice, aripile mari deschise. Iar la picioarele Celui Aşezat, sub primele două figuri altele două, un taur şi un leu, fiecare dintre cei doi monştri strângând în gheare şi în labe o carte, cu trupul întors înspre afara tronului, dar cu capul spre tron, ca şi cum ar fi întors spatele şi gâtul într-o pornire cumplită, şoldurile şi membrele fremătând asemenea fiarelor aflate în ghearele morţii, cu nările larg deschise, cozile răsucite şi îndoite ca la şerpi, şi terminându-se la vârf cu limbi de foc. Amândouă înaripate, amândouă încoronate cu câte un nimb, în ciuda aparenţei lor cumplite, nu erau creaturi ale infernului, ci ale cerului, şi dacă păreau înspăimântătoare, era pentru că răgeau întru proslăvirea Unuia care va să vină, să judece viii şi morţii.

În jurul tronului, alături de cele patru animale şi sub picioarele Celui Aşezat, văzuţi ca prin străvezimea unei mări de cristal, ca

pentru a umple parcă întreaga întindere a nălucirii, compuşi după structura triunghiulară a timpanului, ridicându-se de la o bază de şapte plus şapte, apoi de trei plus trei şi apoi de doi plus doi, se iveau douăzeci şi patru de bătrâni, aşezaţi pe douăzeci şi patru de tronuri mici, îmbrăcaţi în veşminte albe şi încoronaţi cu aur. Unii aveau în mână câte 0 violă, alţii un potir cu parfum, şi doar unul singur cânta dintr-un instrument, pe când toţi ceilalţi, pierduţi în extaz, cu faţa întoarsă spre Cel Aşezat, îi cântau din gură laude, având şi membrele răsucite, precum acelea ale animalelor, în aşa fel încât cu toţii să-l poată vedea pe Cel Aşezat, dar nu în chip animalic, ci cu mişcări de dans extatic — cum trebuie să fi dansat David lângă arcă — şi în aşa fel încât oriunde s-ar fi aflat pupilele lor, împotriva legii care hotăra statura trupurilor, să se întoarcă spre acelaşi punct strălucitor. Oh, ce armonie de avânturi şi de moliciune, de poziţii nefireşti şi totuşi graţioase, în limbajul acela mistic de membre în chip miraculos eliberate de greutatea materiei corporale, bine-cuvântată cantitate dăruită cu o nouă formă substanţială, ca şi cum sfântul stol ar fi fost bătut de un vânt năprasnic, suflu de viaţă, delectare dezlănţuită, exaltare de osanale devenită în chip uimitor, din sunet ce era, imagine.

Trupuri şi mădulare locuite de Spirit, iluminate de revelaţie, chipurile răsucite de uimire, privirile exaltate de entuziasm, obrajii înflăcăraţi de iubire, pupilele dilatate de beatitudine, unul fulgerat de o dulce consternare, altul străpuns de o consternată dulceaţă, care transfigurat de uimire, care întinerit de bucurie, iată-i pe toţi cântând cu expresia chipurilor, cu podoabele veşmintelor, cu arcuirea şi tensiunea mâinilor şi picioarelor, un cântec nou, cu buzele întredeschise într-un surâs de proslăvire veşnică. Iar sub picioarele bătrânilor, şi arcuite deasupra lor şi deasupra tronului şi deasupra grupului tetramorf, aranjate în benzi simetrice, cu greu deosebindu-se una de alta, în aşa măsură ştiinţa artei le făcuse tainic proporţionale, egale în varietate şi variate în unitate, unice în diversitate şi diverse în deplina lor îngemănare, în admirabilă împreunare a părţilor cu o plăcută suavitate a culorilor, minune de consonanţă şi de înfrăţire de voci deosebite între ele, grupare aranjată în chipul coardelor de la ţiteră, consimţită şi coroborată înrudire printr-o forţă profundă şi proprie, în stare să activeze

univocul în însuşi jocul alternativ al echivocurilor, împodobire şi împreunare de creaturi nepotrivite subiectului şi supuse totuşi de subiect, operă de împătimită conexiune condusă de regulă cerească şi pământească totdeodată (lanţ şi statornică legătură de pace, dragoste, virtute, guvernare, putere, ordine, origine, viaţă, lumină, strălucire, specie şi figură), egalitate multiplă care radiază strălucirea formei ce supune părţile proporţionale ale materiei — iată că se împleteau toate florile şi frunzele şi cârceii şi tufele şi corimbii tuturor plantelor cu care se împodobesc grădinile cerului şi ale pământului, vioreaua, salcâmul galben, cimbrişorul, crinul, lemnul câinesc, narcisa, rodul pământului, acantul, betelul, smirna, plantele răşinoase.

Dar, în vreme ce sufletul meu, răpit de concertul acela de frumuseţi pământeşti şi de impunătoare semnale supranaturale, sta să explodeze într-un cânt de bucurie, ochiul, urmând ritmul marcat de rozetele înflorite de la picioarele bătrânilor, a căzut pe figurile care, împletite, alcătuiau un tot cu pilastrul central care susţinea timpanul. Ce erau şi ce mesaj simbolic comunicau cele trei perechi de lei împletiţi în cruce aşezată transversal, căţărându-se ca nişte arce, sprijinindu-şi labele din spate pe pământ şi punându-le pe cele din faţă pe spatele propriului tovarăş, cu coama zbârlită în volute ascuţite, gura deschisă într-un rânjet ameninţător, legaţi de corpul însuşi al pilastrului cu o pastă, sau un cuib de cârcei? Ca să liniştească sufletul meu, după cum erau poate puşi să domolească natura diabolică a leilor şi s-o transforme într-o aluzie simbolică la lucrurile superioare, pe laturile pilastrului erau două figuri umane, nesfârşit de lungi, cât coloana însăşi, şi gemene cu alte două care le stăteau în faţă, simetric, de ambele laturi, pe stâlpii acoperiţi cu figuri pe părţile din afară, unde fiecare dintre porţile de stejar îşi avea uşorul ei; erau, aşadar, patru figuri de bătrâni, după ale căror podoabe i-am recunoscut pe Petru şi Pavel, Ieremia şi Isaia, răsuciţi şi ei ca într-un pas de dans, cu lungile lor mâini osoase cu degetele întinse, ca nişte aripi, şi tot ca nişte aripi le erau bărbile şi părul umflate de un vânt profetic, cutele hainelor prea lungi, agitate de picioarele prea lungi, dând naştere unor valuri şi volute, altfel decât leii, dar din aceeaşi materie ca şi leii. Şi, în vreme ce îmi luam ochii de la acea enigmatică polifonie de membre sfinte şi de mădulare

infernale, am văzut de-o parte a portalului, şi sub arcadele din fund, pe alocuri ilustrate pe contraforturi, şi în spaţiul dintre coloanele subţiri, care susţineau şi împodobeau şi de asemenea pe stufoasa vegetaţie a capitelurilor fiecărei coloane, şi de aici ramificându-se spre bolta silvestră a nenumăratelor arcade, alte viziuni groaznice la privit şi justificata în locul acela numai datorită puterii lor de parabolă şi alegorie, sau pentru învăţătura morală pe care o transmiteau; şi am văzut o femeie depravată goală şi descărnată, roasă de scârbavnice broaşte râioase, suptă de şerpi, împreunată cu un satir cu burta umflată şi cu picioare de grifon, acoperite de peri zbârliţi, cu gura obscenă, care-şi striga propria pedeapsă, şi am văzut un avar, îngheţat de gheaţa morţii, lungit pe patul lui susţinut de coloane somptuoase, pradă îngrozită a unei cohorte de draci, dintre care unul îi smulgea, din gura horcăindă, inima în formă de copil (vai, fie ca în vecii vecilor să nu se nască), şi am văzut un trufaş pe umerii căruia se cocoţase un drac, băgându-i ghearele în ochi, în timp ce alţi doi lacomi se sfâşiau într-o încăierare corp la corp, dezgustătoare, şi încă alte creaturi, cu căpăţână de capră, coamă de leu, beregată de panteră, prinse într-o pădure de flăcări din care părea că auzi vuietul focului. Şi în jurul lor, amestecate cu ele, deasupra lor şi dedesubtul picioarelor lor, alte chipuri şi alte membre, un bărbat şi o femeie care se trăgeau de păr, două vipere care sugeau ochii unui condamnat, un bărbat rânjind, care cu amândouă mâinile îndoite căsca fălcile unei hidre, şi toate animalele din bestiarul satanei adunate la sfat şi puse de pază şi de coroană la tronul care le sta dinainte, ca să-i cânte slava cu înfrângerea lor, fauni, făpturi cu sex dublu, brute cu mâinile cu şase degete, sirene, hipocentauri, gorgone, harpii, coşmare, dragontopozi, minotauri, lincşi, leoparzi, himere, cenoperi cu bot de câine care scoteau foc pe nări, dentitirani, policaudate, şerpi cu păr, salamandre, vipere cu coarne, şerpi de apă veninoşi, năpârci, bicefali cu spinarea plină de dinţi, hiene, vidre, ciori, crocodili, hidropi cu coarne ca ferăstrăul, broaşte, grifoni, maimuţe, cinocefali, leucroţi, manticore, ulii, paranzi, nevăstuici, dragoni, pupeze, cucuvele, vârcolaci, ypnali, vipere libiene, spectafici, scorpioni, saurieni, cetacei, balauri, anfisbene, jaculi, dipsazi, guşteri, peşti-ventuză, polipi, murene şi broaşte ţestoase. Întreaga

populaţie a iadului părea să-şi fi dat întâlnire ca să fie vestibul, pădure întunecoasă, landă fără de speranţă a izgonirii, la apariţia Celui Aşezat de pe timpan, la chipul lui plin de făgăduială şi de ameninţare, ei, înfrânţii de la Armaghedon, în faţa celui ce va veni să-i despartă pentru totdeauna pe cei vii de cei morţi. Şi, paralizat (aproape) de apariţia aceea, fără să mai fiu sigur acum dacă mă aflam într-un loc prieten sau în valea Judecăţii de Apoi, m-am speriat şi cu greu mi-am stăpânit lacrimile, şi mi s-a părut că aud (sau am auzit cu adevărat?) acea voce, şi am văzut acele apariţii care însoţiseră copilăria mea de novice, primele mele lecturi din cărţile sfinte şi nopţile de meditaţie în corul din Melk şi în ameţeala simţurilor mele, atât de slabe şi de slăbite, auzit o voce răsunând puternic ca o trompetă care spunea „ceea ce vezi, să scrii într-o carte!" (şi tocmai asta fac acum), şi am văzut şapte lămpi de aur şi în mijlocul lămpilor pe Unul asemenea fiului omului, încins pe piept cu o fâşie de aur, cu chipul şi părul ca lâna curată, ochii ca flacăra de foc, picioarele ca bronzul arzând în cuptor, glasul ca vuietul multor ape, şi ţinea în dreapta şapte stele, iar din gură îi ieşea o sabie cu două tăişuri. Şi am văzut o uşă deschisă în cer, şi Cel care era Aşezat mi se părea că e matostat şi agată, şi un curcubeu încingea tronul şi din tron ieşeau fulgere şi tunete. Şi Cel Aşezat a luat în mână o coasă ascuţită şi a strigat: „Fă să tremure coasa ta şi taie, a venit ceasul cositului, pentru că s-a copt recolta pământului", şi Cel care era Aşezat a repezit coasa lui şi pământul a fost cosit.

Şi am înţeles atunci că apariţia nu vorbea de altceva decât de ceea ce se întâmpla în abaţie şi aflasem de pe buzele şovăielnice ale Abatelui — şi de câte ori nu m-am întors eu în zilele ce au urmat să privesc portalul, încredinţat că am să trăiesc iarăşi întâmplarea pe care o povestea el. Şi am înţeles că veniserăm aici sus pentru a fi martorii unui mare şi ceresc măcel.

Am tremurat ca şi când aş fi fost scăldat în ploaia cea de gheaţă a iernii. Şi am mai auzit şi o altă voce, dar de data asta! venea din spatele meu şi era un alt fel de voce, pentru cal venea de pe pământ şi nu din miezul de foc al apariţiei mele ba chiar risipea apariţia pentru că şi Guglielmo (în clipa aceea mi-am dat seama că era acolo), până atunci pierdut şi el în contemplare, se întorcea ca şi

mine.

Fiinţa din spatele meu părea să fie un călugăr, chiar daci sutana murdară şi sfâşiată îl făcea să semene mai degrabă *ev* un vagabond, şi chipul său nu era altfel decât al monştrilor pe care abia-i văzusem pe capiteluri. Nu mi s-a întâmplat în viaţi mea, cum li s-a întâmplat în schimb multora dintre tovarăşi mei, să fiu vizitat de diavol, dar cred că dacă el ar trebui să-ni apară într-o zi, neputincios din hotărârea Domnului să-a ascundă întru totul natura, chiar când ar voi să fie întru-tot asemenea omului, nu ar avea alte trăsături decât cele pe care mi le arăta în clipa aceea interlocutorul meu. Capul ras, di nu din penitenţă, ci în urma cine ştie cărei eczeme cleioasi fruntea îngustă, încât dacă ar fi avut păr pe cap acesta s-ar împreunat cu sprâncenele (pe care le avea dese şi încâlcita ochii îi erau rotunzi, cu pupilele mici şi foarte iuţi, iar privirea nu ştiu dacă nevinovată sau vicleană, poate şi una şi alia deodată sau în momente diferite. Nasul lui nu putea fi numit aşa decât poate fiindcă era un os ce pornea dintre ochi, dar imediat ce se desprindea de faţă, pe dată şi intra în ea, prefăcându-se în nimic altceva decât în două caverne întunecate, nări lăbărţate şi năpădite de păr. Gura, legată de nări printr-o cicatrice, era largă şi respingătoare, mai largă la stânga decât la dreapta, şi între buza de sus, care lipsea, şi cea de jos, ieşită în afară şi cărnoasă, răsăreau într-un ritm neregulat dinţi negri şi ascuţiţi, precum dinţii de câine.

Omul a zâmbit (sau cel puţin aşa cred) şi, ridicând degetul, ca într-o ameninţare, a spus:

— Pocăiţi-vă-ţi! *Vide* când dracul *venturus est* ca să roadă inima ta! *La mortz est super nos!* Roagă-te să vină sfântul papă şi să ne mântuie de *todas le peceata!* Oh, oh, oh, *văpiase* necromanţia asta despre *Domini Noştri Iesu Christi! Et anco jois m'es dols e plazer m'es dolors...* Piei, *diabolo! Semper m'aguaita* în vreun cântec ca să-mi înhaţe hoitul. Dar Salvatore *non est insipiens! Bonum monasterium, et aqui,* se mănâncă şi se roagă *dominum nostrum.* Şi restul nu face nici cât o ceapă degerată. *Et amen.* Nu?

Va trebui, în cele ce voi spune în povestirea mea, să mai vorbesc, şi chiar mult, despre creatura aceasta şi să-i amintesc vorbele. Mărturisesc că îmi este tare anevoios s-o fac, pentru că n-aş putea spune nici acum, cum nu am înţeles nici atunci, ce soi de

limbă vorbea. Nu era latina, în care comunicam în abaţie ca oameni de carte, nu era limba vorbită de oamenii de rând, de prin locurile acelea, nici vreo altă limbă pe care am auzit-o vreodată. Cred să fi dat o palidă idee despre felul cum vorbea el amintind, puţin mai sus (aşa cum mi le amintesc), primele cuvinte pe care le-am auzit de la el. Când mai târziu am aflat despre viaţa lui aventuroasă şi despre diferitele locuri în care trăise, fără să se statornicească nicăieri, mi-am dat seama că Salvatore vorbea toate limbile, şi nici una. Sau mai degrabă îşi născocise o limbă proprie care folosea frânturi din limbile cu care intrase în contact — şi la un moment dat m-am gândit că limba lui nu era cea adamică, pe care o vorbise omenirea fericită, unită toată de un singur grai, de la facerea lumii până la Turnul Babei, şi nici una din limbile ieşite după funestul eveniment al împărţirii lor, ci chiar limba confuziei străvechi. Iar, pe de pe altă parte, nici nu puteam numi limbă vorbirea lui Salvatore, pentru că în orice limbă omenească există nişte reguli, şi orice termen însemnează *ad placitum* Iun anume lucru, după o lege care nu se schimbă, pentru că omul nu poate numi câinele o dată câine, şi altă dată pisică, şi să pronunţe sunete cărora consensul oamenilor să nu le fi dat un sens precis, cum s-ar întâmpla oricui ar spune cuvântul „blitiri". Şi, cu toate acestea, bine sau rău, eu înţelegeam ce voia să zică Salvatore, şi ceilalţi la fel. Dovadă că el vorbea nu una, ci toate limbile, nici una cum se cuvine, luându-şi cuvintele când dintr-una, când din alta. Mi-am dat totuşi seama mai târziu că el putea numi un lucru când în latină, când în provensală, şi am înţeles că, mai mult decât să-şi născocească propriile fraze, el folosea *disiecta membra* din alte fraze, auzite cândva, potrivit situaţiei şi lucrurilor pe care voia să le spună, ca şi cum ar fi izbutit să vorbească despre o mâncare, vreau să spun, numai cu vorbele oamenilor la care mâncase acea mâncare, şi să-şi exprime bucuria numai cu expresiile pe care le auzise că le rostesc oamenii bucuroşi, în ziua în care simţise şi el o bucurie asemănătoare. Era ca şi cum felul lui de a vorbi semăna cu faţa aceea a lui, alcătuită din bucăţi din feţele altora, sau cum am văzut uneori relicvarii de preţ (si *licetf magnis componere parva,* sau la lucrurile divine pe cele drăceşti) care erau alcătuite din resturile altor obiecte sacre. În momentul acela, în care l-am întâlnit pentru prima dată, Salvatore mi-a apărut, atât la chip

cât şi prin felul de a vorbi, o fiinţă deloc diferită de încrucişările făpturilor cu păr şi cu gheare pe care le văzusem sub portal. Mai târziu mi-am dat seama că omul era poate bun la inimă, şi şugubăţ din fire. Iar şi mai târziu... Dar să le luăm în ordine. Şi pentru că, de cum terminase el de vorbit, maestrul meu l-a întrebat, plin de1

curiozitate:

— De ce ai spus pocăiţi-vă-ţi?

— *Domine frate magnificentissimo,* a răspuns Salvatore un soi de plecăciune, *Jesus venturus est* şi oamenii trebuie să se pocăiască. Nu?

Guglielmo l-a privit pătrunzător:

— Ai venit aici de la un schit de minoriţi?

— Nu pricep.

— Întreb dacă ai trăit pe lângă călugării Sfântului Francisc întreb dacă i-ai cunoscut pe aşa-zişii apostoli...

Salvatore a îngălbenit, sau mai degrabă chipul lui bronzat şi animalic a devenit pământiu. S-a înclinat adânc, a rostit ci jumătate de gură un *vade retro,* s-a închinat cu smerenie şi a fugit, uitându-se mereu înapoi.

— Ce l-aţi întrebat? l-am iscodit pe Guglielmo. El rămase puţin pe gânduri.

— N-are importanţă, o să-ţi spun mai târziu. Acum şi intrăm. Aş vrea să-l văd pe Ubertino.

Trecuse cu puţin de ora *sexta.* Soarele, palid, pătrunsese î interiorul bisericii pe la apus, deci prin ferestre puţine înguste. O rază îngustă de lumină încă mai cădea pe altarul cel mare, a cărui draperie mi se părea că scânteiază de o fulgerare aurie. Navele laterale erau cufundate în penumbră.

Lângă ultima capelă, înaintea altarului, în nava din stânga, se înălţa o coloană subţire pe care se afla o Sfântă Fecioară în piatră, cioplită în stilul modernilor, cu surâsul inefabil, pântecele proeminent, pruncul în braţe, purtând un veşmânt graţios, cu un pieptăraş îngust. La picioarele Sfintei Fecioare, în rugăciune, aproape prosternat, era un bărbat care purta veşmintele ordinului din Cluny.

Ne-am apropiat. Auzind zgomotul paşilor noştri, bărbatul şi-a

ridicat faţa. Era un bătrân, cu faţa smeadă, craniul fără păr, ochii mari, albaştri, o gură subţire şi roşie, pielea albă, capul osos, a cărui piele era întinsă ca la o mumie conservată în lapte. Mâinile îi erau albe, cu degetele lungi şi subţiri. Părea o fată doborâtă de o moarte precoce. Ne-a aruncat, mai întâi, o privire oarecum speriată, de parcă l-am fi deranjat dintr-o viziune extatică, apoi chipul i s-a luminat de bucurie:

— Guglielmo? a exclamat. Mult iubitul meu frate! S-a ridicat anevoie şi i-a venit în întâmpinare maestrului meu, îmbrăţişându-l şi sărutându-l pe gură. Guglielmo, a repetat el, şi ochii i-au jucat în lacrimi. Ce mult timp a trecut! Dar tot te recunosc! Ce mult timp a trecut, câte întâmplări! Câte încercări la care ne-a supus Dumnezeu!

A început să plângă. Guglielmo l-a îmbrăţişat şi el, vizibil mişcat. Ne aflam în faţa lui Umberto din Casale.

Auzisem vorbindu-se despre el, şi mult, chiar înainte de a veni în Italia, şi încă şi mai mult frecventându-i pe franciscanii de la curtea imperială. Ba cineva chiar îmi spusese că cel mai mare poet din acele vremuri, Dante Alighieri, din Florenţa, care murise de câţiva ani, compusese un poem (pe care nu l-am putut citi pentru că era scris în limba toscană de rând), la care contribuiseră şi cerul şi pământul, şi din care multe versuri nu erau altceva decât nişte parafraze ale unor rânduri scrise de Ubertino în al său *Arbor vitae crucifixae*. Şi nu doar acesta era singurul titlu de glorie al acelui om faimos. Dar pentru a-i îngădui cititorului meu să priceapă mai bine importanţa întâlnirii, va trebui să caut să reconstitui întâmplările acelor ani aşa cum le înţelesesem şi în timpul scurtei mele Şederi în Italia centrală, din cuvintele rostite de maestrul şi ascultând multele discuţii pe care Guglielmo le purtase cu Abatele şi cu călugării în cursul călătoriei noastre.

Voi încerca să istorisesc ceea ce am înţeles, chiar dacă nu sunt sigur că voi spune bine aceste lucruri. Maeştrii mei din Melk îmi spuseseră adesea că este foarte greu pentru un om din nord să priceapă limpede treburile religioase şi politice din Italia.

Peninsula, în care puterea clerului era mai evidentă decât în oricare altă ţară, şi în care mai mult decât în oricare altă ţară clerul se făcea cu puterea şi bogăţia sa, dăduse naştere, de cel puţin două secole, mişcărilor unor oameni împăcaţi cu o viaţă mai săracă

împotriva preoţilor corupţi, de la care nu voiau să primească nici măcar sfintele taine, adunându-se în comunităţi de sine stătătoare, care erau rău văzute în acelaşi timp şi de seniori, şi de Imperiu şi de magistraturile oraşelor.

În sfârşit, venise Sfântul Francisc şi răspândise o dragoste pentru sărăcie care nu se opunea preceptelor Bisericii, şi prin exemplul său Biserica fusese chemată la asprimea moravurilor acelor vechi mişcări, şi le curăţase de elementele de neorânduială care se cuibăreau în ele. Ar fi trebuit să urmeze o perioadă de blândeţe şi de sfinţenie, dar, cum ordinul franciscanilor creştea şi atrăgea la sine pe oamenii cei mai buni, el devenea prea puternic şi legat de trebile lumeşti, şi mulţi franciscani voiau să-l readucă la puritatea de altădată. Lucru mult prea greu pentru un ordin care, pe vremea când eram eu la abaţie, număra mai bine de treizeci de mii de membri, răspândiţi în lumea întreagă. Dar asta este, şi mulţi dintre aceşti călugări ai Sfântului Francisc se împotriveau preceptelor pe care ordinul şi le hotărâse, spunând că acesta din urmă se comporta acum întocmai ca acele instituţii ecleziastice pentru a căror reformare luase naştere. Şi că asta se petrecuse pe vremurile când Francisc mai trăia încă, şi că sfaturile sale şi cuvintele sale fuseseră trădate. Mulţi dintre ei au redescoperit atunci cartea unui călugăr cistercian, care scrisese la începuturile secolului al XII-lea al erei noastre, numit Gioacchino, şi căruia i se atribuia darul profeţiei. Şi într-adevăr el profeţise că are să vină o epocă nouă, în care învăţătura lui Christos, de multă vreme stricată de falşii lui apostoli, avea să prindă din nou putere pe pământ. Şi vestise el asemenea scadenţe, că tuturor li se păruse clar că el vorbea, fără să ştie, de ordinul franciscan. Şi de aceasta mulţi franciscani s-au bucurat foarte, ba după câte se pare prea mult, încât la! jumătatea secolului, la Paris, doctorii de la Sorbona au con-i damnat îndemnurile acelui abate Gioacchino, dar pare-se căi au făcut-o pentru că franciscanii (şi dominicanii) deveneau! prea puternici şi înţelepţi în universităţile din Franţa, şi se dorea înlăturarea lor ca eretici. Ceea ce nu s-a făcut şi a fost o mare binefacere pentru Biserică, deoarece asta a îngăduiţi să fie date la iveală operele lui Toma din Aquino şi ale lui Bonaventura din Bagnoregio, care, firește, nu erau eretici. De unde se vede că şi la Paris ideile erau confuze, sau că unii voiau

să le facă astfel pentru interesele lor. Şi acesta e răul pe care-l face erezia lumii creştine, că întunecă ideile şi îi îndeamnă pe toţi să devină inchizitori pentru binele lor personal, încât ceea ce am văzut mai apoi la abaţie (şi despre asta voi vorbi mai târziu) m-a făcut să mă gândesc că de cele mai multe ori inchizitorii sunt cei care-i creează pe eretici. Şi nu numai în sensul că şi-i închipuie, când nu există, ci şi că reprimă cu atâta pornire putregaiul eretic încât îi sileşte pe mulţi să se dea de partea lui, din ură faţă de ei. Cu adevărat un cerc vicios, închipuit de diavol, de care Dumnezeu să ne ferească.

Dar vorbeam despre erezia (dacă o fi fost aşa) gioacchinistă. Şi s-a văzut în Toscana un franciscan, Gerardo din Borgo San Donnino, care s-a făcut purtătorul de cuvânt al predicilor lui Gioacchino, şi a tulburat mult lumea minoriţilor. S-a ivit astfel dintre ei un grup de susţinători a legilor vechi, împotriva reorganizării ordinului încercată de marele Bonaventura, care i-a devenit apoi general. În ultimii treizeci de ani ai secolului trecut, când conciliul de la Lyon, salvând ordinul franciscan din mâna celor care voiau să-l desfiinţeze, i-a îngăduit să stăpânească toate bunurile pe care le avea, cum hotărnicea şi legea pentru ordinele mai vechi, anumiţi călugări din Le Marche s-au răzvrătit, pentru că socoteau că spiritul legii fusese întru totul trădat, deoarece un franciscan nu trebuia să aibă în stăpânire nimic, nici singur, nici împreună cu mănăstirea sau cu ordinul. I-au aruncat în închisoare pe viaţă. Nu mi se pare că au predicat lucruri împotriva Evangheliei, dar când intră în joc stăpânirea lucrurilor pământeşti, e foarte greu ca oamenii să gândească aşa cum cere dreptatea. Mi s-a spus că, după câţiva ani, noul general al ordinului, Raimondo Gaufredi, i-a găsit pe aceşti prizonieri la Ancona şi, după ce i-a eliberat, a spus: „Dumnezeu a vrut ca noi toţi şi întreg ordinul să fim pătaţi de greşeala aceasta". Semn că nu este adevărat ce spun ereticii şi că în Biserica noastră îşi au încă loc oameni de soi.

Era printre aceşti prizonieri eliberaţi şi Angelo Clareno, care s-a întâlnit apoi cu un călugăr din Provenţa, Pietro di Giovanni Olivi (pe numele său de acasă Pierre Olieu), care Predica profeţiile lui Gioacchino, şi apoi cu Ubertino din Casale, şi de aici a luat naştere mişcarea spiritualilor. Urca în anii aceia pe scaunul pontifical un

eremit dintre cei mai sfinţi, Pietro din Morrone, care a păstorit sub numele de Celestino al V-lea, şi acesta a fost primit cu uşurare de către spirituali. „Se va naşte un sfânt, se spusese, şi va preacinsti învăţătura lui Christos, va duce o viaţă de înger, tremuraţi prelaţi păcătoşi." Poate că Celestino avea o viaţă prea de înger, sau prelaţii din jurul lui erau prea păcătoşi, sau nu izbutea să rabde apăsarea unui război care ţinea prea mult cu împăratul şi cu ceilalţi regi din Europa; fapt este că Celestino a renunţat la demnitatea sa şi s-a întors în schivnicie. Dar în scurtul răstimp al domniei sale, mai puţin de un an, speranţele spiritualilor au fost toate împlinite: ei s-au dus la Celestino care a întemeiat cu ei o comunitate numită *fratres et pauperes heremitae domini Celestini.* Pe de altă parte, în timp ce papa trebuia să îndeplinească funcţia de mediator între cei mai puternici cardinali de la Roma, au fost dintre ei unii, ca un Colonna sau un Orsini, care, în taină, sprijineau noile tendinţe de sărăcie: alegere cu adevărat foarte ciudată pentru oameni nemărginit de puternici, care trăiau în condiţii şi bogăţii nemăsurate, şi nu am înţeles niciodată dacă se foloseau de spirituali doar pentru scopurile lor de guvernare, sau se simţeau îndreptăţiţi de viaţa lor carnală să dea sprijin tendinţelor spirituale; şi poate că erau adevărate amândouă lucrurile, dat fiind puţinul pe care-l pricepeam eu din treburile italieneşti. Şi, ca să dau un exemplu, Ubertino fusese primit drept capelan al cardinalului Orsini, când, devenind cel mai ascultat dintre spirituali, era în primejdie să fie acuzat ca eretic. Şi acelaşi cardinal îi servise drept scut la Avignon.

Cum se întâmplă însă în asemenea cazuri, pe de o parte, Angelo şi Ubertino predicau după doctrină, pe de alta, mari mase de oameni simpli primeau predica aceasta a lor şi se răspândeau prin ţară, în afara oricărui pericol. Astfel Italia a fost invadată de aceşti *fraticelli* — călugăraşi, cum le spune poporul — sau fraţi întru sărăcie, care multora le păreau primejdioşi. Dar era anevoie să-i deosebeşti pe maeştrii spirituali, care ţineau legătura cu autorităţile ecleziastice, de emulii lor mai simpli, care de-acum îşi duceau viaţa pur şi simplu în afara ordinului, cerând de pomană şi trăind de azi pe mâine din munca braţelor lor, fără să aibă nici un fel de proprietate. Şi aceştia sunt cei pe care glasul mulţimii îi numea *fraticelli,* nu altfel decât beghinii franţuji, care se inspirau de la Pietro di

Giovanni Olivi.

Celestino al V-lea a fost înlocuit cu Bonifaciu al VIII-lea, şi acest papă s-a grăbit să arate prea puţină îngăduinţă faţă de spirituali şi de „călugăraşi" în general; tocmai în ultimii ani ai secolului care murea, a semnat o bulă, *Firma cautela,* care îi osândea dintr-o singură lovitură pe bigoţi, pe *questuanti* rătăcitori care roiau la periferia ordinului franciscan şi chiar pe spirituali, adică pe aceia care se sustrăgeau vieţii ordinului, pentru a se dedica pustniciei.

Spiritualii au încercat apoi să obţină îngăduinţa altor pontifi, precum Clement al V-lea, ca să se poată desprinde de ordin într-un chip blând. Cred că ar fi izbutit, dar venirea lui Ioan al XXII-lea le-a luat orice speranţă. De cum a fost ales, în 1316, el a scris regelui Siciliei ca să-i alunge pe aceşti călugări de pe pământurile sale, pentru că mulţi se adăpostiseră prin părţile acelea; şi i-a pus în butuci pe Angelo Clareno şi pe spiritualii din Provenţa.

Nu putea fi o treabă uşoară şi mulţi din curie i se împotriveau. Fapt e că Ubertino şi Clareno au izbutit să fie lăsaţi să părăsească liber ordinul, şi au fost primiţi, unul de către benedictini, iar celălalt de către celestini. Dar faţă de cei care au rămas să-şi ducă viaţa cum doreau ei, Ioan a fost necruțător şi i-a urmărit cu inchiziţia şi mulţi au fost arşi.

El a înţeles însă că pentru a distruge iarba rea a „călugăraşilor", care subminau autoritatea Bisericii, trebuia să condamne ideile pe care îşi sprijineau ei credinţa. Ei susţineau că Iisus şi apostolii lui nu avuseseră nici un fel de proprietate, nici personală, nici în comun, şi papa a condamnat ca eretică această idee. Lucru de mirare, pentru că nu se vede de ce un papă trebuie să socotească vreodată păcătoasă ideea că Iisus era sărac; dar iată că tocmai cu un an mai înainte se ţinuse adunarea generală a franciscanilor la Perugia — capitulul — care susţinuse părerea aceasta şi, condamnându-l unii pe papă, îl condamnau şi pe celălalt. Cum am mai spus, adunarea îşi pereclita foarte mult propria sa luptă împotriva împăratului; aşa stau lucrurile. Şi astfel, de atunci mulţi călugăraşi, care nu ştiau nimic nici despre împărat, nici despre Perugia, au murit arşi pe rug.

La aceste lucruri mă gândeam privind un personaj legendar ca Ubertino. Maestrul meu mă prezentase şi bătrânul mă mângâiase pe

obraz, cu o mână caldă, aproape fierbinte. La atingerea acelei mâini am înţeles mult din tot ce auzisem despre omul acela sfânt, şi altele pe care le citisem în paginile cărţii *Arbor vitae,* înţelegând focul mistic care-l devorase încă din tinereţe când, deşi studiind la Paris, se îndepărtase de speculaţiile teologice şi îşi închipuise că se transformase în Penitenta Magdalena; şi legăturile foarte strânse pe care le avusese cu Sfânta Angela din Foligno, de care fusese iniţiat în comorile vieţii mistice şi în adorarea crucii; şi uite aşa, într-o zi, îngrijoraţi de înflăcărarea predicilor sale, superiorii lui îl trimiseră să stea retras la Verna.

Cercetam atent acel chip, cu trăsături atât de dulci cal acelea ale sfintei cu care se aflase în frăţească legătură de sensuri atât de spirituale. Intuiam că trebuie să fi ştiut să dea chipului său trăsături cu mult mai aspre când, în 1311, conciliul de la Viena, prin decretala *Exivi de paradiso,* îi înlăturai pe superiorii franciscani potrivnici spiritualilor, dar îi obliga pe aceştia să trăiască în pace în sânul ordinului, şi acest campion al renunţării nu încuviinţase acel dibaci compromis şi luptase pentru alcătuirea unui ordin independent, însufleţit de cea mai mare severitate. Acest mare luptător pierduse atunci bătălia, pentru că în anii aceia Ioan al XXII-lea purta o cruciadă împotriva discipolilor lui Pietro di Giovanni Olivi (printre care se număra şi el) şi-i condamna pe călugării din Narbonne şi Beziers. Dar Ubertino nu pregetase să apere în faţa papei memoria prietenului său, şi papa, subjugat da sfinţenia lui, nu îndrăznise să-l condamne (chiar dacă după aceea îi condamnase pe alţii). Ba, în acele condiţii, îi oferise chiar o cale de salvare, sfătuindu-l, mai întâi, apoi poruncindu-i să intre în ordinul din Cluny. Ubertino, care trebuie să fi fost de asemenea şi foarte abil (el, care părea atât *ăi* dezarmat şi de delicat) în câştigarea de susţinători şi de aliaţi la curtea pontificală, acceptase desigur să intre în mănăstire) din Gremblah, în Flandra, dar cred că nu s-a dus niciodată acolo, rămânând la Avignon, sub blazonul cardinalului Orsin să apere cauza franciscanilor.

Numai în ultimul timp (şi veştile pe care le auzisem erau nesigure), steaua lui la curte apusese, trebuise să se îndepărteze de Avignon, în vreme ce papa îl urmărea pe acest om d(neîmblânzit ca eretic care *per mundus discurrit vagabundui* Se spunea despre el că

nu i se mai ştia de urmă. După-masă înţelesesem, din dialogul dintre Guglielmo şi Abate, că ei ascuns în această abaţie. Şi acum îl vedeam înaintea mea.

— Guglielmo, tocmai spunea, erau gata-gata să m! omoare; ştii, a trebuit să fug noaptea.

— Cine te voia mort? Ioan?

— Nu. Ioan nu m-a iubit niciodată, dar m-a respectat întotdeauna. De fapt, el este acela care mi-a oferit o posibilitate de a scăpa de proces, acum zece ani, ordonându-mi să intru la benedictini, şi cu asta i-a redus la tăcere pe duşmanii mei. mârâit îndelung, făceau glume pe seama faptului că apărător al sărăciei intra într-un ordin atât de bogat şi că trăia la curtea cardinalului Orsini... Guglielmo, tu ştii cât ţin eu la lucrurile din lumea aceasta! Dar era singura modalitate de a rămâne la Avignon şi de a-i apăra pe confraţii mei. Papa se temea de Orsini, nu s-ar fi atins de un fir de păr din capul meu. Ba chiar acum trei ani m-a trimis ca purtător de cuvânt la regele Aragonului.

— Şi-atunci, cine te urăşte?

— Toţi. Curia. Au încercat să mă ucidă de două ori. Au încercat să mă facă să tac. Tu ştii ce s-a întâmplat acum cinci ani. Fuseseră condamnaţi de doi ani beghinii din Narbonne, şi Berengario Talloni, care era totuşi unul dintre judecători, apelase la papă. Erau momente grele, Ioan emisese deja două bule împotriva spiritualilor şi chiar Michele din Cesena cedase — şi, ca să nu uit, când soseşte?

— Va fi aici peste două zile.

— Michele... De-atâta vreme nu l-am mai văzut. Acum s-a căit, pricepe ce vrem noi, capitulul de la Perugia ne-a dat dreptate. Dar atunci, în 1318, a cedat papei şi i-a dat în mână cinci spirituali din Provenţa, care nu acceptau să se supună. Arşi, Guglielmo; oh, e înspăimântător!...

Şi-a ascuns faţa în palme.

— Dar ce s-a întâmplat cu exactitate după apelul lui Talloni? l-a întrebat Guglielmo.

— Ioan trebuia să redeschidă dezbaterea, înţelegi? Trebuia, pentru că şi în curie se aflau oameni cuprinşi de îndoială, şi franciscanii din curie — farisei, morminte văruite, gata să se vândă

pentru o sinecură, dar erau cuprinşi de îndoială. Şi atunci Ioan mi-a poruncit să aştern un memoriu despre sărăcie. A fost un lucru frumos, Guglielmo. Dumnezeu să-mi ierte infatuarea...

— L-am citit, Michele mi l-a arătat.

— Se găseau şovăielnici chiar şi printre ai noştri: părintele din provincia Aquitania, cardinalul de la San Vitale, episcopul de Caffa...

— Un dobitoc, a spus Guglielmo.

— Odihnească-se-n pace, s-a dus la Domnul acum doi ani.

— Domnul n-a fost atât de milostiv. Este o ştire falsă, care a venit de la Constantinopol. Se află încă printre noi, mi s-a spus că are să facă parte din legaţie. Dumnezeu să ne ferească!

— Dar e de partea capitulului de la Perugia, a spus Ubertino.

— Tocmai. Face parte din acea rasă de oameni care sunt întotdeauna cei mai buni apărători ai adversarilor lor.

— Ca să spun adevărul, a continuat Ubertino, nici atunci \ n-a fost de prea mare ajutor cauzei. Şi totul s-a terminat printr-un nimic, de fapt, dar cel puţin nu s-a stabilit că ideea era eretică, şi asta a fost important. Pentru asta ceilalţi nu m-au iertat. Au încercat să-mi facă rău în toate felurile, au spus că am fost la Sachsenhausen acum trei ani, când Ludovic l-a proclamat eretic pe Ioan. Şi cu toate astea ştiau cu toţii că în iulie eu mă aflam la Avignon cu Orsini... Au găsit că unele părţi din declaraţia împăratului reflectau ideile mele, ce sminteală!

— Nicidecum, a spus Guglielmo. Ideile i le dădusem eu scoţându-le din declaraţia ta de la Avignon, şi din anumitei pagini ale lui Olivi.

— Tu? a exclamat Ubertino, cu un amestec de uimire şi de bucurie; dar atunci îmi dai dreptate! Guglielmo s-a arătat încurcat:

— Erau idei bune pentru împărat în momentul acela, a spus evaziv.

Ubertino l-a privit cu neîncredere.

— Ah, dar tu nu crezi cu adevărat în ele, hm?

— Mai povesteşte, a spus Guglielmo, povesteşte cum ai scăpat de câinii aceia.

— Câini, aşa e. Câini turbaţi. A trebuit să mă lupt chiar cu Bonagrazia în persoană, ştii?

— Dar Bonagrazia din Bergamo e cu noi!

— Acum, după ce i-am vorbit eu îndelung. Numai după asta s-a convins şi a protestat cu *Ad conditorem canonum.* Şi papa l-a azvârlit în temniţă pe un an.

— Am auzit că acum stă pe lângă un prieten al meu cară este în curie, William Ockham, sau, cum îi zic pe-aici Guglielmo din Occam.

— L-am cunoscut prea puţin. Nu-mi place. E un om fără înflăcărare, numai cap, deloc suflet.

— Dar e un cap strălucit.

— S-ar putea. Şi o să-l ducă în infern.

— Atunci o să-l revăd acolo, şi o să discutăm despre logică.

— Taci, Guglielmo, a spus Ubertino, zâmbind cu multă căi dură, tu eşti mai bun decât filosofii tăi. Dacă ai fi vrut numai.

— Ce anume?

— Când ne-am văzut, ultima dată, în Umbria, ţii minte. Abia mă vindecasem de suferinţele mele, prin intercesiuni acelei femei minunate... Chiara din Montefalco... a şoptit cu faţa radioasă, Chiara... Când făptura feminină, prin natura ei atât de păcătoasă, se sublimează în sfinţenie, atunci ştie să se facă cel mai de preţ vehicul al graţiei. Ştii cum viaţa mea s-a inspirat din castitatea cea mai pură, Guglielmo. (îl strângea de braţ, foarte agitat.) Ştii cu ce... feroce — da, e cuvântul potrivit — cu ce feroce sete de penitenţă am încercat să ucid în mine palpitaţiile cărnii, pentru a mă face doar o transparenţă întru iubirea lui Christos Răstignit... Şi totuşi trei femei au fost în viaţa mea trei mesageri cereşti pentru mine. Angela din Foligno, Margherita din Cittî di Castello (care mi-a spus dinainte sfârşitul cărţii mele când eu nu scrisesem decât o treime din ea), şi, în sfârşit, Chiara din Montefalco. A fost un dar al cerului că eu, tocmai eu, a trebuit să cercetez minunile sale şi să-i proclam sfinţenia în faţa mulţimilor, mai înainte ca Sfânta Maică Biserica să se fi mişcat. Şi tu erai acolo, Guglielmo, şi mă puteai ajuta în acea sfântă misiune, şi n-ai vrut...

— Dar sfânta misiune la care mă pofteai era aceea de a trimite

pe rug pe Bentivenga, Jacomo şi Giovannuccio, a spus încet Guglielmo.

— Întunecau memoria ei cu perversiunile lor. Şi tu erai inchizitor!

— Şi chiar atunci am cerut să mi se ia însărcinarea aceea. Povestea nu-mi plăcea. Nu-mi plăcea, ca să fiu cinstit, nici felul cum îl făceai pe Bentivenga să-mi mărturisească greşelile. Te-ai prefăcut că vrei să intri în secta lui, dacă era o sectă, i-ai stors secretele şi ai pus să-l aresteze.

— Dar aşa se procedează cu duşmanii lui Christos! Erau eretici, erau pseudoapostoli, puţeau de pucioasa lui fra Dolcino!

— Erau prieteni cu Chiara.

— Nu, Guglielmo, să nu atingi nici măcar cu o umbră memoria Chiarei!

— Dar umblau în grupul ei...

— Erau minoriţi, îşi spuneau spirituali şi în schimb erau călugării comunităţii! Dar ştii că a reieşit clar, la anchetă, că Bentivenga din Gubbio se proclamase apostol, şi apoi, împreună cu Giovannuccio din Bevagna le seduceau pe călugăriţe spunându-le că infernul nu există, că dorinţele carnale se puteau satisface fără a mânia pe Dumnezeu, că se putea primi trupul lui Christos (Doamne, iartă-mă!) după ce te-ai culcat cu o călugăriţă, că lui Dumnezeu i-a fost pe plac mai mult Magdalena decât fecioara Agnese, că ceea ce prostimea numeşte diavol este chiar Dumnezeu, pentru că diavolul este înţelepciunea şi Dumnezeu este înţelepciunea însăşi! Şi preafericita Chiara a fost aceea care, după ce a auzit spusele lor, a avut acea viziune în care chiar Dumnezeu i-a spus că aceia erau discipoli răufăcători ai lui *Spiritus Libertatis!*

— Erau minoriţi cu mintea aprinsă de aceleaşi viziuni ca ale Chiarei, şi adesea ceea ce desparte viziunea extatică de frenezia păcatului este foarte puţin, a spus Guglielmo.

Ubertino i-a strâns mâinile şi ochii i s-au umplut iar de lacrimi.

— Nu spune asta, Guglielmo. Cum poţi să confunzi momentul iubirii extatice, care-ţi arde măruntaiele cu parfumul tămâiei, cu învălmăşeala simţurilor care miroase a pucioasă? Bentivenga instiga la atingerea părţilor goale ale unui corp, afirma că numai

astfel se dobândeşte eliberarea din imperiul simţurilor, *homo nudus cum nuda iacebat...*

— *Et non commiscebantur ad invicem...*

— Minciuni! Căutau plăcerea, dacă stimulul carnal se făcea simţit, ei nu socoteau că e păcat dacă, pentru a-l satisface, bărbatul şi femeia se culcau împreună, şi unul îl atingea şi îl săruta pe celălalt peste tot, şi el îşi punea pântecele gol pe pântecele ei!

Mărturisesc că felul în care Ubertino stigmatiza viciul altuia nu mă îndemna la gânduri virtuoase. Maestrul meu trebuie să-şi fi dat seama că eram tulburat şi l-a întrerupt pe sfântul om.

— Eşti un spirit înflăcărat, Ubertino, în iubirea faţă de Dumnezeu ca şi în ura faţă de rău. Ceea ce voiam să spun este că e mică deosebirea dintre înflăcărarea Serafimilor şi ardoarea lui Lucifer, pentru că iau întotdeauna naştere dintr-o aprindere exagerată a voinţei.

— Oh, diferenţa există, o ştiu bine! a spus Ubertino inspirat. Tu vrei să spui că între a vrea binele şi a vrea răul e doar un mic pas, pentru că este vorba întotdeauna de a călăuzi aceeaşi voinţă. Asta e adevărat. Dar diferenţa se află în obiect, şi obiectul e recognoscibil cu limpezime. Aici Dumnezeu, dincolo diavolul.

— Şi eu mă tem că nu mai ştim să facem deosebirea! Ubertino. Oare nu Angela din Foligno a ta a povestit de ziua aceea în care, cu sufletul răpit, a stat în mormântul lua Christos? Nu a spus cum la început i-a sărutat pieptul şi l-d văzut culcat cu ochii închişi, apoi i-a sărutat gura şi a simţii cum urcă din acele buze un parfum de o dulceaţă de nedescris şi după o scurtă pauză şi-a pus obrazul pe obrazul lui Christos şi Christos a apropiat mâna de obrazul ei şi a strâns-o la sini şi — ea aşa a spus — bucuria ei a devenit nemăsurată?

— Ce legătură are asta cu imperiul simţurilor? a întreba Ubertino. A fost o experienţă mistică şi corpul acela era al Domnului Dumnezeului Nostru.

— Poate că m-am obişnuit cu ceea ce era la Oxford, a spus Guglielmo, unde şi experienţa mistică era de alt fel...

— Totul în cap, a zâmbit Ubertino.

— Sau în ochi. Dumnezeu simţit ca lumină în razele soarelui, în

imaginile oglinzilor, în răspândirea culorilor pe fragmente din materia ordonată, în reflexiile zilei pe frunzele umede... Nu este dragostea aceasta mai aproape de cea a lui Francisc, când îl lăuda pe Dumnezeu în creaturile sale, flori, ierburi, apă, aer? Nu cred că de la un asemenea fel de iubire poate să vină vreo uneltire. În vreme ce nu-mi place o iubire care aduce în discuţia cu Dumnezeu fiorii care se simt în contactele cărnii.

— Vorbele tale sunt blasfemie, Guglielmo! Nu e acelaşi lucru. Este un salt, uriaş, în jos, între extazul inimii iubitoare de Iisus Răstignit şi extazul corupt al pseudoapostolilor din Montefalco.

— Nu erau pseudoapostoli, erau călugării Spiritului Liber, cum ai spus chiar tu.

— Şi care-i diferenţa? Tu n-ai ştiut totul despre procesul acela; eu însumi n-am îndrăznit să încredinţez actelor anumite mărturisiri, pentru a nu atinge câtuşi de puţin, nici chiar pentru o clipă, cu umbra diavolului, atmosfera de sfinţenie pe care Chiara o crease în locul acela. Dar am ştiut, Guglielmo, câte ceva, am ştiut. Se adunau noaptea într-o pivniţă, luau un copil abia născut şi-l aruncau de la unul la altul până murea de lovituri şi... de altceva... Şi cine-l primea viu pentru ultima oară, şi murea în mâinile lui, devenea capul sectei. Şi trupul copilului era sfâşiat şi amestecat cu făină, ca să facă din el ostii de hulă!

— Ubertino, a spus hotărât Guglielmo, lucrurile acestea au fost spuse cu multe secole în urmă, de episcopii armeni, despre secta paulicienilor. Şi despre bogomili.

— Şi ce contează? Diavolul este mărginit, urmăreşte un ritm în capcanele sale şi în înşelătoriile sale, îşi repetă propriile ritualuri la distanţă de milenii, el este întotdeauna acelaşi, tocmai de aceea este recunoscut ca duşman! îţi jur, aprindeau luminări în noaptea de Paşte şi aduceau fete în pivniţă. Apoi stingeau luminările şi se repezeau asupra lor, chiar dacă erau legate de ei prin legături de sânge... Şi dacă din unirea aceasta se năştea un copil, reîncepeau ritualul infernal, strânşi cu toţii în jurul unui vas plin cu vin pe care-l numeau butoiaşul *(ii barilotto),* ca să se îmbete, şi tăiau copilul în bucăţi, şi-i turnau sângele într-o cupă, şi aruncau copii încă vii în foc, şi amestecau cenuşa copilului cu sângele ‘ui şi beau din cupă.

— Dar asta o scria Michele Psello — sau Mihail Psellos, cum îi

spuneau în Bizanţ — în cartea sa despre acţiunile diavolilor, acum trei sute de ani! Cine ţi-a povestit aceste lucruri?

— Ei, Bentivenga şi alţii, şi sub tortură!

— Există un singur lucru care excită animalele mai mult decât plăcerea, şi asta e durerea. Sub tortură trăieşti ca sub puterea ierburilor care dau halucinaţii. Tot ceea ce ai auzit povestindu-se, tot ceea ce ai citit, îţi revine în minte, ca şi cum tu ai fi dus cu forţa nu spre cer, ci spre infern. Sub tortură spui nu numai ce vrea inchizitorul, dar şi ceea ce îţi închipui că poate să-i facă plăcere, pentru că se stabileşte o legătură (aceasta este într-adevăr diabolică) între tine şi el... Lucrurile acestea le ştiu, Ubertino, am făcut şi eu parte din grupul acela de oameni care cred că pot revela adevărul cu fierul înroşit. Ei bine, să ştii, incandescenţa adevărului provine de la alt foc. Sub tortură Bentivenga poate să-ţi fi spus minciunile cele mai absurde, pentru că nu mai vorbea el, ci: desfrâul lui, diavolul din sufletul lui.

— Desfrâul?

— Da, există un desfrâu al durerii, după cum există un desfrâu al adoraţiei şi chiar unul al umilinţei. Dacă le-a trebuit atât de puţin îngerilor rebeli ca să-şi schimbe înflăcărarea lor de adoraţie şi de umilinţă în înflăcărare de trufie şi de revoltă, ce să mai spui de o fiinţă umană? Iată, acum o ştii, gândul acesta m-a străbătut în cursul anchetelor mele inchizitoriale.! Şi din pricina asta am renunţat la activitatea aceea. Mi-a lipsit curajul să anchetez slăbiciunile celor răi, pentru că am constatat că sunt aceleaşi slăbiciuni ca şi cele ale sfinţilor.

Ubertino ascultase ultimele cuvinte ale lui Guglielmo ca şu cum nu ar fi înţeles ceea ce spunea. După expresia chipului său, tot mai însufleţită de o afectuoasă milă, am înţeles că el nu-l socotea pe Guglielmo pradă unor sentimente foarte vinovate, pe care i le ierta fiindcă îl iubea foarte mult. L-a întrerupt, şi a spus pe un ton destul de amar:

— Nu contează. Dacă simţeai aşa, ai făcut bine că te-ai oprit. Trebuie să lupţi cu ispitele. Totuşi, mi-a lipsit sprijinul tău, şi am fi putut nimici banda aceea de răufăcători. Şi, în schimbi ştii ce s-a întâmplat: eu însumi am fost acuzat că am fost prea slab cu ei, şi am fost bănuit de erezie. Ai fost prea slab şi tu în lupta contra răului.

Răul, Guglielmo; nu va înceta niciodată această condamnare, această umbră, acest noroi care ni împiedică să atingem rădăcina? S-a apropiat şi mai mult de Guglielmo, ca şi cum i-ar fi fost teamă să nu-l audă cineva. Şi a apărut şi aici, între aceste ziduri închinate rugăciunii, ştii asta?

— Ştiu, Abatele mi-a spus, mi-a cerut chiar să-l ajut să facă lumină.

— Atunci spionează, sapă, priveşte cu ochi de linx în două direcţii, desfrâul şi orgoliul...

— Desfrâul?

— Da, desfrâul. Exista ceva... ceva feminin, şi deci ceva diabolic, în tânărul acela care a murit. Avea ochi de fată care trăia un coşmar. Dar ţi-am spus şi orgoliul, orgoliul minţii, în această mănăstire închinată orgoliului cuvântului, iluziei înţelepciunii...

— Dacă ştii ceva, ajută-mă.

— Nu ştiu nimic. Nu există nimic în această privinţă despre care să *ştiu.* Dar anumite lucruri se simt cu inima. Lasă-ţi sufletul să vorbească, întreabă figurile, nu asculta limbile... Ei, dar de ce trebuie să vorbim despre lucruri aşa triste, şi să-l speriem pe acest tânăr prieten al nostru? M-a privit cu ochii săi cereşti, mângâindu-mi obrazul cu degetele lui lungi şi albe, şi instinctiv am simţit nevoia să mă trag îndărăt; m-am stăpânit şi bine am făcut, pentru că l-aş fi jignit, şi gândul îi era curat. Vorbeşte-mi mai degrabă despre tine, a spus întorcându-se din nou spre Guglielmo. Ce-ai mai făcut după aceea? Au trecut...

— Optsprezece ani. M-am întors pe meleagurile natale. Am studiat din nou la Oxford. Am studiat natura.

— Natura e bună pentru că este fiica lui Dumnezeu, a spus Ubertino.

— Şi Dumnezeu trebuie să fie bun, dacă a dat naştere naturii, a zâmbit Guglielmo. Am studiat, am întâlnit prieteni foarte înţelepţi. Apoi l-am cunoscut pe Marsilio, m-au atras ideile sale despre Imperiu, despre popor, despre o nouă lege asupra guvernării pământului, şi până la urmă am ajuns în grupul acela de confraţi ai noştri care-l sfătuiesc pe împărat. Dar toate acestea le ştii, ţi-am scris. Am fost încântat, la Bobbio, când mi-au spus că eşti aici. Te

credeam pierdut. Dar acum, că eşti cu noi, ne vei putea fi de mare ajutor peste câteva zile, când va veni şi Michele. Va fi o întâlnire furtunoasă.

— Nu voi avea de spus mai mult decât am spus acum cinci ani, la Avignon. Cine va veni cu Michele?

— Câţiva care au fost la capitulul de la Perugia, Arnaldo din Aquitania, Ugo din Newcastle...

— Cine? a întrebat Ubertino.

— Ugo din Novocastro, iartă-mă, folosesc limba mea şi când vorbesc latina curată. Şi apoi Guglielmo Alnwick. Şi din Partea franciscanilor din Avignon putem conta pe Girolamo, prostul din Caffa, şi poate că vor veni Berengario Talloni şi Bonagrazia din Bergamo.

— Să nădăjduim, cu ajutorul lui Dumnezeu, a spus Ubertino, că aceştia din urmă nu vor veni să-l mânie prea tare pe papă. Şi cine are să susţină punctul de vedere al curiei, vreau să zic, dintre cei neînduplecaţi?

— Din scrisorile care mi s-au trimis îmi închipui că are să fie Lorenzo Decoalcone...

— Un om rău.

— Jean d'Anneaux...

— Acesta e tare iscusit în teologie, fiţi atenţi.

— O să ne păzim noi. Şi, în sfârşit, Jean de Baune.

— O să vadă el cu Berengario Talloni.

— Da, sunt convins că o să ne distrăm, a spus maestrul meu foarte bine dispus.

Ubertino l-a privit cu un zâmbet nesigur.

— Nu înţeleg niciodată când voi, englezii, vorbiţi serios. Nu e nimic distractiv într-o problemă atât de gravă. Este vorba despre supravieţuirea ordinului, care e al tău şi, în adâncul inimii, e şi al meu. Dar eu îl voi implora pe Michele să nu se mai ducă la Avignon. Ioan îl vrea, îl caută, îl pofteşte acolo cu prea multă insistenţă. Să nu aibă încredere în francezul acela bătrân. Oh, Doamne, în ce mâini a căzut Biserica ta! A întors capul spre altar: Transformată în prostituată, moleşită de lux, se tolăneşte în desfrâu ca şarpele în căldură. De la puritatea goală a ieslei din Bethleem,

lemn cum a fost *lignum vitae* al crucii, la bacantele de aur şi de piatră; priveşte, şi aici, ai văzut portalul, nu izbuteşte să scape de orgoliul imaginilor! În sfârşit, se apropie zilele Antichristului, şi mie mi-e teamă, Guglielmo! S-a uitat în jur, fixându-şi ochii larg deschişi în golul navelor întunecate, ca şi cum Antichristul ar fi trebuit să apară dintr-o clipă într-alta, şi eu, într-adevăr mă aşteptam să-l zăresc. Locotenenţii lui au şi venit aici trimişi precum Christos i-a trimis pe apostoli în lume! Asupresc cetatea Domnului, amăgesc cu viclenia, cu ipocrizia şi cu violenţa lor. Atunci Dumnezeu va trebui să-i trimită pe slujitorii săi Ilie şi Enoh, pe care el i-a ţinut încă în viaţă în paradisul terestru, pentru ca într-o zi să i se împotrivească Antichristului, şi vor veni să profeţească în veşminte de sac, şi vor predica pocăinţa, cu exemplul şi cu vorba...

— Au şi venit, Ubertino, a spus Guglielmo, arătând rasa lui de franciscan.

— Dar n-au învins încă, şi acum Antichristul, plin de furi va porunci să fie ucişi Enoh şi Ilie şi trupurile lor, pentru oricine să-i poată vedea şi să se teamă dacă vor să-i imite. Aşa cum voiau să mă ucidă pe mine...

În acel moment, încremenit, credeam că Ubertino era pradă unui soi de manie divină, şi m-am temut pentru mintea lui. Acum, după ce a trecut timpul, ştiind ceea ce ştiu, şi anume că după câţiva ani a fost ucis în chip misterios într-un oraş german, fără să se ştie niciodată de cine, sunt şi mai încremenit, pentru că fără doar şi poate în seara aceea Ubertino profetiza.

— Ştii, abatele Gioacchino a avut dreptate. Am ajuns la a şasea eră a istoriei omeneşti, în care vor apărea doi Antichrişti, Antichristul mistic şi *Antichristul* propriu-zis. Asta se întâmplă acum, în a şasea epocă, după ce a apărut Francisc care să înfăţişeze, în propria sa carne, cele cinci răni ale lui Iisus pe cruce. Bonifaciu a fost Antichristul mistic, şi abdicarea lui Celestino nu era valabilă, Bonifaciu a fost fiara care venea din mare şi cele şapte capete ale ei reprezentau atacurile la păcatele capitale, iar cele zece coroane atacurile la cele zece porunci, şi cardinalii care-l înconjurau erau lăcustele, al căror trup este Appolyon! Dar numărul fiarei, dacă citeşti numele ei în litere greceşti, este *Benedicti*! M-a fixat să vadă dacă am priceput, şi a ridicat un deget ameninţător. Benedict al XI-

lea a fost Antichristul propriu-zis, fiara care se ridică de pe pământ. Dumnezeu a îngăduit ca un asemenea monstru de stricăciune şi de nedreptate să guverneze Biserica sa pentru ca virtuţile succesorului său să strălucească de glorie!

— Dar, sfinte părinte, am obiectat eu cu un firicel de voce, făcându-mi curaj, succesorul lui este Ioan!

Ubertino şi-a pus mâna pe frunte ca pentru a înlătura un vis urât. Respira cu greu, era obosit.

— Tocmai. Calculele erau greşite, încă îl mai aşteptăm pe un papă angelic... Dar între timp au apărut Francisc şi Domenico. A ridicat ochii la cer şi a spus ca şi cum s-ar fi rugat (dar sunt sigur că recita atunci o pagină din marea lui carte despre arborele vieţii): *Quorum primus seraphico calculo pur-gatus et cherubinus extensus et pretegens lumine sapientiae et verbo predicationis fecundus super mundi tenebras clarius ridiavit...* Da, dacă acestea au fost făgăduielile, papa angelic va trebui să sosească.

— Amin, Ubertino, a spus Guglielmo. Între timp eu sunt aici ca să împiedic să fie alungat împăratul uman. Despre acest papă angelic al tău vorbea şi fra Dolcino...

— Nu mai pronunţa numele acelui şarpe! a urlat Ubertino, şi pentru prima dată l-am văzut schimbându-se, din mâhnit cum era, în furios. El a terfelit cuvântul lui Gioacchino din Calabria şi a făcut din el izvor de moarte şi de murdărie! Mesager al Antichristului, dacă o fi existat vreodată aşa ceva. Dar tu, Guglielmo, vorbeşti aşa pentru că în realitate nu erezii în venirea lui Antichrist, şi maeştrii tăi de la Oxford te-aul învăţat să idolatrizezi raţiunea, secătuind capacităţile profetice ale sufletului tău.

— Greşeşti, Ubertino, a răspuns cu multă seriozitate Guglielmo. Tu ştii că, dintre maeştrii mei, îl urmez cel mai mult pe Ruggiero Bacone...

— Care visează la maşini zburătoare, a glumit cu amărăciune Ubertino.

— Care a vorbit clar şi limpede despre Antichrist, i-al desluşit semnele în corupţia lumii şi în stâlcirea înţelepciunii, Dar ne-a învăţat că există un singur mod de a ne lua măsuri când va fi să vină: să studiem secretele naturii, să ne slujim de ştiinţe pentru a

îmbunătăţi speţa umană. Poţi să te pregăteşti să lupţi împotriva lui Antichrist cercetând virtuţile tămăduitoare ale ierburilor, natura pietrelor şi chiar proiectând maşinile zburătoare, de care tu zâmbeşti.

— Pentru Bacon al tău Antichristul era un pretext; el cultiva, de fapt, orgoliul raţiunii.

— Sfânt pretext.

— Nimic din ceea ce este pretextual nu este sfinţi Guglielmo, ştii că te iubesc. Ştii că am multă încredere în tine. Pedepseşte-ţi inteligenţa, învaţă să plângi pe rănile! Domnului, aruncă-ţi cărţile.

— Am s-o păstrez numai pe a ta, a zâmbit Guglielmo. Ubertino a zâmbit şi el şi l-a ameninţat cu degetul.

— Englez prostănac. Şi nu mai râde atâta de semenii tăi Ba chiar teme-te de cei pe care nu-i poţi iubi. Şi fii atent în abaţie, locul ăsta nu-mi place.

— Tocmai, vreau să-l cunosc mai bine, a spus Guglielmo luându-şi rămas-bun. Să mergem, Adso.

— Eu îţi spun că nu e bine, şi tu îmi răspunzi că vrei să cunoşti. Ah! a spus Ubertino, clătinând din cap.

— Ah, da! a mai spus Guglielmo care ajunsese la jumătatea navei, cine e călugărul acela care seamănă cu un anima şi vorbeşte limba de la Babei?

— Salvatore? s-a întors Ubertino, care îngenunchease deja. Cred că eu l-am cadorisit acestei abaţii... împreună chelarul. Când am lăsat rasa franciscană, m-am întors pentru o vreme la vechiul meu schit, la Casale, şi acolo am găsit alţi călugări necăjiţi, pentru că erau acuzaţi de comunitate că erau spirituali din secta mea... aşa se exprimau ei. Le-am ţinut parte, căpătând pentru ei îngăduinţa de a urma exemplul meu. Şi pe doi dintre ei, Salvatore şi Remigio, i-am găsit chiar aici, când am sosit anul trecut. Salvatore... Pare cu adevărat o bestie. Dar este săritor.

Guglielmo a şovăit o clipă.

— L-am auzit spunând pocăiţi-vă-ţi.

Ubertino a tăcut. A dat din mână ca pentru a izgoni un gând supărător.

— Nu, nu cred. Ştii cum sunt aceşti călugări mireni. Oameni de

la ţară, care l-au auzit poate pe vreun predicator rătăcitor, şi nu ştiu ce să spună. Pe Salvatore de altceva l-aş învinui eu, şi anume că e o bestie lacomă şi desfrânată. Dar nu e cu nimic, cu absolut nimic potrivnic ortodoxiei. Nu, răul abaţiei e altul, caută-l la cine ştie prea mult, nu la cine nu ştie nimic. Nu clădi un castel de bănuieli pe un cuvânt.

— N-am să fac asta niciodată, a răspuns Guglielmo. Am încetat să mai fac pe inchizitorul, tocmai din această pricină. Totuşi îmi place să ascult cuvintele, şi pe urmă mă gândesc la ele.

— Tu gândeşti prea mult. Băiete, a spus întorcându-se spre mine, să nu iei prea multe exemple rele de la maestrul tău. Singurul lucru la care trebuie să cugeti, şi-mi dau seama de asta la sfârşitul vieţii, este moartea. *Mors est quies viatoris -finis est omnis laboris.* Lăsaţi-mă să mă rog.

Ziua întâi
Pe la ora *nona*

în care Guglielmo are un dialog foarte doct cu Salvatore erboristul

Am străbătut îndărăt nava centrală şi am ieşit prin portalul pe unde intraserăm. Toate cuvintele lui Ubertino îmi zumzăiau încă în cap.

— E un om... ciudat, am îndrăznit să-i spun lui Guglielmo...

— Este, sau a fost, în multe privinţe, un om mare. Dar tocmai pentru asta e ciudat. Numai oamenii mărunţi par normali. Ubertino ar fi putut să devină unul dintre ereticii pe care a pus să-i ardă, sau un cardinal al Sfintei Biserici Romane. S-a apropiat foarte mult de fiecare dintre aceste două perversiuni. Când vorbesc cu Ubertino am impresia că infernul este paradisul privit din partea cealaltă.

N-am înţeles ce voia să spună.

— Din ce parte? l-am întrebat.

— Aşa e, s-a învoit Guglielmo, trebuie să ştii dacă exista părţi şi dacă există un întreg. Dar nu asculta ce-ţi spun. Şi nu te mai uita la portalul acela, mi-a spus lovindu-mă uşor pesta ceafă, în vreme ce mă răsuceam atras de sculpturile pe care la văzusem la intrare. Pentru azi te-au speriat destul. Toţi.

În timp ce mă întorceam spre ieşire, am văzut în faţa mea un alt călugăr. Putea să aibă aceeaşi vârstă cu Guglielmo. Ne-a zâmbit şi ne-a salutat cu multă politeţe. A spus că era Severino din Sant'Emmerano, şi era părintele erborist, cară avea grijă de băi, de spital şi de grădini, şi ne stătea la dispoziţie dacă am fi dorit să ne descurcăm mai bine în incinta abaţiei.

Guglielmo i-a mulţumit şi i-a spus că observase, chiar da cum intrase, frumoasa grădină, care i se părea să aibă nu numai ierburi comestibile, dar şi plante medicinale, după cum se vedea prin ferestrele navei.

— Vara şi primăvara, cu mulţimea ierburilor sale, şi fiecare împodobită cu florile ei, grădina asta cântă mai bine întru slava Creatorului, a spus Severino în chip de scuză. Dar şi în acest

anotimp ochiul erboristului vede, prin ramurile uscate, plantele ce vor fi, şi poate să-ţi spună că această grădină e mai bogată decât a fost vreodată un ierbar, şi mai felurit colorată, oricât de frumoase ar fi miniaturile pictate în el. Şi apoi şi iarna cresc ierburi bune, iar pe altele le ţin după ce le-am cules, gata pregătite în vasele pe care le am în laborator. Astfel, cu rădăcini de măcriş sălbatic se tratează catarele, şi cu un decoct de rădăcini de nalbă trandafirie se fac împachetări pentru bolile de piele; cu brusture se cicatrizează eczemele, tăind şi măcinând rizomul de răculeţ se curarisesc diareele şi unele boli femeieşti, *lippia* e un bun digestiv, capta-lanul e bun pentru tuse; şi avem genţiana din cea bună pentru digestie, lemn dulce şi ienupăr pentru infuzie, soc ca să faci din el cu coajă de pâine un decoct pentru ficat, săpunel căruia să-i macerezi rădăcinile în apă rece pentru catar, şi valeriană, căreia îi cunoaşteţi, desigur, puterile.

— Aveţi ierburi diferite şi bune pentru clime diferite. Cum aşa?

— Pe de-o parte, o datorez milei Domnului, care a aşezat podişul nostru pe coama unui lanţ de munţi care vede la miazăzi marea, şi îi primeşte vânturile calde, şi la miazănoapte muntele cel mai înalt, de la care primeşte balsamurile pădurilor. Iar, pe de altă parte, o datorez deprinderii meşteşugului, pe care fără vrednicie l-am învăţat prin voinţa maeştrilor mei. Anumite plante cresc şi într-o climă potrivnică lor dacă le pregăteşti pământul din jur şi le dai ce le trebuie.

— Dar aveţi şi plante bune numai pentru mâncat? l-am întrebat eu.

— Tânărul meu mânz înfometat, nu există plante bune de mâncare, care să nu fie şi pentru tămăduire, dacă sunt luate cu măsură. Numai excesul le face pricină de boală. Ia, de pildă, dovleacul. E de natură rece şi umedă, şi astâmpără setea, dar dacă-l mănânci stricat, îţi dă diaree şi trebuie să-ţi strângi măruntaiele cu un amestec de saramură şi de muştar. Iar cepele? Calde şi umede, luate câte puţin, înlesnesc coitul, fireşte la cei ce n-au intrat în călugărie; în cantitate mare, îţi fac capul greu şi trebuie combătute cu lapte şi cu oţet. Bună chibzuială, a adăugat răutăcios, pentru ca un tânăr călugăr să le mănânce întotdeauna cu măsură. Să mănânce în schimb usturoi. Cald şi uscat, e bun contra otrăvirilor. Dar nu

trebuie exagerat, căci elimină prea multe umori din creier. Fasolea, în schimb, produce urină şi îngraşă, două lucruri foarte bune. Dar dă vise urâte. Mult mai puţin, însă, decât alte ierburi, pentru că sunt şi din cele care provoacă năluciri din cele mai rele.

— Care? am întrebat.

— Ehei, novicele nostru vrea să afle multe. Acestea sunt lucruri pe care trebuie să le ştie doar erboristul, căci de nu, orice nesăbuit poate umbla peste tot provocând năluciri, sau să mintă cu ierburile.

— Dar ajunge puţină urzică, a spus atunci Guglielmo, sau un pic de *roybra,* sau de *olieribus,* şi eşti ferit de năluciri. Sper că aveţi şi voi ierburi din astea bune?

Severino l-a privit pe sub sprâncene pe maestrul meu:

— Studiezi ierburile?

— Prea puţin, a spus cu modestie Guglielmo. Mi-a căzuţi odată în mână tratatul *Theatrum Sanitatis* de Ububchasym de Baldach...

— Abul Asan al Muchtar ibn Botlan.

— Sau Ellucasim Elimittar, cum vrei tu. Mă întreb dacă voi putea găsi un exemplar aici.

— Ba chiar unul dintre cele mai frumoase, cu multe imagini de preţ.

— Lăudat fie cerul. Şi *De virtutibus herbarum* al lui Platearius?

— Şi acela, precum şi *De plantis* şi *De vegetalibus* al lui Aristotel, tradus de Alfredo din Sareshel.

— Am auzit că n-ar fi cu adevărat de Aristotel, a observai Guglielmo, cum nu era de Aristotel, cum s-a descoperit, nici *De causis.*

— În orice caz, e o mare carte, a observat Severino, şi maestrul meu a fost de acord cu multă însufleţire, fără să întrebe dacă erboristul vorbea despre *De vegetalibus* sal despre *De causis,* două cărţi pe care nu le cunoşteam, dar despre care, din discuţia aceea, am tras concluzia că era foarte valoroase amândouă.

— Aş fi bucuros, a încheiat Severino, să am cu tine o discuţie serioasă despre ierburi.

— Eu mai mult decât tine, a spus Guglielmo, dar nu violări regula tăcerii care guvernează ordinul vostru?

— Regula, a spus Severino, a fost adaptată, cu vremea, la cerinţele diferitelor comunităţi. Regula prevedea acea *lectio divina,* dar nu şi studiul; şi, cu toate astea, ştii cât a dezvolta ordinul nostru cercetarea asupra lucrurilor divine şi a celor omeneşti. Ba, mai mult, regula mai prevede şi dormitorul comun, dar uneori e drept, cum e cazul nostru, ca fraţii călugări să aibă posibilitatea să mediteze şi în timpul nopţii aşa că fiecare dintre ei are chilia lui. Regula e foarte severă cu privire la linişte, şi la noi nu numai călugărul care îndeplineşte munci manuale, dar şi cel care scrie sau citeşte nu trebuie să stea de vorbă cu fraţii săi. Dar abaţia este în primul rând o comunitate de studioşi. Şi adesea este nevoie ca monahii să-şi împărtăşească din comorile de învăţătură pe care le-au adunat. Orice discuţie care priveşte studiile noastre este îndreptăţită şi cu profit, cu condiţia să nu se desfăşoare în refector sau în timpul orelor sfintelor slujbe.

— Ai avut prilejul să vorbeşti mult cu Adelmo din Otranto? l-a întrebat pe neaşteptate Guglielmo.

Severino n-a părut surprins.

— Văd că Abatele ţi-a vorbit, a spus el. Nu. Cu el nu prea stăm de vorbă. Îşi petrecea timpul pictând miniaturi. L-am auzit discutând, uneori, cu alţi călugări, Venanzio din Salvemec, sau Jorge din Burgos, despre lucruri legate de munca lor. Şi apoi eu nu-mi petrec toată ziua în *scriptorium,* ci în laboratorul meu, şi a arătat clădirea spitalului.

— Înţeleg, a spus Guglielmo. Deci nu ştii dacă Adelmo a avut năluciri?

— Năluciri?

— Ca acelea pe care le dau ierburile tale, de exemplu. Severino s-a încordat.

— Am spus că păzesc cu mare grijă ierburile primejdioase.

— Nu despre asta e vorba, s-a grăbit să-l lămurească Guglielmo. Vorbeam de năluciri în general.

— Nu înţeleg, a spus Severino.

— Mă gândeam la un călugăr care se preumblă noaptea prin Edificiu, unde, cum recunoaşte şi Abatele, se pot întâmpla lucruri... cumplite pentru cine intră acolo la ore neîngăduite... bine, spuneam,

mă gândeam că putuse să aibă năluciri drăceşti, care să-l fi împins în prăpastie.

— Am spus că eu nu frecventez *scriptorium-ul* decât când îmi trebuie vreo carte, dar de obicei am ierbarele mele pe care le păstrez în spital. Ţi-am spus, Adelmo era foarte apropiat de Jorge, de Venanzio şi... fireşte, de Berengario.

Am desluşit o oarecare şovăială în vocea lui Severino. Nu i-a scăpat nici maestrului meu.

— Berengario? Şi de ce fireşte?

Berengario din Arundel, ajutorul de bibliotecar. Erau de aceeaşi vârstă, au fost novici împreună, era firesc să aibă despre ce să-şi vorbească. Asta voiam să spun.

Asta, deci, voiai să spui, a comentat Guglielmo. Şi m-am mirat că nu a stăruit deloc. Ba chiar a schimbat numaidecât vorba. Dar poate că e ora când trebuie să intrăm în Edificiu. Vrei să ne călăuzeşti?

— Cu plăcere, a spus Severino cu o uşurare care prea bătea la ochi.

Am dat ocol grădinii şi ne-a dus înaintea faţadei de apus a Edificiului.

— Înspre grădină se află portalul care dă în bucătărie ne-a spus, dar bucătăria ocupă doar jumătatea de apus E primului cat, în a doua jumătate este sala de mese, refectorul Şi spre poarta de miazăzi, unde se ajunge trecând prin spatele corului bisericii, se află alte două portaluri, care duc la bucătărie şi la refector. Dar să intrăm, totuşi, pe aici, pentru că din biserică putem trece apoi în refector.

De cum am intrat în uriaşa bucătărie, mi-am dat seama ci înlăuntrul său Edificiul se înfăţişa, pe cât era de înalt, ca curte octogonală; aşa cum am înţeles mai târziu, era vorba dl un soi de puţ mare, fără uşi, din care se deschideau, la fiecare cat, ferestre largi, asemănătoare celor care dădeau în afară Bucătăria era o încăpere imensă, plină de fum, unde grămadă de slujitori se şi grăbeau să pregătească mâncărurile pentru cină. Pe o masă mare, doi dintre ei pregăteau u: amestec de verdeţuri, orz, ovăz, secară, tăind mărunt nap: năsturel, ridichi şi morcovi. Alături, un alt bucătar, de cui isprăvise de fiert nişte peşti într-un amestec de vin şi

de apă îi acoperea cu un sos înţepător, făcut din salvie, pătrunjel, cimbrişor, usturoi, piper şi sare.

În faţa turnului de apus se deschidea un enorm cuptor pentru pâine, care scapără deja de flăcări roşietice. În turnul de miazăzi, un cămin uriaş pe care clocoteau oale şi se învârteau frigări. Pe poarta ce da în ograda din spatele bisericii intrau în momentul acela porcarii, aducând carnea porci hăcuiţi. Am ieşit iar pe poarta aceea şi ne-am pomenit în ogradă, la marginea de răsărit a podişului, în spatele zidurilor, unde se ridicau multe construcţii. Severino mi-a explici că prima dintre ele adăpostea toate cocinile, apoi urmau grajdurile de cai, cele de boi, coteţe de păsări şi ţarcul acoperi pentru oi. În faţa cocinilor, porcarii amestecau într-un vi foarte mare sângele porcilor abia înjunghiaţi, ca să nu coaguleze. Dacă era amestecat bine şi numaidecât, ar fi putut să ţină până zilele următoare, datorită vremii reci, şi în sfârşit s-ar fi făcut din ele sângerete.

Am intrat din nou în Edificiu şi am aruncat o privi grăbită spre refector, pe care l-am străbătut ca să ne putem duce la turnul de răsărit. Dintre cele două turnuri, între care se întindea refectorul, cel de miazănoapte adăpostea un cămin, celălalt o scară în formă de melc, care ducea la *scriptorium,* adică la catul al doilea. De aici călugării porneau în fiecare zi la muncă, adică pe două scări, mai puţin comode, dar bine încălzite, care urcau în spirală prin spatele căminului şi al cuptorului bucătăriei.

Guglielmo a întrebat dacă am putea găsi pe cineva în *scriptorium,* chiar duminică fiind. Severino a zâmbit şi a spus că munca, pentru călugărul benedictin, este rugăciune. Duminica, serviciul divin ţinea mai mult, dar călugării dedaţi cărţilor îşi petreceau, la fel, câteva ore acolo sus, închinate de obicei fructuoaselor schimburi de observaţii docte, sfaturilor, meditaţiilor despre sfintele scrieri.

Ziua întâi
După ora *nona*

în care se vizitează scriptorium-*ul şi se face cunoştinţă cu mulţi cărturari, copişti şi caligrafi, precum şi cu un bătrân orb, care-l aşteaptă pe Antichrist*

În timp ce urcam, am văzut că maestrul meu cercetează cu privirea ferestrele care luminau scara. Probabil că mă făcusem şi eu priceput ca şi el, pentru că mi-am dat numaidecât seama că erau aşezate în aşa fel, încât greu i-ar fi fost cuiva şi ajungă până la ele. Pe de altă parte, nici ferestrele care se deschideau în refector (singurele de la primul cat ce dădeai spre prăpastie) nu păreau prea uşor de ajuns, întrucât sub el nu erau mobile de nici un fel.

Ajunşi în capul scării, am intrat, prin turnul de miază noapte, în *scriptorium,* şi aici nu mi-am putut înăbuşi ui strigăt de admiraţie. Catul al doilea nu era împărţit în doua aşa cum era cel de sub el, şi s-a arătat, deci, ochilor mei în toată întinderea sa nesfârşită. Bolţile, curbe şi nu prea înalţi (mai puţin decât într-o biserică, dar mai mult decât în orice sală capitulară pe care am văzut-o vreodată), sprijinite de pilaştri puternici, închideau un spaţiu scăldat într-o încântătoare lumină, pentru că trei ferestre enorme se deschideau pe fiecare din laturile mai mari, în vreme ce cinci ferestre ml mici străpungeau fiecare din cele cinci laturi din afară al fiecărui turn; opt ferestre înalte şi înguste, în sfârşit, lăsau lumina să intre şi dinlăuntrul puţului octogonal.

Mulţimea ferestrelor făcea în aşa fel încât marea sală să fie înveselită de o lumină continuă şi difuză, chiar dacă erai după-amiază de iarnă. Vitraliile nu erau colorate ca acele ale bisericilor, şi plumburile care le îmbinau prindeau patra de sticlă incoloră, ca lumina să intre în chipul cel mai curat (putinţă, nu meşterită de priceperea omului, şi să slujească scopului ei, care era de a ilumina munca cititului şi a scrisul. Am văzut şi în alte rânduri şi în alte locuri multe *scriptoria,* dar nici unul care să strălucească atât de luminos, în şuvoaiele de lumină fizică de care scânteia locul, acelaşi principiu spiritual întruchipat de lumină, acea *claritas,* izvor al

oricărei frumuseţi şi înţelepciuni, atribut inseparabil al acelei proporţii demonstrate de sala pe care o vedeam. Pentru că trei lucruri ajută, împreună, la crearea frumuseţii: în primul rând, integritatea sau perfecţiunea, şi din această cauză socotim urâte lucrurile neterminate; apoi cuvenita proporţie sau consonanţă; şi, în sfârşit, limpezimea şi lumina, aşa că numim frumoase lucrurile de culoare curată. Şi cum privirea frumosului aduce pace şi dorinţa noastră cea mai mare este să ne bucurăm în tihnă de pace, de bine şi de frumos, m-am simţit cuprins de o mare împăcare şi am gândit că trebuie să fie tare plăcut să lucrezi în locul acela.

Aşa cum a apărut în ochii mei, la acea oră de după prânz, mi s-a părut o fericită oficină de înţelepciune. Am văzut, mai apoi, la San Gallo un *scriptorium* de aceleaşi proporţii, despărţit de bibliotecă (în alte părţi călugării lucrau în acelaşi loc unde erau adăpostite şi cărţile), dar nu atât de frumos aranjat ca acesta. Anticari, copişti, caligrafi şi cărturari erau aşezaţi fiecare la masa lui, câte una sub fiecare fereastră. Şi, cum ferestrele erau patruzeci (număr cu adevărat perfect, datorat înzecirii patrulaterului, ca şi cum zece porunci ar fi fost proslăvite de cele patru virtuţi cardinale), patruzeci de călugări ar fi putut lucra în acelaşi timp, chiar dacă în acel moment nu erau decât vreo treizeci. Severino ne-a lămurit că toţi călugării care lucrau în *scriptorium* erau scutiţi de slujbele de la orele *tertia, sexta* şi *nona* pentru a nu-şi întrerupe munca în orele cu lumină şi îşi conteneau activitatea numai la apusul soarelui, pentru *vesper*.

Locurile cele mai luminoase erau oprite pentru anticari, pentru miniaturiştii cei mai pricepuţi, pentru caligrafi şi copişti. Fiecare masă avea tot ce trebuia pentru pictarea miniaturilor şi pentru copiat: sticluţe cu cerneluri, pene fine, pe care nişte călugări le ascuţeau cu cuţite ascuţite, piatră ponce pentru a netezi pergamentul, rigle pentru trasatul liniilor pe care avea să se înşiruie scrierea. Alături de fiecare scrib, sau în capul planului înclinat al fiecărei mese, se afla un pupitru pe care sta codicele de copiat, pagina acoperită cu ornamente care încadrau rândul ce se transcria în acel moment. Şi unii aveau cerneluri de aur sau în alte culori, alţii, în schimb, stăteau doar şi citeau cărţi, şi făceau însemnări pe caietele sau tăbliţele lor personale.

De altfel, nu am avut timp să iau seama la munca lor, deoarece ne-a ieşit în întâmpinare bibliotecarul, care aflasem deja că era Malachia din Hildesheim. Chipul lui încerca să-şi potrivească o expresie de bună primire, dar nu m-am putut reţine să nu mă înfior în faţa unei fizionomii atât de neobişnuite. Făptura lui era înaltă şi, deşi din cale-afară de slabă, membrele sale erau mari şi lipsite de graţie. Cum înainta cu. paşi mari, înfăşurat în veşmântul negru al ordinului, era ceva care te neliniştea în felul cum arăta. Gluga, pe care, venind de-afară, abia şi-o trăsese de pe cap, arunca o umbră pe paloarea chipului său şi dădea un nu ştiu ce dureros marilor săi ochi melancolici. În fizionomia lui se afla ceva de felul urmelor \ mai multor pasiuni pe care voinţa le disciplinase, dar părând!'' să fi fixat acele trăsături pe care acum încetaseră să le mai anime. Mâhnirea şi severitatea precumpăneau în liniile-chipului său, şi ochii îi erau atât de stăruitori, încât dintr-o singură privire izbuteau să pătrundă în inima celui ce-i vorbea şi să-i citească gândurile tainice, astfel încât cu greu se putea îngădui cercetarea lor şi erai îndemnat să nu-i mai întâlneşti a doua oară.

Bibliotecarul ne-a prezentat mai multora dintre călugării care şedeau atunci şi lucrau. Despre fiecare Malachia ne-a spus şi la ce lucra atunci, şi dintre toate am preţuit cel mai mult înalta dăruire pentru cunoaşterea şi studierea cuvântului lui Dumnezeu. I-am cunoscut atunci pe Venanzio din Salvemec, traducător din greacă şi din arabă, credincios acelui Aristotel care, desigur, a fost cel mai înţelept dintre toţi oamenii. Pe Bencio din Upsala, un tânăr monah scandinavi care se ocupa cu retorica. Pe Berengario din Arundel, ajutorul de bibliotecar. Pe Aymaro din Alexandria, care copia opere împrumutate numai pe câteva luni de bibliotecă, şi apoi un grup de miniaturişti din diferite ţări, Patrizio din Clonmacnois, Rabano din Toledo, Magnus din Iona, Waldo din Hereford.

Lista ar putea desigur să continue şi nimic nu este mai minunat decât o asemenea înşiruire, instrument de minunate ipotipoze. Dar trebuie să mă întorc la subiectul discuţiile! noastre, din care au ieşit multe lămuriri folositoare pentru *î* înţelege ascunsa nelinişte care plutea printre călugări, şi ud nu ştiu ce tăinuit, apăsând asupra tuturor vorbelor lor.

Maestrul meu a început să vorbească cu Malachia, lăudând

frumuseţea şi hărnicia din *scriptorium* — atelierul de caligrafa şi miniatură — şi cerându-i amănunte despre desfăşurarel muncii care se făcea aici, pentru că, a spus el cu multă isteţime, auzise peste tot vorbindu-se despre biblioteca aceasta şi ar fi vrut să cerceteze multe cărţi. Malachia i-a lămurit ceea ce-i spusese şi Abatele, că monahul cerea bibliotecarului opera pe care vrea s-o consulte, şi acesta se ducea s-o caute sus în bibliotecă, dacă cererea era dreaptă şi cu credinţă. Guglielmo a întrebat cum putea să cunoască numele cărţilor păstrate în dulapurile de deasupra, şi Malachia i-a arătat, legat de masa lui cu un lănţişor de aur, un codice voluminos, plin de înşiruiri mărunte şi dese de titluri.

Guglielmo şi-a vârât mâna în rasă, în locul unde se deschidea pe piept ca să facă un soi de buzunar, şi a scos de-acolo un obiect pe care i-l mai văzusem în mâini şi pe faţă chiar din timpul călătoriei. Era o mică furcă, construită astfel încât să poată sta pe nasul unui om (şi mai ales pe al lui, atât de ieşit în afară şi de încovoiat), cum stă un călăreţ pe crupa calului, sau cum stă o pasăre pe beţişorul ei din colivie. Şi în cele două părţi ale furcii, în aşa chip încât să ajungă în dreptul ochilor, se ridicau două cercuri ovale de metal, care prindeau două tipsioare de sticlă, groase ca nişte funduri de pahare. Cu astea la ochi Guglielmo citea cel mai adesea şi spunea că vede mai bine decât îl înzestrase natura sau decât îi îngăduia vârsta lui înaintată, mai ales când slăbea lumina zilei. Şi nu-i slujea ca să vadă mai departe, pentru care avea privire foarte ascuţită, ci pentru a vedea aproape. Cu aşa ceva el putea citi manuscrise aşternute cu litere foarte mărunte, pe care şi eu le desluşeam cu greu. Îmi explicase că, de îndată ce omul a trecut de jumătatea vieţii, chiar dacă vederea lui fusese dintre cele mai bune, ochiul se înţepenea şi refuza să-şi mai potrivească pupila, aşa încât mulţi înţelepţi erau ca şi morţi pentru citit şi pentru scris, după ce treceau de a cincizecea primăvară. Mare nenorocire pentru nişte oameni care ar fi putut să dea ceea ce era mai bun din inteligenţa lor pentru încă mulţi ani. Aşa că trebuia lăudat Domnul Dumnezeu că cineva descoperise şi fabricase acel instrument. Şi-mi spunea asta ca să susţină ideile lui Ruggiero Bacone al lui, când spunea că scopul ştiinţei era şi de a prelungi viaţa omului.

Ceilalţi călugări l-au privit pe Guglielmo cu multă curiozitate,

dar nu au îndrăznit să-i pună întrebări. Şi eu mi-am dat seama că, nici în acest loc închinat, cu atâta pasiune şi cu atât orgoliu, cititului şi scrisului, acel instrument nu pătrunsese încă. Aşa că m-am simţit mândru că urmez un om care avea ceva cu care să uimească alţi oameni de faimă în lumea întreagă pentru înţelepciunea lor.

Cu obiectul acela la ochi, Guglielmo s-a aplecat asupra catalogului din codice. M-am uitat şi eu, şi am descoperit titluri nicicând auzite, şi altele dintre cele mai cunoscute, pe care biblioteca le avea.

De pentagono Solomonis, Ars loquendi et intelligendi in lingua hebraica, De rebus metallicis de Roger din Hereford *Algebra* lui Al Kuwarizmi, tradusă în latină de Robert Anglico, *Punicele* de Silio Italico, *Gesta francorum, DM laudibus sanctae cruciş* de Rabanus Maurus, *şiFlavii Claudim Giordani de aetate mundi et hominis reservatis singulis litteris per singulos libros ab A usque ad Z,* a citit maestrul meu. Strălucite opere. Dar în ce ordine sunt înregistrate? A citat dintr-un text pe care nu-l cunoşteam, dar care desigur îi era familiar lui Malachia: *‚flabeat Librarius et registrurm omnium librorum ordinatum secundum facultates et auctorem reponeatque eos separatim et ordinate cum signaturis per script turam applicatis."* Cum faceţi să cunoaşteţi locul fiecărei cărţii Malachia i-a arătat nişte însemnări care se aflau în marginea fiecărui titlu. Am citit: iii, IV gradus, V in primi graecorum; ii, V gradus, VII in tertia anglorum, şi aşa mai departe. Am înţeles că primul număr arăta poziţia cărţii în raftul sau *gradus-ul* arătat de al doilea număr, dulapul fiind arătat de al treilea număr, şi am înţeles că celelalte indicata arătau o cameră sau un coridor al bibliotecii, şi am îndrăzni să cer amănunte despre aceste ultime *distinctiones.* Malacbil m-a privit cu asprime.

— Poate că nu ştiţi, sau aţi uitat, că accesul în bibliotecă! este îngăduit numai bibliotecarului. Şi deci este drept şi înde ajuns ca doar bibliotecarul să poată descifra aceste lucruri.

— Dar în ce ordine sunt trecute cărţile în aceste liste?! întrebat Guglielmo. Nu pe teme, se pare.

Nu a amintit de o ordine pe autori, care să urmeze aceeaşi desfăşurare ca a literelor din alfabet, pentru că este o uzanţă pe care am văzut-o folosită doar în ultimii ani, şi atunci şi ţinea prea puţin

seama de ea.

— Biblioteca îşi cufundă originea în negura vremilor, spus Malachia, şi cărţile sunt înregistrate în ordinea achiziţionării, a donaţiilor şi a intrării lor între zidurile acestea.

— Greu de găsit, a observat Guglielmo.

— Ajunge ca bibliotecarul să le cunoască pe dinafară, şi ştie despre orice carte timpul când a venit aici. Iar ceilalţi călugări pot să se încreadă în memoria lui, şi părea să vorbească despre un altul, care nu era el însuşi; şi am înţeles vorbea despre funcţia pe care în acel moment el o îndeplinea fără nici un merit, dar care fusese îndeplinită de sute de alţi acum dispăruţi, care-şi transmiseseră unii altora ştiinţa lor.

— Am înţeles, a spus Guglielmo. Dacă eu aş căuta ceva, fără să ştiu ce, despre pentagonul lui Solomon, domnia ta ai ti să-mi arăţi că există cartea al cărui titlu abia l-am citit, şi ai putea să-mi precizezi locul în catul de deasupra.

— Dacă domnia ta ar trebui cu adevărat să afli câte ceva despre pentagonul lui Solomon, a spus Malachia. Dar iată o carte pe care, ca să ţi-o dau, aş cere mai întâi sfatul Abatelui.

— Am aflat că unul dintre miniaturiştii voştri cei mai valoroşi, a spus atunci Guglielmo, a dispărut de curând. Abatele mi-a vorbit mult despre talentul său. Aş putea vedea codicele pe care picta?

— Adelmo din Otranto, a spus Malachia, privindu-l pe Guglielmo cu neîncredere, lucra, din cauza vârstei sale fragede, numai pe *marginalia.* Avea o imaginaţie foarte sprintenă şi din lucruri ştiute ştia să compună lucruri neştiute şi surprinzătoare, ca şi cum ai uni un trup omenesc cu un cap de cal. Dar uite colo cărţile sale. Nimeni nu s-a atins încă de masa lui.

Ne-am apropiat de ceea ce fusese locul de muncă al lui Adelmo, unde mai zăceau încă foile unei psaltiri bogat împodobite cu miniaturi. Erau foi de *vellum* foarte fin — rege printre pergamente — şi ultima foaie mai era încă fixată pe masă. Abia lustruită cu piatră ponce şi catifelată cu cretă, bine întinsă cu ciocanul de lemn, iar din micile găuri făcute pe margini cu un cui ascuţit, fuseseră trasate toate liniile care trebuiau să conducă mâna artistului. Prima jumătate fusese acoperită deja cu scris şi călugărul începuse să

schiţeze figurile pe margini. În schimb, alte foi erau încheiate, şi privindu-le, nici eu, nici Guglielmo nu am putut să ne reţinem un strigăt de admiraţie. Era vorba de o psaltire pe marginea căreia se înfăţişa o lume răsturnată faţă de cea cu care se obişnuiseră simţurile noastre. Ca şi cum, alături de o discuţie care prin definiţie e desluşirea adevărului, s-ar fi desfăşurat, în strânsă legătură cu ea, prin uimitoare aluzii *in aenigmate, o* discuţie mincinoasă despre o lume aşezată cu capul în jos, în care câinii aleargă înaintea iepurelui, şi cerbii îl vânează pe leu. Capete mici, cu gheare de păsări, animale cu mâini omeneşti pe spinare, capete pletoase din care ţâşneau picioare, dragoni zebraţi, patrupede cu gât de şarpe care se înfăşură în mii de noduri de nedesfăcut, maimuţe cu coarne de cerb, S1rene cu forme de zburătoare cu aripi pieloase pe spate, oameni fără braţe cu alte corpuri de oameni care le răsăreau din spinare în chip de cocoaşă, şi figuri cu gură plină de dinţi burtă, făpturi omeneşti cu cap de cal şi cabaline cu picioare umane, peşti cu aripi de pasăre şi păsări cu coadă de peşte, monştri cu un singur trup şi cu două capete, sau cu un singur cap şi cu două trupuri, vaci cu coadă de cocoşi şi cu aripi de fluture, femei cu capul chilug ca burta unui peşte, himere bicefale încrucişate cu libelule cu bot de şopârlă, centauri dragoni, elefanţi, manticore, sciapode întinse pe crengi de copac, grifoni din a căror coadă ieşea un arcaş gata de luptă, creaturi drăceşti cu gât nesfârşit, serii de animale antrop morfe şi cu pitici zoomorfi se asociau, uneori pe aceea pagină, cu scene de viaţă campestră unde vedeai repreze tată, cu o vigoare impresionantă, aşa încât îţi venea să crezi i figurile erau vii, toată viaţa de la ţară: oameni care ară, ca culeg fructe, care seceră, ţes sau seamănă, alături de vulpii de nevăstuici, înarmate cu arbalete, care urcau cu scările j» un oraş cu turnuri, apărat de maimuţe. Ici o literă iniţială şi apleca în L, şi în partea de jos se năştea un dragon, colo un mare cu care începea cuvântul *verba* producea ca o volburi naturală a trunchiului său un şarpe cu o mie de încolăciri, care la rândul său dădea naştere altor şerpi ca alte viţe de vie şi corimbi.

Alături de psaltire era, firește terminată de puţină vreme, o aleasă carte de ore, de dimensiuni incredibil de mici, încât ai fi putut s-o ţii în palmă. Scrisă măiestrit, miniaturile de pe marginile ei cu greu puteau fi deslușite de la prima vedere, şi cereau ca ochiul

să le cerceteze de aproape pentru a se arăta în toată frumuseţea lor (şi te întrebai cu ce instrument supraomenesc le pictase miniaturistul ca să obţină efecte atât de pline de viaţă într-un spaţiu atât de restrâns). Toate marginile paginilor erau invadate de figuri minuscule care luau naştere, ca printr-o pornire naturală, din volutele cu care se terminau literele atât de frumos desenate: sirene marine, cerbi alergând himere, torsuri omeneşti fără braţe care ieşeau în afară ca limbricii din însuşi corpul versetelor. Într-un loc, continuând parcă pe cei trei *„Sanctus, Sanctus, Sanctus”* repetaţi pe trei linii diferite, vedeai trei figuri animalice cu capete omeneşti dintre care două se răsuceau unul în jos, altul în sus pentru a se împreuna într-un sărut pe care nu m-aş fi sfiit să-l numesc neruşinat dacă nu mi-aş fi dat seama că, deşi nu era prea clar, un adânc înţeles spiritual trebuie să fi îndreptăţit, firește reprezentarea aceea în acel moment.

Urmăream paginile, nehotărât între admiraţie mută şi râs, întrucât figurile te împingeau în mod firesc spre ilaritate, deşi comentau pagini sfinte. Şi fratele Guglielmo le urmărea zâmbind, şi a comentat:

— Babewyn, aşa li se spune pe insulele noastre.

— Babouins, cum le spun Galii, a spus Malachia. Şi de fapt Adelmo a deprins meşteşugul său în ţara domniei tale, deşi după aceea a studiat şi în Franţa. Babuini sau maimuţe din Africa. Figuri dintr-o lume răsturnată, unde casele răsar în vârful unei turle ascuţite şi pământul stă deasupra cerului.

Mi-am amintit nişte versuri pe care le auzisem în dialectul de la noi de-acasă şi nu m-am putut abţine să nu le rostesc:

Aller Wunder si geswigen,
das herde himel hât uberstigen,
das suit is vur ein Wunder Wigen.

Şi Malachia a continuat, citind din acelaşi text:

Erd ob un himel unter
das sult ir hân ubesunder,

Vur aller Wunder ein Wunder.

— Bravo Adso, a continuat bibliotecarul. Într-adevăr aceste imagini ne vorbesc despre acea regiune unde se ajunge călărind o gâscă albastră, unde se găsesc ulii care pescuiesc peşti într-un pârâu, urşi care urmăresc şoimii pe cer, homari care zboară ca porumbeii şi trei uriaşi prinşi în capcană şi ciuguliţi de un cocoş.

Şi un surâs palid a luminat buzele sale. Atunci ceilalţi călugări, care urmăriseră discuţia cu o oarecare sfială, s-au pornit să râdă din toată inima, ca şi cum ar fi primit îngăduinţa bibliotecarului. Care s-a întunecat din nou, în timp ce ceilalţi continuau să râdă, lăudând priceperea bietului Adelmo, şi arătându-şi unii altora figurile cele mai de necrezut. Şi chiar în timp ce toţi râdeau încă, am auzit în spatele nostru o voce, solemnă şi neîndurătoare:

— *Verba vana aut risui apta non loqui.*

Ne-am întors. Cel care vorbise era un călugăr încovoiat de greutatea anilor, alb ca neaua, nu numai la păr, ci şi la faţă, şi chiar pupilele îi erau albe. Mi-am dat seama că era orb. Vocea că îi mai era autoritară şi membrele încă pline de vigoare, chiar dacă trupul i se cocârjase sub apăsarea vârstei. Ne fixa ca Şi când ar fi văzut, şi după aceea l-am văzut mereu mişcându-se şi vorbind ca şi când ar mai fi posedat încă lumina ochilor. În schimb, tonul vocii sale era cel al unuia care nu Posedă altceva decât darul profeţiei.

— Omul de vârstă şi de înţelepciune respectabilă pe care îl vedeţi, i-a spus Malachia lui Guglielmo, arătându-i-l pe noul venit, este Jorge din Burgos. Mai bătrân decât oricine trăieşte în mănăstire, în afară de Alinardo din Grottaferrata, este cei căruia foarte mulţi dintre călugări îi încredinţează apăsarea păcatelor lor, prin taina spovedaniei. Apoi, întorcându-se spre bătrân: Cel care stă în faţa domniei tale este fratele Guglielmo din Baskerville, oaspetele nostru.

— Sper că nu v-au mâniat cuvintele mele, a spus bătrânul, cu glas repezit. Am auzit oameni râzând de lucruri rizibile şi le-am amintit unul dintre principiile noastre. Şi, cum spune psalmistul, dacă monahul trebuie să se abţină de la discuţiile bune prin juruinţa tăcerii, e cu atât mai cu chibzuială să se abţină de la discuţiile rele.

Şi cum există discuţii dăunătoare există şi imagini dăunătoare. Şi sunt acelea care mint despre forma creaţiei şi arată lumea pe dos decât cum trebuie să fie, aşa a fost întotdeauna şi întotdeauna va fi aşa în veacul veacurilor, până ce timpul se va sfârşi. Dar domnia ta vii din alt ordin, unde aud că e privită cu îngăduinţă chiar şi veselia cea mai nepotrivită.

Făcea aluzie la ceea ce se vorbea printre benedictini despre ciudăţeniile puse pe seama călugărilor mărunţi şi spirituali ci tot felul, care erau vlăstarele cele mai noi şi mai neliniştitoare ale ordinului Sfântului Francisc din Assisi. Dar fratele Guglielmo s-a prefăcut că nu înţelege insinuarea.

— Imaginile de pe margini îndeamnă adesea la râs, dar scopuri de clarificare, a răspuns. După cum în predici, pentru a stârni închipuirea mulţimii credincioase, trebuie amestec *exempla,* nu arareori glumeţe, la fel şi vorbirea imagini trebuie să se servească de aceste *nugae.* Pentru orice virtuţi şi pentru orice păcat există un exemplu scos din bestiarii, animalele prefigurează lumea oamenilor.

— Oh, da, a glumit bătrânul, dar fără să zâmbească, fiecare imagine este bună ca să îndemne la virtute, pentru ca opera cea mai de seamă a creaţiunii, pusă cu capul în jos, să devină subiect de râs. Şi astfel, cuvântul Domnului să ne parvină prin măgarul care cântă la liră, huhurezul care ară cu scutul, boii care se înjugă singuri la plug, râurile care vin să-şi reîntâlnească izvoarele, marea care ia foc, lupul care face pe eremitul! Să vânezi iepuri cu boii, să înveţi gramatica de la cucuvea, câinii să-i muşte pe purici, orbii să-i privească pe muţi şi muţii să ceară pâine, furnica să fete viţel, puii fripţi să zboare, plăcintele să crească pe acoperişuri, papagalii să ţină lecţii de retorică, găinile să-i însămânţeze pe cocoşi, puneţi carul înaintea boilor, câinele să doarmă în pat şi toţi să meargă cu capul în jos! Ce vor să spună toate aceste *nugae?* O lume răsturnată şi potrivnică celei stabilite de Dumnezeu, sub pretextul de a răspândi învăţătura divină.

— Dar Areopagitul ne învaţă, a spus cu umilinţă Guglielmo, că Dumnezeu poate fi numit doar prin lucrurile cele mai diforme. Şi Ugo de la San Vittore ne amintea că, cu cât asemănarea se face mai neasemănătoare, cu atât mai mult adevărul ne este revelat sub vălul figurilor oribile şi neplăcute la înfăţişare şi cu atât mai puţin

imaginaţia se linişteşte în satisfacţia carnală şi e obligată să surprindă misterele care se ascund sub netrebnicia imaginii...

— Cunosc argumentul! Şi recunosc cu ruşine că a fost argumentul principal al ordinului nostru, când abaţii de la Cluny se luptau cu cei cistercieni. Dar Sfântul Bernard avea dreptate: puţin câte puţin, omul care zugrăveşte monştri şi miracole ale naturii, pentru a prezenta lucrurile lui Dumnezeu per *speculum et in aenigmate,* capătă gust pentru natura însăşi a monstruozităţilor şi creează şi se delectează cu ele, şi prin ele, şi nu mai poate vedea decât prin ele. E de-ajuns ca voi, care mai aveţi vedere, să priviţi capitelurile mănăstirii voastre — şi a arătat cu mâna dincolo de ferestre, spre biserică — sub ochii fraţilor preocupaţi de meditaţie — şi să vă întrebaţi ce înţelesuri au acele ridicole monstruozităţi, acele diforme frumuseţi şi frumoase diformităţi? Maimuţele acelea dezgustătoare? Leii aceia, centaurii aceia, făpturile acelea pe jumătate omeneşti, cu gura pe pântec, un singur picior şi urechile ca o velă? Tigrii aceia pătaţi, războinicii aceia în plină luptă, vânătorii aceia care suflă în corn şi acele multe trupuri cu un singur cap, şi multe capete într-un singur trup? Patrupede cu coadă de şarpe, şi peşti cu capete de patruped, şi aici un animal care din faţă pare un cal, iar din spate un ţap, iar dincolo un cal cu coarne şi aşa mai departe, fiindcă, în definitiv, pentru un monah e mai plăcut să citească marmurile decât manuscrisele, şi să admire operele omului decât să mediteze asupra legii lui Dumnezeu. Ruşine pentru dorinţa ochilor voştri şi pentru zâmbetele voastre!

Uriaşul bătrân s-a oprit gâfâind. Şi eu i-am admirat memoria viguroasă cu care, orb fiind poate de multă vreme, şi amintea încă de imaginile de a căror neruşinare vorbea. Aşa încât l-am bănuit că imaginile acestea îl încântaseră foarte mult când le văzuse, de vreme ce ştia încă să le mai descrie cu atâta patimă. Dar mi s-a întâmplat adesea să găsesc reprezentările mult mai ademenitoare decât păcatul însuşi în paginile acelor oameni, de incoruptibilă virtute, care îi condamnau farmecul şi urmările. Semn că oamenii aceştia sunt împinşi de o asemenea ardoare de a mărturisi adevărul, că nu se dau îndărăt, întru cinstirea lui Dumnezeu, să pună pe seama răului toate ademenirile în care se înveşmântă, ca să-i instruiască mai bine pe oameni asupra chipurilor în care cel rău îi

atrage în capcană. Şi de fapt cuvintele lui Jorge mi-au stârnit o mare dorinţă de a vedea tigrii şi maimuţele din mănăstire, pe care nu o admirasem încă. Dar Jorge a întrerupt cursul gândurilor mele, pentru că a vorbit din nou, pe un ton mai puţin iritat:

— Domnul Dumnezeul nostru a avut nevoie de atâtea prostii pentru a ne arăta calea cea dreaptă. Nimic, în parabolele sale, nu îndeamnă la râs sau la teamă. În schimb, Adelmo, pe care acum îl plângeţi mort, se bucura în aşa măsură de monstruozităţile pe care le picta, încât pierduse din vedere lucrurile ultime a căror figură materială trebuia să fie. Şi a străbătut toate, spun, şi vocea lui a devenit solemnă şi ameninţătoare, toate căile monstruozităţii. Ceea ce Dumnezeul ştie să pedepsească.

Peste toţi cei de faţă s-a pogorât o linişte grea. A îndrăznit s-o întrerupă Venanzio din Salvemec.

— Venerabile Jorge, a spus el, virtutea domniei tale te face nedrept. Cu două zile mai înainte ca Adelmo să fi murit, erai de faţă la o dezbatere care a avut loc tocmai aici, în *scriptorium.* Adelmo dorea ca arta lui, fiind binevoitoare cu reprezentările ciudate şi închipuite, să fie totuşi înţeleasa întru slava lui Dumnezeu, instrument de cunoaştere a lucrărilor cereşti. Fratele Guglielmo îl cita mai adineauri pe Areopagitul, despre cunoaşterea prin deformare. Şi Adelmo a citat în ziua aceea o altă autoritate dintre cele mai de seamă, pe cea a doctorului din Aquino, când a spus că se cuvine ca lucrurile divine să fie expuse mai degrabă în figuri de corpuri păcătoase, decât în figuri de corpuri nobile. Mai întâi pentru că sufletul omenesc este mai uşor scăpat de greşeală; este limpede, într-adevăr, că anumite proprietăţi nu pot fi atribuita lucrurilor divine, ceea ce ar fi îndoielnic dacă acestea ar fi arătate cu figuri corporale nobile. În al doilea rând, pentru că acest fel de reprezentare se potriveşte mai mult cunoaşterii lui Dumnezeu pe care o avem pe acest pământ; el se manifestă ca adevărat mai degrabă în ceea ce nu este, decât în ceea ca este, şi de aceea asemănările acelor lucruri care se îndepărtează mai mult de Dumnezeu nu duc la o părere mai exactă despre el, deoarece aşa aflăm că el este deasupra a ceea ci spunem şi gândim. Şi, în al treilea rând, pentru că aşa sunt mai uşor ascunse lucrurile lui Dumnezeu persoanelor nedemne.

În sfârşit, în ziua aceea era vorba de a înţelege în ce fel se poate da la iveală adevărul prin mijlocirea unor expresii surprinzătoare, şi pline de isteţime, şi tăinuite. Şi eu i-am amintit că în opera marelui Aristotel găsim cuvinte foarte clare în această privinţă...

— Nu-mi amintesc, a întrerupt sec Jorge, sunt foarte bătrân. Nu-mi amintesc. Poate că am exagerat în severitate. Acum e târziu, trebuie să mă duc.

— E ciudat că domnia ta nu-ţi aminteşti, a stăruit Venanzio. A fost o discuţie doctă şi foarte frumoasă, în care au intervenit şi Bencio şi Berengario. Era vorba de a şti, de fapt, dacă metaforele şi jocurile de cuvinte, şi enigmele, care par născocite de poeţi pentru simpla plăcere, nu ne ajută să raţionăm asupra lucrurilor într-un chip nou şi surprinzător, şi eu spun că şi aceasta este o calitate care se cere de la un înţelept... Şi era acolo şi Malachia...

— Dacă venerabilul Jorge nu-şi aminteşte, ai respect pentru vârsta lui şi pentru oboseala minţii lui... de altfel mereu atât de vie, s-a amestecat unul dintre călugării care urmăreau discuţia. Fraza era pronunţată pe un ton agitat, cel puţin la început, pentru că acela care vorbise, dându-şi seama că îndemnând la respect pentru bătrân, îi punea, de fapt, în lumină o slăbiciune, îşi domolise apoi năvălirea propriei porniri, sfârşind aproape într-o şoaptă de scuză. Cel care vorbise era Berengario din Arundel, ajutorul de bibliotecar. Era un tânăr cu chipul palid, şi, privindu-l, mi-am amintit definiţia pe care Ubertino o dăduse despre Adelmo: ochii săi păreau cei ai unei femei lascive. Intimidat de privirile tuturor aţintite asupra lui, îşi ţinea degetele de la mâini strânse ca unul care vrea să-şi stăpânească o tulburare lăuntrică.

A fost ciudată reacţia lui Venanzio. L-a privit pe Berengario în aşa chip, încât acela şi-a lăsat ochii în jos:

— Foarte bine, frate, a spus, dacă memoria e un dar al lui Dumnezeu, şi capacitatea de a uita poate fi foarte bună şi preţuită. Dar o respect la fratele bătrân cu care vorbeam. Din partea ta, însă, mă aşteptam la o amintire mai vie în legătură cu lucrurile petrecute când şedeam aici, împreună cu un Prieten foarte drag ţie...

N-aş putea spune dacă Venanzio apăsase tonul când pronunţase cuvintele „foarte drag". Fapt e că am simţit trecând un aer de nelinişte printre cei de faţă. Fiecare îşi întorcea Privirea în altă

parte, dar nici unul n-o oprea asupra lui perengario, care se înroşise violent. A intervenit numaidecât Mlhi, cu autoritate:

— Vino, frate Guglielmo, a spus, am să-ţi arăt şi alte cărţi interesante.

Grupul s-a desfăcut. L-am surprins pe Berengario aruncându-i lui Venanzio o privire încărcată de venin, şi Venanzio răspunzându-i de asemenea, deosebit de provocator. Eu, văzând că bătrânul Jorge se îndepărta, pătruns de un sentiment de respectuoasă supunere, m-am aplecat şi i-am sărutat mâna. Bătrânul a primit sărutarea, şi-a pus mâna pe capul meu şi m-a întrebat cine eram. Când i-am spus numele meu, chipul i s-a luminat din nou:

— Porţi un nume mare şi foarte frumos, a spus. Ştii cine a fost Adso din Montier-en-Der? a întrebat.

Eu, mărturisesc, nu ştiam. Aşa că Jorge a adăugat:

— A fost autorul unei cărţi mari şi cumplite, *Libellus de Antechristo,* în care a văzut lucruri care aveau să se petreacă şi n-a fost ascultat îndeajuns.

— Cartea a fost scrisă înaintea mileniului nostru, a spus Guglielmo, şi lucrurile acelea nu s-au dovedit adevărate.

— Pentru cine nu are ochi să vadă, a spus orbul. Cailei Antichristului sunt încete şi întortocheate. El soseşte când noi n-o bănuim, şi nu pentru că ar fi greşit calculul sugerat de Apostol, ci pentru că noi nu i-am deprins meşteşugul. Apoi a strigat cu glas foarte puternic şi cu faţa spre sală, făcând să răsune bolţile *scriptorium*-ului*:* Chiar acum soseşte! Nu pierdeţi ultimele zile râzând de monştrii cu pielea pătată şi coada îmbârligată! Nu vă risipiţi ultimele şapte zile!

Ziua întâi
Vesper

în care se vizitează restul abaţiei, Guglielmo trage unele concluzii în legătură cu moartea lui Adelmo, se vorbeşte cu fratele sticlar despre sticlele pentru citit şi despre fantomele care apar celui ce vrea să citească prea mult

În momentul acela au sunat pentru *vesper* şi călugării au început să-şi părăsească mesele. Malachia ne-a dat de înţeles că şi noi trebuia să plecăm. El avea să rămână, cu ajutorul lui, Berengario, să pună lucrurile la loc şi (aşa s-a exprimat) să pregătească biblioteca pentru noapte. Guglielmo l-a întrebat dacă după aceea avea să închidă uşile.

— Nu există uşă care să oprească intrarea în *scriptorium,* din bucătărie sau din refector, nici în bibliotecă din *scriptorium.* Mai puternică decât orice uşă trebuie să fie interdicţia Abatelui. Şi călugării trebuie să se folosească şi de bucătărie şi de refector, până la *completa.* Atunci, ca să nu las străinii sau animalele, pentru care interdicţia nu există, să intre în Edificiu, chiar eu închid portalurile de jos, care duc şi la bucătărie şi la refector, şi de la ora aceea Edificiul rămâne izolat.

Am coborât. În vreme ce călugării se îndreptau spre cor, maestrul meu a hotărât că Domnul avea să ne ierte că nu asistăm la serviciul divin (Domnul a avut multe să ne ierte în zilele care au urmat!) şi m-a îndemnat să mă plimb puţin cu el pe platou, ca să ne obişnuim cu locul.

Am ieşit prin bucătării, am străbătut cimitirul: erau acolo Pietre de mormânt mai noi şi cele care păstrau semnele timpului, povestind vieţi de monahi care trăiseră în secolele trecute. Mormintele erau fără nume, iar deasupra aveau cruci de Piatră.

Vremea se strica. Se pornise un vânt rece şi cerul se mohorâse. Se ghicea un soare apunând în spatele grădinilor, şi începuse să se întunece la răsărit, spre care ne îndreptară înconjurând corul bisericii şi ajungând în partea din spatele platoului. Aici, aproape în dosul zidului de împrejmuire, a locul unde se lipea de turnul

răsăritean al Edificiului, se aflau cocinele şi porcarii acopereau vasul cel mare cu sânge de porc. Am observat că în spatele cocinilor zidul împrejmuitor era mai scund, aşa încât puteai să te apropii să priveşti. Dincolo de picioarele zidurilor, terenul, care cobora foarte abrupt, avea dedesubt un mal de pământ pe care zăpada nu izbutea să-i ascundă cu totul. Mi-am dat seama că era vorba de depozit de bălegar, care era aruncat din acel loc, şi cobora până la cotitura de la care se ramifica poteca de-a lungul căreia pornise la întâmplare fugarul Brunello. Spun bălegar pentru că era vorba de un munte de materii puturoase, a căror duhoare ajungea până la parapetul de care mă proptisem: bineînţeles că ţăranii veneau să ia din partea de jos, ca să-l folosească drept îngrăşământ pentru câmp. Dar la dejecţiile animalelor şi ale oamenilor se adăugau şi alte gunoaie solide, tot prisosul de materii moarte pe care abaţia le îndepărta din trupul ei, ca să se păstreze limpede şi curată, în legătura ei cu înălţimile munţilor şi cu cerul.

În grajdurile de alături, grăjdarii tocmai duceau caii la iesle. Am străbătut drumul lung pe care se întindeau, spre zid, diferitele grajduri, şi la stânga, în spatele corului, dormitorul călugărilor şi latrinele. Acolo unde zidul de răsărit cobora spre miazăzi, în colţul împrejmuirii, se găsea clădirea fierăriilor. Fierarii care mai rămăseseră îşi puneau la loc sculele şi stingeau focurile, ca să se ducă la slujbă. Guglielmo a pornit-o curios spre una dintre fierării, separată oarecum de restul atelierelor, unde un călugăr îşi strângea lucrurile. Pe masa lui se afla o minunată colecţie de sticle de toate culorile, de mici dimensiuni, dar sprijinite de pereţi erau plăci mai mari. În faţa lui era un relicvar încă neterminat, din care exista numai carcasa de argint, dar pe care el tocmai încastra cu precizie bucăţi de sticlă şi alte pietre, pe care le adusese cu instrumentele lui la dimensiunea unui nestemat.

Astfel l-am cunoscut pe Nicola din Morimondo, maestrul sticlar al abaţiei. Ne-a explicat că în partea din spatele atlierului se mai sufla încă sticlă, în vreme ce în cea din faţă, unde şedeau fierarii, se fixau sticlele cu plumburile de legătură ca să se facă vitralii. Dar, a adăugat, marea operă de artă a vitraliului, care împodobea Edificiul şi biserica, fusese săvârşită cu secole în urmă. Acum se mărginea la lucruri mărunte sau la repararea stricăciunilor provocate de timp.

— Şi cu mare greutate, a adăugat, pentru că nu se mai pot găsi culorile de altădată, mai ales albastrul, pe care-l puteţi admira în cor, de o calitate atât de curată, încât când soarele de pe cer revarsă în navă o lumină de paradis. Geamurile de la partea de apus a navei, refăcute de puţină vreme, nu sunt de aceeaşi calitate, şi asta se vede în zilele de vară. E zadarnic, a mai spus el, nu mai avem înţelepciunea anticilor, s-a sfârşit vremea uriaşilor.

— Suntem pitici, a încuviinţat Guglielmo, dar pitici care stau pe umerii acelor uriaşi, şi în nimicnicia noastră izbutim uneori să vedem mai departe decât ei la orizont.

— Spune-mi ce facem noi mai bine şi ei nu ştiau să facă! A izbucnit Nicola. Dacă ai coborî în cripta bisericii, unde este păstrat tezaurul abaţiei, ai găsi relicvarii de o lucrătură atât de aleasă, încât monştrişorii pe care-i fac eu acum ca vai de lume, şi a arătat spre opera lui care se afla pe masă, îţi vor părea o maimuţăreală a acelora!

— Nu e scris în lege că maeştrii sticlari trebuie să continue să facă ferestre şi aurarii relicvarii, dacă maeştrii din trecut au ştiut să le facă atât de frumoase şi menite să dăinuie peste veacuri. Astfel pământul s-ar umple de relicvarii, într-o epocă în care sfinţii de la care să păstrezi relicve sunt atât de rari, a spus în glumă Guglielmo. Şi nici ferestrele nu trebuie împodobite la infinit cu vitralii. Şi în diferite alte ţări am văzut opere noi făcute cu sticlă, care te fac să gândeşti la o lume de mâine în care sticla să fie nu numai în slujba serviciului divin, ci şi în ajutorul slăbiciunilor omeneşti. Aş vrea să-ţi arăt o operă a zilelor noastre din care mă simt onorat să stăpânesc un foarte trebuincios exemplar.

Şi-a vârât mâna în rasă şi a scos de-acolo lentilele sale care l-au lăsat fără grai pe interlocutorul nostru.

Nicola a luat furcuţa, pe care Guglielmo i-o întindea, cu mare interes.

— *Oculi de vitro cum capsula!* a exclamat el. L-am auzit vorbindu-mi despre asta pe un anume Giordano, pe care l-am cunoscut la Pisa. Spunea că n-au trecut douăzeci de ani de când au fost născociţi. Dar am vorbit cu el acum mai bine de douăzeci de

ani.

— Cred că au fost născociţi cu mult înainte, a spus Guglielmo, dar sunt greu de făcut şi pentru asta au nevoie de maeştri sticlari foarte pricepuţi. Cer mult timp şi muncă. Zece ani o pereche din aceşti *vitrei ab oculis ad egendum* au fost vânduţi la Bologna cu şase *soldi*. Eu am primit o pereche în dar de la un mare maestru, Salvino degli Armati, acum mai bine de zece ani, şi i-am păstrat cu mare grijă în tot acest timp, de parcă ar fi fost — şi acum de fapt sunt — o parte din propriul meu trup.

— Nădăjduiesc să mi-i dai şi mie să-i cercetez în una din zilele acestea; mi-ar face plăcere să fac şi eu unii la fel, a spus emoţionat Nicola.

— Fără îndoială, s-a învoit Guglielmo, numai ia seama că grosimea sticlei trebuie să se schimbe după cum o cere ochiul cu care trebuie să se adapteze, şi se cer încercate multe dintre aceste lentile pentru a le potrivi pe pacient, până când se găseşte grosimea cea mai bună.

— Ce minune, spunea Nicola, mai departe. Şi ai să vezi ca mulţi au să vorbească de vrăjitorie şi despre amestecul necuratului...

— Într-adevăr, aici poţi vorbi pe drept cuvânt de magie, a încuviinţat Guglielmo. Numai că sunt două forme de magie. Există o magie care este lucrarea diavolului şi care urmăreşte prăbuşirea omului prin acţiuni despre care nu este îngăduit să vorbim. Dar există şi o magie care este lucrare a lui Dumnezeu, acolo unde ştiinţa Domnului iese la iveală prin ştiinţa omului, care slujeşte să transforme natura, şi care are unul dintre scopuri acela de a prelungi însăşi viaţa omului. Şi aceasta este magie sfântă, căreia înţelepţii ar trebui întotdeauna să-şi închine viaţa, nu numai pentru a descoperi lucruri noi, ci pentru a descoperi atâtea secrete ale naturii, pe care înţelepciunea divină le împărtăşise evreilor, grecilor, atâtor popoare antice, şi azi chiar şi necredincioşilor (şi nu-ţi mai spun câte lucruri minunate de optică şi de ştiinţă a vederii găsesc în cărţile necredincioşilor!). Şi pe toate aceste cunoştinţe o ştiinţă creştină va trebui să pună din nou stăpânire, şi s-o ia înapoi de la păgâni şi de la necredincioşi *tamquam ab iniustis possessoribus.*

— Dar de ce aceia care deţin această ştiinţă nu o împărtăşesc întregului popor al lui Dumnezeu?

— Pentru că nu tot poporul lui Dumnezeu e pregătit să primească atâtea secrete, şi s-a întâmplat adesea ca deţinătorii acestei ştiinţe să fie luaţi drept magi ce au legământ cu diavolul, plătind cu viaţa lor dorinţa pe care o avuseseră săi facă pe ceilalţi părtaşi la comoara lor de cunoaştere. Chiar el în timpul unor procese în care era bănuit cineva că ar avea legătură cu diavolul, a trebuit să mă feresc de a folosi aceste lentile, slujindu-mă de secretari binevoitori care să-mi citească documentele de care aveam nevoie, pentru că alminteri, într-un moment când prezenţa diavolului era atât de cotropitoare, şi toţi îi respirau, ca să zic aşa, mirosul de pucioasă, eu însumi aş fi fost socotit drept un prieten al celor judecaţi. Şi, în sfârşit, ne atrăgea atenţia Ruggiero Bacone, nu întotdeauna secretele ştiinţei trebuie să se afle la îndemâna tuturor, întrucât unii ar putea să le folosească în scopuri rele. Adesea înţeleptul trebuie să facă să apară ca magice cărţi care nu sunt magice, dar într-adevăr de ştiinţă bună, ca să le ferească de ochii curioşilor.

— Te temi, deci, că oamenii simpli pot folosi în chip rău aceste secrete? a întrebat Nicola.

— În ceea ce îi priveşte pe oamenii simpli, mă tem doar că pot fi terorizaţi, luând ei secretele de care vorbeşti drept acele opere ale diavolului despre care prea adesea le amintesc predicatorii. Vezi, mi s-a întâmplat să cunosc medici foarte pricepuţi care distilaseră medicamente în stare să vindece numaidecât un bolnav. Dar aceştia le dau celor simpli alifia sau fiertura lor însoţindu-le cu vorbe sfinte şi psalmodiind fraze care păreau rugăciuni. Nu pentru că aceste rugăciuni ar fi avut putere de tămăduire, ci pentru că, fiind încredinţaţi că tămăduirea venea de la rugăciuni, cei simpli înghiţeau fiertura şi se ungeau cu alifia, şi aşa se tămăduiau, fără să ia prea mult în seamă puterea adevărată a leacurilor. Şi apoi, pentru ca sufletul, foarte înfierbântat de nădejdea în formula de credinţă, să se lase cât mai mult în voia acţiunii corporale a medicamentului. Dar adesea comorile ştiinţei trebuie ferite nu de oamenii simpli, ci chiar de alţi înţelepţi. Se fac azi maşini nemaipomenite, de care într-o zi se va vorbi, cu care se poate călăuzi cu adevărat mersul naturii. Dar va fi vai şi amar dacă ele vor cădea în mâinile unor oameni care să le întrebuinţeze ca să-şi mărească puterea lor pământească şi să

îndestuleze pofta lor de avere. Îmi spun că în ţara Kitayului un înţelept a distilat o pulbere care poate produce, în atingere cu focul, o detunătură puternică şi o flacără mare, distrugând toate lucrurile pe mari întinderi de jur-împrejur. Minunată lucrare, dacă ar fi folosită pentru a abate cursul nurilor, sau a sfărâma stânca pentru a se curăţa pământul. Dar dacă cineva ar folosi-o pentru a pricinui rău duşmanilor săi?

— Poate că ar fi bine aşa, dacă ar fi duşmani ai poporului lui Dumnezeu, a spus Nicola cu devoţiune.

— Poate, s-a învoit Guglielmo. Dar cine e azi duşmanul Poporului lui Dumnezeu? împăratul Ludovic sau papa Ioan?

— Oh, Doamne Dumnezeule! a spus foarte speriat Nicola. Chiar că n-aş vrea să hotărăsc eu singur un lucru atât de dureros.

— Vezi? a zis Guglielmo. Uneori e bine ca anumite secrete să rămână tăinuite în discuţii oculte. Secretele naturii nu se transportă în piei de capră sau de oaie. Aristotel spunea în cartea secretelor că a dezvălui prea multe ascunzişuri alei naturii şi ale artei înseamnă să rupi un sigiliu ceresc, şi căi multe lucruri rele ar putea ieşi de aici. Ceea ce însă nu înseamnă că secretele nu trebuie dezvăluite, dacă se convine să hotărască înţelepţii când şi cum.

— Aşa că e bine ca în lucruri din acestea, a spus Nicola, să nu fie toate cărţile la îndemâna oricui.

— Asta e o altă poveste, a zis Guglielmo. Se poate păcătui prin prea multă locvacitate, dar şi prin prea multă tăcere. Eu nu voiam să spun că trebuie ascunse izvoarele ştiinţei. Ba chiar asta mi se pare un mare rău. Voiam să spun că, ocupându-se de ascunzişuri din care poate ieşi fie binele, fie răul, înţeleptul are dreptul şi datoria să folosească un limbaj obscur, lămurit doar pentru cei deopotrivă cu el. Calea ştiinţei i este anevoioasă şi e anevoios să deosebeşti binele de rău. Şi adesea înţelepţii vremurilor noi sunt doar pitici pe umerii piticilor.

Discuţia prietenească cu maestrul meu trebuie să-l fi împins pe Nicola pe calea mărturisirilor. Aşa că i-a făcut un semn de încredere lui Guglielmo (ca şi cum i-ar fi spus: eu şi cu tine ne înţelegem, pentru că vorbim despre aceleaşi lucruri) şi a spus în legătură cu asta:

— Totuşi acolo, şi a arătat spre Edificiu, secretele ştiinţei sunt foarte bine apărate de opere de magie...

— Da? a spus Guglielmo, prefăcându-se indiferent. Uşii zăvorite, oprelişti aspre, ameninţări, îmi închipui.

— Oh, nu; mai mult!

— Ca, de exemplu, ce?

— Uite, eu nu ştiu cu precizie, eu mă ocup de sticle şi nu de cărţi, dar în abaţie umblă poveşti... ciudate...

— Ce fel de poveşti?

— Ciudate. Se spune despre un călugăr care în timpul nopţii voia să se aventureze în bibliotecă, în căutarea a ceva ce Malachia nu voia să-i dea, că a văzut şerpi, oameni fără cap şi oameni cu două capete. Puţin a lipsit să nu iasă nebun din labirint...

— De ce vorbeşti de magie şi nu de apariţii diabolice?

— Pentru că oricât aş fi eu doar un meşter sticlar, nu sunt atât de neştiutor. Diavolul (Doamne, apără-mă!) nu ademeneşte un călugăr cu şerpi sau cu oameni bicefali, ci cil apariţii neruşinate, ca pe călugării din pustiu. Şi apoi, dacă e rău să pui mâna pe anumite cărţi, de ce diavolul ar trebui să-l împiedice pe un călugăr să făptuiască răul?

— Mi se pare o bună entimemă, a admis maestrul meu.

— Şi, în sfârşit, când montam geamurile la spital, m-am distrat răsfoind câteva din cărţile lui Severino. Era o carte de secrete, scrisă cred de Albert cel Mare; m-au atras nişte miniaturi ciudate, şi din paginile cărţii am citit despre felul cum poţi unge fitilul unei lămpi de ulei, şi fumul care iese din ea îţi dă năluciri. Ai văzut, sau mai bine zis n-aveai cum să vezi încă, pentru că încă n-ai petrecut o noapte în abaţie, că în timpul orelor de întuneric catul de deasupra Edificiului este luminat. Mulţi s-au întrebat ce-o fi, şi s-a vorbit de focuri vrăjite sau despre sufletele bibliotecarilor răposaţi care se întorc să-şi viziteze regatul lor. Mulţi de aici cred în asta. Eu cred că sunt lămpi pregătite pentru năluciri. Ştii, dacă iei grăsime de la urechea unui câine şi ungi cu ea un fitil, cine respiră fumul acelei lămpi va crede că are cap de câine, şi dacă ar fi cineva în preajma lui, l-ar vedea cu cap de câine. Şi mai e şi o altă unsoare care face astfel încât cei care stau în jurul lămpii se simt mari cât nişte

elefanţi. Şi cu ochii unui liliac şi a două soiuri de peşti, al căror nume nu mi-l mai amintesc, şi fierea unui lup, faci un fitil care arzând te va face să vezi animalele de la care ai luat grăsimea. Şi cu coada şopârlei faci toate lucrurile din jur să se vadă ca de argint, iar cu untura unui şarpe negru şi o bucată de giulgiu de înmormântare, camera va părea plină de şerpi. Eu ştiu asta. Cineva din bibliotecă e foarte priceput...

— Dar n-ar putea fi sufletele bibliotecarilor răposaţi care să facă toate magiile astea?

Nicola a rămas încremenit şi neliniştit.

— La asta nu m-am gândit. S-ar putea. Dumnezeu să ne păzească. E târziu, a şi început *vesper*. La revedere.

Şi s-a îndreptat spre biserică.

Am pornit-o mai departe, de-a lungul laturii de miazăzi: la dreapta casa peregrinilor şi sala capitulară cu grădina, la stânga teascurile de măsline, moara, grânarele, pivniţele, casa novicilor. Şi toată lumea se îndrepta grăbită spre biserică.

— Ce credeţi despre tot ce a spus Nicola? l-am întrebat pe maestrul meu.

— Nu ştiu. În bibliotecă se petrece ceva, şi nu cred să fie sufletele bibliotecarilor răposaţi...

— De ce?

Pentru că îmi închipui că au fost atât de virtuoşi, încât astăzi stau în împărăţia cerurilor să-şi bucure ochii privind chipul lui Dumnezeu, dacă răspunsul acesta poate să te mulţumească. Cât priveşte lămpile, dacă sunt, le vom vedea. Iar cât despre unsorile de care vorbea sticlarul nostru, există feluri mai lesnicioase de a produce năluciri, şi Severino le cunoaşte foarte bine, ţi-ai dat seama astăzi. E neîndoios că în abaţie nu se vrea să se pătrundă noaptea în bibliotecă, şi că în schimb mulţi au încercat şi încearcă s-o facă.

— Şi crima noastră are vreo legătură cu această poveste?

— Crima? Cu cât mă gândesc mai mult, cu atât sunt mai convins că Adelmo s-a omorât.

— Şi de ce?

— Îţi aminteşti, azi-dimineaţă, când am descoperit grămada de bălegar? În timp ce urcam cotitura ce străjuia turnul de răsărit, am

observat în acel punct semnele lăsate de o surpătură: adică de o parte din teren, mai mult sau mai puţin în locul unde se grămădeşte bălegarul, se prăbuşise, rostogolindu-se până la picioarele turnului. Şi iată de ce, în seara aceasta, când am privit în sus, bălegarul ne-a apăruţi puţin acoperit de zăpadă, sau abia acoperit de ultima zăpadă de ieri, nu de cea din zilele trecute. Cât priveşte cadavrul lui Adelmo, Abatele ne-a spus că era sfâşiat de stânci, iar sub turnul de răsărit, în locul unde construcţia se termină cu o ieşitură, cresc pini. În schimb, stâncile sunt tocmai în locul unde peretele zidului se sfârşeşte, alcătuind un soi de treaptă şi după asta începe căderea de bălegar.

— Şi atunci?

— Atunci gândeşte-te dacă nu e mai... cum să spun?... dac nu am avea mai puţină bătaie de cap să admitem că Adelmo, din motive încă neaflate, fie s-a aruncat, de voie, de nevoie, de pe parapetul zidului, fie s-a prăbuşit pe stâncă şi, mort sau rănit cum o fi fost, a căzut în bălegar. Apoi povârnişul, datorită furtunii din seara aceea, a făcut să se rostogolească şi bălegarul, şi o parte din teren, şi corpul bietului om sub turnul de răsărit.

— Şi de ce domnia ta spune că ar fi mai mică bătaie de cap să gândim aşa?

— Dragă Adso, nu trebuie înmulţite explicaţiile şi cauzele! fără să fie o neapărată trebuinţă de ele. Dacă Adelmo a căzut? din turnul de răsărit, trebuie să fi pătruns în bibliotecă, acolo trebuie să-l fi lovit cineva înainte de a se putea împotrivi, acel cineva să fi găsit chipul de a urca cu un trup neînsufleţit în spinare până la fereastră, să fi deschis-o şi să-l fi aruncat jos pe nenorocit. Cu ipoteză mea nu ne trebuie decât Adelmo, voinţa lui şi un povârniş. Totul se explică folosind un număr foarte mic de cauze.

— Dar de ce să se fi omorât?

— Dar de ce să-l fi omorât? În orice caz, trebuie să căutăm motivele. Şi că există, mi se pare neîndoielnic. În Edificiu se respiră un aer de reţinere, toţi ne ascund ceva. Deocamdată n-am adunat decât unele insinuări, destul de nesigure, de fapt, asupra unei anumite legături ciudate dintre Adelmo şi Berengario. Asta înseamnă că vom ţine ochii pe ajutorul de bibliotecar.

În timp ce vorbea astfel, slujba de *vesper* se terminase. Servitorii s-au întors la îndatoririle lor înainte de a se duce la cină, călugării s-au îndreptat spre refector. Cerul se întunecase acum şi începea să ningă. O zăpadă uşoară, cu fulgi mici şi moi, care va continua, cred, mare parte din noapte, deoarece în dimineaţa următoare tot platoul avea să fie acoperit de o pătură imaculată, cum voi spune.

Mi-era foame şi am primit cu uşurare ideea de a merge la masă.

Ziua întâi
Completa

în care Guglielmo şi Adso se bucură de voioasa ospitalitate a Abatelui şi de mlnioasa conversaţie a lui Jorge

Refectorul era luminat de făclii mari. Călugării şedeau la un şir lung de mese, în cap masa Abatelui, aşezată perpendicular, pe un podium înalt. În partea opusă era un amvon unde se postase un călugăr care avea să citească în timpul cinei. Abatele ne aştepta lângă un căzănel cu un ştergar alb, ca să ne ştergem pe mâini după ce ni le spălam, potrivit străvechilor îndemnuri ale Sfântului Pahomie.

Abatele l-a poftit pe Guglielmo la masa lui şi a spus că, pentru seara aceea, dat fiind că şi eu eram oaspete nou, voi putea să mă bucur de acelaşi privilegiu, chiar dacă eram un novice benedictin. În zilele următoare, mi-a spus părinteşte, puteam să stau la masă cu călugării, sau dacă maestrul meu avea să-mi încredinţeze vreo sarcină, să trec mai înainte sau după mese pe la bucătărie, unde bucătarii vor avea grijă de mine.

Acum călugării stăteau la mese în picioare, nemişcaţi, cu glugile lăsate pe ochi şi mâinile sub scapulare. Abatele s-a apropiat de masa lui şi a rostit rugăciunea *Benedicitei* Cantorul de la amvon a intonat *Edent pauperes.* Abatele şi-al dat binecuvântarea şi fiecare s-a aşezat.

Regula fondatorului nostru prevede o hrană destul de — uşoară, dar lasă Abatelui libertatea să hotărască de câtă mân-care au cu adevărat nevoie călugării. Pe de altă parte, acum, în abaţiile noastre, plăcerile mesei sunt privite cu destul de multă îngăduinţă. Nu vorbesc despre mesele acelea care, din păcate, se transformă în adunări de mâncăi, dar şi cele: cârmuite de criterii de penitenţă şi de virtute oferă călugărilor, prinşi mai întotdeauna de ostenitoare munci intelectuale, o hrană nu moleşitoare, ci întăritoare. Pe de altă parte, masa Abatelui este întotdeauna privilegiată şi pentru că arareori trec pe la ea oaspeţi de seamă, iar abaţiile sunt mândre de produsele pământurilor şi ale grajdurilor lor, precum şi de

priceperea bucătarilor pe care-i au.

Masa călugărilor s-a desfăşurat în linişte, ca întotdeauna, unii comunicând cu alţii prin obişnuitul alfabet al degetelor. Novicii şi călugării mai tineri erau serviţi primii, imediat după ce felurile de bucate hărăzite pentru toţi trecuseră pe la masa Abatelui.

La masa Abatelui şedeau cu noi Malachia, chelarul şi cei doi călugări mai vârstnici, Jorge din Burgos, bătrânul orb pe care-l cunoscusem în *scriptorium,* şi foarte bătrânul Alinardo din Grottaferrata: avea aproape o sută de ani, tremura, gata parcă să se sfărâme şi, după cum mi se pare, nici mintea nu-l mai ajuta. Abatele ne-a spus despre el că, fiind novice chiar în abaţia aceasta, trăise întotdeauna aici şi-şi amintea cel puţin optzeci de ani în care se întâmplaseră câte şi mai câte. Abatele ne-a spus toate astea pe şoptite la început, ca după aceea să se supună obiceiului ordinului nostru, urmărindu-se în tăcere lectura. Dar, cum am spus, la masa Abatelui se luau unele libertăţi, aşa că am început să lăudăm bucatele care ni se aduseseră, în timp ce Abatele ridica în slăvi calitatea uleiului şi a vinului său. Chiar într-un rând, turnându-ne de băut, ne-a amintit pasajele acelea din regulă în care sfântul fondator observase că, desigur, vinul nu se cuvine călugărilor, dar întrucât călugării din timpurile noastre nu pot fi convinşi să nu bea, cel puţin e bine să nu bea pe săturate, deoarece vinul împinge la apostazie, chiar şi pe cei mai înţelepţi, cum aminteşte Ecleziastul. Benedict spunea „din timpurile noastre" şi se referea la timpurile sale, acum foarte îndepărtate; să ne închipuim timpurile în care cinam la abaţie, după ce moravurile decăzuseră aşa de rău (şi nu vorbesc de timpurile mele, în care scriu, pentru că aici, la Melk, e îngăduită mai mult berea!); în sfârşit, s-a băut fără să se întreacă măsura, dar nu fără plăcere.

Am mâncat carne la frigare de la porcii abia tăiaţi şi mi-am dat seama că pentru alte mâncăruri nu se folosea untură de animale sau ulei de rapiţă, ci ulei din cel mai bun de măsline, care venea de pe pământurile pe care abaţia le poseda la Poalele muntelui dinspre mare. Abatele ne-a dat să gustăm (fiind păstrat pentru el) din puiul acela pe care-l văzusem cum îl găteau la bucătărie. Am observat, lucru de mirare, că el avea şi o furculiţă de metal, care după formă îmi amintea de lentilele maestrului meu; om de spiţă aleasă, gazda

noastră nu voia să-şi mânjească mâinile cu mâncarea, şi ne-a oferit chiar instrumentul lui măcar ca să luăm carnea din farfuria cea mare ca s-o punem în talerele noastre. Eu n-am vrut, dar am văzut că Guglielmo a primit cu dragă inimă, şi s-a slujit cu îndemânare de scula aceea pentru domni ca săi nu-i arate Abatelui că franciscanii erau persoane lipsite de educaţie şi de provenienţă umilă.

Încântat cum eram de toate mâncărurile acelea alese (după atâtea zile de călătorie în care ne hrănisem cum putusem), pierdusem şirul lecturii care între timp înainta plină de smerenie. M-a readus la ordine un puternic mârâit de aprobare al lui Jorge, şi mi-am dat seama că asta se întâmpla când tocmai se citea un capitol din Regulă. Am înţeles motivul pentru care Jorge era atât de mulţumit, după ce-l ascultasem în după-masa aceea. De fapt lectorul spunea: „Să-l urmăm mereu pe profet care spune: m-am hotărât, voi veghea în calea mea să nu păcătuiesc cu limba mea; am pus strajă gurii mele, mut am devenit cu umilinţă, m-am ferit să vorbesc chiar şi despre lucruri nevinovate. Şi, dacă în pasajul acesta profetul ne învaţă că uneori, pentru iubirea de tăcere, ar trebui să ne abţinem şi de la vorbele îngăduite, cu atât mai mult ar trebui să ne înfrânăm de la vorbele neîngăduite, pentru a scăpa de pedeapsa acestui păcat!”. Şi apoi urma: „Dar vorbele urâte, prostiile şi caraghioslâcurile noi le osândim la pedeapsa fără de sfârşit, în orice loc, şi nu vom îngădui ca discipolul să deschidă gura ca să spună ceva despre toate acestea”.

— Şi asta se potriveşte şi pentru discuţiile care s-au iscau astăzi, nu s-a putut abţine să nu comenteze, încet, Jorge. Ioan Gură de Aur a spus că Christos nu a râs niciodată.

— Nimic din natura omenească nu-l împiedica, a observat Guglielmo, pentru că râsul, cum ne învaţă teologii, este firesc omului.

— *Forte potuit sed non legitur eo usus fuisse,* a spus tăios Jorge, citându-l pe Petru Cantorul.

— *Manduca, jam coctum est,* a şoptit Guglielmo.

— Ce? a întrebat Jorge, care credea că se referea la vreun soi de bucate care îi erau aduse.

— Sunt cuvintele care, după Ambrozie, au fost pronunţata de

Sfântul Laurenţiu pus pe grătar, când i-a poftit pe călăi să-l întoarcă pe partea cealaltă, aşa cum îşi aminteşte şi Prudentius în *Peristephanos,* a spus Guglielmo cu un aer de sfânt. Sfântul Laurenţiu ştia deci să râdă şi să spună lucruri hazlii, chiar şi numai pentru a-i înjosi pe propriii săi duşmani.

— Ceea ce arată că râsul este un lucru foarte aproape de moartea şi distrugerea trupului, i-a întors-o cu un mormăit Jorge, şi trebuie să recunosc că s-a comportat ca un laic adevărat.

În acel moment, Abatele ne-a invitat cu bunăvoinţă să păstrăm tăcerea. Cina, de altfel, era pe sfârşite. Abatele s-a ridicat şi l-a prezentat pe Guglielmo călugărilor. I-a lăudat înţelepciunea, i-a făcut cunoscută faima şi le-a atras atenţia că fusese rugat să facă cercetări în privinţa morţii lui Adelmo, poftindu-i pe călugări să răspundă întrebărilor lui şi să-i înştiinţeze pe oamenii lor din toată abaţia să facă întocmai. Şi să-i uşureze cercetările, deoarece, a spus el, căutările lui nu contraveneau regulilor mănăstirii. În care caz ar fi trebuit să se ceară aprobarea lui.

O dată masa încheiată, călugării o porniră spre cor pentru slujba de *completa.* Şi-au lăsat din nou glugile pe ochi şi s-au aliniat în faţa uşii, aşteptând. Apoi s-au urnit într-un şir lung, străbătând cimitirul şi intrând în cor prin partea de miazăzi.

Am pornit-o şi noi cu Abatele.

— La ora aceasta se închid uşile Edificiului? a întrebat Guglielmo.

— De îndată ce slujitorii vor curăţa refectorul şi bucătăria, bibliotecarul însuşi va închide toate uşile, zăvorându-le pe dinăuntru.

— Pe dinăuntru? Şi el pe unde iese?

Abatele l-a fixat pentru o clipă pe Guglielmo, serios la faţă. Desigur că nu doarme în bucătărie, a spus repezit. Şi a grăbit pasul.

— Bine, bine, mi-a şoptit Guglielmo, aşadar există o altă intrare, dar noi nu trebuie s-o ştim.

I-am zâmbit, foarte mândru de deducţia lui, şi el m-a bruftuluit:

— Şi nu râde. Ai văzut că între zidurile acestea râsul nu se bucură de o reputaţie prea bună.

Am intrat în cor. O singură lampă ardea, pe un tripod gros de

bronz, înalt cât doi oameni. Călugării s-au aşezat tăcuţi pe bănci, în timp ce lectorul citea un pasaj dintr-o omilie a Sfântului Grigorie.

Apoi Abatele a făcut un semn şi cantorul a intonat *Tu o-utem Domine miserere nobis.* Abatele a răspuns *Adjutorium nostrum in nomine Domini* şi toţi în cor cu *Qui fecit coelum et terram.* Apoi a început cântecul psalmilor: *Când te chem, r®spunde-mi, Doamne al dreptăţii mele; îţi voi mulţumi, doamne, din toată inima mea; Binecuvântaţi pe Domnul, voi toţi ce-i sunteţi supuşi.* Noi nu ne aflam în strane, ci ne retrăseserăm în nava principală. De aici l-am văzut pe neaşteptate pe Malachia ieşind din întunericul unei capele laterale.

— Priveşte bine locul acela, mi-a spus Guglielmo. Ar putea fi o trecere care să ne ducă la Edificiu.

— Pe sub cimitir?

— Şi de ce nu? Ba, a reluat el, după ce s-a mai gândit, trebuie să fie pe undeva şi un osuar; nu e cu putinţă ca de secole să-i îngroape pe toţi călugării în acel petic de pământ.

— Dar domnia ta chiar vrea să intre, noaptea, în bibliotecă? l-am întrebat încremenit.

— Unde sunt călugări morţi, şi şerpi, şi lumini misterioase, bunul meu Adso? Nu, băiete. Mă gândeam azi la asta, şi nu din curiozitate, ci pentru că îmi puneam întrebarea cum o fi murit Adelmo. Acum, cum ţi-am spus, sunt înclinat spre o explicaţie mai logică, şi la urma urmei vreau să respect obiceiurile hotărâte în acest loc.

— Atunci, de ce vreţi să ştiţi?

— Pentru că ştiinţa nu constă numai în a afla ceea ce trebuie sau se poate face, ci şi în a afla ceea ce s-ar putea face şi care poate că nu trebuie făcut. Iată pentru ce îi spuneam astăzi meşterului sticlar că omul înţelept trebuie cumva să ascundă secretele pe care le află, pentru ca alţii să nu se folosească de asta cu răutate, dar trebuie să le dea la iveală, şi biblioteca asta îmi pare mai degrabă un loc în care tainele rămân ascunse.

Cu aceste cuvinte a ieşit afară din biserică, pentru că slujba se terminase. Eram amândoi foarte obosiţi, şi ne-am dus în chilia noastră. Eu m-am ghemuit în ceea ce Guglielmo a numit, în glumă,

un *loculo,* şi am adormit imediat.

Ziua a doua
Matutini

în care puţinele ore de fericire dumnezeiască sunt întrerupte de un fapt dintre cele mai sângeroase

Uneori simbol al diavolului, alteori al lui Christos înviat, nici o vieţuitoare nu este mai necredincioasă decât cocoşul. Ordinul nostru a cunoscut făpturi din acestea trândave, care nu cântau la ivirea soarelui. Iar, pe de altă parte, mai ales în zilele de iarnă, slujba de *matutini* are loc când noaptea este încă deplină şi întreaga natură adormită, pentru că monahul trebuie să se scoale pe întuneric şi să se roage îndelung în întuneric, aşteptând ziua şi luminând tenebrele cu flacăra credinţei sale nestrămutate. De aceea cu chibzuinţă a hotărât obiceiul să fie nişte veghetori care să nu se culce asemenea fraţilor lor, ci să-şi petreacă noaptea recitind ritmic acel număr exact de psalmi care să le dea măsura timpului ce s-a scurs, aşa încât, la scăderea orelor scurse pe care ceilalţi le dedicau somnului, li se dădea acestora semnul trezirii.

Aşadar, în noaptea aceea am fost treziţi de cei care străbăteau dormitorul şi casa peregrinilor scuturând dintr-un clopoţel, în vreme ce un altul mergea din chilie în chilie strigând *Benedicamus Domino,* la care fiecare răspundea *Deo gratias.*

Guglielmo şi cu mine am urmat obiceiul benedictin: în mai puţin de o jumătate de oră ne-am pregătit să întâmpinăm noua zi, coborând deci în cor, unde călugării aşteptau, prosternaţi la pământ, recitind primii cincisprezece psalmi, până când au intrat novicii, conduşi de maestrul lor. Deci fiecare s-a aşezat în strana lui şi corul a intonat *Domine labia mea aperies et os meum annuntiabit laudem tuam.* Strigătul s-a ridicat până la bolta bisericii ca o rugăminte fierbinte de copil. Doi călugări au urcat în amvon şi au dat glas psalmului nouăzeci şi patru, *Venite exultemus,* căruia i-au urmat celelalte sorocite. Şi eu am simţit înflăcărarea unei credinţe reînnoite.

Călugării erau în stranele lor, şaizeci de figuri pe care rasa şi gluga le făceau egale, şaizeci de umbre abia luminate de flacăra

trepiedului cel mare, şaizeci de voci unite întru proslăvirea Atotputernicului. Şi ascultând această mişcătoare armonie, vestibul al bucuriilor din paradis, m-am întrebat dacă într-adevăr abaţia era cuib de taine ascunse, de încercări neîngăduite de a le da pe faţă şi de grele ameninţări. Pentru că îmi apărea în schimb acum ca un receptacul de sfinţi, mănunchi de virtuţi, relicvar de înţelepciune, arcă a prudenţei, turn de ştiinţă, lăcaş de blândeţe, bastion de tărie sufletească, cădelniţă de sfinţenie.

După şase psalmi a început lectura Sfintei Scripturi. Câţiva călugări se clătinau de somn şi unul dintre veghetorii de noapte se preumbla printre strane cu o mică lampă ca să-i deştepte pe cei ce adormeau. Dacă vreunul era surprins pe când aţipea, drept pedeapsă lua lampa şi continua el să se preumble în control. Aşa că s-a reluat cântarea a încă şase psalmi. Apoi Abatele şi-a dat binecuvântarea, călugărul cu slujbele din săptămâna aceea a spus rugăciunile, toţi s-au înclinat spre altar într-un minut de reculegere căruia nimeni care nu a văzut aceste ore de exaltare mistică şi de nestrămutată pace lăuntrică nu-i poate înţelege dulceaţa. În sfârşit, cu gluga din nou trasă pe faţă, toţi s-au aşezat şi au intonat solemn un *Te Deum.* Şi eu l-am lăudat pe Domnul pentru că m-a scăpat de îndoieli şi de sentimentul de neplăcere în care mă cufundase prima zi petrecută în abaţie. Suntem făpturi slabe, mi-am spus, chiar şi printre aceşti călugări învăţaţi şi credincioşi necuratul face să umble invidii mărunte, duşmănii ascunse, dar e vorba de fum care se risipeşte în vântul năvalnic al credinţei de cum se adună cu toţii în numele Tatălui, şi Christos coboară din nou printre ei.

Între *matutini* şi *laudi* călugărul nu se întoarce în chilie, chiar dacă noaptea este încă deplină. Novicii l-au urmat pe maestrul lor în sala capitulară ca să studieze psalmii, unii dintre călugări au rămas în biserică pentru a se îngriji de cele sfinte, cei mai mulţi s-au dus să se plimbe, meditând în tăcere, prin incintă, şi aşa am făcut Guglielmo şi cu mine. Servitorii mai dormeau încă; ne-am întors în cor pentru a asculta laudele pe când cerul nu se luminase.

A început din nou cântarea psalmilor, şi unul mai ales, din cei prevăzuţi pentru ziua de luni, m-a făcut să cad din nou la bănuielile mele dintâi: „Greşeala a pus stăpânire pe cei fără credinţă, în adâncul sufletului său — nu mai e teamă de Dumnezeu în ochii lui

— îşi schimbă cu viclenie înfăţişarea — în aşa fel încât limba lui este nesuferită". Mi s-a părut o rea prevestire faptul că regula orânduise tocmai pentru ziua aceea *0* mustrare atât de grea. Şi frământarea mea de nelinişte nu s-a potolit nici când, după psalmii de laudă, a urmat obişnuita lectură din Apocalipsă, şi mi-au revenit în minte figurile de pe portal care-mi stăpâniseră într-atât sufletul şi privirea cu o zi înainte. Dar după liturghie, după cântarea imnului şi după verset, tocmai când începea Evanghelia, am descoperit dincolo de fereastra din cor, tocmai deasupra altarului, o lumină palidă care începuse să strălucească în feluritele culori ale geamurilor până atunci amorţite de întuneric. Nu se revărsaseră încă zorile, care aveau să biruie înainte de *prima,* tocmai când se va cânta *Deus qui est sanctorum splendor mirabilis* şi *Iam lucis orto sidere.* Era doar prima vestire firavă a zorilor de iarnă, dar a fost de ajuns, şi a fost de ajuns ca să-mi întărească sufletul uşoara penumbră care înlocuia acum în naos întunericul nopţii.

Cântam cuvintele cărţii sfinte şi, în timp ce mărturiseam credinţă întru Cuvântul venit să-i ilumineze pe oameni, mi se părea că astrul zilei invada cu toată scânteierea lui întreg templul. Lumina, încă absentă, mi se părea că străluceşte în cuvintele cântării, crin mistic ce se întredeschidea parfumat între liniile ascuţite ale bolţilor. „Mulţumescu-Ţi Ţie, Doamne, pentru clipa aceasta de bucurie neţărmurită!" m-am rugat eu în tăcere, iar sufletului meu i-am spus: „Şi tu, nerodule, de ce te temi?"

Pe neaşteptate s-au ridicat nişte strigăte dinspre portalul de miazănoapte. M-am întrebat cum se poate ca slugile, pregătindu-se de treabă, să tulbure astfel slujba. În acel moment au intrat trei porcari, cu chipurile cuprinse de groază, şi s-au apropiat de Abate, şoptindu-i ceva. Mai întâi Abatele i-a liniştit cu un gest, ca şi cum n-ar fi vrut să întrerupă slujba; dar au intrat alţi slujitori şi strigătele au devenit şi mai puternice:

— E un om, un om mort! spunea cineva; şi alţii: — Un călugăr, n-ai văzut încălţările?

Cei care se rugau au tăcut, Abatele a ieşit în grabă, făcând semn chelarului să vină după el. Guglielmo a pornit după ei, dar acum şi ceilalţi călugări îşi părăseau stranele şi se năpusteau afară.

Cerul era limpede, şi zăpada de pe jos făcea esplanada şi

luminoasă. În spatele corului, în faţa cocinilor, unde înainte trona hârdăul cel mare cu sânge de porc, un obiect ciudat, în formă parcă de cruce, se ivea la marginea vasului, ca şi cum ar fi fost doi pari înfipţi în pământ care se acoperă cu zdrenţe ca să sperie păsările.

De fapt erau două picioare omeneşti, picioarele unui bărbat cufundat cu capul în jos în hârdăul cu sânge.

Abatele a poruncit să se scoată cadavrul din lichidul spurcat (întrucât, din păcate, nici o făptură vie n-ar fi putut rămâne în poziţia aceea neruşinată). Porcarii, încurcaţi, s-au apropiat de marginea vasului şi, mânjindu-se de sânge, au tras din el bietul lucru însângerat. Aşa cum mi se spusese, amestecat ca să poată fi numaidecât vărsat, şi lăsat la frig, sângele nu se brânzise, dar stratul care acoperea cadavrul era acum pe cale să se întărească, îi îmbiba veşmintele, îi făcea chipul de nerecunoscut. Un servitor s-a apropiat cu o găleată de apă şi a aruncat-o pe faţa bietului mort. Un altul s-a apropiat cu o cârpă să-i şteargă chipul. Şi înaintea ochilor noştri a apărut obrazul alb al lui Venanzio din Salvemec, ştiutorul de carte grecească cu care stătuserăm de vorbă după-masa lângă codicele lui Adelmo.

— Poate că Adelmo s-a sinucis, a spus Guglielmo cu ochii aţintiţi la figura aceea, dar acesta fireşte că n-a făcut-o; şi nici nu putem gândi că s-a căţărat, fără să vrea, până la marginea hârdăului, şi a căzut în el din greşeală.

Abatele s-a apropiat de el.

— După cum vezi, frate Guglielmo, ceva se petrece în abaţie, ceva care are nevoie de întreaga înţelepciune a domniei tale. Dar, te implor, fă ceva foarte repede.

— Se afla în cor în timpul slujbei? a întrebat Guglielmo, arătând cadavrul cu degetul.

— Nu, a spus Abatele. Băgasem de seamă că strana lui era goală.

— Nu mai lipsea nimeni?

— Nu mi se pare. N-am observat nimic.

Guglielmo a pregetat înainte de a pune o altă întrebare, apoi i-a dat drumul în şoaptă, cu băgare de seamă ca să nu audă şi alţii:

— Berengario era la locul lui?

Abatele l-a privit cu o neliniştită admiraţie, ca şi cum ar fi vrut să arate că el ar fi fost surprins să-l vadă pe maestrul meu nutrind o bănuială pe care pentru o clipă o nutrise şi el, dar din motive mult mai lesne de înţeles. Apoi a spus grăbit:

— Era; şedea în primul rând, ceva mai la dreapta mea.

— Bineînţeles, a spus Guglielmo, toate acestea nu însemnează nimic. Nu cred să fi trecut cineva prin spatele absidei ca să intre în cor; deci cadavrul putea să fie aici de mai multe ore, cel puţin după ce se duseseră cu toţii să se culce.

— Fireşte, primii slujitori se trezesc în zori, şi de aceea l-au descoperit abia acum.

Guglielmo s-a aplecat peste cadavru, ca şi cum ar fi fost obişnuit cu trupurile moarte. A înmuiat cârpa, care zăcea alături, în apa din găleată şi a curăţat mai bine faţa lui Venanzio. Între timp ceilalţi călugări se îngrămădeau speriaţi, alcătuind un cerc gălăgios pe care Abatele încerca să-l potolească. Printre ei şi-a croit drum şi Severino, care avea datoria să se îngrijească de trupurile din abaţie, şi s-a aplecat, alături de maestrul meu. Eu, ca să aud dialogul lor şi să-l ajut pe Guglielmo, care avea trebuinţă de o nouă cârpă curată, înmuiată în apă, m-am apropiat de ei, lăsându-mi deoparte frica şi scârba care mă cuprinseseră.

— Ai Văzut vreodată vreun înecat? a întrebat Guglielmo.

— De mai multe ori, a spus Severino. Şi dacă ghicesc ceea ce vrei să întrebi, nu arată aşa la chip; trăsăturile lor sunt umflate.

— Deci omul era mort de-a binelea când cineva l-a aruncat în hârdău.

— De ce a trebuit să facă aşa ceva?

— De ce a trebuit să-l omoare? Ne aflăm în faţa faptei unei minţi tulburate. Dar acum trebuie să vedem dacă sunt răni sau lovituri pe trup. Te sfătuiesc să-l duceţi la băi, să-l dezbrăcaţi, să-l spălaţi şi să-l cercetaţi. Vă ajung şi eu din urmă imediat.

Şi, în vreme ce Severino, după ce primise îngăduinţa Abatelui, îi pusese pe porcari să transporte cadavrul, maestrul meu a cerut călugărilor să se întoarcă în cor urmând drumul pe care veniseră, iar servitorii să se întoarcă şi ei în acelaşi chip, aşa încât tot locul din jur să rămână gol. Abatele nu l-a întrebat nimic despre motivul

acestei dorinţe şi i-a îndeplinit vrerea. Am rămas astfel singuri, alături de hârdăul din care sângele se revărsase în timpul cutremurătoarei operaţiuni de scoatere a trupului, zăpada din jur era toată roşie, topită în mai multe locuri de apa vărsată şi cu o pată întunecată mai mare în locul unde fusese întins cadavrul.

— Grozavă încurcătură, a spus Guglielmo, arătând învălmăşeala de semne pe care le lăsaseră în jur paşii călugărilor Şi ai servitorilor. Zăpada, dragă Adso, e un minunat pergament pe care corpurile oamenilor lasă scrieri foarte lesne de citit. Dar acesta este un palimpsest prost răzuit, şi poate că nu vom citi în el nimic interesant. De aici la biserică, a fost o mare tropoteală de călugări, de aici la cocină şi la grajd au dat fuga servitorii în pilcuri. Singurul loc neatins este cel i care merge de la cocini până la Edificiu. Să vedem dacă găsim ceva interesant.

— Dar ce vreţi să găsiţi? l-am întrebat.

— Dacă nu s-a aruncat singur în recipient, cineva l-a adus, îmi închipui, după ce a murit. Şi cine cară trupul altuia, lasă în zăpadă urme adânci. Prin urmare, vezi dacă nu cumva găseşti pe aici prin jur nişte urme care să ţi se pară altfel decât cele lăsate de călugării aceştia gălăgioşi care au distrus pergamentul nostru.

Aşa am făcut. Şi mă grăbesc să spun că eu am fost acela, Dumnezeu să-mi ierte îngâmfarea, care a descoperit ceva între recipient şi Edificiu. Erau urme de picioare omeneşti, destul de adânci, într-o zăpadă prin care nu trecuse încă nimeni şi, cum a observat numaidecât maestrul meu, mai şterse decât cele lăsate de călugări şi de servitori, semn că acolo căzuse şi altă zăpadă şi că, deci, fuseseră lăsate ceva mai înainte. Dar ceea ce mi s-a părut a fi lucrul cel mai demn de interes era că printre urmele acelea se amesteca o urmă neîntreruptă, ca de ceva târât de cel care lăsase urmele de tălpi. Pe scurt, o dâră care mergea de la hârdău la uşa refectorului, pe partea dinspre Edificiu, care se găsea între turnul de miazăzi şi cel de răsărit.

— Refector, *scriptorium*, bibliotecă, a spus Guglielmo. Încă o dată biblioteca. Venanzio a murit în Edificiu şi, foarte probabil, în bibliotecă.

— Şi de ce tocmai în bibliotecă?

— Încerc să mă pun în pielea ucigaşului. Dacă Venanzio ar fi murit, dacă ar fi fost ucis în refector, în bucătărie sau în *scriptorium,* de ce să nu-l lase acolo? Dar dacă a murit în bibliotecă, trebuia să fie dus în altă parte, fie că în bibliotecă n-avea să fie nicicând găsit (şi poate că ucigaşul avea interes anume să fie găsit de cineva), fie că ucigaşul nu dorea probabil ca atenţia celorlalţi să cadă asupra bibliotecii.

— Şi de ce ucigaşul ar fi avut interesul să fie găsit cadavrul?

— Nu ştiu; fac şi eu presupuneri. Cine ne spune că ucigaşul l-a omorât pe Venanzio pentru că-l ura pe Venanzio? Poate că l-a omorât, în locul oricărui altuia, ca să lase un semn, ceva, ca să dea un înţeles oarecare faptului.

— *Omnis mundi creatura, quasi liber et scriptura, axa* şoptit. Dar despre ce fel de semne o fi vorba?

— Tocmai asta este ceea ce nu ştiu. Dar să nu uităm că există şi semne care par aşa şi care în schimb sunt lipsite de înţeles, ca blitiri sau bu-ba-baff...

— Ar fi groaznic, am zis, să ucizi un om ca să spui bu-ba-baff!

— Ar fi groaznic, a comentat Guglielmo, să se omoare un om chiar şi dacă s-ar spune *Credo in unum Deum...*

În momentul acela am fost ajunşi de Severino. Cadavrul fusese spălat şi cercetat cu grijă. Nici o rană, nici o lovitură la cap. Mort ca prin farmec.

— Ca şi cum ar fi pedeapsa lui Dumnezeu? a întrebat Guglielmo.

— Poate, a spus Severino.

— Sau prin otravă? Severino şovăi.

— Se poate şi asta.

— Ai otrăvuri în laborator? a întrebat Guglielmo în timp ce ajungeam la spital.

— Am, desigur. Dar depinde de ce înţelegi prin otravă. Există substanţe care în cantităţi mici vindecă, iar în cantităţi prea mari aduc moartea. Ca orice erborist priceput, le păstrez şi le folosesc cu măsură. În grădina mea cultiv, de exemplu, valeriana. Câteva picături într-o fiertură din alte ierburi potolesc inima care bate neregulat. O cantitate exagerată duce la moleşeală şi la moarte.

— Şi nu ai băgat de seamă la cadavru semnele unei otrăvi speciale?

— Nici unul. Dar multe otrăvuri nu lasă nici o urmă. Ajunseserăm la spital. Corpul lui Venanzio, spălat la baie, fusese transportat aici şi zăcea pe masa cea mare din laboratorul lui Severino: alambicuri şi alte instrumente de sticlă şi pământ ars m-au făcut să mă gândesc (dar ştiam despre asta numai din povestirile altora) la atelierul unui alchimist. Pe un rând lung de rafturi înşirate pe peretele ce da spre afară se aflau o mulţime de şipuri, borcane, vase pline cu substanţe felurit colorate.

— Frumoasă colecţie de plante medicinale, a spus Guglielmo. Toate cresc în grădina voastră?

— Nu, a spus Severino, multe substanţe rare şi care nu cresc pe pământurile acestea mi-au fost aduse, de-a lungul anilor, de călugări veniţi din toate părţile lumii. Am lucruri toarte preţioase şi de negăsit, amestecate cu substanţe pe care e uşor să le scoţi din ierburile de prin părţile acestea. Uite... *alghaliga* măcinat vine din Kitay şi le am de la un înţelept arab. *Aloe socoltrino* vine din Indii, şi strânge cel mai bine rănile. Argintul viu învie morţii, sau mai bine zis îi trezeşte pe cei care şi-au pierdut simţirea. Arsenicul, din cale-afară de primejdios, otravă mortală pentru cine o înghite. Boraxul, bun pentru plămânii bolnavi. Petunia, bună pentru fracturile capului. Masticul, potoleşte secreţiile pulmonare şi catarele păcătoase. Smirna...

— Cea a magilor? am întrebat.

— Cea a magilor, dar aici bună ca să preîntâmpine avorturile, culeasă dintr-un copac care se cheamă *Balsamoden-dron myrta>Şi* aceasta este *mumia,* foarte rară, produsă de descompunerea cadavrelor mumificate, slujeşte la prepararea multor leacuri aproape miraculoase. *Mandragola officinalis* bună pentru somn...

— Şi ca să trezească pofta cărnii... a comentat maestrul meu.

— Aşa se spune, dar aici nu se foloseşte în scopul acesta, cum vă puteţi închipui, a zâmbit Severino. Şi uitaţi-vă la aceasta, a spus luând un borcan, *tuzia* miraculoasă pentru ochi, îi mai spune şi cadmiu.

— Şi asta ce e? a întrebat cu mare interes Guglielmo, atingând o

piatră care sta pe un raft.

— Asta? Mi-a fost dăruită de mult. I se spune *lopris ematiti* sau *lapis ematiti*. Pare să aibă tot felul de puteri tămăduitoare, dar încă n-am descoperit care. Le cunoşti?

— Da, a spus Guglielmo, dar nu ca medicament. A scos din sutană un cuţitaş şi l-a apropiat încet de piatră. Când cuţitaşul, mişcat de mâna lui cu multă delicateţe, a ajuns foarte aproape de piatră, am văzut că lama făcea dintr-o dată o mişcare bruscă, ca şi cum Guglielmo şi-ar fi mişcat încheietura mâinii, care în schimb rămăsese cu totul nemişcată. Şi lama s-a lipit de piatră, cu un zgomot uşor de metal.

— Vezi, mi-a spus Guglielmo, atrage fierul.

— Şi la ce foloseşte? am întrebat.

— La multe, o să-ţi spun. Dar acum aş vrea să ştiu, Severino, dacă aici nu există nimic care să poată omorî un om.

Severino s-a gândit o clipă, poate chiar mai multe, aş zice, dată fiind limpezimea răspunsului său:

— Sunt multe. Ţi-am spus, hotarul dintre otravă şi medicament este atât de părelnic; grecii le numeau pe amândouă *pharmacon.*

— Şi din toate astea nu ţi s-a furat nimic în ultima vreme? Severino s-a mai gândit puţin, apoi, cântărindu-şi parcă cu grijă vorbele:

— Nimic, în ultima vreme.

— Dar mai demult?

— Cine ştie! Nu-mi amintesc. Sunt în această abaţie de treizeci de ani şi la spital stau de douăzeci şi cinci.

— Prea mult pentru o memorie omenească, a încuviinţat Guglielmo. Apoi brusc: Vorbeam ieri de plante care pot da năluciri. Care sunt?

Prin gesturile sale şi prin expresia feţei, Severino a dat dovadă că vrea să ocolească o asemenea discuţie:

— Trebuie să mă gândesc, ştii, am o grămadă de substanţe neobişnuite aici. Dar să vorbim mai degrabă de Venanzio. Ce spui de asta?

— Trebuie să mă gândesc, a spus Guglielmo.

Ziua a doua
Prima

în care Bencio din Upsala mărturiseşte anumite lucruri, pe altele le mărturiseşte Berengario din Arundel şi Adso învaţă ce este adevărata penitenţă

Nefericita întâmplare tulburase viaţa comunităţii. Zăpăceala datorată găsirii cadavrului întrerupsese serviciul divin. Abatele îi trimisese numaidecât pe călugări înapoi în cor, ca să se roage pentru sufletul confratelui lor.

Glasurile călugărilor erau frânte. Ne-am aşezat într-o poziţie potrivită pentru a le studia fizionomia când, după liturghie, gluga nu era lăsată în jos. Am văzut numaidecât chipul lui Berengario. Palid, încordat, lac de sudoare. Ziua trecută auzisem de două ori vorbindu-se despre el ca fiind omul care ar fi avut de-a face foarte îndeaproape cu Adelmo; şi nu era vorba de faptul că cei doi, de aceeaşi vârstă, erau prieteni, ci de tonul plin de taină al celor care se refereau la această prietenie.

Lângă el l-am văzut pe Malachia. Întunecat, încruntat, de nepătruns. Alături de Malachia, şi mai de nepătruns, chipul orbului Jorge. Am băgat de seamă, în schimb, mişcările nervoase ale lui Bencio din Upsala, cel preocupat de retorică, pe care-l cunoscuserăm cu o zi mai înainte în *scriptorium,* şi am prins o privire repezită pe care acesta o arunca în direcţia lui Malachia.

— Bencio e nervos, Berengario e speriat, a observat Guglielmo. Va trebui să-i interogăm numaidecât.

— De ce? l-am întrebat cu nevinovăţie.

— Meseria noastră este foarte grea, a spus Guglielmo. B grea meseria de inchizitor: trebuie să lovească în cei mai slabi şi în momentul când slăbiciunea lor este din cale-afară de mare.

Într-adevăr, de cum s-a terminat slujba, l-am ajuns din urmă pe Bencio, care se îndrepta spre bibliotecă. Tânărul a părut surprins când l-a strigat Guglielmo, şi s-a împotrivit oarecum, spunând că are treabă. Părea că se grăbeşte să se ducă în *scriptorium.* Dar maestrul meu i-a amintit că el face o cercetare pus de către Abate, şi

l-a dus în incinta mănăstirii, ne-am aşezat pe parapetul dinăuntru, între două coloane, Bencio aştepta ca Guglielmo să vorbească, privind din când în când spre Edificiu.

— Aşadar, l-a întrebat Guglielmo, ce s-a spus în ziua când s-a discutat despre acele *marginalia* ale lui Adelmo, între tine, Berengario, Venanzio, Malachia şi Jorge?

— Aţi auzit ieri ce s-a spus. Jorge spunea că nu este îngăduit să se împodobească cu chipuri ridicole cărţile care conţin adevărul. Şi Venanzio a spus că însuşi Aristotel vorbise despre isteţime şi despre jocurile de cuvinte ca despre nişte instrumente care să scoată mai bine la iveală adevărul, şi că de aceea râsul nu trebuie să fie socotit un lucru rău dacă putea să ducă mai departe adevărul. Jorge a remarcat că, atât cât îşi amintea el, Aristotel vorbise despre lucrurile acestea în cartea despre *Poetică* şi în legătură cu metaforele. Că era vorba, deci, despre două împrejurări nefericite, prima pentru că tratatul de *Poetică,* rămas necunoscut lumii creştine de atâta vreme şi poate din vrerea lui Dumnezeu, a ajuns până la noi prin maurii necredincioşi...

— Dar a fost tradus în latină de un prieten al angelicului doctor din Aquino, a spus Guglielmo.

— E ceea ce i-am spus şi eu, s-a repezit Bencio, încurajat numaidecât. Eu citesc anevoie în greceşte şi am putut să mă apropii de cartea aceea mare tocmai cu ajutorul traducerii lui Guglielmo din Moerbeke. Da, asta i-am spus eu. Dar Jorge a adăugat că al doilea motiv de nelinişte este că aici stagiritul vorbea de poezie, care e doctrină neînsemnată şi că trăieşte din *figmenta.* Dar Venanzio a spus că şi psalmii sunt făcuţi din poezie şi că se folosesc de metafore ca să transmită adevărul, în vreme ce operele poeţilor păgâni folosesc metaforele ca să transmită minciuna şi urmăresc doar simpla desfătare, lucru care tare m-a supărat...

— De ce?

— Pentru că eu mă ocup de retorică şi citesc mulţi poeţi Păgâni, şi ştiu... sau mai bine zis cred că prin cuvântul lor s-au transmis şi adevăruri *naturaliter* creştine... În sfârşit, ajunşi la acel punct, dacă-mi aduc bine aminte, Venanzio a vorbit despre* alte cărţi şi Jorge s-a supărat foarte rău.

— Ce cărţi? Bencio a pregetat:

— Nu-mi amintesc. Ce însemnătate are despre ce fel de cărţi s-a vorbit?

— Are mare însemnătate, pentru că noi căutăm aici să înţelegem ce s-a întâmplat între nişte oameni care trăiesc între cărţi, cu cărţi, prin cărţi şi deci şi cuvintele lor despre cărţi sunt însemnate.

— E adevărat, a spus Bencio, zâmbind pentru prima oară şi luminându-se parcă la faţă. Noi trăim pentru cărţi. Plăcută misiune în lumea aceasta stăpânită de dezordine şi de decădere. Poate că atunci veţi înţelege ce s-a petrecut în ziua aceea. Venanzio, care ştie... care ştia foarte bine greceşte, a spus că Aristotel închinase anume râsului cea de a doua carte a *Poeticii,* iar Guglielmo din Moerbeke nu a avut-o niciodată în mână. Atunci Jorge a spus că dacă nu o găsise era pentru că nu fusese scrisă niciodată, pentru că providenţa nu voia să fie proslăvite lucrurile de nimic. Eu voiam să potolesc spiritele fiindcă Jorge era iute la mânie şi Venanzio vorbea aşa ca să-l aţâţe, şi am spus că în acea parte din *Poetica* pe care o cunoşteam, precum şi în *Retorică,* se găsesc multe observaţii înţelepte despre enigmele pline de duh, şi Venanzio a fost de părerea mea. Acum era cu noi şi Pacifico din Tivoli, care-i cunoaşte foarte bine pe poeţii păgâni, şi a spus că în privinţa enigmelor de duh nimeni nu-i întrece pe poeţii africani. Şi a citat din enigma peştelui a lui Sinfosius:

Est domus in terris, clara quae voce resultat. Ipsa domus resonat, tacitus sed non sonat hospes. Ambo tamen currunt, hospes simul et domus una.

Atunci Jorge a spus că Iisus povăţuise ca vorbirea noastră să se mulţumească cu da şi cu nu, şi că ceea ce era în plus venea de la necuratul; şi că era de ajuns să spui peşte pentru a numi peştele, fără să acoperi conceptul cu semne mincinoase. Şi a mai adăugat că nu era înţelept să-i luăm de model pe africani... Şi atunci...

— Atunci?

— Atunci s-a petrecut ceva ce nu am înţeles. Berengario a început să râdă. Jorge l-a dojenit şi el a spus că râdea pentru că-i venise în minte că, dacă-i cercetai bine pe africani, s-ar fi desluşit multe alte enigme, şi nu uşoare, ca aceea cu peştele. Malachia, care

era de faţă, s-a înfuriat, l-a apucat pe Berengario aproape cu mânie de glugă, trimiţându-l să-şi vadă de treburile lui... Berengario, după cum ştiţi, este ajutorul lui...

— Şi după asta?

— După asta a pus capăt discuţiei, plecând de-acolo. Toţi am plecat pe la ale noastre, dar în vreme ce lucram, am văzut că mai întâi Venanzio, după aceea Adelmo, s-au apropiat de Berengario ca să-l întrebe ceva. Am văzut de departe cum el se ferea, dar în tot timpul zilei ei s-au tot învârtit în jurul lui. Si apoi în seara aceea i-am văzut pe Berengario şi Adelmo tăifăsuind în mănăstire, înainte de a se duce în refector. Asta e tot ce ştiu.

— Ştii, prin urmare, că cele două persoane care au murit de curând, în condiţii de neînţeles, îi ceruseră ceva lui Berengario, a spus Guglielmo.

Bencio a răspuns în silă:

— N-am spus asta! Am spus ceea ce s-a întâmplat în ziua aceea, aşa cum m-ai întrebat domnia ta... S-a gândit o clipă, apoi a spus grăbit: Dar dacă vrei să ştii părerea mea, Berengario le-a vorbit despre ceva care se află în bibliotecă, şi acolo este locul în care trebuie să căutaţi.

— De ce te gândeşti la bibliotecă? Ce voia să spună Berengario cu vorbele: căutaţi la africani? Nu voia oare să spună că trebuia să fie citiţi cu luare aminte poeţii africani?

— Poate, aşa părea, dar atunci de ce a trebuit să se înfurie Malachia? De fapt, de el depinde hotărârea dacă trebuie să dea spre lectură o carte a poeţilor africani sau nu. Dar eu ştiu un lucru: cine răsfoieşte catalogul cu cărţi va găsi, între însemnările pe care numai bibliotecarul le cunoaşte, una care spune *Africa”,* şi am găsit chiar una care zicea *„finis Africae”*. O dată am cerut o carte care purta acel semn, nu-mi amintesc care, titlul mă făcuse curios; Malachia mi-a spus că volumele care poartă acel semn se pierduseră. Asta e ce ştiu. Şi de aceea vă spun: asta este, controlaţi-l pe Berengario şi controlaţi-l când urcă în bibliotecă. Nu se ştie niciodată.

— Nu se ştie niciodată, a încheiat Guglielmo lăsându-l să plece. Apoi a pornit-o la plimbare cu mine prin incintă şi a observat că: în primul rând, Berengario era din nou ţinta bârfelor confraţilor săi; în

al doilea rând, că Bencio era tare dornic să ne împingă spre bibliotecă. Am spus că poate el voia ca noi să descoperim acolo lucruri pe care şi el ar fi dorit să le Ştie, şi Guglielmo a răspuns că poate aşa era, dar şi că, dorind poate să ne împingă spre bibliotecă, voia să ne îndepărteze de vreun alt loc. Care? am întrebat. Şi Guglielmo a spus că nu ştie, că era poate vorba de *scriptorium,* sau de bucătărie, de cor, de dormitor sau de spital. Am zis atunci că în ziua dinainte chiar el, Guglielmo, fusese cel care rămăsese încântat de bibliotecă şi el a răspuns că voia să fie încântat de lucruri care-i plăceau lui, nu de cele pe care i le recomandau alţii. Dar că, totuşi, trebuia să stea cu ochii pe bibliotecă, şi că de fapt nici n-ar fi fost rău să încercăm să pătrundem în ea, în vreun fel oarecare. Împrejurările îi dădeau acum dreptul să fie curios, dar în măsura bunei-cuviinţe şi a respectului faţă de obiceiurile şi de. legile abaţiei.

Ne îndepărtam de incinta mănăstirii. Servitori şi novici ieşeau din biserică, de la slujbă. Şi, în timp ce ocoleam latura de apus a templului, l-am văzut pe Berengario care ieşea pe portalul transeptului şi tăia cimitirul spre Edificiu. Guglielmo l-a strigat, el s-a oprit şi l-am ajuns. Era şi mai tulburat decât îl văzusem în cor, şi Guglielmo s-a hotărât, desigur, să profite, cum făcuse şi cu Bencio, de starea lui sufletească.

— Aşadar, se pare că tu ai fost ultimul care l-a văzut pe Adelmo viu, i-a spus.

Berengario s-a clătinat de parcă ar fi fost gata să leşine.

— Eu? a întrebat, cu un firicel de glas.

Guglielmo îi aruncase întrebarea ca din întâmplare, probabil pentru că Bencio îi spusese că-i văzuse pe cei doi stând de vorbă în mănăstire după *vesper*. Dar trebuie s-o fi nimerit tocmai bine, şi desigur Berengario se gândea chiar la o altă şi într-adevăr ultimă întâlnire, pentru că numaidecât a început să vorbească cu voce întretăiată:

— Cum puteţi spune aşa ceva? Eu l-am văzut mai înainte de-a se duce să se culce, ca toţi ceilalţi!

Atunci Guglielmo a hotărât că nu trebuia să-l lase să respire.

— Nu, tu l-ai văzut şi după asta, şi ştii mai multe lucruri decât s-

ar putea crede. Dar aici este vorba despre doi morţi, aşa că acum nu mai poţi să taci. Ştii foarte bine că sunt mai multe feluri de a face pe cineva să vorbească.

Guglielmo îmi spusese de mai multe ori că, încă de pe când fusese inchizitor, se ferise întotdeauna de tortură, dar Berengario l-a înţeles greşit (sau Guglielmo voise să fie greşit înţeles), şi, oricum, jocul maestrului meu a dat roade.

— Da, da, a spus Berengario, izbucnind într-un plâns năvalnic, l-am văzut pe Adelmo în seara aceea, dar l-am văzut după ce murise!

— Cum, a întrebat Guglielmo, la picioarele povârnişului?

— Nu, nu, l-am văzut aici, în cimitir, şedea printre morminte, larvă printre larve. L-a întâlnit şi imediat mi-am dat seama că nu aveam în faţa ochilor un om viu, chipul său era cel al unui cadavru, ochii săi priveau deja chinurile veşnice. Fireşte că, doar a doua zi dimineaţa, aflând de moartea sa, am înţeles că întâlnisem o arătare, şi că înaintea mea stătea un suflet păcătos, un lemur... Oh, Doamne, cu ce glas de mormânt mi-a vorbit.

— Şi ce-a spus?

— „Sunt blestemat", aşa mi-a spus. „Aşa cum mă vezi, ai înaintea ochilor un înapoiat din infern, şi în infern trebuie să mă întorc." Aşa mi-a spus. Şi eu i-am strigat: „Adelmo, vii cu adevărat din infern? Cum sunt pedepsele infernului?" Şi tremuram, pentru că de puţină vreme ieşisem de la slujba de *completa* unde auzisem citindu-se pagini înspăimântătoare despre mânia lui Dumnezeu. Şi el mi-a spus: „Pedepsele infernului sunt fără de sfârşit, sunt mai rele decât poate să spună limba noastră. Vezi tu această rasă de sofisme cu care am fost îmbrăcat până acum? Aceasta mă apasă şi mă striveşte de parcă aş avea turnul cel mare de la Paris sau muntele lumii în spate, şi nicicând nu l-aş mai putea pune jos. Şi pedeapsa aceasta mi-a dat-o dreptatea lui Dumnezeu pentru îngâmfarea mea, pentru că am socotit trupul meu un loc de plăceri şi pentru că l-am pus să afle mai multe decât altele, şi pentru că m-am desfătat cu lucruri monstruoase care, făcute să dospească în închipuirea mea, au dat naştere la lucruri şi mai monstruoase înlăuntrul inimii mele — şi acum cu ele va trebui să hălăduiesc în vecie. Vezi tu? Căptuşeala acestei glugi e ca şi cum ar fi numai jăratic şi foc

arzând, şi este focul care îmi arde trupul, şi pedeapsa asta îmi este dată pentru păcatul cel fără de ruşine al cărnii, de care m-am împovărat, şi focul acesta fără istov mă pârjoleşte şi mă arde! întinde-mi mâna ta, bunul meu învăţător, mi-a mai spus el, aşa încât întâlnirea noastră să-ţi fie trebuincioasă învăţătură, înapoindu-ţi în schimb multe învăţături ce mi-ai dat, întinde-mi mâna ta, bunul meu învăţător". Şi a mişcat degetul mâinii sale care ardea, şi mi-a căzut pe mână un strop mic din sudoarea lui şi mi s-a părut că-mi găurise mâna, încât multe zile mi-a rămas semnul, numai că eu m-am ferit să-l arăt cuiva. Apoi a dispărut printre morminte, şi a doua zi dimineaţa am aflat că trupul acela care mă spăimântase atât de mult zăcea mort la picioarele stâncii.

Berengario gâfâia şi plângea. Guglielmo l-a întrebat:

— Şi de ce îţi spunea bunul meu învăţător? Aveaţi aceeaşi vârstă. Oare l-ai învăţat ceva?

Berengario şi-a ascuns chipul, trăgându-şi gluga pe faţă, şi a căzut în genunchi, îmbrăţişând picioarele lui Guglielmo:

— Nu ştiu, nu ştiu de ce-mi spunea aşa, eu nu l-am învăţat nimic! şi a izbucnit în suspine. Mi-e teamă, părinte, vreau să mă spovedesc domniei tale, îndurare, un diavol îmi mănâncă măruntaiele.

Guglielmo l-a îndepărtat de la el şi i-a întins mâna să-l ridice.

— Nu, Berengario, i-a spus, nu-mi cere să te spovedesc. Nu-mi închide mie buzele, deschizându-le pe ale tale. Ceea ce vreau să aflu de la tine îmi vei spune în alt chip. Iar dacă nu îmi vei spune, voi afla eu singur. Cere-mi îndurare, dacă vrei, dar nu-mi cere tăcere. Prea mulţi tac în abaţia asta. Spune-mi, mai degrabă, cum i-ai văzut faţa palidă dacă era noapte adâncă, cum a putut să-ţi ardă mâna dacă era noapte ploioasă şi cu grindină şi cu fulgi de zăpadă, şi ce făceai tu în cimitir? Hai, spune. Şi l-a scuturat cu brutalitate de umeri. Spune-mi măcar asta.

Berengario tremura din toate mădularele.

— Nu ştiu ce făceam în cimitir, nu-mi amintesc. Nu ştiu cum de i-am zărit faţa, poate aveam o făclie, nu... el avea o făclie, purta o torţă, poate că i-am văzut chipul la lumina acestei torţe.

— Cum putea să ţină în mână o făclie, dacă ploua şi ningea?

— Era după *completa,* imediat după *completa,* încă nu ningea, a început după aceea... îmi amintesc că începeau primele rafale în vreme ce fugeam spre dormitor. Fugeam spre dormitor în direcţia opusă celei în care mergea fantoma... Şi apoi nu mai ştiu nimic, vă rog nu mă mai întrebaţi, dacă nu vreţi să mă spovediţi.

— Bine, a spus Guglielmo, acum du-te, du-te în cor, du-te de, vorbeşte cu Domnul, pentru că nu vrei să vorbeşti cu oamenii, sau du-te şi caută-ţi un călugăr care să vrea să asculte mărturisirea ta, pentru că dacă nici atunci nu vei mărturisi păcatele tale, te vei apropia ca un sacrileg de sfintele taine. Du-te, ne vom revedea.

Berengario a dispărut în goană. Şi Guglielmo şi-a frecat mâinile, cum l-am văzut cu mai multe prilejuri în care era mulţumit de ceva.

— Bine, a spus. Acum multe lucruri devin limpezi.

— Limpezi, maestre? l-am întrebat. Limpezi, acum, când avem şi fantoma lui Adelmo?

— Dragă Adso, a spus Guglielmo, fantoma aceea mi se pare foarte puţin fantomă, şi în orice caz recita o pagină pe care eu am citit-o într-o carte făcută pentru predicatori. Călugării aceştia citesc poate prea mult şi, când sunt agitaţi, retrăiesc apariţiile pe care le-au găsit în cărţi. Nu ştiu dacă Adelmo o fi spus într-adevăr acele lucruri, sau dacă Berengario le-a auzit pentru că avea nevoie să le audă. Fapt e că povestea asta confirmă mai multe presupuneri de-ale dumitale. De exemplu: Adelmo s-a sinucis, şi povestea lui Berengario ne spune că, înainte de a muri, cutreiera pradă unei mari tulburări şi remuşcări din pricina a ceva ce făcuse. Era tulburat şi înspăimântat de păcatul său pentru că cineva îl înspăimântase, şi poate că îi povestise tocmai episodul nălucirii infernale pe care el i-a recitat-o lui Berengario, cu atâta şi halucinată măiestrie. Şi trecea prin cimitir pentru că venea de la cor, unde se mărturisise (sau spovedise) cuiva care-i insuflase groază şi remuşcare. Şi din cimitir se îndrepta, cum ne-a făcut să înţelegem Berengario, într-o direcţie opusă dormitorului. Către Edificiu, deci, dar (e cu putinţă) şi spre zidul de împrejmuire din spatele cocinilor, de unde am dedus că trebuie să se fi aruncat pe povârniş. Şi s-a aruncat mai înainte de a se fi pornit furtuna, şi a murit la picioarele zidului, dar numai după ce surparea a dus cadavrul lui între turnul de miazănoapte şi cel de răsărit.

— Dar picătura de sudoare aprinsă?

— Exista, deja, în povestea pe care a auzit-o şi a repetat-o şi el, sau poate că Berengario şi-a închipuit-o în tulburarea sau în remuşcarea lui. Pentru că există, în antistrofa remuşcării lui Adelmo, o remuşcare a lui Berengario; ai auzit-o. Şi dacă Adelmo venea de la cor, avea poate o luminare, şi picătura pe mâna prietenului era desigur o picătură de ceară. Dar Berengario s-a simţit ars mult mai rău, pentru că Adelmo îi spunea, cu siguranţă, învăţătorul lui. Semn, aşadar, că Adelmo îl învinuia că-l învăţase ceva de care acum se îngrozea de moarte. Şi Berengario o ştie, şi suferă pentru că ştie că l-a împins pe Adelmo la moarte, făcându-l să facă ceva ce nu trebuia. Şi nu este greu să-ţi închipui ce anume, bietul meu Adso, după cele ce am auzit despre ajutorul nostru de bibliotecar.

— Cred că am înţeles ceea ce s-a întâmplat între cei doi, am spus ruşinându-mă de înţelegerea mea, dar nu credem oare cu toţii într-un Dumnezeu al îndurării? Adelmo, spuneţi, s-a spovedit, poate; de ce a încercat să pedepsească primul său Păcat, cu un păcat, desigur, cu mult mai mare, sau cel puţin de aceeaşi mărime?

— Pentru că cineva i-a spus lucruri care l-au îngrozit. Am zis că nişte pagini de predică din zilele noastre trebuie să fi dat cuiva ideea să spună cuvintele care l-au speriat pe Adelmo, şi cu care Adelmo să-l fi speriat pe Berengario.

Niciodată ca în anii din urmă predicatorii n-au oferit poporului, ca să-i sporească credinţa şi frica (şi înflăcărarea, şi supunerea la legea umană şi la cea dumnezeiască), cuvinte mai cumplite, mai răscolitoare şi mai înşelătoare ca acestea. Niciodată, ca în zilele noastre, în mijlocul unei procesiuni de flagelare, nu s-au auzit laude sacre inspirate din suferinţele lui Christos şi ale Sfintei Fecioare, niciodată ca astăzi nu s-a stăruit întru stimularea credinţei oamenilor simpli cu ajutorul chinurilor din infern.

— Poate că este nevoie de pocăinţă, am spus.

— Adso, n-am auzit niciodată atâta chemare la pocăinţă ca astăzi, într-o vreme când nici predicatorii, nici episcopii şi nici măcar confraţii mei spirituali nu mai sunt în măsură să stimuleze o adevărată pocăinţă.

— Dar vârsta a treia, papa angelic, capitulul de la Perugia...? am spus eu, zăpăcit.

— Nostalgii. Marea epocă a pocăinţei s-a sfârşit, şi de aceea se poate vorbi despre penitenţă şi capitulul ordinului. A existat acum o sută, două sute de ani, o adiere de renaştere. Era pe când cine vorbea de ea era ars pe rug, sfânt sau eretic ce-o fi fost. Acum vorbesc toţi despre ea. Într-un anumit fel, chiar şi papa vorbeşte despre ea. Să nu crezi niciodată în reînnoirile genului uman când vorbesc despre el curiile şi curţile cele mari.

— Dar fra Dolcino? am îndrăznit, dornic să ştiu mai multe despre acel nume pe care-l auzisem rostit de mai multe ori cu o zi mai înainte.

— A murit, şi în suferinţă, după cum a şi trăit, pentru că şi el a venit prea târziu. Şi apoi, ce ştii tu despre asta?

— Nimic. Din pricina asta vă întreb...

— Aş dori să nu mai vorbim niciodată despre asta. Am avut de-a face cu unii dintre aşa-zişii apostoli, şi i-am cunoscut de aproape. O poveste tristă. Te-ar tulbura. În orice caz, pe mine m-a tulburat, şi te-ar tulbura şi mai mult însăşi neputinţa mea de a judeca. Este povestea unui om care făcea lucruri nechibzuite, pentru că pusese în practică ceea ce-i predicaseră mulţi sfinţi. La un moment dat, n-am înţeles a cui era vina, am fost ca... obnubilat de un aer de familie care se degaja din cele două tabere adverse, a sfinţilor, care predicau pocăinţa, şi a păcătoşilor, care o puneau în practică, adesea pe spinarea celorlalţi... Dar vorbeam despre altceva. Sau poate vorbeam tot despre asta: după ce s-a sfârşit epoca pocăinţei, pentru pocăiţi nevoia de pocăinţă a devenit nevoia de moarte. Şi cei care i-au omorât pe pocăiţii înnebuniţi, răspunzând cu moarte morţii, pentru a înfrânge adevărata pocăinţă care dă moarte, au înlocuit pocăinţa din suflet cu o pocăinţă din închipuire, o rechemare a apariţiilor supranaturale de suferinţă şi de sânge, numindu-le „oglindă” a adevăratei pocăinţe. O oglindă care face să trăiască în viaţă, în imaginaţia celor simpli, şi adesea chiar în cea a celor învăţaţi, chinurile infernului. Cu scopul — se zice — ca nimeni să nu păcătuiască. Nădăjduind să ţină în frâu sufletele în faţa păcatului prin frică şi încredinţaţi că înlocuiesc revolta cu frica.

— Dar este adevărat că după asta nu vor mai păcătui? am

întrebat speriat.

— Depinde de ce înţelegi tu prin a păcătui, Adso, mi-a spus maestrul. Eu n-aş vrea să fiu nedrept cu oamenii din ţara asta în care trăiesc de atâţia ani, dar mi se pare tipic pentru puţina virtute a italienilor că nu păcătuiesc decât din teamă de vreun idol, cu condiţia ca acesta să poarte numele vreunui sfânt. Le este mai frică de Sfântul Sebastian sau de Sfântul Anton decât de Iisus Christos. Dacă vor să ţină, aici, un loc curat, ca să nu se pişe careva pe el, precum câinii, cum fac italienii, pictează deasupra chipul Sfântului Anton cu suliţa de lemn, şi asta-i va alunga pe cei care vor să se pişe. Astfel italienii, şi cu ajutorul a ceea ce fac predicatorii lor, riscă să se întoarcă la vechile superstiţii şi nu mai cred în reînvierea cărnii, ci au doar o mare spaimă de rănile trupeşti şi de nenorociri, şi aşa se tem mai mult de Sfântul Anton decât de Christos.

— Dar Berengario nu este italian, am observat eu.

— N-are importanţă, vorbesc despre climatul pe care Biserica şi ordinele de predicatori l-au răspândit în peninsula aceasta, şi care de aici se răspândeşte pretutindeni. Şi ajunge până şi la o abaţie venerabilă de călugări învăţaţi ca aceasta.

— Dar măcar să nu păcătuiască, am stăruit eu, pentru că eram hotărât să mă mulţumesc măcar cu asta.

— Dacă această abaţie ar fi un *speculum mundi,* ai şi avea răspunsul.

— Dar este? am întrebat.

— Pentru ca să fie oglindă a lumii, lumea ar trebui să aibă 0 formă, a încheiat Guglielmo, care era prea filosof pentru mintea mea de adolescent.

Ziua a doua
Tertia

în care se asistă la un schimb de vorbe urâte între persoane vulgare, Aymaro din Alexandria face unele aluzii şi Adso meditează asupra sfinţeniei şi asupra bălegarului diavolului. Apoi Guglielmo şi Adso se întorc în scriptorium, *Guglielmo vede ceva interesant, are o a treia convorbire asupra îngăduinţei râsului, dar în cele din urmă nu poate privi unde ar dori*

Înainte de a urca în *scriptorium,* am trecut pe la bucătărie să ne întremăm, pentru că nu luaserăm nimic în gură de când ne sculaserăm. Am prins numaidecât puteri, bând o strachină de lapte cald. Marele cămin dinspre miazăzi ardea ca o fierărie, în timp ce la cuptor se pregătea pâinea proaspătă. Doi căprari aduceau trupul unei oi pe care abia o tăiaseră. Printre bucătari, l-am văzut pe Salvatore, care mi-a zâmbit cu gura lui de lup. Şi am văzut că lua de pe masă rămăşiţele puiului din seara dinainte, şi le trecea pe ascuns căprarilor, care le ascundeau sub cojoacele lor de piele, rânjind satisfăcuţi. Dar bucătarul-şef şi-a dat seama şi l-a luat la rost pe Salvatore:

— Chelarule, chelarule, i-a spus, tu trebuie să ai grijă de lucrurile abaţiei, nu să le risipeşti.

— *Filii Dei* sunt, a spus Salvatore, Iisus a spus că *facite* pentru el tot ce *facite* pentru unul dintre aceşti *pueri!*

— Frăţior al zdrenţelor mele, minorit păcătos! a strigat atunci bucătarul la el. Nu eşti aici printre milogii tăi de fraţi! Ca să dea de mâncare fiilor lui Dumnezeu are aici grijă îndurarea Abatelui!

Salvatore s-a făcut negru la faţă şi s-a întors ca muşcat:

— Nu sunt frăţior minorit! Sunt călugăr din cei ai lui Sancti Benedicti! *Merdre ă toy,* bogomil de *merda.*

— Bogomilă e putoarea pe care o încaleci noaptea, cu surceaua ta eretică, porcule! i-a strigat bucătarul.

Salvatore i-a scos repede pe căprari şi, trecând pe lângă noi, ne-a privit îngrijorat:

— Frate, i-a spus lui Guglielmo, apără tu ordinul tău, care nu e

al meu, spune-i că *i filios Francisci non ereticos esse!* Apoi mi-a şoptit mie la ureche: *Iile menteur, puah,* şi a scuipat pe jos.

Bucătarul îl dădu afară în chip nepoliticos şi închise uşa în urma lui.

— Frate, i-a spus cu respect lui Guglielmo, nu vorbeam de rău ordinul domniei voastre şi oamenii atât de sfinţi care se află în el. Vorbeam despre acel închipuit minorit şi închipuit benedictin, care nu este nici una, nici alta.

— Ştiu de unde vine, zise Guglielmo împăciuitor. Dar acum este călugăr ca şi tine şi îi datorezi respect frăţesc.

— Dar el îşi bagă nasul unde nu trebuie, pentru că este ţinut sub aripă de chelar, şi se crede şi el chelar. Şi se foloseşte de abaţie ca şi cum ar fi casa lui, ziua şi noaptea.

— De ce noaptea? a întrebat Guglielmo.

Bucătarul a făcut un gest ca şi cum n-ar mai vrea să vorbească despre lucruri prea puţin cinstite. Guglielmo nu l-a mai întrebat altceva şi şi-a terminat de băut laptele.

Curiozitatea mea creştea din ce în ce mai mult. Întâlnirea cu Ubertino, şoaptele în legătură cu trecutul lui Salvatore şi al chelarului, aluziile tot mai dese la călugăraşi şi la călugări minoriţi pe care le auzisem în zilele acelea, şovăiala maestrului meu când venea vorba de fra Dolcino... Un şir de imagini începea să se recompună în mintea mea. De exemplu, în vreme ce veneam încoace pe drumul spre abaţie, întâlnisem de cel puţin două ori procesiuni de flagelaţi. O dată oamenii din locul acela îi priveau ca pe nişte sfinţi, altă dată începeau să şoptească despre ei că sunt eretici. Şi totuşi, era vorba despre aceiaşi oameni. Mergeau în şiruri, doi câte doi, pe străzile oraşului, acoperiţi doar ca să nu le fie ruşine, deşi lăsaseră cu totul în urmă acest simţământ. Fiecare avea în mână un flagel — un bici — de piele, şi se loveau pe umeri până la sânge, vărsând lacrimi din belşug, ca şi cum ar fi văzut cu ochii lor patimile Mântuitorului, cerând cu un cântec plin de jale mila şi îndurarea Domnului şi ajutorul Sfintei Fecioare. Nu numai ziua, dar şi noaptea, cu luminările aprinse, în asprimea iernii, umblau în grupuri mari prin jurul bisericilor, se prosternau cu umilinţă în faţa altarelor, având în frunte sacerdoţi cu luminări şi steaguri, şi nu

numai femei şi bărbaţi din popor, ci şi matroane nobile şi negustori... Şi atunci vedeai mari acte de pocăinţă, cei ce furaseră dădeau îndărăt pe ce puseseră mâna, alţii îşi mărturiseau crimele.

Dar Guglielmo îi privise cu răceală şi-mi spusese că aceea nu era pocăinţă. Vorbise mai degrabă cum făcuse şi ceva mai înainte, dimineaţa, spunând că perioada marii purificări prin pocăinţă se terminase, şi acelea erau felurile în care predicatorii înşişi organizau pocăinţele mulţimilor, tocmai ca să nu cadă pradă altor pofte de pocăinţă care — aceea — era eretică, şi-i înfricoşa pe toţi. Dar nu izbuteam să înţeleg deosebirea, dacă era totuşi vreuna. Mi se părea că deosebirea nu venea de la gesturile unuia sau altuia, ci din felul cum Biserica privea un gest sau altul.

Îmi aminteam de discuţia cu Ubertino. Guglielmo fusese fără îndoială răutăcios, încercase să-i spună că era mică diferenţa dintre credinţa lui mistică (şi ortodoxă) şi credinţa greşită a ereticilor. Ubertino se ruşinase de asta, ca unul ce vede bine diferenţa. Impresia pe care o aveam în această privinţă era că el se deosebea tocmai prin aceea că vedea deosebirea. Guglielmo se sustrăsese îndatoririlor Inchiziţiei pentru că nu mai ştia s-o vadă. De-asta nu izbutea să-mi vorbească mie despre acel misterios fra Dolcino. Dar atunci era foarte clar (îmi spuneam) că Guglielmo pierduse puterea de la Dumnezeu, care nu numai că te învaţă cum să vezi deosebirea, ci, ca să zicem aşa, le dă aleşilor săi înzestrarea aceasta de a face deosebirea. Ubertino şi Chiara din Montefalco (care era totuşi înconjurată de păcătoşi) rămăseseră sfinţi tocmai pentru că ştiau să facă deosebirea. Asta şi nu altceva era sfinţenia.

Dar de ce Guglielmo nu ştia să facă deosebirea? Era totuşi un om atât de pătrunzător, iar în ceea ce priveşte faptele din natură putea să observe dintr-o dată cea mai măruntă nepotrivire. Şi cea mai măruntă înrudire dintre lucruri...

Eram cufundat în asemenea gânduri, şi Guglielmo îşi termina de băut laptele, când am auzit că ne salută cineva. Era Aymaro din Alexandria, pe care-l cunoscuserăm în *scriptorium,* şi la care mă uimise expresia feţei, înclinată spre un rânjet veşnic, ca şi cum nu izbutea niciodată să se convingă de îngâmfarea tuturor făpturilor omeneşti, şi totodată nu acorda prea mare însemnătate acestei tragedii cosmice.

— Ei, ia spune, frate Guglielmo, ai ajuns să te obişnuieşti cu spelunca asta de demenţi?

— Mi se pare un loc cu oameni admirabili prin sfinţenia şi prin ştiinţa lor, a spus Guglielmo cu băgare de seamă.

— Era. Când abaţii făceau pe abaţii şi bibliotecarii pe bibliotecarii. Acum ai văzut ce-i acolo, şi arăta spre etajul de sus, neamţul acela pe jumătate mort, cu ochi de orb, stă să asculte cu credinţă aiurelile acelui spaniol orb cu ochi de mort, de parcă ar sta să sosească Antichristul în fiecare dimineaţă; se scotocesc pergamente, dar cărţi noi foarte puţine intră... Noi suntem aici, şi acolo, jos, în oraş se face treaba... Pe vremuri lumea se guverna prin abaţiile noastre. Azi, aţi văzut, împăratul ne foloseşte ca să-i trimită aici pe prietenii lui ca să se întâlnească cu duşmanii lui (ştiu câte ceva despre misiunea domniei tale, călugării vorbesc, vorbesc, n-au alta de făcut), dar dacă vrea să cerceteze ce se petrece în ţara asta, stă în oraşe. Noi stăm şi culegem griul şi creştem orătănii, şi acolo jos se schimbă coţi de mătase pe bucăţi de in, şi bucăţi de in pe saci de mirodenii, şi toate laolaltă pe grămezi de bani. Noi ne păzim tezaurul nostru, dar acolo jos se strâng tezaure. Şi chiar cărţi. Şi mai frumoase decât ale noastre.

— Bineînţeles, pe lume se petrec multe lucruri noi. Dar de ce gândeşti că de vină e Abatele?

— Pentru că a dat biblioteca pe mâna străinilor şi conduce abaţia ca pe-o cetăţuie care s-a ridicat în apărarea bibliotecii. O abaţie benedictină pe aceste meleaguri italiene ar trebui să fie un loc unde italienii să hotărască pentru treburile italiene. Ce fac italienii astăzi, când nu au nici măcar un papă? Fac negoţ şi meşteresc şi sunt mai bogaţi decât regii Franţei. Atunci să facem şi noi aşa, şi dacă ştim să facem cărţi frumoase, să le facem pentru universităţi, şi să ne amestecăm în tot ce se petrece jos, în vale, nu zic în treburile împăratului, cu toată cinstirea pentru misiunea domniei tale, frate Guglielmo, dar în cele pe care le fac bolognezii, sau florentinii. Putem controla aici trecerea peregrinilor sau a negustorilor, care intră din Italia în Provenţa şi viceversa. Să deschidem biblioteca pentru textele în vulgară, şi vor veni aici la noi şi cei care nu mai scriu în latină. Şi, în schimb, suntem controlaţi de un grup de străini care continuă să conducă biblioteca de parcă la Cluny ar mai fi încă

abate bunul Odillon.

— Dar Abatele este italian, a spus Guglielmo.

— Abatele nu contează deloc aici, a spus Aymaro, tot cu un rânjet. În loc de cap are un dulap al bibliotecii. E mâncat de carii. Ca să-l amărască pe papă, lasă abaţia să fie invadată de călugăraşii aceia... vorbesc despre ereticii aceia, frate, care au fugit din ordinul preasfânt al domniei tale... şi ca să fie pe placul împăratului îi cheamă pe acei călugări din toate mănăstirile din nord, ca şi cum la noi n-ar fi copişti din cei mai dăruiţi şi oameni care să ştie greaca şi araba, ca şi cum la Florenţa şi la Pisa n-ar exista fii de negustori bogaţi şi deschişi la inimă, care să intre de bunăvoie în ordin, dacă ordinul le-ar da putinţa să sporească puterea şi cinstirea tatălui. Dar aici îngăduinţa faţă de cele lumeşti se recunoaşte doar când este vorba de a îngădui nemţilor să... oh, Doamne, Dumnezeule, trăsneşte limba mea care spune lucruri ce nu se cuvin!

— În abaţie se petrec lucruri care nu se cuvin? a întrebat ca din întâmplare Guglielmo, mai turnându-şi puţin lapte.

— Şi călugărul e un om, a rostit cu înţelepciune Aymaro. Apoi a adăugat: Dar aici sunt mai puţini oameni decât în altă parte. Şi să fie clar că ceea ce am spus... n-am spus.

— Foarte interesant, a zis Guglielmo. Şi acestea sunt părerile dumitale sau ale mai multora care gândesc ca domnia ta?

— Ale multora, ale multora. Ale multora care acum sunt foarte îndureraţi de nenorocirea care s-a abătut peste Adelmo: dar dacă în prăpastie ar fi murit unul care cutreiera prin bibliotecă mai mult decât trebuie, n-ar mai fi fost nemulţumiţi.

— Adică ce vrei să spui?

— Am spus şi aşa prea multe. Aici vorbim prea mult, ţi-ai dat seama de asta. Aici nu mai păstrează nimeni tăcerea, pe de o parte. Iar pe de alta, o păstrează prea mult. Aici, în loc să se tacă sau să se vorbească, ar trebui să se facă ceva. În epoca de aur a ordinului nostru, dacă un abate nu era făcut să fie abate, un pahar zdravăn de vin otrăvit şi se deschidea succesiunea. Am spus lucrurile acestea, se înţelege, frate Guglielmo, nu ca să clevetesc în privinţa Abatelui sau a altor confraţi. Să mă ferească Dumnezeu, nu am viciul cel spurcat al clevetirii. Dar n-aş vrea ca Abatele să te fi rugat să faci

cercetări asupra mea sau a altora, precum Pacifico din Tivoli sau Pietro din Sant' Albano. Noi n-avem nici o legătură cu poveştile legate de bibliotecă. Dar am vrea să avem ceva mai multă. Aşa că dibuieşte cuibul acesta de şerpi, dumneata, care ai ars atâţia eretici.

— Eu n-am ars niciodată pe nimeni, a spus cu asprime Guglielmo.

— Zic şi eu aşa, a încuviinţat Aymaro zâmbind larg. Vânătoare bună, frate Guglielmo, dar fii cu băgare de seamă noaptea.

— De ce nu ziua?

— Pentru că ziua aici se curariseşte trupul cu ierburi bune, iar noaptea se îmbolnăveşte cu ierburi rele. Să nu crezi că a fost aruncat în prăpastie de mâinile cuiva, sau că mâinile cuiva l-au cufundat pe Venanzio în sânge. Aici cineva nu vrea ca fraţii călugări să hotărască singuri unde să meargă, ce să facă şi ce să citească. Şi se folosesc de forţele infernului, sau ale necromanţilor, prieteni ai infernului, pentru a tulbura minţile celor curioşi.

— Vorbeşti de părintele erborist?

— Salvatore din Sant' Emmerano este un om cinstit. Fireşte, neamţ el, neamţ Malachia...

Şi după ce a mai dovedit o dată că nu este dornic să clevetească, Aymaro a urcat să se apuce de lucru.

— Ce o fi vrut să spună? am întrebat.

— Totul şi nimic. O abaţie este întotdeauna un loc în care călugării se luptă între ei ca să atragă de partea lor conducerea comunităţii. Chiar şi la Melk, dar poate că fiind novice nu vei fi avut posibilitatea să-ţi dai seama. Dar în ţara ta cucerirea conducerii unei abaţii însemnează cucerirea locului din care se ia legătura direct cu împăratul. În ţara asta, în schimb, treburile stau altfel, împăratul e departe, chiar când coboară până la Roma. Nu mai există o curte, acum, nici măcar cea papală. Sunt oraşele, ţi-ai dat seama.

— Aşa e, şi am rămas surprins. Oraşul în Italia e ceva cu totul altfel decât prin părţile noastre... Nu este doar un loc în care să trăieşti, ci este un loc în care se iau hotărâri, toţi se află mereu în piaţă, contează mai mult magistraţii cetăţeni decât împăratul sau papa. Sunt... ca tot atâtea regate...

— Şi regii sunt negustori. Şi armele lor sunt banii. Banii au o funcţie, în Italia, deosebită de cea din ţara mea, sau din a ta. Peste tot circulă banii, dar mare parte din viaţă este încă controlată şi organizată de schimburile de bunuri, pui de găină sau snopi de grâu, sau o seceră, sau un car, şi banii slujesc la procurarea acestor bunuri. Ai văzut că în oraşele italiene, în schimb, bunurile slujesc ca să se procure cu ele bani. Iar preoţii, episcopii, ba chiar şi ordinele religioase trebuie să-şi facă socotelile în bani. Şi de aceea, firește, revolta faţă de putere se arată ca o îndemnare la sărăcie, şi se revoltă contra puterii cei care sunt înlăturaţi de la relaţiile cu banii, şi orice îndemn la sărăcie naşte atâta frământare şi atâtea dezbateri, şi întreg oraşul, de la episcop până la magistrat, îl socoate drept duşman al său pe cel care propovăduieşte sărăcia. Inchizitorii simt duhoarea diavolului acolo unde cineva s-a răzvrătit împotriva duhorii bălegarului diavolesc. Şi atunci vei înţelege, deci, la ce anume se gândeşte Aymaro. O abaţie benedictină, în epoca de aur a ordinului, era un loc în care păstorii mânau turmele de credincioşi. Aymaro vrea să se întoarcă tradiţia. Numai că viaţa turmei s-a schimbat, şi abaţia se poate întoarce la tradiţie (la gloria ei, la puterea ei; de odinioară) numai dacă primeşte noul obicei ale turmei, devenind alta. Şi cum azi turma se domină aici nu cu armele şi cu strălucirea ritualurilor, ci prin controlul banilor, Aymaro vrea ca tot, tot, tot ce face abaţia, ba chiar şi biblioteca, să devină un mare atelier şi să fabrice bani.

— Şi ce legătură are asta cu crimele, sau cu crima?

— Încă nu ştiu. Dar acum aş vrea să mă duc sus. Hai.

Călugării se apucaseră de treabă. În *scriptorium* domnea liniştea, dar nu era liniştea aceea rodnică a sufletelor. Berengario, care sosise ceva mai înaintea noastră, ne-a primit încurcat. Ceilalţi călugări şi-au ridicat capul de la munca lor. Ştiau că eram aici ca să descoperim ceva în legătură cu Venanzio, iar direcţia privirilor lor ne-a îndreptat atenţia asupra unui loc gol, sub o fereastră care se deschidea înăuntru, în octogonul central.

Deşi ziua era foarte friguroasă, temperatura în *scriptorium era* foarte plăcută. Nu degeaba fusese aşezat deasupra bucătăriilor de la care venea destulă căldură, şi pentru că hornurile celor două

cuptoare, aflate dedesubt, treceau prin lăuntrul pilaştrilor care sprijineau cele două scări răsucite din turnurile de apus şi miazăzi. Cât priveşte turnul de miazănoapte, aflat în cealaltă parte a sălii celei mari, nu avea scară, ci un cămin mare care ardea răspândind o căldură binefăcătoare. Şi apoi podeaua fusese acoperită cu paie, care făceau să nu ni se audă paşii. Aşadar, colţul cel mai puţin încălzit era cel al turnului de răsărit, şi chiar am băgat de seamă că, deşi rămâneau locuri goale faţă de câţi călugări erau la treabă, toţi încercau să se ferească de mesele aşezate în direcţia aceea. Când mai târziu mi-am dat seama că scara în spirală a turnului de răsărit era singura care ducea nu numai în jos, spre refec-tor, ci şi în sus, spre bibliotecă, m-am întrebat dacă nu cumva un calcul înţelept potrivise încălzitul sălii în aşa fel încât călugării să nu fie îndemnaţi să cerceteze partea aceea, şi să fie mai uşor pentru bibliotecar să controleze intrarea în bibliotecă. Dar poate că exageram în bănuielile mele, ajungând o biată maimuţă a maestrului meu, pentru că am găsit numai-decât că socoteala asta n-ar fi dat prea bune rezultate în timpul verii, dacă nu cumva (mi-am spus) tocmai locul acesta era cel mai însorit, vara, şi deci şi pentru asta cel mai ocolit.

Masa bietului Venanzio era aşezată cu spatele spre căminul cel mare, şi era una dintre cele mai căutate. Petrecusem până atunci o mică parte din viaţa mea într-un. *scriptorium,* dar după aceea am petrecut destulă, şi ştiu câtă suferinţă îndură un scrib, un copist şi un cărturar petrecând la masa lui lungile ceasuri de iarnă, cu degetele înţepenindu-i pe condei (când chiar şi la o temperatură obişnuită, după ce scrie şase ori în şir, face la degete spăimântătoarea crampă a scriitorului, şi degetul cel mare îl doare de parcă i-ar fi fost strivit). Şi aşa se explică de ce găsim adesea pe marginea manuscriselor fraze lăsate de copist ca mărturie a suferinţei răbdate (sau nerăbdate) precum: „Har Domnului, curând se întunecă", sau „Oh, de-aş avea un pahar mare de vin", sau chiar „Azi e frig, lumina e slabă, pânza asta e pieloasă, ceva nu merge". Cum spune şi proverbul străvechi, trei degete ţin pana, dar tot corpul munceşte. Şi se canoneşte.

Dar vorbeam despre masa lui Venanzio. Mai mică decât celelalte, ca de altfel toate cele aşezate înăuntrul încăperii octogonale, hărăzite cărturarilor, în vreme ce mult mai mari erau

cele de sub ferestrele de pe pereţii din afară, hărăzite miniaturiştilor şi copiştilor. De altfel şi Venanzio lucra cu un pupitru, pentru că folosea, desigur, manuscrise împrumutate de abaţie, pe care le copia. Sub masă erau aşezate rafturi joase, unde se îngrămădeau foi neegale, şi întrucât toate erau în latineşte, am dedus din asta că erau traducerile lui cele mai proaspete. Scrise în grabă, nu alcătuiau pagini de carte şi probabil că aveau să fie mai apoi încredinţate unui copist şi unui miniaturist. De aceea cu greu s-ar fi putut citi. Printre foi, nişte cărţi în greceşte. O altă carte grecească era deschisă pe pupitru, operă după care Venanzio îşi îndeplinise, în zilele ce trecuseră, munca lui de traducător. Eu nu ştiam încă limba greacă pe atunci, dar maestrul meu a citit titlul şi a spus că erau *Metamorfozele* lui Apuleius, o poveste păgână despre care auzisem vorbindu-se ca despre o operă nepotrivită de a fi citită de novici.

— Cum de făcea Venanzio această traducere? l-a întrebat Cruglielmo pe Berengario, aflat lângă noi.

— A fost cerută abaţiei de către seniorul din Milano, şi abaţia va avea din asta dreptul de preemţiune privind producerea de vinuri pe unele proprietăţi aflate la răsărit. Berengario a arătat cu mâna departe. Dar a mai adăugat numaidecât: Asta nu însemnează că abaţia se pretează la munci negustoreşti pentru laici. Dar comitentul s-a străduit până când acest manuscris ne-a fost împrumutat de dogele Veneţiei, care-l avea de la împăratul Bizanţului, şi când Venanzio avea să termine munca lui aveam să facem două copii, una pentru comitent şi alta pentru biblioteca noastră.

— Care, aşadar, nu se dă în lături să primească şi poveşti păgâne, a spus Guglielmo.

— Biblioteca e dovada adevărului şi a greşelii, a spus atunci o voce din spatele nostru. Era Jorge. Încă o dată m-am mirat (dar mai mult aveam să mă mir în zilele ce au urmat) de felul neaşteptat în care bătrânul acela apărea pe negândite, ca şi cum noi nu-l vedeam pe el, dar el ne vedea pe noi. M-am întrebat chiar ce făcea un orb în *scriptorium,* dar am înţeles după aceea că Jorge era omniprezent în toate locurile din abaţie. Şi adesea şedea în *scriptorium,* aşezat pe o laviţă lângă cămin, şi părea că urmăreşte tot ce se petrece în încăpere. 0 dată l-am auzit întrebând de la locul lui cu voce tare: „Cine urcă?", şi i se adresa lui Malachia care, cu paşii înăbuşiţi de

paie, se îndrepta spre bibliotecă. Toţi călugării îl ţineau în multă preţuire şi se duceau la el ca să-i citească fragmente pe care le înţelegeau anevoie, cerându-i părerea pentru vreo scolie, sau lămuriri de felul cum să reprezinte un animal sau un sfânt. Şi el privea în gol cu ochii lui stinşi, ca şi cum ar fi cercetat cu atenţie pagini pe care le-ar fi avut vii în memorie, şi răspundea că falşii proroci sunt îmbrăcaţi ca episcopii şi că le ies broaşte din gură, sau care erau pietrele ce trebuiau să împodobească zidurile Ierusalimului ceresc, sau că arimaşpii sunt reprezentaţi în planşe alături de pământurile preotului Ioan — povăţuindu-i să nu exagereze făcându-i atrăgători în monstruozitatea lor, pentru că era de ajuns să fie închipuiţi ca nişte embleme, lesne de recunoscut, şi nu clocotind de pofte sau respingători până la râs.

O dată l-am auzit sfătuindu-l pe un scoliast cum să interpreteze o *recapitulatio* în textele lui Ticanius, după înţelegerea Sfântului Augustin, aşa încât să le ocolească erezia donatistă. Altă dată l-am auzit dând sfaturi despre felul cum, comentând, să-i distingi pe eretici de schismatici. Sau chiar spunând, unui studios încremenit, ce carte trebuie să caute în catalogul bibliotecii şi aproape în ce pagină ar fi putut găsi menţionată problema lui, asigurându-l că bibliotecarul i-ar fi dat-o, cu siguranţă, întrucât era vorba de o operă inspirată de Dumnezeu. În sfârşit, altă dată l-am auzit spunând că o asemenea carte nu trebuia căutată pentru că exista, e adevărat, în catalog, dar fusese distrusă de şoareci cu cincizeci de ani în urmă, şi *om* făcea praf între degetele oricui ar fi atins-o. El era, aşadar, memoria însăşi a bibliotecii şi sufletul *scriptorium*-ului. Uneori îi ameninţa pe călugării care pălăvrăgeau între ei: „Grăbiţi-vă să lăsaţi mărturie despre adevăr, pentru că a sosit ceasul", şi se referea la venirea Antichristului.

— Biblioteca e dovada adevărului şi a greşelii, a spus Jorge.

— Fără îndoială. Lui Apuleius din Madaura i-a mers faima de mag, a zis Guglielmo. Dar fabula aceasta conţine sub straiul propriilor născociri o morală din cele bune, pentru că ne învaţă cât de greu se plătesc propriile greşeli, şi apoi cred că povestea omului prefăcut în măgar se referă la prefacerea sufletului care cade în păcat.

— Tot ce se poate, a spus Jorge.

— Aşa că acum înţeleg de ce Venanzio, în timpul discuţiei aceleia de care mi-a vorbit ieri, era interesat de problemele comediei; pentru că şi comediile de felul acesta pot fi puse alături de comediile anticilor. Şi unele şi altele nu povestesc despre oameni care să existe cu adevărat, precum face tragedia, dar, spune Isidor, sunt născociri: *„fabulae poetae a fando nominaverunt quia non sunt res factae sed tantum loquendo ftctae”...*

În primul moment nu am înţeles de ce Guglielmo se cufundase în discuţia aceea atât de savantă şi tocmai cu un om care părea că nu iubeşte asemenea probleme, dar răspunsul lui Jorge mi-a arătat cât de subtil fusese maestrul meu.

— În ziua aceea nu se discuta despre comedii, ci doar de îngăduinţa râsului, a spus Jorge încruntându-se.

Şi eu îmi aminteam foarte bine că atunci când Venanzio se referise la discuţia aceea, chiar cu o zi mai înainte, Jorge declarase că nu-şi aducea aminte de ea.

— Ah, a spus Guglielmo, părând să nu ia seama la asta, credeam că aţi vorbit despre minciunile preoţilor şi despre enigmele ascunse...

— Se vorbea despre râs, a răspuns Jorge. Comediile erau scrise de păgâni pentru a-i îndemna pe spectatori la râs, şi rău făceau. Domnul Nostru Iisus Christos nu a spus niciodată comedii sau fabule, ci doar parabole simple şi clare care ne instruiesc alegoric despre cum să dobândim paradisul, amin.

— Mă întreb, a spus Guglielmo, de ce domnia ta eşti atât de Potrivnic gândului că Iisus a râs şi el vreodată? Eu cred că râsul este un leac bun, ca şi băile, pentru a curarisi umorile şi celelalte beteşuguri ale trupului, cu osebire melancolia.

— Băile sunt un lucru bun, a spus Jorge, şi chiar Aquinate ne îndeamnă la ele pentru a înlătura tristeţea, care poate să ne suferinţă grea când nu se datoreşte unui beteşug ce nu poate fi tămăduit cu îndrăzneala. Băile refac echilibrul umorilor. Râsul zgâlţâie corpul, strică trăsăturile feţei, îl face pe om să semene cu maimuţa.

— Maimuţele nu râd, râsul îi este dat numai omului, este semnul raţionalităţii lui, a spus Guglielmo.

— Şi cuvântul este semnul raţionalităţii umane, şi prin cuvinte

poate fi hulit Dumnezeu. Nu tot ce aparţine numai omului este cu necesitate bun. Râsul este semnul neroziei. Cine râde nu crede în lucrul de care se râde, dar nici nu-l urăşte. Şi deci a râde de rău înseamnează a nu fi gata să lupţi împotriva lui, şi a râde de bine înseamnează a nu cunoaşte puterea cu care binele se răspândeşte singur. Tocmai de aceea Regula spune: *„decimus humilitatis gradus est si non sit facilis ac promptus in risu, quia scriptum est: stultus in risu exaltat vocem suam”*.

— Quintilianus, l-a întrerupt maestrul meu, spune că râsul trebuie înlăturat în panegiric, din demnitate, dar este de încurajat în multe alte cazuri. Tacitus laudă ironia lui Calpurnius Pisone, Plinius cel Tânăr a scris: *„ahquando praeterea rido, jocor, ludo, homo sum”*.

— Erau păgâni, a răspuns Jorge. Regula spune: *„scurrili-tates vero vel verba otiosa et risum moventia aeterna clausura in omnibus locis damnamus, et ad talia eloquia discipulum aperire os non permittitur”*.

— Totuşi, când cuvântul lui Christos biruise pe pământ, Sinesius din Cirene spune că divinitatea a ştiut să amestece în chip armonios comicul cu tragicul, şi Elius Spatianus spune despre împăratul Adrian, om cu purtări alese şi cu suflet *naturaliter* creştin, că a ştiut să combine momente de veselie cu momente de seriozitate. Şi, în sfârşit, Ausonius recomandă să se cumpănească seriozitatea şi gluma.

— Dar Paulinus din Nola şi Clement din Alexandria ne-au prevenit împotriva acestor sminteli şi Sulpitius Severus spune că Sfântul Martin n-a fost văzut niciodată, de nimeni, nici pradă mâniei, nici pradă râsului.

— Cu toate acestea, aminteşte anumite răspunsuri *spiri-tualiter salsa* ale Sfântului, a spus Guglielmo.

— Erau înţelepte şi potrivite momentului, nu ridicole. Sfântul Ephraim a scris o pareneză împotriva râsului călugărilor şi în *De habitu et conversatione monachorum* sfătuieşte să se ocolească obscenităţile şi ghiduşiile ca şi cum ar fi venin de viespi.

— Dar Hildebertus a spus: *„admittendo tibijoca sunt post seriaquaedam, sed tamen et dignis et ipsa gerenda modis”*. Şi Ioan

din Salisbury a îngăduit o ilaritate modestă. Şi, în sfârşit, Ecleziastul, din care ai citat fragmentul la care se referă Regula domniei tale, unde se spune că râsul este dovada smintirii, îngăduie măcar un râs în tăcere, al sufletului netulburat.

— Sufletul este netulburat numai când contemplă adevărul şi se bucură de binele săvârşit, iar despre adevăr şi bine nu se râde. Iată de ce Christos nu râdea. Râsul este izvor de îndoială.

— Dar uneori este drept să te îndoieşti.

— Nu văd motiv pentru asta. Când te îndoieşti trebuie să te întorci înspre o autoritate, înspre cuvintele unui părinte sau ale unui doctor, şi orice motiv de îndoială încetează. Îmi pari adăpat la doctrine îndoielnice, ca acelea ale logicienilor de la Paris. Dar Sfântul Bernard a ştiut să intervină foarte bine împotriva jugănitului Abelard, care voia să treacă toate problemele prin sita rece şi fără viaţă a unei raţiuni neluminate de Scripturi, rostind sentenţios: e aşa sau nu e aşa. Desigur, cel ce acceptă aceste idei din cale-afară de periculoase poate să aprecieze şi jocul celui ignorant care râde de ceea ce are un singur adevăr pe care trebuie să-l ştim, carele a fost spus o dată pentru totdeauna. Şi râzând aşa, cel ignorant spune implicit: *JDeus non est”*.

— Venerabile Jorge, domnia ta îmi pari nedrept când îl socoteşti jugănit pe Abelard, pentru că ştii foarte bine că a fost adus în asemenea condiţie din pricina nedreptăţii altuia...

— Pentru păcatele lui. Pentru trufia încrederii lui în raţiunea omului. Astfel credinţa celor simpli este batjocorită, tainele Domnului date pe faţă (sau s-a încercat asta, smintiţi cei care au încercat), probleme care priveau lucrurile cele mai înalte au fost tratate fără pic de teamă, au fost luaţi în bătaie de joc părinţii Bisericii deoarece socotiseră că asemenea probleme trebuiau mai degrabă ocolite decât dezvăluite.

— Nu sunt de acord, venerabile Jorge. Dumnezeu ne cere să ne exercităm raţiunea asupra multor lucruri ascunse, în privinţa cărora Scriptura ne-a lăsat liberi să hotărâm. Şi când cineva îţi propune să crezi într-o afirmaţie, domnia ta trebuie să cercetezi dacă este acceptabilă, întrucât raţiunea noastră a fost făcută de Dumnezeu şi ceea ce place raţiunii noastre nu poate să nu placă şi raţiunii divine, despre care, de altfel, nu Ştim decât ceea ce, prin analogie şi adesea

prin negare, extragem prin puterea minţii noastre. Şi atunci vezi că uneori, Pentru a mina falsa autoritate a unei idei absurde care repugnă raţiunii, şi râsul poate să fie un instrument potrivit. Adesea râsul slujeşte şi pentru a-i face de ruşine pe cei răi şi a le scoate la iveală sminteala. Se povesteşte de Sfântul Maurus că paginii l-au băgat în apă clocotită şi el s-a plâns că baia era prea rece; guvernatorul păgân a băgat ca smintitul mâna în apă ca să controleze şi s-a opărit. Frumoasă faptă a acelui sfânt martir care i-a ridiculizat pe duşmanii credinţei. Jorge a rânjit:

— Şi în episoadele pe care le povestesc predicatorii se găsesc multe născociri. Un sfânt vârât în apă clocotită suferă pentru Christos şi îşi reţine ţipetele, nu se joacă cu păgânii spunând vorbe copilăreşti.

— Vezi? a spus Guglielmo, povestea asta îţi dezgustă raţiunea şi o socoteşti ridicolă! Chiar şi fără să scoţi o vorbă şi stăpânindu-ţi buzele, domnia ta râzi de ceva pe care vrei ca nici eu să nu-l iau în serios. Râzi de râs, dar râzi.

Jorge făcu un gest de sâcâială.

— Jucându-te cu râsul mă îndemni la vorbe goale. Dar domnia ta să ştii că Iisus nu râdea.

— Nu sunt sigur. Când îi pofteşte pe farisei să arunce prima piatră, când întreabă al cui este chipul de pe moneda ce se plătea ca tribut, când se joacă cu vorbele şi spune *„Tu es petrus”*, eu cred că spunea lucruri de duh, ca să-i încurce pe păcătoşi, ca să-i încurajeze pe ai săi. Vorbeşte cu duh şi atunci când i se adresează lui Caiafa şi-i spune: „Tu ai spus-o”. Şi Ieronimus, când îl comentează pe Ieremia, acolo unde Dumnezeu îi spune Ierusalimului *„nudavi femora contra faciem tuam”* lămureşte: *„sive nudabo et relevabo femora et posteriora tua”*. Deci chiar şi Dumnezeu se adresează cu vorbe de duh ca să-i încurce pe cei pe care vrea să-i pedepsească. Şi ştii foarte bine că în momentul cel mai înflăcărat al luptelor dintre cluniacenzi şi cistercenzi, primii i-au învinuit pe ceilalţi, ca să-i facă de râs, că nu purtau pantaloni pe dedesubt. Iar în *Speculum Stultorum* se povesteşte despre asinul Brunello că se întreabă ce s-ar întâmpla dacă în timpul nopţii vântul ar ridica învelitoarele şi călugărului i s-ar vedea cele ruşinoase.

Călugării din jur au râs şi Jorge s-a înfuriat.

— Îi tărăşti pe confraţii noştri într-o petrecere de nebuni. Ştiu că se obişnuieşte la franciscani să-şi atragă simpatia poporului cu nerozii de felul acesta, dar despre asemenea *ludi* am a vă spune ceea ce zice un vers pe care l-am auzit de la unul dintre predicatorii domniilor voastre: *„turn podex carmen extulit horridulum”.*

Dojana era puţin cam prea aspră, Guglielmo fusese cam neobrăzat, dar acum Jorge îl învinuia că trage pârţuri pe gură. M-am întrebat dacă răspunsul acesta necruţător nu însemna cumva o poftire, din partea bătrânului călugăr, de a ieşi din *scriptorium.* Dar l-am văzut pe Guglielmo, atât de bătăios ceva mai înainte, făcându-se blând ca un miel.

— Îţi cer iertare, venerabile Jorge, a spus el. Gura mea mi-a trădat gândurile, nu voiam să fiu lipsit de respect faţă de domnia ta. Poate că ceea ce spui este adevărat şi eu greşesc.

În faţa acestui act de aleasă umilinţă, Jorge a scos un mârâit care poate că exprima atât satisfacţia, cât şi iertarea, şi n-a putut face altceva decât să se întoarcă la locul lui, în vreme ce călugării, care în timpul discuţiei se apropiaseră treptat, treptat, se reîntorceau la mesele lor de lucru. Guglielmo a îngenuncheat din nou în faţa mesei lui Venanzio şi a reînceput să răsfoiască hârtiile. Cu răspunsul său atât de umil, Guglielmo îşi câştigase câteva secunde de linişte. Şi ceea ce a văzut în acele secunde i-a inspirat cercetările din noaptea ce avea să vină.

Au fost, într-adevăr, puţine secunde. Bencio s-a apropiat numaidecât, prefăcându-se că-şi uitase condeiul său de fier pe masă când venise să asculte discuţia cu Jorge, şi i-a şoptit lui Guglielmo că voia să-i vorbească numaidecât, dându-i întâlnire în spatele băilor. I-a spus s-o ia înainte, că el avea să-l ajungă repede din urmă.

Guglielmo a pregetat o clipă, apoi l-a chemat pe Malachia, care de la masa lui de bibliotecar de lângă catalog urmărise tot ce se întâmplase, şi l-a rugat, în virtutea împuternicirii pe care i-o dăduse Abatele (şi a folosit cât a putut acest privilegiu), să pună pe careva de pază la masa lui Venanzio, pentru că socotea folositor pentru cercetarea lui ca nimeni să nu se apropie în toată ziua aceea, până când el nu se va putea întoarce. A spus-o cu voce tare, fiindcă în felul acesta îl însărcina nu numai pe Malachia să-i supravegheze pe

călugări, ci şi pe călugări să-l supravegheze pe Malachia. Bibliotecarul n-a putut decât să încuviinţeze şi Guglielmo s-a îndepărtat, împreună cu mine.

În timp ce străbăteam grădina şi ne apropiam de băile aflate în spatele clădirilor spitalului, Guglielmo a observat:

— Se pare că multora nu le place ca eu să pun mâna pe ceva ce se află deasupra sau dedesubtul mesei lui Venanzio.

— Adică pe ce?

— Am impresia că n-o ştiu nici măcar cei cărora nu le place treaba asta.

— Deci Bencio n-are nimic să ne spună şi vrea doar să ne depărteze de *scriptorium?*

— Asta vom afla-o numaidecât, a spus Guglielmo. Şi într-adevăr Bencio a venit numaidecât după noi.

Ziua a doua
Sexta

în care Bencio spune o poveste ciudată de unde reies lucruri puţin edificatoare despre viaţa abaţiei

Ceea ce ne-a spus Bencio a fost destul de încurcat. Părea într-adevăr că ne trăsese deoparte pentru a ne îndepărta de *scriptorium,* dar se părea şi că, neputând născoci un pretext demn de crezare, ne-a spus şi nişte frânturi dintr-un adevăr mult mai cuprinzător pe care el îl ştia.

Ne-a spus că dimineaţa stătuse la îndoială, dar că acum, după o mai îndelungată chibzuială, socotea că Guglielmo trebuie să ştie adevărul. În timpul faimoasei conversaţii despre râs, Berengario se referise la *finis Africae.* Ce era? Biblioteca era plină de secrete, şi mai ales de cărţi care nu fuseseră date niciodată călugărilor să le citească. Bencio fusese surprins de cuvintele lui Guglielmo despre cercetarea raţională a ideilor. El socotea că un călugăr învăţat avea dreptul să cunoască tot ce era păstrat în bibliotecă, a spus cuvinte pline de patimă împotriva conciliului de la Soissons, care-l condamnase pe Abelard, şi în timp ce vorbea ne-am dat seama că acest călugăr, încă tânăr, care se delecta cu retorica, era stăpânit de porniri spre independenţă şi că se chinuia, răbdând lanţurile pe care disciplina abaţiei le punea curiozităţii intelectului său. Eu am fost întotdeauna învăţat să nu am încredere într-o asemenea curiozitate, dar ştiu că maestrului meu o atitudine de felul acesta nu-i displăcea, şi mi-am dat seama că Bencio îi era pe plac şi că avea încredere în el. În sfârşit, Bencio ne-a spus că nu ştia despre ce secrete vorbiseră Adelmo, Venanzio şi Berengario, dar că nu i-ar fi fost cu supărare dacă din întâmplarea aceea atât de tristă ar fi răzbătut o picătură de lumină despre felul cum era administrată biblioteca, şi că avea totuşi credinţa că maestrul meu, aşa cum dibuise iţele problemei pe care o cerceta, avea să găsească cu acest prilej şi nişte elemente care să-l îndemne pe Abate să domolească asprimea disciplinei intelectuale care-i apăsa pe călugări — veniţi de atât de departe, ca şi el, tocmai ca să-şi hrănească mintea cu minunăţiile ascunse în vintrea nemărginită a bibliotecii.

Eu cred că Bencio era sincer când spunea că aştepta de la anchetă toate acestea. Dar probabil că, în acelaşi timp, voia, cum prevăzuse Guglielmo, să poată scotoci primul prin masa lui Venanzio, devorat cum era de curiozitate, şi ca să ne ţină departe de ea era gata să ne dea în schimb alte informaţii. Şi iată care au fost acelea.

Berengario era stăpânit, şi acum mulţi călugări ştiau asta, de o nesănătoasă slăbiciune pentru Adelmo, aceeaşi slăbiciune cu ale cărei nenorociri mânia dumnezeiască lovise Sodoma şi Gomora. Aşa s-a exprimat Bencio, poate din respect pentru frageda mea vârstă. Dar cine şi-a petrecut adolescenţa într-o mănăstire ştie că, chiar dacă a rămas neprihănit, a auzit destul de mult vorbindu-se de patimile acestea, şi uneori a trebuit să se păzească de asalturile celor înrobiţi de asemenea patimi. Pe când eram călugăraş, nu primisem chiar şi eu, la Melk, de la un călugăr mai în vârstă, foi de hârtie cu versuri care de obicei se trimit femeilor? Juruinţele monahale ne ţin departe de cloaca aceea de vicii care este trupul femeii, dar adesea ne poartă spre alte greşeli. Pot eu, oare, în sfârşit, să nu recunosc că bătrâneţea mea este şi astăzi chinuită de diavolul meridian când mi se întâmplă să întârzii cu privirea în cor asupra chipului imberb al unui novice, curat şi proaspăt ca o copilă?

Spun aceste lucruri nu pentru a pune la îndoială alegerea ce am făcut pentru a mă dedica vieţii de călugăr, ci pentru a justifica greşelile multora cărora această sfântă povară li se pare apăsătoare. Poate pentru a justifica păcatul cel îngrozitor al lui Berengario. Dar se pare, după Bencio, că acest călugăr îşi săvârşea păcatul într-un chip şi mai dezgustător, adică folosind armele şantajului pentru a dobândi de la alţii ceea ce virtutea şi mediul înconjurător ar fi trebuit să-i sfătuiască să nu dăruiască.

Deci, mai de mult călugării făceau glume pe seama acelor priviri dulci pe care Berengario le arunca lui Adelmo, care se Pare că era foarte atrăgător. În timp ce Adelmo, cu totul îndrăgostit de munca lui, singura de la care aştepta mulţumire, se îngrijea prea puţin de patima lui Berengario. Dar Poate, cine ştie, el nu bănuia că sufletul său, în străfunduri, îl îndemna la aceeaşi fărădelege. Fapt e că Bencio ne-a spus că surprinsese un dialog între Adelmo şi Berengario, în care Berengario, referindu-se la un secret pe care

Adelmo îi cerea să i-l destăinuie, îi propunea ruşinosul târg pe care lectorul cel mai neprihănit şi-l poate închipui. Şi se pare că Bencio a auzit din gura lui Adelmo vorbe de învoire, spuse aproape cu plăcere. Ca şi cum, se încumeta Bencio să ne spună, Adelmo n-ar fi voit altceva de fapt, şi i-ar fi ajuns să găsească un motiv oarecare pentru a se învoi la pofta carnală. Semn, argumenta Bencio, că secretul lui Berengario trebuie să fi privit nişte taine ale ştiinţei, aşa încât Adelmo să poată nutri iluzia de a se învoi cu un păcat al cărnii pentru a satisface o necesitate a intelectului. Şi, a adăugat Bencio cu un surâs, de câte ori nu era el frământat de dorinţe ale intelectului atât de violente încât, ca să şi le satisfacă, ar fi primit să le alăture dorinţe carnale ce nu erau ale sale, ba erau chiar împotriva propriei sale dorinţe carnale.

— Nu există momente, l-a întrebat pe Guglielmo, în care domnia ta ai face chiar şi lucruri ruşinoase pentru a avea în mână o carte pe care o cauţi de ani de zile?

— Înţeleptul şi preacuratul Silvestru al II-lea a dat în dar, cu secole în urmă, o sferă armilară, foarte preţioasă, pentru un manuscris cred de Statius, sau de Lucanus, a spus Guglielmo. Apoi a adăugat, cu prudenţă: Dar era vorba de o sferă armilară, nu de propria lui virtute.

Bencio a admis că entuziasmul său îl făcuse să sară peste cal şi a reluat povestirea. Cu o noapte înainte ca Adelmo să fi murit, el îi urmărise pe cei doi, împins de curiozitate. Şi îi văzuse, după *completa,* îndreptându-se amândoi spre dormitor. Aşteptase vreme îndelungată, ţinând întredeschisă uşa chiliei sale, nu departe de a lor, şi-l văzuse foarte bine pe Adelmo strecurându-se, când liniştea se lăsase peste somnul călugărilor, în chilia lui Berengario. Mai veghease şi după asta, fără să poată dormi, până când auzise uşa lui Berengario cum se deschide şi pe Adelmo cum fugea de-acolo, în mare grabă aproape, cu prietenul după el care încerca să-l mai ţină. Berengario se ţinuse după el în vreme ce Adelmo cobora la catul de jos. Bencio îi urmărise cu grijă şi la cotitura catului de jos îl văzuse pe Berengario, aproape tremurând, vârât într-un colţ şi uitându-se ţintă la uşa chiliei lui Jorge. Bencio bănuise că Adelmo căzuse la picioarele bătrânului confrate pentru a i se spovedi de păcatul său. Şi Berengario tremura, ştiind că secretul său era descoperit, chiar şi

sub sigiliul sfântului jurământ.

Apoi Adelmo ieşise; palid la faţă, îl îndepărtase de la sine pe Berengario care încerca să-i vorbească şi o pornise în grabă mare afară din dormitor, învârtindu-se prin jurul absidei bisericii şi intrând în cor prin portalul de miazănoapte (care noaptea rămânea mereu deschis). Poate că voia să se roage. Berengario îl urmase, dar fără să intre în biserică, şi se agita printre mormintele din cimitir frângându-şi mâinile.

Bencio nu ştia ce să facă atunci când şi-a dat seama că o a patra persoană se mişca prin preajma lor. Şi ea îi urmase pe cei doi şi, desigur, nu-şi dăduse seama de prezenţa lui Bencio, tupilat pe după trunchiul unui stejar răsărit la marginea cimitirului. Era Venanzio. Când l-a văzut, Berengario s-a ascuns printre morminte şi Venanzio a intrat şi el în cor. Atunci Bencio, temându-se să nu fie descoperit, se întorsese la dormitor. A doua zi dimineaţa cadavrul lui Adelmo a fost găsit la picioarele povârnişului. Şi altceva Bencio nu ştia.

Se apropia de-acum ora mesei. Bencio ne-a părăsit şi maestrul meu nu l-a mai întrebat altceva. Noi am rămas pentru puţin timp în spatele băilor, apoi ne-am plimbat câteva minute în grădină, meditând asupra acelor neobişnuite destăinuiri.

— *Frangula,* a spus la un moment dat Guglielmo, aplecându-se să se uite la o plantă pe care în acea zi de iarnă a recunoscut-o printre ierburi. Infuzia din rădăcina ei e bună pentru hemoroizi. Iar aceea este *arctium lappa,* o cataplasmă bună din rădăcini proaspete cicatrizează eczemele de pe piele.

— Sunteţi mai priceput decât Severino, i-am spus, dar acum spuneţi-mi ce gândiţi despre cele ce am auzit.

— Dragă Adso, trebuie să înveţi să gândeşti cu capul tău. Povestea lui se potriveşte cu aceea, de altfel atât de întreruptă de năluciri, a lui Berengario, de azi-dimineaţă, din zori. Încearcă să refaci lucrurile. Berengario şi Adelmo fac împreună un lucru foarte urât, am bănuit şi noi asta. Şi Berengario trebuie să-i fi dezvăluit lui Adelmo un secret care, vai, rămâne un secret. Adelmo, după ce şi-a făptuit păcatul său împotriva castităţii şi a legilor naturii, nu se gândeşte decât să se mărturisească cuiva care poate să-l izbăvească, şi dă fuga la Jorge. Care are un caracter foarte sever, am avut dovada acestui lucru, şi care l-a strivit pe Adelmo cu dojeni

spăimântătoare. Poate că nu-i dă iertarea, poate că îi impune o ispăşire de nesuportat, nu ştim asta, şi nici Jorge nu ne va spune niciodată. Fapt este că Adelmo se duce fuga în biserică să se prosterne în faţa altarului, dar nu i se potolesc remuşcările. În acest moment se apropie de el Venanzio. Nu ştim ce-i spune. Poate că Adelmo îi mărturiseşte lui Venanzio secretul pe care 'a primit în dar (sau ca plată) de la Berengario, şi la care acum nu mai ţine deloc, întrucât de-acum el are un secret şi mai arzător. Ce i se întâmplă lui Venanzio? Poate, cuprins de aceeaşi arzătoare curiozitate care-l mina astăzi şi pe Bencio al nostru, satisfăcut de ceea ce a aflat, îl lasă pe Adelmo cu remuşcările sale. Adelmo se vede părăsit, plănuieşte să se omoare, iese disperat în cimitir şi aici îl întâlneşte pe Berengario. Ii spune lucruri îngrozitoare, îi reaminteşte de răspunderea pe care o are, îi spune maestrul său într-ale neruşinării. Chiar cred că povestea lui Berengario, curăţată de toate nălucirile acelea, a fost exactă. Adelmo îi repetă aceleaşi cuvinte de disperare pe care trebuie să le fi auzit la Jorge. Şi iată că Berengario pleacă buimăcit într-o parte şi Adelmo pleacă să se omoare în alta. Apoi a urmat restul, la care am fost aproape martori. Toţi cred că Adelmo a fost omorât. Venanzio a tras de aici concluzia că secretul bibliotecii este chiar mai important decât credea el şi continuă căutarea singur. Până când cineva îl opreşte, înainte sau după ce va fi descoperit ceea ce voia.

— Cine-l omoară? Berengario?

— Poate. Sau Malachia, care trebuie să păzească Edificiul. Sau altcineva. Berengario poate fi bănuit tocmai pentru că este speriat, şi ştia că acum Venanzio poseda secretul lui. Malachia poate fi bănuit şi el: paznic al integrităţii bibliotecii, descoperă că a fost violată de cineva şi omoară. Jorge ştie tot, despre toţi. Ştie secretul lui Adelmo, nu vrea ca eu să descopăr ceea ce ar fi putut să găsească Venanzio... Multe fapte m-ar îndemna să-l bănuiesc. Dar spune şi tu, cum poate un orb să-l ucidă pe un alt om în deplinătatea puterilor, şi cum un bătrân, deşi robust, ar fi putut să care cadavrul până la hârdău? Dar, în sfârşit, de ce criminalul n-ar putea fi mânat de scopuri de nemărturisit. Şi de ce să reducem numărul celor bănuiţi doar la cei care au luat parte la discuţia despre râs? Poate că fărădelegea a avut alte pricini, care nu au nimic de-a face cu

biblioteca. În orice caz, e nevoie de două lucruri: să ştim cum se intră noaptea în bibliotecă şi să avem o lumină. La lumină gândeşte-te tu. Du-te până la bucătărie la ora prânzului şi ia...

— Să fur?

— Să împrumuţi, întru slava Domnului.

— Dacă-i aşa, să n-aveţi nici o grijă.

— Bravo. Iar în ceea ce priveşte intrarea în Edificiu, am văzut de unde a apărut Malachia ieri-noapte. Azi voi face o vizită la biserică, şi mai ales în capela aceea. Cam într-o oră ne ducem la masă. După asta avem o întâlnire cu Abatele. Vei fi îngăduit şi tu, pentru că am cerut voie să am un secretar care să ia note despre cele ce vom spune.

Ziua a doua
Nona

în care Abatele se arată mândru de bogăţia abaţiei sale şi temător de eretici, şi la sfârşit Adso se întreabă dacă n-a făcut rău pornind-o prin lume

L-am găsit pe Abate în biserică, în faţa altarului mare. Sta şi urmărea munca unor novici care scoseseră din vreun sanctuar o serie de vase sacre, potire, anafornițe, chivoturi şi un crucifix pe care nu-l văzusem în timpul slujbei de dimineaţă. Nu mi-am putut reţine o exclamaţie de uimire în faţa strălucitoarei frumuseţi a acelor obiecte preţioase. Era în plină amiază şi lumina intra în valuri pe ferestrele corului, şi mai multă prin cele ale faţadei, alcătuind cascade albe care, ca nişte torente mistice de dumnezeiască substanţă, se încrucişau în diferite puncte ale bisericii, inundând şi altarul.

Vasele, potirele, totul dădea la iveală materia preţioasă din care se lucrase: prin galbenul aurului, albeaţa imaculată a ivoriilor şi transparenţa cristalului, am văzut strălucind nestemate de toate culorile şi dimensiunile, şi am recunoscut iacintul, topazul, rubinul, safirul, smaraldul, crisolitul, onixul, granatul, matostatul şi agata. Şi în acelaşi timp mi-am dat seama de ceea ce, răpit mai întâi de rugăciune şi mai apoi tulburat de spaimă, nu observasem de dimineaţă: draperia altarului şi alte trei ţesături care o încoronau erau cu totul şi cu totul de aur şi, în sfârşit, tot altarul părea de aur, din orice parte l-ai fi privit.

Abatele a zâmbit de uimirea mea:

— Aceste podoabe pe care le vedeţi, a spus întors spre mine şi spre maestrul meu, precum şi altele pe care o să le mai vedeţi, sunt moştenirea secolelor de credinţă, şi de smerenie, şi de mărturie a puterii şi sfinţeniei acestei abaţii. Principi şi mai-mari ai pământului, arhiepiscopi şi episcopi au sacrificat la acest altar şi la obiectele lui inelele învestiturii lor, aurul şi pietrele preţioase care erau semnul măreţiei lor, şi au voit să abunde aici pentru nemărginita glorie a Domnului şi a lăcaşului acesta al său. Şi, cu

toate că astăzi abaţia a fost năpăstuită de un alt eveniment cernit, nu putem să uităm în faţa slăbiciunii noastre forţa şi puterea Preaînaltului. Se apropie sărbătorile Naşterii Domnului, aşa că începem să ne apucăm de curăţat obiectele sfinte, în aşa chip ca naşterea Mântuitorului să fie sărbătorită cu toată puterea şi măreţia pe care o cere. Totul trebuie să apară în deplinătatea strălucirii sale... a urmat el privindu-l ţintă pe Guglielmo, şi am înţeles după aceea de ce stăruia cu atâta orgoliu să justifice trebăluiala lui, pentru că ne gândim că este de folos şi cu trebuinţă nu să ascundem, ci dimpotrivă, să dăm pe faţă dumnezeieştile daruri.

— Desigur, a spus Guglielmo curtenitor, dacă măreţia domniei tale socoteşte că Domnul trebuie să fie proslăvit astfel, abaţia domniei tale a ajuns la cea mai mare desăvârşire în prinosul acesta de laudă.

— Şi aşa se cuvine, a spus Abatele. Dacă amfore şi flacoane de aur şi piuliţe mărunte de aur slujeau, cum voia Domnul sau porunceau profeţii, să adune sângele caprelor, sau al viţeilor, sau al junincii în templul lui Solomon, cu atât mai potrivit este ca vase de aur şi pietre preţioase, şi tot ceea ce e mai de preţ printre lucrurile create, să fie folosite cu nesfârşită cuviosie şi nestrămutată credinţă ca să primenească sângele lui Christos! Dacă printr-o a doua facere substanţa noastră ar fi să fie cea a heruvimilor şi a serafimilor, tot nedemn ar fi serviciul pe care ea i l-ar putea aduce unei victime atât de inefabile.

— Amin, am spus.

— Mulţi spun, dimpotrivă, că o minte inspirată de cele sfinte, un suflet curat, o năzuinţă plină de credinţă ar trebui să fie de-ajuns pentru această sfântă slujbă. Noi suntem primii care afirmăm răspicat şi clar că acesta este lucrul esenţial, dar suntem convinşi că trebuie adusă cinste şi cu ajutorul împodobirii pe dinafară a lucrurilor sfinte, pentru că este fără măsură de drept şi de potrivit ca noi să-l slujim pe Mântuitorul nostru cu toate cele, în întregime, pre El, carele nu a pregetat să ne poarte de grijă în toate, în întregime şi fără excepţie.

— Aceasta a fost întotdeauna părerea mai-marilor ordinului domniei voastre, a consimţit Guglielmo, şi-mi amintesc lucruri foarte frumoase scrise despre ornamentele bisericilor de către

marele şi venerabilul abate Sugero.

— Aşa e, a spus Abatele. Vedeţi acest crucifix. Nu este încă gata... L-a luat în mână cu nesfârşită dragoste şi l-a privit cu chipul luminat de beatitudine. Mai lipsesc aici câteva perle, nu le-am găsit încă pe măsura potrivită. Cândva, Sfântul Andrei, vorbind despre crucea de pe Golgota, spunea că e împodobită cu membrele lui Christos precum perlele. Şi cu perle trebuie împodobit acel umil simulacru al acelei minuni fără seamăn. Chiar dacă am crezut potrivit să pun să se încastreze aici, în punctul acesta, chiar deasupra chipului mântuitorului, cel mai frumos diamant pe care l-am văzut.

A mângâiat cu mâini pioase, cu lungile sale degete albe, părţile cele mai preţioase ale lemnului sfânt, sau mai degrabă ale sfântului ivoriu, pentru că din acest material splendid erau făcute braţele crucii.

— Când, în timp ce mă delectez cu toate frumuseţile acestui locaş al Domnului, încântarea pietrelor multicolore m-a rupt de la trebile din afară, şi o demnă meditaţie m-a făcut să reflectez, transferând ceea ce este material în ceea ce nu este, prin felurimea sfintelor virtuţi, atunci mi se pare că mă aflu, ca să zic aşa, într-o ciudată parte a universului, care nu mai sade cu totul cufundată în noroiul pământului, şi nici cu totul liberă în neîntinarea cerului. Şi mi se pare că, prin voia sfântă a Domnului, pot să fiu trecut din această lume inferioară în cea superioară pe cale anagogică...

Vorbea cu faţa întoarsă spre naos. Un mănunchi de raze luminoase care veneau de sus, printr-o deosebită bunăvoinţă a astrului zilei, îi luminau chipul şi mâinile pe care le desfăcuse în formă de cruce, pierdut cum era în înflăcărarea sa.

— Orice creatură, a spus, fie ea văzută sau nevăzută, este o lumină, purtată spre fiinţă de către tatăl luminilor. Acest ivoriu, acest onix, şi chiar şi piatra care ne înconjoară sunt o lumină, pentru că eu percep că sunt bune şi frumoase, că există potrivit propriilor lor legi ale proporţiei, care se deosebesc ca genuri şi specii de toate celelalte genuri şi specii diferite de propriul număr, care nu lipsesc ordinului lor şi care-şi caută locul lor specific conform gravitaţiei lor. Şi cu atât mai mult aceste lucruri îmi sunt revelate cu cât materia pe care o privesc este prin natura sa preţioasă, şi cu atât mai

mult iese mai la lumină puterea creatoare a lui Dumnezeu cu cât, dacă trebuie să urc spre sublimul cauzei, inaccesibilă în totalitatea ei, pornind de la sublimul efectului, un efect miraculos ca al aurului sau al diamantului nu-mi spun nimic despre cauzalitate, dacă despre ea pot să-mi vorbească chiar şi bălegarul şi insecta! Şi, atunci când percep în aceste pietre asemenea lucruri superioare, inima plânge, tulburată de bucurie, şi nu din vanitate pământească sau din dragoste pentru bogăţie, ci din dragostea neîntinată pentru cauza primă cea fără de cauză.

— Aceasta este cu adevărat cea mai dulce dintre teologii, a spus Guglielmo cu deplină umilinţă, şi am crezut că folosea acea vicleană figură de gândire, pe care retorii o numesc ironie, care trebuie întotdeauna precedată de *pronunciatio,* care-i constituie semnalul şi justificarea; ceea ce Guglielmo nu făcea niciodată. Motiv pentru care Abatele, mai obişnuit cu figurile vorbirii, a luat de bune cuvintele lui Guglielmo şi a adăugat, pradă încă răpirii sale mistice:

— Este cea mai directă dintre căile care ne pun în legătură cu Dumnezeu, teofanie materială.

Guglielmo a tuşit cuviincios:

— Eh... oh... a spus.

Aşa făcea când voia să vorbească despre altceva. A izbutit de minune, pentru că era un lucru obişnuit la el — şi cred că aşa făceau toţi de pe la ei — să înceapă orice spusă cu lungi gemete de introducere, ca şi când pornirea expunerii unui gând închegat l-ar fi costat o mare sforţare a minţii. În timp ce, după aceea m-am convins, cu cât el scotea mai multe gemete înaintea cuvintelor sale, cu atât era mai sigur de bunătatea propoziţiei pe care o exprima.

— Eh... oh... a spus, aşadar, Guglielmo. Va trebui să vorbim despre întâlnire şi despre discuţia în legătură cu sărăcia.

— Sărăcia, a spus încă absorbit Abatele, ca şi cum îl obosea să coboare din acea frumoasă regiune a universului în care-l purtaseră pietrele sale preţioase. Aşa este, întâlnirea...

Şi au început să discute amănunţit nişte lucruri despre care în parte ştiam ceva şi-n parte am izbutit să înţeleg ascultând ce vorbeau ei amândoi. Era vorba, cum am spus chiar de la începutul

acestei conştiincioase cronici ce scriu, despre dubla neînţelegere care împotrivea, pe de o parte, pe împărat papei, şi pe de alta, pe papă franciscanilor care la capitulul de la Perugia, chiar dacă cu mulţi ani mai târziu, îşi însuşiseră tezele spiritualilor despre sărăcia lui Christos; şi din amestecul care se formase unindu-i pe franciscani cu Imperiul, amestec care — dintr-un triunghi de opoziţii şi de alianţe — devenise acum un pătrat prin intervenţia, pentru mine foarte greu de înţeles, a abaţilor din ordinul Sfântului Benedict.

Eu n-am desluşit niciodată cu prea mare claritate motivul pentru care abaţii benedictini acordaseră protecţie şi găzduire franciscanilor spirituali, chiar înainte ca propriul lor ordin să împărtăşească cu hotărâre felul acelei păreri. Pentru că, dacă spiritualii predicau renunţarea la orice bun pământesc, abaţii ordinului meu, şi chiar în ziua aceea avusesem o strălucită confirmare a acestui lucru, urmau o cale nu mai puţin virtuoasă, dar în rest cu totul opusă. Dar cred că abaţii socoteau că o exagerată putere a papei însemna o exagerată putere a episcopilor din oraş, în timp ce ordinul meu îşi păstrase neatinsă puterea vremelnică tocmai în luptă cu clerul vremelnic şi cu negustorii din oraş, aşezându-se ca *mediator* direct între cer şi pământ, şi sfătuitor al suveranilor.

Auzisem în mai multe rânduri repetându-se fraza după care poporul lui Dumnezeu se împărţea în păstori (sau preoţi), câini (sau luptători) şi oi, oamenii de rând. Dar am învăţat apoi că fraza aceasta poate fi spusă în diferite chipuri. Benedictinii vorbiseră întotdeauna nu despre trei ordine, ci despre două mari ramuri, una care privea administrarea lucrurilor pământeşti şi alta care privea administrarea lucrurilor cereşti. În ceea ce priveşte lucrurile pământeşti, se face deosebirea între cler, seniori mireni şi popor, dar asupra acestei împărţiri ocârmuia acel *ordo monachorum,* legătură directă între poporul lui Dumnezeu şi cer, şi călugării nu semănau cu acei păstori vremelnici care erau preoţii şi episcopii, ignoranţi şi corupţi, înclinaţi acum să se supună intereselor oraşelor, unde oile nu mai erau bunii şi credincioşii ţărani, ci negustorii şi meşteşugarii. Ordinul benedictin nu se opunea ca stăpânirea celor simpli să fie încredinţată clericilor vremelnici, numai că stabilirea regulii definitive a acestui raport să revină călugărilor, în legătură

directă cu sorgintea oricărei puteri pământeşti, Imperiul, după cum erau şi cu sorgintea oricărei puteri cereşti. Iată pentru ce, cred, mulţi abaţi benedictini, pentru a reda demnitate Imperiului împotriva stăpânirii oraşelor (episcopi şi negustori uniţi), au primit chiar să-i proteguiască pe franciscanii spirituali, ale căror idei nu le împărtăşeau, dar a căror prezenţă le cădea bine, întrucât oferea Imperiului silogisme adecvate împotriva puterii nemărginite a papei.

Acestea erau motivele, am izbutit eu să desluşesc, pentru care Abbone era dispus să colaboreze cu Guglielmo, trimis de către împărat, pentru a face pe mediatorul între ordinul franciscan şi scaunul papal. Într-adevăr, chiar în disputa furioasă care primejduia atât unitatea Bisericii, Michele din Cesena, Poftit de mai multe ori la Avignon de către papa Ioan, se hotărâse în cele din urmă să primească invitaţia, deoarece nu ia ca ordinul lui să fie pentru totdeauna contra pontifului, şef suprem al franciscanilor, voia ca până la urmă să-i facă pe ai lui să biruie şi să capete încuviinţarea papei şi pentru că bănuia că, fără această încuviinţare, nu ar fi putut rămâne prea multă vreme în fruntea ordinului său.

Dar mulţi îi atrăseseră atenţia că papa îl aştepta în Franţa ca să-l atragă într-o capcană, învinuindu-l de erezie şi punând să fie judecat. Şi de aceea erau de părere ca plecarea lui Michele la Avignon să fie precedată de anumite tratative. Marsilio avusese o idee şi mai bună: să trimită împreună cu Michele un legat imperial, care să înfăţişeze înaintea papei punctul de vedere al celor care-l susţineau pe împărat. Nu atât ca să-l convingă pe bătrânul Cahors, ci pentru a întări poziţia lui Michele care, făcând parte dintr-o delegaţie imperială, nu ar fi putut să cadă atât de uşor pradă răzbunării pontificale.

Dar şi această idee prezenta numeroase inconveniente şi nu era realizabilă numaidecât. De aici venise ideea unei întâlniri pregătitoare între membrii delegaţiei imperiale şi unii dintre trimişii papei, pentru a pune la încercare poziţiile fiecăruia şi a netezi înţelegerile pentru o întâlnire în care siguranţa oaspeţilor italieni să fie garantată. Tocmai pentru organizarea acestei prime întâlniri fusese însărcinat Guglielmo din Baskerville, care avea să prezinte apoi punctul de vedere al teologilor imperiali la Avignon, dacă ar fi

socotit că această călătorie era cu putinţă fără vreo primejdie. Treabă deloc lesnicioasă pentru că se bănuia că papa, care-l voia pe Michele singur pentru a-l putea aduce mai uşor la supunere, ar fi trimis în Italia o delegaţie instruită ca să zădărnicească, pe cât era cu putinţă, călătoria trimişilor imperiali la curtea sa. Guglielmo făcuse totul, până atunci, cu mare dibăcie. După ce s-a sfătuit îndelung cu tot felul de abaţi benedictini (iată cauza nenumăratelor opriri în călătoria noastră), alesese abaţia în care ne aflam, tocmai pentru că se ştia că Abatele era foarte devotat Imperiului şi cu toate acestea, prin marea sa abilitate diplomatică, nu era rău văzut de curtea pontificală. Teritoriu neutru, deci, abaţia unde cele două grupuri ar fi putut să se întâlnească.

Dar împotrivirile sfântului pontif nu luaseră sfârşit. El ştia că, odată aflată pe terenul abaţiei, delegaţia sa ar fi supusă jurisdicţiei Abatelui, şi cum din ea aveau să facă parte şi membrii clerului vremelnic, nu încuviinţa această clauză, cuprins de temerile unei capcane imperiale. Pusese, aşadar, condiţia ca siguranţa trimişilor săi să fie încredinţată unei companii de arcaşi ai regelui Franţei, sub comanda unei persoane de încredere. Despre asta îl auzisem oarecum pe Guglielmo discutând cu un ambasador al papei la Bobbio; fusese vorba de a se defini formula prin care să se arate sarcinile acestei companii sau ce se înţelegea prin asigurarea integrităţii legaţilor pontificali. În cele din urmă, se acceptase o formulă propusă de avignonezi şi care părea cea mai chibzuită: oamenii înarmaţi şi cel care-i comanda ar fi avut jurisdicţie „asupra tuturor celor care, într-un fel sau altul, ar fi încercat să atenteze la viaţa membrilor delegaţiei pontificale şi să le influenţeze comportarea şi judecata prin acte violente". Atunci pactul păruse inspirat din simple preocupări formale. Acum, după cele ce se petrecuseră nu de mult în abaţie, Abatele era neliniştit şi i-a expus îndoielile lui Guglielmo. Dacă delegaţia sosea la abaţie în timp ce încă nu era cunoscut făptaşul crimelor (a doua zi îngrijorarea Abatelui avea să sporească, pentru că delictele aveau să ajungă la trei), s-ar fi putut bănui că între zidurile acelea se afla cineva care să poată influenţa prin acte violente judecata şi comportarea delegaţiei pontificale.

Nu folosea la nimic dacă se încerca să se ascundă crimele care

fuseseră făptuite, pentru că dacă se mai petrecea ceva asemănător, delegaţii pontificali s-ar fi gândit la un complot în paguba lor. Şi, prin urmare, soluţiile erau numai două: sau Guglielmo îl descoperea pe ucigaş înainte de sosirea delegaţiei (şi aici Abatele l-a privit fix, de parcă l-ar fi învinuit tacit că nu lămurise încă treaba) sau trebuia să fie înştiinţat în mod cinstit reprezentantul papei de tot ce se întâmpla, şi să-i ceară colaborarea, pentru ca abaţia să fie pusă sub supraveghere severă în tot timpul cât aveau să se ţină lucrările. Ceea ce nu-i plăcea Abatelui, pentru că însemna să renunţe la o parte din suveranitatea sa şi să-i pună pe călugării lui sub controlul francezilor. Dar nu se putea risca. Guglielmo şi Abatele erau amândoi îngrijoraţi de întorsătura pe care o luau lucrurile, dar, în schimb, aveau prea puţine alternative. Şi-au făgăduit totuşi să ia o hotărâre definitivă până la sfârşitul zilei următoare. Deocamdată nu le rămânea decât să se încredinţeze mizericordiei divine şi agerimii lui Guglielmo.

— Voi face tot ce se poate, înălţimea voastră, i-a spus Guglielmo. Dar, pe de altă parte, nu văd cum lucrul acesta ar putea să zădărnicească cu adevărat întâlnirea. Şi reprezentantul pontifical ar trebui să înţeleagă că există o diferenţă între fapta unui nebun sau a unui însetat de sânge, sau poate doar a unui suflet rătăcit, şi gravele probleme pe care nişte oameni serioşi vor veni să le discute.

— Crezi? l-a întrebat Abatele, privindu-l stăruitor. Nu uita că avignonezii ştiu că se întâlnesc cu minoriţi, şi deci cu persoane foarte primejdios apropiate de călugăraşi, sau cu alţii şi mai porniţi decât călugăraşii, cu eretici primejdioşi, care s-au pătat cu crime, şi aici Abatele şi-a domolit glasul, faţă de care faptele, de altfel oribile, care s-au petrecut aici se topesc şi pier ca ceaţa în soare.

— Nu e vorba de acelaşi lucru! a exclamat Guglielmo cu vioiciune. Nu-i puteţi pune în aceeaşi oală pe minoriţii de la capitulul din Perugia şi cine ştie ce bandă de eretici care n-au înţeles mesajul Evangheliei, transformând lupta împotriva bogaţilor într-o serie de răzbunări personale sau de nebunii sângeroase.

— N-au trecut mulţi ani de când, nu la multe mile de aici, una dintre bandele acestea, cum le numeşte domnia ta, a trecut prin foc şi sabie pământul episcopului din Vercelli şi munţii navarezi, a spus încruntat Abatele.

— Vorbeşti despre fra Dolcino şi despre apostolici...

— Despre falşii apostoli, l-a corectat Abatele.

Şi încă o dată auzeam că este citat fra Dolcino şi pseudo-apostolii, şi din nou cu un ton reţinut şi cu oarecare nuanţă de groază.

— Falşii apostoli, a admis împăciuitor Guglielmo. Dar ei nu aveau nimic comun cu minoriţii...

— De la care preluaseră şi profesau aceeaşi preţuire pentru Gioacchino din Calabria, s-a repezit Abatele, şi poţi să-l întrebi despre asta pe confratele domniei tale Ubertino...

— Vreau să atrag atenţia luminăţiei tale că îţi este confrate acum, a spus Guglielmo cu un surâs şi un soi de plecăciune, ca şi cum ar fi adus laude Abatelui pentru achiziţia pe care ordinul său o făcuse, primind un om de o asemenea reputaţie.

— Ştiu, ştiu, a zâmbit Abatele. Şi domnia ta ştie cu câtă frăţească grijă i-a primit ordinul nostru pe spirituali când au intrat în dizgraţia papei. Nu vorbesc numai despre Ubertino, ci şi de mulţi alţi fraţi călugări mai umili, despre care se ştiu puţine lucruri, şi despre care poate că ar trebui să se ştie mai multe. Pentru că s-a întâmplat ca noi să primim fugari care ni s-au prezentat sub strai de minoriţi, şi după aceea am aflat că diferite întâmplări din viaţa lor îi duseseră, pentru o vreme, foarte aproape de dolcinieni.

— Şi aici? a întrebat Guglielmo.

— Şi aici. Vă dezvălui ceva despre care, în realitate, ştiu prea puţin, şi în orice caz, nu destul ca să pot formula acuzaţii. Dar, văzând că faci cercetări asupra vieţii acestei abaţii, e bine ca şi domnia ta să ştii aceste lucruri. Îţi voi spune, deci, că bănuiesc, luaţi aminte, bănuiesc, pe baza unor lucruri pe care le-am auzit şi le-am ghicit, că a existat un moment mult prea întunecat în viaţa chelarului nostru care a ajuns aici, acum câţiva ani, chiar urmând exodul minoriţilor.

— Chelarul? Remigio din Varagine dolcinian? îmi pare fiinţa cea mai blândă, şi în orice caz prea puţin preocupată de maica sărăcie, pe care să o fi văzut eu vreodată.

— Şi într-adevăr nu pot să spun nimic despre el, şi mă bucur de bunele lui servicii, pentru care întreaga comunitate îi poartă

recunoştinţă. Dar spun asta ca să te fac să înţelegi cum e lesne de găsit legături între un frate călugăr şi un călugăraş.

— Încă o dată înălţimea ta e nedreaptă, dacă pot spune astfel, l-a întrerupt Guglielmo. Vorbeam despre dolcinieni, nu despre călugăraşi. Despre care multe s-ar putea spune, fără însă a se putea şti de cine e vorba, pentru că toţi aceştia sunt de multe soiuri, dar nu că sunt sângeroşi. Ar putea fi învinuiţi cu greu că pun în practică, fără să gândească prea mult, lucruri pe care spiritualii le-au predicat cu multă chibzuială şi însufleţiţi de o adevărată dragoste întru Domnul, şi în această privinţă mă învoiesc că există deosebiri atât de mărunte între unii şi alţii...

— Dar călugăraşii sunt eretici! a întrerupt cu brutalitate Abatele. Nu se mulţumesc să susţină doar sărăcia lui Christos şi a apostolilor, doctrină care, chiar dacă nu sunt înclinat s-o împărtăşesc, poate fi opusă cu folos trufiei avignoneze. Călugăraşii însă extrag dintr-o asemenea doctrină un silogism practic, un drept la revoltă, la jaf, la pervertirea moravurilor.

— Dar care călugăraşi?

— Toţi, în general. Ştii că s-au mânjit cu crime de nespus, că nu recunosc căsătoria, că neagă infernul, că practică sodomia, că îmbrăţişează erezia bogomilă a ordinului din Bulgaria şi a ordinului Drygonthie...

— Rogu-te, a spus Guglielmo, nu confunda lucruri deosebite! Vorbeşti aşa ca şi cum călugăraşii, patarinii, valdezii, catarii şi printre aceştia bogomilii din Bulgaria şi ereticii din Dragovitsa ar fi cu toţii acelaşi lucru!

— Păi sunt, a spus sec Abatele. Sunt pentru că sunt eretici şi sunt pentru că primejduiesc însăşi ordinea lumii civile, chiar ordinea Imperiului pe care domnia ta pari să-l susţii. Acum o sută şi ceva de ani oamenii lui Arnaldo din Brescia au dat foc caselor nobililor şi ale cardinalilor şi acestea au fost roadele ereziei lombarde a patarinilor. Ştiu întâmplări înspăimântătoare despre aceşti eretici şi le-am citit în Cesario din Eisterbach. La Verona canonicul de la San Gedeone, Everardo, a băgat de seamă că cel pe care-l găzduia ieşea din casă în fiecare noapte cu nevasta şi cu fiica lui. A întrebat pe nu ştiu care dintre cei trei unde se duceau şi ce făceau. Vino să vezi, i s-a răspuns, şi el i-a urmat într-o casă

subterană, foarte spaţioasă, unde se adunaseră oameni de ambele sexe. Un ereziarh, în vreme ce toţi stăteau în tăcere, a ţinut o cuvântare plină de nelegiuiri, menite să corupă viaţa şi moravurile lor. Apoi, după ce a fost stinsă luminarea, fiecare s-a aruncat asupra vecinei sale, fără să facă deosebire între soaţa legitimă şi fecioara nubilă, între văduvă şi virgină, între stăpână şi slujnică şi nici (ceea ce era şi mai rău, Dumnezeu să mă ierte că rostesc asemenea lucruri înspăimântătoare) între fiică şi soră. Everardo, văzând toate acestea, ca tânăr uşuratic şi desfrânat ce era, prefăcându-se a fi şi el un discipol, s-a apropiat nu ştiu dacă de fiica oaspetelui său sau de altă fată şi, după ce s-a stins luminarea, a păcătuit cu ea. Din nefericire, a făcut asta mai mult de un an, şi la sfârşit maestrul a spus că tânărul acela frecventa cu atâta folos adunările lor, încât în curând avea să fie în măsură să-i instruiască pe neofiţi. În clipa aceea Everardo a înţeles abisul în care căzuse şi a izbutit să scape de farmecele lor spunând că vizitase casa acea nu pentru că era atras de erezie, ci pentru că era atras de fete. Aceia l-au izgonit. Dar vezi, domnia ta, aşa este rânduiala şi viaţa ereticilor, patarini, catari, gioachimiţi, spirituali de tot soiul. Şi nu-i nimic de mirare în asta: ei nu cred în renaşterea cărnii şi în infern ca pedeapsă pentru cei păcătoşi şi socotesc că pot face nepedepsiţi orice. Ei, de fapt, îşi spun *cataroi,* adică neprihăniţi.

— Abbone, a spus Guglielmo, domnia ta trăieşti izolat în această strălucită şi sfântă abaţie, departe de ticăloşiile lumii. Viaţa în oraşe este mult mai complicată decât crezi şi există trepte, ştii asta, şi în greşeală, şi în rău. Lot a fost mult mai puţin păcătos decât concetăţenii săi care au nutrit gânduri nelegiuite chiar şi împotriva îngerilor trimişi de Dumnezeu, iar trădarea lui Petru a fost nimic faţă de trădarea lui Iuda, dar unul a fost iertat şi celălalt nu. Nu poţi să-i socoteşti pe patarini şi pe catari unul şi acelaşi lucru. Patarinii sunt o mişcare de reformă a moravurilor înăuntrul legilor Sfintei Biserici. Ei au voit întotdeauna să îndrepte modul de viaţă pe care îl duc oamenii Bisericii.

— Susţinând că nu trebuie primite sfintele taine de la sacerdoţii prihăniţi...

— Şi au greşit, dar a fost singura lor greşeală de doctrină. Nu şi-au pus nicicând în minte să strice legea Domnului...

— Dar predica patarină a lui Arnaldo din Brescia, la Roma, acum mai bine de două sute de ani, a împins gloata de ţărani să dea foc caselor nobililor şi ale cardinalilor.

— Arnaldo a încercat să-i atragă în mişcarea lui de reformă pe magistraţii din oraş. Aceia însă nu l-au urmat şi a găsit aprobare la gloata de săraci şi de dezmoşteniţi. Nu a fost el vinovat de energia şi de mânia cu care oamenii aceia au răspuns la chemările lui pentru un oraş mai puţin corupt.

— Oraşul este întotdeauna corupt.

— Oraşul este astăzi locul unde trăieşte poporul lui Dumnezeu, pe care voi, pe care noi îl păstorim. Este locul scandalos în care prelatul bogat îi predică virtutea poporului sărac şi înfometat. Tulburările patarinilor iau naştere din această situaţie. Ele te mâhnesc, dar nu sunt lipsite de înţeles. Catarii sunt altceva. Este o erezie din Orient, în afara doctrinei Bisericii. Eu nu ştiu dacă într-adevăr făptuiesc crimele de care au fost învinuiţi. Ştiu că nu încuviinţează căsătoria, că neagă infernul. Mă întreb dacă multe din faptele pe care nu le-au făcut nu au fost puse pe seama lor numai datorită ideilor (desigur, nefericite) pe care le-au susţinut.

— Şi domnia ta îmi spui că aceşti catari nu s-au amestecat cu patarinii, şi că împreună nu sunt altceva decât două dintre feţele, nenumărate, ale aceleiaşi manifestări drăceşti?

— Spun că multe dintre aceste erezii, în afară de doctrinele pe care le susţin, izbândesc printre oamenii simpli, pentru că le trezesc ideea posibilităţii unei altfel de vieţi. Spun că de multe ori gloate de oameni simpli au confundat ceea ce predicau catarii cu ceea ce le spuneau spiritualii. Viaţa oamenilor simpli, Abbone, nu este luminată de înţelepciune şi de simţul treaz al distincţiilor care ne fac înţelepţi pe noi. Şi este obsedată de boală, de sărăcie şi se bâlbâie în neştiinţă. Adesea pentru mulţi dintre ei alăturarea la un grup eretic e doar un mod ca oricare altul de a-şi striga propria disperare. Se poate da foc casei unui cardinal fie pentru că se urmăreşte îmbunătăţirea vieţii clerului, fie pentru că se gândeşte că infernul, pe care-l predică el, nu există. Şi se face asta mereu pentru că există infernul pământesc, în care trăieşte turma ai cărei Păstori suntem noi. Dar domnia ta ştie foarte bine că aşa cum ei nu ştiu să facă deosebirea dintre Biserica bulgărească şi cei care-l susţin pe preotul

Liprand, adesea şi autorităţile imperiale şi susţinătorii lor nu ştiu să facă deosebirea dintre spirituali şi eretici. Nu arareori grupuri ghibeline, pentru a-şi înfrânge adversarii, au răspândit în popor tendinţe catare. După părerea mea, au făcut rău. Dar ceea ce ştiu acum este că aceleaşi grupuri, adesea, pentru a scăpa de aceşti turbulenţi şi periculoşi adversari prea „simpli", au pus pe seama unora ereziile altora şi i-au împins pe toţi pe rug. Am văzut, îţi jur, Abbone, am văzut cu ochii mei oameni cu viaţa curată urmând cu sinceritate sărăcia şi castitatea, dar duşmani ai episcopilor, pe care episcopii i-au împins spre execuţia braţului secular, fie că el era în slujba Imperiului, fie în cea a oraşului liber, învinuindu-i de promiscuităţi sexuale, sodomie, practici blestemate — de care poate că alţii, şi nu ei, erau vinovaţi. Oamenii simpli sunt vite de tăiat, de folosit când sunt buni să încurce puterea adversă şi de sacrificat când nu mai sunt buni de nimic.

— Prin urmare, a spus Abatele cu vizibilă răutate, fra Dolcino şi descreieraţii lui, şi Gherardo Segalelli şi ucigaşii aceia neruşinaţi au fost catari păcătoşi, sau călugăraşi virtuoşi, bogomili sodomiţi sau patarini reformatori? Atunci vrei să spui, Guglielmo, dumneata care ştii totul despre eretici, încât parcă ai fi unul dintre ei, unde se află adevărul?

— În nici o parte uneori, a spus cu tristeţe Guglielmo.

— Vezi că nici măcar domnia ta nu mai ştii să faci deosebirea dintre eretic şi eretic? Eu am măcar o regulă. Ştiu că ereticii sunt cei care pun în primejdie ordinea pe care se sprijină poporul lui Dumnezeu. Şi apăr Imperiul pentru că îmi garantează ordinea aceasta. Sunt împotriva papei pentru că dă puterea spirituală pe mâna episcopilor din oraşe, care se aliază cu negustorii şi cu breslele şi nu vor şti să păstreze această ordine. Noi am păstrat-o de-a lungul veacurilor. Iar în privinţa ereticilor am o regulă, şi se rezumă la răspunsul pe care l-a dat Arnaldo Amalrico, abatele din Citeaux, când a fost întrebat ce să facă cu cetăţenii din Beziers, oraş bănuit de erezie: omorâţi-i pe toţi; Dumnezeu o să-i recunoască pe-ai lui.

Guglielmo a lăsat ochii în jos şi a rămas o vreme în tăcere. Apoi a spus:

— Oraşul Beziers a fost ocupat şi ai noştri nu au luat în seamă

nici demnitate, nici sex, nici vârstă, şi aproape douăzeci de mii de oameni au fost trecuţi prin sabie. După acest măcel, oraşul a fost jefuit şi ars.

— Şi un război sfânt e un război.

— Şi un război sfânt e un război... Pentru asta poate că nu ar trebui să mai existe războaie sfinte. Dar ce spun, sunt aici ca să susţin drepturile lui Ludovic, care se pregăteşte să dea foc Italiei, totuşi. Sunt şi eu prins in jocul unei ciudate alianţe. Ciudată alianţă între spirituali şi Imperiu, ciudată şi aceea dintre Imperiu şi Marsilio, care cere suveranitatea pentru popor. Şi tot aşa de ciudată cea dintre noi doi, atât de deosebiţi ca intenţii şi ca tradiţie. Dar avem doar treburi de îndeplinit în comun. Succesul întâlnirii şi descoperirea ucigaşului. Să încercăm să ne înţelegem în pace. Abatele a deschis braţele:

— Dă-mi sărutul păcii, frate Guglielmo. Cu un om ce ştie atâtea am putea să discutăm îndelung probleme delicate de teologie şi de morală. Dar nu trebuie să ne lăsăm minaţi de plăcerea disputei, cum fac maeştrii de la Paris. E adevărat, avem o însărcinare importantă care ne aşteaptă, şi trebuie să purcedem de comun acord la îndeplinirea ei. Dar am vorbit despre toate astea deoarece cred că există aici o legătură, înţelegi?, o legătură cu putinţă, sau că alţii ar putea face o legătură între crimele înfăptuite şi tezele confraţilor voştri. De aceea ţi-am atras atenţia, de aceea trebuie să înlăturăm orice bănuială sau amestec din partea avignonezilor.

— N-ar trebui să bănuiesc că domnia ta mi-a sugerat chiar o cale pentru cercetarea mea? Socoteşti că la începutul acestor fapte de acum poate fi cine ştie ce tainică poveste care să provină din trecutul de ereziarh al vreunui călugăr?

Abatele a tăcut pentru câteva clipe, privindu-l pe Guglielmo cu un chip lipsit de expresie. Apoi a spus:

— În această tristă întâmplare inchizitorul eşti chiar domnia ta. Domnia ta are menirea să fie bănuitor şi chiar să rişte o bănuială nedreaptă. Eu sunt aici doar tatăl tuturor. Şi, adaug, dacă aş fi ştiut că trecutul vreunuia dintre călugării mei ar îndemna la bănuieli întemeiate, aş fi purces chiar eu la smulgerea din rădăcină a buruienii otrăvite. Ceea ce ştiu ştii şi domnia ta. Ceea ce nu ştiu se cuvine să iasă la lumină graţie înţelepciunii domniei tale. Dar, în

orice caz, dă mereu de ştire, şi mai întâi de toate mie.

A salutat şi a ieşit din biserică.

— Povestea devine şi mai complicată, dragă Adso, a spus Guglielmo, întunecat la faţă. Noi alergăm după un manuscris, plecăm urechea la diatribele unor călugări prea curioşi şi întâmplările altora, prea desfrânaţi, şi iată că se iveşte tot ai stăruitor şi o altă cale, cu totul deosebită. Chelarul, aşadar... Şi cu chelarul a venit aici animalul acela neobişnuit e Salvatore... Dar acum ar trebui să ne ducem să ne odihnim, Pentru că am plănuit să stăm treji în timpul nopţii.

— Dar tot mai plănuiţi să intrăm în bibliotecă în noaptea asta? Nu renunţaţi la această primă urmă?

— Pentru nimic în lume. Şi apoi cine a zis că e vorba de două urme diferite? Şi, în sfârşit, povestea asta cu chelarul poate să fie doar o bănuială de-a Abatelui.

S-a îndreptat spre casa peregrinilor. În prag s-a oprit şi a vorbit ca şi când ar fi urmat discuţia de dinainte.

— De fapt, Abatele mi-a cerut să fac cercetări asupra morţii lui Adelmo când gândea că se întâmplă ceva nesănătos printre tinerii săi călugări. Dar acum moartea lui Venanzio dă prilej altor bănuieli, poate că Abatele a presupus că dezlegarea tainei se află în bibliotecă şi acolo nu mă lasă să fac eu cercetări. Aşa că mi-a oferit atunci urma chelarului, pentru a-mi abate atenţia de la Edificiu.

— Dar de ce n-ar trebui să vrea ca...

— Nu mai pune atâtea întrebări. Abatele mi-a spus încă de la început că biblioteca nu se poate atinge. Va fi avut motivele lui bine întemeiate. S-ar putea ca el să fie amestecat în vreo încurcătură despre care nu gândea că ar putea avea legătură cu moartea lui Adelmo şi acum îşi dă seama că scandalul se măreşte şi-l poate cuprinde şi pe el. Şi nu vrea să se descopere adevărul, sau cel puţin nu vrea să-l descopăr eu.

— Atunci însemnează că ne aflăm aici într-un loc părăsit de Dumnezeu, am spus eu, nemulţumit.

— Ştii oare locuri din astea în care Dumnezeu să se fi simţit ca la el acasă? m-a întrebat Guglielmo din înaltul staturii sale.

Apoi m-a trimis să mă odihnesc. În timp ce mă culcam, am tras concluzia că tata n-ar fi trebuit să mă trimită prin lume, că treaba asta era mult mai încurcată decât gândeam eu. Prea multe lucruri învăţam.

— *Salva me ab ore leonis,* m-am rugat eu în timp ce mă lua somnul.

Ziua a doua
După *vesper*

în care, deşi capitolul e scurt, bătrânul Alinardo spune lucruri foarte însemnate despre labirint şi despre modul de a intra în el

M-am trezit aproape când suna ora pentru masa de seară. Mă simţeam moleşit de somn, pentru că somnul de zi este precum păcatul cărnii: cu cât ai avut mai mult, cu atât vrei mai mult, şi totuşi te simţi nemulţumit, sătul şi nesătul în acelaşi timp. Guglielmo nu era în chilia lui, se sculase, fireşte, cu mult mai înainte. L-am găsit, după ce m-am preumblat o vreme, în *scriptorium,* răsfoind catalogul şi privind cum lucrau călugării, cu gândul ascuns de a se apropia de masa lui Venanzio şi de a relua inspecţia. Dar, dintr-un motiv sau altul, fiecare părea gata să nu-l lase să se uite prin hârtiile acelea. Mai întâi se apropiase de el Malachia, ca să-i arate anumite miniaturi de preţ. Apoi Bencio se ţinuse scai de el cu pretexte lipsite de rost. După asta, când se apropiase ca să-şi reia inspecţia, Berengario pornise să i se învârtească în jur, oferindu-i colaborarea.

În sfârşit, Malachia, văzând că maestrul meu era foarte hotărât să cerceteze lucrurile lui Venanzio, îi spusese clar şi răspicat că poate, înainte de a răscoli hârtiile mortului, era mai bine să capete autorizaţia Abatelui; că şi el însuşi, deşi era bibliotecar, se abţinuse, din respect şi disciplină, şi că în orice caz nimeni nu se apropiase de masa aceea, cum îi ceruse Guglielmo, şi nimeni nu avea să se apropie până nu-şi dădea Abatele îngăduinţa. Guglielmo îi atrăsese atenţia că Abatele u dăduse învoirea să cerceteze în toată abaţia, Malachia îl întrebase, nu fără un zâmbet de răutate, dacă Abatele îi îngăduise să umble în voie şi prin *scriptorium,* sau ferească Dumnezeu, prin bibliotecă. Guglielmo înţelesese că nu era cazul să se încrânceneze într-o dovadă de forţă cu Malachia, chiar dacă toate acele mişcări şi toate acele spaime în jurul hârtiilor lui Venanzio îi măriseră dorinţa de a lua cunoştinţă de ele. Dar era atât de hotărât să se întoarcă acolo noaptea, încât se ferise să dea naştere unor incidente. Nutrea însă vizibile sentimente de răzbunare care, dacă n-ar fi fost însufleţite, cum erau, de setea adevărului, ar fi părut ca

foarte îndârjite şi de ocară.

Înainte de a intra în refector, am făcut o mică plimbare prin incinta mănăstirii, pentru a înlătura aburii somnului în aerul rece al serii. Pe aici încă se mai învârteau unii călugări aflaţi în rugăciune. În grădina din faţa porticului mănăstirii l-am zărit pe atât de bătrânul Alinardo din Grottaferrata care, cu trupul prăpădit de tot acum, îşi petrecea mare parte din zi printre plante, când nu şedea în biserică să se roage. Părea că nu simte frigul, şi se aşezase de-a lungul părţii din afara porticului.

Guglielmo i-a adresat câteva cuvinte de salut şi bătrânul a părut bucuros că se interesa cineva de el.

— Fie-vă ziua senină, i-a spus Guglielmo.

— Cu voia Celui de Sus, i-a răspuns bătrânul.

— Senină în cer, dar întunecată pe pământ. Îl cunoşteaţi bine pe Venanzio?

— Care Venanzio? a întrebat bătrânul. Apoi o lumină s-a aprins în ochii lui. Ah, băiatul mort. Fiara dă târcoale prin abaţie...

— Care fiară?

— Fiara cea uriaşă, care vine dinspre mare... Şapte capete şi zece coarne, şi pe coarne zece diademe, şi pe capete trei nume de blestem. Fiara care pare un leopard, cu picioare ca ale ursului şi cu gura ca a leului... Eu am văzut-o.

— Unde aţi văzut-o? în bibliotecă?

— În bibliotecă? De ce? Sunt ani de când nu mă mai duc în *scriptorium* şi nu am mai văzut biblioteca. Nimeni nu se duce în bibliotecă. Eu îi ştiu pe cei care urcau în bibliotecă...

— Cine? Malachia, Berengario?

— Oh, nu! râse bătrânul răguşit. Înainte. Bibliotecarul de dinaintea lui Malachia, cu mulţi ani în urmă...

— Cine era?

— Nu-mi amintesc, a murit când Malachia era încă tânăr. Şi cel care a venit înainte de maestrul lui Malachia şi era tânăr ajutor de bibliotecar când eram eu tânăr... Dar în bibliotecă n-am pus niciodată piciorul. Labirint...

— Biblioteca e un labirint?

— *Hune mundum tipice laberinthus denotat iile,* a recitat bătrânul, cufundat în gânduri. *Intranti largus, redeunti sed nimis artus.* Biblioteca este un labirint mare, semn al labirintului lumii. Intri şi nu ştii dacă mai ieşi. Nu trebuie să depăşeşti coloanele lui Hercule.

— Deci nu ştiţi cum se intră în bibliotecă atunci când uşile Edificiului sunt închise?

— Ba da, a râs bătrânul. O ştiu foarte mulţi. Treci prin osuar. Poţi să treci prin osuar, dar nu vrei să treci prin osuar. Călugării morţi stau de veghe.

— Aceştia sunt călugării care veghează? Nu cei care umblă noaptea cu o făclie prin bibliotecă?

— Cu o făclie? Bătrânul părea uimit. N-am auzit niciodată povestea asta. Călugării morţi stau în osuar, oasele coboară încetul cu încetul din cimitir şi se adună aici ca să păzească trecerea. N-ai văzut niciodată altarul capelei din osuar?

— Ea treia pe stânga, după transept, nu-i aşa?

— A treia? Poate. E cea cu piatra altarului sculptată cu mii de schelete. Hârca a patra, pe dreapta, îi împingi ochii... Şi te afli în osuar. Dar nu te duce acolo, eu n-am fost niciodată. Abatele nu vrea.

— Şi fiara, unde aţi văzut fiara?

— Fiara? Ah, Antichristul... El se pregăteşte să vină, mileniul s-a împlinit, îl aşteptăm...

— Dar mileniul s-a împlinit de trei sute de ani, şi tot n-a venit...

— Antichristul nu vine după ce s-au împlinit o mie de ani. După ce s-au împlinit o mie de ani începe epoca celor drepţi, apoi vine Antichristul şi-i pune la încercare pe cei drepţi şi apoi va fi bătălia de pe urmă.

— Dar cei drepţi vor domni o mie de ani, a spus Guglielmo. Sau au domnit de la moartea lui Christos până la sfârşitul primului mileniu, şi, deci, acum e vremea când trebuia să vină Antichristul, sau n-au domnit încă şi Antichristul e departe.

— Mileniul nu se măsoară de la moartea lui Christos, ci de la donaţia lui Constantin. Acum sunt o mie de ani...

— Şi atunci se sfârşeşte domnia celor drepţi?

— Nu ştiu, nu mai ştiu... Sunt obosit. Socoteala asta e greu de făcut. Beatus din Liebana o făcea, întreabă-l pe Jorge, el e tânăr, îşi aminteşte bine... Dar a sosit sorocul. Nu ai auzit cele Şapte trâmbiţe?

— De ce şapte trâmbiţe?

— Nu ai auzit cum a murit celălalt băiat, miniaturistul? Primul înger a suflat în prima trâmbiţă şi a căzut grindină şi foc, amestecate cu sânge. Şi al doilea înger a suflat în a doua trâmbiţă şi a treia parte din mare s-a făcut sânge... N-a murit într-o mare de sânge al doilea băiat? Luaţi aminte la a treia trâmbiţă! Va muri a treia parte din creaturile vii din mare. Dumnezeu ne pedepseşte. Jur-împrejurul abaţiei lumea este otrăvită de erezie, mi-au spus că pe scaunul sfânt sade un papă pervers care foloseşte ostiile ca să facă cu ele necromanţie şi-şi hrăneşte cu ele murenele proprii... Iar la noi cineva a nesocotit peceţile de la ceea ce era oprit, a rupt sigiliile labirintului...

— Cine v-a spus?

— Am auzit, toţi şoptesc că păcatul a intrat în abaţie. Ai năut?

Întrebarea, adresată mie, m-a luat pe nepregătite.

— Nu, n-am năut, am răspuns încurcat.

— Data viitoare să-mi aduci năut. Ţin boabele în gură, căci biata mea gură nu mai are un dinte, până se înmoaie cu totul. Stimulează saliva, *aqua fons vitae*. Mâine îmi aduci năut?

— Mâine vă aduc năut, i-am spus.

Dar aţipise. L-am lăsat ca să ne ducem la refector.

— Ce credeţi despre cele ce ne-a spus? l-am întrebat pe maestrul meu.

— Beneficiază de nebunia divină a centenarilor. E nevoie să deosebeşti adevărul de neadevăr în spusele lui. Dar cred că ne-a spus ceva despre felul cum se intră în Edificiu. Am văzut capela din care a ieşit Malachia, noaptea trecută. Este într-adevăr acolo un altar de piatră, şi pe soclul lui sunt sculptate ţeste; vom vedea noi diseară.

Ziua a doua
Completa

în care se intră în Edificiu, se descoperă un vizitator misterios, se găseşte un mesaj secret cu semne de necromant şi dispare, abia găsită, o carte care va fi apoi căutată de-a lungul multor altor capitole, după cum nici furtul preţioaselor lentile ale lui Guglielmo nu este ultima neplăcere

Cina a fost liniştită şi tăcută. Trecuseră ceva mai mult de douăsprezece ore de când fusese găsit cadavrul lui Venanzio. Toţi se uitau cu coada ochiului la locul lui gol de la masă. Când a bătut de *completa,* şirul care s-a format în cor părea un cortegiu funerar. Am luat parte la slujbă, stând în naos şi supraveghind din ochi capela a treia. Lumina era slabă şi când l-am văzut pe Malachia ieşind din întuneric ca să ajungă la strana lui, n-am putut să ne dăm seama de locul precis de unde ieşise. Oricum, ne-am tras în umbră, ascunzându-ne în nava laterală, pentru ca nimeni să nu vadă că rămâneam aici după ce se va sfârşi slujba. Eu aveam în scapulara mea felinarul pe care-l şterpelisem din bucătărie în timpul mesei. L-am aprins după aceea de la tripodul cel mare din bronz care rămânea să ardă toată noaptea. Aveam un fitil nou şi mult ulei. Aşa puteam avea lumină vreme îndelungată.

Eram foarte agitat de când ne pregăteam să ascultăm cu toată atenţia serviciul divin, care a luat sfârşit aproape fără să-mi dau seama. Călugării şi-au lăsat glugile pe ochi şi au ieşit într-un şir domol, îndreptându-se spre chiliile lor. Biserica a rămas goală, luminată doar de pâlpâirile tripodului.

— Acum, la treabă! a spus Guglielmo.

Ne-am apropiat de capela a treia. Piatra de la temelia altarului era cu adevărat asemenea unui osuar, un şir de hârci cu orbitele goale şi adânci băgau spaima în privitor, aşezate cum apăreau într-un uimitor relief pe o grămadă de tibii. Guglielmo a repetat cu voce foarte joasă cuvintele pe care le-a auzit de la Alinardo (hârca a patra, pe dreapta, împinge ochii). A vârât degetele în orbitele acelui chip descărnat, şi numaidecât am auzit ceva ca un scârţâit răguşit.

Altarul s-a urnit din loc, răsucindu-se pe o ţâţână ascunsă, dând la iveală o deschidere întunecată. Luminând-o cu felinarul meu ridicat, am zărit nişte scări umede. Am hotărât să coborâm pe ele după ce am discutat dacă trebuie să închidem trecerea în urma noastră. Mai bine nu, a spus Guglielmo, nu ştiam dacă o vom putea deschide după aceea. Cât priveşte riscul de a fi descoperiţi, dacă venea cineva la ora aceea să mânuiască mecanismul, era pentru că ştia cum să intre şi nu ar fi fost oprit de o trecere închisă.

Am coborât vreo douăzeci şi ceva de trepte şi am pătruns într-un coridor pe pereţii căruia se deschideau nişte nişe orizontale, cum am avut mai târziu prilejul să văd în multe catacombe. Dar era pentru prima oară când pătrundeam într-un osuar, şi din pricina asta mi-a fost tare frică. Oasele călugărilor fuseseră adunate acolo de-a lungul veacurilor, dezgropate din pământ şi îngrămădite în nişe fără să se mai încerce să se recompună forma trupurilor lor. Totuşi, anumite nişe aveau doar oase mărunte, altele numai ţeste, bine aşezate, ca nişte piramide, în aşa fel încât să nu cadă una peste alta, şi era o privelişte cu adevărat dătătoare de groază, mai ales din pricina jocului de lumini şi umbre pe care felinarul îl făcea de-a lungul drumului nostru. Într-o nişă am văzut numai mâini, multe mâini, acum fără scăpare împletite una cu alta, într-o îmbinare de degete moarte. Am scos un urlet, în acel loc al morţilor, încercând pentru o clipă simţământul că era ceva viu pe-acolo, un scârţâit ascuţit şi o mişcare grăbită în umbră.

— Şoareci, m-a liniştit Guglielmo.

— Ce fac şoarecii aici?

— Trec, ca şi noi, pentru că osuarul duce la Edificiu şi deci la bucătărie. Şi la cărţile cele bune din bibliotecă. Acum înţelegi de ce Malachia are figura atât de aspră. Slujba lui îl obligă să treacă pe aici de două ori pe zi, seara şi dimineaţa. Şi chiar că n-are de ce să râdă.

— Dar de ce Evanghelia nu spune niciodată că Domnul Christos ar fi râs? am întrebat fără un motiv întemeiat. Este adevărat ce spune Jorge?

— Au fost legiuni de învăţaţi care s-au întrebat dacă Christos a râs. Lucrul nu mă prea interesează. Cred că nu a râs niciodată pentru că, atoateştiutor cum trebuie să fi fost el, fiul lui Dumnezeu,

ştia ce aveam să facem noi, creştinii. Dar uite că am ajuns.

Şi într-adevăr, cu voia lui Dumnezeu, coridorul se sfârşise, începea un nou rând de scări, iar după ce le-am urcat, n-am mai avut decât să împingem o uşă grea de lemn, întărită cu fier, şi ne-am trezit în dosul drumului spre bucătărie, tocmai sub scara în spirală care urca în *scriptorium. În* timp ce urcam ni s-a părut că auzim un zgomot deasupra.

Am păstrat linişte o clipă, apoi am spus:

— Nu e cu putinţă, nimeni n-a urcat înaintea noastră...

— Admiţând că aceasta ar fi singura cale de pătrundere în Edificiu. În secolele trecute aceasta era o stâncă, şi trebuie că avea mai multe intrări tainice decât ştim noi. Să urcăm încet. Dar nu prea avem de ales. Dacă stingem felinarul, nu ştim unde mergem, dacă îl ţinem aprins dăm alarma celui ce se află deasupra. Singura speranţă este că, dacă e cineva, să-i fie mai frică decât nouă.

Am ajuns în *scriptorium,* intrând prin turnul de miazăzi. Masa lui Venanzio se afla tocmai în cealaltă parte. Mişcându-ne, nu luminam mai mult decât câteva braţe de perete de fiecare dată, pentru că sala era prea mare. Am nădăjduit să nu fie nimeni în curte şi să vadă lumina străbătând prin ferestre. Masa părea în ordine, dar Guglielmo s-a aplecat brusc să cerceteze foile din raftul de jos şi a scos o exclamaţie de nemulţumire.

— Lipseşte ceva? l-am întrebat.

— Azi am văzut aici două cărţi, şi una era în greceşte. Şi tocmai asta lipseşte. Cineva a luat-o, şi-n mare grabă, pentru că o foaie de pergament a căzut pe jos.

— Dar masa era păzită...

— Sigur. Poate că cineva a pus mâna pe ea doar acum câteva clipe. Poate că încă mai e pe-aici. S-a întors spre umbre şi vocea lui a răsunat printre coloane: Dacă eşti aici, fereşte-te!

Mi s-a părut bună ideea: cum spusese Guglielmo, e întotdeauna mai bine ca celui ce ne inspiră teamă să-i fie mai teamă decât nouă.

Guglielmo a pus pe masă foaia pe care o găsise pe jos şi şi-a apropiat ochii de ea. Mi-a cerut să fac lumină. Am apropiat felinarul şi am zărit o foaie albă până la jumătate, acoperită în partea de jos cu nişte caractere foarte mărunte, a căror origine am recunoscut-o

anevoie.

— E în greceşte? am întrebat.

— Da, dar nu înţeleg prea bine. A tras din sutană perechea lui de lentile şi le-a aşezat călare pe nas, apoi şi-a apropiat şi mai mult faţa.

— E în greceşte, scris foarte mărunt, şi cu toate astea în mare dezordine. Chiar şi cu lentilele astea citesc foarte greu, ar trebui mai multă lumină. Vino mai aproape.

Apucase foaia ţinând-o în faţa ochilor şi eu, ca un prost, în loc să-i trec prin spate, ţinând lumina sus, la înălţimea capului său, m-am aşezat chiar în faţa lui. Mi-a cerut să mă dau la o parte şi, făcând asta, am atins cu făclia spatele hârtiei. Guglielmo mi-a dat un brânci, întrebându-mă dacă voiam să-i ard manuscrisul, apoi a scos un strigăt. Am văzut foarte bine că pe partea de sus a paginii apăruseră nişte semne nedesluşite, de culoare galben-maronie. Guglielmo a cerut să-i dau lampa şi a aşezat-o în spatele foii, ţinând flacăra destul de aproape de suprafaţa pergamentului, ca pentru a-l încălzi fără să-l topească. Treptat, treptat, ca şi cum o mână invizibilă ar fi însăilat cuvintele *„Mane, Tekel, Fares”,* am văzut desenându-se pe albul foii, una câte una, pe măsură ce Guglielmo mişca lumina, şi în vreme ce fumul din vârful flăcării înnegrea spatele foii, nişte semne care nu semănau cu cele din nici un alfabet, dacă nu cumva era vorba de alfabetul necromanţilor.

— Nemaipomenit, a spus Guglielmo. E din ce în ce mai interesant. S-a uitat în jur: Dar e mai bine să nu arătăm descoperirea noastră vicleniei oaspetelui nostru ascuns, dacă mai e pe aici...

Şi-a scos lentilele şi le-a pus pe masă, apoi a strâns pergamentul răsucindu-l cu grijă şi l-a ascuns în sutană.

Încă uluit de întâmplările acelea puţin spus miraculoase, mă pregăteam să-i cer alte lămuriri, când un zgomot neaşteptat şi înfundat ne atrase atenţia. Venea de la picioarele scării de răsărit, care ducea la bibliotecă.

— Omul nostru e acolo, prinde-l! a strigat Guglielmo, şi ne-am repezit în direcţia aceea, el mai iute, eu mai încet, pentru că ţineam felinarul. Am auzit o bufnitură ca a unui trup care se împiedică şi cade, am dat fuga, l-am găsit pe Guglielmo, la picioarele scării,

uitându-se la un volum greu, cu copertele prinse într-o legătură ornamentală de metal. În aceeaşi clipă am auzit un alt zgomot din direcţia din care veneam.

— Ce prost sunt! a strigat Guglielmo. Repede, la masa lui Venanzio!

Am înţeles: cineva care şedea în umbră, în spatele nostru, aruncase volumul ca să ne îndepărteze din acel loc.

Încă o dată Guglielmo a fost mai iute decât mine şi a ajuns la masă. Urmărindu-l, am zărit printre coloane o umbră care fugea, apucând-o pe scara din turnul de apus.

Cuprins de o înflăcărare de luptător, am lăsat lampa în lui Guglielmo şi m-am repezit orbeşte spre scara pe care coborâse fugarul. În momentele acelea mă simţeam ca un oştean al lui Christos, în luptă cu toate legiunile din infern, şi ardeam de dorinţa să pun mâna pe necunoscut şi să-l încredinţez maestrului meu. Aproape m-am rostogolit pe scara în spiralã, poticnindu-mă de pulpanele veşmântului meu (acela a fost singurul moment din viaţa mea, o jur, când am regretat că intrasem într-un ordin călugăresc!), dar chiar în clipa aceea, şi a fost ca o fulgerare, m-am mângâiat cu ideea că şi adversarul meu suferea de acelaşi neajuns. Şi, în plus, dacă sustrăsese cartea, trebuia să fi avut mâinile ocupate. M-am prăbuşit în bucătărie, în spatele cuptorului de pâine şi, la lumina nopţii înstelate care pătrundea slab în uriaşa încăpere, am văzut umbra pe care o urmăream strecurându-se prin uşa refectorului, trăgând-o după sine. M-am repezit spre ea, m-am chinuit câteva clipe s-o deschid, am intrat, am privit înjur şi n-am mai văzut pe nimeni. Uşa care dădea afară era încă zăvorită. M-am întors. Întuneric şi tăcere. Am desluşit o dâră luminoasă venind dinspre bucătărie şi m-am lipit cu spatele de perete. În pragul dintre cele două încăperi a apărut o figură scăldată în lumină. Am ţipat. Era Guglielmo.

— Nu mai e nimeni? Bănuiam asta. Insul n-a ieşit pe uşă. N-a apucat-o spre trecerea osuarului?

— Nu, a ieşit pe-aici, dar nu ştiu pe unde!

— Ţi-am spus eu, mai sunt şi alte ieşiri şi n-are rost să le căutăm. Poate că omul nostru iese acum prin cine ştie ce loc

îndepărtat. Şi cu el, lentilele mele.

— Lentilele dumneavoastră?

— Chiar aşa. Prietenul nostru nu a putut să-mi ia foaia, dar, cu mare prezenţă de spirit, trecând pe lângă masă, mi-a şterpelit sticlele.

— Şi de ce?

— Pentru că nu e prost. M-a auzit vorbind de însemnările acestea, a înţeles că erau importante, s-a gândit că fără lentile nu voi fi în stare să le descifrez şi ştie că nu voi avea încredere să le arăt nimănui. Într-adevăr, acum e ca şi cum nu le-aş avea.

— Dar cum de ştia de lentilele dumneavoastră?

— Ei, asta-i! în afară de faptul că am discutat ieri cu sticlarul despre ele, azi-dimineaţă, în *scriptorium,* mi le-am Pus pe nas ca să mă uit prin hârtiile lui Venanzio. Deci există multe persoane care ar putea să ştie cât de trebuincioase îmi erau obiectele acelea. Şi, într-adevăr, eu aş putea citi un manuscris normal, dar nu pe acesta, şi desfăcea din nou pergamentul, în care partea în greceşte era prea mărunt scrisă, iar partea de sus prea neclară...

Mi-a arătat semnele misterioase care apăruseră ca prin farmec la căldura flăcării.

— Venanzio voia să ascundă un secret important şi a folosit una dintre cernelurile acelea cu care se scrie fără să se lase urme, şi care reapar la căldură. Sau a folosit zeamă de lămâie. Dar cum nu ştiu ce substanţă a folosit şi semnele ar putea să dispară din nou, hai repede, tu, care ai ochii buni, copiază-le numaidecât, în chipul cel mai fidel care-ţi stă în putinţă, şi poate chiar ceva mai mari.

Şi aşa am făcut, fără să ştiu ce anume copiez. Era vorba de un şir de patru sau de cinci rânduri, cu adevărat vrăjitoreşti, şi redau aici numai primele semne, pentru a-i da cititorului o idee despre enigma pe care o aveam în faţa ochilor:

****

După ce le-am copiat, Guglielmo s-a uitat, din păcate, fără ochelari, ţinând tăbliţa mea la o distanţă destul de mare de nas.

— E desigur un alfabet secret care va trebui descifrat, a spus el. Semnele sunt scrise prost, şi poate tu le-ai copiat şi mai prost, dar este oricum vorba de un alfabet zodiacal. Vezi? în primul rând

avem... îşi îndepărtă din nou foaia, mijindu-şi ochii cu un efort de concentrare: Săgetător, Soare, Mercur, Scorpion...

— Şi ce însemnează?

— Dacă Venanzio ar fi fost un naiv, ar fi folosit alfabetul zodiacal cel mai comun: A egal cu Soare, B egal cu Jupiter... şi primul rând s-ar citi atunci... încearcă să transcrii: RAIQASVL... S-a întrerupt. Nu, nu însemnează nimic, şi Venanzio nu era naiv. Trebuie să fi potrivit alfabetul după o altă cheie. Va trebui descoperită.

— E cu putinţă? l-am întrebat cu admiraţie.

— Da, dacă se ştie ceva din înţelepciunea arabilor. Cele mai bune tratate de criptologie sunt operele unor învăţaţi necredincioşi, şi la Oxford am avut posibilitatea să citesc unele dintre ele. Avea dreptate Bacon când spunea despre cucerirea ştiinţei că trece prin cunoaşterea limbilor. Abu Bakr Ahmad ben Aii ben Washiyya an-Nabati a scris acum câteva secole *Cartea dorinţei arzătoare a credinciosului de a desluşi enigmele străvechilor scripturi* şi a arătat multe reguli pentru alcătuirea şi descifrarea alfabetelor tainice, bune pentru practicarea magiei, dar şi pentru scrisorile dintre armate, sau între un rege şi ambasadorii lui. Am văzut alte cărţi arabe care înşiră o serie de artificii din cale-afară de iscusite. Poţi, bunăoară, să înlocuieşti o literă cu alta, poţi să scrii un cuvânt pe dos, poţi pune literele în ordine inversă, dar folosind una şi sărind alta şi apoi, luând-o de la capăt, poţi, ca în cazul acesta, să înlocuieşti literele cu semne din zodiac, dar dând literelor lipsă valoarea lor numerică şi apoi, după un alt alfabet, să transformi numerele în alte litere.

— Şi pe care dintre sistemele acestea l-o fi folosit Venanzio?

— Va trebui să le încercăm pe toate, ba încă şi altele. Dar prima regulă pentru descifrarea unui mesaj este să ghiceşti ce vrea să spună.

— Dar atunci nu mai e nevoie să-l descifrezi! am râs eu.

— Nu în sensul acesta. Se pot totuşi formula ipoteze în privinţa a ceea ce ar putea însemna primele cuvinte ale mesajului, şi apoi să vedem dacă regula care apare de aici are valoare pentru tot restul scrierii. De exemplu, aici Venanzio a notat, desigur, cheia pentru a

pătrunde în *finis Africae.* Dacă mă gândesc că mesajul vorbeşte despre acest lucru, iată că sunt luminat pe neaşteptate de un ritm... Încearcă să priveşti primele trei cuvinte, nu te uita la litere, priveşte numai numărul semnelor... IIIIIIII IIIII IIIIIII... Acum încearcă să împărţi în silabe de măcar două semne fiecare şi recită cu voce tare: ta-ta-ta, ta-ta, ta-ta-ta... Nu-ţi vine nimic în minte?

— Mie nu.

— Ba mie-mi vine. *Secretum finis Africae...* Dar dacă ar fi aşa, ultimul cuvânt ar trebui să aibă prima şi a şasea literă egale, şi de fapt aşa este, iată de două ori simbolul Pământului. Şi prima literă a primului cuvânt, S, ar trebui să fie aceeaşi cu ultima din al doilea cuvânt, şi de fapt iată repetat semnul Fecioarei. Poate că suntem pe calea cea bună. Cu toate astea, ar putea fi vorba doar de o serie de coincidenţe. Trebuie să găsim o regulă de corespondenţe.

— Unde s-o găsim?

— În cap. S-o născocim. Şi să vedem apoi dacă este cea adevărată. Dar între o încercare şi alta jocul ar putea să-mi ia 0 zi întreagă. Nu mai mult, pentru că — adu-ţi aminte — nu există scriere secretă care să nu poată fi descifrată cu puţină răbdare. Dar acum riscăm să întârziem, şi vrem să vizităm biblioteca. Cu atât mai mult cu cât, fără lentilele mele, nu voi reuşi niciodată să descifrez a doua parte a mesajului, şi tu nu o să poţi ajuta, pentru că semnele acestea, pentru ochii tăi...

— *Graecum est, non legitur,* am completat cu umilinţă. — Tocmai, şi vezi câtă dreptate avea Bacon. Învaţă! Dar să nu ne pierdem cu firea. Să punem bine pergamentul şi însemnările tale şi să urcăm în bibliotecă. Pentru că în seara asta nici măcar zece legiuni de draci nu vor izbuti să ne stea în cale.

Mi-am făcut cruce.

— Dar cine-o fi fost cel care-a venit înaintea noastră aici? Bencio?

— Bencio ardea de curiozitate să ştie ce era printre hârtiile lui Venanzio, dar nu-mi părea omul făcut să ne joace nouă o festă atât de neplăcută. De fapt venise să ne propună o alianţă, ş-apoi nu-mi părea că ar putea să aibă el curajul să intre noaptea în Edificiu.

— Atunci Berengario? Sau Malachia?

— Berengario este, după părerea mea, omul care să facă treburi din astea. De fapt răspunde şi el de bibliotecă, şi, ros de remuşcare că trădase nişte secrete, socotea că Venanzio sustrăsese cartea aceea şi voia poate s-o pună din nou la locul ei. Nu a izbutit să urce, acum ascunde volumul pe undeva şi vom putea să-l prindem asupra faptului, dacă ne ajută Dumnezeu, când va încerca să-l pună de unde-l luase.

— Dar ar putea să fie şi Malachia, împins de aceleaşi intenţii.

— Aş zice că nu. Malachia avusese tot timpul la dispoziţie să cotrobăie pe masa lui Venanzio când rămăsese singur, ca să închidă Edificiul. Ştiam foarte bine asta şi nu aveam cum s-o ocolesc. Acum ştim că n-a făcut-o. Şi, dacă ne gândim bine, nu avem nici un motiv să-l bănuim pe Malachia că ştia că Venanzio intrase în bibliotecă şi că sustrăsese ceva. Acest lucru îl ştiu Berengario şi Bencio şi o ştim tu şi cu mine. Apoi, după ce s-a spovedit Adelmo, poate ar putea s-o ştie Jorge, dar desigur că nu era el omul care să se repeadă cu atâta avânt pe scara în spirală...

— Atunci, sau Berengario, sau Bencio...

— Şi de ce nu Pacifico din Tivoli, sau oricare dintre călugării pe care i-am văzut azi aici? Sau Nicola, sticlarul, care ştia de ochelarii mei? Sau personajul acela ciudat, Salvatore, despre care ne-au spus că umblă noaptea după cine ştie ce treburi? Trebuie să fim cu băgare de seamă să nu micşorăm numărul suspecţilor numai pentru că destăinuirile lui Bencio ne-au îndreptat într-o singură direcţie. Poate că Bencio vrea să ne încurce.

— Dar vi s-a părut sincer.

— Fireşte, Dar aminteşte-ţi că prima îndatorire a unui bun inchizitor este aceea de a bănui în primul rând pe cei care par sinceri.

— Urâtă treabă cea de inchizitor, am spus eu.

— De-asta am şi părăsit-o. Şi, după cum vezi, am din nou parte de ea. Dar acum hai sus, în bibliotecă.

Ziua a doua
Noaptea

în care se intră în sfârşit în labirint, se ivesc năluciri ciudate şi, cum se întâmplă în labirinturi, se rătăceşte

Am urcat din nou în *scriptorium,* de data asta pe scara de răsărit, care ducea şi la catul interzis, ţinând felinarul sus, în faţa noastră. Eu mă gândeam la cuvintele lui Alinardo despre labirint şi mă aşteptam la lucruri înspăimântătoare.

Am fost uluit, pătrunzând în locul în care nu ar fi trebuit să intrăm, să mă trezesc într-o încăpere cu şase laturi, nu prea mare, lipsită de ferestre, în care domnea, ca de altfel în tot catul acela, un miros puternic de stătut şi de mucegai. Nimic îngrozitor.

Încăperea, am spus, avea şase pereţi, dar numai pe patru dintre ei se deschidea, între două mici coloane îngropate în zid, o bortă, o trecere destul de largă, deasupra căreia se desfăşura un arc în toată curbura lui. De-a lungul pereţilor plini se înşiruiau nişte dulapuri uriaşe, încărcate cu cărţi aranjate în ordine. Dulapurile aveau nişte etichete numerotate şi tot aşa avea şi fiecare despărţitură a lor în parte: erau, de fapt, aceleaşi numere pe care le văzusem în catalog. În mijlocul camerei, o masă, şi ea plină de cărţi. Pe toate volumele un strat subţire de praf, semn că toate tomurile acelea erau şterse cu oarecare regularitate. Şi nici pe jos nu era nici un fel de murdărie. Deasupra arcului uneia dintre uşi, o etichetă mare, pictată pe perete, purta cuvintele *Apocalypsis Iesu Christi*. Nu părea decolorată, deşi caracterele literelor erau foarte vechi. Ne-am dat apoi seama, şi în alte camere, că etichetele acestea erau de fapt săpate în piatră, şi destul de adânc, şi apoi scobiturile fuseseră umplute cu vopsea, cum se face la fresca din biserici.

Am trecut prin una dintre borti. Ne-am pomenit într-o alta încăpere, unde se deschidea o fereastră care, în loc de geamuri, avea plăci de alabastru, cu doi pereţi plini şi o bortă, de acelaşi fel cu cea prin care tocmai trecuserăm, care da într-o altă cameră, cu doi pereţi plini şi ei, unul cu o fereastră şi o altă uşă care se deschidea în faţa noastră. În cele două camere, două etichete de formă asemănătoare

cu prima pe care o văzusem, dar cu alte cuvinte. Eticheta primei camere spunea: *Super thronos viginti quatuor,* iar cea de-a doua: *pjomen Mi mors.* În rest, chiar dacă cele două camere erau mai mici decât cea din care intrasem în bibliotecă (de fapt aceea era heptagonală, şi acestea două dreptunghiulare), mobilierul era acelaşi: dulapuri cu cărţi şi masă la mijloc.

Am intrat în cea de-a treia cameră. Aici nu erau cărţi şi nici etichetă. Sub fereastră, un altar de piatră. Avea trei uşi, una pe unde intrasem, alta care da în camera heptagonală, pe care tocmai o vizitaserăm, o a treia care ne-a dus într-o cameră, nouă, nu altfel decât celelalte decât prin eticheta care spunea: *Obscuratus est sol et aer.* De aici se trecea într-o nouă cameră, a cărei etichetă spunea: *Facta est grando et ignis*; nu mai avea alte uşi, aşa că ajunşi în camera aceea trebuia să ne întoarcem.

— Să facem socoteala, a spus Guglielmo. Cinci camere dreptunghiulare, sau uşor trapezoidale, fiecare cu câte o fereastră, aşezate în jurul unei camere heptagonale, fără ferestre, la care urcă scara. Mi se pare elementar. Ne aflăm în turnul de răsărit, la fiecare turn se văd de afară cinci ferestre. Socoteala e bună. Camera goală e tocmai aceea care dă spre răsărit, în aceeaşi direcţie cu corul bisericii, soarele în zori luminează altarul, ceea ce mi se pare drept şi cu credinţă. Singura idee vicleană mi se pare cea cu plăcile de alabastru. Ziua filtrează o lumină plăcută, noaptea nu lasă să treacă nici o rază de lună. Şi apoi nu este un labirint mare. Acum o să vedem unde duc şi celelalte două uşi din camera heptagonală. Cred că o să ne orientăm destul de bine.

Maestrul meu greşea şi constructorii bibliotecii fuseseră mult mai iscusiţi decât crezuserăm noi. Nu ştiu prea bine să explic ce s-a întâmplat, dar de cum am părăsit turnul, ordinea camerelor ne-a apărut mai încurcată. Unele aveau două, altele trei uşi. Toate aveau o fereastră, chiar şi cele în care intram dintr-o cameră cu fereastră şi socotind că mergem spre interiorul Edificiului. Fiecare avea acelaşi fel de dulapuri şi de mese, volumele aranjate foarte regulat păreau toate la fel şi desigur nu ne ajutau să recunoaştem locul la o privire grăbită. Am încercat să ne orientăm după etichete. O dată străbătuserăm o cameră în care era scris *In diebus illis* şi după câteva ocoluri ni s-a părut că ne-am întors tot acolo. Dar ne

aminteam că uşa din faţa ferestrei dădea într-o cameră în care era scris *Primogenitus mortuorum,* în timp ce acum ne găseam într-o alta, care spunea din nou *Apocalypsis Iesu Christi,* şi nu era cea heptagonală din care plecaserăm. Faptul acesta ne-a convins că uneori etichetele se repetau întocmai în camere diferite. Am dat peste două camere cu *Apocalypsis,* una lângă alta, şi numaidecât după asta peste una cu *Cecidit de coelo stella magna.*

De unde proveneau frazele de pe etichete, era evident: era vorba de versetele din Apocalipsa lui Ioan, dar nu era deloc clar de ce erau pictate pe pereţi şi nici după ce logică erau aranjate. Ca să ne sporească încurcătura, am descoperit că anumite etichete, nu multe, erau scrise cu vopsea roşie în loc de neagră.

La un moment dat, ne-am regăsit în camera heptagonală din care porniserăm (era uşor de recunoscut, pentru că în ea se deschidea gura scării) şi am început din nou să ne mişcăm spre dreapta, încercând să mergem drept, din cameră în cameră. Am trecut prin trei camere şi apoi ne-am găsit în faţa unui perete închis. Singura trecere ducea într-o cameră nouă, care avea o singură uşă, pe care, ieşind, am străbătut alte patru camere şi ne-am pomenit din nou în faţa unui perete. Ne-am întors în camera de dinainte, care avea două ieşiri, am trecut prin cea pe care n-o încercasem încă, am străbătut o cameră nouă, şi am ajuns din nou în camera heptagonală de plecare.

— Cum se numea ultima cameră din care ne-am întors? a întrebat Guglielmo.

Am făcut o sforţare să-mi amintesc:

— *Equus albus.*

— Bine, îndărăt la ea.

Şi nu ne-a fost greu. De aici, dacă nu voiam să ne întoarcem pe unde mai umblaserăm, nu se putea apuca altă cale decât prin camera zisă *Gratia vobis et pax,* şi de aici, la dreapta, ni s-a părut că găsim o nouă trecere care să nu ne ducă înapoi. De fapt, am găsit din nou *In diebus illis* şi *Primogenitus mortuorum* (erau aceleaşi camere de mai înainte?), dar în cele din urmă am ajuns la o cameră pe care nu ni se părea că o vizitaserăm încă: *Tertiapars terrae combusta est.* Dar ajunşi acolo, nu mai ştiam unde eram faţă de turnul răsăritean.

Îndreptând felinarul înainte, am pornit-o spre camera din faţa mea. Un uriaş de proporţii ameţitoare, cu trupul ondulat şi tremurător ca al unei fantome, mi-a ieşit înainte.

— Un diavol! am strigat, şi puţin a lipsit să nu-mi cadă felinarul din mână, în timp ce mă întorceam brusc şi mă adăposteam în braţele lui Guglielmo. El mi-a luat felinarul şi, sprijinindu-mă, a păşit înainte cu o hotărâre care mi s-a părut înălţătoare. A văzut şi el ceva, pentru că s-a oprit dintr-o dată. Apoi a pornit din nou înainte şi a ridicat lumina. A izbucnit în râs:

— Într-adevăr, mare iscusinţă. O oglindă!

— O oglindă?

— Da, luptătorul meu neînfricat. Te-ai avântat cu atâta curaj împotriva unui duşman adevărat, care era mai adineauri în *scriptorium,* şi acum te sperii în faţa propriei tale imagini, mărite şi strâmbe.

M-a luat de mână şi m-a dus la peretele din faţa intrării, într-o placă ondulată de sticlă, acum, când felinarul lumina mai de aproape, am văzut imaginile noastre amândouă grotesc deformate, care-şi schimbau forma şi înălţimea pe măsură ce ne apropiam sau ne depărtam de ea.

— Trebuie să-ţi citesc nişte tratate de optică, a spus Guglielmo bine dispus, cum au citit, cu siguranţă, şi cei care au făcut biblioteca. Cele mai bune sunt ale arabilor. Alhazen a compus un tratat, *De aspectibus,* în care, cu nişte demonstraţii geometrice precise, a vorbit despre puterea oglinzilor. Dintre care unele, după cât de ondulată este suprafaţa lor, pot mări lucrurile mai mici (şi ce altceva sunt lentilele mele?), altele fac să apară imaginile răsturnate sau oblice, sau arătând două obiecte în loc de unul, sau patru în loc de două. Iar altele, ca asta, fac dintr-un pitic un uriaş sau dintr-un uriaş un pitic.

— Iisuse Christoase! am spus eu. Astea sunt stafiile pe care unii spun că le văd în bibliotecă?

— Poate. Idee cu adevărat iscusită.

A citit eticheta de pe perete, deasupra oglinzii: *Super thronos viginti quatuor.*

— Am mai găsit-o, dar era într-o încăpere fără oglindă. Şi asta,

printre altele, nu are ferestre şi nici heptagonală nu e. Unde suntem?

S-a uitat în jur şi s-a apropiat de un dulap.

— Adso, fără acei binecuvântaţi *oculi ad legendum,* nu izbutesc să desluşesc ce scrie în cărţile astea. Citeşte-mi câteva titluri.

Am luat o carte la întâmplare.

— Maestre, nu e scris nimic pe ea!

— Cum? Văd că e scris; ce citeşti?

— Nu citesc. Nu sunt literele alfabetului şi nu e greceşte, aş recunoaşte-o. Par viermi, şerpişori, căcăţei de muscă.

— Ah, e în arabă! Mai sunt şi altele?

— Da, câteva. Dar iată una în latină, cu voia lui Dumnezeu. Al... Al Kuwarizmi, *Tabulae.*

— Tablele astronomice ale lui Al Kuwarizmi, traduse de Adelard din Bath! Operă foarte rară. Zi mai departe.

— Isa ibn Ali, *De oculis,* Alkindi, *De radiis stellatis...*

— Uită-te acum şi pe masă.

Am deschis un volum mare ce trona pe masă, un De *bestiis.* Am dat peste o pagină împodobită cu miniaturi foarte fine unde era reprezentat un unicorn de o mare frumuseţe.

— Frumoasă lucrătură, a comentat Guglielmo, care izbutea să vadă imaginile. Şi aceea?

Am citit.

— *Liber monstrorum de diversis generibus,* şi aceasta cu imagini frumoase, dar mi se par mai vechi.

Guglielmo a plecat capul peste text:

— Miniaturi făcute de călugării irlandezi, acum cel puţin cinci secole. Cartea cu unicornul, în schimb, este mult mai nouă. Mi se pare făcută după moda franţuzească.

Am admirat încă o dată ştiinţa de carte a maestrului meu. Am intrat în camera ce urma şi am parcurs cele patru camere ce veneau după ea, toate cu ferestre şi toate pline cu cărţi în limbi necunoscute, mai multe texte de ştiinţe oculte, şi am ajuns la un perete care ne-a silit să ne întoarcem, pentru că ultimele cinci camere dădeau una în alta fără să îngăduie alte ieşiri.

— După înclinaţia zidurilor trebuie că ne aflăm în pentagonul

unui alt turn, a spus Guglielmo, dar nu există sală heptagonală centrală; poate că ne înşelăm.

— Dar ferestrele? am făcut eu. Cum pot să fie atâtea ferestre? Cu neputinţă ca toate camerele să dea în afară.

— Uiţi de puţul central, multe din cele pe care le-am văzut sunt ferestre care dau spre octogonul puţului. Dacă ar fi ziuă, diferenţa de lumină ne-ar spune care sunt ferestrele din afară şi care cele dinăuntru, şi poate că măcar ne-ar arăta poziţia camerei faţă de soare. Dar seara nu scoate la iveală nici un fel de diferenţă. Să mergem îndărăt.

Ne-am întors în camera oglinzii şi am cotit spre a treia uşă prin care ni se părea că nu trecuserăm înainte. Am văzut în faţa noastră un şir de trei sau patru camere, şi-n ultima ara zărit o lumină slabă.

— E cineva acolo! am spus cu o voce sufocată.

— Dacă este, şi-a dat seama de felinarul nostru, a spus Guglielmo, acoperind totuşi flacăra cu mâna. Am rămas locului un minut sau două. Geana de lumină continua să tremure uşor, dar fără să se facă mai mare sau mai slabă.

— Poate e doar o lampă, a spus Guglielmo, din acelea puse să-i convingă pe călugări că biblioteca este locuită de sufletele celor răposaţi. Dar trebuie ştiut. Tu stai aici şi acoperă felinarul, eu mă duc înainte, cu grijă.

Încă ruşinat de figura făcută înaintea oglinzii, am vrut să mă spăl de ruşine în ochii lui Guglielmo.

— Nu, mă duc eu, am spus, dumneavoastră rămâneţi aici. Voi umbla cu băgare de seamă, sunt mai mic şi mai uşor. De cum voi vedea că nu e nici o primejdie, vă strig.

Şi aşa am făcut. Am trecut prin trei camere, umblând lipit de pereţi, uşor ca o pisică (sau ca un novice care coboară în bucătărie să fure brânză din cămară, treabă în care eram printre cei mai pricepuţi din Melk). Am ajuns în pragul camerei de unde venea geana de lumină slabă, strecurându-mă pe lângă zidul din spatele coloanei care slujea de stâlp pe partea dreaptă, şi am aruncat o privire în cameră. Nu era nimeni. Un soi de lampă era aşezată pe masă, aprinsă, şi fumega slab. Nu era un felinar ca al nostru, semăna mai degrabă cu o cădelniţă descoperită, nu ardea cu flacără,

dar o cenuşă mocnea ascunzând ceva care ardea. Mi-am luat inima-n dinţi şi am intrat. Pe masă, alături de cădelniţă, sta deschisă o carte în culori vii. M-am apropiat şi am văzut pe pagină dâre de culori diferite, galben, cinabru, turcoaz şi pământ ars. Se vedea aici o fiară, înspăimântătoare la privit, un balaur din cei mari, cu zece capete, care trăgea cu coada stelele de pe cer şi le făcea să cadă pe pământ. Şi deodată am văzut că balaurul se înmulţea, şi cojile de pe pielea lui se preschimbau într-o pădure de solzi roşii strălucitori care s-au desprins din carte şi au prins să mi se învârtească în jurul capului. Am căzut pe spate şi am văzut tavanul camerei că se apleacă şi coboară asupra mea, apoi am auzit un şuier scos ca de mii de şerpi, dar nu înspăimântător, ci fermecător parcă, şi s-a ivit o femeie învăluită în lumină care şi-a apropiat faţa de a mea, suflându-mi uşor peste chip. Am îndepărtat-o cu mâinile întinse şi rai s-a părut că mâinile mele atingeau cărţile din dulapul din faţă sau că se măreau peste măsură. Nu-mi mai dădeam seama unde mă aflam şi unde se aflau cerul şi pământul. L-am văzut în mijlocul camerei pe Berengario, care mă fixa cu un surâs scârbavnic, grohăind de pofte. Mi-am acoperit faţa cu lunile şi mâinile-mi păreau ghearele unei broaşte râioase, umede şi palmate. Am strigat, cred, am simţit un gust acru în gură, apoi m-am cufundat într-o beznă nesfârşită, care părea să se deschidă tot mai adânc sub mine şi n-am mai ştiut nimic.

M-am trezit după o vreme pe care am socotit-o ca lungindu-se mai multe secole, simţind nişte plesnituri care-mi bubuiau în cap. Eram întins pe jos şi Guglielmo îmi trăgea palme peste obraz. Nu mai eram în camera aceea, şi ochii mei au zărit o etichetă care spunea: *Requiescant a laboribus suis.*

— Sus, Adso, sus, îmi şoptea Guglielmo, nu e nimic.

— Lucrurile... am spus, aiurind încă. Fiara, fiara de acolo...

— Nici o fiară. Te-am găsit delirând la picioarele unei mese pe care era o superbă apocalipsă mozarabă, deschisă la pagina cu acea *mulier amicta sole* care înfrunta balaurul. Dar mi-am dat seama de mireasma pe care o respiraseşi, ceva dăunător, şi te-am luat numaidecât de-acolo. Şi pe mine mă doare capul.

— Dar ce am văzut?

— N-ai văzut nimic. Acolo, în lampa aia, ardeau nişte substanţe

care sunt în stare să dea năluciri, le-am recunoscut mirosul, e ceva de la arabi, poate acelaşi lucru pe care Veglio della Montagna îl da să-l miroasă ucigaşilor lui înainte de a-i trimite să-şi facă treburile. Şi aşa am explicat misterul nălucirilor. Cineva pune noaptea ierburi magice pentru a-i convinge pe vizitatorii nepoftiţi că biblioteca este păzită de prezenţe drăceşti. De fapt, ce-ai simţit?

Cu mintea încâlcită de câte îmi aminteam, i-am povestit despre nălucirea mea, şi Guglielmo a râs:

— Pe jumătate măreai toate câte le-ai văzut în carte şi pe jumătate lăsai să vorbească dorinţele şi spaimele tale. Treaba asta e tocmai rodul acelor ierburi. Mâine va trebui să vorbim despre asta cu Severino, cred că ştie mai multe decât vrea el să ne facă să credem. Sunt ierburi, numai ierburi, fără să fie nevoie de acele preparaţii necromantice de care ne vorbea sticlarul. Ierburi, oglinzi... Locul acesta al ştiinţei oprite este apărat de multe şi înţelepte descoperiri. Ştiinţa folosită ca să ascundă, mai degrabă decât să lumineze. Nu-mi place asta. O minte stricată veghează la sfânta apărare a bibliotecii. Dar a fost o noapte grea, trebuie să ieşim, deocamdată. Tu eşti răvăşit, şi ai nevoie de apă şi de aer proaspăt. În zadar vom încerca să deschidem aceste ferestre, prea sus aşezate şi poate închise de decenii. Cum a putut să le treacă prin minte că Adelmo s-a aruncat de-aici?

Să ieşim, spusese Guglielmo. Ca şi când ar fi fost uşor. Ştiam că biblioteca era accesibilă dintr-un singur turn, cel de răsărit. Dar unde ne aflam noi în momentul acela? Pier-duserăm aproape cu totul direcţia. Umblatul nostru la întâmplare, cu teama de a nu mai putea ieşi niciodată din locul acela, eu împiedicându-mă mereu şi scuturat de nevoia de a vomita, Guglielmo destul de îngrijorat din pricina mea, şi indispus de neputinţa ştiinţei sale, ne-a dat, sau i-a dat lui, o idee pentru a doua zi. Ar fi trebuit să ne întoarcem în bibliotecă, admiţând că aveam să ieşim vreodată din ea, cu un cărbune de lemn ars, sau o altă substanţă în stare să lase semne pe pereţi.

— Pentru a găsi calea de a ieşi din labirint, a recitat Guglielmo, nu există decât un mijloc. La fiecare răscruce nouă, sau nemaivăzută vreodată, calea de ieşire va fi recunoscută prin trei semne. Dacă, din pricina semnelor de mai înainte pe vreunul din

drumurile răscrucii, se va vedea că acea cotitură a mai fost vizitată, se va pune un singur semn pe calea de sosire. Dacă toate locurile de trecere au fost însemnate, atunci va trebui să se reia drumul, revenindu-se la locul de pornire. Dar dacă una sau două treceri ale cotiturii au rămas fără semn, se va alege unul dintre drumuri, oricare, punându-se pe el două semne. Urmărindu-se o trecere care poartă un singur semn, i se va atribui alte două în aşa chip încât acea trecere să poarte trei semne. Toate părţile labirintului vor trebui să fie străbătute dacă, ajungându-se la o răscruce, nu se va porni niciodată pe trecerea cu trei semne, în afară de cazul când vreuna din celelalte treceri este lipsită de semne.

— Cum de ştiţi asta? Sunteţi expert în labirinturi?

— Nu, citez un text antic pe care l-am citit cândva.

— Şi după regula asta se poate ieşi?

— Mai niciodată, după câte ştiu. Dar tot voi încerca. Şi apoi zilele viitoare voi avea lentile şi timp destul ca să mă opresc mai mult asupra cărţilor. S-ar putea ca acolo unde direcţia etichetelor ne încurcă, cea a cărţilor să ne descurce.

— O să aveţi lentilele? Şi cum o să faceţi să le găsiţi?

— Am spus că voi avea *lentile*. Voi face altele. Cred că sticlarul nu aşteaptă altceva decât un prilej din astea, ca să facă o nouă experienţă. Dacă va avea sculele potrivite ca să şlefuiască cioburile. Căci în atelierul lui are destule cioburi.

În timp ce rătăceam căutând drumul, la un moment dat, în mijlocul unei camere, m-am simţit mângâiat pe faţă de o mână nevăzută, în timp ce un geamăt, care nu era de om şi nici de animal, se auzea vibrând şi în spaţiul acela şi în cel vecin, ca Şi cum o stafie ar fi umblat din cameră în cameră. Ar fi trebuit să fiu pregătit pentru surprizele bibliotecii, dar încă o dată am făcut un salt îndărăt. Şi Guglielmo trebuie să fi păţit ceva asemănător, pentru că îşi atingea obrazul, ridicând felinarul în sus şi privind în jur.

A ridicat o mână, apoi a cercetat flacăra care părea acum mai însufleţită, şi apoi şi-a umezit un deget şi l-a ţinut drept în sus înaintea ochilor.

— E limpede, a spus în cele din urmă, şi mi-a arătat două puncte pe doi pereţi faţă-n faţă, aşezate la înălţimea unui stat de om. Se

deschideau acolo două crăpături înguste, de care, apropiind mâna, puteai simţi aerul rece care venea din exterior. Apropiind apoi şi urechea de ele, se auzea un vuiet, ca şi cum de afară ar fi bătut vântul.

— Biblioteca trebuie să aibă şi ea un sistem de aerisire, a spus Guglielmo, altfel atmosfera ar fi de nerespirat, mai ales vara. De altfel, aceste crăpături înlesnesc şi un anumit grad de umiditate, pentru ca pergamentele să nu se usuce. Dar chibzuinţă ctitorilor nu s-a mărginit numai la asta. Aşezând crăpăturile în anumite unghiuri, s-au asigurat că în unele nopţi cu vânt adierile care intră pe aceste orificii să se încrucişeze cu alte adieri, şi să se învârtească în înşiruirea camerelor, producând sunetele pe care le-ai auzit. Care, împreună cu oglinzile şi cu ierburile, să sporească teama nechibzuiţilor care ar pătrunde aici, ca noi, fără să cunoască prea bine locul. Chiar şi noi am gândit pentru o clipă că nişte fantome ne suflau pe faţă. Ne-am dat seama abia acum de asta, pentru că doar acum s-a pornit vântul. Şi s-a lămurit şi misterul acesta. Dar, cu toate astea, tot nu ştim cum să ieşim!

Vorbind aşa, rătăceam în gol, zăpăciţi acum, fără să mai luăm în seamă etichetele care ne apăreau toate la fel. Am nimerit într-o altă sală heptagonală, ne-am învârtit prin camerele vecine, n-am găsit nici o uşă. Ne-am întors pe unde am venit, am umblat aproape o oră, renunţând să mai ştim unde eram. La un moment dat, Guglielmo a hotărât că eram învinşi, nu ne rămânea decât să ne culcăm în vreo încăpere şi să aşteptăm ca a doua zi Malachia să ne găsească. În timp ce ne tânguiam de sfârşitul nenorocit al frumoasei noastre aventuri, am găsit pe neaşteptate încăperea din care pornea scara. I-am mulţumit cerului şi am coborât plini de bucurie.

De cum am ajuns în bucătărie, am pornit iute la drum, am pătruns în coridorul osuarului şi jur că rânjetul mortuar al acelor hârci mi s-a părut surâsul unor fiinţe dragi. Am intrat din nou în biserică şi am ieşit prin portalul de nord, aşezându-ne în sfârşit fericiţi pe lespezile de piatră ale mormintelor. Aerul minunat al nopţii mi s-a părut un balsam divin. Stelele străluceau în jurul nostru şi nălucirile bibliotecii mi se păreau a fi foarte departe.

— Ce frumoasă e lumea şi ce urâte sunt labirinturile, am spus uşurat.

— Ce frumoasă ar fi lumea dacă ar exista o regulă după care să cutreieri prin labirinturi, a răspuns maestrul meu.

— Ce oră o fi? am întrebat.

— Am pierdut noţiunea timpului. Dar ar fi bine să fim în chiliile noastre înainte de-a bate clopotul pentru *matutini.*

Am înconjurat latura stingă a bisericii, am trecut prin faţa intrării (m-am întors spre partea cealaltă ca să nu-i văd pe cavalerii apocalipsului, *super thronos viginti quatuor!*) şi am străbătut porticul ca să ajungem la lăcaşul peregrinilor.

În pragul clădirii sta Abatele care ne-a privit cu asprime.

— Toată noaptea v-am căutat, i-a spus lui Guglielmo. Nu te-am găsit în chilie, nu te-am găsit în biserică...

— Am găsit o urmă şi ne ţinem după ea..., a spus într-o doară Guglielmo şi se vedea că e încurcat.

Abatele l-a fixat îndelung, apoi a spus cu voce scăzută şi aspră:

— Te-am căutat numaidecât după *completa.* Berengario nu era în cor.

— Ei, asta-i bună! a izbucnit Guglielmo cu aer hilar. Acum era foarte limpede cine se dusese să se cuibărească în *scriptorium.*

— Nu era în cor la *completa,* a repetat Abatele, şi nu s-a întors în chilia lui. O să bată acum de *matutini* şi-o să vedem dacă apare totuşi. Altfel, mă tem de vreo altă nenorocire.

La *matutini* Berengario nu apăruse.

Ziua a treia
De la *laudi* la *prima*

în care se găseşte o cârpă murdară de sânge în chilia lui Berengario cel dispărut, şi asta e tot

În timp ce scriu, mă simt obosit cum mă simţeam în noaptea aceea, sau mai bine zis în dimineaţa aceea. Ce să spun? După slujbă, Abatele i-a pus pe cei mai mulţi dintre călugări, speriaţi de-acum, să caute peste tot, fără vreun rezultat.

Pe la ceasul de *laudi,* cotrobăind prin chilia lui Berengario, un călugăr a găsit sub salteaua de paie o cârpă albă, murdară de sânge. Au arătat-o Abatelui care n-a văzut în ea un semn bun. Era de faţă şi Jorge care, de cum i s-a spus de asta, a zis: „Sânge?", ca şi când lucrul acesta i s-ar fi părut de necrezut. I-au spus şi lui Alinardo, care a clătinat din cap şi a spus: „Nu, nu, la a treia trâmbiţă moartea vine pe apă..."

Guglielmo a privit bucata de pânză şi apoi a spus:

— Acum totul e limpede.

— Şi-atunci unde e Berengario? l-au întrebat.

— Nu ştiu, a răspuns.

A fost auzit atunci Aymaro, care a ridicat ochii spre cer şi i-a şoptit lui Pietro din Sunt' Albano:

— Aşa sunt englezii ăştia!

La *prima,* când soarele se ivise, au fost trimişi nişte servitori ca să caute şi la picioarele povârnişului, jur-împrejurul zidurilor. S-au întors pe la *tertia,* fără să fi găsit ceva.

Guglielmo mi-a spus că nici noi n-am fi putut face mai bine. Trebuia să aşteptăm toate câte aveau să se întâmple. Şi s-a îndreptat spre ateliere, intrând într-o discuţie îndelungată cu Nicola, maestrul sticlar.

Eu m-am dus şi am stat în biserică, lângă intrarea principală, în timp ce ţineau slujba. Şi astfel, plin de credinţă, am adormit, şi am dormit mult, întrucât se pare că noi, tinerii, avem nevoie de somn mai mult decât cei bătrâni, care au dormit destul până acum şi se apropie clipa când vor dormi pe vecie.

Ziua a treia
Tertia

în care Adso se gândeşte în scriptorium *la istoria ordinului său şi la soarta cărţilor*

Am ieşit din biserică mai puţin obosit, dar cu mintea învârtejită, pentru că trupul nu se bucură în linişte de odihnă decât în orele de noapte. Am urcat în *scriptorium,* am cerut îngăduinţa lui Malachia şi am început să răsfoiesc catalogul. Şi-n timp ce aruncam priviri distrate peste foile ce-mi treceau pe dinaintea ochilor, îi cercetam de fapt pe călugări.

Am fost surprins de calmul şi de seninătatea cu care aceştia erau preocupaţi de munca lor, de parcă un confrate de-al lor n-ar fi fost căutat cu disperare prin toate ungherele, şi alţi doi n-ar fi pierit în împrejurări îngrozitoare. Iată, mi-am spus, măreţia ordinului nostru: secole de-a rândul oameni ca aceştia au văzut năvălind hoardele de barbari, jefuindu-le abaţiile, azvârlindu-le regatele în vâltorile de foc, şi totuşi au continuat să iubească pergamentele şi cernelurile şi au continuat să citească din vârful buzelor cuvinte care se transmiteau de secole şi care se vor transmite secole şi secole în viitor. Au continuat să citească şi să copieze în timp ce se apropia mileniul, de ce să nu continue s-o facă şi acum?

Cu o zi înainte, Bencio spusese că ar fi fost gata să făptuiască un păcat în schimbul dobândirii unei cărţi rare. Nu minţea şi nu glumea. Un călugăr ar trebui, firește, să-şi iubească mult cărţile sale cu umilinţă, voind binele lor şi nu izbânda propriei sale curiozităţi; dar ceea ce pentru mireni este ispita adulterului şi pentru oamenii obişnuiţi ai Bisericii este dorinţa arzătoare de bogăţie, pentru călugări este patima cunoaşterii.

Am răsfoit catalogul şi mi-a dănţuit prin faţa ochilor o jerbă de titluri misterioase: *Quinti Sereni de medicamentis, Phaenomena, Liber Aesopi de natura animalium, Liber Aethici peronymi de cosmographia, Liber tres quos Arculphus episcopus adamnano escipiente de locis sanctis ultramarinis designavit conscribendos, Libellus Q. Iulii Hilarionis de origine mundi, Solini Polyshistor de*

situ orbis terrarum et mirabilibus, Almagesthus... Nu mă miram că taina nelegiuirilor se învârtea în jurul bibliotecii. Pentru aceşti oameni devotaţi scripturilor, biblioteca era în acelaşi timp Ierusalimul ceresc şi o lume subpământeană la graniţa dintre pământul necunoscut şi tărâmul infernului. Ei erau dominaţi de bibliotecă, de făgăduinţele ei şi de opreliştile ei. Trăiau cu ea, pentru ea şi poate împotriva ei, trăgând cu păcat nădejdea ca într-o zi să-i rupă toate peceţile tainelor. De ce să nu fi vrut să înfrunte moartea, pentru a-şi satisface o curiozitate a minţii lor, sau să ucidă pentru a împiedica pe cineva să se apropie de un secret de-al lor păstrat cu sfinţenie?

Ispite, desigur, măreţie a minţii lor. Cu totul altfel era călugărul scrib închipuit de sfântul nostru fondator, în stare să copieze fără să înţeleagă, lăsându-se cu totul în puterea vrerii lui Dumnezeu, scriind pentru că se ruga şi rugându-se pentru că scria. De ce nu mai era aşa? Oh, desigur, nu numai aceasta era decăderea ordinului nostru! Devenise prea puternic, abaţii săi se luau la întrecere cu regii, nu aveam oare în Abbone exemplul unui monarh, care cu gest de monarh încerca să facă ordine în nelegiuirile dintre monarhi? însăşi ştiinţa pe care abaţiile o acumulaseră era acum folosită ca marfă de schimb, motiv de fală, prilej de îngâmfare şi de glorie; aşa cum cavalerii mânuiau cu trufie armuri şi stindarde, abaţii noştri mânuiau codice împodobite cu miniaturi... Şi cu atât mai mult (ce sminteală!) cu cât mănăstirile noastre pierduseră acum şi coroana înţelepciunii, când şcolile episcopale, breslele urbane, universităţile înţelegeau cărţile poate mai mult şi mai bine decât noi şi făceau să apară altele noi — şi poate că aceasta era pricina atâtor nefericite întâmplări.

Abaţia în care mă aflam era, probabil, ultima care se putea lăuda cu un primat în producerea şi reproducerea înţelepciunii scrise. Dar poate că tocmai din această pricină călugării săi nu se mai mulţumeau doar cu sfânta operă a copiatului, voiau să creeze şi ei noi complemente ale naturii, împinşi de lăcomia pentru lucruri noi. Şi nu îşi dădeau seama, cu mintea împâclită în momentul acela (şi o ştiu bine azi, când sunt gârbov de ani şi de experienţă), că, făcând astfel, ei înlesneau însăşi Prăbuşirea magnificenţei lor. Pentru că, dacă acea nouă Ştiinţă pe care voiau s-o producă se reflecta liber în

afara zidurilor acelora, nimic n-ar mai fi putut deosebi locul acela sfânt de o şcoală episcopală sau de o universitate orăşenească. Rămânând ascunsă, în schimb, ea îşi păstra prestigiul şi forţa, nu era coruptă de dispută, de trufia quolibetală, care vrea să treacă prin sita lui *sic et non* orice mister şi orice măreţie. Iată, mi-am spus, pricinile tăcerii şi ale întunericului care înconjoară biblioteca; ea este păstrătoare de ştiinţă, dar poate menţine această ştiinţă neatinsă doar dacă o împiedică să ajungă la oricine, ba chiar şi la călugării ei. Ştiinţa nu este ca moneda, care rămâne fiziceşte întreagă chiar dacă trece prin vămile cele mai infame; ea e mai degrabă ca un veşmânt foarte frumos care se prăpădeşte prin folosinţă şi prin înfăţişare prea repetată. Oare nu este tot aşa şi cartea însăşi, ale cărei pagini se sfâşie, cernelurile şi aurul de pe ea se întunecă dacă o ating prea multe mâini? Iată, îl vedeam aproape de mine pe Pacifico din Tivoli care răsfoia un volum străvechi, ale cărui foi aproape că se lipiseră una de alta din cauza umezelii. Îşi înmuia arătătorul şi policarul în gură ca să poată da paginile cărţii pe care o citea, şi la fiecare atingere a salivei sale paginile acelea îşi pierdeau din vigoare; deschizându-le, însemna să le îndoaie, să le dea pradă necruţătoarei lucrări a aerului şi a prafului, care aveau să roadă vinele delicate pe care pergamentul şi le încorda, aveau să facă să apară noi pete de mucegai acolo unde saliva înmuiase, dar şi vlăguise colţul paginii. Aşa cum prea multă dulcoare îl moleşeşte pe luptător şi-l înţepeneşte, această prea multă iubire posesivă şi nesăţioasă avea să predispună cartea la boala menită s-o omoare.

Ce era de făcut, deci? Să nu se mai citească, să se păstreze doar cărţile? Erau îndreptăţite temerile mele? Ce ar fi spus maestrul meu?

Am văzut ceva mai departe un copist, Magnus din Iona, care terminase de lustruit foaia lui cu piatra ponce şi o catifela cu cretă, nivelându-i apoi suprafaţa cu tăvălugul. Un altul, alături de el, Rabano din Toledo, îşi fixase pergamentul pe masă, însemnându-i marginile cu nişte găuri mici, laterale, în ambele părţi, între care acum trasa cu un condei de fier linii orizontale foarte subţiri. Peste puţin timp cele două foi aveau să se umple de culori şi de forme, pagina avea să devină asemenea unui relicvariu, sclipind de nestemate, montate în ceea ce va fi mai apoi ţesătura de credinţă a

scripturii. Cei doi confraţi, mi-am spus, trăiesc acum orele lor de rai pe pământ. Dau la lumină cărţi noi, asemenea celor pe care timpul le va distruge fără putinţă de a face altfel... Deci biblioteca nu putea fi ameninţată de nici o forţă pământească, deci era un lucru viu... Dar dacă era viu, de ce nu trebuia să se deschidă ca să înfrunte primejdia cunoaşterii? Asta era ceea ce voia Bencio şi ceea ce, poate, nu voise Berengario?

M-am simţit răvăşit şi cuprins de teamă în gândurile mele Poate ca ele nu se potriveau unui novice, care trebuia doar să urmeze cu sfinţenie şi umilinţă regula, pentru toţi anii care aveau să vină — lucru pe care l-am făcut după asta, fără să-mi pun alte întrebări, în timp ce în jurul meu lumea se scufunda tot mai mult într-o furtună de sânge şi de nebunie.

Era ora mesei de dimineaţă şi m-am dus la bucătărie unde eram acum prieten cu bucătarii, şi ei mi-au dat câte ceva din ce era mai bun de mâncare.

Ziua a treia
Sexta

în care Adso ascultă mărturiile lui Salvatore, care nu se pot rezuma în puţine cuvinte, dar care îi inspiră multe meditaţii îngrijorătoare

În timp ce mâncam, l-am văzut într-un colţ pe Salvatore, care se vedea bine că se împăcase cu bucătarul, devorând, plin de bucurie, o plăcintă cu carne de oaie. Mânca de parcă nu mai mâncase niciodată în viaţa lui, nelăsând să cadă nici o firimitură, şi părea să-l slăvească pre Domnul Dumnezeu pentru întâmplarea aceea nemaipomenită.

Mi-a făcut semn şi mi-a spus, în limbajul acela neobişnuit al lui, că mânca pentru toţi anii în care ţinuse post. I-am pus câteva întrebări. Mi-a vorbit despre o copilărie foarte dureroasă într-un sat în care aerul era rău, ploile cădeau mai tot timpul şi câmpurile putrezeau, în timp ce aerul era otrăvit de miasme ucigătoare. Au fost acolo, după câte am înţeles, inundaţii anotimpuri de-a rândul, încât pe câmpuri nu mai existau brazde, şi dintr-o baniţă de seminţe se scotea o jumătate, şi apoi din jumătatea aceea nu se mai alegea nimic, chiar şi seniorii aveau chipurile palide ca ale săracilor, deşi, a observat Salvatore, săracii mureau în număr mai mare decât seniorii, poate (a spus el zâmbind) pentru că erau mai numeroşi... O măsură costa cincisprezece *soldi,* o baniţă, şaizeci de *soldi,* predicatorii vesteau sfârşitul lumii, dar părinţii şi bunicii lui Salvatore îşi aminteau că aşa fusese şi în alte daţi, astfel încât traseră concluzia că lumea era mereu pe sfârşite. Şi aşa, după ce au mâncat toate blestematele de păsări şi toate animalele spurcate care se puteau găsi, s-a pornit vorbă că unii, în sat, începuseră să dezgroape morţii. Salvatore da lămuriri cu mare pricepere, de parcă ar fi fost un histrion, cum se puseseră să facă acei *homeni malissimi,* care scurmau cu degetele pământul din cimitire, a doua zi după ce-şi dădea sfârşitul câte unul. „Gnam!" spunea, şi muşca din plăcinta cu carne de oaie, dar eu vedeam pe faţa lui strâmbătura disperatului care mânca din cadavru. Şi apoi, nemulţumiţi de a scociorî în pământul sfânt, alţii, mai răi decât primii, ca nişte tâlhari

de drumul mare, se tupilau în pădure ca să le sară în spinare călătorilor. „Zac!”, făcea Salvatore, cu cuţitul la gât, şi „Gnam!”. Şi cei mai răi dintre cei răi îi momeau pe copii cu câte un ou sau vreun măr şi nu le mai lăsau nici oasele, dar, cum a ţinut Salvatore să mă lămurească imediat şi foarte serios, după ce-i frigeau mai întâi. A povestit despre unul care a venit în sat să vândă carne friptă pe puţini bani şi toţi nu ştiau cum să se bucure mai mult de norocul acela, până ce preotul le-a spus că era vorba de carne de om, şi omul a fost făcut bucăţi de mulţimea turbată. Dar, în aceeaşi noapte, un oarecare din sat s-a dus să sape mormântul celui omorât şi i-a mâncat carnea canibalului, aşa încât, când l-a descoperit, satul l-a osândit la moarte şi pe el.

Dar Salvatore nu mi-a povestit numai despre asta. Cu vorbe trunchiate, silindu-mă să-mi reamintesc puţinul pe care-l ştiam din provensală şi din dialectele italiene, mi-a spus povestea fugii sale din satul natal şi cum a cutreierat el prin lume. Şi în povestea sa am recunoscut multe din câte auzisem şi întâlnisem pe drum, şi multe altele pe care le-am aflat după aceea le recunosc acum, aşa că nu sunt sigur că nu-i atribui lui, după atâta timp, întâmplări şi fărădelegi care au aparţinut altora, mai înaintea lui şi după el, şi care acum, în mintea mea obosită, se amestecă făcând o singură imagine, chiar prin puterea închipuirii care, unind amintirea aurului cu cea a muntelui, îşi făureşte ideea unui munte de aur.

Adesea în timpul călătoriei îl auzisem pe Guglielmo spunând *cei simpli,* termen prin care unii dintre confraţii lui desemnau nu numai poporul, ci, în acelaşi timp, şi pe cei fără carte. Expresie care mi s-a părut a fi întotdeauna generală, pentru că în oraşele italiene întâlnisem neguţători şi meşteşugari care nu erau oameni ai Bisericii, dar care nu erau nici oameni fără ştiinţă de carte, chiar dacă cunoştinţele lor se arătau prin intermediul limbii vulgare. Şi, pentru a spune adevărul, unii dintre tiranii care guvernau peninsula pe vremea aceea nu aveau habar de ştiinţa teologică, de cea medicală, de logică şi de latină, dar desigur nu erau oameni simpli sau lipsiţi de pregătire. De aceea, cred că şi maestrul meu, când vorbea despre cei simpli, folosea un concept mai degrabă simplu. Dar, fără îndoială, Salvatore nu era un om simplu, venea de undeva de la ţară, dintr-un loc aflat de secole Pradă mizeriei şi puterii

nemăsurate a seniorilor feudali. Era un om simplu, dar nu era un prost. Visa şi el o altfel de lume care, pe vremea când a fugit de-acasă de la ai lui, după cum mi-a spus, căpăta aspectul meleagurilor unde curge lapte şi miere, unde în copaci atârnă burdufuri cu brânză şi şiraguri de cârnaţi aromaţi.

Împins de nădejdea aceasta, ca şi când n-ar fi vrut să creadă că lumea nu este altceva decât o vale a plângerii, în care (aşa cum m-au învăţat) chiar şi nedreptatea a fost prevăzută de providenţă pentru a păstra echilibrul lucrurilor, unde scopul cel mai adesea ne scapă, Salvatore a călătorit prin tot felul de locuri, de la natalul său Monferrato până în Liguria, apoi în sus spre Provenţa şi spre pământurile regelui Franţei.

Salvatore a rătăcit prin lume cerşind, prădând, prefăcându-se bolnav, tocmindu-se în slujba vremelnică a vreunui senior, luând apoi din nou calea codrului, şi apoi calea cea dreaptă. După povestirea lui, l-am văzut unindu-se cu acele bande de răufăcători pe care apoi, în anii ce au urmat, le-am întâlnit vânturându-se prin Europa: falşi călugări, şarlatani, escroci, înşelători, rufoşi şi zdrenţăroşi, leproşi şi schilozi, ambulanţi, hoinari, trubaduri, călugări fără patrie, studenţi pribegi, pungaşi, trişori, mercenari, invalizi, jidovi rătăcitori, scăpaţi de necredincioşi cu mintea distrusă, nebuni, fugari urmăriţi, răufăcători cu urechile retezate, sodomiţi, şi, printre ei, meşteşugari ambulanţi, ţesători, căldărari, meşteri de scaune, rotari, tocilari, împletitori de paie, zidari şi iar ticăloşi de tot felul, pungaşi, nemernici, lichele, călăuze necinstite, pleava societăţii, vagabonzi faimoşi sau oarecare, şi canonici, şi preoţi vânduţi, şi şterpelitori, şi oameni obişnuiţi să trăiască din încrederea altora, falsificatori de bule şi de sigilii papale, vânzători de indulgenţe, falşi paralitici care se lungeau la uşile bisericilor, călugări rătăcitori fugiţi de la schituri, vânzători de relicve, preoţi care vindeau iertarea, ghicitori şi chiromanţi, necromanţi, tămăduitori, falşi cerşetori şi păcătoşi de tot soiul, corupători de călugăriţe şi de fete cu tertipuri şi violenţe, simulanţi de hidropizie, epilepsie, hemoroizi, gută şi plăgi, dacă nu şi de nebunie melancolică. Erau unii care-şi lipeau plasturi pe corp pentru a se preface bolnavi de ulcere de nevindecat, alţii care-şi umpleau gura cu o substanţă de culoarea sângelui, pentru a se preface că varsă

atinşi de un rău ascuns, şmecheri care se făceau că au unul din membre lovit de boală, sprijinindu-se în cârje fără să aibă nevoie de ele şi simulând epilepsia, râia, furunculele, umflăturile, punându-şi legături, tinctură de şofran, cu fiare la mâini, fese pe cap, amestecându-se împuţiţi printre oamenii din biserici, şi lăsându-se să cadă dintr-o dată prin pieţe, scuipând bale şi dând ochii peste cap, lăsând să le curgă din nas scursori din zeamă de mure şi cinabru, ca să smulgă bani şi de mâncare de a oamenii speriaţi care-şi aminteau de îndemnurile sfinţilor părinţi la împărţirea de pomeni: împarte cu cei flămânzi pâinea ta, adu-l în casa ta pe cel care n-are acoperiş, să-l vizităm pe Christos, să-l primim pe Christos, să-l îmbrăcăm pe Christos pentru că, aşa cum apa curăţă focul, aşa şi pomana ne curăţă de păcate.

Şi după faptele pe care le povestesc, de-a lungul cursului Dunării am văzut şi încă mai văd mulţi dintre aceşti şarlatani care-şi aveau numele şi împărţeala lor în legiuni, ca dracii: *accapponi* (castratori de cocoşi), *lotori* (înnoroiţi), *protomedici* (medici de curte), *pauperes verecundi* (săraci sfioşi), *mor-ghigeri* (aprox. potoliţii), *affamiglioli* (încârduiţii), *crociari* (cruciaţii), *alacerbati* (iuţii), relicvari, înfăinaţi, *falpatori, iucchi* (lilieci), *spectini* (făloşi), *cochini* (muzicanţi de tarantelă), *acconi* şi *admiracti* (demni de privit), *mutuatori* (care împrumută), *attermanti* (cuprinşi de tremurici), *cagnabaldi* (câini curajoşi), *falsibordoni* (falşi sprijinitori), *accadenti* (picaţi pe nepusă masă), *alacrimanti* (înlăcrimaţi) şi *affarfanti* (îndrăciţi).

Era ca un mâl ce se scurgea pe cărările lumii noastre, şi printre ei se amestecau predicatori de bună-credinţă, eretici în căutare de o nouă pradă, provocatori de neînţelegeri. Chiar papa Ioan fusese cel care, temându-se mereu de mişcarea oamenilor simpli care propovăduiau şi practicau sărăcia, voise să scape de predicatorii cerşetori care, după cum spunea el, îi atrăgeau pe curioşi arborând drapele pictate cu figuri, predicând pentru bani şi storcind bani. Avea oare dreptate papa simoniac şi corupt să compare nişte călugări cerşetori, care predicau sărăcia, cu aceste bande de dezmoşteniţi şi de jefuitori? Eu, în zilele acelea, după ce călătorisem puţin prin Peninsula Italică, nu mai aveam o părere prea limpede: auzisem despre călugării din Altopascio care, predicând,

ameninţau cu excomunicări şi făgăduiau indulgenţe, erau foarte iertători în privinţa jafurilor şi a fratricidelor, a omuciderii şi a sperjurului legat de bani, anunţau că în spitalul lor se ţineau în fiecare zi o sută de slujbe, pentru care adunau daruri, şi că din bunurile lor erau înzestrate două sute de fete sărace. Şi auzisem vorbindu-se de fratele Paolo Zoppo, care trăia în Pădurea Rieti ca un pustnic şi se lăuda că primise nemijlocit, chiar de la Sfântul Duh, revelaţia că actul carnal nu era un Păcat: aşa îşi ademenea victimele pe care le numea surori, obligându-le să se biciuiască goale, îngenunchind pe pământ de cinci ori, în formă de cruce, înainte ca el să le înfăţişeze pe victime lui Dumnezeu, şi de-a fi primit de la ele ceea ce el numea sărutul păcii. Dar era adevărat? Şi ce îi lega pe aceşti pustnici, care-şi spuneau iluminaţi, de călugării săraci care străbăteau drumurile peninsulei făcând cu adevărat penitenţă, rău văzuţi de clerul şi de episcopii cărora ei le biciuiau viciile şi jafurile?

Din povestea lui Salvatore, aşa cum se amestecau lucrurile cu cele pe care eu le ştiam deja, văzându-le chiar eu, aceste deosebiri nu apăreau la lumina zilei: orice părea să semene cu orice. Uneori îmi părea unul dintre acei milogi din Tourenne despre care spune povestea că la apropierea coşciugului făcător de minuni al Sfântului Martin au rupt-o la fugă de teamă ca sfântul să nu-i vindece, lipsindu-i astfel de izvorul câştigurilor lor, şi sfântul, fără îndurare, i-a mântuit mai înainte de a ajunge la graniţă, pedepsindu-i pentru ticăloşia lor, făcându-i să-şi recapete vlaga încheieturilor. Uneori, în schimb, chipul de fiară al călugărului se lumina de o lumină dulce când îmi povestea cum, trăind printre bandele acelea, ascultase cuvântul predicatorilor franciscani, şi fiind el sub cerul liber înţelesese că viaţa săracă şi rătăcitoare pe care o duceau nu trebuia să fie luată ca o neapărată nevoie, ci ca pe un gest fericit de devotament, şi intrase să facă parte din secte şi din grupuri penitenţiale ale căror nume el le pocea şi le descria foarte nepotrivit doctrina. Am dedus din asta că întâlnise patarini şi valdezi, şi poate catari, arnaldişti şi umiliţi, şi că rătăcind prin lume trecuse din grup în grup, luându-şi treptat ca misiune condiţia sa de rătăcitor, şi făcând pentru Domnul ceea ce făcuse mai înainte pentru stomacul lui.

Dar cum şi până când? După câte am înţeles, cu vreo treizeci de ani înainte, se alipise pe lângă o mănăstire de minoriţi în Toscana şi acolo îşi pusese rasa Sfântului Francisc, fără să intre în ordin. Acolo, cred, învăţase stropul acela de latină pe care-l vorbea, amestecându-l cu graiurile din toate locurile în care, sărac fără patrie, fusese, şi ale tuturor tovarăşilor de vagabondaj pe care-i întâlnise, de la mercenarii din patria sa, până la bogomilii dalmaţi. Aici se dedicase vieţii de pocăinţă, spune el (pocăiţi-vă-ţi, îmi cita el cu ochi inspiraţi, şi am auzit din nou formula care-i stârnise curiozitatea lui Guglielmo), dar, după câte se pare, şi fraţii minori pe lângă care adăsta aveau idei încâlcite pentru că, mânioşi pe canonicul de la biserica vecină, acuzat de jafuri şi de alte nelegiuiri, i-au năvălit într-o zi în casă şi l-au azvârlit pe scară, din care păcătosului i se trase moartea; apoi i-au jefuit biserica. Pentru care fapt episcopul a trimis oameni înarmaţi, călugării s-au risipit şi Salvatore a rătăcit îndelung prin Italia de nord cu o bandă de călugăraşi sau de minoriţi cerşetori, fără lege şi fără rânduială. De aici a venit din nou în Tolosano, unde a auzit despre o întâmplare deosebită, şi în vremea asta se înflăcăra la povestit, despre marile isprăvi ale cruciaţilor. Un grup mare de păstori şi de oameni umili s-au unit într-o zi ca să treacă marea şi să lupte împotriva vrăjmaşilor credinţei. Li s-a spus ciobănaşii. De fapt, ei voiau să scape de locurile lor blestemate. Aveau două căpetenii care le vârau în cap nişte teorii false, un sacerdot care fusese izgonit de la biserica lui pentru că se purtase necuviincios, şi un călugăr apostat, din ordinul Sfântului Benedict. Aceştia îi făcuseră pe nefericiţii aceia să-şi iasă din minţi în aşa măsură, încât, alergând cu disperare după ei, chiar şi băieţi de şaisprezece ani, împotriva voinţei părinţilor, având cu ei doar o desagă şi-o bâtă, fără bani, părăsindu-şi ogoarele lor, îi urmau ca o turmă şi alcătuiau o adunare foarte mare. După asta n-au mai ascultat nici de dreptate, nici de vreo chibzuinţă, ci numai de forţa şi de bunul lor plac. Faptul că se găseau laolaltă, în sfârşit liberi şi cu o nedesluşită nădejde de pământuri făgăduite i-a adus într-o stare ca de beţie. Străbăteau satele şi oraşele jefuind totul în calea lor, şi dacă vreunul dintre ei era arestat, luau cu asalt temniţele şi-l eliberau. Când au intrat în fortăreaţa Parisului, ca să dea drumul unora dintre tovarăşii lor pe

care seniorii puseseră să fie prinşi, deoarece armaşul Parisului încerca să opună rezistenţă, l-au lovit şi l-au aruncat pe treptele fortăreţei şi au spart uşile temniţei. Apoi s-au răspândit să se bată în câmpul Saint-Germain. Dar nimeni n-a îndrăznit s-o pornească împotriva lor şi au ieşit din Paris, pornind spre Aquitania. Şi-i omorau pe toţi evreii pe care-i întâlneau, oriunde se aflau, şi-i jefuiau de avutul lor.

— De ce pe evrei? l-am întrebat pe Salvatore. Şi mi-a răspuns:

— De ce nu? Şi mi-a explicat că toată viaţa învăţaseră de la predicatori că evreii erau duşmanii creştinătăţii şi îşi adunau bogăţiile la care nu aveau dreptul. L-am întrebat dacă nu era totuşi adevărat că bogăţiile erau adunate de seniori şi de episcopi, prin dijme, şi că ciobănaşii nu se luptau cu duşmanii lor adevăraţi. Mi-a răspuns că atunci când duşmanii adevăraţi sunt prea puternici, trebuie să-şi aleagă duşmani mai slabi. M-am gândit atunci că de aceea oamenii simpli sunt numiţi aşa. Numai1 cei puternici ştiu întotdeauna, foarte limpede, cine sunt duşmanii lor adevăraţi. Seniorii nu doreau ca aceşti ciobănaşi să le pună în pericol bunurile şi a fost un mare noroc pentru ei că mai-marii ciobănaşilor le băgaseră în cap ideea că multe dintre bogăţii erau în mâinile evreilor.

Am întrebat cine îi băgase în cap mulţimii că trebuie să-i atace pe evrei. Salvatore nu-şi aducea aminte. Cred că atunci când se adună grupuri de oameni atât de mari ascultând de o făgăduială şi cer numaidecât ceva, nu se ştie niciodată cine vorbeşte dintre ei. M-am gândit că mai-marii lor primiseră învăţătura în mănăstiri şi în şcolile episcopale, şi vorbeau limba seniorilor, chiar dacă o traduceau în limba pe care o înţelegeau şi ciobanii. Şi ciobănaşii nu ştiau unde şedea papa, dar ştiau unde şedeau evreii. În sfârşit, au asediat o altă fortăreaţă a regelui Franţei, unde evreii, speriaţi, fugiseră cu grămada să se ascundă. Şi evreii, urcaţi pe zidurile fortăreţei, se apărau plini de curaj şi de disperare, aruncând cu lemne şi cu pietre. Dar ciobănaşii au aprins focul la poarta fortăreţei, chinuindu-i pe evreii adăpostiţi cu fumul şi cu focul. Şi evreii, neputând să scape, fiind mai împăcaţi cu gândul de a se omorî singuri decât să cadă în mâinile necircumcişilor, i-au cerut unuia dintre ai lor, care părea cel mai curajos, să-i ucidă cu spada.

El a primit şi a ucis vreo cinci sute dintre ei. Apoi a ieşit din fortăreaţă, cu copiii evreilor ucişi, şi a cerut ciobănaşilor să fie botezat. Dar ciobănaşii i-au spus: tu ai făcut un omor atât de mare printre oamenii tăi şi acum vrei să scapi de moarte? Şi l-au făcut bucăţi, păstrând copiii, pe care i-au botezat. Apoi s-au îndreptat spre Carcassone, săvârşind multe jafuri sânge roase în drumul lor. Atunci regele Franţei a dat de ştire că ei întrecuseră orice măsură şi a poruncit să li se stea împotrivă în orice oraş prin care treceau, iar evreii să fie apăraţi chiar şi ei, ca orice oameni ai regelui.

De ce s-a grăbit regele să vină aşa în sprijinul evreilor în momentul acela? Poate pentru că s-a temut de ceea ce aveau să facă ciobănaşii în tot regatul şi că numărul lor avea să crească peste măsură. Atunci a simţit dragoste şi pentru evrei, fie că evreii erau de trebuinţă trebilor negustoreşti ale regatului, fie că trebuia să-i distrugă pe ciobănaşi şi trebuia ca bunii creştini să găsească cu toţii motiv să deplângă fărădelegile acelora. Dar mulţi creştini nu s-au supus regelui; gândind că nu era drept să-i apere pe evrei, care totdeauna fuseseră duşmanii credinţei creştine. Şi în multe oraşe oamenii din popor care trebuiau să plătească evreilor camătă erau bucuroşi când ciobănaşii îi pedepseau pentru bogăţia lor. Atunci regele a poruncit, sub pedeapsa cu moartea, să nu mai fie ajutaţi ciobănaşii. A adunat o oaste numeroasă şi i-a atacat şi mulţi dintre ei au fost ucişi, alţii au scăpat cu fuga şi s-au ascuns în păduri unde au pierit din cauza lipsurilor. În scurtă vreme au fost nimiciţi cu toţii şi trimişii regelui i-au prins şi i-au spânzurat câte douăzeci-treizeci deodată de copacii cei mai înalţi, pentru ca vederea cadavrelor lor să slujească de exemplu veşnic şi nimeni să nu mai cuteze să tulbure liniştea regatului.

Ciudat e că Salvatore mi-a spus această poveste ca şi cum ar fi fost vorba de o faptă plină de virtute. Şi, de fapt, rămânea convins că mulţimea ciobănaşilor pornise să cucerească Mormântul lui Christos şi să-l elibereze de necredincioşi şi nu mi-a fost cu putinţă să-l fac să creadă că această atât de frumoasă cucerire se şi făcuse, în vremea lui Petru Eremitul şi a Sfântului Bernard, şi sub stăpânirea lui Ludovic cel Sfânt, regele Franţei. Oricum, Salvatore nu s-a dus la necredincioşi pentru că trebuia să se îndepărteze cât mai repede de pământurile Franţei. A trecut în ţinutul novarez, mi-a

spus, dar ce s-a întâmplat cu acest prilej a rămas tare încurcat. Şi, în sfârşit, a sosit la Casale, unde a fost primit în mănăstirea minoriţilor (aici cred că l-a întâlnit pe Remigio), tocmai la vremea când mulţi dintre ei, urgisiţi de papă, îşi schimbau rasa şi căutau adăpost pe lângă mănăstirile vreunui alt ordin, ca să nu ajungă pe rug. Cum, de fapt, ne povestise şi Ubertino. Din pricina nenumăratelor sale experienţe în multe munci manuale (pe care le îndeplinise şi în scopuri necurate când rătăcea liber, şi în scopuri sfinte, când rătăcea întru iubirea Domnului), Salvatore a fost luat numaidecât de către chelar ca propriul său ajutor. Şi iată de ce, de mai mulţi ani, şedea acolo, prea puţin preocupat de fastul ordinului şi foarte mult de pivniţă şi împărţeala alimentelor, putând să mănânce în voie, fără să fure, şi să-l laude pre Domnul, fără să fie ars.

Aceasta a fost povestea pe care am auzit-o de la el, între o îmbucătură şi alta, şi m-am întrebat ce anume născocise şi ce trecuse sub tăcere.

L-am privit plin de curiozitate, nu datorită peripeţiilor prin care trecuse, ci tocmai pentru că tot ce i se întâmplase mi se părea o epitomă strălucită a atâtor evenimente şi mişcări care făceau încântătoare şi de neînţeles Italia acelor vremi.

Ce ieşise la iveală din spusele acelea? Imaginea unui om cu o viaţă plină de aventuri, gata să-l omoare chiar şi pe semenul său fără să-şi dea seama de propria fărădelege. Dar, cu toate că pe vremea aceea orice încălcare a legii divine mi se Părea la fel ca şi alta, începeam încă de pe atunci să înţeleg unele fenomene despre care auzeam vorbindu-se, şi înţelegeam că una e un masacru pe care o mulţime, aflata aproape în extaz şi încurcând legile necuratului cu cele ale Domnului, putea să-l săvârşească, şi alta fărădelegea omului în parte, făptuită cu sânge rece, în tăcere şi cu viclenie. Şi nu mi se părea că Salvatore putea să fie mânjit cu vreo asemenea crimă.

Pe de altă parte, voiam să descopăr câte ceva despre insinuările Abatelui şi îmi tot fugea gândul la fra Dolcino, despre care nu ştiam aproape nimic. Şi totuşi duhul lui părea să plutească peste multe discuţii pe care le auzeam purtându-se în acele zile.

Aşa că l-am întrebat fără ocol:

— În călătoriile tale nu l-ai întâlnit cumva şi pe fra Dolcino?

Reacţia lui Salvatore a fost neaşteptată. A căscat ochii, şi niciodată nu-i putuse avea mai căscaţi, s-a închinat de mai multe ori, a şoptit câteva fraze trunchiate într-o limbă pe care de data asta chiar n-am înţeles-o. Dar mi s-au părut fraze de tăgadă. Până atunci mă privise cu simpatie şi încredere, aş putea spune cu prietenie. În clipa aceea m-a privit chiar cu vrăjmăşie. Apoi, cu un pretext, a plecat.

Acum nu mai puteam răbda deloc. Cine era acest călugăr care inspira groază oricui auzea de el? Am hotărât să nu mai rămân prea multă vreme pradă dorinţei mele de a şti. O idee îmi fulgeră prin minte. Ubertino! El însuşi pronunţase acest nume, în prima seară când l-am întâlnit, el ştia totul despre întâmplările încurcate şi limpezi ale călugărilor, călugăraşilor şi ale altora din acei ultimi ani. Unde puteam să-l găsesc la ceasul acela? Desigur în biserică, cufundat în rugăciune. Şi m-am îndreptat într-acolo, văzând că mă bucuram de un moment de libertate.

Nu l-am găsit, ba chiar nu l-am găsit până seara. Şi aşa am rămas pradă curiozităţii mele, în timp ce se întâmplau celelalte lucruri despre care trebuie să povestesc acum.

Ziua a treia
Nona

în care Guglielmo îi vorbeşte lui Adso despre marele fluviu al ereziei, despre rolul celor simpli în Biserică, despre îndoielile sale privitoare la cunoaşterea legilor generale şi, fără vreo legătură, spune şi despre cum a descifrat semnele necromantice lăsate de Venanzio

L-am găsit pe Guglielmo la cuptorul fierăriei, lucrând cu Nicola, absorbiţi amândoi de treaba lor. Aşezaseră pe tejgheaua de lemn o mulţime de discuri minuscule de sticlă, pregătite poate pentru a fi îmbinate în încheieturile unui vitraliu, şi pe unele le făcuseră astfel cu instrumentele, aducându-le la grosimea dorită. Guglielmo le încerca punându-le la ochi. La rândul său, Nicola da porunci fierarilor să meşterească rama aceea ca o furcă mică, în care sticlele bune să poată fi mai apoi vârâte.

Guglielmo bombănea îmbufnat pentru că până în clipa aceea lentilele care-i conveniseră cel mai mult erau de culoarea smaraldului, şi el spunea că nu voia să vadă pergamentele ca pe nişte pajişti. Nicola s-a depărtat ca să-i supravegheze pe fierari. În timp ce tot umbla cu micile sale discuri, i-am povestit despre dialogul meu cu Salvatore.

— Omul a avut tot felul de experienţe, a spus, poate că a fost într-adevăr cu dolcinienii. Abaţia asta este chiar un microcosmos, iar când îi vom avea aici pe legaţii papei Ioan şi pe fratele Michele, vom fi într-adevăr cu toţii.

— Maestre, i-am spus, eu nu mai înţeleg nimic.

— În legătură cu ce, Adso?

— În primul rând, în legătură cu deosebirile dintre grupurile de eretici. Dar despre asta am să vă întreb mai pe urmă. Acum sunt chinuit de problema însăşi a deosebirii. Mi s-a părut că, vorbind cu Ubertino, domnia voastră încercaţi să-i demonstraţi că sfinţii şi ereticii sunt cu toţii egali. Şi-n schimb, vorbind cu Abatele, vă daţi silinţa să-i lămuriţi deosebirea dintre un eretic şi altul, şi dintre eretici şi dreptcredincioşi. Adică dumneavoastră îl învinuiţi pe

Ubertino că-i socoate deosebiţi pe cei care de fapt erau egali, şi pe Abate că-i socoate egali pe cei care de fapt erau deosebiţi. Guglielmo puse pentru o clipă lentilele pe masă.

— Bunul meu Adso, a spus, să încercăm să facem nişte deosebiri, şi să deosebim totuşi folosind termenii şcolilor de la Paris. Deci, spun cei de acolo, toţi oamenii au aceeaşi formă substanţială, sau mă înşel?

— Desigur, am spus eu mândru de ştiinţa mea, sunt animale, dar raţionale, şi ceea ce le este propriu este că sunt capabile să râdă.

— Foarte bine. Totuşi, Toma se deosebeşte de Bonaventura şi Toma e gras, în vreme ce Bonaventura e slab, şi chiar se poate întâmpla ca Uguccione să fie rău, în timp ce Francesco să fie bun, iar Aldemaro e un flegmatic, în timp ce Agilulfo e supărăcios. Sau nu?

— Fără îndoială că aşa e.

— Şi atunci însemnează că există identitate între oameni deosebiţi, în ceea ce priveşte forma lor substanţială, şi diversitate în ceea ce priveşte accidentele, sau în ceea ce priveşte terminaţiile lor superficiale.

— Fireşte că aşa e.

— Şi atunci când îi spun lui Ubertino că aceeaşi natură umană stă atât înaintea dragostei de bine, cât şi a dragostei de rău, încerc să-l conving pe Ubertino despre identitatea naturii umane. Când îi spun apoi Abatelui că există deosebire între catar şi valdez, stărui asupra varietăţii accidentelor lor. Şi stărui asupra acestui lucru pentru că se întâmpla să fie ars pe rug un valdez, punându-i-se în seamă faptele unui catar, şi viceversa. Şi când este ars un om se arde substanţa lui individuală şi se reduce de-a dreptul la nimic ceea ce era un act concret de a fiinţa, bun prin sine însuşi, măcar în ochii lui Dumnezeu care-l păstra în fiinţă. Ţi se pare un motiv întemeiat pentru a stărui asupra diferenţelor?

— Da, maestre, am răspuns eu cu înflăcărare. Şi acum înţeleg de ce vorbiţi aşa şi socotesc tare bună filosofia domniei voastre.

— Nu e a mea, a spus Guglielmo, şi nici nu ştiu dacă într-adevăr este cea bună. Dar important este că tu ai înţeles. Ia să vedem acum, care e problema cealaltă, de care vorbeai.

— Este, am spus, că socotesc că nu sunt bun de nimic. Nu mai izbutesc să deosebesc deosebirea accidentală dintre valdezi, catari, săraci din Lyon, umiliţi, beghini, pinţochieri, lombarzi, gioachimiţi, patarini, apostolici, săracii lombarzi, arnaldişti, guglielmiţi, ciraci ai spiritului liber şi luciferini. Cum să fac oare?

— Oh, bietul meu Adso, a râs Guglielmo, dându-mi o palmă prietenească după ceafă, ai foarte multă dreptate! Vezi, e ca şi cum în ultimele două secole, şi chiar mai înainte, lumea asta a noastră a fost străbătută de suflări de nemulţumire, speranţă şi disperare, toate laolaltă... Sau nu, nu e o analogie prea potrivită. Gândeşte-te la un fluviu, năvalnic şi măreţ, care curge pe mile şi mile de loc între maluri puternice, şi tu ştii unde este fluviul, unde este malul, unde este uscatul. La un moment dat, fluviul, obosit pentru că a curs prea multă vreme şi pe locuri prea întinse, pentru că se apropie de mare, care nimiceşte în sine toate fluviile, nu mai ştie ce este. Devine propria sa deltă. Rămâne, poate, un braţ mai mare, dar multe se ramifică, în toate direcţiile, şi se reîntâlnesc unele într-altele, şi nu mai ştii care stă la originea cui, şi uneori nu ştii ce mai este atunci fluviu, şi ce mai e mare...

— Dacă înţeleg alegoria dumneavoastră, fluviul este cetatea lui Dumnezeu, sau împărăţia celor drepţi, care se apropie de mileniu, şi în această nesiguranţă ea nu mai durează, se nasc profeţi adevăraţi şi mincinoşi şi totul se uneşte în câmpia cea mare unde va fi Armaghedonul...

— Nu mă gândeam chiar la asta. Dar e adevărat că şi între noi, franciscanii, e mereu trează ideea unei a treia vârste şi a venirii regatului Sfântului Duh. Nu, mai degrabă încercam să te fac să înţelegi cum trupul Sfintei Biserici, care a fost de-a lungul secolelor chiar trupul întregii societăţi, poporul lui Dumnezeu, a devenit prea bogat şi mare, şi târăşte cu sine zgura tuturor ţărilor pe care le-a străbătut şi şi-a pierdut propria puritate. Braţele deltei sunt, dacă vrei, tot atâtea încercări ale fluviului de a curge cât mai repede cu putinţă spre mare, sau spre momentul purificării. Dar alegoria mea nu era desăvârşită, nu slujea decât ca să-ţi arate cum ramificările ereziei şi ale mişcărilor de înnoire, când fluviul nu mai curge bine, sunt numeroase şi se confundă între ele. Poţi însă să adaugi la neizbutita mea alegorie imaginea cuiva care încearcă să

reconstruiască, dându-şi toată silinţa, malurile fluviului, dar nu izbuteşte. Şi unele braţe ale deltei sunt îngropate, altele sunt aduse din nou prin canale artificiale la fluviu, altele sunt încă lăsate să curgă, pentru că nu poate fi ţinut totul în frâu şi e bine ca fluviul să piardă o parte din propria apă dacă vrea să rămână întreg în curgerea lui, dacă vrea să aibă un curs uşor de recunoscut.

— Înţeleg tot mai puţin.

— Şi eu. Nu mă mai pricep să vorbesc în parabole. Uită povestea asta cu fluviul. Caută mai degrabă să înţelegi cum multe dintre mişcările pe care le-ai numit s-au născut cel puţin acum două sute de ani şi că au murit, altele sunt mai noi...

— Dar când se vorbeşte despre eretici, se vorbeşte de toţi împreună.

— E adevărat, dar aceasta este una dintre modalităţile în care erezia se răspândeşte şi una dintre modalităţile prin care este distrusă.

— Iar nu înţeleg.

— Doamne, Dumnezeule, ce greu e! Bine. Închipuie-ţi că tu eşti un reformator al moravurilor şi strângi câţiva tovarăşi pe vârful unui munte, ca să trăieşti în sărăcie. Şi, după puţin timp, vezi că mulţi vin la tine, chiar din locuri îndepărtate, şi te consideră un proroc sau un nou apostol şi te urmează. Vin cu adevărat pentru tine sau pentru ceea ce spui?

— Nu ştiu; sper. Altfel de ce-ar veni?

— Poate pentru că au auzit de la părinţii lor poveşti cu alţi reformatori sau legende despre comunităţi mai mult sau mai puţin perfecte, şi se gândesc că aceasta ar fi aceea sau aceea aceasta.

— Şi aşa orice mişcare moşteneşte copiii altora?

— Fireşte, pentru că aici dau fuga în cea mai mare parte oamenii simpli, care nu au subtilităţi doctrinale. Şi totuşi mişcările de reformă a moravurilor iau naştere în locuri şi moduri deosebite şi cu doctrine deosebite. De exemplu, se confundă adesea catarii cu valdezii. Dar există între ei o mare deosebire. Valdezii predicau o reformă a moravurilor înlăuntrul Bisericii, catarii predicau o Biserică deosebită, o deosebită înţelegere a lui Dumnezeu şi a moralei. Catarii gândeau că lumea era împărţită între forţele opuse

ale binelui şi ale răului şi constituiseră o biserică în care se deosebeau cei perfecţi de simplii credincioşi şi aveau consfinţirile lor şi ritualurile lor: alcătuiseră o ierarhie foarte severă, aproape ca aceea a Sfintei noastre Maici Biserica, şi nu se gândeau câtuşi de puţin să distrugă orice formă de putere. Ceea ce explică de ce au aderat la catari şi unii oameni din conducere, înstăriţi, posedând feude. Şi nici nu se gândeau să reformeze lumea, pentru că împotrivirea dintre bine şi rău nu va putea fi niciodată armonioasă. Valdezii, în schimb (şi cu ei arnaldiştii şi săracii lombarzi), voiau să alcătuiască o lume deosebită, bazată pe un ideal de sărăcie, pentru asta adunau pe lângă ei pe cei fără avere şi trăiau în comun din roadele muncii mâinilor lor. Catarii respingeau sfintele taine ale Bisericii, valdezii nu, respingeau doar spovedania auriculară.

— Şi atunci de ce sunt confundaţi şi se vorbeşte despre ei ca despre aceeaşi buruiană otrăvită?

— Ţi-am spus: ceea ce îi face să trăiască, îi face şi să moară, îşi sporesc numărul cu oameni simpli care au fost stimulaţi de alte mişcări şi care cred că este vorba de aceeaşi mişcare de revoltă şi de speranţă; şi sunt distruşi de inchizitorii care le atribuie unora greşelile altora, şi dacă sectanţii unei mişcări au făptuit un delict, acest delict va fi atribuit fiecărui sectant din fiecare mişcare. Inchizitorii greşesc faţă de raţiune, pentru că pun împreună doctrine care se izbesc cap în cap; au dreptate însă faţă de greşelile altora, pentru că, de cum se naşte o mişcare, ca de pildă de amaldişti, într-un oraş, vin să se amestece aici şi cei care fuseseră sau ar fi fost catari sau valdezi în altă parte. Apostolii fratelui Dolcino predicau distrugerea fizică a clericilor şi a seniorilor şi au făptuit multe violenţe; valdezii sunt împotriva violenţei şi tot aşa şi călugăraşii. Dar sunt sigur că pe vremea lui fra Dolcino s-au amestecat în grupul lui mulţi care dăduseră deja ascultare predicilor valdezilor sau ale călugăraşilor. Oamenii simpli nu pot să-şi aleagă erezia, Adso, ci se adună pe lângă cine predică pe meleagurile lor, pe lângă cine trece prin satul sau prin piaţa lor. Şi tocmai din asta trag profit duşmanii lor. A înfăţişa în ochii poporului o singură erezie, care poate că îndeamnă în acelaşi timp şi îndepărtarea plăcerii carnale, dar şi comuniunea trupurilor, este o foarte bună artă de a predica, pentru că îi arată pe eretici drept o singură împletire de contradicţii

drăceşti care lovesc dureros în simţământul tuturor.

— Deci nu există o legătură între ei şi doar prin amăgirea diavolului un om simplu, care ar fi dorit să fie gioachinist sau spiritual, cade în mâinile catarilor sau viceversa?

— Ba nu e aşa. Haide s-o luăm de la început, Adso, şi te asigur că încerc să-ţi lămuresc un lucru despre care nici eu nu cred că deţin adevărul. Cred că greşeala este să crezi că mai întâi apare erezia, apoi vin cei simpli care i se dăruiesc şi se încarcă de păcate. De fapt, la început apare condiţia oamenilor simpli, apoi vine erezia.

— Şi cum aşa?

— Tu ştii bine ce-i înţelegerea constituirii poporului lui Dumnezeu. O turmă mare, oi bune şi oi rele, ţinute în frâu de câinii ciobăneşti, soldaţii, sau puterea temporală, împăratul şi seniorii, sub conducerea păstorilor, clericii, interpreţii cuvântului lui Dumnezeu. Imaginea e deplină.

— Dar nu e adevărat. Păstorii se luptă cu câinii pentru că fiecare dintre ei vrea drepturile celorlalţi.

— Aşa este. Şi tocmai asta face nesigură natura turmei. Ocupaţi cum sunt să se sfâşie pe rând, câinii şi păstorii nu mai au grijă de turmă. O parte din ea rămâne afară.

— Cum afară?

— La margine. Ţăranii nu mai sunt ţărani pentru că nu mai au pământ sau ceea ce au nu le mai dă de mâncare. Orăşenii nu mai sunt orăşeni pentru că nu mai aparţin nici unei meserii, nici altei bresle, sunt poporul de jos, prada fiecăruia. Ai văzut vreodată pe câmp grupuri de leproşi?

— Da, o dată am văzut o sută împreună. Diformi, cu carnea putrezindu-le, albicioasă toată, şi târându-se în cârjele lor, cu pleoapele umflate, ochii sângerii, nici nu vorbeau, nici nu ţipau: chiţcăiau ca şoarecii.

— Ei sunt pentru poporul creştin ceilalţi, cei care stau la marginea turmei. Turma îi urăşte, ei urăsc turma; i-ar dori pe toţi morţi, pe toţi atinşi de lepră ca şi ei.

— Da, îmi amintesc o poveste a regelui Tristan, care trebuia s-o condamne pe Isolda cea frumoasă şi punea s-o suie pe rug, şi au venit leproşii şi i-au spus regelui că rugul era pedeapsă de nimic, şi

că era una şi mai grea. Şi au strigat: dă-ne-o pe Isolda să fie a noastră, a tuturor, răul ne aprinde poftele, dă-o leproşilor tăi, priveşte, zdrenţele noastre sunt lipite de rănile care supurează, ea, care lângă tine huzurea în straie de stofă scumpă, căptuşite cu blană de jder şi împodobite cu pietre scumpe, când o să vadă bârlogul leproşilor, când o să intre în colibele noastre ca să se culce cu noi, atunci o să recunoască cu adevărat păcatul ce-a făcut şi o să plângă după foculeţul ăsta dulce de mărăcini.

— Văd că, deşi eşti un novice al Sfântului Benedict, ai nişte lecturi destul de neobişnuite, a glumit Guglielmo, şi eu am roşit pentru că ştiam că un novice nu ar fi trebuit să citească romane de dragoste, dar printre noi, cei mai tineri, circulau la mănăstirea din Melk şi le citeam la lumina luminării, în timpul nopţii. Dar n-are importanţă, a reluat Guglielmo, ai înţeles ce vreau să spun. Leproşii alungaţi voiau să-i tragă pe toţi în ruină cu ei. Şi vor deveni cu atât mai răi cu cât îi vei înlătura şi cu cât ţi-i vei reprezenta ca pe-o adunătură de lemuri care-ţi vor ţie ruina, cu atât vor fi mai înlăturaţi. Sfântul Francisc a înţeles acest lucru şi prima lui hotărâre a fost să se ducă să trăiască cu leproşii. Nu se schimbă poporul lui Dumnezeu dacă nu sunt reprimiţi la sânul său cei îndepărtaţi.

— Dar dumneavoastră vorbeaţi despre alţi excluşi, nu leproşii sunt cei care alcătuiesc mişcările ereticilor.

— Turma este ca o serie de cercuri concentrice, de la cele mai mari depărtări ale turmei până la periferia imediată. Leproşii sunt semn de înlăturare în general. Sfântul Francisc înţelesese asta. Nu voia doar să-i ajute pe leproşi, întrucât acţiunea sa s-ar fi mărginit la un prea sărac şi ineficient act de milă. Voia să însemneze altceva. Ţi-au spus despre predica pe care a ţinut-o păsărilor?

— Da, sigur că da, am auzit povestea aceasta atât de frumoasă şi l-am admirat pe sfânt care se bucura de tovărăşia acelor gingaşe făpturi ale lui Dumnezeu, am spus cuprins de înflăcărare.

— Ei bine, află că ţi-au spus o poveste greşită, sau mai bine zis povestea pe care ordinul o reface acum. Când Francisc a vorbit mulţimii din oraş şi magistraţilor şi a văzut că toţi aceia nu-l înţelegeau, a pornit spre cimitir şi a început să predice corbilor şi coţofenelor, şoimilor, păsărilor de pradă care se hrăneau cu cadavre.

— Ce lucru groaznic, am spus, deci nu erau păsări bune.

— Erau păsări de pradă, păsări alungate precum leproşii. Francisc se gândea desigur la acel verset din Apocalipsă care spune: am văzut un înger înălţat în soare, strigând cu tărie şi spunând tuturor păsărilor care zburau în soare, veniţi şi adunaţi-vă cu toate la banchetul lui Dumnezeu, mâncaţi carnea regilor, carnea triburilor şi a celor falnici, carnea cailor şi a călăreţilor, carnea celor liberi şi a sclavilor, a celor mici şi a celor mari.

— Deci Francisc vrea să-i aţâţe pe cei alungaţi la revoltă?

— Nu, aceasta au făcut-o doar Dolcino şi oamenii lui. Francisc vrea să-i recheme pe cei alungaţi, gata să se răscoale, ca să facă parte din poporul lui Dumnezeu. Pentru a reface turma trebuiau regăsiţi cei alungaţi. Francisc n-a izbutit, şi-ţi spun asta cu multă amărăciune. Pentru a-i readuce îndărăt pe cei alungaţi trebuia să facă schimbări înăuntrul Bisericii, pentru a face schimbări înăuntrul Bisericii trebuia să capete recunoaşterea regulii sale, din care ar fi ieşit un ordin, şi un ordin, cum a ieşit, ar fi refăcut imaginea unui cerc, la marginea căruia stau cei alungaţi. Aşa că înţelegi acum de ce există bandele frăţiorilor şi ale gioachimiţilor, care adună în jurul lor pe cei alungaţi, din nou.

— Dar noi vorbeam despre Francisc, şi deci despre cum erezia este produsul celor simpli şi al celor alungaţi.

— Tocmai. Vorbeam despre alungaţii din turma oilor. De secole, în timp ce papa şi împăratul se ciorovăiau în diatribele lor despre putere, aceştia au continuat să trăiască la margine, ei, adevăraţii leproşi, căci leproşii sunt doar o figură născocită de Dumnezeu pentru ca noi să înţelegem această minunată parabolă, şi spunând „leproşi" înţelegem „alungaţi, săraci, oameni simpli, fără avere, goniţi de pe câmpuri, batjocoriţi în oraşe". Noi nu am înţeles, taina leprei a rămas să ne obsedeze pentru că nu am recunoscut aici natura semnului. Înlăturaţi cum erau din turmă, toţi aceştia fuseseră gata să se supună, sau să dea naştere oricărei predici care, spunând că ascultă de cuvântul lui Christos, învinuieşte de fapt felul cum se poartă câinii şi păstorii şi făgăduieşte că într-o zi ei vor fi pedepsiţi. Asta cei puternici au înţeles-o întotdeauna. Reprimarea celor alungaţi cerea negreşit reducerea privilegiilor lor, de aceea alungaţii care căpătau conştiinţa excluderii lor erau înfieraţi ca eretici, indiferent de doctrina pe care o îmbrăţişau. Iar aceştia, din partea

lor, orbiţi de excluderea lor, nu aveau de fapt interes pentru nici un fel de doctrină. Asta era iluzia ereziei. Fiecare era eretic, fiecare era dreptcredincios, nu contează credinţa pe care o oferă o mişcare, contează doar speranţa pe care o propune. Toate ereziile sunt steagul unei realităţi a excluderii. Dă erezia deoparte şi ai să găseşti leprosul. Orice bătălie dusă împotriva ereziei vrea numai asta: ca leprosul să rămână cum este. Iar în ceea ce îi priveşte pe leproşi, lor ce să le mai ceri? Să deosebească în dogma trinitară sau în definiţia euharistiei ce este drept şi ce este greşit? Ei, Adso, astea sunt jocuri pentru noi, oamenii care fac teorii. Cei simpli au alte probleme. Şi, bagă de seamă, le rezolvă pe toate în mod greşit. De aceea devin eretici.

— Dar de ce unii îi sprijină?

— Pentru că slujesc intereselor lor, care foarte rar privesc credinţa, şi cel mai ades cucerirea puterii.

— Şi de-asta Biserica din Roma îi acuză de erezie pe toţi potrivnicii ei?

— De-asta, şi de-asta recunoaşte ca dreaptăcredinţă acea erezie pe care o poate supune propriului control, sau pe care trebuie s-o accepte pentru că a devenit prea puternică şi n-ar fi bine s-o aibă ca vrăjmaşă. Dar nu există o regulă precisă, depinde de oameni, de împrejurări. Şi asta stă în picioare şi pentru seniorii mireni. Acum cincizeci de ani oraşul Padova a dat un ordin prin care cine omora un om al Bisericii era condamnat la o amendă de *un danaro grosso.*

— Nimica toată!

— Într-adevăr. Era un chip de a încuraja ura poporului împotriva clericilor, oraşul era în luptă cu episcopul. Atunci înţelegi de ce, acum câtăva vreme, la Cremona, supuşii Imperiului îi ajutau pe catari, nu din motive de credinţă, ci ca să vâre la strâmtoare Biserica din Roma. Uneori magistraturile orăşeneşti îi încurajau pe eretici să traducă în vulgară Evanghelia: vulgara a ajuns acum limba oraşului, latina limba Romei şi a mănăstirilor. Sau îi încurajau pe valdezi să afirme că toţi oamenii, bărbaţi sau femei, mici sau mari, pot să dea învăţătură altora şi să predice, şi muncitorul care este discipol după zece zile îl caută pe un altul căruia să-i devină maestru...

— Şi aşa înlătură deosebirea care îi face de neînlocuit pe clerici! Dar atunci de ce uneori se întâmplă ca aceleaşi magistraturi orăşeneşti să se revolte împotriva ereticilor şi să dea mână liberă Bisericii să-i ardă?

— Pentru că îşi dau seama că expansiunea lor va pune în pericol chiar şi privilegiile mirenilor care vorbesc în vulgară. În conciliul de la Laterano din 1179 (vezi că sunt poveşti petrecute cu aproape două sute de ani în urmă), Walter Map le atrăgea încă de pe atunci atenţia împotriva a ceea ce avea să se întâmple dacă li se dădea credit acelor oameni idioţi şi neştiutori de carte care erau valdezii. A spus, dacă-mi amintesc bine, că ei nu au o locuinţă a lor, umblă desculţi fără să aibă nici o avere, având totul comun, urmându-l goi pe Christos gol; acum încep în acest fel foarte umil pentru că sunt alungaţi, dar dacă li se dă loc prea mult, îi vor izgoni pe toţi. Şi apoi pentru asta oraşele au îngăduit ordinele de cerşetori, şi pe noi, franciscanii, mai ales: pentru că îngăduim să se aşeze o legătură armonioasă între nevoia de pocăinţă şi viaţa orăşenească, între Biserică şi burghezii care îşi vedeau de negoţurile lor...

— Şi s-a putut ajunge atunci la armonia între dragostea pentru Dumnezeu şi dragostea pentru afacerile neguţătorilor?

— Nu, mişcările de reînnoire spirituală s-au înţepenit şi s-au mărginit la graniţele unui ordin recunoscut de papă. Dar ceea ce zvâcnea pe dedesubt nu s-a potolit. Şi, pe de-o parte, s-a transformat în mişcările flagelaţilor care nu fac rău nimănui, iar pe de alta, în bande înarmate ca aceea a lui fra Dolcino, în ritualurile vrăjitoreşti ca acelea ale călugărilor din Montefalco, despre care vorbea Ubertino...

— Dar cine avea dreptate? Cine are dreptate, cine a greşit? am întrebat nelămurit.

— Toţi aveau dreptatea lor, toţi au greşit.

— Dar dumneavoastră, am strigat, cuprins parcă de răzvrătire, de ce nu luaţi o poziţie, de ce nu-mi spuneţi de partea cui este adevărul?

Guglielmo a rămas câtăva vreme tăcut, ridicând spre lumină lentila la care lucra. Apoi a pus-o jos pe masă şi mi-a arătat, prin lentilă, o unealtă de fier.

— Priveşte, mi-a spus. Ce vezi?

— Unealta asta de fier, puţin mai mare.

— Vezi? Asta e! tot ce putem face este să privim mai bine.

— Dar este totuşi aceeaşi unealtă!

— Şi manuscrisul lui Venanzio va fi acelaşi manuscris când îl vom putea citi cu aceste lentile. Dar poate că după ce voi fi citit manuscrisul voi cunoaşte mai bine o parte din adevăr. Şi poate că vom izbuti să facem viaţa din abaţie să fie mai bună.

— Dar nu-i de ajuns!

— Spun mai mult decât ceea ce pare, Adso. Nu este pentru prima oară când îţi vorbesc despre Roger Bacon. Poate că n-a fost omul cel mai înţelept din toate timpurile, dar eu am fost întotdeauna încântat de speranţa care îmboldea sufletul lui spre înţelepciune. Bacon credea în forţa, în nevoile, în născocirile spirituale ale oamenilor simpli. Nu ar fi fost un bun franciscan dacă n-ar fi gândit că oamenii săraci, dezmoşteniţi, idioţi şi neştiutori de carte vorbesc adesea cu gura lui Dumnezeu. Dacă ar fi putut să-i cunoască îndeaproape ar fi fost mai atent la călugăraşi decât la şefii provinciali ai ordinului. Oamenii simpli au ceva în plus faţă de doctori, care se pierd adesea în căutarea legilor mult prea generale. Ei au intuiţia individualului. Dar singură această intuiţie nu ajunge. Oamenii simpli dau de ştire despre un adevăr al lor, poate mai adevărat decât al doctorilor Bisericii, dar apoi îl folosesc în gesturi negândite. Ce trebuie făcut? Să dai ştiinţa pe mâna celor simpli? Prea uşor sau prea greu. Şi apoi, care ştiinţă? Cea a bibliotecii lui Abbone? Maeştrii franciscani şi-au pus această problemă. Marele Bonaventura spunea că înţelepţii trebuie să aducă la limpezime conceptuală adevărul implicit din gesturile oamenilor simpli...

— Ca şi capitulul de la Perugia şi doctele amintiri ale lui Ubertino care prefac în hotărâri teologice chemarea oamenilor simpli faţă de sărăcie, am spus.

— Da, dar ai văzut, se întâmplă prea târziu, dar când se întâmplă, adevărul celor simpli s-a prefăcut în adevărul celor puternici, mai bun pentru împăratul Lodovic decât pentru un călugăr sărac. Cum se poate rămâne aproape de experienţa celor simpli, păstrându-se, ca să spunem aşa, puterea de lucru, înzestrarea

de a face ceva pentru transformarea şi îmbunătăţirea lumii lor? Aceasta era problema lui Bacon: *„Quod enim laicali ruditate turgescit non habet effectum nisi fortuito”,* spunea el. Experienţele celor simpli au rezultate sălbatice şi cu neputinţă de controlat. *„Sed opera sapientiae certa lege vallantur et in fine debitam efficaciter diriguntur”.* Care e ca şi cum ai spune că în îndeplinirea lucrurilor practice, fie ele chiar mecanice, agricultura sau guvernarea unui oraş, e nevoie de un soi de teologie. El gândea că ştiinţa cea nouă a naturii ar trebui să fie noua mare acţiune a celor învăţaţi pentru a dirigui, printr-o astfel de cunoaştere a proceselor naturale, nevoile cele mai simple care alcătuiau în înmănunchierea dezordonată, dar în felul ei adevărată şi dreaptă, aşteptările celor simpli. Noua ştiinţă, noua magie naturală. Numai că pentru Bacon această înfăptuire trebuia condusă de Biserică şi cred că spunea aşa pentru că pe vremea lui comunitatea clericilor era una şi aceeaşi cu comunitatea înţelepţilor. Astăzi nu mai este aşa: se nasc înţelepţi în afara mănăstirilor şi în afara catedralelor, ba chiar şi în afara universităţilor. Vezi, de exemplu, în ţara asta cel mai mare filosof al secolului nostru nu a fost un călugăr, ci un spiţer. Vorbesc despre acel florentin, de al cărui poem vei fi auzit, desigur, pe care eu nu l-am citit niciodată pentru că nu înţeleg italiana lui, şi care, după câte ştiu, mi-ar plăcea destul de puţin pentru că plăsmuieşte lucruri foarte departe de experienţa noastră. Dar a scris, cred, lucrurile cele mai înţelepte câte ne-au fost date să înţelegem despre natura elementelor şi a întregului cosmos şi despre guvernarea statelor. Şi cred că, întrucât şi eu şi prietenii mei socotim astăzi că guvernarea lucrurilor omeneşti nu trebuie dată Bisericii, ci unei adunări legale a poporului, s-ar cuveni ca pe viitor, tot aşa, comunitatea celor înţelepţi să propună această atât de nouă şi de umană filosofie naturală şi magie pozitivă.

— Ar fi o treabă frumoasă, am spus, dar ar fi cu putinţă?

— Bacon credea în ea.

— Dar dumneavoastră?

— Şi eu credeam. Dar ca să crezi în ea ar trebui să fii sigur ca cei simpli au dreptate să posede intuiţia individualului, care este singura bună. Totuşi, dacă intuiţia individualului este singura bună, cum ar putea ştiinţa să ajungă să realcătuiască legile universale, prin

care, şi pe care, interpretându-le, magia cea bună să devină roditoare?

— Chiar aşa, am spus, cum vor putea?

— N-o mai ştiu. Am avut atâtea discuţii la Oxford cu prietenul meu Guglielmo din Occam, care e acum la Avignon. Mi-a umplut sufletul de îndoieli. Pentru că, dacă numai intuiţia individualului este dreaptă, faptul că nişte cauze de acelaşi gen au efecte de acelaşi gen este o idee prea anevoie de dovedit. Un acelaşi corp poate fi rece sau cald, dulce sau amar, umed sau uscat, într-un loc — şi-n altul nu. Cum pot descoperi eu legătura universală care pune lucrurile în ordine, dacă nu pot mişca un deget fără a crea o infinitate de entităţi noi, deoarece cu o asemenea mişcare se schimbă toate relaţiile de poziţie între degetul meu şi celelalte obiecte? Relaţiile sunt modurile în care mintea mea percepe raportul între entităţi separate, dar care e garanţia că modalitatea aceasta este universală şi statornică?

— Dar dumneavoastră ştiţi că unei anumite grosimi de sticlă îi corespunde o anumită putere de a vedea, şi tocmai pentru că ştiţi acest lucru puteţi să construiţi acum lentile asemenea celor pe care le-aţi pierdut, altfel cum aţi putea?

— Profund răspuns, Adso. De fapt, eu am elaborat această idee, că la o grosime egală trebuie să corespundă o putere egală de a vedea. Am făcut-o pentru că alte daţi am avut intuiţii individuale de acelaşi fel. Desigur, îi este cunoscut celui care experimentează însuşirile tămăduitoare ale ierburilor că toate ierburile de aceeaşi natură au la pacient, deopotrivă dispus, efecte de aceeaşi natură, şi de aceea cel care face experienţe exprimă ideea că orice iarbă de un anume tip este de folos celui cu febră, sau că oricare lentilă de un anume tip măreşte în egală măsură puterea de a vedea a ochiului. Ştiinţa de care vorbea Bacon se învârteşte neîndoielnic în jurul acestor idei. Ia seama, vorbesc despre idei ale lucrurilor, nu despre lucruri. Ştiinţa are de-a face cu ideile şi cu termenii lor şi termenii arată lucrurile luate în parte. Ia seama, Adso, eu trebuie să cred că ideea mea funcţionează, pentru că am învăţat-o pe baza experienţei, dar ca să cred acest lucru ar trebui să presupun că există aici legi universale, şi totuşi nu pot vorbi despre ele, pentru că acelaşi concept că există legi universale şi o ordine dată a lucrurilor ar

implica faptul că Dumnezeu ar fi prizonierul tuturor acestora, în vreme ce Dumnezeu este ceva atât de liber încât, dacă ar vrea, şi cu un singur act al voinţei sale, lumea ar fi cu totul altfel.

— Deci, dacă înţeleg bine, faceţi şi ştiţi de ce faceţi, dar nu ştiţi de ce ştiţi că ştiţi ceea ce faceţi?

Trebuie să spun cu mândrie că Guglielmo m-a privit cu admiraţie.

— Poate că aşa e. În orice caz îţi spun de ce mă simt atât de nesigur, în dreptatea mea, chiar dacă eu cred în ea.

— Sunteţi mai mistic decât Ubertino! am spus eu, răutăcios.

— Poate. Dar, după cum vezi, lucrez cu lucrurile din natură. Şi chiar şi în cercetarea pe care o facem acum nu vreau să ştiu cine este bun şi cine este rău, ci vreau să ştiu cine a stat în *scriptorium* ieri seară, cine mi-a luat ochelarii, cine a lăsat pe zăpadă urmele unui corp care a târât alt corp şi unde se află Berengario. Acestea sunt fapte, după aceea voi încerca să le leg între ele, dacă este cumva cu putinţă, deoarece este greu să spui ce efect a fost produs de o cauză; ar fi de ajuns să vină un înger să schimbe totul, pentru că nu e de mirare dacă nu se poate demonstra că un lucru este cauza unui alt lucru. Chiar dacă trebuie să dovedim mereu, cum şi fac.

— E grea viaţa dumneavoastră, am spus.

— Dar l-am găsit pe Brunello! a exclamat Guglielmo, vorbind de calul de acum două zile.

— Atunci există ordine pe lume! am strigat triumfător.

— Ba există un pic de ordine în biata mea căpăţână, a răspuns Guglielmo.

În momentul acela a intrat Nicola aducând o mică ramă aproape gata şi ne-a arătat-o cu un aer biruitor.

— Şi când rama asta va sta pe bietul meu nas, a spus Guglielmo, poate că biata mea căpăţână o să fie şi mai în ordine.

Un novice a venit atunci să ne spună că Abatele voia să-l vadă pe Guglielmo şi că-l aştepta în grădină. Maestrul meu a fost silit să amâne experienţele sale pe mai târziu şi ne-am grăbit spre locul întâlnirii. În timp ce mergeam, Guglielmo şi-a dat o palmă peste frunte, ca şi cum abia atunci şi-ar fi amintit de ceva ce uitase.

— Era să uit! a spus. Am descifrat semnele cabalistice ale lui

Venanzio.

— Toate? Când?

— Când dormeai. Şi depinde de ce înţelegi prin toate. Am descifrat semnele care au apărut la flacără, cele pe care le-ai copiat tu din nou. Însemnările în greceşte trebuie să aştepte Pentru când voi avea lentilele cele noi.

— Şi? Era vorba despre taina cu *finis Africae?*

— Da. Şi cheia era destul de simplă. Venanzio dispunea de Cele douăsprezece semne ale zodiacului şi de opt semne pentru cele cinci planete, cele două astre şi pământul. Douăzeci de semne cu totul. Destul ca să le asocieze cu alfabetul latin, dat fiind că poţi folosi aceeaşi literă pentru a exprima sunetul celor două iniţiale pentru *unum* şi *uelut.* Ordinea literelor o ştim. Care putea fi ordinea semnelor? M-am gândit la ordinea cerurilor, punând cuadrantul zodiacal la marginea cea mai îndepărtată. Deci Terra, Luna, Mercur, Venus, Soarele etc. şi? apoi, urmând semnele zodiacului în dispunerea lor tradiţională, aşa cum le clasifică Isidor din Sevilla, începând de la Ariete (Berbecul) şi de la solstiţiul de primăvară, şi terminând cu Peştii. Acum, dacă încerci să aplici această cheie, iată că mesajul lui Venanzio capătă un sens.

Mi-a arătat pergamentul, pe care era scris mesajul cu litere mari, latineşti: *Secretam finis Africae manvs svpra idolvm age primvm et septimvm de qvatvor.*

— E clar? a întrebat.

— Mâna deasupra idolului acţionează asupra primului şi al celui de-al şaptelea din cei patru, am repetat, scuturând din cap. Nu e clar deloc.

— Păi da. Ar trebui, în primul rând, să ştim ce înţelegea Venanzio prin *idolum.* O imagine, o nălucă, o figură? Şi apoi, ce vor fi fiind aceşti patru care au un prim şi un al şaptelea? Şi ce trebuie făcut cu ele? Să le mişti, să le împingi, să le tragi?

— Aşa că nu ştim nimic, şi ne-am întors de unde am plecat, am spus eu cu destulă neplăcere.

Guglielmo s-a oprit şi m-a privit cu un aer nu prea binevoitor.

— Băiatul meu, a spus, ai în faţa ta un biet franciscan care cu modestele lui cunoştinţe şi cu acea puţină pricepere pe care o

datorează neţărmuritei puteri a lui Dumnezeu a izbutit, în câteva ore, să descifreze o scriere secretă pe care autorul ei era încredinţat că o făcuse ermetică pentru toţi, în afară de el... şi tu, ticălos nenorocit şi neştiutor de carte, îţi îngădui să spui că ne-am întors de unde am plecat?

Mi-am cerut iertare foarte încurcat. Rănisem vanitatea maestrului meu, şi ştiam cât de mândru se ţinea pentru iuţeala şi siguranţa deducţiilor sale. Guglielmo săvârşise cu adevărat o operă demnă de admiraţie şi nu era vina lui că foarte vicleanul Venanzio nu numai că ascunsese ceea ce descoperise sub veşmintele unui alfabet zodiacal încâlcit, dar elaborase şi o enigmă de nedescifrat.

— N-are a face, n-are a face, nu-ţi cere iertare, m-a întrerupt Guglielmo. De fapt, ai dreptate, ştim încă prea puţin. Sa mergem.

Ziua a treia
Vesper

în care se vorbeşte iar cu Abatele, Guglielmo are unele idei mirobolante pentru a descifra enigma labirintului şi încheie discuţia în chipul cel mai raţional. Apoi se cinează casio in pastelletto

Abatele ne aştepta cu un aer întunecat şi preocupat. Avea în mână o hârtie.

— Am primit o scrisoare de la abatele din Conques, a spus. Îmi comunică numele celui căruia Ioan i-a încredinţat comanda soldaţilor francezi şi paza integrităţii legaţiei. Nu este un om de arme, nu este un om de curte, şi va fi în acelaşi timp un membru al delegaţiei.

— Rară înmănunchiere a feluritelor virtuţi, a spus Guglielmo neliniştit. Cine va fi?

— Bernardo Gui, sau Bernardo Guidoni, cum vrei să-i spui. Guglielmo a explodat într-o exclamaţie în limba lui, pe care n-am înţeles-o, şi nici Abatele n-a înţeles-o, ceea ce poate că a fost mai bine pentru toţi, pentru că vorba pe care a rostit-o Guglielmo suna în chip neruşinat.

— Lucrul acesta nu-mi place, a adăugat numaidecât. Bernardo a fost ani în şir ciocanul ereticilor din regiunea Toulouse, şi a scris *Practica officii inquisitionis heretice pravitatis* întru folosul tuturor celor care trebuiau să-i persecute şi să-i distrugă pe valdezi, beghini, pinţochieri, călugăraşi şi dolcinieni.

— Îl ştiu, cunosc cartea, minunată ca doctrină.

— Minunată ca doctrină, a admis Guglielmo. Îi este foarte credincios lui Ioan, care în anii trecuţi i-a încredinţat multe misiuni în Flandra şi aici, în Italia de sus. Şi atunci când a fost numit episcop în Galiţia nu s-a lăsat deloc văzut în dioceza lui şi a continuat activitatea inchizitorială. Acum credeam că s-a retras în episcopatul Lodeve, dar, după cât se pare, Ioan îl pune din nou la treabă, şi tocmai aici, în Italia de nord. De ce tocmai pe Bernardo şi de ce să răspundă de oameni înarmaţi?

— Răspunsul există, a spus Abatele, şi întăreşte toate temerile pe care le exprimam ieri despre acest lucru. Ştii bine — chiar dacă nu vrei să recunoşti în faţa mea — că poziţiile în legătură cu sărăcia lui Christos şi ale Bisericii susţinute de capitulul de la Perugia, chiar şi cu abundenţa lor de argumente teologice, sunt aceleaşi, susţinute în chip mai puţin prudent, şi cu o comportare mai puţin ortodoxă, de multe mişcări eretice. Nu-i mare lucru să demonstrezi că poziţiile lui Michele din Cesena, însuşite de împărat, sunt aceleaşi cu cele ale lui Ubertino şi Angelo Clareno. Şi până aici cele două legaţii vor fi de acord. Dar Gui ar putea face mai mult, şi se pricepe bine la aşa ceva: va încerca să susţină că tezele de la Perugia sunt aceleaşi cu ale călugăraşilor, sau frăţiorilor, cum li se mai spune, sau ale pseudoapostolilor. Eşti de acord?

— Spuneai că lucrurile stau aşa, sau că Bernardo Gui va spune că stau aşa?

— Să spunem că spun că el va spune, a încheiat cu prudenţă Abatele.

— Şi eu sunt de aceeaşi părere. Dar asta era de prevăzut. Vreau să spun că se ştia că aveau să ajungă la asta chiar şi dacă nu venea Bernardo. Cel mult, Bernardo o va face cu mai multă eficienţă decât toţi trimişii de nimic ai curiei şi va trebui să i se răspundă cu argumente de cea mai mare iscusinţă.

— Da, a spus Abatele, dar ajunşi aici ne găsim în faţa problemei ce s-a ridicat ieri. Dacă nu găsim până mâine pe făptaşul celor două, sau poate al celor trei crime, va trebui să-i îngăduim lui Bernardo dreptul de a supraveghea treburile din abaţie. Nu-i pot ascunde unui om învestit cu puterea lui Bernardo (şi aşa cum ne-am înţeles între noi, nu trebuie să uităm asta) că aici, în abaţie, s-au întâmplat, se întâmplă chiar şi acum, fapte inexplicabile. Altfel, în momentul în care el va descoperi totul, în momentul în care (Dumnezeu să ne ferească!) se va petrece un nou fapt misterios, el va avea tot dreptul să strige că e vorba de trădare.

— E adevărat, a şoptit Guglielmo îngrijorat. Nu e nimic de făcut. Va trebui să fim atenţi şi să veghem asupra lui Bernardo care va veghea asupra misteriosului ucigaş. Poate că va fi bine aşa; Bernardo, preocupat să-l urmărească pe ucigaş, va fi mai puţin disponibil pentru a interveni în discuţii.

— Bernardo ocupat să-l descopere pe ucigaş va fi un spin în inima autorităţii mele, să nu uite asta domnia ta. Întâmplarea asta încurcată mă sileşte pentru prima oară să cedez puterea pe care o exercit între aceşti pereţi, lucru neobişnuit nu numai în istoria acestei abaţii, dar chiar şi pentru ordinul de Cluny. Aş face orice să-l înlătur. Şi primul lucru de făcut ar fi refuzul de a primi legaţiile.

— O rog fierbinte pe luminăţia ta să mai reflecteze asupra acestei grave hotărâri, a spus Guglielmo. Domnia ta ai în mână o scrisoare a împăratului care te pofteşte să...

— Ştiu ce mă leagă de împărat..., a spus brusc Abatele, şi o ştii şi domnia ta. Şi deci ştii şi că, din păcate, nu pot da îndărăt. Dar toată treaba asta e foarte urâtă. Unde e Berengario? Ce i s-a întâmplat, şi domnia ta ce faci?

— Sunt doar un călugăr care a condus cu mult timp în urmă nişte cercetări inchizitoriale cu rezultate folositoare. Domnia ta ştii că adevărul nu se descoperă în două zile. Şi, în sfârşit, ce putere mi-ai îngăduit? Pot să intru în bibliotecă? Pot să pun orice întrebare vreau, susţinut de autoritatea domniei tale?

— Nu văd legătura dintre crime şi bibliotecă, a spus Abatele încruntat.

— Adelmo era miniaturist, Venanzio traducător, Berengario ajutor de bibliotecar..., a explicat cu răbdare Guglielmo.

— Bine, dar aşa toţi cei şaizeci de călugări au legături cu biblioteca, aşa cum au şi cu biserica. Atunci de ce nu cauţi în biserică? Frate Guglielmo, domnia ta conduci o cercetare prin mandatul meu şi în limitele pe care te-am rugat să le respecţi, în rest, în incinta acestor ziduri, eu sunt stăpânul, după Dumnezeu şi prin graţia lui. Şi aşa va fi şi pentru Bernardo. Pe de altă parte, a adăugat pe un ton mai blând, nu s-a spus câtuşi de puţin că Bernardo o să fie aici chiar pentru întâlnire. Abatele din Conques îmi scrie că el coboară în Italia şi pentru a trece spre miazăzi. Dar îmi spune şi că papa l-a rugat pe cardinalul Bertrando din Poggetto să urce la Bologna şi să vină aici pentru a prelua comanda legaţiei pontificale. Poate că Bernardo vine aici ca să se întâlnească cu cardinalul.

— Ceea ce, într-o perspectivă mai amplă, ar fi şi mai rău.

Bertrando este ciocanul ereticilor din Italia centrală. Această întâlnire între doi campioni ai luptelor anticlericale ar putea anunţa o ofensivă mai largă în ţară, pentru a implica până la urmă întreaga mişcare franciscană.

— Şi de asta îl vom informa numaidecât pe împărat, a spus Abatele, dar în cazul acesta primejdia nu va fi imediată. Vom veghea. Vă las cu bine.

Guglielmo a rămas o vreme tăcut, în timp ce Abatele se depărta. Apoi mi-a spus:

— În primul rând, Adso, trebuie să încercăm să nu ne lăsăm luaţi de grabă. Lucrurile nu se rezolvă rapid când se adună atâtea experienţe individuale mărunte. Eu mă întorc la laborator, pentru că fără lentile nu numai că nu pot să citesc manuscrisul, dar n-ar mai avea rost nici să ne întoarcem în noaptea asta în bibliotecă. Tu du-te şi află dacă se ştie ceva despre Berengario.

În clipa aceea ne-a ieşit înainte, fugind, Nicola din Morimondo, purtător de veşti proaste. În timp ce căuta să şlefuiască mai bine lentila cea mai bună, cea în care Guglielmo îşi punea toată nădejdea, lentila se spărsese. Şi o alta, care putea s-o înlocuiască, plesnise în vreme ce încerca s-o vâre în ramă. Nicola ne-a arătat, nemângâiat, cerul. Se şi făcuse de *vesper* şi întunericul începea să se lase. În ziua aceea nu se mai putea lucra. O altă zi pierdută, a constatat cu amărăciune Guglielmo, abţinându-se (cum mi-a mărturisit mai apoi) să nu-l ia de gât pe sticlarul nepriceput, care, pe de altă parte, era destul de ruşinat.

L-am lăsat cu ruşinea lui şi ne-am dus să aflăm câte ceva despre Berengario. Fireşte, nimeni nu-l găsise.

Ne simţeam ajunşi într-un punct mort. Am umblat o vreme prin portic, nemaiştiind ce să facem. Dar, în scurtă vreme, am văzut că Guglielmo era absorbit, cu privirea pierdută în gol, ca şi cum n-ar fi văzut nimic. De câtva timp îşi scosese din rasă o rămăşiţă din ierburile acelea pe care le culesese cu câteva săptămâni înainte şi le mesteca de parcă din ele ar fi supt un fel de aţâţare potolită. Într-adevăr, părea absent, dar din când în când ochii i se luminau ca şi cum în golul minţii sale i s-ar fi aprins o idee nouă; apoi cădea din

nou în prostirea aceea a lui, neobişnuită şi activă. La un moment dat a spus:

— Desigur, s-ar putea...

— Poftim? l-am întrebat eu.

— Mă gândeam la o modalitate de orientare în labirint. Nu e uşor de realizat, dar ar da roade. De fapt, ieşirea este în turnul de răsărit şi lucrul acesta îl ştim. Acum gândeşte-te că noi am avea o maşinărie care să ne spună în ce parte se află miazănoaptea. Ce s-ar întâmpla?

— Că ar fi de ajuns, firește, să apucăm spre dreapta noastră şi ne-am îndrepta spre răsărit. Sau ar fi de ajuns să umblăm în direcţia opusă şi vom şti că umblăm spre turnul de miazăzi. Dar chiar dacă am crede că există o asemenea magie, labirintul este totuşi un labirint, şi de cum ne-am îndrepta spre răsărit, am întâlni un perete care ne-ar împiedica să mergem drept şi am pierde din nou drumul, am observat eu.

— Da, dar maşinăria de care vorbesc ar arăta *mereu* spre miazănoapte chiar dacă noi am fi schimbat drumul şi în orice punct ne-ar spune în ce parte să ne întoarcem.

— Ar fi minunat. Dar ar trebui să avem maşinăria aceasta, şi ea s-ar cuveni să poată recunoaşte miazănoaptea chiar şi noaptea şi în loc închis, fără să se poată vedea nici soarele, nici stelele... Şi cred că nici măcar Bacon al dumneavoastră n-ar avea o asemenea maşinărie, am râs eu.

— Ba te înşeli, a spus Guglielmo, pentru că o maşinărie de felul acesta a fost construită şi unii navigatori au şi folosit-o. Ea nu are nevoie de stele sau de soare, pentru că foloseşte puterea unei pietre miraculoase, asemenea cu cea pe care am văzut-o în spitalul lui Severino, cea care atrage fierul. Şi a fost studiată de Bacon şi de către un magician picard, Pierre de Maricourt, care i-a descris nenumăratele-i folosinţe.

— Şi dumneavoastră ştiţi s-o folosiţi?

— Păi luată aşa cum este n-ar fi mare lucru. Piatra poate fi folosită pentru a produce multe minunăţii, printre care o maşinărie care se mişcă fără întrerupere, fără nici un fel de forţă din afară, dar folosul ei cel mai simplu a fost descris şi de un arab, Baylek al

Qabayaki. Iei un vas plin cu apă şi pui în el să plutească o bucată de plută în care ai înfipt un ac de fier. Apoi treci piatra magnetică deasupra suprafeţei apei, cu o mişcare circulară, până când acul capătă aceeaşi proprietate cu piatra. Şi în acel moment acul — dar ar fi făcut-o şi piatra dacă ar fi avut putinţa să se mişte în jurul unui pivot — se aşează cu vârful în direcţia miazănoapte, şi dacă tu te mişti cu vasul, vârful se întoarce întotdeauna în direcţia vântului *tramontana,* adică spre miazănoapte. Nu mai are rost să-ţi mai spun că dacă tu ai fi însemnat pe marginea vasului, faţă de punctul de miazănoapte, şi poziţia austrului, a acvilonului şi aşa mai departe, vei şti totdeauna în ce parte să te mişti în bibliotecă ca să ajungi în turnul de răsărit.

— Ce lucru minunat! am exclamat. Dar de ce acul se îndreaptă mereu spre septentrion? Poate atrage fierul, am văzut, şi-mi închipui că poate atrage o cantitate imensă de fier. Dar atunci... atunci în direcţia stelei polare, la limitele cele mai îndepărtate ale globului, există mari cantităţi de fier.

— Unii au sugerat într-adevăr că aşa ar fi. Numai dacă nu cumva acul se îndreaptă nu în direcţia stelei, ci exact spre punctul de întâlnire al meridianelor cereşti. Semn că, aşa s-a spus, *„hic lapis gerit in se similitudinem coeli”,* şi polii magnetului primesc înclinaţia lor de la polii cereşti şi nu de la cei pământeşti. Ceea ce este un frumos exemplu de mişcare produsă la distanţă şi nu printr-o cauzalitate materială directă: problemă cu care se ocupă prietenul meu Giovanni din Gianduno, când împăratul nu-i cere să scufunde oraşul Avignon în viscerele pământului.

— Atunci să ne ducem să luăm piatra de la Severino, şi un vas, apă şi o bucată de plută..., am spus nerăbdător.

— Încet, încet, a zis Guglielmo. Nu ştiu de ce, dar n-am văzut niciodată o maşinărie care, fiind ea fără cusur în descripţia filosofilor, să fie apoi şi perfectă în funcţionarea ei mecanică, în vreme ce cosorul unui ţăran, pe care nici un filosof nu l-a descris, funcţionează aşa cum trebuie... Mă tem că preumblându-mă printr-un labirint cu un felinar într-o mână şi cu un vas plin cu apă într-alta... Aşteaptă, îmi vine altă idee. Maşinăria ar arăta miazănoaptea şi dacă ar fi în afara labirintului, aşa e?

— Da, dar în locul acela nu ne-ar sluji, pentru că am avea

soarele şi stelele..., am spus.

— Ştiu, ştiu. Dar dacă maşinăria funcţionează atât afară, cât şi înăuntru, de ce n-ar trebui să fie aşa şi în capul nostru?

— În capul nostru? Desigur că el funcţionează şi afară, şi într-adevăr de afară ştim foarte bine care este orientarea Edificiului. Dar când suntem înăuntru nu mai înţelegem nimic.

— Aşa e. Dar uită maşinăria. Gândul la maşinărie m-a îndemnat să mă gândesc la legile naturale şi la legile gândirii noastre. Iată cum: trebuie să găsim din afară un mod de a descrie Edificiul cum este înăuntru.

— Şi cum aşa?

— Lasă-mă să mă gândesc, nu trebuie să fie prea greu...

— E metoda de care vorbeaţi ieri? Nu voiaţi să străbateţi labirintul făcând semne cu cărbunele?

— Nu, mi-a spus, cu cât m-am gândit mai mult la asta, cu atât m-a convins mai puţin. Poate că nu izbutesc să-mi amintesc bine regula, sau poate că, pentru a umbla într-un labirint, trebuie să ai o Ariadnă bună, care să te aştepte la uşă ţinând capătul unui fir. Dar nu există fire atât de lungi. Şi chiar dacă ar exista, asta ar însemna (poveştile spun întotdeauna adevărul) că dintr-un labirint se iese întotdeauna cu un ajutor din afară. De unde, legile din afară sunt egale cu legile dinăuntru. Asta e, Adso, ne vom folosi de ştiinţele matematice. Numai în ştiinţele matematice, cum spune Averroes, lucrurile cunoscute de noi se identifică cu cele cunoscute în mod absolut.

— Atunci vedeţi că admiteţi nişte cunoştinţe universale.

— Cunoştinţele matematice sunt idei construite de intelectul nostru în aşa fel încât să funcţioneze întotdeauna ca adevărate, sau pentru că sunt înnăscute, sau pentru că matematica a fost inventată înaintea celorlalte ştiinţe. Şi biblioteca a fost construită de o minte omenească, minte care gândea în mod matematic, pentru că fără matematică nu faci labirinturi. Şi, deci, este vorba de a confrunta ideile noastre matematice cu ideile constructorilor şi din această confruntare putem căpăta ştiinţa, pentru că este ştiinţa unor termeni pe baza altora. Şi, în definitiv încetează de-a mă mai târî în discuţii metafizice! Ce dracu' te-a apucat astăzi? Mai degrabă tu, care ai

ochi buni, ia un pergament, o tăbliţă, ceva pe care să faci semne şi un condei... Bine, îl ai la tine, bravo, Adso. Hai să facem o plimbare în jurul Edificiului, cât mai avem un pic de lumină.

Ne-am învârtit, deci, îndelung în jurul Edificiului. Adică cercetam de departe turnurile de răsărit, de miazănoapte şi de apus şi pereţii care le legau. Cât priveşte restul, da spre prăpastie, dar din motive de simetrie probabil că nu erau altfel decât ceea ce vedeam.

Şi ceea ce vedeam, a observat Guglielmo în timp ce mă punea să iau însemnări precise pe tăbliţa mea, era că fiecare zid avea două ferestre, şi fiecare turn cinci.

— Acum, ia gândeşte-te, mi-a spus maestrul meu. Fiecare cameră pe care am văzut-o avea câte o fereastră...

— În afară de cele cu şase laturi, am spus.

— Şi e firesc; sunt cele din centrul fiecărui turn.

— Şi-n afară de unele care nu aveau ferestre, dar nu erau nici heptagonale.

— Lasă-le pe alea. Mai întâi să găsim regula, apoi să căutăm să justificăm excepţiile. Deci avem în afară cinci camere pentru fiecare turn, şi două camere pentru fiecare perete, fiecare cu câte o fereastră. Dar dacă dintr-o cameră cu fereastră se intră spre interiorul Edificiului, se întâlneşte o altă încăpere cu fereastră. Semn că este vorba de ferestre dinlăuntru. Acum, ce formă are puţul din mijloc, care se vede în bucătărie şi în *scriptorium?*

— Octogonală, am spus eu.

— Perfect. Şi de fiecare latură a octogonului, în *scriptorium,* se deschid două ferestre. Asta înseamnă că de fiecare latură a octogonului se află două camere dinlăuntru. Aşa e?

— Da. Dar camerele fără ferestre?

— Sunt opt cu toatele. Într-adevăr, încăperea dinlăuntrul fiecărui turn cu şapte laturi are cinci pereţi care dau spre fiecare din camera oricărui turn. Cu ce se învecinează ceilalţi doi pereţi? Nu cu o cameră aşezată de-a lungul zidurilor din afară, căci ar exista ferestrele, nici cu una aşezată de-a lungul octogonului, din aceleaşi motive, şi pentru că atunci ar fi camere exagerat de lungi. Încearcă, deci, să faci un desen cu felul cum ar putea să apară biblioteca văzută de sus. Vezi că faţă de fiecare turn trebuie să fie două

camere care să se învecineze cu puţul octogonal din mijloc.

Am încercat să trasez desenul pe care maestrul meu mi l-a sugerat, şi am scos un strigăt de izbândă.

— Dar acum ştim tot! Lăsaţi-mă să număr... Biblioteca are cincizeci şi şase de camere, dintre care patru heptagonale şi cincizeci şi două mai mult sau mai puţin pătrate şi, din acestea, patru sunt fără ferestre, în timp ce douăzeci şi opt dau în afară şi şaisprezece înăuntru!

— Şi cele patru turnuri au fiecare câte cinci camere de patru laturi şi una de şase... Biblioteca e construită după o armonie cerească, armonie căreia i se pot atribui diverse şi uimitoare înţelesuri...

— Minunată descoperire, am spus, dar atunci de ce este atât de greu să te descurci în ea?

— Pentru că ceea ce nu răspunde nici unei legi matematice este felul cum sunt aşezate trecerile. Unele camere îngăduie trecerea în mai multe altele, altele în una singură şi ne putem întreba dacă nu există cumva camere care să nu îngăduie trecerea în nici o alta. Dacă ţii seama de acest element, plus lipsa luminii şi nici o lămurire dată de poziţia soarelui (şi mai adaugă la asta nălucirile şi oglinzile), înţelegi cum poate labirintul să încurce pe oricine îl străbate, care mai e şi tulburat de sentimentul vinovăţiei. Pe de altă parte, gândeşte-te cât eram noi de disperaţi ieri seară, când nu izbuteam să găsim drumul. Cea mai mare zăpăceală obţinută prin intermediul celei mai depline ordini: calculul mi se pare sublim. Constructorii bibliotecii erau nişte mari maeştri!

— Şi-atunci cum vom face ca să ne orientăm?

— Dacă am ajuns aici nu e prea greu. Cu planul pe care l-ai desenat tu, şi care, de bine de rău, tot se potriveşte cu alcătuirea bibliotecii, de cum vom fi în prima sală heptagonală ne vom mişca aşa încât să găsim numaidecât una dintre cele două camere oarbe. Apoi, cotind mereu la dreapta, după trei sau patru camere, va trebui să fim din nou într-un turn, care nu va putea fi decât turnul de miazănoapte, până când ne vom întoarce într-o altă cameră oarbă, care la stânga se învecinează cu sala heptagonală şi la dreapta va putea să ne lase

să regăsim o trecere asemănătoare celei de care ţi-am vorbit chiar acum, până când vom ajunge la turnul de apus.

— Da, dacă toate camerele ar da în toate camerele...

— Într-adevăr, şi pentru asta ne va trebui planul tău, pe care vom însemna pereţii plini, aşa încât să ştim în ce fel ne vom abate. Nu va fi greu.

— Dar suntem siguri că va funcţiona? am întrebat buimăcit, pentru că totul mi se părea foarte simplu.

— Va funcţiona, a răspuns Guglielmo. *„Omnes enim causae effectum naturalium dantur per lineas, angulos et figuras. Aliter enim impossibile est sciri propter quid in illis”*, a citat el. Sunt cuvintele unuia dintre marii maeştri de la Oxford. Dar, din păcate, încă nu ştim totul. Am învăţat cum să nu ne rătăcim. Acum mai e vorba să ştim dacă este vreo regulă care să hotărască împărţirea cărţilor în camere. Iar versetele din Apocalipsă ne spun aşa de puţin şi pentru că multe sunt la fel în camere deosebite...

— Şi totuşi, cartea Apostolului ar fi îngăduit să se găsească mai mult de cincizeci şi şase de versete!

— Fără îndoială. Aşa că doar unele versete sunt bune. Ciudat. Ca şi când ar fi avut mai puţin de cincizeci, treizeci, douăzeci... Oh, pe barba lui Merlin!

— A cui?

— Ah, nimic, un vrăjitor de pe la noi... Au folosit atâtea versete câte litere are alfabetul! Sigur că aşa este! Textul versetelor nu contează, ci doar literele de la început. Fiecare cameră este însemnată cu o literă a alfabetului, şi toate laolaltă alcătuiesc un anumit text pe care va trebui să-l descoperim!

— Ca un imn figurat în formă de cruce sau de peşte!

— Mai mult sau mai puţin, şi probabil că în momentul când s-a construit biblioteca acest soi de imnuri erau foarte pe plac.

— Şi textul de unde începe?

— De la o etichetă mai mare decât celelalte, din sala heptagonală a turnului de intrare... sau... Dar, desigur, de la frazele scrise cu roşu!

— Dar sunt atâtea!

— Şi deci vor fi multe texte sau multe cuvinte. Acum tu ia din

nou şi copiază mai bine şi mai mare planul tău, apoi, urnblând prin bibliotecă, nu numai că vei însemna cu condeiul, uşor, camerele prin care trecem şi poziţia uşilor şi a pereţilor (dacă nu chiar şi a ferestrelor), dar şi litera de la începutul versetului care apare acolo şi, ca un miniaturist, cumva, vei face mai mari literele cu roşu.

— Dar cum aţi reuşit, am spus cu admiraţie, să lămuriţi misterul bibliotecii privind-o de afară, şi nu i-aţi dat de rost când eraţi înăuntru?

— Aşa cunoaşte Dumnezeu lumea, pentru că a conceput-o în capul lui, ca din afară, înainte de a crea-o, în timp ce noi nu-i cunoaştem regula pentru că trăim în ea şi o găsim gata făcută.

— Aşa se pot cunoaşte lucrurile privindu-le din afară.

— Lucrurile făcute de mâna omului, pentru că refacem în mintea noastră etapele maestrului artist. Nu lucrurile din natură, pentru că nu sunt opera minţii noastre.

— Dar pentru bibliotecă ne ajunge, adevărat?

— Da, a spus Guglielmo, dar numai pentru bibliotecă. Acum să ne ducem să ne odihnim. Eu nu pot să fac nimic până mâine dimineaţă, când voi avea — sper — lentilele mele. E foarte necesar să dormi şi să te scoli la timp. Voi încerca să reflectez.

— Şi cina?

— Ah, da, cina. Acum a trecut ora. Călugării sunt deja la *completa.* Dar poate că bucătăria mai e încă deschisă. Du-te să cauţi ceva.

— Să fur?

— Să ceri. Lui Salvatore, cu care te-ai împrietenit.

— Păi o să fure el!

— Eşti poate paznicul fratelui tău? a întrebat Guglielmo cu cuvintele lui Cain. Dar mi-am dat seama că glumea şi voia să spună că Dumnezeu e mare şi mila lui n-are margini. De aceea am pornit în căutarea lui Salvatore şi l-am găsit lângă grajdurile cailor.

— Frumos, am spus, arătându-l pe Brunello şi ca să intru în vorbă cu el. Mi-ar plăcea să-l călăresc.

— *No se puede. Abbonis est.* Dar nu trebuie un cal bun ca să

fugi iute... Mi-a arătat un cal voinic, dar nu prea arătos. *Anco* ăla *sufficit... Vide illuc, tertius equi...*

Voia să-mi arate un al treilea cal. Am râs de latina lui caraghioasă.

— Şi ce faci cu ăla? l-am întrebat.

Şi mi-a spus-o poveste ciudată. Mi-a spus că orice cal, chiar şi gloaba cea mai bătrână şi mai prăpădită, poate fi făcut să devină mult mai iute decât Brunello. Trebuie să amesteci în ovăzul lui o iarbă care se cheamă *satirion,* bine tocată, şi apoi să-i ungi coapsele cu grăsime de cerb. După care încaleci pe cal şi înainte de a-i da pinteni îi întorci botul spre Levant şi-i spui la ureche, de trei ori, cu voce înceată, cuvintele „Gaspar, Melchior, Melchisedec". Calul va porni în goana mare şi va face într-o oră drumul pe care Brunello îl va face în opt. Şi dacă i se atârnă la gât dinţii unui lup pe care calul însuşi l-a omorât fugind, dobitocul nu va mai osteni.

L-am întrebat dacă încercase vreodată. Mi-a răspuns, apropiindu-se bănuitor şi şoptindu-mi la ureche, cu suflarea lui într-adevăr neplăcută, că era foarte greu, pentru că *satirionul* era cultivat acum numai de episcopi şi de cavalerii prieteni cu ei şi că se slujesc de el ca să-şi mărească puterea. Am pus capăt vorbelor sale şi i-am spus că în seara aceea maestrul meu vrea să citească nişte cărţi în chilia lui şi că vrea să mănânce acolo.

— *Facio mi,* mi-a spus el, fac *el casio in pastelletto.*

— Cum se face?

— *Facilis.* Iei *el casio* (caşcaval) care să nu fie prea vechi, nici prea sărat şi tăiat în felioare cât să bagi în gură pătrate sau *sicut* îţi place. *Şi postea* să pui puţintel *butierro* sau *structo* proaspăt *ă rechauffer* pe *brasia.* Şi înăuntru *vamos a poner* două *fette de cassio,* şi când socoteşti că e moale, *zucharum et cannella supra positurum du bis.* Şi trebuie pus grabnic *in tabula,* pentru că trebuie mâncat cât mai e cald.

— Du-te şi fă *casio in pastelletto,* i-am spus.

Şi el a dispărut spre bucătărie, spunându-mi să-l aştept. După o jumătate de oră s-a reîntors cu o farfurie acoperită cu un şervet. Mirosea bine.

— *Tene,* mi-a spus, şi mi-a dat şi o lampă mare, plină de ulei.

— Ce să fac cu ea?

— *Sais pas, moi,* mi-a spus cu un aer viclean. *Fileisch magister* al tău poate să vrea să se ducă în vreun loc întunecos *esta noche.*

Era limpede că Salvatore ştia mai multe decât bănuiam. Nu l-am mai iscodit şi i-am dus mâncarea lui Guglielmo. Am mâncat şi eu m-am dus în chilia mea. Sau cel puţin m-am făcut că mă duc. Voiam să-l întâlnesc din nou pe Ubertino şi am intrat pe ascuns în biserică.

Ziua a treia
După *completa*

în care Ubertino îi spune lui Adso povestea lui fra Dolcino, alte poveşti Adso le reevocă sau le citeşte în bibliotecă pe cont propriu, apoi i se întâmplă că se întâlneşte cu o fată frumoasă şi teribilă ca o armată desfăşurată în luptă

L-am găsit într-adevăr pe Ubertino la statuia Sfintei Fecioare. M-am apropiat în tăcere de el şi pentru o vreme m-am prefăcut (mărturisesc asta) că mă rog. Apoi am cutezat să-i vorbesc.

— Sfinte părinte, i-am spus, pot să vă cer o lămurire şi un sfat?

Ubertino s-a uitat la mine, m-a luat de mână şi s-a ridicat, ducându-mă să şed cu el pe o laviţă. M-a cuprins strâns de braţ şi i-am simţit suflarea pe faţă.

— Multiubitul meu fiu, a spus, tot ceea ce ăst biet bătrân poate să facă pentru sufletul tău, cu bucurie va fi făcut. Ce te nelinişteşte? Spaimele, i-adevărat, a întrebat cuprins parcă de o spaimă şi el. Spaimele cărnii?

— Nu, am răspuns roşind, ci spaimele minţii mele, care vrea să cunoască prea multe...

— Şi e rău asta! Domnul cunoaşte toate lucrurile, nouă ne revine doar să adorăm înţelepciunea lui.

— Dar nouă ne revine şi datoria de a deosebi răul de bine şi de a înţelege slăbiciunile omului. Sunt novice, dar voi fi călugăr şi sacerdot, şi trebuie să învăţ unde sade răul şi ce înfăţişare are, pentru ca într-o zi să-l recunosc şi să-i învăţ pe alţii să-l recunoască.

— Asta e drept, băiete. Şi atunci ce vrei să cunoşti?

— Buruiana cea mai rea a ereziei, părinte, am spus plin de convingere. Şi apoi, dintr-o răsuflare: Am auzit vorbindu-se despre un om rău care i-a fermecat pe alţii, fra Dolcino.

Ubertino a rămas tăcut. Apoi a spus:

— E drept. Ai auzit cum se amintea de asta alaltăieri seară, când vorbeam cu Guglielmo. Dar asta e o poveste foarte urâtă, de care mă doare să vorbesc, pentru că învaţă (da, în felul acesta va trebui

s-o ştii, ca să tragi învăţătură de folos), pentru că învaţă, cum spuneam, cum din dragoste pentru pocăinţă şi din dorinţa de a curăţa lumea de păcate pot să iasă sânge şi pieire.

S-a aşezat mai bine, slăbind strânsoarea din jurul umerilor mei, dar ţinând mai departe o mână pe gâtul meu, ca pentru a-mi transmite nu ştiu dacă înţelepciunea sau înflăcărarea sa.

— Povestea începe înainte de fra Dolcino, mi-a spus el, cu mai bine de şaizeci de ani în urmă, şi eu eram un copil. S-a petrecut la Parma. Aici a început să predice un anume Gherardo Segalelli, care-i îndemna pe toţi la o viaţă de pocăinţă, şi care umbla pe străzi strigând „pocăiţi-vă-ţi", ceea ce era un fel al lui de om neînvăţat de a spune: *„Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum coelorum"*. Îi poftea pe cei care-l urmau să fie asemenea cu apostolii şi voia ca secta lui să poarte numele adunării apostolilor şi ca ai lui să străbată lumea ca nişte cerşetori săraci trăind numai din pomeni.

— Ca şi călugăraşii, am spus eu. Nu asta le cerea şi Domnul Dumnezeu, precum şi Sfântul Francisc al domniei voastre?

— Da, a încuviinţat Ubertino cu o uşoară îndoială în glas şi cu un suspin. Dar poate că Gherardo a exagerat. El şi cu ai lui au fost învinuiţi că nu mai voiau să ştie de autoritatea sacerdoţilor, de ţinerea sfintelor slujbe, de spovedanie şi vagabondau în trândăvie.

— Dar de asta i-au învinuit şi pe franciscanii spirituali. Şi minoriţii nu spun astăzi că nu trebuie recunoscută autoritatea papei?

— Da, dar nu nişte sacerdoţi. Noi înşine suntem sacerdoţi. Băiete, e greu să faci deosebirea între aceste lucruri. Linia care desparte binele de rău este atât de subţire... Într-un fel, Gherardo a greşit şi s-a mânjit de erezie. A cerut să fie primit în ordinul fraţilor minoriţi, dar confraţii noştri nu l-au primit, îşi petrecea viaţa în biserica fraţilor noştri şi i-a văzut aici pictaţi pe apostoli cu sandale în picioare şi mantii pe umăr, şi aşa şi-a lăsat părul şi barba să crească, şi-a pus sandalele în picioare şi funia fraţilor minoriţi, pentru că oricine doreşte să înfiinţeze o nouă congregaţie ia mereu câte ceva de la ordinul Preasfântului Francisc...

— Dar atunci era pe calea cea bună...

— Dar pe undeva tot greşea... îmbrăcat cu o mantie albă peste o

tunică albă şi cu părul lung, şi-a cucerit pe lângă oamenii simpli faima de sfânt. A vândut o casetă de-a lui şi luând banii pe ea s-a aşezat pe o piatră de care în vremurile vechi podestaţii obişnuiau să se slujească pentru a vorbi mulţimii, ţinând în mână punga cu banii, şi nu i-a împărţit, nu i-a dat săracilor, ci chemând la el nişte răufăcători care jucau pe acolo pe-aproape, i-a împărţit acelora spunând: „Să-i ia cine pofteşte", şi răufăcătorii aceia au luat banii şi s-au dus să-i joace la zaruri, şi-l blestemau pe Dumnezeul cel viu, şi el, care le dăruise, auzea şi nu roşea.

— Dar şi Francisc a dat tot ce avea şi am auzit azi de la Guglielmo că s-a dus să predice ciorilor şi şoimilor, şi chiar leproşilor, adică drojdiei societăţii pe care mulţimea celor care îşi spuneau virtuoşi o ţinea departe...

— Da, dar Gherardo greşea pe undeva, Francisc nu s-a luat niciodată la harţă cu Sfânta Biserică, şi Evanghelia spune să dai săracilor, nu tâlharilor. Gherardo a dat şi nu a primit nimic în schimb, pentru că dăduse unor oameni răi, şi a început rău, a urmat rău şi a sfârşit rău, deoarece congregaţia lui a fost dezaprobată de papa Grigore al X-lea.

— Poate că, am spus eu, era un papă cu vederi mai puţin largi decât cel care a aprobat regula lui Francisc.

— Da, dar Gherardo greşea pe undeva, şi în schimb Francisc ştia bine ce face. Şi în sfârşit, băiatule, aceşti păzitori de porci şi de vaci care pe neaşteptate au devenit pseudo-apostoli voiau bine şi frumos şi fără sudoarea frunţii să trăiască din pomenile celor pe care fraţii minoriţi îi educaseră cu atâta trudă şi cu atâta eroic exemplu de sărăcie! Dar nu despre asta e vorba, a adăugat el numaidecât, ci de faptul că, pentru a se asemui cu apostolii, care erau totuşi iudei, Gherardo Segalelli a pus să fie tăiat împrejur, ceea ce se împotriveşte cuvintelor rostite de Pavel galateenilor — şi tu ştii cât de multe persoane sfinte au anunţat că Antichristul viitorului va veni din neamul celor circumcişi... Dar Gherardo a fost şi mai rău, se ducea să-i strângă pe cei simpli şi spunea: „Veniţi cu mine în vie", şi cei care nu-l ştiau intrau cu el în via altuia, crezând că-i a lui, şi mâncau strugurii altuia.

— Nu minoriţii vor fi fost cei care să apere proprietatea altora, am spus eu fără chibzuială.

Ubertino m-a fixat cu o privire aspră.

— Minoriţii cer să fie ei săraci, dar n-au cerut-o niciodată altora să fie săraci. Nu poţi să te înfrupţi nepedepsit din proprietatea bunilor creştini, căci bunii creştini te vor arăta ca pe un tâlhar, şi aşa s-a întâmplat cu Gherardo. Despre care, în cele din urmă, au spus (ia aminte, eu nu ştiu dacă e adevărat, dar mă încred în cuvintele fratelui Salimbene, care i-a cunoscut pe oamenii aceia) că pentru a da dovadă de puterea lui de voinţă şi de abţinerea lui, a dormit cu nişte femei fără să aibă legături sexuale; dar cum discipolii lui au încercat să-l imite, rezultatele au fost cu totul altele... Oh, nu sunt lucruri pe care trebuie să le ştie un copil, femeia este corabia diavolului... Gherardo continua să strige „pocăiţi-vă-ţi", dar un discipol de-al lui, un anume Guido Putagio, a încercat să ia el conducerea grupului, şi umbla cu mare alai şi mulţi cai înşeuaţi şi cheltuia din plin dând petreceri precum cardinalii de la Biserica din Roma. Apoi s-au luat la ceartă între ei, pentru conducerea sectei, şi s-au petrecut lucruri de ruşine. Dar cu toate acestea mulţi au venit la Gherardo, nu numai ţărani, ci şi oameni de la oraş, înscrişi în bresle, şi Gherardo i-a pus să se dezbrace, ca dezbrăcaţi să-l urmeze pe Christos dezbrăcat, şi-i trimitea în lume să predice, dar el şi-a făcut o haină fără mâneci, albă, cu ţesătură tare, şi înveşmântat aşa semăna mai degrabă a om al Bisericii! Trăind sub cerul liber, intrau uneori să predice prin biserici, întrerupând adunarea oamenilor credincioşi şi gonindu-i de acolo pe predicatori şi o dată au pus un copil pe tronul episcopului în biserica Sunt' Orso din Ravenna. Şi îşi spuneau urmaşii doctrinei lui Gioacchimo da Fiore...

— Dar şi franciscanii, am spus eu, cred aşa, şi Gherardo da Borgo San Donnino, şi dumneavoastră! am exclamat.

— Linişteşte-te, băiete. Gioacchino da Fiore a fost un mare profet şi primul care a înţeles că Francisc însemnase reînnoirea Bisericii. Dar pseudoapostolii s-au folosit de doctrina lui ca să justifice nebunia lor, Segalelli ducea cu el o apostoleasă, o anume Tripia sau Ripia, care pretindea că are darul profeţiei. O femeie, înţelegi?

— Dar, părinte, am încercat eu să obiectez, chiar domnia voastră vorbeaţi alaltăieri seară despre sfinţia Chiarei din Montefalco şi Angelei din Foligno...

— Ele erau sfinte! Trăiau în supuşenie, recunoscând puterea Bisericii, nu pretindeau niciodată că au darul profeţiei, în schimb, pseudoapostolii pretindeau că şi femeile Puteau merge din oraş în oraş ca să predice; cum au făcut şi mulţi alţi eretici. Şi nu mai cunoşteau nici o deosebire între holtei şi căsătoriţi şi nici o îndatorire nu a mai fost pentru totdeauna. Pe scurt, ca să nu te ostenesc prea mult cu poveşti atât de triste, ale căror tâlcuri ascunse nu le poţi pricepe prea tone, episcopul Obizzo din Parma a hotărât, în sfârşit, să-l Pună pe Gherardo în butuci. Dar în momentul acesta s-a petrecut un lucru ciudat, care-ţi spune cât de viclean se strecoară buruiana ereziei. Pentru că în cele din urmă episcopul l-a eliberat pe Gherardo şi l-a primit alături de el la masă şi râdea la glumele lui şi-l ţinea ca pe bufonul lui.

— Dar de ce?

— Nu ştiu, şi mi-e teamă s-o ştiu. Episcopul era nobil şi nu-i plăceau negustorii şi meşteşugarii. Poate că nu-i era necaz că Gherardo, cu predicile sale de sărăcie, vorbea împotriva lui, şi trecea de la cererea de pomană la jaf. Dar, în sfârşit, s-a amestecat şi papa, episcopul a revenit la dreapta lui severitate şi Gherardo a sfârşit pe rug ca eretic de neiertat. Era începutul acestui secol.

— Şi ce legătură are asta cu fra Dolcino?

— Are, şi asta spune cum supravieţuieşte erezia distrugerii înseşi a ereticilor. Acest Dolcino era bastardul unui sacerdot, care trăia în dioceza din Novară, prin părţile astea ale Italiei, ceva mai spre miazănoapte. Cineva a spus că s-a născut în altă parte, în valea Ossolei, sau la Romagnano. Dar nu are importanţă. Era un tânăr cu o minte foarte ascuţită şi a fost instruit cu multă carte, dar l-a furat pe sacerdotul care se îngrijea de el şi a fugit spre răsărit, în oraşul Trento. Şi aici a preluat predicile lui Gherardo, într-un chip şi mai eretic, declarând că este singurul apostol adevărat al lui Dumnezeu, şi totul trebuie să fie laolaltă în dragoste, şi că era îngăduit să umbli fără nici o oprelişte, cu toate femeile, pricină pentru care nimeni nu putea fi învinuit de concubinaj, chiar dacă umbla cu nevasta sau cu fiica...

— A predicat într-adevăr toate lucrurile astea de care a fost acuzat? Pentru că am auzit că şi spiritualii au fost acuzaţi de crime ca acei călugări din Montefalco...

— *De hoc satis,* m-a întrerupt pe neaşteptate Ubertino. Aceia nu mai erau călugări. Erau eretici. Şi chiar otrăviţi de Dolcino. Şi, pe de altă parte, ascultă, e de ajuns să ştii ce-a fost Dolcino ca după aceea să-l numeşti un ticălos. Cum de-a ajuns el la cunoaşterea doctrinelor pseudoapostolilor, nu ştiu câtuşi de puţin. Poate că a trecut prin Parma, când era tânăr, şi l-a auzit pe Gherardo. Se ştie că a menţinut în regiunea bologneză contacte cu ereticii aceia după moartea lui Segalelli. Dar se ştie precis că şi-a început predicile în Trento. Acolo a sedus o fată foarte frumoasă şi de neam ales, Margherita, sau ea l-a sedus pe el, precum Eloisa l-a sedus pe Abelard, pentru că, adu-ţi aminte, numai prin femei diavolul pătrunde în sufletul oamenilor. Atunci episcopul din Trento l-a gonit din dioceza lui, dar Dolcino adunase deja mai mult de-o mie de supuşi şi a început un lung marş care l-a adus înapoi în regiunea în care se născuse. Şi de-a lungul drumului i se alăturau alţi închipuiţi, păcăliţi de cuvintele lui, şi poate că i s-au alăturat şi mulţi eretici valdezi care locuiau prin regiunile de munte prin care treceau, sau el voia să se unească cu valdezii din locurile acestea de miazănoapte. Ajuns în regiunea Novarei, Dolcino a găsit o lume care încuviinţa răzmeriţa sa, pentru că vasalii care guvernau ţinutul Gattinarei în numele episcopului din Vercelli fuseseră izgoniţi de către populaţie, care i-a primit deci pe bandiţii lui Dolcino ca pe nişte aliaţi buni.

— Ce făcuseră vasalii episcopului?

— Nu ştiu, nu se cuvine ca eu să-i judec. Dar, cum vezi, erezia se mărită cu revolta împotriva seniorilor, în multe cazuri, şi pentru asta ereticul începe să predice maica sărăcie şi apoi cade pradă tuturor ispitelor puterii, ale războiului şi ale violenţei. Exista o luptă între familiile din oraşul Vercelli şi pseudoapostolii au tras foloasele din ea, şi aceste familii s-au folosit de dezordinea provocată de pseudoapostoli. Seniorii feudali înrolau aventurieri ca să-i jefuiască pe cetăţeni şi cetăţenii cereau protecţia episcopului din Novară.

— Ce poveste încurcată. Şi Dolcino de partea cui era?

— Nu ştiu, îşi ţinea propria parte, se amesteca în toate neînţelegerile acestea şi scotea prilej din ele pentru a predica lupta împotriva proprietăţii altuia în numele sărăciei. Dolcino şi-a făcut

tabără cu ai lui, care acum erau trei mii, pe un munte din apropierea Novarei, căruia îi spunea Părete Calva, adică Peretele Chel, şi au construit pe el mici fortăreţe şi adăposturi, şi Dolcino domnea peste toată mulţimea aceea de bărbaţi şi de femei care trăiau în promiscuitatea cea mai ruşinoasă. De aici trimitea scrisori credincioşilor săi în care îşi expunea doctrina lui eretică. Spunea şi scria că idealul lor era sărăcia şi nu erau legaţi cu nici un lanţ care să-i supună lumii din afară şi că el, Dolcino, fusese trimis de Dumnezeu pentru a despecetlui profeţiile şi a face să se înţeleagă scrierile Vechiului şi Noului Testament. Şi-i numea pe clericii mireni, pe predicatori şi pe minoriţi dregători ai diavolului şi dezlega pe oricine de îndatorirea de a le da ascultare. Şi deosebea patru vârste în viaţa poporului lui Dumnezeu, prima a Vechiului Testament, a patriarhilor şi a profeţilor, înainte de venirea lui Christos, în care căsătoria era bună pentru că lumea trebuia să se înmulţească; a doua era epoca lui Christos şi a apostolilor, şi a fost epoca sfinţeniei şi a castităţii. Apoi a venit a treia, în care pontifii au trebuit mai întâi să accepte bogăţiile pământeşti pentru a conduce poporul, dar când oamenii au început să se îndepărteze de dragostea pentru Dumnezeu a venit Benedict, care s-a rostit împotriva oricărei averi vremelnice. Când apoi şi călugării lui Benedict s-au apucat să adune bogăţii, au venit călugării Sfântului Francisc şi ai Sfântului Dominic, care erau şi mai neîndurători, ca să predice împotriva posedării de bogăţii pe pământ. Şi în sfârşit acum, când viaţa atâtor prelaţi contrazicea din nou toate acele precepte bune, se ajunsese la sfârşitul celei de a treia epoci şi trebuiau să se întoarcă la învăţăturile apostolilor.

— Dar atunci Dolcino predica acele lucruri pe care le predicaseră şi franciscanii, şi printre franciscani chiar spiritualii, şi chiar domnia ta, părinte!

— Da, dar scotea de aici un silogism perfid. El spunea că pentru a pune capăt acestei a treia epoci a corupţiei, trebuia ca toţi clericii, călugării şi fraţii să moară de moarte crudă, spunea că toţi prelaţii Bisericii, clericii, călugăriţele, femeile şi bărbaţii religioşi şi toţi cei care fac parte din ordinul predicatorilor şi al minorilor, eremiţii şi chiar papa Bonifaciu ar fi trebuit să fie exterminaţi de către împăratul ales de el, Dolcino, şi că acesta ar fi fost Frederic al

Siciliei.

— Dar oare nu Frederic a fost cel care i-a primit cu bunăvoinţă în Sicilia pe spiritualii goniţi din Umbria, şi nu tocmai minoriţii au fost aceia care au cerut ca însuşi împăratul, chiar dacă acum este Ludovic, să distrugă puterea vremelnică a papei şi a cardinalilor?

— Tocmai asta aduce erezia, sau nebunia, adică să preschimbe gândurile cele mai drepte şi să le facă să se ridice împotriva legii lui Dumnezeu şi a oamenilor. Minoriţii nu i-au cerut niciodată împăratului să-i ucidă pe alţi sacerdoţi.

Se înşela. O ştiu acum. Pentru că după câteva luni Bavarezul şi-a instaurat propriul său ordin la Roma, iar Marsilio şi alţi minoriţi le-au făcut clericilor credincioşi papei tocmai ceea ce cerea Dolcino să se facă. Cu asta nu vreau să spun că Dolcino avea dreptate, ci că Marsilio greşea şi el. Dar începeam să mă întreb, mai ales după discuţia de după-amiază cu Guglielmo, cum puteau oamenii simpli care-l urmau pe Dolcino să facă deosebirea între făgăduielile spiritualilor şi chipul lor cel nou pe care li-l dădea Dolcino. Oare nu se făcea el vinovat de a pune în practică ceea ce dreptcredincioşi reputaţi predicaseră pe cale pur mistică? Ori poate că aici era deosebirea, sfinţenia consta în aşteptarea ca Dumnezeu să ne dea ceea ce sfinţii săi ne făgăduiseră, fără să încerce să obţină aceasta prin mijloace pământeşti? Acum ştiu de ce este aşa şi de ce Dolcino greşea: nu trebuie schimbată ordinea lucrurilor chiar dacă trebuie sperată cu înflăcărare transformarea acestei ordini. Dar în seara aceea eram pradă unor gânduri potrivnice.

— În sfârşit, spunea Ubertino, semnele ereziei le desluşeşti întotdeauna în trufie. Într-o a doua scrisoare, din anul 1303, Dolcino se intitula capul suprem al congregaţiei apostolice, îi numea ca locotenenţi ai săi pe perfida Margherita (o femeie) şi pe Longino din Bergamo, Federico din Novară, Alberto Carentino şi pe Valderico din Brescia. Şi începea să aiureze despre nişte papi viitori, doi buni, primul şi ultimul, doi răi, al doilea şi al treilea. Primul este Celestin, al doilea Bonifaciu al VIII-lea, despre care profeţii spun „trufia sufletului tău te-a făcut netrebnic, o, tu, care locuieşti în crăpăturile stâncilor”. Al treilea papă nu este numit, dar despre el Ieremia spusese: „iată, acel leu”. Şi, infamie, Dolcino recunoştea leul în Frederic de Sicilia. Cel de-al patrulea papă era tot

necunoscut de Dolcino, şi ar fi trebuit să fie papa cel sfânt, papa cel îngeresc de care vorbea abatele Gioacchino. Ar fi trebuit să fie ales de către Dumnezeu, şi atunci Dolcino şi toţi ai lui (care în momentul acela ajunseseră la patru mii) ar fi primit împreună harul Sfântului Duh şi Biserica ar fi fost reînnoită până la sfârşitul lumii. Dar în cei trei ani de dinaintea venirii sale trebuia să se săvârşească tot răul. Şi asta a încercat Dolcino să facă, ducând războiul pretutindeni. Şi cel de-al patrulea papă, şi aici se vede cum demonul îşi bate joc de supuşii lui, a fost tocmai Clement al V-lea, care a vestit cruciada împotriva lui Dolcino. Şi a fost drept aşa, pentru că în scrisorile acelea Dolcino începuse să susţină teorii de neîmpăcat cu dreapta-credinţă. El a afirmat că Biserica Romană e o desfrânată, că nu se cade să ne supunem sacerdoţilor, că orice putere spirituală trecuse acum la secta apostolilor, că numai apostolii fac noua Biserică, că apostolii pot anula căsătoria, că nimeni nu va putea fi mântuit dacă nu va face parte din sectă, că nici un papă nu poate ierta pe nimeni de nici un păcat, că nu trebuie plătite dijmele, că viaţa e mai desăvârşită dacă o trăieşti fără obligaţii decât cu obligaţii faţă de Dumnezeu, că o biserică sfinţită nu valorează pentru o rugă mai mult decât un grajd şi că poţi să-l proslăveşti pe Christos şi-n păduri, şi-n biserici.

— A spus într-adevăr asemenea lucruri?

— Fireşte, asta e sigur, le-a scris. Dar, din păcate, a făcut Şi mai rău. Aşa cum s-a constatat pe Părete Calva, a început să jefuiască satele din vale, să se dedea la prădăciuni ca să-şi procure hrana, purtând, în sfârşit, un adevărat război împotriva satelor vecine.

— Toţi erau contra lui?

— Nu se ştie. Poate că primea sprijin de la unii, ţi-am spus că se vârâse într-un ghem de nedesfăcut de neînţelegeri locale. Între timp venise iarna lui 1305, una dintre cele mai aspre ierni din ultimele decenii şi totul primprejur era de o sărăcie lucie. Dolcino trimitea o a treia scrisoare discipolilor săi, şi mulţi încă se mai uneau cu el, dar acolo sus viaţa se făcuse de neîngăduit şi foamea ajunsese atât de mare, că mâncau carne de cal şi de alte dobitoace şi fin fiert. Şi din asta mulţi mureau.

— Dar acum cu cine se mai băteau?

— Episcopul din Vercelli i se adresase lui Clement al V-lea şi se

vestise o cruciadă împotriva ereticilor. S-a dat o indulgenţă fără de oprelişti pentru cine avea să ia parte la lupta asta şi au fost poftiţi Ludovic de Savoia, inchizitori din Lombardia, arhiepiscopul de Milano. Mulţi au luat crucea în ajutorul celor din Vercelli şi al novarezilor, chiar şi din Savoia, din Provenţa, din Franţa, şi episcopul din Vercelli a primit comanda tuturor. Au avut loc ciocniri neîntrerupte între avangărzile celor două armate, dar fortificaţiile lui Dolcino erau de nezdruncinat şi într-un anumit fel necredincioşii primeau ajutoare.

— De la cine?

— De la alţi necredincioşi care se bucurau de pricina aceea de dezordine. Pe la sfârşitul anului 1305 ereziarhul a fost silit să părăsească Părete Calva, abandonând răniţii şi bolnavii, şi a pornit spre teritoriul din jurul lui Trivero, unde s-au baricadat pe un munte care atunci se chema Zubello, şi care de atunci s-a numit Rubello sau Rebello, pentru că devenise fortăreaţa rebelilor Bisericii. În sfârşit, nu-ţi pot povesti tot ce s-a întâmplat, şi a fost o căsăpire nemaipomenită. Dar, în cele din urmă, rebelii au fost siliţi să se predea. Dolcino şi ai lui au fost prinşi şi au sfârşit, cum se cuvenea, pe rug.

— Şi frumoasa Margherita? Ubertino s-a uitat la mine.

— Ţi-ai amintit că era frumoasă, nu-i aşa? Era frumoasă, se spune, şi mulţi dintre seniorii locului au încercat s-o ia de nevastă ca s-o scape de rug. Dar ea n-a vrut. A murit nemântuită cu nemântuitul acela de amant al ei. Şi asta să-ţi slujească de învăţătură, fereşte-te de desfrânata Babilonului, chiar dacă ia forma făpturii celei mai plăcute la vedere.

— Dar acum spuneţi-mi, părinte. Am auzit că fratele chelar al mănăstirii, şi poate că şi Salvatore, l-au întâlnit pe Dolcino, şi într-un fel au fost alături de el...

— Taci, nu rosti împilări prea cutezătoare. L-am cunoscut pe chelar într-o mănăstire de minoriţi. E adevărat, după cele ce ţi-am povestit că s-au întâmplat cu fra Dolcino. Mulţi spirituali în anii aceia, înainte de a ne hotărî să găsim loc de retragere în ordinul Sfântului Benedict, au avut o viaţă zbuciumată şi au trebuit să-şi părăsească mănăstirile lor. Nu ştiu unde a fost Remigio înainte de a-l fi întâlnit eu. Ştiu că a fost întotdeauna un bun călugăr, cel puţin

din punct de vedere al dreptei credinţe. În rest, oh, Doamne, carnea e păcătoasă.

— Ce vreţi să spuneţi?

— Nu sunt lucruri pe care trebuie să le ştii. În sfârşit, pentru că am vorbit despre asta, şi pentru că trebuie să ştii cum să deosebeşti binele de rău... s-a mai codit el... am să-ţi spun că am auzit şoptindu-se pe-aici, pe la abaţie, că fratele chelar nu ştie să ţină piept anumitor ispite... Dar sunt doar vorbe. Tu trebuie să înveţi ca nici măcar să nu treci prin asemenea situaţii. M-a tras din nou lângă el îmbrăţişându-mă strâns, şi mi-a arătat statuia Sfintei Fecioare: Tu trebuie să te iniţiezi în dragostea fără de prihană. Iat-o pe cea în care feminitatea s-a sublimat. Din această pricină poţi spune despre ea că este frumoasă precum iubita din Cântarea Cântărilor. În ea, a spus el cu chip străluminat şi pierdut într-o fericire lăuntrică, cum avusese şi Abatele în prima zi când vorbea de nestemate şi despre aurul vaselor sale sfinte, în ea până şi graţia corpului se face însemn al frumuseţilor cereşti, şi de aceea sculptorul a înfăţişat-o cu toate graţiile cu care femeia trebuie să fie împodobită. Mi-a arătat bustul delicat al Sfintei Fecioare ţinut sus şi strâns într-un pieptar legat la mijloc cu nişte lănţişoare cu care se jucau mâinile Pruncului. Vezi? *Pulchra enim sunt ubera quae paululum supereminent et tument modice, nec fluitantia licenter, sed leniter restricta, repressa sed non depressa...* Ce simţi în faţa unei atât de dulci viziuni?

Eu am roşit peste măsură, simţindu-mă tulburat ca de un foc dinlăuntrul meu. Ubertino trebuie să fi presupus sau poate că a văzut învăpăierea obrajilor mei, pentru că a adăugat numaidecât:

— Dar trebuie să înveţi a deosebi focul dragostei supraomeneşti de râvnirea simţurilor. E greu şi pentru sfinţi.

— Şi cum poţi cunoaşte dragostea cea bună? l-am întrebat tremurând.

— Ce e dragostea? Nu există nimic pe lume, nici om, nici diavol şi nici alt lucru pe care eu să nu-l socotesc atât de suspect ca dragostea, întrucât aceasta pătrunde în suflet mai mult decât orice altceva. Nu există nimic care să acapareze şi să lege sufletul ca dragostea. Întrucât, dacă nu ai acele arme care s-o stăpânească, sufletul cade din pricina dragostei într-o ruină nemărginită. Şi eu cred că fără farmecele Margheritei Dolcino nu ar fi fost un osândit,

nici fără viaţa trufaşă şi promiscuă de la Părete Calva n-ar fi suferit atâţia farmecele răzvrătirii sale. Ia seama, toate acestea nu ţi le spun doar pentru dragostea cea rea, care, fireşte, trebuie îndepărtată de toţi ca un lucru diabolic, eu spun toate acestea, şi cu mare spaimă, şi despre dragostea cea bună, ce se află între Dumnezeu şi om, între aproape şi aproape. Adesea se întâmplă ca doi sau trei, bărbat sau femeie, să nutrească unul pentru altul atâta afecţiune, şi să dorească să trăiască mereu alături, şi când o parte doreşte, alta vrea. Şi îţi mărturisesc că un sentiment de felul acesta am simţit eu pentru nişte femei virtuoase, precum Angela şi Chiara. Ei bine, chiar şi aceasta este de învinuit, oricât de sufleteşte s-ar petrece totul şi întru Domnul... Pentru că şi dragostea simţită de suflet, dacă nu este înarmată şi controlată, ci vine luată cu dulceaţă, ajunge apoi să cadă, sau să pricinuiască dezordine. Ah, dragostea are felurite însuşiri, mai întâi ea face ca sufletul să fie cuprins de bucurie, apoi îl doboară rănit... Dar pe urmă capătă căldura adevărată a iubirii divine şi strigă, se tânguie, se face piatră pusă la cuptor ca să crape, ca piatra de var, şi trosneşte mângâiată de flacără...

— Şi aceasta este dragostea cea bună?

Ubertino m-a mângâiat pe cap. Şi, privindu-l, am văzut că avea ochii scăldaţi în lacrimi:

— Da, aceasta este, în sfârşit, dragostea cea bună. Şi-a luat mâna de pe umerii mei:

— Dar ce greu este, a adăugat el, ce greu este s-o deosebeşti de cealaltă. Şi atunci când sufletul tău este ademenit de demon, te simţi ca omul cu juvăţul de gât care, cu mâinile legate la spate şi ochii acoperiţi, rămâne atârnat de spânzurătoare, dar trăieşte încă, fără nici o ajutorare, fără nici un sprijin, fără nici o scăpare, şi se bălăbăne în gol.

Chipul lui nu era numai scăldat în lacrimi, ci şi îmbrobonit de sudoare.

— Acum du-te, mi-a spus grăbit, ai auzit ceea ce voiai să afli. De-o parte corul îngerilor, de cealaltă gura infernului.

— Du-te, şi lăudat fie Domnul.

S-a prosternat din nou în faţa Sfintei Fecioare şi l-am auzit hohotind încet. Se ruga.

Nu am ieşit din biserică. Discuţia cu Ubertino îmi strecurase în suflet şi în viscere un foc neobişnuit şi o neliniște de nespus. Poate de aceea m-am simţit înclinat spre neascultare şi m-am hotărât să mă întorc singur în bibliotecă. Nu ştiam nici eu ce anume căutam. Voiam să cercetez singur un loc necunoscut, mă încânta ideea de a mă putea descurca fără ajutorul maestrului meu. Am urcat precum Dolcino pe muntele Rubello.

Aveam cu mine felinarul (de ce-l adusesem? poate că nutream dinainte planul acesta tainic?) şi am pătruns în osuar aproape cu ochii închişi. Pe scurt, am ajuns în *scriptorium.*

Era o seară fatală, cred, pentru că în vreme ce iscodeam printre mese, am văzut una pe care sta deschis un manuscris pe care un călugăr îl copia în zilele acelea. Titlul m-a atras numaidecât: *Historia fratris Dulcini Heresiarche.* Cred că era masa lui Pietro din Sunt' Albano, despre care mi se spusese că scria o istorie monumentală a ereziei (după ceea ce s-a întâmplat în abaţie, fireşte că n-a mai scris-o — dar să nu premergem evenimentele). Nu era deci nefiresc ca textul acela să stea aici, şi pe acolo erau altele cu subiect asemănător, despre patarini şi despre flagelaţi. Dar am privit ca pe un semn supranatural, nu ştiu încă dacă ceresc sau diavolesc, împrejurarea aceea, şi m-am aplecat să citesc cu lăcomie scrierea. Nu era prea lungă, şi în prima parte spunea, cu multe amănunte pe care le-am uitat, toate câte mi le spusese şi Ubertino. Se vorbea aici şi despre multele delicte făptuite de dolcinieni în timpul războiului şi al asediului. Şi despre lupta de la sfârşit, care a fost din cale-afară de crudă. Dar am găsit acolo şi ceea ce Ubertino nu-mi povestise, şi spus de cineva care văzuse, fără îndoială, totul, care-i aprinsese cu adevărat imaginaţia.

Am aflat, deci, cum, în martie 1307, în sâmbăta mare, Dolcino, Margherita şi Longino, prinşi până la urmă, au fost duşi în oraşul Biella şi daţi pe mâna episcopului, care aştepta hotărârea papei. Papa, de cum a aflat ştirea, i-a transmis-o regelui Franţei, Filip, scriindu-i: „Au sosit veşti din cele mai mari, pline de bucurie şi de triumf, pentru că demonul acela ciumat, fiu al lui Belial şi odios ereziarh Dolcino, după mari primejdii, cazne, prădaturi şi neîntrerupte atacuri, este vârât într-un sfârşit cu oamenii lui în temniţele noastre, prin truda venerabilului nostru frate Raniero,

episcop de Vercelli, care l-a capturat în ziua sfintei cine a Domnului, şi numeroasa gloată aflată cu el, infectată de boala aceasta, a fost ucisă în aceeaşi zi". Papa a fost fără milă în privinţa prizonierilor şi a poruncit să-i ucidă. Atunci, în iulie din acelaşi an, în prima zi a lunii, ereticii au fost daţi în seama braţului secular. În timp ce clopotele din oraş băteau să se spargă, au fost aruncaţi într-un car, înconjuraţi de gâzi, urmaţi de soldaţi care au străbătut tot oraşul, în timp ce la fiecare răspântie se sfâşia carnea celor răi cu cleşti înroşiţi în foc. Margherita a fost arsă prima, în faţa lui Dolcino, căruia nu i s-a clintit nici un muşchi pe faţă, după cum nu scosese nici un geamăt când cleştii îi smulseseră membrele. Apoi carul a mers mai departe, în timp ce gâzii vârau fiarele lor în vase pline cu flăcări. Dolcino a suferit şi alte chinuri şi a rămas mereu mut, în afară de clipa când i-au retezat nasul, pentru că şi-a strâns puţin umerii, iar când i-au smuls membrul bărbăţiei a scos un geamăt lung, ca un muget. Ultimele cuvinte pe care le-a rostit au sunat a nepocăinţă şi a ameninţat că avea să învie a treia zi. Apoi a fost ars şi cenuşa lui a fost risipită în vânt.

Am închis manuscrisul cu mâinile tremurânde. Dolcino făptuise multe fărădelegi, mi se spusese, dar fusese ars în mod înspăimântător. Şi pe rug, cum se purtase? Cu tăria martirilor sau cu obrăznicia condamnaţilor? în timp ce urcam, împleticindu-mă, scările care duceau la bibliotecă, am înţeles de ce eram aşa de tulburat. Mi-am amintit de o scenă pe care am văzut-o, nu cu multe luni în urmă, puţin după sosirea mea în Toscana. Mă întrebam chiar cum de-o şi uitasem până atunci, de parcă inima mea bolnavă ar fi vrut să şteargă o amintire care apăsa greu asupra ei, ca un coşmar. Dar mai degrabă nu o uitasem, pentru că de fiecare dată când auzeam de călugăraşi, revedeam imagini din întâmplarea aceea, dar imediat le alungam în străfundurile sufletului meu, ca şi cum ar fi fost un păcat să fi participat la grozăvia aceea.

Auzisem vorbindu-se pentru prima oară despre călugăraşi în zilele în care, la Florenţa, văzusem arzând pe rug pe unul dintre ei. Era cu puţin înainte de a-l fi întâlnit la Pisa pe fratele Guglielmo. Îl aşteptam şi el întârzia să sosească în oraşul acela şi tata îmi îngăduise să vizitez Florenţa, despre care auzisem cum i se laudă preafrumoasele ei biserici. Cutreierasem Toscana, ca să deprind mai

bine vulgara — limba populară — italiană, şi mă oprisem, în sfârşit, să şed o săptămână la Florenţa, fiindcă auzisem vorbindu-se mult despre oraşul acesta şi doream să-l cunosc.

Şi aşa a fost că de cum am sosit am auzit discutându-se de un caz neobişnuit care tulbura tare mult întreg oraşul. Un călugăraş eretic, învinuit de delict împotriva religiei şi dus în faţa episcopului şi a altor oameni ai Bisericii, era supus în zilele acelea la o aspră judecată din partea Inchiziţiei. Şi urmându-i pe cei ce-mi vorbeau despre acest lucru, m-am dus la locul cu pricina, în vreme ce auzeam lumea vorbind că frăţiorul călugăr, cu numele de Michele, era de fapt foarte credincios, că predicase pocăinţa şi sărăcia, repetând cuvintele Sfântului Francisc, şi că fusese târât în faţa judecătorilor prin răutatea anumitor femei care, prefăcându-se că se spovedesc la el, îi puseseră apoi în seamă idei eretice, şi chiar fusese prins de către oamenii episcopului tocmai în casa acelor femei, fapt care mă uimea, pentru că un om al Bisericii nu trebuie să se ducă să slujească sfintele taine în locuri atât de puţin potrivite, dar se pare că aceasta era slăbiciunea călugăraşilor, să nu ţină în cuvenita consideraţie uzanţele, şi poate că era ceva adevărat în vorbele lumii care-i scotea, în afară de eretici, a fi cu obiceiuri îndoielnice (aşa cum se spunea mereu despre catari că erau bulgari şi sodomiţi).

Am ajuns la biserica San Salvatore, unde se ţinea procesul, dar nu am putut intra din cauza mulţimii nesfârşite de la intrare. Totuşi unii stăteau cocoţaţi şi prinşi de drugii de fier ai ferestrelor şi vedeau şi auzeau toate câte se petreceau, şi de-acolo povesteau celorlalţi, de jos. Tocmai îi citeau atunci fratelui Michele mărturia pe care o făcuse cu o zi înainte, în care spunea că Domnul Christos şi apostolii lui „nu au avut de nici unele, nici fiecare în parte, nici toţi laolaltă, cu drept de stăpânire”, dar Michele protesta că notarul mai pusese pe deasupra acum „multe adăugiri false” şi striga (şi asta am auzit-o de-afară) „o să daţi seama de asta la judecata de pe urmă.“ Dar inchizitorii au citit mărturisirea aşa cum o întocmiseră ei şi la urmă l-au întrebat dacă voia să se supună, cu umilinţă, judecăţii Bisericii şi întregului popor din oraş. Şi l-am auzit pe Michele care striga din toate puterile că el voia să se supună la ce credea el, şi prin urmare că „îl socotea pe Christos sărac şi răstignit

şi pe papa Ioan al XXII-lea eretic, fiindcă spunea contrariul". A urmat o lungă discuţie în care inchizitorii, printre care mulţi franciscani, voiau să-l facă să înţeleagă că Scripturile nu spuseseră ceea ce spunea el, iar el îi condamna că neagă tocmai regula ordinului lor, iar ei se repezeau să răspundă întrebându-l dacă nu cumva credea că înţelege Scripturile mai bine decât ei, care erau maeştri în asta. Şi fratele Michele, foarte căpăţânos într-adevăr, îi contrazicea, încât ceilalţi credeau că o să-l încolţească provocându-l spunând „şi atunci noi vrem ca tu să crezi că Domnul Christos a fost proprietar, iar papa Ioan sfânt şi catolic". Iar Michele, fără să se lase: „Nu, eretic". Şi ceilalţi spuneau că nu mai văzuseră pe nimeni atât de îndârjit întru propria-i pieire. Dar prin mulţimea din afara palatului i-am auzit pe mulţi cum spuneau că el era precum Christos printre farisei şi mi-am dat seama că în popor mulţi credeau că fra Michele era un sfânt.

În sfârşit, oamenii episcopului l-au dus îndărăt la temniţă, în butuci. Şi seara mi-au spus că mulţi dintre călugării prieteni cu episcopul se duseseră să-l ocărască şi să-i ceară să se dezică, dar el răspundea ca unul care era foarte sigur pe adevărul lui. Şi repeta fiecăruia că Domnul Christos era sărac şi că aşa spuseseră şi Sfântul Francisc şi Sfântul Dominic, şi că dacă a propovădui această părere dreaptă era ceva care trebuia condamnat la cazne grele, cu atât mai bine, pentru că în scurtă vreme avea să se vadă ceea ce spun Scripturile şi cei douăzeci şi patru de bătrâni din Apocalipsă, şi Iisus Christos, şi Sfântul Francisc, şi glorioşii martiri. Şi mi-au spus ce-a spus: „Dacă citim cu atâta înflăcărare doctrina anumitor sfinţi abaţi, cu sporită înflăcărare şi bucurie trebuie să dorim să stăm în mijlocul lor". Şi la aceste cuvinte inchizitorii ieşeau din carceră înneguraţi la faţă şi strigau revoltaţi (şi eu i-am auzit): „Are pe dracu' în el!"

A doua zi am aflat că fusese hotărâtă condamnarea, şi când m-am dus la episcopie am putut vedea pergamentul, şi o parte din el l-am copiat pe tăbliţa mea.

Începea: *„In nomine Domini amen. Hec est quedam condemnatio corporalis et sententia condemnationis corporalis lata, data et in hiis scriptis sententialiter pronumptiata et promulgata..."* etcetera, şi făcea mai departe o descriere amănunţită a păcatelor şi a

vinei zisului Michele, pe care o redau aici în parte, astfel încât cititorul să o judece cu dreaptă cumpănire:

Johannem vocatum fratrem Micchaelem Iacobi, de comitatu Sancti Frediani, hominem male condictionis, et pessime conversationis, vite et fame, hereticum et heretica labe pollutum et contra fidem cactolicam credentem et affir-mantem... Deum pre oculis non habendo sed potius humani generis inimicum, scienter, studiose, appesante, nequiter et animo et intentione exercendi hereticam pravitatem stetit et conversatus fuit cum Fraticellis, vocatis Fraticellis della povera vita hereticis et scismaticis et eorum pravam sectam et heresim secutus fuit et sequitur contra fidem cactolicam... et accessit ad dictam civitatem Florentie et in locis publicis diete civitatis in dicta inquisitione contentis, credidit, tenuit et pertinaciter affirmavit ore et corde... quod Christus redentor noster non habuit rem aliquam in proprio vel comuni sed habuit a quibuscumque rebus quas sacra scriptura eum habuisse testatur, tantum simplicem facti usum.

Dar nu erau numai acestea delictele de care era învinuit, şi printre altele unul mi s-a părut cel mai de ruşine, chiar dacă nu ştiu (aşa cum a mers procesul) dacă el susţinuse atâtea, dar se spunea, în sfârşit, că zisul minorit susţinuse că Sfântul Toma din Aquino nu era nici sfânt şi nu se bucura de mântuirea eternă, ci era condamnat şi pe cale de pierzanie! Şi sentinţa încheia amenin̦ând cu pedeapsa, pentru că acuzatul nu voia să-şi recunoască vina:

Costat nobis etiam ex predictis et ex dicta sententia lata per dictum dominum episcopum florentinum, dictum Johannem fore hereticum, noile se tantis herroribus et heresi corrigere et emendare, et se ad rectam viam fidei dirigeri, habentes dictum Johannem pro irreducibili, pertinace et hostinato in dictis suiş perversis herroribus, ne ipse Johannes de dictis suiş sceleribus et herroribus perversis valeat gloriari, et ut eius pena aliis transeat in exemplum; ideirco, dictum Johannem vocatum fratrem Micchaelem hereticum et scismaticum quod ducatur ad locum iustitie consuetum, et ibidem igne et flammis igneis accensis concremetur et comburatur, ita quod penitus moriatur et anima a corpore separetur.

Apoi sentinţa a fost dată la vedere, au venit din nou oameni ai Bisericii la temniţă să-l înştiinţeze pe Michele de ceea ce avea să se întâmple, şi i-am auzit spunând chiar: „Fra Michele, au şi fost făcute mitre cu mantii şi au fost pictaţi pe ele călugăraşi însoţiţi de diavol". Ca să-l sperie şi să-l silească să retracteze până la urmă. Dar fratele Michele s-a pus în genunchi şi a spus: „Gândesc că în jurul rugului va fi părintele nostru Francisc, ba mai mult zic, vor fi acolo Iisus şi apostolii şi slăviţii martiri Bartolomeu şi Anton". Ceea ce era un fel de a respinge pentru ultima oară momelile inchizitorilor.

A doua zi de dimineaţă am fost şi eu pe podul episcopiei unde se adunaseră inchizitorii, în faţa cărora a fost târât, tot în butuci, fratele Michele. Unul dintre oamenii care-i purtau credinţă a îngenuncheat în faţa lui pentru a primi bine-cuvântarea, şi a fost luat de oameni înarmaţi şi dus numaidecât la temniţă. După asta, inchizitorii au citit din nou sentinţa condamnatului şi au întrebat din nou dacă vrea să se căiască. La fiecare punct în care sentinţa zicea că el este eretic, Michele spunea: „Nu sunt eretic; păcătos da, dar catolic", şi când textul numea pe „venerabilissimul şi sanctissimul papă Ioan al XXII-lea", Michele spunea: „Nu, ci eretic". Atunci episcopul a poruncit ca Michele să vină şi să îngenuncheze în faţa lui, şi Michele a spus că el nu îngenunchea în faţa ereticilor. L-au făcut să îngenuncheze cu de-a sila, şi el a şoptit: „Sunt iertat de asta în faţa lui Dumnezeu". Şi cum fusese adus acolo cu toate podoabele sale sacerdotale, a început un ritual în timpul căruia treptat, treptat i s-au luat toate însemnele până când a rămas în sutana aceea care la Florenţa se numeşte *cioppa.* Şi cum cere legea pentru preotul căruia îi este luat harul, cu un fier tare ascuţit i s-au tăiat buricele de la degete şi i-au ras şi părul. Apoi a fost dat pe mâna căpitanului şi-a oamenilor săi, care s-au purtat foarte crud cu el, l-au pus în butuci ducându-l în carceră, în timp ce el spunea mulţimii: *„per Dominum moriemur".* Trebuia să fie ars, aşa am aflat, abia a doua zi. În ziua aceea s-au dus din nou la el să-l întrebe dacă vrea să se spovedească şi să se împărtăşească. Şi n-a voit să păcătuiască primind sfintele taine de la cine era în păcat. Şi aici, cred, a greşit şi s-a arătat înstăpânit de erezia patarinilor.

Şi, în sfârşit, a venit dimineaţa schingiuirii şi a venit să-l ridice

un gonfalonier care mi s-a părut un om prietenos, pentru că l-a întrebat ce fel de om era el şi de ce se încăpăţâna când trebuia să afirme ceea ce tot poporul afirma şi încuviinţa, părerea Sfintei Maici, Biserica. Dar Michele, nestrămutat: „Eu cred în Christos răstignit şi sărac". Şi gonfalonierul a plecat deschizând larg braţele. Au venit atunci căpitanul şi oamenii lui şi l-au dus pe Michele în curtea dinlăuntru unde se afla vicarul episcopului şi i-au citit din nou şi mărturia lui şi condamnarea. Michele şi-a ridicat din nou glasul împotriva părerilor false care i se puseseră în seamă: şi erau cu adevărat lucruri atât de delicate, încât nu mi le amintesc, iar atunci nu le-am înţeles bine. Dar cu sprijinul lor se hotăra moartea lui Michele şi persecutarea călugăraşilor. Aşa încât eu nu înţelegeam de ce oamenii Bisericii şi ai braţului secular se îndârjeau atâta împotriva unor indivizi care voiau să trăiască în sărăcie şi socoteau că Domnul Nostru Iisus Christos nu avusese bunuri pământeşti. Întrucât, îmi spuneam, mai degrabă ar fi trebuit să se teamă de oameni care voiau să trăiască în bogăţie şi să pună mâna pe banii altora, să ducă Biserica în păcat şi să se dedea la acte de simonie. Şi am vorbit despre asta cu cineva care şedea lângă mine, pentru ca nu puteam să-mi ţin gura. Şi acela mi-a zâmbit batjocoritor şi mi-a spus că un călugăr care practică sărăcia devine un rău exemplu pentru popor, care nu mai are apoi încredere în călugării care n-o practică. Şi că, a mai spus el, predicarea sărăciei băga idei proaste în capul poporului, care din sărăcia lui ar fi scos motiv de trufie, şi trufia poate duce la multe fapte trufaşe. Şi, în sfârşit, că ar fi trebuit să ştiu că nu-i era limpede nici lui prin ce silogism călugării care practicau sărăcia erau de partea împăratului, lucru care nu-i plăcea papei. Toate, motive dintre cele mai serioase, mi se păreau, deşi erau spuse de un om prea puţin învăţat. Numai că, ajuns aici, nu înţelegeam de ce Michele voia să moară atât de groaznic, pentru a fi pe plac împăratului, sau ca să rezolve o problemă a ordinelor călugăreşti şi religioase. Şi într-adevăr cineva dintre cei de faţă spunea: „Nu e un sfânt, a fost trimis de către Ludovic ca să răspândească neînţelegerea între cetăţeni, şi călugăraşii sunt toscani, dar în spatele lor se află trimişii împăratului". Şi alţii: „Ba e nebun, e bântuit de necuratul, e plin de trufie şi-i place martirajul dintr-o blestemată îngâmfare, călugărilor

ăstora li se citesc prea multe vieţi de sfinţi; mai bine şi-ar lua o nevastă". Iar alţii: „Nu, ar fi bine ca toţi creştinii să fie aşa, gata să-şi dovedească credinţa ca pe vremea paginilor". Şi, ascultând glasurile acelea, în timp ce nu mai ştiam ce să zic, mi s-a întâmplat să-l văd pe condamnat, pe care din când în când mulţimea mi-l ascundea. Şi am văzut o faţă de om care se uita la ceva care nu e de pe lumea asta, o faţă ca aceea pe care o văd pe statuile sfinţilor pierduţi în viziunile lor. Şi am înţeles că, nebun şi înţelept cum o fi fost, el voia să moară cu bunăştiinţă, pentru că era încredinţat că, murind, avea să-l înfrângă pe duşmanul său, oricare ar fi fost el. Şi am înţeles că pilda lui avea să-i aducă la moarte şi pe alţii. Şi am rămas uluit de atâta tărie, pentru că nici astăzi nu ştiu dacă la aceşti oameni este mai tare o iubire plină de mândrie pentru adevărul în care cred, care-i duce la moarte, sau o mândră dorinţă de moarte, care-i face să-şi mărturisească adevărul lor, oricare ar fi el. Şi faţă de aşa ceva mă simt pătruns şi de admiraţie, dar şi de spaimă.

Dar să ne întoarcem la schingiuire, pentru că acum se îndreptau cu toţii spre locul unde se dădea moartea.

Căpitanul şi oamenii lui l-au tras afară pe uşă, cu sutana Pe el şi cu o parte din nasturi descheiaţi, şi umbla cu paşi mari şi capul plecat, murmurând o rugăciune de-a lui de părea unul dintre martiri. Şi era atâta lume că nu-ţi venea a crede, Şi mulţi strigau: „Nu muri!", iar el spunea: „Vreau să mor întru Christos". „Dar tu nu mori întru Christos", îi spuneau, şi el: „Ba pentru adevăr". Când au ajuns la un loc numit Colţul Proconsulului, cineva i-a strigat să se roage la Dumnezeu pentru ei toţi, şi el a binecuvântat mulţimea. Şi la temeliile bisericii Sfintei Liperata, cineva i-a spus: „Nebunule, trebuie să crezi în papă!" şi el a răspuns: „Aţi făcut un zeu din papa ăsta al vostru... Papii ăştia ai voştri o să vă pape de tot..." (care era un joc de cuvinte, sau vicleşug, cum mi s-a spus că făceau toscanii pe-atunci) şi toţi s-au mirat că se ducea la moarte făcând glume.

La San Giovanni i-au strigat: „Scapă-ţi viaţa!", şi el a răspuns: „Scăpaţi-vă de păcate"; la Mercato Vecchio i-au strigat: „Scapă, scapă!", şi el le-a răspuns: „Scăpaţi de Infern!"; la Mercato Nuovo i-au urlat: „Căieşte-te, căieşte-te!", şi el a răspuns: „Căiţi-vă de camătă ce luaţi". Şi ajuns la Santa Croce i-a văzut pe călugării ordinului său care şedeau pe scări şi i-a învinuit că nu cinsteau

regula Sfântului Francisc, şi dintre aceia unii ridicau din umeri, dar alţii îşi acopereau faţa cu gluga de ruşine.

Şi când s-au îndreptat spre Poarta Justiţiei, mulţi îi spuneau: „Neagă, neagă, nu te da morţii", şi el: „Christos a murit pentru noi". Şi ei: „Dar tu nu eşti Christos, nu trebuie să mori pentru noi" şi el: „Dar eu vreau să mor pentru el". În Grădina Justiţiei unul l-a întrebat dacă nu putea să facă şi el ca un călugăr superior al lui care negase, dar Michele i-a răspuns că nu negase, şi am văzut că mulţi din mulţime încuviinţau şi-l îndemnau pe Michele să fie tare: aşa eu şi mulţi alţii am înţeles că aceia erau oameni de-ai lui, şi ne-am îndepărtat.

S-a ieşit, în sfârşit, pe poarta oraşului, şi în faţa noastră a apărut rugul, pentru că lemnele erau aşezate în formă de căsuţă, şi s-a făcut un cerc de cavaleri înarmaţi pentru ca lumea să nu se apropie prea mult. Şi l-au legat pe fratele Michele de stâlp. Şi l-am auzit iarăşi pe careva strigând: „Dar ce mai e ş-asta, pentru cine vrei să mori?", şi el a răspuns: „Acesta e un adevăr care-mi stă la inimă, care nu se poate dovedi decât cu moartea". Au aprins focul. Şi fratele Michele, după ce intonase *Credo,* a intonat apoi un *Te Deum.* A cântat din el poate vreo opt versuri, apoi s-a aplecat ca şi când ar fi trebuit să strănute şi a căzut la pământ, pentru că arseseră legăturile. Murise, pentru că înainte ca trupul să ardă, omul moare din pricina marii călduri care face să plesnească inima şi a fumului care dă năvală în piept.

Apoi căsuţa a ars cu totul ca o torţă mare şi a fost o mare pălălaie, şi dacă nu s-ar fi ridicat din bietul trup făcut scrum *a lui Michele, care nu se mai desluşea printre butucii jerăgăioşi, aş fi spus că sunt în faţa rugului aprins din Biblie. Şi era cât pe-aci să am o viziune, încât (mi-am amintit suind scările bibliotecii) îmi veniseră de la sine pe buze unele cuvinte despre răpirea extatică, pe care o citisem în cărţi, a Sfintei Hildegarde: „Flacăra constă într-o scânteietoare limpezime, într-o înnăscută vigoare şi într-o înflăcărată ardoare, dar limpezimea cea scânteietoare o are ca să strălucească şi ardoarea înflăcărată ca să ardă".

Mi-am amintit unele fraze ale lui Ubertino despre dragoste. Imaginea lui Michele pe rug contopită cu cea a lui fra Dolcino, iar cea a lui Dolcino cu cea a frumoasei Margherita. Am simţit din nou

neliniştea care mă cuprinsese în biserică.

Am încercat să nu mă mai gândesc la asta şi am pornit-o hotărât spre labirint.

Intram aici singur pentru prima oară, umbrele lungi aruncate de felinar pe pardoseală mă îngrozeau precum nălucirile din noaptea dinainte. Mă temeam în orice clipă să nu mă pomenesc în faţa altei oglinzi, pentru că în aşa fel este magia oglinzilor, încât chiar dacă ştii că sunt oglinzi ele nu încetează să te neliniştească.

Pe de altă parte, nu încercam să mă orientez, nici să ocolesc camera cu parfumuri care-ţi dau năluciri. Umblam ca pradă unei febre şi nici nu ştiam unde voiam să mă duc. De altfel, nu m-am îndepărtat mult de locul de plecare, pentru că puţin după aceea m-am trezit în camera heptagonală pe unde intrasem. Aici erau aşezate pe o masă câteva cărţi pe care mi se părea că le văzusem în seara dinainte. Am ghicit că erau operele pe care Malachia le adusese din *scriptorium* şi pe care nu le pusese încă la loc, acolo unde se cuvenea. Nu înţelegeam dacă eram prea departe de sala parfumurilor, pentru că mă simţeam ameţit, fie din pricina unor efluvii care veneau până în locul acela, fie din pricina lucrurilor care-mi bântuiseră mintea până atunci. Am deschis un volum bogat împodobit cu miniaturi care, ca stil, îmi părea că provine din mănăstirile ultimei Thule.

Am fost uluit, într-o pagină cu care începea sfânta Evanghelie a Apostolului Marcu, de imaginea unui leu. Era fără îndoială un leu, deşi nu văzusem niciodată unul în carne Şi oase, şi miniaturistul îi reprodusese cu fidelitate trăsăturile, poate inspirându-se de la leii din Hibernia, ţară a creaturilor monstruoase, şi m-am convins că animalul acesta, cum pe de altă parte se spune şi în *Fiziologul,* adună în sine toate trăsăturile lucrurilor celor mai înspăimântătoare şi maiestuoase în acelaşi timp. Aşa că imaginea aceea îmi evoca imaginea duşmanului şi pe cea a Domnului Nostru Iisus Christos, şi nu ştiam în ce înţeles simbolic trebuie să-l privesc, şi tremuram tot, şi de teamă, dar şi de vântul care pătrundea prin crăpăturile pereţilor.

Leul pe care îl vedeam avea o gură plină de dinţi şi un cap împlătoşat cu fineţe ca acela al unui şarpe, trupul fioros care se sprijinea pe cele patru labe cu unghii înghimpate şi sălbatice,

semăna în ţesătura sa cu unul din acele covoare care mai târziu am văzut că se aduceau din Orient, cu solzi roşii şi smaraldini, pe care se desenau, galbene ca ciuma, oribile şi puternice frize de oase. Galbenă era şi coada, care se răsucea de pe spinare în sus până la cap, terminându-se cu o ultimă volută de smocuri albe şi negre.

Rămăsesem chiar foarte tulburat de leu (şi nu o dată mă trăsesem îndărăt de teamă să nu văd într-adevăr apărând pe neaşteptate un animal de felul acela), când m-am hotărât să privesc şi alte pagini, şi ochiul mi-a căzut, la începutul Evangheliei după Matei, pe imaginea unui om. Nu ştiu de ce el m-a speriat mai mult decât leul: chipul era de om, dar omul acesta era înzăuat într-un soi de patrafir ţeapăn care-l acoperea până la picioare, şi patrafirul acesta, sau zale ce erau, era încrustat cu pietre dure, roşii şi galbene. Capul, care ieşea enigmatic dintr-un castel de rubine şi topaze, mi-a apărut (oh, cum mă mai face să hulesc spaima mea!) ca ucigaşul tainic după ale cărui urme ne ţineam. Şi apoi am înţeles de ce făcea o atât de strânsă legătură între fiară şi cel înzăuat din labirint: pentru că amândoi, asemenea tuturor figurilor din acea carte, se amestecau într-un ţesut reprezentat de labirinturi împletite, în care linii de onix şi de smarald, fire de crisopraz, benzi de beriliu păreau să se lege toate de ghemul de săli şi coridoare în care mă aflam. Pe pagină, ochiul meu rătăcea pe potecuţe minunate, după cum picioarele mele rătăceau în şirul înnebunitor de camere ale labirintului, şi faptul că vedeam întruchipată pe pergament rătăcirea mea m-a umplut de nelinişte şi m-a încredinţat că fiecare dintre cărţile acelea relatau prin tainice hohote de râs povestea mea din clipa aceea. „De *te fabula narratur”,* mi-am spus şi m-am întrebat dacă paginile acelea nu cuprindeau cumva şi povestea clipelor viitoare ce mă aşteptau.

Am deschis o altă carte şi aceasta mi s-a părut de şcoală hispanică. Culorile erau ţipătoare, rosurile păreau sânge sau foc. Era cartea revelaţiei apostolului, şi am nimerit încă o dată, ca şi în seara dinainte, la pagina cu *mulier amicta sole.* par nu era aceeaşi carte, miniatura diferea, aici artistul stăruise mai mult asupra trăsăturilor femeii. I-am comparat figura, sânul, şoldurile molatece cu statuia Sfintei Fecioare pe care o văzusem cu Ubertino. Linia era alta, dar şi această *mulier* mi s-a părut foarte frumoasă. M-am gândit că nu trebuia să adăst asupra acestor gânduri, şi am mai dat câteva pagini.

Am găsit o altă femeie, dar de data asta era târfa Babilonului. Nu m-au mişcat prea mult trăsăturile ei, ci gândul că şi ea era o femeie ca şi cealaltă, numai că aceasta era cloaca tuturor viciilor, iar cealaltă receptaculul tuturor virtuţilor. Dar trăsăturile erau *muliebri* în amândouă cazurile, şi la un anumit moment nu am fost în stare să înţeleg ce le deosebea. Am simţit din nou neliniştea aceea înlăuntrul meu, imaginea Sfintei Fecioare din biserică s-a suprapus peste aceea a frumoasei Margherita. „Sunt un păcătos!" mi-am spus. Sau: „Am înnebunit!" Şi am hotărât că nu puteam să mai rămân în bibliotecă.

Din fericire, eram aproape de scară. M-am repezit în jos cu primejdia de-a mă împiedica şi de-a stinge felinarul. M-am pomenit sub boitele ample ale *scriptorium-ului,* dar nici în momentul acela nu m-am oprit şi am coborât mai departe scara care ducea la refector.

Aici m-am oprit gâfâind. Prin geamuri intra lumina lunii, în noaptea aceea atât de luminoasă, şi aproape că nici nu mai aveam nevoie de felinar, de care nu te puteai lipsi în chiliile şi în tainiţele bibliotecii. Cu toate acestea, l-am păstrat aprins, căutând parcă să mă simt mai bine aşa. Dar tot mai gâfâiam, şi m-am gândit că trebuia să beau apă ca să-mi potolesc bătăile inimii. Şi întrucât bucătăria era aproape, am străbătut refec-torul şi am deschis încet una dintre uşile care dădeau în a doua jumătate a parterului Edificiului.

Şi în acest moment groaza mea, în loc să se potolească, a sporit. Pentru că mi-am dat numaidecât seama că era cineva în bucătărie, lângă cuptorul de pâine; sau cel puţin mi-am dat seama că în colţul acela licărea o lumină, şi plin de teamă am stins-o pe a mea. Speriat cum eram, am pricinuit spaimă, Şi-ntr-adevăr celălalt (sau ceilalţi) a stins şi el repede lumina lui. Dar era în zadar, pentru că strălucirea nopţii ilumina destul de bine bucătăria ca să pot zări în faţa mea, pe podea, una sau mai multe umbre neclare.

Îngheţat, nu cutezam nici să dau înapoi, nici să înaintez, auzit un şopocăit şi mi s-a părut că desluşesc un glas şoptit de femeie. Apoi, din grupul încurcat care se desena întunecat lângă cuptor, o umbră neagră şi învârtoşată s-a desprins şi a fugit spre uşa ce dădea afară, care neîndoielnic era întredeschisă, închizând-o în urma sa.

Am rămas eu, pe pragul dintre refector şi bucătărie, şi ceva nedesluşit, lângă cuptor. Ceva neclar şi — cum să spun? — tânguios. Venea într-adevăr din umbră un vaiet, ceva ca un plâns înfundat, un sughiţ ritmic, de frică.

Nimic mai mult nu dă curaj decât frica altuia; dar nu m-am mişcat spre umbră împins de curaj. Aş spune, mai degrabă, împins de o beţie care nu era străină de cea care mă cuprinsese când am avut nălucirile. Era în bucătărie ceva asemănător cu fumegările care mă învăluiseră în bibliotecă, în prima zi. Sau poate că nu era vorba de aceeaşi substanţă, dar asupra simţurilor mele prea chinuite ele au avut acelaşi rezultat. Simţeam un miros puternic de tragacantă, de alaun şi de tartru, pe care bucătarii îl foloseau să dea aromă vinului. Sau poate, cum am aflat după aceea, tocmai atunci se făcea berea (care în partea aceea de nord a peninsulei se bucura de o anumită preţuire), şi acolo se lucra după metoda ţării mele, cu iarbă erică, mirt de baltă şi rozmarin de smârc sălbatic. Arome care mi-au îmbătat sufletul mai mult decât nările.

Şi în timp ce raţiunea mă îndemna să strig: *„vade retro* /" şi să mă îndepărtez de locul acela tânguios, care fără îndoială era o vedenie iscată de necuratul, ceva din acea *vis appetitiva* a omului din mine m-a împins înainte, ca şi cum aş fi vrut să iau parte la un miracol.

Aşa m-am apropiat de umbră până când, la lumina nopţii, care intra prin ferestrele mari, mi-am dat seama că era o femeie, tremurând, care strângea la piept cu o mână ceva înfăşurat şi care se trăgea plângând spre gura cuptorului.

Dumnezeu, Preafericita Fecioară şi toţi sfinţii din paradis să-mi fie martori acum ca să-mi spună ce însemnau toate astea. Ruşinea, demnitatea credinţei mele (ajuns acum bătrân, monah în această mănăstire din Melk, loc de pace şi senină meditaţie) m-ar îndemna la o foarte cuvioasă băgare de seamă. Va trebui doar să spun că ceva rău s-a întâmplat, dar nu se cuvine să repet ce a fost, şi nu voi tulbura nici sufletul meu, nici pe cel al cititorului meu.

Dar mi-am făgăduit să povestesc, despre întâmplările acelea de demult, tot adevărul, şi adevărul nu se poate împărţi, străluceşte prin propria sa evidenţă şi nu îngăduie să fie îmbucătăţit de interesele sau de ruşinea noastră. Problema este, mai degrabă, să

spun ce s-a întâmplat, nu cum văd şi cum îmi amintesc acum (chiar dacă încă îmi mai amintesc totul cu o nepioasă vivacitate, şi nu ştiu dacă remuşcarea care a urmat este cea care mi-a fixat într-un chip atât de precis întâmplări şi gânduri în amintirea mea, sau lipsa acelei remuşcări care încă mă mai chinuie, dând viaţă celor mai mărunte amănunte ale păcatului meu), ci cum am văzut şi am simţit atunci. Şi pot s-o fac cu fidelitatea unui cronicar, pentru că, dacă închid ochii, pot să repet nu numai tot ce am făcut, dar şi ce am gândit în momentele acelea, ca şi cum aş fi copiat un pergament scris atunci. Dar aşa trebuie să fac, şi Arhanghelul Mihail să mă apere, întrucât spre deplina lămurire a cititorilor viitori şi spre flagelarea greşalei mele vreau acum să povestesc cum un tânăr poate cădea pradă uneltirilor diavolului, chiar dacă sunt cunoscute şi bătătoare la ochi, şi cum cine mai cade în ele poate să le ocolească.

Era, deci, o femeie. Ce spun?, o fată. Pentru că avusesem până atunci (şi de atunci mai departe, mulţumită Domnului) prea puţin de-a face cu făpturi de acel sex, nu puteam spune ce vârstă putea să fi avut. Ştiu că era tânără, aproape adolescentă, poate că avea şaisprezece sau şaptesprezece primăveri, sau poate douăzeci, şi am fost mişcat de impresia de realitate omenească ce izvora din figura aceea. Nu era o nălucire, şi în orice caz mi s-a părut *valde bona.* Poate că tremura ca o păsăruică pe timp de iarnă, şi plângea, şi-i era frică de mine.

Astfel gândind eu că datoria oricărui bun creştin este să-l ajute pe aproapele lui, m-am apropiat cu multă blândeţe de ea şi, într-o latină frumoasă, i-am spus că nu trebuie să se teamă, pentru că eram un prieten, în orice caz nu un duşman, şi desigur nu duşmanul pe care ea probabil că şi-l închipuia.

Poate din blajinitatea care se vedea în ochii mei făptura aceea s-a potolit şi s-a apropiat. Mi-am dat seama că nu înţelegea latina mea şi din instinct m-am adresat în vulgara germană, adică în limba mea de-acasă, lucru care a speriat-o tare rău, nu ştiu dacă din cauza sunetelor aspre, neobişnuite pentru oamenii de pe meleagurile acelea, sau poate pentru că aceste sunete îi aminteau vreo întâmplare dintre ea şi soldaţii de pe la noi. Atunci am zâmbit, socotind că limba gesturilor şi a feţei este mai universală decât

aceea a cuvintelor, şi ea s-a liniştit. Mi-a zâmbit şi mi-a spus doar câteva cuvinte.

Cunoşteam prea puţin limba ei populară, şi oricum era deosebit de ceea ce învăţasem o picătură la Pisa, cu toate acestea am înţeles după ton că ea îmi spune ceva cam de felul: „Tu eşti tânăr, tu eşti frumos...” I se întâmplă destul de rar unui novice, care şi-a petrecut toată copilăria lui în mănăstire, să audă afirmaţii privitoare la propria lui tinereţe, ba dimpotrivă, sunt mereu preveniţi că frumuseţea trupească este întotdeauna trecătoare şi că trebuie socotită mult mai ticăloasă; dar urzelile duşmanului sunt fără număr şi mărturisesc că vorbele acelea care priveau nurii mei, oricât de mincinoase, au pătruns cu dulceaţă prin urechile mele şi mi-au dat o tulburare de nestăpânit. Cu atât mai mult cu cât fata, spunând acestea, îmi mângâiase obrazul, pe atunci fără tuleie de barbă. Am încercat o senzaţie de leşin, dar în clipa aceea nu izbuteam să întrezăresc nici măcar o umbră de păcat înlăuntrul meu. Într-atât poate diavolul, când vrea să ne pună la încercare, să şteargă din sufletul nostru orice urmă de graţie.

Ce am simţit? Ce am văzut? Eu nu-mi amintesc decât că emoţiile din prima clipă au fost lipsite de orice expresie, pentru că limba şi mintea mea nu erau învăţate să numească senzaţii de soiul acesta. Până când mi-au revenit în minte alte cuvinte lăuntrice, auzite în alt timp şi în alte locuri, rostite desigur pentru alte scopuri, dar care în mod minunat mi se păreau a fi în armonie cu bucuria mea din acea clipă, ca şi când ar fi luat naştere în mod consubstanţial ca s-o exprime. Cuvinte care se grămădiseră în cavernele memoriei mele au urcat la suprafaţa (mută) a buzelor mele şi am uitat că ele vor fi slujit în scripturi sau în paginile sfinţilor ca să exprime realităţi mult superioare. Dar, la urma urmei, exista oare vreo deosebire între deliciile de care vorbiseră sfinţii şi cele pe care sufletul meu zbuciumat le încerca în momentul acela? În momentul acela a pierit în mine simţul treaz al deosebirii. Ceea ce, mi se pare, este tocmai semnul pierderii totale în hăul nemărginit al identităţii.

Dintr-o dată fata aceea mi-a apărut la fel ca fecioara neagră şi frumoasă de care vorbeşte *Cântarea.* Ea purta o rochioară ruptă de stofă proastă, care se deschidea în mod destul de neruşinat la piept,

iar la piept avea un şirag de pietricele colorate şi, cred, fără nici un preţ. Dar capul se ridica plin de mândrie pe un gât alb ca un turn de fildeş, ochii ei erau limpezi ca scăldătoarele din Heşbon, nasul ei era ca un turn al Libanului, buclele din cap ca purpura. Da, părul ei mi se părea ca o turmă de capre, dinţii ei ca nişte turme de oi care ies din apă, înşirate toate în aşa chip încât nici una nu era în faţa suratei sale. Şi: „Cât eşti de frumoasă, iubita mea, cât eşti de frumoasă! îmi venea să şoptesc, părul tău e ca o turmă de capre care coboară de pe muntele Galaad, ca o panglică de purpură sunt buzele tale, ca spicul griului este obrazul tău, gâtul tău este ca turnul lui David pentru care s-au oferit mii de scuzi". Şi mă întrebam, speriat şi pierdut, cine era fata asta care se ridica în faţa mea ca aurora, frumoasă ca luna, strălucitoare ca soarele, *terribilis ut castrorum acies ordinată.*

Atunci creatura aceea s-a apropiat şi mai mult de mine, aruncând cât colo pachetul întunecat pe care-l ţinuse până atunci strâns la piept, şi a ridicat iar mâna ca să-mi mângâie faţa, repetând din nou cuvintele pe care mi le mai spusese. Şi, în timp ce nu ştiam dacă să fug de ea sau să mă apropii mai mult, capul meu bubuia ca şi cum trâmbiţele lui Ioşua se pregăteau să năruie zidurile Ierihonului, şi totodată o doream din toată inima, dar mă temeam s-o ating, ea a avut un zâmbet de mare bucurie, a scos un geamăt supus, de căpriţă, şi-a desfăcut şireturile care-i legau veşmântul pe piept, şi-a scos rochia de pe ea ca pe o tunică, şi a rămas în faţa mea aşa cum trebuie să fi apărut Eva, în grădina Edenului, dinaintea lui Adam. *J^ulchra sunt ubera quae paululum supereminent et tument modice",* am şoptit, repetând fraza pe care o auzisem de la Ubertino, pentru că sânii ei mi-au apărut ca doi pui de cerb, doi gemenaşi de gazelă care păşteau printre crini, buricul ei era o cupă rotundă în care nicicând nu lipseşte vinul dres cu farmece, pântecul ei o grămadă de grâu, împodobit de jur-împrejur cu florile văilor.

„O sidus clarum puellarum, i-am strigat, *o porta clausa, fons hortorum, cella custos unguentorum, cella pigmentaria!"* şi m-am trezit, fără să vreau, peste trupul ei, descoperindu-i căldura şi parfumul înţepător al unor iruri pe care nu le cunoşteam. Mi-am amintit: „Fiilor, când vine dragostea nebună, omul nu mai poate face nimic!", şi am înţeles după aceea că simţeam, fie că era urzeala

duşmanului, fie dar ceresc, că nu mai puteam să fac nimic ca să stăvilesc impulsul care mă împingea, şi: *„Oh langueo,* am strigat, şi: *Causa languoris video nec caveo!”* şi pentru că un parfum de trandafiri adia de pe buzele ei, şi erau frumoase picioarele ei în sandale, şi gambele ei erau ca nişte coloane, şi ca nişte coloane şoldurile ei pline, operă a unei mâini de artist. O, dragoste, fiică a plăcerilor, un rege a rămas prins în mrejele tale, îmi şopteam singur, şi am fost în braţele ei, şi am căzut amândoi pe podeaua goală a bucătăriei şi nu ştiu dacă prin vrerea mea sau prin priceperea ei, m-am trezit eliberat de rasa mea de novice şi nu am mai avut ruşine de trupurile noastre *et cuncta erant bona.*

Şi ea m-a sărutat cu sărutările gurii sale, şi dragostele ei au fost cu mult mai delicioase decât vinul, şi mireasmă delicioasă erau parfumurile ei, şi era frumos gâtul ei printre perle, şi obrajii săi printre şiraguri, cât de frumoasă eşti, iubito, cât de frumoasă, ochii tăi sunt porumbiţe (spuneam), şi arată-mi faţa ta, şi lasă-mă să-ţi aud glasul, fiindcă vocea ta e ca o cântare, şi faţa ta e fermecătoare, m-ai făcut nebun de iubire, surioară, m-ai înnebunit doar cu o privire, cu un singur lănţug al gâtului tău, fagure ce picură sunt buzele tale, miere şi lapte este limba ta, parfumul respiraţiei tale tocmai ca al merelor este, sânii tăi ca nişte ciorchini de struguri, cerul gurii tale e vin ales care pătrunde până-n dragostea mea şi-ţi curge pe buze şi pe dinţi... Izvor de grădină, nard şi şofran, scorţişoară şi cuişoare, smirnă şi aloe, eu mâncam fagurele meu şi mierea mea, beam vinul meu şi laptele meu, cine era, cine era oare această fată care se ridica precum aurora, frumoasă ca luna, strălucitoare ca soarele, teribilă ca o ceată de stegari? Oh, Doamne, când sufletul îţi este răpit, atunci singura virtute este să iubeşti ceea ce vezi (nu e adevărat?), cea mai mare fericire că ai ceea ce ai, atunci viaţa fericită se bea din izvoarele ei (nu s-a spus aşa?), atunci se gustă adevărata viaţă care, după viaţa aceasta muritoare, ne va reveni să trăim alături de îngeri în nemurire... Aceasta gândeam şi mi se părea că profeţiile se adevereau, în sfârşit, în vreme ce fata mă copleşea cu dulceţuri de nedescris, şi era ca şi când trupul meu ar fi fost tot un ochi înainte şi altul îndărăt şi vedeam dintr-o dată tot ce mă înconjura. Şi mă gândeam că de la acest lucru, care e dragostea, provin în acelaşi timp unitatea şi suavitatea, şi binele, şi

sărutul, şi unirea, cum auzisem vorbindu-se, dar credeam că este vorba de altceva. Şi doar pentru o clipă, în timp ce bucuria mea se pregătea să ajungă la zenit, mi-am amintit că poate experimentam, şi noaptea, posedarea demonului de la amiază, condamnat în sfârşit să se arate chiar în chipul său de demon inimii care întreabă, în extaz, „Cine eşti?", el care ştie să răpească inima şi să înşele trupul. Dar numaidecât m-am convins că drăceşti nu erau decât îndoielile mele, pentru că nimic nu putea să fie mai drept, mai bun, mai sfânt decât ceea ce încercam eu, lucru a cărui dulceaţă sporea din moment în moment. Aşa cum o picătură mică de apă căzută într-o cantitate de vin se risipeşte toată, pentru a căpăta gustul şi culoarea vinului, aşa cum fierul înroşit de foc îşi pierde forma lui de la început, aşa cum aerul când e inundat de lumina soarelui se transformă într-o nemărginită strălucire şi capătă aceeaşi claritate, încât nu mai pare luminat ci însăşi lumina, aşa mă simţeam şi eu, dându-mi duhul într-o blândă lichefiere, încât nu mi-a mai rămas decât puterea să şoptesc cuvintele psalmului „Iată, pieptul meu e ca un vin nou, fără cep, care face să plesnească butoaiele noi", şi numaidecât am văzut o lumină din cale-afară de strălucitoare, şi în ea o formă de culoarea safirului care ardea toată într-un foc roşu strălucitor şi mult prea suav, şi lumina aceea strălucitoare s-a răspândit prin tot focul acela roşu, şi focul acela roşu prin forma aceea strălucitoare, iar lumina aceea atât de strălucitoare şi tot focul acela roşu prin întreaga formă.

În timp ce, aproape leşinat, cădeam peste trupul cu care mă unisem, am înţeles într-un ultim suflu de vitalitate că flacăra constă într-o splendidă limpezime, într-o vigoare înnăscută şi într-o înflăcărată ardoare, dar că posedă limpezimea cea splendidă ca să strălucească din nou şi ardoarea înflăcărată ca să ardă. Apoi am înţeles abisul, şi abisurile ulterioare pe care el le invoca.

Acum când, cu mâna tremurândă (şi nu ştiu dacă pentru groaza de păcatul de care spun sau pentru vinovata nostalgie a faptului pe care-l amintesc), scriu rândurile acestea, îmi dau seama că am folosit aceleaşi cuvinte pentru a descrie prea-ruşinosul meu extaz din acel moment, cu aceleaşi pe care le-am folosit, nu cu multe pagini înainte, pentru a descrie focul care ardea trupul de martir al călugăraşului Michele. Şi nu este o întâmplare că mâna mea, gata să

făptuiască ce spune sufletul, a plăsmuit aceleaşi expresii pentru două experienţe aşa de deosebite, pentru că desigur în acelaşi fel le-am trăit atunci, când am luat cunoştinţă de ele, şi acum o clipă când încercam să le fac pe amândouă să trăiască din nou pe pergament.

Există o înţelepciune secretă care face ca fenomene separate între ele să poată fi numite cu cuvinte asemănătoare, aceeaşi prin care lucruri divine pot fi desemnate cu nume pământeşti, şi prin simboluri echivoce lui Dumnezeu i se poate spune leu sau leopard, morţii i se poate spune rană, bucuriei flacără şi flăcării moarte, şi morţii abis, iar abisului ruină, iar ruinei şi leşinului pasiune.

De ce eu, copil, numeam extazul de moarte care mă impresionase la martirul Michele prin cuvinte cu care sfânta numise extazul vieţii (divine), dar cu aceleaşi cuvinte nu mă puteam abţine să numesc şi extazul (vinovat şi trecător) de plăcere pământească care, din unghiul ei de vedere, îmi apăruse imediat după aceea ca o senzaţie de moarte şi de distrugere? încerc acum să reflectez şi asupra felului cum am putut să observ, la distanţă de câteva luni, două experienţe la fel de tulburătoare şi de dureroase, şi asupra felului în care, în noaptea aceea, în abaţie, mi-am amintit de una şi am făcut experienţa celeilalte, la o distanţă de numai câteva ore, şi de asemenea felul în care, între timp, le-am trăit acum, punând pe hârtie rândurile acestea, şi cum în cele trei cazuri mi le-am reamintit cu cuvintele experienţei deosebite ale unui suflet sfânt care se lasă pradă viziunii dumnezeieşti. Am defăimat poate (atunci? acum?)? Oare ce era asemănător în dorinţa lui Michele, în extazul pe care l-am simţit la vederea flăcării care-l ardea, în dorinţa de împreunare carnală cu fata, în mistica pudoare cu care o traduceam alegoric, şi în aceeaşi dorinţă de nimicire bucuroasă care o împingea pe sfântă să moară de propria ei dragoste ca să trăiască mult mai mult şi în vecii vecilor? Este oare cu putinţă ca lucruri atât de echivoce să se poată spune într-un chip atât de univoc? Şi totuşi, după câte se pare, aceasta este învăţătura pe care ne-au lăsat-o cei mai mari dintre cărturari: *omnis ergo figura tanto evidentius veritatem demonstrat quanto apertius per dissimilem similitudinem figuram se esse et non veritatem probat.* Dar dacă dragostea flăcării sau a abisului reprezintă dragostea pentru Dumnezeu, pot reprezenta şi dragostea pentru moarte şi dragostea pentru păcat? Da, aşa cum leul şi şarpele

reprezintă în acelaşi timp şi pe Christos şi pe diavol. Cea ce arată că îndreptăţirea interpretării nu poate fi hotărâtă decât de autoritatea Părinţilor, şi în cazul care mă mâhneşte nu am *auctoritas* la care mintea mea să se poată adresa, şi mă arde focul îndoielii (şi din nou figura focului apare ca să înfăţişeze golul de adevăr şi deplinătatea greşalei care mă nimicesc!). Ce se întâmplă, Doamne Dumnezeule, în sufletul meu, acum când mă las prins de vârtejul amintirilor şi pun laolaltă timpuri deosebite, ca şi cum m-aş apuca să stric ordinea astrelor şi regularitatea mişcărilor lor cereşti? Desigur că depăşesc limitele inteligenţei mele păcătoase şi bolnave. Dar să ne întoarcem la îndatorirea ce cu umilinţă mi-am propus-o. Povesteam despre ziua aceea şi despre totala rătăcire a simţurilor în care mă prăbuşisem. Iată, am spus despre ceea ce mi-am amintit cu acel prilej, şi la aceasta să se mărginească slaba mea îndatorire de cronicar credincios şi supus adevărului.

Am zăcut aşa, nu ştiu câtă vreme, cu fata lângă mine. Cu o mişcare înceată mâna ei continua să atingă trupul meu, scăldat acum în sudoare. Simţeam o exaltare lăuntrică, şi nu era linişte, ci ca o ultimă pâlpâire a unui foc care mai continua să mocnească sub cenuşă, acum când flacăra nu mai e. Nu m-aş da îndărăt să-l numesc fericit pe cel căruia i-ar fi dat să simtă ceva asemănător (şopteam ca în somn), chiar şi rareori, în această viaţă (şi de fapt am simţit asta doar atunci), şi chiar foarte repede, sau pe durata unei singure clipe. Parcă nu ai mai exista, nu te-ai mai simţi tu însuţi, ai fi micşorat, anulat, şi dacă unul dintre muritori (îmi spuneam) ar putea, pentru o singură clipă, şi foarte, foarte repede, să guste ceea ce am gustat eu, ar socoti numaidecât blestemată această lume perversă, ar fi tulburat de urâţenia vieţii zilnice, ar simţi greutatea de moarte a vieţii... Nu aşa fusesem învăţat? îndemnul acela al întregului meu suflet să uite de sine, cufundat în beatitudine era, desigur (acum înţelegeam asta), iradierea soarelui etern, şi bucuria pe care acela i-o dă omului, îi deschide sufletul, îl linişteşte şi-i sporeşte forţele, şi gura căscată, pe care omul o deschide spre sine însuşi, nu se mai închide cu atâta uşurinţă, şi nu există lucru mai dulce şi mai de groază pe lumea asta decât rana deschisă de lovirea spadei iubirii. Dar acesta este dreptul soarelui, el îl trezeşte pe cel rănit cu razele sale şi toate plăgile se măresc, omul se deschide şi se

dilată, chiar vinele lui sunt larg deschise, puterile lui nu mai sunt în măsură să îndeplinească ordinele pe care le primesc şi sunt mişcate numai şi numai de dorinţă, spiritul arde în prăpastia pe care o atinge acum, văzându-şi propria dorinţă şi propriul adevăr întrecute de realitatea pe care a trăit-o şi pe care o trăieşte. Şi asistă, uluit, la propria sa pierdere.

Am aţipit cufundat în asemenea senzaţii de bucurie lăuntrică de nepovestit.

Am redeschis ochii după mai multă vreme, şi lumina nopţii, poate din pricina vreunui nor, se împuţinase de tot. Am pipăit cu mâna pe lângă mine şi n-am mai dat de trupul fetei. Am întors capul: nu mai era.

Absenţa obiectului care dezlănţuise dorinţa mea şi îmi potolise setea mi-a trezit numaidecât şi orgoliul dorinţei aceleia şi perversitatea setei mele. *Omne animal triste post coitum.* Am devenit conştient de faptul că păcătuisem. Acum, după ce au trecut atâţia ani, în timp ce plâng cu amărăciune păcatul meu, nu pot să uit că în seara aceea simţisem o mare plăcere, şi aş fi foarte nedrept cu Atotputernicul, care a creat toate lucrurile întru bunătate şi frumuseţe, dacă nu aş admite că şi în întâmplarea aceea a doi păcătoşi s-a petrecut ceva care în sine, *naturaliter,* era bun şi frumos. Dar poate că din pricină că acum sunt bătrân şi înclinat să socotesc cu păcat că tot ce era în tinereţea mea era bun şi frumos. În timp ce ar trebui să-mi întorc gândul spre moarte, care se apropie. Atunci, tânăr fiind, nu m-am gândit la moarte, dar am plâns din toată inima şi cu sinceritate pentru păcatul ce-l făptuisem.

M-am ridicat tremurând şi pentru că stătusem mult pe pietrele îngheţate ale bucătăriei şi corpul îmi înţepenise. M-am îmbrăcat, simţind că mă ia cu fierbinţeală. Am zărit atunci într-un colţ pachetul pe care fata îl lăsase când fugise. M-am aplecat să cercetez obiectul: era ceva înfăşurat într-o pânză, ceva care părea să vină de la bucătărie. L-am desfăcut şi pe moment n-am înţeles ce era înăuntru, fie din cauză că era puţină lumină, fie din cauza formei ciudate pe care o avea conţinutul pachetului. Apoi am înţeles: printre picături de sânge şi zdrenţe de carne foarte fleşcăită şi albicioasă, în faţa ochilor mei sta moartă, dar pâlpâind încă de viaţa gelatinoasă a viscerelor moarte, străbătută de vene livide, o inimă

de mari dimensiuni.

Un văl negru mi s-a lăsat pe ochi, o salivă acră mi-a umplut gura. Am scos un strigăt şi am căzut cum corpul de mort se prăbuşeşte.

Ziua a treia
Noaptea

în care Adso, tulburat, i se destâinuie lui Guglielmo şi meditează asupra rolului femeii în planul creaţiei, după care descoperă cadavrul unui om

Mi-am revenit când cineva mă spăla pe faţă. Era fratele Guglielmo, care ţinea în mână un felinar şi îmi pusese ceva sub cap.

— Ce s-a întâmplat, Adso? m-a întrebat, de ce umbli noaptea să furi resturi de la bucătărie?

Pe scurt, Guglielmo se sculase, mă căutase nu ştiu de ce, negăsindu-mă, bănuise că mă dusesem să fac vreo bravadă în bibliotecă. Apropiindu-se de Edificiu dinspre bucătărie, văzuse o umbră care ieşise prin partea dinspre grădină (era fata care se îndepărta, poate pentru că auzise pe cineva care se apropie). Încercase să înţeleagă cine putea să fie şi s-o urmărească, dar ea (sau cea care pentru el era o umbră) se îndepărtase spre zidul de împrejmuire, apoi dispăruse. Atunci Guglielmo, după ce cercetase de jur-împrejur, intrase în bucătărie şi mă găsise leşinat.

Când i-am arătat, încă îngrozit, pachetul cu inima, bălmăjind despre o nouă crimă, a început să râdă.

— Bine, Adso, dar ce om ar avea o inimă atât de mare? E o inimă de vacă, sau de bou, chiar azi au tăiat o vită! Dar mai bine spune-mi cum de se găseşte în mâinile tale.

În acel moment, copleşit de remuşcări, pe lângă că eram zăpăcit de groază, am izbucnit în hohote de plâns şi i-am cerut să-mi îngăduie să vin în faţa lui pentru sfânta spovedanie. Ceea ce el mi-a îngăduit şi eu i-am povestit totul, fără să-i ascund nimic.

Fratele Guglielmo m-a ascultat cu multă seriozitate, dar cu o umbră de îngăduinţă. Când am isprăvit, a devenit sever şi mi-a spus:

— Adso, ai păcătuit, desigur, şi ai făcut-o călcând porunca ce ţi s-a dat să nu păcătuieşti trupeşte împotriva îndatoririlor tale de novice. Întru dezvinovăţirea ta stă faptul că te-ai aflat în una dintre acele situaţii în care ar fi fost împins în ispită chiar şi un sfânt

părinte în pustiu. Şi despre femeie ca pricină a ispitelor au vorbit destul Scripturile. Despre femeie Ecleziastul spune că vorba cu ea este ca focul care arde, şi Proverbele spun că ea pune stăpânire pe ceea ce e mai de preţ în inima bărbatului şi cei mai tari au fost ruinaţi de ea. Şi mai spune Ecleziastul: şi am descoperit că mai amară decât moartea este femeia, că e ca laţul vânătorilor, sufletul ei este ca o plasă, mâinile ei ca nişte funii. Iar alţii au spus despre ea că este corabia diavolului. Stabilind acestea, dragă Adso, eu nu izbutesc totuşi să mă conving că Dumnezeu ar fi vrut să introducă în facerea lumii o făptură atât de spurcată, fără să o înzestreze cu vreo virtute. Şi nu pot să nu mă gândesc la faptul că El i-a îngăduit multe privilegii şi calităţi, dintre care cel puţin trei sunt foarte mari. Într-adevăr, l-a creat pe bărbat în lumea aceasta păcătoasă, şi din lut, şi pe femeie în clipa ce-a urmat, în paradis şi dintr-o materie umană nobilă. Şi nu a făurit-o din picioarele sau din părţile de din dos ale lui Adam, ci din coasta lui. În al doilea rând, Domnul, care poate totul, ar fi putut să se încarneze de-a dreptul într-un bărbat, în vreun chip miraculos, şi în schimb şi-a ales să locuiască în pântecele unei femei, dovadă că nu era atât de spurcată. Şi când a apărut, după înviere, i-a apărut unei femei. Şi, în sfârşit, în gloria din ceruri nici un bărbat nu va fi nicicând rege în acea patrie, şi în schimb îi va fi regină o femeie care nicicând nu a păcătuit. Şi dacă, deci, Dumnezeu a fost cu atâta grijă pentru Eva şi pentru fiicele sale, este oare nefiresc ca noi toţi să ne simţim atraşi de graţia şi de nobleţea acelui sex? Ceea ce vreau să-ţi spus, Adso, este că desigur nu trebuie să mai faci aşa ceva, dar nu este chiar aşa de monstruos ceea ce ai fost tu ispitit să faci. Şi, pe de altă parte, că un călugăr, măcar o dată în viaţa lui, a avut experienţa patimii carnale, ca într-o zi să poată fi înţelegător şi îngăduitor cu păcătoşii cărora să le dea sfat şi mângâiere... ei bine, dragă Adso, este un lucru care nu trebuie dorit înainte de-a se întâmpla, dar nici ceva de care să te ruşinezi prea mult după făptuirea lui. Şi, în sfârşit, Domnul fie cu tine şi nu te mai gândi la asta. Dar, mai degrabă, ca să nu stăm să zăbovim prea mult asupra unui lucru care e mai bine să-l uiţi, dacă vei reuşi, şi mi s-a părut că aici vocea lui s-a înmuiat din pricina unei emoţii lăuntrice, să ne întrebăm mai bine asupra rostului a ceea ce s-a petrecut în noaptea asta. Cine era fata asta şi cu cine se

întâlnise?

— Asta chiar că nu ştiu şi nu l-am văzut pe bărbatul care era cu ea, am spus.

— Bine, dar putem deduce cine era din multe indicii foarte sigure. În primul rând era un om urât şi bătrân, cu care o fată nu stă cu plăcere, mai ales dacă e frumoasă, cum spui tu, chiar dacă mi se pare, dragul meu puişor de lup, că tu poţi fi îndemnat să găseşti foarte bun tot ce e de mâncat.

— De ce urât şi bătrân?

— Pentru că fata nu se ducea cu drag la el, ci pentru un pachet de măruntaie. Desigur că era o fată din sat care nu pentru prima oară se dă, de foame, unui călugăr desfrânat, şi din asta scoate drept răsplată ceva de băgat în gură, ea şi familia ei.

— O prostituată! am spus eu, cuprins de groază.

— O ţărancă săracă, Adso. Poate cu frăţiori de hrănit. Şi care, dacă ar putea, s-ar dărui din dragoste, nu pentru profit. Cum a făcut în seara asta. Într-adevăr, îmi spui că te-a găsit tânăr şi frumos şi că ţi-a dat gratis şi din dragoste pentru tine ceea ce altora ar fi trebuit, în schimb, să le dea pentru o inimă de bou, sau pentru câteva bucăţi de bojoc. Şi s-a simţit atât de virtuoasă pentru darul gratuit pe care l-a făcut, şi cu inima atât de împăcată, încât a fugit fără să ia nimic în schimb. Iată de ce gândesc că celălalt, cu care te-a comparat, nu era nici tânăr, şi nici frumos.

Mărturisesc că, deşi remuşcarea mea era foarte puternică, lămurirea aceea m-a umplut de o foarte plăcută mândrie, dar am tăcut şi l-am lăsat pe maestrul meu să spună mai departe.

— Moşulică ăsta urât trebuie să aibă posibilitatea de a coborî în sat şi de-a avea legături cu ţăranii, datorită cine ştie cărui motiv legat de slujba pe care o are. Trebuie să cunoască felul de a lăsa să intre şi să iasă lumea din incintă şi să ştie că în bucătărie se aflau măruntaiele acelea (şi poate că mâine va spune că, rămânând uşa deschisă, intrase un câine şi le mâncase). Şi, în sfârşit, trebuie să fi avut un anumit sentiment de economie, şi un anume interes ca bucătăria să nu fie păgubită de bucate prea preţioase, altminteri i-ar fi dat o pulpă, sau vreo altă bucată mai de soi. Şi atunci vezi cum chipul necunoscutului nostru se desenează cu multă limpezime, şi

că toate aceste proprietăţi, sau amănunte, se întrunesc foarte bine într-o substanţă pe care nu m-aş teme s-o numesc a fi chelarul nostru Remigio din Varagine. Sau, dacă nu mă înşel, necunoscutul nostru ar fi Salvatore. Carele, printre altele, fiind el de prin aceste părţi, ştie să convingă o fată să facă ceea ce voia el să-i facă dacă n-ai fi venit tu.

— E sigur aşa, am spus eu convins, dar la ce slujeşte acum s-o ştim?

— La nimic. Şi la tot, a spus Guglielmo. Povestea poate avea şi poate n-avea vreo legătură cu crima de care ne ocupăm. Pe de altă parte, dacă chelarul a fost dolcinian, asta explică lucrul acela şi viceversa. Şi, în sfârşit, ştim acum că noaptea abaţia aceasta este loc pentru multe şi aventuroase întâmplări. Şi cine ştie dacă chelarul nostru, sau Salvatore, care o străbat pe întuneric cu atâta uşurinţă, nu ştiu, oricum, mai multe lucruri decât ceea ce spun.

— Şi au să ni le spună nouă?

— Nu, dacă ne vom purta cu îngăduinţă, necunoscând păcatele lor. Dar dacă totuşi va trebui să ştim ceva, avem în mână posibilitatea de a-i convinge să vorbească. Cu alte cuvinte, dacă va fi nevoie, chelarul şi Salvatore vor fi ai noştri, şi Dumnezeu ne va ierta de siluirea aceasta, văzând că iartă atâtea altele, a spus, şi m-a privit cu răutate, încât eu n-am mai avut suflet să-mi spun părerea dacă propunerile lui erau sau nu de îngăduit. Şi acum, a continuat el, trebuie să ne ducem la culcare, pentru că peste o oră este *matutini*. Dar te văd încă tulburat, bietul meu Adso, încă plin de teamă pentru păcatul tău... Nu este nimic mai bun decât să te duci în biserică şi să ţi se liniştească sufletul. Eu te-am iertat, dar nu se ştie niciodată. Du-te şi cere confirmarea Domnului Dumnezeu. Şi mi-a dat o palmă, mai degrabă zdravănă, în cap, poate ca dovadă de afecţiune bărbătească şi părintească, poate ca o iertătoare pedeapsă. Sau poate (cum mai gândeam cu păcat în clipa aceea) ca un semn de binevoitoare invidie de om însetat de experienţe noi şi pline de viaţă ca aceea.

Ne-am îndreptat spre biserică, ieşind pe calea noastră obişnuită pe care am străbătut-o în grabă, închizând ochii, pentru că toate oasele acelea îmi aminteau, cu prea multă evidenţă, de noaptea trecută, ca şi cum şi eu aş fi fost praf şi cât de smintită fusese

mândria cărnii mele.

Ajunşi în naos am văzut o umbră în faţa altarului principal. Credeam că era tot Ubertino. În schimb, era Alinardo, care nu ne-a recunoscut de la început. A spus că acum nu mai izbutea să doarmă şi hotărâse să petreacă noaptea rugându-se pentru tânărul călugăr care dispăruse (nu-şi amintea nici măcar numele lui). Se ruga pentru sufletul lui, dacă murise, pentru trupul lui, dacă zăcea rănit şi singur pe undeva.

— Prea mulţi morţi, a spus, prea mulţi morţi. Dar stă scris în cartea apostolului. Cu prima trâmbiţă vine grindina, cu a doua, a treia parte din mare se preface în sânge şi pe unul l-aţi găsit în grindină, iar pe celălalt în sânge... A treia trâmbiţă înştiinţează că o stea arzătoare va cădea în a treia parte din fluvii şi din izvoare... Aşa vă spun, a dispărut fratele nostru şi tenieţi-vă pentru al patrulea, pentru că va fi lovită a treia parte a soarelui, şi a lunii, şi a stelelor, aşa încât va fi întuneric aproape complet.

În vreme ce ieşeam din transept, Guglielmo s-a întrebat dacă în cuvintele bătrânului nu era poate ceva adevărat.

— Dar, i-am spus eu atunci, asta ar însemna că o singură minte diabolică, folosind Apocalipsa ca îndrumător, ar fi pus la cale cele trei dispariţii, admiţând că şi Berengario era mort. În schimb, ştim că cea a lui Adelmo s-a datorat voinţei sale proprii.

— Este adevărat, a spus Guglielmo, dar aceeaşi minte diabolică, sau bolnavă, poate s-a inspirat din moartea lui Adelmo pentru a organiza, în chip simbolic, pe celelalte două. Şi dacă ar fi aşa, Berengario ar trebui să fie în vreun râu sau în vreun izvor. Şi nu sunt râuri şi izvoare în abaţie, sau cel puţin nu de aşa natură încât cineva să se poată îneca sau să poată fi înecat în ele.

— Dar sunt băi, am observat eu, ca din întâmplare.

— Adso! a spus Guglielmo, ştii că asta ar putea fi o idee? Băile!

— Dar s-au uitat prin ele...

— I-am văzut pe servitori azi-dimineaţă, când căutau, au deschis uşa clădirii băilor şi-au aruncat o privire înăuntru, fără să cerceteze amănunţit, pentru că încă nu se aşteptau să caute ceva ascuns prea bine, se aşteptau la un cadavru care să stea lungit în vreun loc ca la teatru, precum cadavrul lui Venanzio în oala aceea mare... Hai să

mergem să aruncăm o privire; e întuneric şi felinarul nostru arde încă zdravăn.

Aşa am făcut şi am deschis fără greutate uşa clădirii băilor, din spatele spitalului.

Despărţite una de alta prin perdele groase, am văzut căzile, numi amintesc câte. Călugării le foloseau pentru igiena lor, când regula le stabilea ziua, şi Severino le folosea pentru motive tămăduitoare, pentru că nimic nu poate potoli mai bine trupul şi mintea ca o baie. Într-un colţ un cămin înlesnea încălzirea apei. L-am găsit murdar de cenuşă proaspătă şi în faţa lui zăcea o căldare răsturnată. Apa se putea lua de la un izvor, dintr-un colţ.

Ne-am uitat în primele căzi, care erau goale. Doar ultima, acoperită de o perdea trasă, era plină, şi alături de ea se afla pe jos, mototolită, o haină. La prima vedere, la lumina felinarului nostru, suprafaţa lichidului ne-a apărut calmă; dar cum lumina cădea asupra ei, am văzut pe fund, neînsufleţit, un corp omenesc, gol. L-am tras încet afară: era Berengario. Şi acesta, a spus Guglielmo, avea într-adevăr chipul unui înecat. Trăsăturile feţei erau umflate. Corpul, alb şi moale, lipsit de păr, părea al unei femei, în afara spectacolului obscen al ruşinii atârnânde. Am roşit, apoi m-a trecut un fior. M-am închinat, în timp ce Guglielmo binecuvânta cadavrul.

Ziua a patra
Laudi

în care Guglielmo şi Severino examinează cadavrul lui Berengario, descoperă că are limba neagră, lucru neobişnuit pentru un înecat. Apoi discută despre otrăvuri foarte dureroase şi despre un furt de altădată

Nu voi întârzia să spun cum i-am dat de ştire Abatelui, cum întreaga abaţie s-a trezit înainte de ora canonică, despre spaima şi despre durerea care se vedeau pe chipul tuturor, despre felul cum vestea s-a răspândit printre toţi oamenii de pe platou, cu servitori care se închinau şi rosteau vorbe de alungat duhurile necurate. Nu ştiu dacă în dimineaţa aceea s-a ţinut prima slujbă, după regulă, şi cine a luat parte la ea. Eu i-am urmat pe Guglielmo şi pe Severino, care au pus să se acopere trupul lui Berengario şi au poruncit să fie întins pe o masă din spital.

După ce au plecat Abatele şi ceilalţi călugări, erboristul şi cu maestrul meu au cercetat cadavrul îndelung, cu răceala unor medici.

— A murit înecat, a spus Severino, nu există nici o îndoială. Faţa îi e umflată, burta întinsă...

— Dar nu a fost înecat de alţii, a observat Guglielmo, altfel s-ar fi împotrivit la siluirea celui ce ar fi vrut să-l omoare, şi am fi găsit urme de apă vărsată în jurul căzii. Şi, în schimb, totul era în ordine şi curat, ca şi cum Berengario ar fi încălzit apa, ar fi umplut baia şi s-ar fi băgat în ea din propria voinţă.

— Asta nu mă miră, zise Severino. Berengario suferea de convulsii, şi chiar eu îi spusesem în mai multe rânduri că băile călduţe sunt bune la calmarea excitării corpului şi a spiritului. De mai multe ori îmi ceruse îngăduinţa să intre la baie. Aşa poate că a făcut şi în noaptea asta...

— În noaptea trecută, a observat Guglielmo, pentru că acest corp — după cum vezi — a stat în apă cel puţin o zi.

— E cu putinţă să fi fost noaptea trecută, a încuviinţat Severino.

Guglielmo l-a pus în parte la curent cu evenimentele din noaptea trecută. Nu-i spusese că intraserăm pe furiş în *scriptorium*, ci,

ascunzându-i unele împrejurări, i-a spus că am urmărit o figură misterioasă care sustrăsese o carte. Severino a înţeles că Guglielmo îi spunea numai o parte din adevăr, dar nu a mai pus alte întrebări. A observat că agitaţia lui Berengario, dacă el a fost hoţul misterios, putea să-l îndemne să caute liniştea într-o baie refăcătoare. Berengario, a observat el, era de fel foarte sensibil, uneori o împotrivire sau o emoţie îl făceau să tremure, să asude rece, să deschidă ochii mari şi să cadă la pământ, scuipând o spumă albicioasă.

— În orice caz, a spus Guglielmo, înainte de a veni aici va fi stat în altă parte, pentru că n-am văzut în sala de baie cartea furată.

— Da, am întărit eu cu o oarecare mândrie, am ridicat veşmântul lui care era căzut pe jos alături de cadă, şi nu am văzut nici urmă de vreun lucru voluminos.

— Bravo, mi-a zâmbit Guglielmo. Deci a stat în altă parte, pe undeva, apoi să admitem, totuşi, că pentru a-şi calma propria agitaţie, şi poate pentru a scăpa de cercetările noastre, s-a strecurat în baie şi s-a scufundat în apă. Severino, socoteşti că răul de care suferea era suficient ca să-l poată face să-şi piardă cunoştinţa şi să-l lase să se înece?

— Poate că da, a încuviinţat cu îndoială Severino. Pe de altă parte, dacă totul s-a întâmplat acum două nopţi, putea să fi fost şi apă în jurul căzii şi să se fi uscat. Aşa că nu putem înlătura bănuiala că a fost înecat cu forţa.

— Nu, a spus Guglielmo. Ai mai văzut vreodată un omorât care, înainte de-a fi înecat de cineva, să-şi scoată singur hainele?

Severino a clătinat din cap, ca şi cum argumentele acelea nu mai aveau valoare. De câtăva vreme cerceta mâinile cadavrului.

— Iată ceva curios, a spus el, la un moment dat.

— Ce anume?

— Alaltăieri am privit mâinile lui Venanzio, când trupul a fost spălat de sânge, şi am băgat de seamă un amănunt căruia nu-i dădusem prea multă importanţă. Vârfurile a două degete de la mâna dreaptă a lui Venanzio erau înnegrite, ca mânjite de o substanţă închisă la culoare. Întocmai, vezi?, cum sunt acum cele două degete de la mâna lui Berengario. Ba chiar aici avem o urmă şi pe un al

treilea deget. Atunci mă gândisem că Venanzio atinsese niscai cerneluri în *scriptorium*...

— Foarte interesant, a făcut Guglielmo, pe gânduri, apropiindu-şi ochii de mâinile lui Berengario. Tocmai se lumina de ziuă, lumina din interior era încă slabă, maestrul meu suferea vizibil din pricină că îi lipseau lentilele. Foarte interesant, a mai spus el din nou, arătătorul şi degetul gros sunt înnegrite pe vârfuri, mijlociul doar pe partea dinăuntru, şi uşor. Dar există urme slabe şi pe mâna stingă, cel puţin pe arătător şi degetul gros.

— Dacă ar fi numai mâna dreaptă, ar fi degetele care apucă ceva mic, sau lung şi subţire...

— Ca un *stilum,* un condei de-al nostru. Sau o mâncare. Sau, un şarpe. Sau chivotul agnelului la slujbă. Sau un băţ. Prea multe lucruri. Dar dacă sunt semne şi pe mâna cealaltă, ar putea fi o cupă, dreapta o ţine vârtos, iar stânga se uneşte şi ea cu o forţă mai mică.

Severino freca acum uşor degetele mortului, dar culoarea aceea brună nu pierea. Am observat că-şi pusese o pereche de mănuşi, pe care probabil că le folosea atunci când umbla cu substanţe otrăvitoare. Mirosea, dar nu simţea nici un miros.

— Aş putea să-ţi amintesc multe substanţe vegetale (şi chiar minerale) care produc urme de felul acesta. Unele mortale, altele nu. Miniaturiştii au uneori mâinile murdare de aur...

— Adelmo era miniaturist, a spus Guglielmo. Îmi închipui că în faţa trupului său zdrobit nu te-ai gândit să-i cercetezi degetele. Dar acestea ar fi putut atinge ceva care-i aparţinea lui Adelmo.

— Chiar că nu ştiu, zise Severino. Doi morţi, amândoi cu degetele negre. Ce deduci din asta?

— Nu deduc din asta nimic: *nihil sequitur geminis exparticularibus unquam.* Ar trebui să readucem amândouă cazurile la o regulă: există o substanţă care înnegreşte degetele care o ating...

Am terminat victorios silogismul:

— Venanzio şi Berengario au degetele înnegrite, *ergo,* au atins această substanţă.

— Bravo, Adso! a spus Guglielmo, păcat că silogismul tău nu este întemeiat, pentru că *aut semel aut iterum medium generaliter*

esto, şi în acest silogism termenul mijlociu nu apare niciodată ca general. Dovadă că am ales greşit premisa majoră. Nu trebuia să spun: toţi care ating o anumită substanţă au degetele negre, pentru că ar putea exista oameni cu degetele negre care să nu fi atins substanţa. Trebuia să spun: toţi aceia, şi numai toţi aceia, care au degetele negre au atins cu siguranţă o substanţă dată. Venanzio şi Berengario etcetera. Am fi avut un Darii, un excelent silogism terţ de figura întâi.

— Atunci avem răspunsul! am spus foarte mulţumit.

— Oh, Adso, cum te mai încrezi tu în silogisme! Avea doar şi din nou întrebarea. Adică am făcut ipoteza că Venanzio şi Berengario au atins acelaşi lucru, ipoteză, ce-i drept cu rost. Dar după ce ne-am închipuit o substanţă care, ea singur — din toate, dă rezultatele acestea (ceea ce rămâne încă d stabilit), nu ştim care este şi unde au găsit-o cei doi, şi de ce au atins-o. Şi, ia bine aminte, nu ştim nici dacă substanţa pe care au atins-o este cea care i-a dus la moarte. Închipuie-ţi că un nebun ar vrea să omoare pe toţi cei care se ating de pulberea de aur. Vom spune că pulberea de aur este cea care-i omoară?

Am rămas încurcat. Crezusem întotdeauna că logica este o armă universală, şi-mi dădeam acum seama cum puterea ei depindea de felul cum era folosită. Pe de altă parte, având de-a face cu maestrul meu, îmi dădusem seama, şi mi-am dat seama tot mai bine în zilele care au urmat, că logica putea sluji la multe, cu condiţia s-o pătrunzi bine, dar să ştii şi să ieşi din ea.

Severino, care desigur că era un bun logician, se tot frământa între timp, după experienţa pe care o avea.

— Universul otrăvurilor e felurit, cum felurite sunt şi tainele naturii, a spus. A arătat o serie de vase şi de flacoane pe care le mai admirasem o dată, aranjate frumos în rafturile înşirate de-a lungul pereţilor, împreună cu multe cărţi. Aşa cum ţi-am spus, multe dintre ierburile acestea, alcătuite şi dozate cum trebuie, ar putea produce băuturi şi alifii mortale. Iată acolo *datura stramonium, belladonna, cicuta* pot provoca somnul, excitarea sau amândouă; date cu chibzuinţă, sunt leacuri dintre cele mai bune; în doze prea mari, aduc moartea. Dincoace este bobul Sfântului Ignaţiu, *angostura pseudo ferruginea, nux vomica,* care ar putea să taie respiraţia...

— Dar nici una dintre substanţele acestea n-ar lăsa semne pe degete?

— Nici una, cred. Apoi există substanţe care devin primejdioase doar când sunt înghiţite, iar altele care au efecte doar pe piele. Eleborul alb poate provoca greţuri la cine-l ia să-l zdrobească de pământ. Există unele begonii care, când sunt în floare, provoacă beţia grădinarului care le atinge, ca şi când ar fi băut vin. Eleborul negru, doar dacă-l atingi, provoacă diareea. Alte plante dau bătăi de inimă, altele dureri de cap, iar altele taie vocea. În schimb, veninul de viperă, aplicat pe piele, fără să intre în sânge, dă o uşoară iritare... Dar o dată mi s-a arătat un amestec care, aplicat pe partea de sub coastele unui câine, lângă organele genitale, omoară câinele în scurt timp, în zvârcoliri cumplite, făcându-i membrele să înţepenească încetul cu încetul.

— Ştii multe lucruri despre otrăvuri, a observat Guglielmo, cu un ton în glas care aducea a admiraţie.

Severino l-a fixat, neluându-şi o vreme ochii de le el.

— Ştiu ceea ce un medic, un erborist, un cultivator al ştiinţelor despre sănătatea oamenilor trebuie să ştie.

Guglielmo a rămas multă vreme pe gânduri. Apoi l-a rugat pe Severino să deschidă gura cadavrului, ca să-i cerceteze limba. Severino, cuprins de curiozitate, s-a folosit de o spatulă subţire, una dintre sculele artei lui de medic, şi a făcut ceea ce i s-a cerut. Apoi a scos un strigăt de uimire:

— Limba e neagră!

— Aşa e, deci, a şoptit Guglielmo. A apucat ceva cu degetele şi a înghiţit... Aceasta înlătură otrăvurile pe care le-ai amintit mai înainte, care omoară intrând prin piele. Dar nu face mai lesnicioase presupunerile noastre. Pentru că acum trebuie să ne gândim, în legătură cu el, şi la Venanzio, la un gest voluntar, nu cazual, nu datorat nebăgării de seamă sau nesocotinţei şi nici impus cu de-a sila. Au pus mâna pe ceva şi au introdus în gură, ştiind ce fac.

— O mâncare? O băutură?

— Poate. Sau, poate, ce ştiu eu? un instrument muzical, ca un flaut...

— Absurd, a spus Severino.

— Sigur că e absurd. Dar nu trebuie să dăm la o parte nici o ipoteză, oricât de neobişnuită. Dar acum să ne întoarcem la otrăvuri. Dacă cineva, care cunoaşte otrăvurile la fel de bine ca tine, s-ar fi strecurat aici şi s-ar fi folosit de unele dintre ierburile astea ale tale, oare ar fi putut să plămădească un unguent mortal care să poată da semnele astea pe degete şi pe limbă? Care să poată fi pus în mâncare, în vreo băutură, în vreo lingură sau în ceva care se poate băga în gură?

— Da, a încuviinţat Severino, dar cine? Şi apoi, chiar dacă admitem această ipoteză, cum ar fi putut să le dea de băut otravă bieţilor noştri confraţi?

Într-adevăr, nici eu nu-mi puteam închipui că Venanzio şi Berengario ar fi putut lăsa pe cineva să se apropie de ei cu nişte substanţe necunoscute şi să-i convingă să le mănânce sau să le bea. Dar Guglielmo nu a părut tulburat de ciudăţenia aceasta.

— La asta ne vom gândi după, a spus, pentru că aş dori ca tu să încerci să-ţi reaminteşti nişte fapte care poate că nu-ţi vin acum în minte, nu ştiu, ale cuiva care te-a întrebat ceva despre ierburile tale, cineva care să poată intra uşor în spital...

— Un moment, făcu Severino. Cu multă vreme în urmă vorbesc de ani, păstram într-unui din dulapurile acelea o substanţă foarte puternică, pe care mi-o dăduse un confrate care călătorise în ţări îndepărtate. Nu ştia să-mi spună din ce fusese făcută, desigur din ierburi, şi nu toate cunoscute. Era, în aparenţă, vâscoasă şi gălbuie, dar am fost sfătuit să n-o ating, pentru că dacă venea în contact doar cu buzele mele m-ar fi ucis în scurt timp. Confratele meu mi-a spus că, ingerată chiar şi în doze foarte mici, producea în decurs de o jumătate de oră o senzaţie de mare sfârşeală, apoi o paralizie lentă a tuturor membrelor şi apoi moartea. Nu voia s-o ducă cu el şi mi-o dăruia mie. Am ţinut-o multă vreme pentru că aveam de gând s-o cercetez în vreun fel. Apoi într-o zi a venit pe podişul nostru o furtună mare. Unul dintre ajutoarele mele, un novice, lăsase deschisă uşa spitalului şi uraganul răvăşise toată camera în care ne aflăm acum. Vase sparte, lichide vărsate pe podea, ierburi şi prafuri răspândite peste tot. Am muncit o zi întreagă ca să pun la loc lucrurile astea, şi am fost ajutat doar ca să mătur cioburile şi ierburile care nu mai puteau fi folosite. La sfârşit mi-am dat seama

că-mi lipsea flaconul de care vorbeam. La început m-a cuprins grija, apoi m-am convins că se spărsese şi se amestecase cu celelalte gunoaie. Am pus să se spele bine pardoseala spitalului şi rafturile.

— Şi văzuseşi flaconul acela cu câteva ore înainte de uragan?

— Da... Sau, mai bine zis, nu, dacă mă gândesc acum mai bine. Sta în spatele unui şir de vase, bine ascuns, şi nu-l controlam în fiecare zi.

— Deci, după câte ştii, ar fi putut fi sustrasă chiar şi cu mult timp înainte de uragan, fără ca tu să-ţi dai seama?

— Acum, dacă stau să mă gândesc, da, desigur.

— Şi novicele acela al tău ar fi putut s-o sustragă şi apoi ar fi folosit prilejul uraganului ca să lase dinadins uşa deschisă pentru a isca dezordine în lucrurile tale.

Severino era foarte tulburat.

— Da, desigur. Şi nu numai atât, dar, amintindu-mi tot ce s-a întâmplat, m-am mirat că uraganul, oricât de violent fusese el, îmi răsturnase chiar atâtea lucruri. Aş fi putut spune foarte bine că cineva a profitat de uragan ca să dea camera peste cap şi să facă mai mari pagube decât ar fi putut face uraganul.

— Cine era novicele?

— Îl chema Agostino. Dar a murit anul trecut, căzând de pe o schelă în timp ce repara împreună cu alţi călugări şi servitori sculpturile de pe faţada bisericii. Şi apoi a jurat şi a tot jurat că n-a lăsat el uşa deschisă înainte de uragan. Eu am fost cel care, cuprins de furie, l-am socotit vinovat de întâmplare. poate că într-adevăr era nevinovat.

— Şi aşa avem o a treia persoană, poate cu mult mai pricepută decât un novice, care avea cunoştinţă de otrava ta. Cui îi vorbiseşi despre asta?

— Asta chiar nu-mi amintesc. Abatelui, desigur, cerându-i îngăduinţa să păstrez o substanţă atât de primejdioasă. Şi altora, poate chiar în bibliotecă, deoarece căutam ierbarele ca să-mi lămurească unele lucruri.

— Dar nu mi-ai spus că păstrezi la tine cărţile cele mai trebuincioase pentru arta ta?

— Ba da, chiar multe, a răspuns arătând într-un colţ al camerei nişte rafturi încărcate de zeci şi zeci de volume. Dar atunci căutam anumite cărţi pe care nu le puteam ţine la mine, şi de care nici Malachia nu s-ar fi învoit să mă lase să le văd, aşa încât a trebuit să cer permisiunea Abatelui. Vocea lui a devenit mai nesigură, şi aproape că i-a fost teamă să mai vorbească. Ştii, într-un loc al bibliotecii se păstrează şi opere de necromanţie, de magie neagră, reţete de filtre drăceşti. Am putut cerceta unele dintre aceste opere, pentru că era de datoria mea să mă informez, şi nădăjduiam să găsesc o descriere a otrăvii aceleia şi a puterii sale. În zadar.

— Deci ai vorbit despre asta cu Malachia.

— Sigur, fără îndoială că am vorbit cu el, şi poate chiar cu Berengario, care îl ajuta. Dar nu trage concluzii pripite, nu-mi amintesc, poate că în vreme ce vorbeam erau de faţă şi alţi călugări, ştii, uneori *scriptorium-u*\ este destul de aglomerat...

— Nu suspectez pe nimeni. Caut doar să înţeleg ce s-a întâmplat. În orice caz îmi spui că faptul s-a petrecut acum câţiva ani, şi e ciudat să fi sustras cineva cu atât de mult timp înainte o otravă pe care s-o fi folosit după atâta vreme. Ar fi dovada unei voinţi răufăcătoare, care să fi clocit îndelung o intenţie criminală.

Severino s-a închinat cu o expresie de groază pe faţă.

— Dumnezeu să ne ierte pe toţi, zise.

Nu mai era altceva de spus. Am acoperit la loc capul lui Berengario, care trebuia să fie pregătit pentru înmormântare.

Ziua a patra
Prima

în care Guglielmo li face mai întâi pe Salvatore şi apoi pe chelar să-şi mărturisească trecutul, Severino găseşte lentilele furate, Nicola le aduce pe cele noi, şi Guglielmo, cu şase ochi, izbuteşte să descifreze manuscrisul lui Venanzio

Tocmai ieşeam când a intrat Malachia. A părut mirat că eram şi noi acolo şi a încercat să se retragă. Dinăuntru Severino l-a văzut şi i-a spus:

— Mă căutai? Din cauză...

S-a întrerupt, privindu-ne. Malachia i-a făcut un gest, imperceptibil, ca pentru a spune: „O să vorbim după...”

Noi ieşeam, el intra, ne-am întâlnit toţi trei în golul uşii. Malachia a spus mai degrabă încurcat:

— Veneam la fratele erborist... Mă... mă doare capul...

— Trebuie să fie de vină aerul închis al bibliotecii, i-a spus Guglielmo cu un ton de binevoitoare înţelegere. Ar trebui să faci fumigaţii.

Malachia a mişcat buzele ca şi când ar fi vrut să mai spună ceva, apoi a renunţat, a lăsat capul în jos şi a intrat, în timp ce noi ne îndepărtam.

— De ce se duce la Severino? am întrebat.

— Adso, mi-a spus cu nerăbdare maestrul, învaţă să gândeşti cu capul tău. Apoi a schimbat vorba. Trebuie să interogăm anumite persoane acum. Măcar, a adăugat în vreme ce cerceta cu privirea podişul, cât mai sunt în viaţă. Ca să nu uit: de acum înainte trebuie să fim atenţi la ceea ce mâncăm şi bem. Ia întotdeauna mâncarea ta din farfuria tuturor, şi băutura ta din clondirul pe care l-au atins şi alţii. După Berengario, noi suntem cei care ştim cele mai multe lucruri, în afară, fireşte, de criminal.

— Dar pe cine vreţi să interogaţi acum?

— Adso, a spus Guglielmo, ai observat, desigur, că lucrurile cele mai interesante se petrec noaptea. Noaptea se moare, noaptea

se cutreieră prin *scriptorium,* noaptea intră femei în incinta mănăstirii... Avem o abaţie de zi şi o abaţie de noapte, şi cea de noapte pare, din nenorocire, mai interesantă decât cea de zi. Prin urmare, ne interesează orice persoană care se învârteşte noaptea, cum ar fi, de exemplu, bărbatul pe care l-ai văzut aseară cu fata. Poate că povestea fetei n-are nici o legătură cu aceea a otrăvurilor, dar poate că are. În orice caz, am unele idei despre bărbatul de aseară care trebuie să ştie şi alte lucruri despre viaţa de noapte a acestui sfânt loc. Şi, vorbind de lup, uite, tocmai pe el îl văd trecând pe-acolo.

Mi l-a arătat pe Salvatore, care ne văzuse şi el pe noi. Am observat o uşoară şovăială în pasul lui, ca şi când, dorind să ne ocolească, s-ar fi oprit să-şi schimbe drumul. Asta pentru o clipă. Desigur că-şi dăduse seama că nu poate să se ferească de întâlnire şi şi-a reluat mersul. Ni s-a adresat cu un surâs larg şi cu un *„benedicite”* onctuos. Maestrul meu aproape că nici nu l-a lăsat să termine, şi i-a vorbit pe un ton repezit.

— Ştii că mâine vine aici Inchiziţia? l-a întrebat. Salvatore n-a părut mulţumit de veste. Cu un pic de voce a întrebat:

— Şi *mi?*

— Şi tu ai face bine să-mi spui adevărul mie, care sunt prietenul tău, şi frate minorit cum ai fost şi tu, decât să-l spui mâine celorlalţi, pe care-i cunoşti foarte bine.

Încolţit aşa de repede, Salvatore a părut că renunţă la orice împotrivire. L-a privit cu un aer supus pe Guglielmo, dându-i de înţeles că era gata să-i spună tot ceea ce l-ar fi întrebat.

— În noaptea asta era în bucătărie o femeie, cine era cu ea?

— Oh, *femena* care se vinde ca *mercandia,* nu poate *unea* bună să fie, şi nici să aibă *cortesia,* a spus Salvatore dintr-o suflare.

— Nu vreau să ştiu dacă era fată cuminte. Vreau să ştiu cine era cu ea.

— *Deu,* numai el ştie cât sunt femeile de *malveci scaltride!* Zi şi noapte nu se gândesc decât *como* să-l zăpăcească pe bărbat...

Guglielmo l-a apucat pe neaşteptate de piept:

— Cine era cu ea, tu sau chelarul?

Salvatore a înţeles că nu putea să mintă la nesfârşit. A început să

povestească o istorie ciudată, din care cu mare greutate am înţeles că el, ca să-i facă pe plac chelarului, îi făcea rost de fete din sat, lăsându-le să intre la vreme de noapte în incintă pe căi pe care n-a vrut să ni le spună. Dar ne-a jurat că făcea asta numai din bunătatea inimii sale, lăsând să se întrevadă o comică părere de rău că nu putea avea şi el parte la plăcerea asta, aşa încât fata, după ce-l mulţumea pe chelar, să-i dea câte ceva şi lui. A spus toate astea cu rânjete băloase şi pofticioase, şi cu mişcări ale feţei, ca şi când ar fi dat de înţeles că vorbea cu nişte oameni ca oricare alţii, care se dedau la aceleaşi practici. Şi mă privea pe sub sprâncene, iar eu nu-i puteam răspunde cum aş fi vrut, pentru că mă simţeam legat de el printr-un secret comun, ca un complice şi tovarăş de-al lui întru păcat.

Guglielmo a hotărât să încerce în clipa aceea totul sau nimic. L-a întrebat brusc:

— Pe Remigio l-ai cunoscut înainte sau după ce a fost cu Dolcino?

Salvatore i-a căzut în genunchi la picioare şi l-a rugat cu lacrimi în ochi să nu-i vrea pieirea şi să-l scape de Inchiziţie. Guglielmo i-a jurat solemn că nu avea să spună nimănui cele ce avea să afle şi Salvatore nu s-a codit să ni-l dea în mână pe chelar. Se cunoscuseră la Părete Calva, amândoi din bandele lui Dolcino, fugise cu chelarul şi intraseră în mănăstirea Casale şi amândoi se transferaseră la cluniacenzi. Molfăia rugăminţi disperate de iertare şi era clar că de la el nu se mai putea afla nimic. Guglielmo a hotărât că merita să-l ia imediat prin surprindere pe Remigio, şi l-a lăsat pe Salvatore care a fugit să se ascundă în biserică.

Chelarul era în cealaltă parte a abaţiei, în faţa hambarelor de grâu, şi contracta ceva cu nişte săteni din vale. Ne-a privit cu nelinişte şi a încercat să se arate tare ocupat, dar Guglielmo a ţinut neapărat să vorbească atunci cu el. Până în momentul acela avuseserăm puţine legături cu chelarul; el fusese cuviincios cu noi, noi cu el. În dimineaţa aceea Guglielmo i s-a adresat ca şi când ar fi vorbit cu un frate din acelaşi ordin. Chelarul a părut încurcat de o asemenea încredere şi a răspuns de la început cu multă băgare de seamă.

— Pentru motive legate de îndatoririle tale, tu eşti, bineînţeles,

silit să umbli prin abaţie şi când ceilalţi dorm, îmi închipui, a spus Guglielmo.

— Depinde, a răspuns Remigio; uneori sunt mici treburi de îndeplinit şi este nevoie să le închin câteva ore de somn.

— În asemenea situaţii, nu ţi s-a întâmplat nimic care poate să ne arate cine se preumblă, fără a avea încuviinţarea ta, între bucătărie şi bibliotecă?

— Dacă aş fi văzut ceva, i-aş fi spus Abatelui.

— E drept, a observat Guglielmo, şi a schimbat brusc discuţia. Satul din vale nu e prea bogat, nu-i aşa?

— Da şi nu, a spus Remigio, în el locuiesc oameni care depind de abaţie şi aceştia împart cu noi bogăţia noastră, în anii cu recoltă mai bogată. De exemplu, în ziua de Sfântul Ioan au primit douăsprezece măsuri de malţ, un cal, şapte boi, un taur, patru juninci, cinci viţei, douăzeci de oi, cincisprezece porci, cincizeci de pui şi şaptesprezece stupi. Apoi douăzeci de porci afumaţi, douăzeci şi şapte de forme de untură, o jumătate de măsură de miere, trei măsuri de săpun, o plasă de peşte.

— Am înţeles, am înţeles..., l-a întrerupt Guglielmo, dar voi admite că asta tot nu-mi spune care este situaţia satului, care dintre locuitori depind de biserică şi care nu, şi cât pământ de cultivat au tocmai cei care nu sunt în slujba abaţiei voastre.

— Oh, pentru asta, a spus Remigio, o familie obişnuită din sat are şi cincizeci de *tavole* de pământ.

— Cât face o tablă din astea?

— Păi să tot facă patru trabucuri pătrate.

— Trabucuri pătrate? Ş-astea cât sunt?

— Treizeci şi şase de picioare pătrate de trabuc. Sau dacă vrei, opt sute de trabucuri liniare fac o milă piemonteză. Şi socoteşte că o familie — pe pământurile dinspre miazănoapte — poate să cultive măslini pentru cel puţin o jumătate de sac de ulei.

— O jumătate de sac?

— Da. Un sac face cinci emine, şi o emină face opt cupe.

— Am înţeles, a spus descurajat maestrul meu. Fiecare sat îşi are măsurile lui. Voi, de exemplu, vinul îl măsuraţi cu bocalul?

— Sau cu *rubbia*. Şase rubbii fac o brentă, şi opt brente un bottal. Dacă vrei, o rubbie e făcută din şase pinte a cât două bocale.

— Cred că am înţeles foarte bine, a spus Guglielmo resemnat.

— Vrei să mai ştii şi altceva? l-a întrebat Remigio pe un ton care mi s-a părut provocator.

— Da. Te întrebam despre felul cum trăiesc în vale, pentru că meditam azi în bibliotecă despre predicile adresate de către Umberto din Romans, şi în special asupra acelui capitol *Ad mulieres pauperes in villulis*. Unde spune că ele, mai mult decât orice, sunt împinse să păcătuiască trupeşte din cauza mizeriei lor, şi cu multă înţelepciune spune că ele *peccant enim mortaliter, cum peccant cum quocumque laico, mortalius vero quando cum Clerico in sacris ordinibus constituto, maxime vero quando cum Religioso mundo mortuo*. Tu ştii mai bine decât mine că şi în locuri sfinte, precum abaţiile, ispitele diavolului de amiază nu lipsesc niciodată. Mă întrebam dacă în legăturile tale cu lumea din sat n-ai aflat cumva că unii călugări, Dumnezeu să ne ferească, le-au atras în păcat trupesc pe fete.

Deşi maestrul meu spunea toate acestea pe un ton aproape distrat, cititorul meu va fi înţeles, desigur, cum vorbele acelea îl tulburau pe fratele chelar. Nu ştiu să spun dacă s-a îngălbenit, dar voi spune că mă aşteptam atât de mult să se îngălbenească, încât l-am şi văzut îngălbenindu-se.

— Mă întrebi despre lucruri pe care, dacă le-aş fi ştiut, le-aş fi spus până acum Abatelui, a răspuns cu umilinţă. În orice caz dacă, aşa cum îmi închipui, aceste informaţii slujesc la cercetarea ta, n-o să-ţi ascund nimic din tot ce voi putea afla. Ba chiar acum, dacă-mi stârneşti aducerea aminte, în legătură cu prima ta întrebare... Noaptea în care a murit bietul Adelmo, eu umblam prin curte... ştii, o poveste cu găini... vorbe pe care le-am auzit despre un oarecare potcovar care pe timp de noapte umbla să fure prin coteţe... Dar în noaptea aceea mi s-a întâmplat să-l văd — de departe, n-aş putea jura — pe Berengario care se întorcea în dormitor ocolind corul, ca şi când ar fi venit din Edificiu... Nu m-a mirat, fiindcă printre călugări se şoptea că, de la o vreme, Berengario, poate ai aflat...

— Nu, spune-mi tu.

— Bine, cum să spun? Berengario era bănuit că nutreşte pasiuni care... nu se cuvin unui călugăr...

— Vrei poate să sugerezi că avea raporturi cu fete din sat, adică tocmai ceea ce te întrebam?

Chelarul a tuşit încurcat, şi a avut un zâmbet mai curând obosit.

— Oh, nu, pasiuni... şi mai necuvenite...

— Asta înseamnă că un călugăr care se dedă plăcerilor trupeşti cu fetele din sat manifestă, în schimb, pasiuni cumva mai cuvenite?

— N-am spus asta, dar tu mă înveţi că este o ierarhie în depravare şi în virtute. Trupul poate fi ispitit potrivit naturii... şi împotriva naturii.

— Tu vrei să-mi spui că Berengario era mânat de dorinţe trupeşti pentru persoanele de acelaşi sex?

— Eu spun ceea ce se vorbea pe şoptite despre el... îţi încredinţez aceste lucruri ca o dovadă a sincerităţii şi a bunăvoinţei mele.

— Şi-ţi mulţumesc. Şi sunt de aceeaşi părere cu tine că păcatul sodomiei este mult mai rău decât alte forme de desfrâu, asupra cărora nu sunt pus să fac cercetări...

— Mizerii, mizerii... mai ales când sunt şi cercetate, a spus cu filosofie chelarul.

— Mizerii, Remigio. Toţi suntem păcătoşi. Nu voi căuta niciodată paiul în ochiul altuia, de teamă să nu dau peste bârna din ochiul meu. Dar îţi voi fi recunoscător pentru toate bârnele de care vei voi să-mi vorbeşti în viitor. Aşa vom discuta despre trunchiurile de lemn mari şi zdravene şi vom lăsa paiele să zboare în aer. Cât spuneai că este un trabuc?

— Treizeci şi şase de picioare pătrate. Dar nu fi necăjit. Când vei voi să ştii ceva precis, să vii la mine. Ţine cont că ai în mine un prieten credincios.

— Chiar aşa te consider, i-a spus Guglielmo cu căldură. Ubertino mi-a spus că într-o vreme aparţineai chiar de ordinul lui. Nu voi trăda niciodată un vechi confrate, mai ales în zilele acestea când se aşteaptă să sosească o legaţie pontificală condusă de un mare inchizitor, faimos prin faptul că a ars atâţia dolcinieni. Spuneai că un trabuc face treizeci şi şase de picioare pătrate?

Chelarul nu era un prost. A hotărât că nu mai avea rost să se joace de-a şoarecele cu pisica, cu atât mai mult cu cât îşi dădea seama că el era şoarecele.

— Frate Guglielmo, a spus, văd că tu ştii mult mai multe lucruri decât îmi închipuiam eu. Nu mă trăda şi eu nu te voi trăda. E adevărat, sunt un biet bărbat păcătos şi mă las doborât de ispitele trupeşti. Salvatore mi-a spus că tu şi novicele tău l-aţi surprins în bucătărie. Tu ai călătorit mult, Guglielmo, şi ştii că nici măcar cardinalii de la Avignon nu sunt modele de virtute. Ştiu că nu pentru aceste păcate mici şi nevinovate mă cercetezi tu. Dar înţeleg şi că ai aflat câte ceva despre povestea mea mai veche. Am avut o viaţă ciudată, cum se întâmplă cu mulţi dintre noi, minoriţii. Cu ani în urmă am crezut în ideea de sărăcie, am părăsit comunitatea ca să mă dărui vieţii rătăcitoare. Am crezut în predica lui Dolcino, ca mulţi alţii ca mine. Nu sunt un om cultivat, am primit învestitura, dar abia Ştiu să spun slujba. Ştiu puţină teologie. Şi poate că nici nu izbutesc să prind dragoste pentru idei. Vezi, într-o vreme am încercat să mă revolt împotriva seniorilor, acum îi slujesc, şi Pentru seniorul acestor pământuri le poruncesc unora ca şi mine. Ori să te revolţi, ori să trădezi, noi, cei simpli, avem prea puţin de ales.

— Uneori cei simpli înţeleg lucrurile mai bine decât cei învăţaţi, a spus Guglielmo.

— Poate, a răspuns chelarul ridicând din umeri. Dar nu ştiu măcar de ce am făcut ceea ce am făcut atunci. Vezi, pentru Salvatore era de înţeles, venea din rândul robilor pământului dintr-o copilărie de foamete şi de boli... Dolcino reprezenta răzvrătirea şi distrugerea domnilor; pentru mine a fost altceva, eram dintr-o familie de orăşeni, nu fugeam de foame. A fost... nu ştiu cum să spun, o sărbătoare a nebunilor, un carnaval pe cinste... Pe munţi, cu Dolcino, înainte de-a fi siliţi să mâncăm carnea tovarăşilor noştri morţi în luptă, înainte de-a muri atâţia de necazuri, pentru că nu-i puteam mânca pe toţi, şi îi aruncam ca hrană la păsări şi la fiarele de pe povârnişurile abrupte ale muntelui Rebello... sau chiar în clipele acestea... respiram noi un aer... ca să-i zic aşa, de libertate. Nu ştiam înainte de asta ce era libertatea, ne spuneau predicatorii: „Adevărul vă va face liberi”. Ne simţeam liberi, gândeam că era adevărul. Ne gândeam că tot ce făceam era drept...

— Şi acolo aţi început... să vă uniţi după pofta inimii cu o femeie? am întrebat eu, şi nici măcar nu ştiu de ce, dar mă obsedau cuvintele lui Ubertino din noaptea trecută, şi ceea ce citisem în *scriptorium* şi chiar toate cele câte mi se întâmplaseră.

Guglielmo s-a uitat mirat la mine; desigur nu se aştepta să fiu atât de cutezător şi de neobrăzat. Chelarul m-a privit fix, de parcă aş fi fost un animal ciudat.

— Pe Rebello, a spus, erau oameni care toată copilăria lor dormiseră câte zece sau mai mulţi, claie peste grămadă, în odăi de câţiva coţi, fraţi şi surori, taţi şi fiice. Ce-ai fi crezut că înseamnă pentru ei să accepte această nouă situaţie? Făceau din propria lor voie ceea ce înainte făceau de nevoie. Şi apoi noaptea, când aştepţi cu groază să sosească pilcurile de duşmani şi te strângi lângă tovarăşul tău, pe pământ, ca să nu simţi frigul... Ereticii: voi micii călugări care veniţi de la un castel şi ajungeţi la o abaţie, credeţi că este un mod de a gândi inspirat de diavol. În schimb, e un mod de a trăi, şi este... a fost o experienţă nouă. Nu mai existau stăpâni, şi Dumnezeu — ne spuneau ei — era cu noi. Nu spun că aveau dreptate, Guglielmo, şi uite-mă, sunt aici pentru că i-am părăsit repede. Dar adevărul e că n-am înţeles niciodată discuţiile voastre docte despre sărăcia lui Christos, şi folosul, şi faptul, şi dreptul... Ţi-am spus, a fost un carnaval de pomină, şi la carnaval totul se face pe dos. Apoi îmbătrâneşti, nu înţelepţeşti, ci doar te lăcomeşti. Şi aici fac pe lacomul... Poţi să-l condamni pe un eretic, dar cum poţi oare să-l condamni pe un lacom?

— Ajunge, Remigio, a spus Guglielmo. Nu te interoghez pentru cele ce s-au întâmplat atunci, ci pentru ceea ce s-a petrecut de curând. Ajută-mă, şi fii sigur că n-am să caut să te distrug. Nu pot şi nu vreau să te judec. Dar trebuie să-mi spui ce ştii despre treburile abaţiei. Cutreieri mult, ziua şi noaptea, ca să nu ştii câte ceva. Cine l-a omorât pe Venanzio?

— Nu ştiu, îţi jur. Ştiu când a murit, şi unde.

— Când? Unde?

— Lasă-mă să povestesc. În noaptea aceea, o oră după *completa* am intrat în bucătărie...

— De unde şi pentru ce motive?

— Dinspre partea grădinii. Am o cheie pe care mai de mult i-am pus pe fierari să mi-o facă. Uşa bucătăriei este singura nezăvorâtă pe dinăuntru. Şi motivele... nu contează, ai spus chiar tu că nu vrei să mă învinuieşti pentru slăbiciunile mele trupeşti... A zâmbit încurcat. Dar n-aş vrea nici ca tu să crezi că-mi petrec zilele în desfrâu... În seara aceea căutam ceva de mâncare ca s-o dăruiesc fetei pe care Salvatore trebuia s-o aducă în incintă...

— Pe unde?

— Oh, împrejmuirea abaţiei are şi alte intrări, în afara portalului. Le ştie Abatele, le ştiu şi eu. Dar în seara aceea fata nu a venit, i-am spus să se ducă îndărăt tocmai din pricina a ceea ce am descoperit şi ceea ce îţi povestesc. Iată de ce am încercat s-o fac să se întoarcă ieri seară. Dacă voi aţi fi ajuns puţin mai târziu, m-aţi fi găsit pe mine în locul lui Salvatore, care m-a anunţat că e cineva în Edificiu şi eu m-am întors în chilia mea.

— Să ne întoarcem la noaptea dintre duminică şi luni.

— Da: am intrat în bucătărie şi l-am găsit pe Venanzio mort pe jos.

— În bucătărie?

— Da, aproape de spălător. Poate că tocmai coborâse din *scriptorium.*

— Ai văzut vreo urmă de lupte?

— Nici una. Sau, mai precis, lângă corp era o ceaşcă spartă, Şi urme de apă pe jos.

— Cum de ştii că era apă?

— Nu ştiu. Am crezut că era apă. Ce putea să fie?

Cum Guglielmo m-a făcut să observ mai târziu, ceaşca aceea putea să însemne două lucruri deosebite. Sau chiar acolo, în bucătărie, cineva îi dăduse lui Venanzio să bea o poţiune otrăvită, sau bietul de el o înghiţise mai înainte (dar unde? şi când?) şi coborâse ca să-şi potolească o arsură neaşteptată, un spasm, o durere care-i ardea măruntaiele sau limba (care desigur trebuie să fi fost şi ea neagră ca aceea a lui Berengario).

În orice caz, deocamdată nu se putea şti mai mult. Văzând cadavrul şi cuprins de groază, Remigio se întrebase ce să facă, şi se hotărâse să nu facă nimic. Cerând ajutor, ar fi trebuit să admită că

se plimbase noaptea prin Edificiu, şi nici n-ar fi fost de vreun ajutor confratelui său şi aşa mort. Deci s-a hotărât să lase lucrurile aşa cum erau, aşteptând să găsească altcineva corpul a doua zi dimineaţă, la deschiderea uşilor. Fugise să-l reţină pe Salvatore, care tocmai o adusese pe fată la abaţie, şi apoi — el şi complicele lui — se duseseră să se culce din nou, dacă somn se mai putea numi veghea chinuită în care stătuseră până dimineaţa. Şi dimineaţa, când porcarii au venit să-l anunţe pe Abate, Remigio credea că trupul neînsufleţit fusese găsit acolo unde-l lăsase el, şi rămăsese încremenit descoperindu-l în chiup. Cine făcuse să dispară cadavrul din bucătărie? Despre asta Remigio nu avea nici un fel de idee.

— Singurul care se poate mişca liber în Edificiu e Malachia, a spus Guglielmo.

Chelarul a răspuns cu însufleţire:

— Nu. Malachia, nu. Adică, nu cred... În orice caz, nu sunt eu acela care ţi-a spus ceva împotriva lui Malachia.

— Fii liniştit, oricare ar fi obligaţia care te leagă de Malachia. Ştie câte ceva despre tine?

— Da, a roşit chelarul, şi s-a purtat ca un om care ştie să păstreze o taină. Dacă aş fi în locul tău, eu l-aş bănui pe Bencio. Avea legături ciudate cu Berengario şi Venanzio... Dar, îţi jur, altceva n-am văzut. Dacă aş şti ceva, ţi-aş spune.

— Deocamdată poate să ajungă. Am să vin din nou la tine când voi avea nevoie.

Chelarul, vizibil uşurat, s-a întors la treburile lui, mustrându-i aspru pe sătenii care între timp mutaseră din loc nu ştiu ce saci de sămânţă.

În acel moment s-a apropiat de noi Severino. Ţinea în mână lentilele lui Guglielmo, cele care fuseseră furate cu două nopţi înainte.

— Le-am găsit în rasa lui Berengario, a spus. Le-am văzut la tine pe nas, alaltăieri, în bibliotecă. Ale tale sunt, nu-i aşa?

— Lăudat fie Domnul, a exclamat cu bucurie Guglielmo. Am rezolvat două probleme! Mi-am recăpătat lentilele şi ştiu, în sfârşit, că Berengario era omul care ne-a jefuit cu două nopţi în urmă în *scriptorium!*

Abia terminaserăm de vorbit, când a venit în fugă Nicola din Morimondo, mult mai schimbat la faţă de bucurie decât Guglielmo. Ţinea în mână o pereche de lentile terminate, montate în furca lor.

— Guglielmo, striga el, am făcut treaba singur, i-am terminat, cred că sunt tocmai buni!

Apoi a văzut că Guglielmo avea celelalte lentile pe nas, şi a rămas ca de piatră. Guglielmo n-a vrut să-l umilească, şi-a smuls de pe nas vechile lentile, şi le-a pus pe cele noi.

— Sunt mai bune decât celelalte. Asta înseamnă că le voi ţine pe cele vechi de rezervă, şi le voi purta mereu pe ale tale. Apoi s-a întors către mine: Acum mă retrag în chilie ca să citesc hârtiile pe care le ştii. În sfârşit. Aşteaptă-mă pe undeva. Şi mulţumesc, vă mulţumesc tuturor, vouă, fraţilor mei dragi.

Bătea de *tertia* şi m-am dus în cor, ca să recit cu ceilalţi imnul, psalmii, versetele şi *Kirie*. Ceilalţi se rugau pentru sufletul răposatului Berengario. Eu îi mulţumeam lui Dumnezeu că găsiserăm nu o pereche, ci două perechi de lentile.

Din pricina prea multei linişti, uitând de toate urâciunile pe care le văzusem şi le auzisem, am aţipit, trezindu-mă când slujba se termina. Mi-am dat seama că în noaptea aceea nu dormisem şi m-am tulburat gândindu-mă că-mi folosisem foarte mult forţele. Şi în momentul acela, ieşind în aer liber, gândul meu a început să fie obsedat de amintirea fetei.

Am încercat să mă gândesc la altceva şi am pornit să umblu repede pe platou. Simţeam o uşoară ameţeală. Îmi loveam una de alta mâinile îngheţate. Băteam pământul cu picioarele, îmi era somn şi totuşi mă simţeam treaz şi plin de viaţă. Nu înţelegeam ce mi se întâmpla.

Ziua a patra
Tertia

în care Adso se zbate în suferinţe de dragoste, apoi vine Guglielmo cu textul lui Venanzio, care continuă să fie indescifrabil chiar şi după ce a fost descifrat

În realitate, după întâlnirea mea păcătoasă cu fata aceea, celelalte întâmplări cumplite mă făcuseră aproape să uit întâmplarea aceea, iar, pe de altă parte, imediat după ce m-am spovedit fratelui Guglielmo, inima mea se despovărase de remuşcarea pe care o simţeam la trezirea după vinovata mea supunere, aşa încât mi se păruse că-i încredinţasem călugărului, o dată cu vorbele, chiar şi apăsarea al cărei ecou se făcuseră. La ce altceva slujeşte, de fapt, binefăcătoarea spălare lăuntrică a spovedaniei, decât ca să descarce greutatea păcatului şi a remuşcării care o atrage după ea, în însuşi sânul Domnului Dumnezeu, dobândind cu iertarea o nouă uşurare înaripată de suflet, aşa încât să putem uita de trupul martirizat de răutate? Dar nu mă eliberasem cu totul. Acum, când mă plimbam prin soarele palid şi rece al dimineţii aceleia de iarnă, înconjurat de însufleţirea oamenilor şi a animalelor, începeam să-mi reamintesc întâmplările trecute în alt chip. Ca şi când din ceea ce se întâmplase nu mai rămăseseră remuşcarea şi cuvintele de mângâiere ale spălării de păcate, ci doar imagini de trupuri şi de membre omeneşti. Îmi năvălea în minte, peste măsură de tulburată, fantoma lui Berengario umflat de apă, şi mă scuturam de scârbă şi de milă. Apoi, ca pentru a pune pe fugă iazmele acelea, mintea mea se îndrepta spre alte imagini al căror proaspăt receptacul fusese memoria, şi nu puteam să nu văd, neîndoielnică în ochii mei (în ochii sufletului, dar parcă ar fi ieşit înaintea ochilor trupeşti), imaginea fetei, frumoasă şi cumplită ca o armată aliniată în luptă. Mi-am făgăduit (bătrân copist al unui text niciodată scris până acum, dar care de-a lungul multor decenii a vorbit în mintea mea) să fiu un cronicar credincios, şi nu numai din dragoste pentru adevăr, nici din dorinţa (de altfel, preacinstită) de a le da povaţă cititorilor mei viitori; ci şi pentru a slobozi memoria mea vlăguită şi obosită de apariţii care au sleit-o toată viaţa. Aşa că trebuie să spun totul, în cumpătare, dar fără

ruşine. Şi trebuie să spun, acum, şi limpede, ceea ce am gândit atunci, şi aproape că am încercat să ascund faţă de mine însumi, plimbându-mă pe platou, luând-o din când în când la fugă, ca să pot pune bătăile neaşteptate ale inimii mele pe seama trupului, apropiindu-mă să privesc treburile făcute de ţărani şi amăgindu-mă că-mi părăsesc gândurile privindu-le, trăgând pe nări aerul rece cât mă lăsau plămânii, cum face unul care bea vin ca să uite de frică şi de necazuri.

Zadarnic. Mă gândeam la fată. Trupul meu uitase plăcerea, deplină, păcătoasă şi trecătoare (lucru josnic) pe care mi-o dăduseră împreunările cu ea; dar sufletul meu nu-i uitase chipul, şi nu izbutea să socotească netrebnică această amintire, ba chiar zvâcnea ca şi cum pe chipul acela străluceau toate dulceţurile creaţiei.

Înţelegeam, în chip confuz, şi poate negându-mi mie însumi adevărul a ceea ce simţeam, că sărmana creatură, necinstită şi necunoscută, care se vindea (cine ştie cu câtă neobrăzată stăruinţă) altor păcătoşi, că acea fiică a Evei, care, atât de slabă ca şi surorile ei, făcuse de atâtea ori negoţ cu carnea ei, era cu toate astea ceva splendid şi mirific. Intelectul meu o ştia prilej de păcat, pofta simţurilor mele o simţea ca un receptacul al tuturor graţiilor. Este anevoie să spun ce simţeam. Aş putea încerca să scriu că, încă prins în mrejele păcatului, doream, vinovat, s-o văd apărând în orice clipă, şi chiar trăgeam cu ochiul la muncile ţăranilor ca să descopăr dacă nu cumva, din vreun ungher de colibă, din întunericul unui grajd apărea figura aceea ce-mi luase minţile. Dar n-aş scrie adevărul, sau mai bine zis aş încerca să aştern un văl peste adevăr ca să-i micşorez puterea şi evidenţa. Pentru că adevărul e că eu „vedeam" fata, o vedeam în ramurile copacului desfrunzit care se mişcau uşor când o pasăre îngheţată îşi căuta în ele un adăpost; o vedeam în ochii junincilor care ieşeau din staul, şi o auzeam în behăitul mieilor care se încurcau printre picioarele mele. Era ca şi cum tot ceea ce fusese creat îmi vorbea de ea, şi doream, da, s-o revăd, dar eram gata chiar să mă împac cu ideea de? nu o mai vedea niciodată, şi de-a nu mă mai împreuna niciodată cu ea, cu scopul de a putea profita de bucuria care-mi umplea dimineaţa aceea, şi de-a o avea mereu aproape, chiar dacă ar fi, în vecii vecilor, departe. Era, acum încerc să înţeleg, ca şi cum întreaga lume, care neîndoielnic

este asemenea unei cărţi scrise de degetul lui Dumnezeu, în care fiecare lucru ne vorbeşte de nesfârşita bunătate a creatorului său, în care fiecare creatură este scriptură şi oglindă a vieţii şi a morţii, în care cel mai neînsemnat trandafir se face glosă a drumului nostru pământesc, în sfârşit totul, nu-mi vorbea despre altceva decât despre chipul pe care-l întrevăzusem cu greu în umbrele încărcate de mirosuri ale bucătăriei. Căutam cu îngăduinţă la aceste închipuiri, pentru că-mi spuneam (sau mai bine zis nu-mi spuneam, pentru că în clipa aceea nu-mi alcătuiam în cap gânduri care să se poată tălmăci în cuvinte) că dacă lumea întreagă este menită să-mi vorbească despre puterea, bunătatea şi înţelepciunea creatorului, şi că în dimineaţa aceea lumea întreagă îmi vorbea despre fata care (deşi păcătoasă cum era) era tot un capitol din marea carte a creaţiei, un verset al marelui psalm cântat de cosmos — îmi spuneam (acum spun), că dacă se întâmpla aşa ceva, nu putea să nu facă parte din marele plan teofanic care guvernează universul, aranjat în chip de ţiteră, minune de consonanţă şi de armonie. Aproape beat, mă bucuram atunci de prezenţa ei în lucrurile ce vedeam şi dorind-o în ele vederea lor mă răsplătea. Şi cu toate acestea simţeam ceva ca o absenţă, deşi eram fericit de atâtea plăsmuiri ale unei prezenţe. Îmi este greu să lămuresc această tainică nepotrivire, semn că sufletul omului este atât de delicat şi nu se ţine niciodată de căile înţelepciunii divine, care a construit lumea ca pe un silogism perfect, ci din acest silogism ia doar idei izolate şi adesea disparate, de unde şi uşurinţa noastră de a cădea pradă nălucirilor necuratului. Era o nălucire a necuratului aceea care în acea dimineaţă mă tulbura atât de mult? Azi mă gândesc că era, pentru că eram novice, dar cred că sentimentul omenesc care mă frământa nu era rău în sine, ci doar în legătură cu starea în care mă aflam. Pentru că în sine era sentimentul care-l împinge pe bărbat spre femeie, cu scopul ca bărbatul să se împreune cu femeia, cum vrea apostolul neamurilor, şi amândoi să fie carne din aceeaşi carne şi împreună să procreeze noi făpturi omeneşti şi să se însoţească pe tăcute de la tinereţe până la bătrâneţe. Numai că apostolul a vorbit aşa doar acelora care caută leacul împotriva dorinţei de plăcere trupească şi în al cărui foc nu vor să se mistuie, amintind însă că mult mai de dorit este starea de neprihănire, căreia eu, monah, m-

am consacrat. Şi deci eu pătimeam în dimineaţa aceea de ceea ce era un rău pentru mine, dar pentru alţii era un bine, şi un bine dintre cele mai dulci, pentru care acum înţeleg că tulburarea mea nu se datora depravării gândurilor mele, demne în sine şi suave, ci depravării raportului între gândurile mele şi jurămintele pe care le rostisem. Şi deci făceam rău că mă bucuram de un lucru bun într-o anumită privinţă, rău într-o alta, şi păcatul meu consta în încercarea de a împăca ceea ce îmi cerea sufletul raţional cu pofta firească. Acum ştiam că sufeream din pricina contrastului dintre apetitul exprimat intelectiv, în care ar fi trebuit să se manifeste imperiul voinţei, şi apetitul exprimat senzitiv, supus slăbiciunilor omeneşti. Deci *actus appetiti sensitivi in quantum habent trasmutationen corporalem annexam, passiones dicuntur, non autem actus voluntatis.* Şi actul meu apetitiv era într-adevăr întovărăşit de un tremur al întregului corp, de un impuls fizic spre strigăte şi agitaţie, îngerescul doctor spune că dorinţele aprinse nu sunt rele în sine, dacă sunt potolite de voinţa povăţuită de sufletul raţional. Dar sufletul meu raţional era în dimineaţa aceea amorţit de oboseala care ţinea în frâu apetitul irascibil, care se adresează binelui şi răului ca unor termeni de cucerit, şi nu apetitul concupiscibil, care se adresează binelui şi răului, ca fiind cunoscute. Ca să lămuresc nesăbuita mea uşurătate de atunci, voi spune astăzi, folosindu-mă de cuvintele îngerescului doctor, că eram neîndoielnic cuprins de dragoste care este patimă şi lege cosmică, pentru că şi gravitatea corpului este dragoste naturală. Şi de patima aceasta eram, fireşte, răpit, pentru că în patima aceasta *appetitus tendit in appetibile realiter consequendum ut sit ibi finis motus.* Din care, fireşte, *amor facit quod ipsas res quae amantur, amanţi aliquo modo uniantur e amor est magis cognitivus quam cognitio.* Prin urmare, eu vedeam acum fata mult mai bine decât o văzusem cu o seară înainte şi o înţelegeam *intus et in cute,* pentru că în ea mă înţelegeam pe mine şi în mine pe ea însăşi. Mă întreb acum dacă ceea ce simţeam era dragostea de prietenie, prin care semenul îşi iubeşte semenul, şi doreşte deci binele altuia, sau dragostea de împreunare, în care se doreşte propriul bine şi lipsa nu vrea decât ceea ce o împlineşte. Şi cred că dragostea de împreunare, de concupiscenţă fusese cea din noaptea ce trecuse, în care voiam de la fată ceea ce nu avusesem

niciodată, în vreme ce în dimineaţa aceea nu voiam nimic de la fată, şi nu voiam decât binele ei, şi voiam ca ea să fie scoasă de sub puterea nevoii crude care o împingea să se dea pentru o fărâmă de mâncare, şi să fie fericită, şi nu mai voiam să-i mai cer nimic, ci doar să mă gândesc mai departe la ea şi s-o văd în oi, în boi, în copaci, în lumina limpede care învăluia cu bucurie totul în jurul abaţiei.

Acum ştiu că pricina dragostei este binele, şi ceea ce este bine se defineşte prin cunoaştere, şi nu poate fi iubit decât ceea ce este aflat ca bine, în timp ce pe fată am cunoscut-o, da, ca bine al apetitului irascibil, dar ca rău al voinţei. Dar atunci eram pradă atâtor şi atât de potrivnice mişcări sufleteşti, pentru că ceea ce simţeam era asemenea dragostei celei mai sfinte, aşa cum o descriau doctorii: ea îmi provoca extazul, în care cine iubeşte şi cine este iubit vor acelaşi lucru (şi printr-o tainică iluminare eu ştiam în clipa aceea că fata, oriunde se afla, voia aceleaşi lucruri pe care le voiam şi eu), şi simţeam pentru ea o mare gelozie, dar nu din cele rele, condamnate de Pavel în prima sa epistolă către corinteni, care este *princi-pium contentionis,* şi nu îngăduie *consortium in amato,* ci pe acela de care vorbeşte Dionisie în *Nomi Divini,* prin care şi Dumnezeu este numit *geloso propter multum amorem quem habet ad existentia* (şi eu o iubeam pe fată tocmai pentru că ea exista, şi eram bucuros, nu invidios, că ea exista). Eram gelos în felul în care, pentru îngerescul doctor, gelozia este *motus in amatum,* gelozie din prietenie, care te face să te ridici împotriva a tot ce vatămă ceea ce iubeşti (şi eu nu-mi închipuiam în clipa aceea decât cum s-o eliberez pe fată din puterea ce-i cumpăra carnea, murdărind-o cu poftele sale blestemate).

Acum ştiu, cum spune doctorul, că dragostea poate să vatăme pe cel care iubeşte, dacă este neînfrânat. Şi a mea era neînfrânată. Am încercat să explic ce gândeam atunci şi nicidecum să îndreptăţesc ceea ce simţeam. Vorbesc de acele înflăcărări vinovate pe care le-am avut în tinereţe. Erau rele, dar adevărul mă sileşte să spun că atunci le-am descoperit ca din cale-afară de bune. Şi aceasta slujeşte drept pildă pentru cel care, ca şi mine, va cădea în capcanele ispitei. Azi, ajuns la bătrâneţe, aş şti o mie de chipuri de a scăpa de asemenea momeli (şi mă întreb cât de trufaş trebuie să fiu, de vreme

ce am scăpat de diavolul desfrâului, dar n-am scăpat de altele, aşa încât mă mai întreb dacă ceea ce fac acum nu este supunere oarbă faţă de patima pământeană a reamintirii, o neroadă încercare de a scăpa de curgerea vremii, de moarte).

Atunci am scăpat doar printr-un instinct miraculos. Fata îmi apărea în natură şi în toate cele din jurul meu făcute de mâna omului. Am încercat, deci, printr-o fericită intuiţie sufletească, să mă cufund într-o totală contemplaţie a acelor lucruri. Am privit munca văcarilor care scoteau boii din staul, a porcarilor care aduceau mâncare la porci, a păstorilor care asmuţeau câinii ca să adune oile la un loc, a ţăranilor care duceau grâu uscat şi mei la mori, de unde ieşeau cu saci de făină de soi. M-am cufundat în contemplarea naturii, încercând să uit de gândurile mele, şi încercând să privesc fiinţele doar aşa cum ne apar, şi de a uita cu totul de mine, văzându-i, plin de bucurie.

Cât de frumos era spectacolul naturii, neatinse încă de înţelepciunea, adesea stricată, a omului!

Am văzut mielul, căruia i s-a dat acest nume ca pentru a i se recunoaşte neîntinarea şi bunătatea lui. Într-adevăr, numele de *agnus* vine de la faptul că acest animal *agnoscit* recunoaşte propria mamă, şi-i recunoaşte glasul în mijlocul turmei, în timp ce mama, printre atâţia miei cu aceeaşi formă şi acelaşi behăit, îl recunoaşte întotdeauna şi numai pe puiul ei, şi-l hrăneşte. Am văzut oaia, căreia *ovis* i se spune *ab oblatione,* pentru că slujea, din cele mai vechi timpuri, pentru ritualurile de sacrificiu; oaia care, după cum e obiceiul ei, la începutul iernii caută iarba cu lăcomie şi se umflă de nutreţ înainte ca locurile de păscut să fie arse de ger. Şi turmele erau supravegheate de câini, numiţi aşa de la *canor* (cântăreţ) din pricina lătratului lor. Animal fără cusur, printre altele, cu înzestrări de agerime dintre cele mai mari, câinele îl recunoaşte pe stăpânul lui şi este dresat pentru vânătoarea de fiare prin păduri, pentru paza turmei împotriva lupilor, apără casa şi pe copilaşii stăpânului său, şi uneori în împrejurări din acestea de apărare este omorât. Regele Garamante, care a fost aruncat în temniţă de duşmanii lui, a fost adus îndărăt acasă de o haită de două sute de câini, care şi-au făcut drum printre pilcurile de vrăjmaşi; câinele lui Iason Licias, după ce stăpânul lui a murit, n-a mai vrut să primească de mâncare până

când a murit de foame; cel al regelui Lisimah s-a aruncat pe rugul stăpânului său ca să moară împreună cu el. Câinele are virtutea de a vindeca rănile lingând cu limba lui, şi cu limba căţeluşilor lui se pot însănătoşi leziunile intestinale. Prin natură este obişnuit să folosească de două ori aceeaşi mâncare, după ce a vomitat-o. Austeritate care este simbolul perfecţiunii spiritului, după cum puterea tămăduitoare a limbii sale este simbolul curăţirii de păcate, dobândită prin spovedanie şi ispăşire. Dar faptul că acest animal se întoarce iar la ceea ce a vomitat este şi semn că, după spovedanie, se întoarce la aceleaşi păcate de la început, şi această învăţătură mi-a fost foarte de folos în dimineaţa aceea pentru a preveni sufletul meu, în timp ce admiram minunile naturii.

Între timp, paşii mă duceau la staulele boilor, care ieşeau cu grămada minaţi de bouarii lor. Mi-au apărut numaidecât cum erau şi sunt, simbol al prieteniei şi al bunătăţii, pentru că la muncă fiecare bou se întoarce să-l caute pe tovarăşul lui de jug, dacă cumva el e absent în clipa aceea, şi îndreaptă spre el mugete prietenești. Boii învaţă ascultători să se întoarcă singuri la staul când plouă, iar când se adăpostesc în iesle îşi saltă mereu capul ca să privească afară dacă a trecut vremea urâtă, pentru că doresc să se întoarcă la muncă. Şi cu boii ieşeau în clipa aceea viţeluşii care, masculi şi femele, îşi primesc numele lor de la cuvântul *viriditas* sau chiar de la *virgo,* pentru că la vârsta aceea ei sunt încă proaspeţi, tineri şi căşti şi rău făcusem şi făceam, mi-am spus, să văd în mişcările lor graţioase o imagine a fetei care nu era castă. La lucrurile acestea m-am gândit, împăcat din nou cu lumea şi cu mine însumi, văzând munca plină de voie bună a orei de dimineaţă. Şi nu m-am mai gândit la fată, sau mai bine zis mi-am dat silinţa să prefac înflăcărarea ce simţeam pentru ea într-un sentiment de bucurie lăuntrică şi de pace plină de smerenie.

Mi-am spus că lumea era bună şi demnă de laudă. Că bunătatea lui Dumnezeu este arătată şi prin fiarele cele mai înspăimântătoare, cum ne lămureşte Honorius Augustoduniensis*. Este adevărat, există şerpi atât de mari încât înghit cerbii şi înoată străbătând oceanul, apoi mai e fiara conocrocă, cu trup de asin, coarne de capră de munte, pieptul şi fălcile de leu, piciorul de cal, dar despicat la copită precum cel de bou, o tăietură a gurii care ajunge până la

urechi, voce aproape omenească şi, în loc de dinţi, un singur os, tare. Şi mai există fiara manticoră, cu chip de om, trei rânduri de dinţi, trupul de leu, coada de scorpion, ochii verzi-albăstrii, culoarea sângelui şi vocea asemenea şuieratului şarpelui, lacomă de carne omenească. Şi există monştri cu opt degete la picioare şi boturi de lup, unghii încovoiate, piele de oaie şi lătrat de câine, care devin negri, nu albi la bătrâneţe şi de multe ori ajung să depăşească vârsta noastră. Şi există creaturi cu ochi pe umeri şi două guri în piept în loc de nări, pentru că nu au cap, şi încă altele care locuiesc de-a lungul fluviului Gange, care trăiesc numai din mirosul unui anumit măr, şi cum se îndepărtează de locul acela mor. Dar chiar şi aceste fiare dezgustătoare cântă pe feluritele lor limbi laude întru slava Creatorului şi a înţelepciunii sale, ca şi câinele, boul, oaia, mielul şi linxul. Cât de mare este, mi-am spus atunci, repetând cuvintele lui Vincenzo Belovacense, cea mai neînsemnată frumuseţe a acestei lumi, şi cât de plăcută este pentru ochiul raţiunii privirea atentă nu numai a ordinii, şi a numerelor, şi a modurilor cum sunt alcătuite lucrurile, atât de plăcut orânduite pretutindeni în univers, dar şi scurgerea vremurilor care se deapănă fără încetare de-a lungul unor înşiruiri şi căderi, însemnate de moartea a tot ce se naşte. Mărturisesc, aşa păcătos cum sunt, cu sufletul meu mărunt încă prizonier cărnii, că am fost tulburat de o dulce pornire spre creator şi ordinea acestei lumi şi am admirat cu o fericită veneraţie măreţia şi trăinicia creaţiunii.

În această bună dispoziţie spirituală m-a găsit maestrul meu când, purtat de gânduri şi fără să-mi dau seama, după ce am străbătut aproape toată suprafaţa abaţiei, m-am pomenit din nou acolo unde ne despărţiserăm cu două ore înainte. Aici şedea Guglielmo şi ceea ce mi-a spus m-a smuls din gândurile mele şi mi-a întors din nou mintea spre întunecatele taine ale abaţiei.

Guglielmo părea foarte mulţumit, avea în mână foaia lui Venanzio pe care până la urmă o descifrase. Ne-am dus în chilia lui, departe de urechile prea curioase, şi mi-a tradus cele ce citise. După fraza în dialect zodiacal *(secretam finis Africae manus supra idolum age primum et septimum de quatuor),* iată ce spunea textul grecesc:

Veninul înspăimântător care aduce purificarea...

Arma cea mai bună pentru a distruge duşmanul...

Foloseşte persoanele umile, josnice şi urâte, trage profit din defectele lor... Nu trebuie să moară...

Nu în casele nobililor şi în ale celor puternici, ci în satele ţăranilor, după mese îmbelşugate şi libaţiuni...

Trupuri scurte, chipuri diforme.

Profită de fecioare şi se culcă cu târfe, nu rele, fără teamă.

Un alt adevăr, o altă imagine a adevărului...

Venerabilele mofturi muiereşti.

Piatra neruşinată se rostogoleşte pe câmpie... Sub ochi.

Trebuie să înşeli şi să descoperi înşelătoria, a spune lucrurile pe dos decât se credea, a spune ceva şi a înţelege altceva.

La ei greierii cântau de pe pământ.

Nimic altceva. După socotinţa mea, prea puţin, aproape nimic. Păreau aiurelile unui dement, şi i-am spus-o şi lui Guglielmo.

— S-ar putea. Şi pare şi mai dement decât din cauza traducerii mele. Cunosc limba *greacă* destul de relativ. Şi cu toate astea, presupunând că Venanzio ar fi nebun, sau că ar fi nebun autorul cărţii, lucrul acesta nu ne-ar spune de ce atâtea persoane, şi nu toate nebune, s-au apucat ca mai întâi să ascundă cartea, apoi s-o regăsească...

— Dar cele scrise aici vin din cartea misterioasă?

— E vorba, fără îndoială, de lucruri scrise de Venanzio. Vezi şi tu, nu e vorba de un pergament antic. Şi trebuie să fie nişte însemnări făcute după citirea unei cărţi, altfel Venanzio — nu ar fi scris în greceşte. El a recopiat, desigur prescurtându-le, nişte fraze pe care le-a găsit în volumul furat de la *finis Africae*. L-a dus în *scriptorium* şi a început să-l citească, însemnându-şi ceea ce îi părea că merită să-şi însemneze. Apoi s-a întâmplat ceva. Sau i-a venit rău, sau l-a auzit pe careva urcând. Atunci a pus jos cartea, împreună cu însemnările, sub masa lui, făgăduindu-şi, poate, s-o reia mai târziu, seara. În orice caz, numai pornind de la această foaie putem reconstitui natura cărţii tainice, şi numai de la natura acelei cărţi va fi cu putinţă să dibuim natura ucigaşului. Pentru că în orice crimă făptuită pentru stăpânirea unui obiect, natura obiectului trebuie să ne dea o idee, chiar şi palidă, despre natura ucigaşului. Dacă se ucide pentru o mână de aur, ucigaşul va fi o persoană

lacomă, dacă se face pentru o carte, ucigaşul va fi dornic să păstreze pentru sine secretul acelei cărţi. Trebuie deci să se ştie ce spune cartea pe care noi nu o avem.

— Şi o să fiţi dumneavoastră în stare, cu aceste câteva rânduri, să înţelegeţi despre ce carte e vorba?

— Dragă Adso, acestea par cuvintele unei cărţi sfinte, al căror înţeles este dincolo de litera scrisă. Citindu-le azi dimineaţă, după ce am vorbit cu chelarul, m-a uimit faptul că şi aici se aminteşte despre oamenii simpli şi de ţărani ca posedând un adevăr deosebit de cel al înţelepţilor. *Dhelarul a dat de înţeles că o ciudată cârdăşie îl leagă de Malachia. Oare să fi ascuns Malachia vreun text eretic pe care să i-l fi încredinţat Remigio? Atunci Venanzio ar fi citit şi adnotat cine ştie ce tainice instrucţiuni care să adune vreo comunitate de oameni răi şi ticăloşi în vreo revoltă împotriva a tot şi a tuturor. Dar...

— Dar?

— Dar două fapte stau împotriva acestei ipoteze a mea. Unul e că Venanzio nu părea interesat în asemenea chestiuni; el era un traducător de texte greceşti, nu un predicator de erezii. Celălalt este că fraze ca acelea despre mofturile muiereşti, despre piatră şi despre greieri n-ar putea fi explicate de această ipoteză...

— Poate că sunt enigme cu alt înţeles, i-am propus eu. Sau aveţi şi o altă ipoteză?

— O am, dar încă e nedesluşită. Mi se pare, citind această pagină, că am mai citit unele dintre cuvintele astea, şi îmi revin în minte fraze asemănătoare pe care le-am mai întâlnit altundeva. Mi se pare chiar că foaia aceasta vorbeşte despre ceva de care s-a mai vorbit zilele trecute... dar nu-mi amintesc ce anume. Trebuie să mă gândesc la asta. Poate că trebuie să citesc alte cărţi.

— Cum aşa? Ca să ştiţi ce spune o carte trebuie să citiţi alte cărţi?

— Uneori se poate face şi aşa. Adesea cărţile vorbesc despre alte cărţi. Adesea o carte nevătămătoare este ca o sămânţă, care înfloreşte într-o carte vătămătoare, sau invers, este un fruct dulce al unei rădăcini amare. Nu ai putea, citindu-l pe Albert, să ştii ce ar fi putut spune Toma? Sau citindu-l pe Toma, ce ar fi putut să spună

Averroes?

— Aşa este, am spus eu, minunându-mă. Până atunci crezusem că orice carte vorbea despre lucrurile, omeneşti sau dumnezeieşti, ce se află în afara cărţilor. Acum mă dumiream că nu arareori cărţile vorbesc despre cărţi, sau e ca şi cum ar vorbi între ele. În lumina gândului acestuia, biblioteca mi s-a părut şi mai neliniştitoare. Era deci locul unui îndelungat şi secular murmur, al unui dialog de nedesluşit între pergament şi pergament, un lucru viu, un receptacul de puteri de nestăpânit de o minte omenească, tezaur de taine emanate de atâtea minţi, sau supravieţuind morţii celor care le făcuseră sau le mijlociseră apariţia.

— Dar atunci, am spus, la ce foloseşte să ascunzi cărţi, dacă de la cărţile obişnuite se ajunge la cele de taină?

— În decursul veacurilor nu foloseşte la nimic. Dar în decursul anilor şi al zilelor foloseşte la ceva. Vezi, deci, cum ne-am rătăcit noi.

— Şi deci o bibliotecă nu este un instrument care să răspândească adevărul, ci ca să-i întârzie ieşirea la iveală? am întrebat înmărmurit.

— Nu întotdeauna şi nu neapărat. În cazul ăsta, însă, este.

Ziua a patra
Sexta

în care Adso se duce să caute trufe şi-i găseşte pe minoriţi sosind, aceştia stau îndelung de vorbă cu Guglielmo şi cu Ubertino şi se află lucruri foarte triste despre Ioan al XXII-lea

După aceste constatări, maestrul meu a hotărât să nu mai facă nimic. Am mai spus că avea uneori momente din acestea de totală lipsă de activitate, ca şi cum ciclul neîncetat al astrelor s-ar fi oprit, şi el o dată cu ele. Aşa a făcut în dimineaţa aceea. S-a întins pe salteaua de paie cu ochii deschişi în gol şi mâinile încrucişate pe piept, abia mişcând buzele, ca şi cum ar fi şoptit o rugăciune, dar fără regularitate şi pioşenie.

M-am gândit că se gândeşte şi am hotărât să respect meditaţia lui. M-am întors în curte şi am văzut că soarele îşi pierduse din putere. Din frumoasă şi luminoasă cum era, dimineaţa (în timp ce ziua era pe cale să lase în urmă prima sa jumătate) se făcea acum umedă şi ceţoasă. Nori mari se mişcau dinspre miazănoapte şi se pregăteau să năvălească peste partea de sus a platoului, acoperindu-l cu o pâclă uşoară. Părea ceaţă, şi poate că ceaţă se ridica şi din pământ, dar la depărtarea aceea era greu să desluşeşti pâclele care veneau de jos de cele care coborau de sus. Începeau să se zărească cu greu siluetele clădirilor mai depărtate.

L-am văzut pe Severino adunând porcarii şi pe unele dintre animalele lor, cu bucurie. Mi-a spus că se duceau sus pe munte, şi la vale, ca să caute rădăcini de trufe. Eu nu cunoşteam încă acel fruct delicios de la poalele pădurii, care creştea în peninsula aceea şi părea tipic pentru pământurile benedictine, fie la Norcia — negre —, fie în locurile acelea — mai albe şi mai parfumate. Severino mi-a lămurit cum era şi cât de gustos era pregătit fructul acela în chipuri cât mai felurite. Şi mi-a spus că era foarte greu de găsit, pentru că se ascunde sub pământ, mai pitit decât o ciupercă, şi singurele animale care erau în stare să-l dezgroape, luându-se după mirosul lor, erau porcii. Numai că, de cum îl găseau, voiau să-l devoreze, şi trebuia să-i îndepărtezi repede şi să te apuci să

dezgropi trufele. Am mai aflat apoi că mulţi gentilomi nu se ruşinau şi se dedau unei asemenea vânători, urmărind porcii ca şi când ar fi fost gonaci de mare soi, şi urmaţi la rândul lor de servitori cu sape. Îmi amintesc chiar că un senior din locurile noastre mai înaintat în vârstă, aflând că eu cunosc Italia, m-a întrebat dacă n-am văzut cumva acolo seniori mergând cu porcii la păscut, şi eu am râs, înţelegând în schimb că se duceau să caute trufe. Dar de cum i-am spus aceluia că seniorii cu pricina se duceau să caute *tar-tufo* în pământ, ca să le mănânce, a înţeles că eu spuneam că umblau să-l găsească pe *der Teufel,* adică pe dracu, şi şi-a făcut cu credinţă semnul crucii, privindu-mă speriat. Apoi neînţelegerea a fost lămurită şi am râs amândoi. Astfel este magia vorbirilor omeneşti, care prin înţelegere omenească însemnează adesea, cu sunete egale, lucruri deosebite.

Făcut curios de pregătirile lui Severino, am hotărât să-l urmez şi pentru că am înţeles că el pornea în căutarea aceea şi ca să uite tristele întâmplări care-i apăsau pe toţi; şi eu m-am gândit că, ajutându-l să-şi uite gândurile lui, aş fi izbutit, poate, dacă nu să le uit, măcar să le ţin în frâu pe ale mele. Şi nu ascund, pentru că am hotărât să scriu întotdeauna adevărul şi numai adevărul, că în taină îmi surâdea gândul că, odată coborât în vale, aş fi putut cumva să întrezăresc pe cineva despre care nu spun. Dar mie însumi şi aproape cu voce tare mi-am declarat în schimb, întrucât în ziua aceea se aştepta sosirea celor două delegaţii, că aş fi putut să mă văd măcar cu una dintre ele.

Pe măsură ce coboram cotiturile muntelui, aerul devenea mai limpede; nu că reapărea soarele, întrucât partea de sus a cerului era încărcată de nori, dar lucrurile începeau să se vadă cu precizie pentru că ceaţa râmânea deasupra capetelor noastre. Ba chiar, de cum am coborât mai mult, m-am întors să privesc vârful muntelui, şi n-am mai văzut nimic: de la jumătatea urcuşului în sus, vârful înălţimii, platoul, Edificiul, totul dispăruse în nori.

În dimineaţa sosirii noastre, când încă mai eram printre munţi, la unele cotituri mai era încă posibil să vezi, la nu mai mult de zece mile, sau mai puţin, poate, marea. Călătoria noastră fusese bogată în surprize, pentru că deodată te aflai ca pe o terasă de munte care cobora drept deasupra unor golfuri foarte frumoase, şi nu după mult

timp se intra în nişte guri adânci, unde munţi se ridicau printre munţi, şi unul îl împiedica pe altul să i se vadă creasta îndepărtată, în vreme ce soarele pătrundea cu greu până-n fundul văilor. Dar niciodată ca în locul acela din Italia nu am văzut atât de strimte şi de neaşteptate întrepătrunderi de mare şi de munte, de litorale şi de peisaje alpine, şi în vântul care şuiera prin trecători se putea înţelege schimbătoarea luptă între adierile marine şi suflările de gheaţă dintre stânci.

În dimineaţa aceea, în schimb, totul era cenuşiu, şi aproape alb ca laptele, şi nu se vedeau orizonturi chiar şi când trecătorile se deschideau spre coastele îndepărtate. Dar zăbovesc în amintiri de puţină însemnătate faţă de rosturile întâmplărilor care ne chinuiesc, răbdătorul meu cititor. Astfel nu voi spune alte întâmplări din căutarea noastră de *der Teufel*. Şi voi vorbi mai degrabă despre legaţia fraţilor minoriţi, pe care am văzut-o primul, dând numaidecât fuga la Guglielmo să-l vestesc.

Maestrul meu a lăsat ca nou-sosiţii să intre şi să fie salutaţi de Abate, cum cerea ritualul. Apoi s-a dus să întâlnească grupul şi a urmat un şir de îmbrăţişări şi de saluturi frăţeşti.

Trecuse deja ora mesei, dar fusese întinsă una pentru oaspeţi şi Abatele a avut delicateţea să-i lase între ei, şi singuri numai cu Guglielmo, fără să mai fie supuşi îndeletnicirilor cerute de regulă, liberi să se hrănească şi să schimbe în acelaşi timp păreri între ei; dat fiind că era, în sfârşit, vorba (Dumnezeu să ne ierte nefericita asemănare) de o adunare de război, care să se ţină cât mai repede, înainte de a sosi armata vrăjmaşă, adică legaţia avignoneză.

Nu are rost să mai spun că nou-veniţii s-au întâlnit numaidecât cu Ubertino, pe care toţi l-au salutat cu surprindere, bucurie şi veneraţie, care se datorau şi absenţei sale îndelungate şi temerilor care apăruseră după dispariţia lui, şi calităţilor acelui curajos luptător, care de zeci şi zeci de ani se luptase pentru aceeaşi cauză ca şi ei.

Despre călugării care alcătuiau grupul voi vorbi mai târziu când voi spune despre reuniunea din ziua următoare. Asta şi pentru că eu am vorbit foarte puţin cu ei, prins cum eram de consiliul în trei care s-a stabilit imediat între Guglielmo, Ubertino şi Michele din Cesena.

Michele trebuie să fi fost un om foarte ciudat: foarte înflăcărat în pasiunea lui franciscană (avea uneori gesturile, accentele lui Ubertino în momentele sale de extaz mistic); foarte uman şi jovial în natura sa pământeană de om de prin Romagna, în stare să preţuiască o masă bună şi bucuros să se întâlnească cu prietenii; pătrunzător şi evaziv, devenind dintr-o dată atent şi viclean ca o vulpe, ascuns ca o cârtiţă când se atingeau probleme privitoare la legăturile cu oamenii puternici, în stare de veselie mare, de înflăcărări nestăvilite, de tăceri grăitoare, priceput să-şi abată privirea de la cel cu care vorbea, când întrebarea aceluia cerea să se ascundă, prin abaterea discuţiei, refuzul de a răspunde.

Despre el am mai spus câte ceva în paginile dinainte, şi erau lucruri de care auzisem vorbindu-se de persoane cărora poate că li se spuseseră. Acum, în schimb, înţelegeam mai bine multe dintre purtările sale contradictorii şi din neaşteptatele schimbări de plan politic cu care uimise în ultimii ani chiar şi pe prietenii şi adepţii lui. Ministru general al ordinului fraţilor minoriţi, era în principiu urmaşul Sfântului Francisc, în fapt urmaşul interpreţilor săi: trebuia să se întreacă cu sfinţenia şi cu înţelepciunea unui înaintaş ca Bonaventura din Bagnoregio, trebuia să garanteze respectul regulii, dar în acelaşi timp şi avuţiile ordinului, atât de puternic şi de răspândit, trebuia să aplece urechea la curţile şi la magistraturile orăşeneşti de la care ordinul dobândea, chiar şi sub formă de pomană, daruri şi moşteniri, motiv de prosperitate şi de bogăţie; şi trebuia, în acelaşi timp, să bage de seamă ca nevoia de ispăşire să nu-i scoată în afara ordinului pe spiritualii cei mai înflăcăraţi, dezorganizând acea strălucită comunitate al cărei cap era, într-o constelaţie de bande de eretici. Trebuia să-i fie pe plac papei, Imperiului, călugărilor săraci, Sfântului Francisc, care desigur că-l supraveghea din cer, poporului creştin, care-l supraveghea de pe pământ. Când Ioan îi condamnase pe toţi spiritualii drept eretici, Michele nu zăbovise să-i dea pe mână cinci dintre cei mai îndărătnici călugări din Provenţa, lăsând ca pontiful să-i ardă pe rug. Dar înţelegând (şi nu trebuie să fi fost străină acţiunea lui Ubertino) că mulţi din ordin simpatizau cu adepţii simplităţii evanghelice, întorsese în aşa fel lucrurile încât capitulul de la Perugia, patru ani mai târziu, să argumenteze tocmai în favoarea

celor arşi pe rug. Fireşte, încercând să resoarbă o nevoie, care putea fi considerată eretică, în acţiunile şi în instituţiile ordinului, şi voind ceea ce ordinul voia acum să fie ceva voit de papă. Dar în vreme ce aştepta să-l convingă pe Papă, fără aprobarea căruia nu voia să treacă la fapte, nu se împotrivise să primească favorurile împăratului şi ale teologilor imperiali. Doar cu doi ani înaintea zilei în care-l vedeam, impusese călugărilor săi, în capitulul general de la Lyon, să vorbească despre persoana papei doar cu moderaţie şi respect (şi asta la puţine luni după ce papa vorbise despre minoriţi, ridicându-se împotriva „lătrăturilor" lor, a greşalelor lor şi a smintelilor lor). Dar acum era la masă, foarte prietenos, cu persoane care vorbeau despre papă cu un strop mult prea mic de respect.

Despre rest am mai spus. Ioan îl voia la Avignon, el voia şi nu prea voia să se ducă, iar întâlnirea de a doua zi ar fi trebuit să hotărască asupra modalităţilor şi asupra garanţiilor legate de o călătorie care n-ar fi trebuit să apară ca un act de supunere, dar nici ca un act de înfruntare. Nu cred că Michele se întâlnise vreodată personal cu Ioan, cel puţin de când era papă. În orice caz, nu-l vedea de multă vreme, şi prietenii lui se grăbeau să-i zugrăvească în culori foarte întunecate figura acelui simoniac.

— Un lucru ar trebui să înveţi, îi spunea Guglielmo, să nu te încrezi în jurămintele lui, de care el se ţine întotdeauna în formă, încălcându-le în substanţă.

— Toţi ştiu, spunea Ubertino, ce s-a întâmplat în timpul alegerii sale...

— Nu i-aş spune alegere, ci autoalegere, s-a amestecat un comesean, despre care apoi am auzit că-i spuneau pe italieneşte Ugo din Novocastro, cu un accent înrudit cu cel al maestrului meu, căci era şi el englez. De altfel, şi moartea lui Clement al V-lea n-a fost niciodată prea clară. Regele nu-i iertase niciodată că-i făgăduise să pună în discuţie publică memoria lui Bonifaciu al VIII-lea şi apoi că făcuse totul pentru a nu-l renega pe predecesorul său. Cum a murit el la Carpentras, nimeni nu ştie prea bine. Fapt este că atunci când cardinalii s-au adunat la Carpentras pentru conclav, noul papă nu a ieşit, pentru că (şi pe drept cuvânt) disputa se ducea în legătură cu alegerea dintre Avignon şi Roma. Nu ştiu exact ce s-a întâmplat în zilele acelea, un masacru, mi s-a spus, cu cardinalii

ameninţaţi de nepotul papei mort, cu servitorii lor sfârtecaţi, cu palatul dat flăcărilor şi cu cardinalii care au cerut ajutorul regelui, rege care zice că niciodată n-a vrut ca papa să dezerteze de la Roma, ce smintit, iar ei să aleagă cum se cuvine... Apoi Filip cel Frumos moare, şi el, Dumnezeu ştie cum...

— Sau diavolul o şti, a spus Ubertino închinându-se, imitat de toţi.

— Sau diavolul o şti, a admis Ugo cu un rânjet.

— În sfârşit, urmează un alt rege, supravieţuieşte optsprezece luni, moare, moare după puţine zile şi moştenitorul său abia născut, fratele lui, regentul, ocupă tronul...

— Şi tocmai acest Filip al V-lea este cel care, pe timpul când încă era conte de Poitiers, i-a adunat laolaltă pe cardinalii care fugeau de la Carpentras, a spus Michele.

— Într-adevăr, a continuat Ugo, i-a adunat în conclavul de la Lyon, în mănăstirea dominicanilor, jurând să le apere integritatea şi să nu-i ţină prizonieri. Dar, de cum aceia se lasă în mâna lui, nu numai că pune să-i încuie cu cheia (care ar fi, de altfel, cel mai chibzuit şi mai drept lucru), dar le împuţinează şi mâncarea pe zi ce trece până când nu vor fi luat o hotărâre. Şi fiecăruia îi făgăduieşte să-l susţină în pretenţiile lui la Sfântul Scaun. Când se urcă pe tron, cardinalii, obosiţi să fie prizonieri de doi ani, de teamă să nu rămână acolo pentru tot restul vieţii, mâncând foarte prost, acceptă totul, lacomii, suind pe scaunul lui Petru pe gnomul acela, trecut cu mult de şaptezeci de ani...

— Adevărat gnom, a râs Ubertino, şi cam ofticos la mutră, mititelul, dar mult mai zdravăn şi mult mai şiret decât se credea.

— Fecior de cizmar, a pufnit unul dintre legaţi.

— Christos era fecior de tâmplar! l-a pus la punct Ubertino. Dar nu despre asta e vorba. E un om citit, a studiat legile la Montpellier şi medicina la Paris, a ştiut să-şi cultive prieteniile în chipul cel mai potrivit pentru a avea sediile episcopale şi tichia de cardinal când i se părea că trebuie, iar când a fost sfetnicul lui Robert de Savoia, la Napoli, i-a minunat pe toţi prin ascuţimea minţii sale. Iar ca episcop de Avignon a dat toate sfaturile potrivite (potrivite, spun, cu scopul acelei triste acţiuni) lui Filip cel Frumos ca să-i distrugă pe

Templieri. Şi după alegere a izbutit să scape de un complot al cardinalilor care voiau să-l ucidă... Dar nu despre asta vreau să spun, vorbeam de îndemânarea lui în trădarea jurămintelor, fără să poată fi învinuit de sperjur. Când a fost ales, şi pentru a fi ales, i-a făgăduit cardinalului Orsini că avea să readucă scaunul papal la Roma, şi a jurat pe ostia sfinţită că dacă nu şi-ar fi respectat făgăduiala, nu avea să se mai suie niciodată pe un cal sau pe un măgar. Ei, bine, ştiţi ce a făcut vulpoiul ăsta? Când s-a încoronat la Lyon (împotriva voinţei regelui, care voia ca ceremonia să se desfăşoare la Avignon), a călătorit apoi de la Lyon la Avignon cu barcazul!

Călugării au râs cu toţii. Papa era un sperjur, dar nu se putea spune că nu avea minte în cap.

— Este un neruşinat, a comentat Guglielmo. Nu ne-a spus Ugo că nici n-a încercat măcar să-şi ascundă credinţa lui cea slabă? Nu mi-ai povestit tu, Ubertino, despre ceea ce i-a spus lui Orsini la sosirea lui la Avignon?

— Sigur, a spus Ubertino, a spus că cerul Franţei era aşa de frumos încât nu vedea de ce-ar fi trebuit să pună piciorul într-un oraş plin de ruine ca Roma. Şi pentru că papa, ca şi Petru, avea puterea de a lega şi dezlega, el îşi exercita acum această putere, şi hotăra să rămână acolo unde era şi unde sta atât de bine. Şi cum Orsini a încercat să-i amintească atunci că datoria lui era să trăiască pe colinele vaticane, l-a chemat aspru la supunere şi a întrerupt discuţia. Dar n-am terminat povestea cu jurământul. Când a coborât din barcaz, ar fi trebuit să încalece o iapă albă, urmat de cardinali pe cai negri, cum era tradiţia. Şi, în schimb, s-a dus pe jos la palatul episcopal. După câte ştiu, într-adevăr, nu s-a mai urcat niciodată pe cal. Şi de la acest om, Michele, te poţi aştepta să respecte cu credinţă garanţiile pe care ţi le-a dat?

Michele a stat multă vreme în tăcere. Apoi a spus:

— Pot înţelege dorinţa papei de a rămâne la Avignon şi nu o discut. Dar el nu va putea discuta dorinţa noastră de sărăcie şi interpretarea noastră a exemplului lui Christos.

— Nu fi naiv, Michele, s-a amestecat Guglielmo, dorinţa noastră, a voastră, o face să apară într-o lumină de spaimă pe a lui. Trebuie să-ţi dai seama că de secole nu s-a mai ridicat niciodată pe

scaunul pontifical un om mai lacom. Târfele Babilonului, împotriva cărora tuna într-o vreme Ubertino al nostru, papii corupţi despre care vorbeau poeţii ţării tale ca acel Alighieri, erau nişte miei blânzi şi potoliţi în comparaţie cu Ioan. E o coţofană hoaţă, un cămătar evreu, la Avignon se fac afaceri mai mari decât la Florenţa. Am aflat despre tranzacţia murdară cu nepotul lui Clement, Bertrand de Goth, cel cu masacrul de la Carpentras (în care, printre altele, cardinalii au fost uşuraţi de toate bijuteriile lor): acesta pusese mâna pe tezaurul unchiului său, care nu era un fleac, şi lui Ioan nu-i scăpase nimic din ceea ce furase (în *Cum venerabiles* înşiră cu precizie monedele, vasele de aur şi de argint, cărţile, covoarele, pietrele preţioase, ornamentele...). Ioan însă s-a prefăcut că nu ştia că Bertrand pusese mâna pe mai mult de un milion şi jumătate de fiorini de aur în timpul jefuirii de la Carpentras, şi a discutat de alţi treizeci de mii de fiorini, pe care Bertrand mărturisea că îi avea de la unchiul său pentru un „scop de credinţă", adică pentru cruciadă, S-a dovedit că Bertrand păstrase jumătate din suma pentru cruciadă, iar cealaltă jumătate s-a dus la scaunul pontifical. Apoi Bertrand n-a mai făcut niciodată cruciada sau cel puţin n-a făcut-o încă, şi papa n-a văzut un fiorin.

— Aşadar nu-i chiar atât de priceput, a spus Michelle...

— Este singura dată când s-a lăsat tras pe sfoară într-o afacere de bani, a zis Ubertino. Trebuie să ştii bine cu ce soi de negustor ai de-a face. in toate celelalte cazuri a arătat o abilitate drăcească în a aduna bani. Este un rege Midas, tot ce atinge se preface în aur care se îngrămădeşte în visteriile din Avignon. Ori de câte ori am intrat în apartamentele sale am găsit bancheri, zarafi şi mese încărcate cu aur şi clerici care numărau şi grămădeau fiorinii unii peste alţii... Şi o să vezi ce palat şi-a ridicat, cu bogăţii care cândva se bănuiau a fi doar la împăraţii Bizanţului sau la Marele Han al tătarilor. Şi acum înţelegi de ce a emis toate acele bule împotriva ideii de sărăcie. Dar ştii ce i-a împins pe dominicani, care urăsc ordinul nostru, să sculpteze statui ale lui Christos cu o coroană regală, cu tunică de purpură şi cu încălţări bogate? La Avignon au fost expuse crucifixuri cu Iisus pironit de o singură mână, în timp ce cu cealaltă atinge o pungă atârnată la brâu, pentru a arăta că el îngăduie folosirea banului în scopuri religioase.

— Oh, neruşinatul! a exclamat Michele. Dar aceasta e blasfemie curată!

— A mai pus, a continuat Guglielmo, o a treia tiară la coroana papală, nu-i aşa, Ubertino?

— Aşa e. La începutul mileniului, papa Hildebrand primise una cu inscripţia *Corona regni de mânu Dei,* neruşinatul de Bonifaciu a mai pus, nu demult, o a doua, scriind pe ea *Diadema imperii de mânu Petri,* şi Ioan n-a făcut altceva decât să desăvârşească simbolul: trei coroane, puterea spirituală, cea temporală şi cea ecleziastică. Un simbol al regilor persani, un simbol păgân...

Era acolo un călugăr care până atunci rămăsese tăcut, ocupat cu multă credinţă să înghită mâncărurile alese pe care Abatele pusese să fie aduse la masă. Apleca o ureche distrată la feluritele vorbe ce se spuneau, scoţând de fiecare dată un râs sarcastic la adresa pontifului şi un rânjet de aprobare la interjecţiile de indignare ale comesenilor. În rest, se îngrijea să-şi şteargă bărbia de sosuri şi de bucăţile de carne pe care le lăsa să cadă de la gura lui fără dinţi, dar hrăpitoare, şi singura dată când adresase cuvântul unuia dintre vecinii lui fusese ca să laude bunătatea unei anumite bucăţi mai gustoase. Am aflat apoi că era messer Girolamo, episcopul acela din Caffa, pe care, cu câteva zile mai înainte, Ubertino îl crezuse mort (şi trebuie să spun că ideea aceea că murise de doi ani a circulat ca veste adevărată prin toată creştinătatea vreme îndelungată, pentru că am auzit-o şi după aceea; şi, de fapt, a murit la câteva luni după întâlnirea aceea a noastră, şi tot mă mai gândesc că a murit din pricina mâniei nemăsurate pe care adunarea de a doua zi i-o stârnise în trup, încât aproape că-mi venea să cred că are să crape pe loc şi numaidecât, atât era de şubred la trup şi de înfierbântat la umoare).

S-a amestecat şi el în momentul acela în vorbă, vorbind cu gura plină:

— Ş-apoi să ştiţi că neobrăzatul a născocit o constituţie privitoare la *taxae sacrae poenitentiariae* în care trage folos din păcatele oamenilor Bisericii ca să scoată alţi bani. Dacă un ecleziast făptuieşte un păcat trupesc cu o călugăriţă, cu o rudă sau chiar cu o femeie oarecare (pentru că se întâmplă şi asta!), va putea fi izbăvit doar plătind şaizeci şi şapte de lire de aur şi doisprezece *soldi.* Şi

dacă făptuieşte cruzimi animalice, vor trebui mai mult de două sute de lire, dar dacă le comite doar cu copii şi cu animale, şi nu cu femei, amenda va fi scăzută cu o sută de lire. Şi o călugăriţă care s-a dat mai multor bărbaţi, fie toţi laolaltă, fie în momente diferite, în afara sau înlăuntrul mănăstirii, şi apoi vrea să devină păstoriţă de abaţie, va trebui să plătească o sută treizeci de lire de aur şi cincisprezece *soldi*.

— Să fim serioşi, messer Girolamo, s-a împotrivit Ubertino, ştii cât de puţin îl iubesc eu pe papă, dar în privinţa asta trebuie să-l apăr! Este o calomnie care s-a pornit să umble prin Avignon, dar n-am văzut niciodată această constituţie.

— Există, a spus cu tărie Girolamo. Nici eu n-am văzut-o, dar există.

Ubertino a clătinat din cap şi ceilalţi au tăcut. Mi-am dat seama că erau obişnuiţi să nu-l ia prea în serios pe messer Girolamo, pe care cu o zi înainte Guglielmo îl numise prost. Guglielmo a încercat să reia discuţia:

— Oricum, adevărată sau nu, vorba asta ne spune care este clima morală de la Avignon, în care oricine, jefuiţi sau jefuitori, ştiu că trăiesc mai mult într-o piaţă decât la curtea reprezentantului lui Christos. Când Ioan s-a suit pe scaunul papal se vorbea de o vistierie de şaptezeci de mii de fiorini de aur, şi acum sunt unii care spun că a grămădit în ea mai mult de zece milioane.

— Aşa e, a spus Ubertino. Michele, Michele, nu ştii ce ruşini a trebuit să văd la Avignon!

— Să încercăm să fim cinstiţi, a spus Michele. Ştim că şi ai noştri au făcut exagerări. Am primit veşti despre franciscani care au atacat cu armele mănăstirile dominicanilor şi-i despuiau pe călugării vrăjmaşi ca să le impună sărăcia... Şi pentru asta n-am îndrăznit să mă împotrivesc lui Ioan când s-au petrecut cele din Provenţa... Aş vrea să cad cu el la o înţelegere, nu voi umili orgoliul lui, îi voi cere doar ca nici el să nu umilească umilinţa noastră. Nu-i voi vorbi despre bani, îi voi cere doar să se învoiască cu o interpretare sănătoasă a Scripturilor. Şi asta va trebui să facem cu legaţii săi, mâine. La urma urmelor, sunt oameni de teologie şi nu vor fi toţi hrăpitori ca Ioan. Când nişte oameni înţelepţi vor fi deliberat asupra unei interpretări din Scriptură, el nu va putea...

— El? l-a întrerupt Ubertino. Dar tu nu cunoşti încă nebuniile lui în ceea ce priveşte teologia. El vrea ca totul să stea în mâna lui, în cer şi pe pământ. Pe pământ am văzut ce face. Cât despre cer... Mă rog, el n-a exprimat încă părerile de care vorbesc, sau cel puţin nu în public, dar eu ştiu sigur că a vorbit în şoaptă despre aşa ceva cu oamenii lui. El se pregăteşte să dea la lumină anumite propuneri nebuneşti, dacă nu deşucheate, care vor schimba însăşi substanţa doctrinei şi vor lipsi de orice putere predica noastră!

— Care? au întrebat mulţi.

— Întrebaţi-l pe Berengario, el ştie, el mi-a vorbit despre asta.

Ubertino se întorsese spre Berengario Talloni, care fusese în anii ce trecuseră unul dintre cei mai hotărâţi vrăjmaşi ai pontifului la însăşi curtea acestuia. Venit de la Avignon, se unise de două zile cu grupul celorlalţi franciscani şi împreună cu ei sosise la abaţie.

— E o poveste încurcată şi aproape de necrezut, a spus Berengario. Se pare, aşadar, că Ioan are de gând să susţină că cei drepţi nu se vor bucura de starea de beatitudine decât după Judecata de Apoi. E multă vreme de când se gândeşte la versetul al nouălea, capitolul al şaselea al Apocalipsei, acolo unde se vorbeşte de desfacerea celui de-al cincilea sigiliu: unde apar sub altar cei ce au fost ucişi ca martori ai cuvântului lui Dumnezeu şi cer dreptate. Fiecăruia i se dă o haină albă, spunându-i-se să mai aibă puţină răbdare... Semn, argumentează Ioan, că ei nu-l vor putea vedea pe Dumnezeu în esenţa sa decât după împlinirea judecăţii de pe urmă.

— Dar cui a spus asemenea lucruri? a întrebat Michele zăpăcit.

— Până acum numai câtorva din preajma sa, dar vorba s-a răspândit, se spune că se pregăteşte o intervenţie pe faţă, nu imediat, poate peste câţiva ani, se mai sfătuieşte cu teologii lui...

— Ah, ah, a rânjit Girolamo, mestecând.

— Şi nu numai asta, pare că vrea să meargă şi mai departe, şi să susţină că nici măcar infernul nu se va deschide până la acea zi... Nici măcar pentru diavoli.

— Iisuse Christoase, ajută-ne! a exclamat Girolamo. Şi ce-o să spunem atunci păcătoşilor, dacă nu putem să-i ameninţăm cu un infern imediat, numaidecât după ce au murit?

— Suntem în mâinile unui nebun, a spus Ubertino. Dar nu

înţeleg de ce vrea să susţină asemenea lucruri?

— Se risipeşte întreaga doctrină a indulgenţelor, s-a plâns Girolamo, şi nici el nu le va mai putea vinde. De ce un preot care a făptuit păcate animalice trebuie să plătească atâtea lire de aur, ca să înlăture o pedeapsă atât de îndepărtată?

— Nu este atât de îndepărtată, a spus cu tărie Ubertino, timpul se apropie.

— Asta o ştii tu, dragă frate, dar oamenii simpli n-o ştiu. Iată cum stau lucrurile! a strigat Girolamo, care nu mai avea aerul că se bucură de mâncarea lui. Ce idee nefericită trebuie să-i fi băgat în cap călugării ăştia predicatori. Ah!... şi a scuturat din cap.

— Dar de ce? a repetat Michele din Cesena.

— Nu cred că există vreun motiv, a spus Guglielmo. E o dovadă pe care el şi-o acordă, un act de trufie. Vrea să fie într-adevăr acela care hotărăşte pentru cer şi pentru pământ. Ştiam că se şopteau asemenea vorbe, îmi scrisese despre asta Guglielmo din Occam. O să vedem până la urmă dacă va ieşi învingător papa sau vor ieşi învingători teologii, întregul glas al Bisericii, înseşi dorinţele poporului lui Dumnezeu, episcopii...

— Oh, în materie de doctrină el poate să-i îngenuncheze chiar şi pe teologi, a spus cu tristeţe Michele.

— Nu-i chiar aşa, a răspuns Guglielmo. Trăim în timpuri în care cunoscătorii lucrurilor dumnezeieşti nu se tem să proclame că papa este un eretic. Cei care cunosc lucrurile dumnezeieşti sunt, în felul lor, glasul lumii creştine. Împotriva căreia nici chiar papa nu se poate ridica.

— Mai rău, chiar şi mai rău, a şoptit Michele speriat. Pe de o parte, un papă nebun, pe de alta, poporul lui Dumnezeu care, chiar şi prin gura teologilor săi, va pretinde peste puţin să interpreteze după bunul său plac Scripturile.

— Dar, în definitiv, ce altceva aţi făcut voi la Perugia? l-a întrebat Guglielmo.

Michele s-a scuturat ca atins drept în inimă:

— Pentru asta vreau să-l întâlnesc pe papă. Noi nu putem face nimic fără ca el să cadă la învoială.

— Vom vedea, vom vedea, a spus Guglielmo în chip enigmatic.

Maestrul meu era cu adevărat foarte pătrunzător. Cum făcea de-a prevăzut că Michele însuşi avea să hotărască după aceea să se sprijine pe teologii Imperiului şi pe popor, ca să-l condamne pe papă? Cum făcea de-a prevăzut că atunci când, după patru ani, Ioan avea să-şi anunţe pentru prima dată doctrina sa de necrezut, avea să se ridice o împotrivire a întregii creştinătăţi? Dacă viziunea fericirii de apoi avea să fie atât de târzie, cum aveau să poată cei morţi să mijlocească pentru cei vii? Şi unde avea să se termine cultul sfinţilor? Tocmai minoriţii ar fi început împotrivirea, condamnându-l pe papă, şi Guglielmo din Occam s-ar fi aflat în primul rând, aspru şi neclintit în argumentările sale. Lupta avea să dureze trei ani, până când Ioan, ajuns în pragul morţii, avea să facă unele schimbări. L-am auzit vorbind după câţiva ani, când a apărut în consistoriul din decembrie 1334, mai mic decât apăruse vreodată până atunci, uscat de vârstă, având aproape nouăzeci de ani şi fiind aproape muribund, palid la chip, când avea să spună (vulpoiul, atât de priceput să se joace cu vorbele nu numai ca să-şi încalce propriile jurăminte, ci şi să-şi renege propriile încăpăţânări): „Noi mărturisim şi credem că sufletele despărţite de trup şi cu totul curăţite se află în cer, în paradis cu îngerii, şi cu Iisus Christos, şi că ele îl văd pe Dumnezeu în esenţa sa divină, limpede şi faţă-n faţă...” şi apoi, cu o pauză despre care nimeni n-a ştiut niciodată dacă se datora greutăţii de a respira sau voinţei netrebnice de a sublinia ultima clauză ca fiind adversativă, „în măsura în care starea şi condiţia sufletului despărţit de trup o îngăduie”. A doua zi de dimineaţă, era duminică, a pus să fie urcat pe un scaun alungit şi cu spătarul aplecat, a primit sărutul mâinii de la cardinalii lui şi a murit.

Dar iarăşi divaghez şi povestesc alte lucruri decât cele pe care ar trebui să le povestesc. Asta şi pentru că, de fapt, ceea ce a mai rămas din discuţia aceea de la masă nu adaugă mult la înţelegerea faptelor despre care povestesc. Minoriţii s-au înţeles în privinţa a ceea ce aveau să spună a doua zi. I-au cântărit unul câte unul pe adversarii lor. Au discutat, cu însufleţire, vestea pe care le-a dat-o Guglielmo despre sosirea lui Bernardo Gui. Şi, mai mult, faptul că în fruntea delegaţiei avignoneze avea să fie cardinalul Bertrando din Poggetto. Doi inchizitori erau prea mulţi: semn că se dorea să se

folosească împotriva minoriţilor argumentul ereziei.

— Cu atât mai rău, a spus Guglielmo, noi îi vom socoti eretici pe ei.

— Nu, nu, a spus Michele, trebuie să ne purtăm cu mare grijă, nu trebuie să zădărnicim nici o învoială cu putinţă.

— După câte gândesc eu, a spus Guglielmo, deşi am trudit pentru izbândirea acestei întâlniri, eu nu cred că avignonezii vin aici ca să obţină vreun rezultat bun, şi tu ştii asta, Michele. Ioan te vrea la Avignon singur şi fără garanţii. Dar întâlnirea va avea cel puţin un rost: să te facă să înţelegi asta. Ar fi fost mai rău dacă tu te-ai fi dus mai înainte de-a avea experienţa aceasta.

— Aşa că tu te-ai străduit, şi chiar timp de mai multe luni, să realizezi un lucru pe care-l crezi fără rost, a spus Michele cu amărăciune.

— Mi-a fost cerut, şi de tine şi de împărat, a spus Guglielmo. Şi, la urma urmei, nu este fără rost să-i cunoşti mai bine pe propriii tăi duşmani.

În acel moment au venit să ne anunţe că intra pe poartă a doua legaţie. Minoriţii s-au ridicat şi au ieşit în întâmpinarea oamenilor papei.

Ziua a patra
Nona

în care sosesc cardinalul din Poggetto — sau din Pouget, în limba lui —, Bernardo Gui şi alţi oameni din Avignon, şi apoi fiecare face câte ceva

Oameni care se cunoşteau de multă vreme, oameni care fără să se cunoască auziseră vorbindu-se unii de alţii se salutau în curte cu o aparentă blândeţe. Alături de Abate, cardinalul din Poggetto se mişca precum cineva care este foarte obişnuit cu puterea, de parcă ar fi fost un al doilea pontif chiar el, şi împărţea tuturor, mai ales minoriţilor, zâmbete din toată inima, prevestind miraculoase înţelegeri în întâlnirea de a doua zi şi asigurând pe toată lumea de urările de pace şi de bine (folosesc anume această expresie dragă franciscanilor) din partea lui Ioan al XXII-lea.

— Bravo, bravo, mi-a spus şi mie, când Guglielmo a avut bunătatea să mă prezinte ca pe secretarul şi discipolul lui. Apoi m-a întrebat dacă ştiam Bologna şi i-a lăudat frumuseţea, mâncarea ei bună şi universitatea strălucită, poftindu-mă să vin s-o văd, în loc de a mă întoarce într-o zi, mi-a spus el, printre oamenii aceia germani ai mei care-l făceau să sufere atât de mult pe bunul nostru părinte papa. Apoi mi-a întins inelul său să i-l sărut, în vreme ce-şi întorcea surâsul către un altul.

Pe de altă parte, atenţia mea s-a îndreptat numaidecât spre personajul de care auzisem cel mai mult vorbindu-se în zilele acelea: Bernard Guy, cum îl numeau francezii, sau Bernardo Guidoni, sau Bernardo Guido, cum îi spuneau prin alte părţi.

Era un dominican de aproape şaizeci de ani, plăpând, dar cu faţa sumeţită. M-au surprins ochii lui cenuşii, reci, în stare să fixeze fără expresie, şi pe care de multe ori i-am văzut scânteind în fulgere înşelătoare, mai meşter în a ascunde gânduri şi simţăminte decât în a le da pe faţă.

În schimbul acela general de saluturi nu a fost, precum ceilalţi, apropiat şi prietenos, ci mereu şi abia-abia curtenitor. Când l-a văzut pe Ubertino, pe care-l cunoştea, a fost foarte rezervat cu el,

dar l-a fixat în aşa fel încât m-a străbătut un fior de teamă. Când l-a salutat pe Michele din Cesena a avut un zâmbet greu de ghicit şi a şoptit fără căldură: „Acolo sunteţi aşteptat de multă vreme”, frază în care n-am izbutit să desluşesc nici o urmă de nelinişte, nici o umbră de ironie, nici o poruncă, şi, de altfel, nici măcar vreo picătură de interes. S-a întâlnit cu Guglielmo şi, de cum a aflat cine era, l-a primit cu o reţinută vrăjmăşie: dar nu pentru că figura trăda sentimentele sale tainice, eram sigur de asta (chiar dacă nu era sigur că el nutrea vreun sentiment), ci pentru că, desigur, voia ca Guglielmo să-l simtă vrăjmaş. Guglielmo i-a întors vrăjmăşia zâmbindu-i într-un chip exagerat de călduros şi spunându-i: „De multă vreme doream să cunosc un om al cărui renume îmi stă drept pildă şi învăţătură, pentru atâtea hotărâri importante care au călăuzit viaţa mea”. Sentinţă fără îndoială plină de laudă şi de linguşeală pentru cine nu ştia, cum de altfel Bernardo ştia bine, că una dintre hotărârile cele mai de seamă din viaţa lui Guglielmo fusese aceea de a părăsi meseria de inchizitor. Şi am socotit după asta că dacă Guglielmo l-ar fi văzut cu plăcere pe Bernardo într-o temniţă imperială, Bernardo ar fi vrut din toată inima, fără îndoială, să-l vadă pe Guglielmo lovit de o moarte năprasnică şi imediată; şi cum tocmai Bernardo avea sub comandă nişte garnizoane de soldaţi înarmaţi, m-am temut pentru viaţa viteazului meu maestru.

Bernardo trebuie să fi fost deja informat de către Abate despre crimele făptuite în abaţie. Într-adevăr, prefăcându-se că nu simte veninul cuprins în frazele lui Guglielmo, i-a spus:

— Se pare că în zilele acestea, la cererea Abatelui, şi ca să-mi duc la capăt datoria ce mi-a fost încredinţată până la împlinirea acordului în vederea căruia ne-am adunat aici cu toţii, va trebui să mă ocup de nişte treburi foarte triste în care se presimte înciumatul miros al diavolului. Vă vorbesc despre asta pentru că ştiu că în timpuri îndepărtate, în care mi-aţi stat mai aproape şi v-aţi aflat şi dumneavoastră alături de mine — şi de cei asemenea mie — v-aţi luptat pe tărâmul acela care vedea înfruntându-se în lume armatele binelui împotriva armatelor răului.

— Într-adevăr, a spus liniştit Guglielmo, dar după aceea eu am trecut de cealaltă parte.

Bernardo a primit cu tărie lovitura.

— Puteţi să-mi spuneţi ceva de folos despre aceste lucruri necurate?

— Din păcate nu, a răspuns la locul lui Guglielmo. Nu am experienţa domniei voastre în lucruri necurate.

Din clipa aceea i-am pierdut din ochi pe amândoi. După o altă discuţie cu Michele şi Ubertino, Guglielmo s-a retras în *scriptorium.* I-a cerut îngăduinţa lui Malachia să poată examina anumite cărţi şi nu am izbutit să le aud titlurile. Malachia l-a privit în chip ciudat, dar n-a putut să nu i le dea. Lucru curios, n-a trebuit să le caute în bibliotecă. Erau deja toate sub masa lui Venanzio. Maestrul meu s-a cufundat în lectură şi am hotărât să nu-l tulbur.

Am coborât în bucătărie. L-am văzut pe Bernardo Gui. Poate că voia să-şi dea seama de felul cum era aşezată abaţia şi cutreiera pretutindeni. L-am auzit întrebându-i pe bucătari şi pe ceilalţi servitori, vorbind bine sau prost limba vulgară a locului (mi-am amintit că fusese inchizitor în Italia de miazănoapte). Mi s-a părut că cerea veşti despre recoltă, despre organizarea muncii în mănăstire. Dar chiar când punea întrebările cele mai nevinovate, îl privea pe cel cu care vorbea sfredelindu-l cu ochii, apoi punea pe neaşteptate o altă întrebare, şi în acest moment victima lui se îngălbenea şi se bâlbâia. Am tras de aici concluzia că într-un anumit fel el făcea pe inchizitorul şi aici, şi se folosea de o armă nemaipomenită pe care orice inchizitor o are şi o mânuieşte în îndeplinirea îndatoririi sale: frica celuilalt. Pentru că orice om cercetat spune de obicei inchizitorului, de teamă să nu fie bănuit de ceva, ceea ce poate sluji să-l facă suspect pe un altul.

Pentru tot restul după-amiezii, pe măsură ce mă mişcăm de colo-colo, l-am văzut pe Bernardo făcând la fel, fie pe lângă mori, fie prin incinta mănăstirii. Dar niciodată nu a oprit călugări, ci doar fraţi laici sau ţărani. Contrariul a ceea ce făcuse până atunci Guglielmo.

Ziua a patra
Vesper

în care Alinardo pare să dea informaţii preţioase şi Guglielmo dă la iveală metoda sa de a ajunge la un adevăr probabil printr-o serie de erori sigure

Mai târziu Guglielmo a coborât din *scriptorium* bine dispus, în vreme ce aşteptam să se facă ora de cină, l-am găsit în mănăstire pe Alinardo. Amintindu-mi de cererea lui, încă din ziua dinainte făcusem rost de năut de la bucătărie şi i-am dat. Mi-a mulţumit umplându-şi gura ştirbă şi băloasă.

— Ai văzut, băiete, mi-a spus, şi celălalt cadavru se afla în locul de care se dădea de veste la carte... Aşteaptă acum a patra trâmbiţă!

L-am întrebat cum de se gândea el că dezlegarea pentru crima care avea să urineze se afla în cartea revelaţiei. M-a privit uimit:

— Cartea lui Ioan dă dezlegarea tuturor lucrurilor! Şi a adăugat cu o strâmbătură de ură: Eu ştiam asta... o spuneam de multă vreme... Eu am fost, să ştii, cel care i-a propus Abatelui... celui de atunci, să adune cât mai multe comentarii la Apocalipsă. Eu trebuia să devin bibliotecar... Dar apoi celălalt a izbutit să-l facă să-l trimită pe el la Silos, unde a găsit manuscrisele cele mai frumoase, şi s-a întors cu o pradă strălucită... Oh, el ştia unde să caute, vorbea şi limba necredincioşilor... Şi aşa a primit el biblioteca în grijă, şi nu eu. Dar Dumnezeu l-a pedepsit şi l-a făcut să intre mai devreme în lumea tenebrelor. Ha, ha... a râs cu răutate bătrânul acela care până atunci mi se păruse, cufundat în serenitatea căruţiei sale, asemenea unui copil nevinovat.

— Cine era cel de care vorbeşti? l-a întrebat Guglielmo. Ne-a privit încremenit.

— De cine vorbeam? Nu-mi amintesc... e atâta vreme de atunci. Dar Dumnezeu pedepseşte, Dumnezeu şterge, Dumnezeu întunecă şi amintirile. Multe acte de trufie au fost făptuite în bibliotecă. Mai ales de când a căzut în mâna străinilor. Dumnezeu pedepseşte ş-acum...

N-am izbutit să scoatem alte cuvinte de la el şi l-am lăsat în

liniştitul şi ranchiunosul lui delir. Guglielmo a spus că-i dăduse mult de gândit discuţia aceea.

— Alinardo e un om care trebuie ascultat, de fiecare dată când vorbeşte spune ceva interesant.

— Ce a spus de data asta?

— Adso, a răspuns Guglielmo, dezlegarea unei taine nu este acelaşi lucru cu deducerea adevărului de la principiile prime. Şi nu se potriveşte nici cu adunarea mai multor date particulare pentru a ajunge la o lege generală. Înseamnă mai degrabă să te găseşti în faţa uneia, sau a două, sau a trei date particulare, care la prima vedere nu au nimic în comun una cu alta, şi să încerci să-ţi închipui dacă pot exista atâtea cazuri ale unei legi generale, pe care încă nu le cunoşti, şi care poate că n-a fost enunţată vreodată. Desigur, dacă ştii, cum spune filosoful, că omul, calul şi măgarul sunt cu toţii fără fiere şi toţi trăiesc mult, apoi încearcă să enunţi principiul prin care animalele fără fiere trăiesc mult. Dar închipuie-ţi cazul animalelor cu coarne. De ce au coarne? Dintr-o dată îţi dai seama că toate animalele cu coarne nu au dinţi în mandibula superioară. Ar fi o descoperire grozavă dacă nu ţi-ai da seama că, da, există animale fără dinţi în mandibula superioară care cu toate acestea nu au coarne, cum e cămila. În sfârşit, îţi dai seama că toate animalele fără dinţi în mandibula superioară au două stomacuri. Bine, apoi îţi poţi închipui că cine nu are dinţi suficienţi, mestecă rău şi că, deci, are nevoie de două stomacuri ca să poată digera mai bine mâncarea. Dar coarnele? Atunci încerci să-ţi închipui o cauză materială a coarnelor, prin care lipsa dinţilor îl înzestrează pe animal cu ceva mai multă materie osoasă, care trebuie să iasă în altă parte. Dar e o lămurire care să fie de ajuns? Nu, deoarece cămila nu are dinţi superiori, are două stomacuri şi nu are coarne. Şi atunci trebuie să-ţi închipui încă o cauză, de sfârşit. Materia osoasă iese la iveală numai la animalele care nu au alte mijloace de apărare. În schimb, cămila are o piele foarte tare, care nu are nevoie de coarne. Atunci legea ar putea fi...

— Dar ce legătură au aici coarnele? am întrebat cu nerăbdare, şi de ce vă ocupaţi acum de animalele cu coarne?

— Eu nu m-am ocupat niciodată de ele, ci episcopul de Lincoln s-a ocupat foarte mult de ele, urmând o idee a lui Aristotel. Cinstit

vorbind, eu nu ştiu dacă motivele pe care le-a găsit sunt cele bune, nici n-am mai controlat vreodată unde are cămila dinţii şi câte stomacuri are; dar am spus asta ca să-ţi arăt că cercetarea legilor explicative, în faptele naturale, se desfăşoară în chip întortocheat. În faţa unor fapte inexplicabile tu trebuie să încerci sau să-ţi închipui multe legi generale, ale căror legături cu faptele de care te ocupi nu le vezi încă; şi deodată, în legătura neaşteptată dintre un fapt, un rezultat şi o lege ţi se întrezăreşte o judecată care ţi se pare mai convingătoare decât altele. Încerci s-o aplici la toate cazurile asemănătoare, s-o foloseşti ca să tragi previziuni din ea şi descoperi că ghiciseşi. Dar până la sfârşit nu vei şti niciodată ce predicate să introduci în felul tău de a gândi şi pe care să le laşi deoparte. Şi aşa fac eu acum. Pun cap la cap o grămadă de elemente nelegate între ele şi îmi închipui tot felul de ipoteze. Dar trebuie să-mi închipui multe, şi foarte numeroase sunt atât de absurde, că mi-ar fi şi ruşine să ţi le spun. Uite, în cazul calului Brunello, când am văzut urmele, mi-am închipuit multe ipoteze complementare şi contradictorii: putea să fie un cal alergând, se putea ca pe calul acela frumos să fi coborât Abatele coasta, se putea ca un cal Brunello să fi lăsat urmele pe zăpadă, şi un alt cal Favello, cu o zi mai înainte, să-şi fi lăsat coama pe tufişuri, iar ramurile să le fi rupt nişte oameni. Eu nu ştiam care putea fi ipoteza adevărată până când nu i-am văzut pe chelar şi pe servitori căutând cu disperare. Atunci am înţeles că ipoteza cu Brunello era singura bună, şi am încercat să verific dacă era adevărată, adresându-mă călugărilor aşa cum am făcut-o. Am învins, dar aş fi putut şi pierde. Ceilalţi m-au crezut înţelept pentru că am înţeles, dar nu ştiau multe cazuri în care am fost prost pentru că am pierdut, şi nu ştiau că, puţine secunde înainte de a învinge, nu eram sigur că n-aveam să pierd. Acum, în ceea ce priveşte cazurile din abaţie, am multe ipoteze frumoase, dar nu există nici un fapt evident care să-mi îngăduie să spun care este cea mai bună. Şi atunci, ca să nu par prost la urmă, nu vreau să par isteţ acum. Lasă-mă să mă mai gândesc, măcar până mâine.

Am înţeles atunci care era modul de a judeca al maestrului meu şi mi s-a părut cu totul nepotrivit faţă de cel al filosofului care gândeşte pornind de la primele principii, aşa încât intelectul său capătă înseşi modalităţile intelectului divin. Am înţeles că, atunci

când nu avem un răspuns, Guglielmo îşi propunea mai multe răspunsuri, şi care să nu semene între ele. Am rămas uluit.

— Dar atunci, am îndrăznit să comentez, sunteţi departe de dezlegarea problemei.

— Sunt foarte aproape, a răspuns Guglielmo, dar nu ştiu de care.

— Deci n-aveţi un singur răspuns pentru întrebările pe care vi le puneţi?

— Adso, dacă l-aş avea, aş preda teologia la Paris.

— La Paris au întotdeauna răspunsul adevărat?

— Niciodată, a spus Guglielmo, dar sunt foarte siguri de greşelile lor.

— Şi dumneavoastră, am spus eu cu o copilărească obrăznicie, nu săvârşiţi niciodată greşeli?

— Adesea, a răspuns. Dar în loc să concep una singură, născocesc mai multe, şi aşa nu devin sclavul nici uneia.

Am avut impresia că Guglielmo nu avea nici un interes pentru adevăr, care nu e altceva decât a face deopotrivă lucrul cu intelectul. El, în schimb, se distra închipuindu-şi cât de posibile puteau fi aceste adevăruri.

În acel moment, o spun drept, mi-am pierdut speranţa în maestrul meu şi m-am pomenit gândind: „Bine că a venit Inchiziţia”. Şi m-am alăturat la setea de adevăr care-l însufleţea pe Bernardo Gui.

Şi cu aceste vinovate înclinări sufleteşti, mai tulburat decât Iuda în noaptea de Joia Mare, am intrat cu Guglielmo în refector să luăm cina.

Ziua a patra
Completa

în care Salvatore vorbeşte despre o magie nemaipomenită

Cina pentru legaţie a fost strălucită. Abatele trebuie să fi cunoscut foarte bine slăbiciunile oamenilor şi obiceiurile de la curtea papală (care n-au supărat, trebuie s-o spun, nici pe minoriţii fratelui Michele). Porcii tăiaţi de curând trebuiau să fie caltaboş cum se face la Montecassino, ne-a spus bucătarul. Dar năprasnicul sfârşit al lui Venanzio îi făcuse să arunce tot sângele porcilor, aşa că trebuia aşteptat până când apucau să taie alţii. De altfel, cred că în zilele acelea i-ar fi fost oricui silă să ucidă o făptură a lui Dumnezeu. Dar aveam carne de pui de porumbel prăjită în unt, a căror carne fusese mai înainte macerată în vin de prin ţinuturile acelea, şi iepure la proţap, pâinişoare ale Sfintei Clara, orez cu migdale de prin munţii din jur, sau prăjituri de post cu lapte, crutoane cu supă de frunză de limba mielului, măsline umplute, brânză la capac, carne de oaie cu salată crudă de ardei, bob alb, şi dulciuri alese, prăjitura Sfântului Bernard, paste făinoase de-ale Sfântului Nicolae, ochişorii Sfintei Lucia, şi vinuri, şi lichioruri care i-au adus bună dispoziţie până şi lui Bernardo Gui, atât de posac din fire: lichior de lămâiţă, de nuci, vin contra gutei şi vin de genţiană. Părea o adunare de mâncăi, dacă orice înghiţitură şi orice sorbitură n-ar fi fost însoţită de o sfântă lectură.

La sfârşit toţi s-au sculat foarte veseli, unii văitându-se de tot felul de suferinţe numai ca să nu coboare la *completa.* Dar Abatele nu s-a supărat. Nu toţi au privilegiul şi îndatoririle celor ce s-au consacrat ordinului nostru.

În vreme ce călugării ieşeau, am rămas în urmă să arunc o privire prin bucătărie, unde se pregăteau să închidă pentru noapte. L-am văzut pe Salvatore care o ştergea spre grădină cu un pachet sub braţ. Curios, m-am luat după el şi l-am strigat. El a încercat să scape, apoi, la întrebările mele, a răspuns că ducea în pachet (care se mişca de parcă înăuntru se zbătea ceva viu) un vasilisc.

— *Cave basilischium! Est Io reys* al şerpilor, atât de plin de

venin e, care ţâşneşte afară! *Che dicam,* veninul, duhoarea când iese afară te omoară! Te intoxică... *Et* are *macule* albe pe spinare, şi *caput* precum cocoşul, şi jumătate merge deasupra pământului, şi jumătate se târăşte, ca ceilalţi şerpi. Şi îl *ancide* nevăstuica...

— Nevăstuica?

— *Oc!* Animal *parvissima est,* ceva mai lungă decât şoarecul, şi-l urăşte pe şoarec *muchissimo.* Şi sare la şarpe şi-l loveşte. Şi când ele îl muşcă, nevăstuica fuge la *fenicula* sau la *circerbita* şi apucă cu dinţii, *et redet ad bellum. Et dicunt* că naşte pe ochi, dar cei mai mulţi spun că ăia mint.

L-am întrebat ce făcea cu vasiliscul şi mi-a răspuns că era treaba lui. I-am spus, împins acum de curiozitate, că în zilele acelea cu atâţia morţi, nu mai existau treburi de ţinut în taină şi că aveam să-i spun despre asta lui Guglielmo. Atunci Salvatore m-a rugat cu înflăcărare să tac, a deschis pachetul şi mi-a arătat o pisică neagră. M-a tras lângă el şi mi-a spus, cu un zâmbet neruşinat, că nu mai vrea ca chelarul şi cu mine, unul pentru că era puternic, celălalt tânăr şi frumos, să putem face dragoste cu fetele din sat, şi el nu, pentru că era urât şi sărac lipit pământului. Că el ştia o magie nemaipomenită care să facă să-i cadă la picioare orice femeie. Era de ajuns să omori o pisică neagră şi să-i scoţi ochii, şi să-i bagi în două ouă de găină neagră, un ochi într-un ou şi alt ochi în celălalt ou (şi mi-a arătat două ouă, de care m-a asigurat că le-a luat de la o găină cum trebuie). Apoi trebuia să pui ouăle să se strice într-o grămada de bălegar de cal (şi îşi pregătise una tocmai într-un colţişor al grădinii pe unde nu trecea nimeni, niciodată) şi de aici avea să se nască, din fiecare ou, un drăcuşor, care avea apoi să asculte în toate de el, aducându-i la nas toate plăcerile de pe lumea asta. Dar, mi-a spus el, pentru ca magia să izbutească, trebuia ca femeia cu care voia să se culce să scuipe pe ouă mai înainte de a fi îngropate în bălegar, şi tocmai treaba asta îl neliniştea pe el, pentru că trebuia să aibă lângă el, în noaptea aceea, pe femeia în cauză, şi s-o facă să-i facă treaba asta fără ca ea să ştie la ce slujeşte.

M-a cuprins, pe neaşteptate, o fierbinţeală la faţă, şi-n măruntaie şi-n întreg trupul, şi l-am întrebat cu un fir de voce dacă în noaptea aceea avea s-o aducă în incintă pe fata din noaptea trecută. El a râs, strâmbându-se la mine şi mi-a spus că eram cuprins de un mare

avânt (*foia,* a spus el) (eu am zis că nu, că întrebam doar aşa, din curiozitate), şi mi-a spus că în sat erau destule femei, şi că ar fi adus sus o alta, chiar şi mai frumoasă decât cea care-mi plăcea mie. Eu am bănuit că mă minţea ca să mă îndepărteze de el. Iar pe de altă parte ce aş fi putut face? Să mă ţin toată noaptea după el în timp ce Guglielmo mă aştepta pentru cu totul alte treburi? Şi să mă întorc s-o revăd pe aceea (dacă despre ea era vorba) spre care mă împingeau poftele, în vreme ce raţiunea îmi spunea să mă îndepărtez de aşa ceva — şi pe care n-aş mai fi vrut s-o văd niciodată, chiar dacă doream s-o văd din nou? Desigur că nu. Şi pe urmă m-am convins că Salvatore spunea adevărul, cel puţin în ceea ce privea femeia. Sau că poate minţea în totul, că magia de care vorbea era o închipuire a minţii sale simple şi superstiţioase, şi că nu avea să facă nimic.

M-am înfuriat pe el, m-am purtat necruţător, i-am spus că în noaptea aceea ar fi fost mai bine să se culce, pentru că arcaşii umblau prin incintă. El mi-a spus că ştia abaţia mai bine decât arcaşii, şi că în ceaţa aceea nimeni n-avea să vadă pe nimeni. Ba chiar, mi-a spus, eu fug acum şi nici tu n-o să mă mai vezi, chiar dacă ai fi la doi paşi de mine, ca să mă distrez cu fata ta pe care o doreşti. El mi-a vorbit cu alte cuvinte, şi mai necioplite, dar acesta era sensul a ceea ce spunea. M-am îndepărtat mânios, pentru că, într-adevăr, nu era de mine, nobil şi novice, să mă iau la ceartă cu derbedeul acela.

M-am dus la Guglielmo şi am făcut ceea ce trebuia. Adică ne-am apucat să ascultăm *completa,* din spatele navei, în aşa fel încât, când slujba s-a sfârşit, eram gata s-o pornim la a doua călătorie a noastră (a treia pentru mine) în măruntaiele labirintului.

Ziua a patra
După *completa*

în care se vizitează din nou labirintul, se ajunge la locul finis Africae*, dar nu se intră în el pentru că nu se ştie care sunt primul şi al şaptelea din patru, şi în sfârşit Adso are o recădere, de altfel foarte doctă, în maladia sa de dragoste*

Vizita în bibliotecă ne-a răpit multe ore de muncă. În vorbe, controlul pe care trebuia să-l facem era simplu, dar înaintând la lumina felinarului, citind inscripţiile, însemnând pe plan golurile şi pereţii plini, notând iniţialele, alcătuind feluritele denumiri pe care jocul deschiderilor şi închiderilor ni le îngăduia, a fost o muncă grea şi plictisitoare.

Era foarte frig. Noaptea nu era vântoasă şi nu se auzeau şuierăturile acelea uşoare care ne înfricoşaseră în prima seară, dar prin deschiderile zidurilor intra un aer umed şi îngheţat. Ne puseserăm mânuşi de lână ca să putem atinge volumele fără ca mâinile să ne îngheţe. Dar erau din acelea care se foloseau ca să scrii iarna, cu vârfurile degetelor descoperite, şi uneori trebuia să ne apropiem mâinile de flacără şi să ni le băgăm în sân sau să le batem una de alta, ţopăind îngheţaţi.

Din această pricină n-am făcut tot ce trebuia dintr-o dată. Ne opream să ne uităm în dulapuri şi acum când Guglielmo — cu sticlele lui pe nas — putea să întârzie să citească pe cărţi, la fiecare titlu pe care îl descoperea, izbucnea în strigăte de bucurie, sau pentru că ştia opera, sau pentru că de mult o căuta, sau pentru că, în sfârşit, n-o mai auzise amintită niciodată şi era din cale-afară de tulburat şi de curios. Aşa că fiecare carte era pentru el un animal din basme, pe care-l întâlnea într-o ţară necunoscută. Şi, în vreme ce el răsfoia un manuscris, îmi poruncea să-i caut altele.

— Vezi ce mai e şi-n celălalt dulap!

Şi eu, îndeplinind şi mişcând volume de la locul lor:

— *Historia anglorum* de Beda... Şi tot de Beda *De aedificatione templi, De tabernaculo, De temporibus et computo et chronica et circuli Dyonisi, Ortographia, De ratione metrorum, Vita Sandi*

Cuthberti, Ars metrica...

— E firesc, toate operele Venerabilului... Şi priveşte-le pe astea! *De rhetorica cognatione, Locorum rhetoricorurn distinctio,* şi aici atâţia grămătici, Priscianus, Honoratus, Donatus, Maximius, Victorianus, Metrorius, Eutiches, Servius, Focas, Asperus... Ciudat, mai întâi credeam că aici ar fi autori din Anglia... Să ne uităm mai jos...

— *Hisperica... famina.* Ce e?

— Un poem iberic. Ascultă:

Hoc spumans mundanas obvallat Pelagus oras
terrestres amniosis fluctibus cudit margines.
Saxeas undosis molibus irruit avionias.
Infima bomboso vertice miscet glareas
asprifero spergit spumas sulco,
sonoreis frequenter quatitur flabris...

Eu nu înţelegeam sensul, dar Guglielmo citea făcând să i se rostogolească vorbele din gură în aşa chip încât auzeam zgomotul valurilor şi al spumei din apa mării.

— Şi acesta? Este Adhelm din Malmesbury, ascultaţi aceste pagini: *Primitus pantorum procerum poematorum pio potissimum paternoque presertim privilegio panegiricum poemataque passim prosatori sub polo promulgatas...* Cuvintele încep toate cu aceeaşi literă!

— Oamenii din insulele noastre sunt toţi puţin cam nebuni, spunea Guglielmo cu mândrie. Să căutăm în celălalt dulap.

— Vergilius.

— Cum de-i aici? Ce anume din Vergilius? *Georgicele?*

— Nu. *Epitomi.* N-am auzit niciodată vorbindu-se despre asta.

— Dar nu este Maro! E Vergilius din Tolosa, retorul, şase secole după naşterea Domnului. A fost cunoscut ca un mare înţelept.

— Aici spune că artele sunt *poema, rethoria, grama, leporia, dialecta, geometria...* Dar ce limbă vorbeşte?

— Latină, dar este o latină născocită de el, pe care el o socotea mult mai frumoasă. Ia citeşte aici: spune că astronomia studiază semnele zodiacului care sunt *mon, man, tonte, piron, dameth,*

perfellea, belgalic, margaleth, lutamiron, taminon şi *raphalut.*

— Era nebun?

— Nu ştiu, nu era din insulele noastre. Mai ascultă, spune că există douăsprezece feluri de a denumi focul: *ignis, coquihabin (quia incocta coquendi habet dictionem), ardo, calax ex calore, fragon ex fragore flammae, rusin de rubore, fumaton, ustrax de urendo, vitius quia pene mortua membra suo vivificat, siluleus, quod de silice siliat, unde et silex non recte dicitur, nisi ex qua scintilla silit.* Şi *aeneon, de Aenea deo, qui in eo habitat, sive a quo elementis flatus fertur.*

— Bine, dar nimeni nu vorbeşte aşa!

— Din fericire. Dar erau vremuri în care, pentru a uita o lume rea, grămăticii se distrau cu lucruri din astea obscure. Mi s-a spus că, în epoca aceea, timp de cincisprezece zile şi cincisprezece nopţi, retorii Gabundus şi Terentius au discutat despre vocativul lui *ego* şi până la urmă s-au înfruntat cu armele.

— Dar uite ş-asta, ascultaţi... apucasem o carte împodobită cu miniaturi cu labirinturi vegetale din ale căror vrejuri ieşeau la iveală maimuţe şi şerpi. Auziţi ce cuvinte: *cantamen, collamen, gongelamen, stemiamen, plasmamen, sonerus, alboreus, gaudifluus, glaucicomus...*

— Insulele noastre, a spus cu duioşie Guglielmo. Să nu fii prea aspru cu călugării aceia din îndepărtata Hibernia; dacă există, poate, această abaţie, şi dacă mai vorbim despre Imperiul Roman, lor le-o datorăm. În vremea aceea restul Europei ajunsese o grămadă de ruine, într-o zi au declarat nule botezurile făcute de unii preoţi în Galii, pentru că se boteza *in nomine patris et filiae*, şi nu pentru că practicau o nouă erezie sau că-l socoteau pe Iisus femeie, ci pentru că nu se mai ştia latineşte.

— Ca Salvatore?

— Mai mult sau mai puţin. Piraţii din îndepărtatul miazănoapte veneau pe fluvii să jefuiască Roma. Templele păgâne cădeau în ruine şi cele creştine nu existau încă. Şi în mănăstirile lor numai călugării din Hibernia au scris şi au citit, au citit şi au scris, şi au făcut miniaturi, şi apoi s-au aruncat în bărcuţele lor făcute din piele de animal, şi au plutit spre pământurile acestea. Şi le-au

evanghelizat de parcă ar fi fost necredincioase, înţelegi? Ai fost la Bobbio, a fost fondat de Sfântul Colomban, unul dintre aceştia. Aşa că trebuie lăsaţi în pace dacă inventează o latină nouă, dacă în Europa nu se mai ştia cea veche. Au fost oameni mari. Sfântul Brandan a ajuns până la insulele Fortunate şi a navigat pe lângă coastele infernului unde l-a văzut pe Iuda înlănţuit pe o stâncă, şi într-o zi a ancorat pe o insulă şi a coborât, şi era un monstru marin. Desigur că erau nebuni, a repetat cu satisfacţie.

— Pentru ochii mei, imaginile lor sunt... de necrezut! Şi câte culori! am spus cu mare plăcere.

— Într-o ţară care are puţine culori, un pic de albastru senin şi atâta verde. Dar să nu discutăm acum despre călugării hiberni. Ceea ce vreau să ştiu este de ce se află aici cu anglii şi cu grămăticii din alte ţări. Uită-te pe planul tău, unde putem fi?

— În camerele turnului de apus. Am transcris şi etichetele. Deci ieşind din camera oarbă se intră în sala heptagonală şi există o singură trecere într-o cameră din turn, litera cu roşu este H. Apoi se trece din cameră în cameră făcând înconjurul turnului şi se revine în camera oarbă. Însemnarea literelor dă... aveţi dreptate! HIBERNI!

— HIBERNIA, dacă din încăperea oarbă te întorci în cea heptagonală, care are ca toate celelalte trei litere A din Apocalipsă. De aceea sunt aici operele autorilor din ultima Thule, precum şi grămăticii şi retorii, pentru că plănuitorii bibliotecii s-au gândit că un grămătic trebuie să stea cu grămăticii hiberni, chiar dacă e din Toulouse. E o rânduială. Vezi că începem să înţelegem câte ceva?

— Dar în camerele din turnul central prin care am intrat am citit FONS... Ce însemnează?

— Citeşte bine planul tău, continuă să citeşti literele sălilor care urmează după modul cum intri în ele.

— FONS ADAEU...

— Nu, Fons Adae, U este a doua cameră oarbă răsăriteană, îmi amintesc, poate că face parte din altă serie de litere. Şi ce am găsit la Fons Adae, adică în paradisul pământesc (aminteşte-ţi că acolo e camera cu altarul care dă spre răsăritul soarelui)?

— Erau atâtea biblii, şi comentarii ale Bibliei, numai cărţi cu scrieri sacre.

— Şi vezi, aşadar, cuvântul lui Dumnezeu în legătură cu paradisul pământesc, care, aşa cum spun toţi, e departe, spre răsărit. Şi aici, la apus, Hibernia.

— Deci felul cum e concepută biblioteca se ia după harta universului lumii?

— E cu putinţă. Şi cărţile sunt aşezate în ea după ţările din care vin, sau locul în care s-au născut autorii lor, sau, ca în cazul acesta, locul unde ar fi trebuit să se nască. Bibliotecarii şi-au spus că grămăticul Vergilius s-a născut din greşeală la Toulouse şi ar fi trebuit să se nască în insulele apusene. Au îndreptat deci greşelile naturii.

Am mers mai departe. Am trecut printr-un şir de camere bogate în minunate Apocalipse, şi una dintre acestea era camera în care văzusem nălucile. Chiar de departe am văzut din nou lumina, Guglielmo s-a ţinut de nas, a dat fuga s-o stingă, scuipând în cenuşă. Şi, pentru orice eventualitate, am străbătut camera în grabă, dar îmi aminteam că acolo văzusem preafrumoasa Apocalipsă în culori cu *mulier amicta sole* şi balaurul. Am refăcut ordinea acestor încăperi plecând de la ultima de care ne apropiam şi care avea ca iniţială un Y roşu. Lectura de-a-ndoaselea a dat cuvântul YSPANIA. Dar ultimul A era acelaşi cu cel cu care se termina şi HIBERNIA. Semn, a spus Guglielmo, că rămâneau camerele în care erau adunate opere cu caracter amestecat.

În orice caz, zona numită YSPANIA ni s-a părut încărcată cu multe codice ale Apocalipsei, toate lucrate foarte frumos, ceea ce l-a făcut pe Guglielmo să recunoască aici arta hispanică. Ne-am dat seama că biblioteca avea poate cea mai mare provizie de copii după cartea Apostolului din toată lumea creştină, şi un număr nemăsurat de mare de comentarii asupra acestui text. Nişte volume enorme erau dedicate comentariului Apocalipsei lui Beatus din Liebana, şi textul era mai mult sau mai puţin acelaşi, dar am găsit o nemaipomenită diversitate de variaţii în imagini, şi Guglielmo a recunoscut menţionarea unora dintre cei pe care el îi socotea printre cei mai de seamă miniaturişti din regatul Asturiilor, Magius, Facundus şi alţii.

Făcând aceste şi alte constatări, am ajuns la turnul de miazăzi, prin apropierea căruia mai trecuserăm cu o seară mai înainte.

Camera S-ului din YSPANIA — fără ferestre — ducea într-o cameră E şi, treptat-treptat, rotindu-ne prin camerele turnului, am ajuns la ultima, fără alte boite, care purta un L cu roşu. Am recitit de-a-ndoaselea planul şi am găsit LEONES.

— Leones, meridian, în planul nostru suntem în Africa, *hic sunt leones.* Şi asta lămureşte de ce am găsit aici atâtea texte de autori necredincioşi.

— Şi mai sunt şi alţii, am spus eu, scotocind prin dulapuri. *Canone* de Avicenna şi acest codice atât de frumos, într-o caligrafie pe care n-o cunosc...

— Socotind după podoabe ar trebui să fie un coran, dar din nefericire nu ştiu araba...

— Coranul, biblia necredincioşilor, o carte vătămătoare...

— O carte care cuprinde o înţelepciune deosebită de a noastră. Dar înţelegi de ce l-au pus aici, unde stau leii, monştrii. Iată de ce am văzut aici cartea aceea despre fiarele înspăimântătoare, unde ai găsit şi unicornul. Această zonă zisă a leilor — LEONES — cuprinde ceea ce constructorii bibliotecii socoteau a fi cărţile minciunilor. Ce e acolo?

— Sunt în latineşte, dar din arabă. Ayyub al Ruhawi, un tratat despre hidrofobia câinelui. Şi aceasta e o carte a comorilor, iar aceasta *De aspectibus* de Alhazen...

— Vezi, au pus printre monştri şi minciuni chiar şi opere de ştiinţă de la care creştinii au atâtea de învăţat. Aşa se gândea în vremurile în care a fost construită biblioteca...

— Dar de ce au pus printre lucrurile false şi o carte cu unicornul? l-am întrebat.

— E clar că fondatorii bibliotecii aveau idei ciudate. Vor fi socotit că această carte care vorbeşte despre fiare închipuite şi care trăiesc în ţări îndepărtate ar face parte din şirul de minciuni răspândite de necredincioşi...

— Dar unicornul este o minciună? Este un animal foarte plăcut şi deosebit de simbolic. Figură a lui Christos şi a castităţii, el poate fi prins doar punând o fecioară în pădure, în aşa chip încât animalul, simţind mirosul atât de cast, să vină să-i pună capul în poală, căzând pradă capcanelor vânătorilor.

— Aşa se spune, Adso. Dar mulţi socotesc că este o născocire din basmele paginilor.

— Ce dezamăgire, am spus. Mi-ar fi plăcut să întâlnesc unul străbătând o pădure. Altfel ce plăcere mai e să străbaţi o pădure?

— Nu s-a spus că nu există. Poate că e altfel decât îl zugrăvesc aceste cărţi. Un călător veneţian a mers în ţări foarte îndepărtate, din apropierea acelor *fons paradişi* de care vorbesc cărţile, şi a văzut unicorni. Dar i-a găsit grosolani şi lipsiţi de graţie, şi extrem de urâţi şi de negri. Cred că a văzut fiare adevărate cu un corn în frunte. Au fost, desigur, aceleaşi pe care maeştrii ştiinţei antice — nu cu totul greşită —, care au primit de la Dumnezeu capacitatea de a vedea lucruri pe care noi nu le-am văzut, ni le-au transmis, nu cu totul greşit, printr-o primă imagine adevărată a lor. Apoi descrierea aceasta, mergând de la *auctoritas* la *auctoritas,* s-a prefăcut, prin felurite modificări ale fanteziei, şi unicornii au ajuns să fie animale graţioase, şi albe, şi blânde. După care, dacă ai şti că într-o pădure trăieşte un unicorn, nu trebuie să te duci cu o fecioară, pentru că animalul ar putea fi mai asemănător cu cel al martorului veneţian decât cel din cartea aceasta.

— Dar cum de s-a întâmplat că maeştrii înţelepciunii antice au primit de la Dumnezeu revelaţia asupra adevăratei naturi a unicornului?

— Nu revelaţia, ci experienţa. Au avut norocul să se nască în ţinuturi în care s-au născut unicorni, sau în timpuri în care unicornii trăiau chiar în ţinutul acela.

— Dar atunci cum putem să ne încredem în înţelepciunea antică, ale cărei urme domnia ta le caută mereu, dacă a fost transmisă de către cărţi mincinoase care au interpretat-o cu atâta uşurinţă?

— Cărţile nu sunt făcute ca să crezi în ele, ci pentru a fi supuse controlului. În faţa unei cărţi nu trebuie să ne întrebăm ce spune, ci ceea ce vrea să spună, idee pe care vechii comentatori de cărţi sacre o aveau foarte limpede în minte. Unicornul, aşa cum ne vorbesc de el cărţile acestea, ascunde un adevăr moral, sau alegoric, sau anagogic, care rămâne adevărat, aşa cum rămâne adevărată ideea castităţii ca virtute nobilă. Dar în privinţa adevărului literal care le susţine pe cele trei, rămâne să vedem de la ce dat al experienţei originare s-a născut litera. Litera trebuie să fie discutată, chiar dacă

suprasensul rămâne bun. Într-o carte se spune că diamantul se taie numai cu sânge de căprior. Marele meu maestru Roger Bacon a spus că nu era adevărat, pur şi simplu pentru că el încercase asta şi nu a izbutit. Dar dacă raportul dintre diamant şi sângele caprin ar fi avut un sens superior, acesta ar rămâne neştirbit.

— Atunci se pot spune adevăruri superioare minţind doar în ceea ce priveşte litera, am spus eu. Şi cu toate acestea, repet că nu-mi place că unicornul aşa cum este nu există, şi nu a existat, şi nu poate să existe într-o zi.

— Nu este îngăduit să pui hotar atotputerniciei lui Dumnezeu, şi dacă Dumnezeu ar vrea, ar putea să existe şi unicornii. Dar împacă-te cu firea, ei există în aceste cărţi care, dacă nu vorbesc despre existenţa reală, vorbesc despre existenţa posibilă.

— Dar trebuie, deci, să citeşti cărţile fără să chemi în ajutor credinţa, care este o virtute teologală?

— Mai rămân alte două virtuţi teologale. Nădejdea că posibilul există. Şi caritatea, pentru cine a crezut cu bună credinţă că posibilul există.

— Dar ce vă foloseşte dumneavoastră unicornul dacă intelectul nu vă lasă să credeţi în el?

— Îmi foloseşte cum mi-au folosit urmele picioarelor lui Venanzio pe zăpadă, târât spre hârdăul porcilor. Unicornul cărţilor este ca o amprentă. Dacă există amprenta, trebuie să fi fost ceva care a lăsat-o.

— Dar deosebit de amprentă, ziceţi dumneavoastră.

— Sigur. Nu întotdeauna o amprentă are aceeaşi formă cu corpul care a produs-o, şi nu ia naştere întotdeauna din presiunea unui corp. Uneori redă impresia pe care un corp a lăsat-o în mintea noastră, este amprenta unei idei. Ideea este semn al lucrurilor şi imaginea este semn al ideii, semnul unui semn. Dar cu imaginea construiesc din nou, dacă nu corpul, ideea pe care altcineva o avea despre ea.

— Şi asta vă ajunge?

— Nu, pentru că ştiinţa adevărată nu trebuie să se mulţumească cu ideile, care sunt chiar semne, ci trebuie să regăsească lucrurile în adevărul lor propriu. Şi, deci, mi-ar plăcea să urc de la această

amprentă a unei amprente la unicornul care stă la începutul lanţului. Aşa după cum mi-ar plăcea să pornesc de la semnele slabe lăsate de ucigaşul lui Venanzio (semne care ne-ar putea duce la mulţi) la un singur individ, ucigaşul însuşi. Dar nu e întotdeauna cu putinţă într-un timp scurt şi fără ajutorul altor semne.

— Dar atunci pot mereu şi doar să vorbesc de ceva care-mi vorbeşte de altceva şi aşa mai departe, dar ceva-ul de la urmă, cel adevărat, nu există niciodată?

— Poate că e, că e unicornul ca exemplar individual. Şi nu-ţi face griji, într-o zi sau alta îl vei întâlni, aşa negru şi urât cum o fi el.

— Unicorni, lei, autori arabi şi mauri în general, am spus atunci, fără îndoială aceasta este Africa de care vorbeau călugării.

— Fără îndoială că aceasta. Şi dacă este aceasta — va trebui să găsim poeţii africani despre care amintea Pacifico din Tivoli.

Şi într-adevăr, făcând din nou drumul îndărăt, şi întorcându-ne în camera L, am găsit într-un dulap o grămadă de cărţi de Florus, Fronto, Apuleius, Martianus Capella, Fulgentius.

— Deci aici era locul despre care Berengario spunea că ar fi trebuit să ofere lămurirea unei anumite taine, am spus.

— Aproape pe-aici, el a folosit expresia *„finis Africae”* şi la această expresie Malachia s-a înfuriat atâta. Finisul ar putea fi această ultimă cameră, sau... şi a scos un strigăt. Pe cele şapte biserici din Clonmacnois! N-ai notat nimic?

— Ce?

— Să ne întoarcem îndărăt, la camera S din care am pornit. Ne-am întors în prima cameră oarbă unde versetul spunea:

Super thronos viginti quatuor. Avea patru deschizături. Una dădea în sala Y, cu fereastra spre octogon. Cealaltă dădea spre camera P care continua, de-a lungul faţadei externe, şirul YSPANIA. Cea dinspre turn dădea în camera E, pe care abia o străbătuserăm. Apoi era un perete plin şi, în sfârşit, o deschizătură care dădea într-o a doua cameră oarbă cu iniţiala U. Camera S era cea a oglinzii şi noroc că se afla pe peretele aşezat numaidecât în dreapta mea, altfel m-ar fi cuprins din nou spaima.

Privind bine planul, mi-am dat seama de ciudăţenia camerei

aceleia. Ca toate celelalte camere oarbe ale celorlalte turnuri, ar fi trebuit să dea în camera heptagonală centrală. Dacă n-o făcea, intrarea în heptagon ar fi trebuit să se deschidă în camera oarbă de lângă ea, camera U. În schimb, aceasta, care dădea printr-o deschidere într-o cameră T, cu ferestre spre octogonul dinăuntru, şi prin cealaltă se lega cu camera S, avea ceilalţi trei pereţi plini şi ocupaţi de dulapuri. Privind în jur am văzut ceea ce de fapt era limpede şi din planul meu: din motive de logică, mai mult decât dintr-o severă simetrie, turnul acela trebuia să aibă camera sa heptagonală, dar nu exista.

— Nu există, am spus.

— Nu că n-ar exista. Dacă n-ar fi, celelalte camere ar fi mai mari, pe când aşa sunt mai mult sau mai puţin de formatul celorlalte din alte părţi. Există, dar nu putem ajunge acolo.

— E zidită?

— S-ar putea. Şi iată *finis Africae*, iată locul în jurul căruia se învârteau curioşii aceia care au murit. E zidită, dar nu s-a spus că n-ar fi o trecere spre ea. Ba cu siguranţă că e, şi Venanzio o găsise şi avusese descrierea ei de la Adelmo, iar acesta de la Berengario. Să recitim notele sale.

A scos din rasă hârtia lui Venanzio şi a recitit: „Mâna deasupra idolului lucrează pe primul şi pe al şaptelea din patru". S-a uitat în jur:

— Păi sigur că da! Idolul este imaginea oglinzii. Venanzio gândea în greceşte, şi în limba aceea, chiar mai mult decât într-a noastră, *eidolon* este atât imaginea, cât şi spectrul, şi oglinda ne redă imaginea noastră deformată pe care chiar noi, în noaptea trecută, am luat-o drept o nălucă, un spectru! Dar ce-or fi cei patru *supra speculum?* Ceva deasupra suprafeţei care reflectă? Dar atunci ar trebui să ne aşezăm într-un anumit punct de vedere, în aşa fel încât să putem zări ceva care se reflectă în oglindă şi care să se potrivească descrierii pe care o avem de la Venanzio...

Ne-am mişcat în toate direcţiile, dar fără nici un rezultat. Dincolo de imaginile noastre oglinda ne trimitea înapoi contururi înceţoşate din restul încăperii, cu greu luminată de felinar.

— Atunci, gândea Guglielmo, prin *supra speculum* ar putea să

înţeleagă dincolo de oglindă. Ceea ce ne-ar obliga ca mai întâi să mergem dincolo, pentru că, desigur, oglinda aceasta este o uşă.

Oglinda era mai înaltă decât o statură obişnuită de om, implântată în zid printr-o ramă solidă de stejar. Am atins-o în toate felurile, am încercat să vârâm degetele, unghiile între ramă şi zid, dar oglinda sta neclintită de parcă făcea parte din zid, piatră în piatră.

— Şi dacă nu este dincolo, ar putea fi *super speculum,* şoptea Guglielmo, şi în vremea asta ridica braţele şi se ridica în vârful picioarelor, şi făcea să intre mâna sub marginea de sus a ramei, fără să găsească altceva decât praf.

— Pe de altă parte, medita cu melancolie, dacă totuşi în spate ar fi o cameră, cartea pe care o căutăm şi pe care o caută şi alţii, nu mai este în camera aceasta, pentru că au dus-o de aici, mai întâi Venanzio, apoi, cine ştie unde, Berengario.

— Dar poate că Berengario a adus-o aici.

— Nu, în seara aceea noi eram în bibliotecă, şi totul ne face să credem că el a murit, nu multă vreme după furt, chiar în noaptea aceea, la băi. Altfel am fi văzut-o chiar în dimineaţa următoare. N-are importanţă... Deocamdată am descoperit unde este *finis Africae* şi avem aproape toate elementele pentru a îmbunătăţi planul bibliotecii, făcut de tine. Trebuie să fii convins că multe din misterele labirintului s-au limpezit acum. Toate, aş zice, în afară de unul. Cred că voi avea mai mult de câştigat dintr-o nouă lectură a manuscrisului lui Venanzio, decât din alte cercetări ale locului. Ai văzut că misterul labirintului l-am descoperit mai bine din afară decât dinăuntru. În seara asta, în faţa imaginilor noastre strâmbate, nu-i vom da de cap problemei. Şi, în sfârşit, felinarul a început să pâlpâie. Vino, să punem la punct celelalte indicaţii care ne ajută să terminăm planul.

Am străbătut alte încăperi, înregistrând mereu descoperirile noastre pe planul făcut de mine. Am întâlnit camere hărăzite numai scrierilor de matematică şi astronomie, altele cu opere în caractere aramaice, pe care nici unul dintre noi nu le cunoşteam, altele în caractere şi mai necunoscute, poate texte din India. Ne-am mişcat între două şiruri de încăperi lipite unele de altele care spuneau IUDAEA şi AEGYPTUS. În sfârşit, ca să nu-l năucim pe cititor cu

cronica descifrării noastre, mai târziu, când am pus cu totul la punct planul nostru, ne-am convins că biblioteca era într-adevăr făcută şi împărţită după imaginea lumii pământeşti. La miazănoapte am găsit ANGLIA şi GERMANI, care pe peretele de apus se legau cu GALLIA, ca să dea apoi în apusul cel mai îndepărtat de HIBERNIA şi spre partea de miazăzi de ROMA (paradisul clasicilor latini!) şi de YSPANIA. Veneau apoi la miazăzi LEONES, AEGYPTUS, care spre răsărit se transformau în IUDAEA şi FONSADAE. Între răsărit şi miazănoapte, de-a lungul peretelui, ACAIA, o bună sinecdocă, cum s-a exprimat Guglielmo, ca să vorbească de Grecia, şi, în sfârşit, în cele patru camere era un mare belşug de poeţi şi filosofi ai Antichităţii păgâne.

Felul citirii era ciudat, uneori se făcea într-o singură direcţie, alteori se mergea de la coadă la cap, altă dată în cerc, adesea, cum am spus, o literă slujea să alcătuiască două cuvinte deosebite (şi în acest caz camera avea un dulap închinat unui subiect sau altuia). Dar fără îndoială nu era de căutat o regulă *aurea* în aranjamentul acela. Era vorba de un simplu artificiu mnemotehnic care să îngăduie bibliotecarului să găsească o operă. Să spui despre o carte că se găsea în *quarta Acaiae* însemna că era în a patra cameră numărând de la cea în care apărea A iniţială, iar cât priveşte modul de a o descoperi, se presupune că bibliotecarul ştia pe dinafară drumul, sau drept, sau în cerc, pe care trebuia să-l facă. De exemplu ACAIA era împărţită în patru camere aşezate în pătrat, ceea ce însemna că primul A era şi ultimul, lucru pe care, de altfel, şi noi îl observaserăm în scurtă vreme. Aşa cum am băgat numaidecât de seamă şi jocul închiderilor. De exemplu, venind de la răsărit, nici una din şirul de camere din ACAIA nu dădea în camerele următoare: în punctul acela labirintul se termina, şi pentru a ajunge la turnul de miazănoapte trebuia să treci prin celelalte trei. Dar, fireşte, bibliotecarul, intrând pe la FONS, ştia bine că pentru a se duce, să spunem, în ANGLIA, trebuia să treacă prin AEGYPTUS, YSPANIA, GALLIA şi GERMANI.

Cu aceste frumoase descoperiri s-a încheiat rodnica noastră cercetare a bibliotecii. Dar, înainte de a spune că, mulţumiţi, ne grăbeam să ieşim (ca să fim părtaşi la alte întâmplări despre care voi povesti în curând), trebuie să fac o mărturisire cititorului meu.

Am spus că cercetarea noastră a fost pornită pe de o parte ca să căutăm cheia locului tăinuit, şi pe de alta, oprindu-ne treptat-treptat în sălile pe care le descopeream după aşezare şi subiect, ca să răsfoim cărţi de genuri felurite, ca şi cum am fi explorat un continent nou sau un teritoriu necunoscut. Şi de obicei cercetarea aceasta se petrecea în bună înţelegere, eu şi Guglielmo oprindu-ne asupra aceloraşi cărţi, eu arătându-i-le pe cele mai ciudate, el lămurindu-mi multe lucruri pe care nu izbuteam să le înţeleg.

Dar la un moment dat, şi tocmai când ne învârteam prin sălile turnului de miazăzi, zis LEONES, s-a întâmplat ca maestrul meu să se oprească într-o cameră plină de opere arabe, cu ciudate desene de optică; şi pentru că în seara aceea aveam la îndemână nu un felinar, ci două, eu m-am îndepărtat din curiozitate în camera de alături, văzând că iscusinţa şi prudenţa legislatorilor bibliotecii adunaseră de-a lungul unuia dintre pereţii săi cărţi care, desigur, nu puteau fi date spre citire oricui, pentru că tratau în chip diferit despre tot felul de maladii ale corpului şi ale spiritului, mai totdeauna scrise de înţelepţi necredincioşi. Şi mi-a căzut ochiul pe o carte nu prea mare, împodobită cu miniaturi diforme (din fericire!) despre acest subiect, flori, viţe, animale împerecheate, câteva ierburi medicinale; titlul era *Speculum amoris,* a fratelui *Vlassimo din Bologna, şi aducea citate din multe alte opere, toate despre boala dragostei. Cum cititorul va înţelege, nu trebuia mai mult ca să deştepte curiozitatea mea bolnavă. Ba chiar numai titlul acela a fost de ajuns ca să-mi aprindă din nou mintea, care de dimineaţă aţipise, aţâţând-o din nou cu imaginea fetei.

Întrucât toată ziua alungasem de la mine gândurile dimineţii, spunându-mi că nu erau pentru un novice sănătos şi echilibrat, şi întrucât, pe de altă parte, întâmplările din cursul zilei fuseseră destul de bogate şi de clocotitoare ca să-mi abată atenţia, poftele mele aţipiseră, aşa încât credeam acum că mă eliberasem de ceea ce nu fusese altceva decât o nelinişte trecătoare. În schimb, a fost de ajuns să văd cartea aceea ca să mă facă să spun *„de te fabula narratur”* şi să mă descopăr mai bolnav de dragoste decât credeam că sunt. Am învăţat mai apoi că, după ce citeşti cărţi de medicină, te convingi întotdeauna că simţi durerile de care vorbesc ele. Astfel că tocmai lectura acelor pagini, privite în goană de teamă să nu intre

Guglielmo în cameră şi să mă întrebe cu ce anume mă ocupam eu cu atâta interes, m-a convins că sufeream tocmai de boala aceea, ale cărei simptome erau aşa de strălucit descrise încât, dacă, pe de o parte, mă frământam că eram bolnav (şi sub paza fără de cusur a atâtor *auctoritates),* pe de alta, mă bucuram că vedeam descrisă cu atâta adevăr situaţia mea; convingându-mă că, deşi eram bolnav, boala mea era, ca să zicem aşa, normală, dat fiind că atâţia alţii suferiseră de ea în acelaşi fel, şi autorii citaţi păreau să mă fi luat tocmai pe mine de model pentru descrierile lor.

M-au tulburat astfel paginile lui Ibn Hazm, care numeşte dragostea o boală rebelă, avându-şi leacul în ea însăşi, boală în care cine e bolnav nu vrea să se vindece, şi cine e cuprins de ea nu vrea să-şi revină (şi Dumnezeu ştie dacă nu-i adevărat!). Mi-am dat seama de ce dimineaţa fusesem atât de tulburat de tot ce vedeam, deoarece se pare că dragostea intră pe calea ochilor, cum spune şi Basilio d'Ancira — simptom de neasemuit cu altul —, cine este cuprins de un rău ca acesta dă dovadă de o prea mare veselie, în vreme ce totodată doreşte să stea deoparte şi îndrăgeşte singurătatea (cum fusesem eu în dimineaţa aceea), iar alte fenomene care-l însoţesc sunt neliniştea furtunoasă şi uluiala care te ameţeşte... M-am speriat când am citit că îndrăgostitului sincer, căruia i s-a luat vederea obiectului iubit, nu poate să-i vină decât o stare de sfârşeală, care ajunge uneori până acolo încât îl pune la pat, şi atunci răul învinge mintea, înlătură somnul şi dă leşinuri (e

limpede că nu ajunsesem încă în starea aceea, pentru că lucrasem destul de bine la cercetarea bibliotecii). Dar am citit cu spaimă că, dacă boala se înrăutăţeşte, poate veni moartea, şi m-am întrebat dacă bucuria pe care mi-o dădea fata, gândind la ea, preţuia cât acest sacrificiu suprem, lăsând deoparte orice dreaptă judecată asupra sănătăţii sufletului.

Şi pentru că am găsit un alt citat din Basilio, după care *„qui animam corpori per uitia conturbationesque commiscent, utrinque quod habet utilem ad vitam necessarium demoliun-tur, animamque lucidam ac nitidam carnalium voluptatum limo perturbant, et corporis munditiam atque nitorem hac ratione miscentes, inutile hoc ad vitae officia ostendunt".* Situaţie disperată în care nu voiam să mă găsesc.

Am aflat, de asemenea, dintr-o frază a Sfintei Hildegarde, că acea umoare melancolică pe care o simţisem în timpul zilei şi pe care o puneam pe seama dulcelui sentiment de suferinţă din pricina lipsei fetei, seamănă în chip primejdios cu sentimentul pe care îl încearcă cine se abate de la starea armonioasă şi perfectă pe care omul o încearcă în paradis, şi că această melancolie *„nigra et amara”* este dată de suflarea şarpelui şi de insinuarea diavolului. Idee împărtăşită şi de necredincioşi la fel de înţelepţi, pentru că mi-au căzut sub ochi rândurile atribuite lui Abu Bakr-Muhammad Ibn Zaka-riiya ar-Razi, care într-o *Liber continens* asemuia melancolia de dragoste cu licantropia, care-l împinge pe cel atins de ea să se poarte ca un lup. Descrierea lui m-a strâns ca o gheară de gât: mai întâi îndrăgostiţii apar schimbaţi în trăsăturile lor trupeşti, vederea le slăbeşte, ochii li se adâncesc şi-şi pierd lacrimile, încet-încet limba li se usucă şi pe ea se ivesc nişte băşicuţe, tot corpul le e uscat şi suferă neîncetat de sete; ajunşi astfel, îşi petrec ziua întinşi cu faţa în jos, pe faţă şi pe fluierele picioarelor li se ivesc nişte semne ca muşcăturile de câini şi, în sfârşit, noaptea rătăcesc prin cimitire ca lupii.

În sfârşit, nu am mai avut îndoieli asupra disperării stării mele când am văzut citatele strălucitului Avicenna, în care dragostea este denumită drept un gând neîntrerupt, de natură melancolică şi ia naştere prin gândirea neistovită la trăsăturile, gesturile sau purtările unei persoane de celălalt sex (cu câtă fidelă autenticitate reprezentase Avicenna cazul meu!): ea nu apare ca o boală, dar devine boală când, nefiind mulţumită, se transformă în gând obsedant (şi de ce oare mă simţeam obsedat eu care, Dumnezeu să mă ierte, fusesem din cale-afară de mulţumit? Sau poate că ceea ce se petrecuse în noaptea trecută nu era mulţumire în dragoste? Dar atunci cum se mulţumeşte această boală?), şi ca urmare se capătă o mişcare neostenită a genelor, o respiraţie neregulată, acum plângi, acum râzi, şi pulsul bate (şi într-adevăr că şi al meu bătea şi respiraţia mi se întretăia în timp ce citeam rândurile acelea!). Avicenna sfătuia să se urmeze o metodă fără de greş, pe care o propusese şi Gallenus pentru a descoperi de cine s-a îndrăgostit cineva: să ţii mâna pe pulsul bolnavului şi să rosteşti multe nume de persoane de celălalt sex, până ce se constată la ce nume ritmul

pulsului se accelerează; şi eu mă temeam că pe neaşteptate avea să intre maestrul meu, să-mi apuce braţul şi să-mi spioneze în pulsaţia vinelor secretul meu, fapt de care m-aş fi ruşinat foarte... Oh, Doamne, Avicenna propunea, ca leac, să-i unească pe cei doi amanţi prin nuntire, şi răul s-ar fi tămăduit. Se vedea limpede că era un necredincios, deşi iscusit, pentru că nu ţinea seama de situaţia unui novice benedictin, condamnat deci să nu se tămăduiască niciodată — sau mai bine zis care a fost consacrat, prin propria sa alegere, sau prin hotărârea în taină a părinţilor săi, să nu se îmbolnăvească niciodată. Din fericire, Avicenna, deşi poate că nu se gândea la ordinul cluniacens, ţinea seama de cazul îndrăgostiţilor ce nu se puteau lua ca soţi, şi sfătuia ca leac desăvârşit băile calde (oare Berengario voise să se lecuiască de boala lui de dragoste pentru Adelmo cel dispărut? Dar se poate suferi oare de rău de dragoste pentru o făptură de acelaşi sex, sau aceea nu era decât o desfrânare animalică? Şi poate că nu era animalică desfrânarea mea din noaptea trecută? Nu, desigur că nu, îmi spuneam imediat, era mult prea plăcută — şi numaidecât după asta: greşeşti, Adso, aceea a fost nălucire de-a diavolului, era foarte animalică, şi dacă ai păcătuit fiind animal, păcătuieşti şi acum şi mai tare, nevoind să te căieşti!). Dar după aceea am mai citit şi că, tot după părerea lui Avicenna, mai erau totuşi şi alte mijloace: de exemplu, să te foloseşti de prezenţa unor femei bătrâne şi pricepute care să-şi petreacă timpul bălăcărind-o pe iubită — şi se pare că femeile bătrâne sunt mai pricepute decât bărbaţii în nevoi din acestea. Poate că aceasta era soluţia, dar în abaţie nu puteam găsi femei bătrâne (adevărul e că nici tinere nu erau), şi deci ar fi trebuit să-i cer vreunui călugăr să-mi vorbească de rău pe fata aceea, dar cui? Şi apoi, putea un călugăr să cunoască bine femeile cum le cunoştea o femeie bătrână şi flecară? Ultima soluţie propusă de sarazin era de-a dreptul neruşinată, pentru că ea susţinea ca iubitul nefericit să se împreune cu multe sclave, lucru foarte greu de făcut Pentru un călugăr. În sfârşit, îmi spuneam, cum se poate

tămădui de boala de dragoste un tânăr călugăr? Nu exista chiar nici o scăpare pentru el? Poate că trebuia să mă slujesc de ajutorul lui Severino şi al ierburilor sale? într-adevăr, am găsit un fragment din Arnaldo din Villanova, autor pe care îl mai auzisem pomenit, şi

cu multă preţuire, de către Guglielmo, care spunea că boala din dragoste lua naştere dintr-o abundenţă de umori şi de aer, când adică organismul omului are prea multă umiditate şi căldură, ţinând seama că sângele (care produce sămânţa generativă), crescând din preaplin, dă preaplin de sămânţă, o *complexio venerea,* şi o dorinţă nestrămutată de unire dintre bărbat şi femeie. Există o virtute estimativă situată în partea dorsală a ventriculului mijlociu al encefalului (ce-i asta? m-am întrebat), al cărui rost este să prindă intenţiile nesensibile care se află în obiectele sensibile captate de simţuri, şi când dorinţa pentru obiectul perceput de simţuri devine foarte puternică, iată că facultatea estimativă este tulburată şi se hrăneşte doar cu fantasma persoanei iubite; atunci se verifică o aprindere a întregii inimi şi a corpului, tristeţea lăsând locul bucuriei şi invers, deoarece căldura (care în momentele de disperare coboară în părţile cele mai adânci ale corpului şi îngheaţă epiderma) în momentele de bucurie urcă la suprafaţă şi aprinde faţa. Leacul propus de Arnaldo constă în a încerca să pierzi încrederea şi speranţa de a ajunge la obiectul iubit, aşa încât gândul să se îndepărteze.

Dar atunci sunt vindecat, sau pe cale de-a fi vindecat, mi-am spus, pentru că am puţină, sau poate chiar nici o nădejde de a revedea obiectul gândurilor mele, şi dacă l-aş vedea ca să-l ajung, şi dacă aş ajunge să-l posed din nou, şi dacă l-aş poseda iar, ca să-l ţin alături de mine, atât din cauza stării mele de monah, cât şi a datoriilor care mi-au fost impuse de rangul familiei mele... Sunt mântuit, mi-am spus, am închis fasciculul şi mi-am revenit, tocmai când Guglielmo intra în încăpere. Am reluat cu el călătoria prin labirintul acum dezvăluit (după cum am spus deja) şi pentru moment am dat uitării obsesia mea.

Cum se va vedea, aveam s-o regăsesc după scurtă vreme, dar în împrejurări (oh, Doamne!) cu totul deosebite.

Ziua a patra
Noaptea

în care Salvatore este descoperit, din nenorocire, de Bernardo Gui, fata iubită de Adso e luată drept vrăjitoare şi toţi se duc la culcare mai nefericiţi şi mai îngrijoraţi decât înainte

Tocmai coboram în refector, când am auzit strigăte şi am văzut nişte lumini slabe pâlpâind dinspre bucătărie. Guglielmo a stins brusc felinarul. Mergând pe lângă pereţi, ne-am apropiat de uşa care da în bucătărie şi am auzit că zgomotul venea de-afară, de parcă uşa ar fi fost deschisă. Apoi glasurile şi luminile s-au depărtat şi cineva a închis uşa cu putere. Era o mare clocotire care părea să premeargă ceva neplăcut. Am trecut din nou în mare grabă prin osuar, ne-am făcut din nou apariţia în biserica goală, am ieşit tot prin portalul de miazăzi şi am zărit o învâlvorare de torţe în incinta mănăstirii.

Ne-am apropiat şi în învălmăşeală părea că veniserăm şi noi în grabă la faţa locului, împreună cu alţii, ieşiţi fie din dormitor, fie din casa pelerinilor. I-am văzut pe arcaşi ţinându-l zdravăn pe Salvatore, alb ca albul din ochii lui, şi o femeie care plângea. Am simţit cum mi se strânge inima; era ea, fata inimii mele. De cum m-a văzut, m-a recunoscut şi mi-a aruncat o privire rugătoare şi disperată. M-am simţit gata să mă arunc şi s-o eliberez, dar Guglielmo m-a ţinut, şoptindu-mi dojeni deloc afectuoase. Călugării şi oaspeţii dădeau acuma fuga din toate părţile.

A venit Abatele, a venit Bernardo Gui, căruia căpitanul arcaşilor i-a dat un scurt raport. Iată ce se petrecuse.

Din porunca inchizitorului, ei patrulau în timpul nopţii peste tot, având mai ales în vedere calea care mergea de la portal la intrarea în biserică, zona grădinilor de zarzavat şi faţada Edificiului (de ce? m-am întrebat, şi am înţeles: era limpede, pentru că Bernardo adunase de la servitori şi de la bucătari tot felul de vorbe despre unele mişcări de noapte,

poate fără să ştie cine se făcea vinovat de asta, care se petreceau între locul din afara incintei şi bucătării, şi cine ştie dacă smintitul de Salvatore, cum îmi vorbise mie despre planurile sale, nu mai

vorbise şi la bucătărie sau la grajduri cu vreun nenorocit care, înspăimântat de interogatoriul de după-amiază, îi dăduse de ciugulit vorbele astea lui Bernardo). Umblând şi pândind prin întuneric şi ceaţă, arcaşii îl descoperiseră în cele din urmă pe Salvatore, în tovărăşia femeii, în timp ce-şi făceau de lucru la uşa bucătăriei.

— O femeie în acest loc sfânt, şi cu un călugăr! a spus cu asprime Bernardo, adresându-se Abatelui. Magnifice senior, a urmat el, dacă ar fi vorba numai de violarea harului castităţii, pedeapsa acestui om ar cădea în jurisdicţia domniei voastre. Dar întrucât nu ştiu încă dacă manevrele acestor doi nefericiţi nu au nimic de-a face cu viaţa tuturor oaspeţilor, trebuie mai întâi să facem lumină în privinţa acestei taine. Şi acum vorbesc cu tine, mizerabile, şi-i smulgea de la pieptul lui Salvatore legătura ce se vedea şi pe care călugărul vrea s-o dosească. Ce ai aici înăuntru?

Eu ştiam ce avea: un cuţit, o pisică neagră care, de cum a fost desfăcută legătura, a fugit mieunând furioasă, şi două ouă, acum sparte şi amestecate, care au părut tuturor sânge, sau fiere galbenă, sau altă materie scârboasă. Salvatore se pregătea să intre în bucătărie, să omoare pisica şi să-i scoată ochii, şi cine ştie cu ce făgăduieli o înduplecase pe fată să-l urmeze. Cu ce făgăduieli, am aflat numaidecât. Arcaşii au căutat-o pe fată, printre râsete răutăcioase şi cuvinte neruşinate, şi au găsit la ea un cocoşel mort, tocmai bun de jumulit. Nenorocirea a vrut ca noaptea, în care toate pisicile sunt negre, cocoşelul să pară şi el negru ca pisica. Eu m-am gândit, în schimb, că nu era nevoie de mai mult ca s-o atragă pe biata fată care noaptea trecută părăsise (de dragul meu!) preţioasa ei inimă de bou...

— Ah, ah, a exclamat Bernardo pe un ton foarte grav, pisică şi cocoş negru... Dar eu îi cunosc pe blestemaţii ăştia... L-a zărit pe Guglielmo printre străini. Nu-i cunoaşteţi şi dumneavoastră, frate Guglielmo? Nu aţi fost inchizitor, acum trei ani, la Kilkenny, unde fata aceea avea legături cu un diavol care-i apărea sub forma unei pisici negre?

Mi s-a părut că maestrul meu tăcea din laşitate. L-am apucat de mânecă, l-am scuturat, i-am şoptit disperat:

— Dar spuneţi-i că l-a luat ca să-l mănânce...

El s-a eliberat din strânsoarea mea şi s-a întors, cu buna creştere,

spre Bernardo.

— Nu cred ca domnia ta să aibă nevoie de vechile mele experienţe, ca să ajungă la propriile sale concluzii, i-a spus.

— Oh, nu, sunt mărturii cu prea multă autoritate, a zâmbit Bernardo. Etienne de Bourbon povesteşte în tratatul său despre cele şapte daruri ale Duhului Sfânt că Sfântul Dominic, după ce predicase la Fanjeaux împotriva ereticilor, le-a spus anumitor femei că aveau să vadă pe cine slujiseră până atunci. Şi deodată a sărit în mijlocul lor o pisică înfricoşătoare, de mărimea unui câine mare, cu ochii mari şi aprinşi, limba sângerândă care-i ajungea până la ombilic, coada scurtă şi ridicată în sus, aşa că oricum se învârtea animalul arăta neruşinarea dosului său, mai murdar decât oricare altele, cum se cuvine acelui anus pe care mulţi devotaţi ai diavolului, nu în ultimul rând cavalerii templieri, au obişnuit întotdeauna să-l sărute în cursul reuniunilor lor. Şi după ce s-a învârtit pe lângă femei timp de o oră, pisica a sărit pe funia clopotului şi s-a căţărat pe ea, lăsând în urmă resturile ei puturoase. Şi oare nu pisica este animalul iubit de catari care, după Alano delle Isole, se numesc aşa tocmai de la *catus,* pentru că îi pupă fundul acestei bestii, socotind-o incarnarea lui Lucifer? Şi obiceiul acesta scârbavnic nu este arătat şi de către Guglielmo d'Alvernia în *De legibus?* Şi Albert cel Mare nu spunea că pisicile sunt diavoli printre oameni? Şi nu ne dovedeşte venerabilul meu confrate Jacques Fournier că la patul de moarte al inchizitorului Geoffroy de Carcassonne au apărut două pisici negre, care nu erau altceva decât diavoli veniţi să necinstească acele rămăşiţe pământeşti?

Un murmur de groază a străbătut grupul de călugări, dintre care unii şi-au făcut semnul sfintei cruci.

— Domnule Abate, domnule Abate, spunea între timp Bernardo cu un glas plin de virtute, poate magnificienţa voastră nu ştie cum anume folosesc păcătoşii aceste instrumente! Dar eu ştiu foarte bine asta, o ştiu, Dumnezeu să ne apere! Am văzut femei smintite, în orele cele mai întunecate din noapte, împreună cu altele de teapa lor, folosindu-se de pisici negre ca să dobândească farmece pe care n-au putut niciodată să le dezmintă: aşa că puteau să meargă de-a buşilea, ca anumite animale, şi să străbată, proteguite de noapte,

spaţii nesfârşite, târând după ele pe sclavii lor, prefăcuţi în nătărăi plini de pofte... Şi lor li se arăta chiar diavolul în persoană, sau cel puţin ele cred asta cu toată convingerea, sub formă de cocoş sau de alt animal negru-tăciune, şi cu el se Şi culcă, nu mă întrebaţi cum. Şi ştiu bine că prin tot felul de necromanţii, nu de mult, chiar la Avignon, s-au pregătit nişte băuturi şi alifii cu care să se atenteze chiar la viaţa seniorului papă, punându-i otravă în mâncăruri. Papa a putut să se apere de ele şi să descopere otrava numai pentru că era înzestrat cu bijuterii miraculoase, în formă de limbă de şarpe, întărite cu smaralde miraculoase şi cu rubine care, prin virtute dumnezeiască, slujeau să dea la iveală existenţa otrăvurilor în bucate! Unsprezece din limbile acestea atât de preţioase i le dăruise regele Franţei, slavă cerului, şi numai aşa senior papa al nostru a putut scăpa de moarte! Este adevărat că vrăjmaşii papei au făcut şi mai mult, şi toţi ştiu ce s-a aflat de la ereticul Bernard Delicieux, arestat acum zece ani: în casa lui au fost găsite cărţi de magie neagră însemnate chiar la paginile cele mai spurcate, cu toate sfaturile trebuincioase pentru a se face figuri de ceară cu care să se vateme duşmanii. Şi, să ne credeţi, în casa lui s-au găsit figuri care reprezentau, cu o măiestrie admirabilă, chiar imaginea papei, cu cerculeţe roşii pe la părţile vitale, şi toţi ştiu că asemenea figuri, agăţate de o sfoară, sunt puse în faţa unei oglinzi şi apoi se lovesc cerculeţele vitale cu nişte andrele şi... Oh, dar de ce stărui eu asupra acestor mizerii dezgustătoare? Papa însuşi a vorbit despre ele şi le-a descris, condamnându-le, chiar anul trecut, în constituţia sa *Super illius specula!* Şi nădăjduiesc că aveţi o copie din ea în această bibliotecă bogată a dumneavoastră, ca să vă gândiţi cum se cuvine la ea...

— O avem, o avem, a întărit cu însufleţire Abatele, foarte tulburat.

— Foarte bine, a spus la urmă Bernardo. Atunci faptul mi se pare limpede. Un călugăr sedus, o vrăjitoare şi nişte ritualuri care, din fericire, nu au avut loc. Cu ce scopuri? Este ceea ce vom afla, şi doresc să răpesc câteva ceasuri somnului ca s-o aflăm. Magnificenţa voastră este bună să-mi puneţi la dispoziţie un loc în care omul ăsta să fie pus la popreală?

— Avem chilii la subsolul atelierului de fierărie, a spus Abatele,

care, din fericire, ne folosesc atât de rar şi sunt goale de ani de zile.

— Din fericire sau din nefericire, a observat Bernardo. Şi a poruncit arcaşilor să ceară să li se arate drumul şi să-i ducă în două chilii deosebite pe cei doi prinşi; şi să-l lege pe bărbat de vreun inel fixat în zid, în aşa chip încât el să poată coborî în scurtă vreme să-l interogheze, privindu-l drept în faţă. În privinţa fetei, a mai spus, ceea ce fusese era limpede, şi nu merita osteneala s-o mai supună la întrebări în noaptea aceea. Alte probe aveau s-o aştepte înainte de a fi arsă ca vrăjitoare. Şi, dacă era vrăjitoare, nu avea să vorbească prea lesne. Dar călugărul, poate, era încă în stare să se căiască (şi-l privea pe Salvatore, care tremura, ca şi cum ar fi vrut să-l facă sa înţeleagă că-i mai oferea o portiţă de ieşire), spunând adevărul si, a mai zis el, spunând cine îi era complice.

Cei doi au fost târâţi de-acolo, unul tăcut şi pierdut, aproape cuprins de febră, cealaltă, plângând, se zvârcolea şi ţipa ca un animal dus la tăiere. Dar nici Bernardo, nici arcaşii, nici chiar eu nu înţelegeam ce spunea în limba ei de ţărancă. Şi cu toate că vorbea atâta, părea mută. Există unele cuvinte care dau putere, altele care sporesc neputinţa, şi de felul acestora din urmă sunt cuvintele necioplite ale oamenilor simpli, cărora Dumnezeu nu le-a îngăduit să se exprime în limba universală a ştiinţei şi a puterii.

Încă o dată m-am simţit îndemnat să mă duc după ea, încă o dată Guglielmo, foarte întunecat la faţă, m-a ţinut:

— Stai pe loc, prostule, a spus, fata e pierdută, e carne de ars pe rug.

În timp ce urmăream încremenit scena, într-o învălmăşeală de gânduri ce se ciocneau unul de altul, privind-o stăruitor pe fată, m-am simţit bătut pe spate. Nu ştiu de ce, dar înainte de a mă întoarce, am recunoscut mâna lui Ubertino:

— O priveşti pe vrăjitoare, nu-i aşa? Şi ştiam că nu putea şti de întâmplarea mea, dar vorbea totuşi aşa numai pentru că prinsese, cu pătrunderea sa nemaipomenită a slăbiciunilor omeneşti, stăruinţa privirii mele.

— Nu... m-am ferit eu, n-o privesc... sau, poate c-o privesc, dar nu e vrăjitoare... nu ştim asta, poate că e nevinovată...

— O priveşti pentru că e frumoasă. E frumoasă, nu-i aşa? m-a

întrebat cu o nemaipomenită căldură, strângându-mi braţul. Dacă o priveşti pentru că e frumoasă, şi eşti tulburat de asta (dar ştiu că eşti tulburat, pentru că păcatul de care e bănuită ţi-o face şi mai fermecătoare), dacă o priveşti şi simţi că-ţi trezeşte dorinţa, înseamnă că tocmai de aceea e o vrăjitoare. Păzeşte-te, fiul meu... Frumuseţea trupului se mărgineşte la piele. Dacă bărbaţii ar vedea ceea ce se află sub piele, aşa cum se întâmplă cu linxul din Beotia, s-ar scutura îngroziţi de vederea femeii. Toată graţia aceea este făcută numai din mucozităţi şi din sânge, din umori şi din bilă. Dacă te gândeşti la ceea ce se ascunde în nări, în gură şi în burtă, n-ai să găseşti decât murdărie. Şi dacă ţi-e silă să atingi mucul sau fecala cu vârful degetului, cum să mai doreşti să îmbrăţişezi toată punga care conţine fecalele?

Am simţit o icnitură de greaţă. Nu voiam să mai ascult vorbele acelea. Mi-a venit în ajutor maestrul meu, care auzise. S-a apropiat dintr-o dată de Ubertino, l-a apucat de braţ şi i l-a desprins de al meu.

— Ajunge, Ubertino, a spus. Fata aceea va fi torturată în curând, deci dată rugului. Va ajunge exact cum spui tu, muci sânge, umori şi bilă. Dar tocmai semenii noştri vor fi cei care să scotocească sub pielea ei ceea ce Domnul Dumnezeu a vrut să fie acoperit cu podoaba pielii aceleia. Şi din punct de vedere al materiei prime, tu nu eşti mai bun decât ea. Lasă băiatul în pace.

Ubertino s-a tulburat.

— Poate că am greşit, a şoptit. Fără îndoială că am greşit. Ce altceva poate face un păcătos?

Acum toţi se înapoiau la chiliile lor, discutând despre cele întâmplate. Guglielmo a stat puţin de vorbă cu Michele şi cu ceilalţi minoriţi, care-i cereau părerea.

— Bernardo are acum în mână un argument, chiar dacă este nesigur. În abaţie foiesc necromanţi care fac aceleaşi lucruri care s-au făcut împotriva papei la Avignon. Desigur, nu e o dovadă, şi în primă instanţă nu poate fi folosită pentru a împiedica întâlnirea de mâine. În noaptea aceasta va încerca să-i smulgă nenorocitului aceluia vreo altă informaţie, de care, sunt sigur de asta, nu se va

folosi numaidecât mâine dimineaţă. O va ţine ascunsă, îi va fi de ajutor mai târziu, pentru a tulbura curgerea discuţiilor, dacă vor lua cumva vreo cale care să nu-i convină.

— Va putea să-l facă să spună ceva de care să se slujească împotriva noastră? l-a întrebat Michele din Cesena.

Guglielmo căzu pe gânduri:

— Să nădăjduim că nu, a spus.

Mi-am dat seama că dacă Salvatore îi spunea lui Bernardo ceea ce ne spusese nouă, asupra trecutului său şi al chelarului, şi dacă făcea cumva vreo aluzie la legătura dintre ei şi Ubertino, oricât de slabă ar fi fost această legătură, s-ar fi creat o situaţie foarte încurcată.

— În orice caz, să vedem ce-o să se întâmple, a spus Guglielmo cu seninătate. Pe de altă parte, Michele, totul e hotărât mai dinainte. Dar tu vrei să ţi se facă dovada.

— Vreau, a spus Michele, şi Atotputernicul mă va ajuta. Fie ca sfântul nostru să fie mijlocitorul nostru al tuturor.

— Amin, au spus cu toţii.

— Dar nu s-a spus asta, a fost comentariul cam necuviincios al lui Guglielmo. Sfântul Francisc ar putea să se afle pe undeva, în aşteptarea judecăţii, fără să-l vadă pe Dumnezeu faţă-n faţă.

— Blestemat să fie ereticul Ioan, l-am auzit bombănind pe messer Girolamo, în vreme ce fiecare se întorcea la patul lui. Dacă acum ne ia şi ajutorul sfinţilor, unde o să sfârşim noi, bieţii păcătoşi?

Ziua a cincea
Prima

în care are loc o fraternă discuţie despre sărăcia lui Iisus

Cu inima chinuită de nenumăratele spaime, după scena din noaptea ce trecuse, m-am sculat în dimineaţa celei de-a cincea zile tocmai când suna de *prima;* Guglielmo m-a zgâlţâit cu putere, atrăgându-mi atenţia că în scurtă vreme aveau să se întrunească cele două legaţii. Am privit afară prin fereastra chiliei şi n-am văzut nimic. Ceaţa din ziua trecută se făcuse o pătură lăptoasă care se lăsase în linişte peste platou.

De cum am ieşit, am văzut abaţia cum n-o mai văzusem niciodată până atunci; numai câteva construcţii mai mari, biserica, Edificiul, sala capitulară abia se zăreau la distanţă, dar imprecise, umbre printre umbre, iar restul clădirilor se puteau vedea doar de la câţiva paşi. Părea că formele lucrurilor şi animalelor se iveau pe neaşteptate din nimic; oamenii păreau să se întrupeze din ceaţă, mai întâi cenuşii ca fantomele, apoi încet-încet şi cu greu se puteau recunoaşte.

Născut în ţările nordice, nu eram neobişnuit cu toate astea, care în alte împrejurări mi-ar fi amintit cu oarecare dulceaţă de plaiul şi de castelul unde mă născusem. Dar în dimineaţa aceea condiţiile atmosferice mi s-au părut dureros de înfrăţite cu starea inimii mele, şi sentimentul de tristeţe cu care mă sculasem s-a înteţit pe măsură ce mă grăbeam spre sala capitulară.

La câţiva paşi de clădire l-am văzut pe Bernardo Gui care se despărţea de o altă persoană pe care la început nu am recunoscut-o. Cum însă după aceea a trecut pe lângă noi, mi-am dat seama că era Malachia. Se uita în jur ca unul care nu trebuie văzut în vreme ce comite o fărădelege; dar am mai spus că expresia acestui om are prin natura sa ceva din aerul celui care ascunde, sau încearcă să ascundă, o taină de nemărturisit.

Nu m-a recunoscut şi s-a îndepărtat. Eu, împins de curiozitate, l-am urmărit pe Bernardo Gui şi l-am văzut că îşi arunca ochii pe nişte hârtii pe care poate că i le dăduse Malachia.

În pragul sălii de adunare l-a chemat cu un gest al capului pe şeful arcaşilor, care sta pe-aproape, şi i-a şoptit ceva. Apoi a intrat. M-am luat după el.

Era pentru prima dată când puneam piciorul în locul acela, care de afară era de proporţii modeste şi avea linii severe; mi-am dat seama că fusese reconstruit mai de curând pe rămăşiţele unei biserici abaţiale primitive, poate distrusă în parte de un incendiu.

Intrând din afară, treceai pe sub un portal făcut după moda cea nouă, cu arcul ogival, fără podoabe şi având deasupra o rozetă. Dar înăuntru dădeai de un atrium refăcut după vestigiile unui nartex străvechi. În faţa lui se ridica un alt portal, cu arcul după moda veche şi timpanul în semilună cu sculpturi încântătoare. Trebuie să fi fost portalul bisericii dispărute.

Sculpturile timpanului erau foarte frumoase, dar mai puţin neliniştitoare decât cele ale bisericii noi. Şi aici timpanul era dominat de un Christos pe tron; dar alături de el, în tot felul de poziţii şi cu tot felul de obiecte în mâini, şedeau cei doisprezece apostoli, care primiseră împuternicirea de la el să se ducă în lume şi să evanghelizeze popoarele. Deasupra capului lui Christos, într-un arc împărţit în douăsprezece panouri, şi sub picioarele lui Christos, într-un şir neîntrerupt de figuri, erau reprezentate popoarele lumii, menite să primească Buna-Vestire. I-am recunoscut după costume pe evrei, pe cappadochieni, pe arabi, pe indieni, pe frigieni, pe armeni, pe sciţi, pe romani. Dar, amestecaţi printre ei, în treizeci de medalioane aşezate în arc deasupra arcului celor douăsprezece panouri, stau locuitorii lumilor necunoscute, despre care abia dacă aminteau *Fiziologul* şi povestirile nesigure ale călătorilor. Mulţi dintre ei mi-au apărut ca necunoscuţi, pe alţii i-am recunoscut: de exemplu, monştrii cu şase degete la mână, faunii zămisliţi din viermii care se formează între scoarţa şi pulpa copacilor, sirenele cu coadă solzoasă, care-i farmecă pe marinari, etiopienii cu trupul negru de tot care se apără de dogoarea razelor de soare săpând caverne pe sub pământ, onocentaurii, oameni până la ombilic şi în jos măgari, ciclopii numai cu un ochi de mărimea unui scut, Scilla cu capul şi pieptul de fată, burta de lupoaică şi coada de delfin, oamenii păroşi din India care trăiesc în mlaştini şi pe fluviul Epigmaride, chinocefalii, care nu pot spune o vorbă fără să se

oprească şi să latre, sciapozii, care aleargă foarte repede pe singurul lor picior, şi când vor să se adăpostească de soare se întind şi-şi desfac piciorul lor mare ca o umbrelă, astomaţii din Grecia, lipsiţi de gură, care respiră pe nări şi trăiesc numai cu aer, femeile bărboase din Armenia, pigmeii, epistigii, pe care unii îi numesc blemi, care se nasc fără cap, cu gura pe burtă şi ochii pe umăr, femeile monstruoase din Marea Roşie, înalte de douăsprezece picioare, cu părul care le ajungea la călcâie, cu coadă bovină la capătul spinării şi copite de cămilă, pe cei cu labele picioarelor întoarse la spate, încât cine îi urmăreşte privindu-le urmele ajunge întotdeauna de unde vin, nu unde se duc, şi apoi oamenii cu trei capete, cei cu ochii strălucind ca nişte lămpi şi monştrii din insula Circe, corpuri omeneşti şi grumaji de mai multe animale.

Aceste minuni, precum şi altele, erau sculptate pe portalul acela. Dar nici una dintre ele nu provoca spaimă pentru că nu aveau rostul să arate răul de pe lumea aceasta, sau chinurile din infern, ci erau martorele faptului că Buna-Vestire ajunsese prin întreaga lume cunoscută şi se pregătea să se întindă şi peste cea necunoscută, pentru care portalul era o fericită făgăduială de bună înţelegere, de răspândire peste tot a cuvântului lui Christos, de luminoasă ecumenie.

Bună prevestire, mi-am spus, pentru întâlnirea care se va desfăşura dincolo de pragul acesta, unde oameni învrăjbiţi unii cu alţii din pricina unor potrivnice înţelegeri a Evangheliei poate se vor regăsi astăzi ca să înlăture neînţelegerile dintre ei. Şi mi-am spus că eram un biet păcătos văitându-mă pentru întâmplările mele proprii, în timp ce stau să se petreacă evenimente de-o atât de mare însemnătate pentru istoria creştinătăţii. Am pus alături puţinătatea necazurilor mele de făgăduială de pace şi de seninătate sigilată în piatra timpanului. I-am cerut iertare lui Dumnezeu pentru slăbiciunea mea, şi plin de seninătate am trecut pragul.

Nici n-am intrat bine că i-am şi văzut adunaţi pe toţi membrii amânduror legaţii, aşezaţi faţă-n faţă pe un şir de jilţuri aranjate în hemiciclu, cele două tabere fiind despărţite de o masă la care şedeau Abatele şi cardinalul Bertrando.

Guglielmo, pe care l-am urmat ca să iau note, m-a pus în Partea minoriţilor, unde şedeau Michele cu ai lui şi alţi franciscani de la

curtea din Avignon; deoarece întâlnirea nu trebuia să apară ca un duel între italieni şi francezi, ci o dispută între susţinătorii regulii franciscane şi criticii lor, uniţi cu toţii de o sfântă şi catolică credinţă faţă de curtea pontificală.

Cu Michele din Cesena stau fratele Arnaldo din Aquitania fratele Ugo din Novocastro şi fratele Guglielmo Alnwick, care luaseră parte la capitulul din Perugia, apoi episcopul din Caffa şi Berengario Talloni, Bonagrazia din Bergamo şi alţi minoriţi de la curtea avignoneză. De cealaltă parte şedeau Lorenzo Decoalcone, bacalaureat din Avignon, episcopul de Padova şi Jean d'Anneaux, doctor în teologie la Paris. Alături de Bernardo Gui, tăcut şi serios, era dominicanul Jean de Baune, pe care în Italia îl numeau Giovanni Dalbena. Acesta, mi-a spus Guglielmo, fusese cu mulţi ani înainte inchizitor la Norbona, unde judecase mulţi beghini şi pinţochieri; dar cum învinuise de erezie chiar o idee, privitoare la sărăcia lui Christos, se ridicase împotriva lui Berengario Talloni, lector în mănăstirea din acel oraş, cerând ajutor papei. Pe atunci Ioan era încă nesigur în problema aceasta, şi-i poftise pe amândoi la curte ca să discute fără să ajungă la o concluzie. Aşa încât, puţin după aceea, franciscanii luaseră poziţie, după cum am mai spus, la capitulul de la Perugia. În sfârşit, din partea avignonezilor mai erau şi alţii, printre care episcopul de Alborea.

Şedinţa a fost deschisă de către Abbone, care a socotit potrivit să amintească pe scurt faptele cele mai proaspete. A reamintit că în anul de la Christos 1322, la capitulul general al fraţilor minoriţi, ce s-a adunat la Perugia sub conducerea lui Michele din Cesena, se hotărâse, cu matură şi înţeleaptă chibzuinţă, că Domnul Christos, ca să dea o pildă de viaţă fără cusur, şi apostolii ca să se supună învăţăturilor sale, nu avuseseră niciodată împreună nici un fel de lucru, fie din motive de proprietate sau de stăpânire, şi că adevărul acesta era obiect de credinţă sănătoasă şi catolică, cum reieşea limpede din diferite citate din cărţile canonice. Drept pentru care era virtuoasă şi sfântă renunţarea la proprietatea tuturor lucrurilor, şi că faţă de această regulă de sfinţenie s-au supus primii ctitori ai Bisericii militante. Că la acest adevăr se supusese, în 1312, conciliul de la Viena, şi că însuşi papa Ioan, în 1317, în constituţia

asupra călugărilor minoriţi care începe cu *Quorundam exigit,* socotise hotărârile acelui conciliu ca fiind date cu sfinţenie, lucide, bine chibzuite şi mature. Prin urmare, capitulul perugin, socotind că ceea ce Sfântul Scaun aprobase întotdeauna prin doctrină sfântă, trebuia întotdeauna socotit ca acceptat, şi în nici un fel să nu se abată de la această aprobare, prin iscălitura maeştrilor în teologie sacră, precum fratele Guglielmo din Englitera, fratele Enrico din Alemania, fratele Arnaldo din Acvitania, conducători de

provincii şi miniştri, precum şi cu sigiliul fratelui Niccolao, ministrul Franţei, al fratelui Guglielmo Bloc, bacalaureat, al ministrului general şi al celor patru ministere provinciale, al fratelui Tommaso din Bologna, al fratelui Pietro din provincia San Francesco, al fratelui Fernando din Castello şi al fratelui Simone din Turonia. Cu toate acestea, a spus Abbone mai departe, anul următor papa dădea decretala *Ad conditorem canonum,* împotriva căreia s-a ridicat fratele Bonagrazia din Bergamo, socotind-o potrivnică intereselor ordinului său. Atunci papa desprinsese decretala aceea de pe uşa bisericii mari din Avignon, unde fusese agăţată, şi o schimbase în mai multe puncte. Dar în realitate o făcuse şi mai aspră, dovadă că urmarea imediată a fost că fratele Bonagrazia a fost ţinut închis un an. Şi nu putea fi nici o îndoială în ceea ce priveşte severitatea pontifului, deoarece în acelaşi an dădea binecunoscuta acum *Cum inter nonnullos*, în care se condamnau întru totul tezele capitulului de la Perugia.

La acest punct, întrerupându-l cu iscusinţă pe Abbone, a vorbit cardinalul Bertrando şi a spus că trebuia amintit cum, ca să încurce lucrurile şi ca să-l mânie pe pontif, se amestecase în 1324 Ludovic de Bavaria, cu declaraţia de la Sachsenhausen, unde se împărtăşeau, fără nici un motiv bine întemeiat, tezele de la Perugia (şi nici nu se înţelegea, a observat Bertrando cu un zâmbet subţire, de ce oare împăratul aclama cu entuziasm o sărăcie pe care el n-o împărtăşea câtuşi de puţin), ridicându-se împotriva lui messer papa, numindu-l *inimicus pacis* şi spunând că era gata să dea naştere la scandaluri şi la neorânduială, şi socotindu-l, în sfârşit, eretic, ba chiar ereziarh.

— Nu chiar aşa, a încercat să-l domolească Abbone.

— Ba în substanţă aşa, a spus apăsat Bertrando. Şi a mai adăugat că tocmai pentru a abate nepotrivitul amestec al împăratului, messer

papa fusese nevoit să emită decretala *Quia quorundam* şi că, în sfârşit, îl poftise cu mare hotărâre pe Michele din Cesena să se înfăţişeze înaintea lui. Michele trimisese scrisori de iertăciune, zicând că se află bolnav, lucru de care nimeni nu se îndoia, trimiţând în locul său pe fratele Giovanni Fidanza şi fratele Umile Custodio din Perugia. Dar s-a întâmplat, a spus cardinalul, că guelfii din Perugia îl înştiinţează pe papă că, departe de a fi bolnav, fratele Michele avea legături cu Ludovic de Bavaria. Şi că în orice caz, dacă fusese ceva, trecuse, iar acum fratele Michele părea bine sănătos, şi că era deci aşteptat la Avignon. Era, de altfel, mai bine, admitea cardinalul, să se chibzuiască la început, cum se făcea acum, de faţă cu oameni cumpăniţi din amândouă părţile, ceea ce Michele avea apoi să spună papei, dat fiind că scopul tuturor era pentru totdeauna acela de a nu înăspri lucrurile şi să pornească o diatribă, care nu avea rost să existe între un părinte iubitor şi fiii săi credincioşi, care până atunci izbucnise numai fiindcă se amestecaseră oameni din afara Bisericii împăraţi sau vicari ce erau, care nu aveau nici o legătură cu problemele Sfintei Maici Biserica.

A vorbit atunci iar Abbone şi a spus că, deşi era om al Bisericii şi abatele unui ordin căruia Biserica îi datora atât de mult (un murmur de respect şi de supunere s-a ridicat din amândouă laturile hemiciclului), nu socotea, totuşi, că împăratul trebuia să rămână străin de asemenea probleme, din multe motive pe care fratele Guglielmo din Baskerville avea să le spună mai pe urmă. Dar, mai spunea Abbone, era totuşi drept ca prima parte a dezbaterii să se desfăşoare între trimişii pontificali şi reprezentanţii acelor fii ai Sfântului Francisc, care, prin însuşi faptul de a fi venit să ia parte la această întâlnire, se dovedeau a fi fiii credincioşi ai pontifului. Şi deci îl poftea pe fratele Michele, sau pe cineva în locul lui, să spună ce dorea să susţină la Avignon.

Michele a spus că, spre marea lui bucurie şi emoţie, în dimineaţa aceea se afla printre ei Ubertino din Casale, căruia însuşi pontiful, în 1322, îi ceruse o dare de seamă întemeiată asupra problemei sărăciei. Şi chiar Ubertino ar fi putut să rezume, cu luciditatea, erudiţia şi credinţa înflăcărată pe care toţi i le recunoşteau, punctele principale ale celor ce erau acum, şi de nezdruncinat, ideile ordinului franciscan.

Ubertino s-a sculat şi, de cum a început să vorbească, am înţeles de ce trezise atâta însufleţire, şi ca predicator, şi ca om de curte. Înflăcărat în gest, convingător în glas, fermecător în zâmbet, clar şi consecvent în gândire, a pus stăpânire pe ascultători tot timpul cât a vorbit. A început o cercetare amănunţită şi foarte doctă a motivelor care sprijineau tezele de la Perugia. A spus că, înainte de orice, trebuia să se recunoască adevărul că Iisus şi apostolii lui au avut două stări, pentru că au fost prelaţi ai Bisericii Noului Testament şi în felul acesta au posedat cât se cuvine autoritatea de a dărui şi de a împărţi, ca să dea săracilor şi miniştrilor Bisericii, cum stă scris în capitolul al patrulea al *Faptelor Apostolilor,* şi asupra acestui lucru nimeni nu discută. Dar, în al doilea rând, Christos şi apostolii trebuie să fie socotiţi ca nişte persoane particulare, temelie a oricărei perfecţiuni religioase, şi desăvârşiţi dispreţuitori ai lumii. Şi în legătură cu asta stau faţă în faţă două feluri de a avea, dintre care unul este cetăţenesc şi lumesc, pe

care legile imperiale îl numesc cu vorbele *in bonis nostris,* deoarece ale noastre sunt zise acele bunuri de care avea grijă, şi care, fiindu-ne luate, avem dreptul să le cerem înapoi, pentru că una este ca în mod cetăţenesc şi lumesc să-ţi aperi lucrul tău de cel care vrea să ţi-l ia, adresându-te judecătorului imperial (şi a spune că Iisus şi apostolii au avut lucruri de felul acesta este o afirmaţie eretică, pentru că, aşa cum spune Matei în capitolul al V-lea, celui care vrea să se certe cu tine la judecată şi vrea „să-ţi ia cămaşa, lasă-i şi mantia", şi nu spune altfel nici Luca, în capitolul al VI-lea, cuvinte cu care Christos înlătura de la sine orice posesie şi stăpânire, lucru pe care-l cere cu stăruinţă şi apostolilor săi, a se vedea mai departe Matei, capitolul al XXIV-lea, unde Petru îi spune Domnului că pentru a-l urma vor părăsi totul); dar şi în alt fel se pot avea, cu toate acestea, lucrurile pământeşti, pe motiv că există şi caritatea fraternă a tuturor, şi în acest fel Christos şi ai lui au avut bunuri din motive fireşti, care motive sunt numite de unii *jus poli,* adică motive fireşti, spre întreţinerea naturii care fără prescripţie umană se potriveşte cu dreapta judecată; în timp ce *jus fori* este o putere care depinde de contractul uman. Înainte de asta, la prima împărţire a acestor lucruri, cât priveşte posesiunea, ele au fost cum sunt acum lucrurile care nu fac parte dintre bunurile cuiva şi se

conced celui care le ocupă, şi au fost într-un anumit sens comune tuturor oamenilor, în timp ce numai după păcat strămoşii noştri au început să-şi împărtăşească proprietatea lucrurilor şi de atunci a început stăpânirea omenească, aşa cum este cunoscută astăzi. Dar Christos şi apostolii au avut lucrurile în primul fel, şi aşa au avut hainele şi pâinile şi peştii, şi, cum spunea Pavel în prima epistolă către Timotei, avem de mân-care şi cu ce ne acoperi şi suntem mulţumiţi. Prin care se înţelege că Christos şi ai lui nu au avut aceste lucruri în posesie, ci în folosinţă, rămânând neatinsă sărăcia lor. Ceea ce a şi fost recunoscut de papa Nicolae al II-lea în decretala *Exiit qui seminat.*

Dar de cealaltă parte s-a ridicat Jean d'Anneaux şi a spus că poziţiile lui Ubertino i se păreau potrivnice şi dreptei judecăţi, şi dreptei interpretări a Scripturilor. Deoarece, despre bunurile pieritoare prin folosinţă, cum ar fi pâinea şi peştii, nu se poate vorbi de simplul drept al folosinţei, şi nici nu se poate face uz de ele, ci abuz, tot ceea ce credincioşii aveau în comun în Biserica primitivă, cum se vede în *Faptele* doi şi trei, le aveau pe baza aceluiaşi fel de posesiune pe care o aveau înainte de conversiune; apostolii, după pogorârea Sfântului Duh, au posedat pământuri în Iudeea; dorinţa de a trăi fără proprietate nu se extinde şi asupra a ceea ce este necesar ordinului ca să trăiască, şi când Petru a spus că lăsase totul, nu înţelegea prin aceasta că renunţase la proprietate. Adam a avut stăpânire şi proprietate asupra lucrurilor sclavul care ia bani de la stăpânul lui nu face, fireşte, nici uz, nici abuz de ei; cuvintele din *Exiit qui seminat* la care minoriţii se referă mereu şi care hotărăsc că fraţii minori au doar uzul asupra celor de care se slujesc, fără să aibă stăpânirea şi proprietatea lor, trebuie să se refere doar la lucrurile care nu se isprăvesc prin uz şi, într-adevăr, dacă *Exiit* ar cuprinde bunurile supuse pieirii, ar susţine un lucru cu neputinţă; uzul de fapt nu se poate deosebi de stăpânirea juridică; orice drept uman, pe baza căruia se posedă lucruri materiale, este cuprins în legile regilor; Christos, ca om muritor, încă de pe vremea conceperii sale, a fost proprietarul tuturor lucrurilor pământeşti, iar ca Dumnezeu a avut de la Tatăl Său stăpânirea universală a tot ce există; a fost proprietar de veşminte, de alimente, de bani prin contribuţiile şi ofertele credincioşilor, şi, dacă a fost sărac, nu a fost

fiindcă nu avea proprietăţi, ci fiindcă nu profita de roadele lor, întrucât simpla stăpânire juridică, despărţită de încasarea beneficiilor, nu-l îmbogăţeşte pe cel care o deţine; şi, în sfârşit, dacă totuşi *Exiit* ar fi spus cu totul altceva, pontiful roman poate, în ceea ce priveşte credinţa şi problemele morale, să anuleze hotărârile antemergătorilor săi, ba chiar să şi facă schimbări potrivnice lor.

În momentul acela s-a ridicat, aprig, fratele Girolamo, episcop în Caffa, cu barba tremurându-i de mânie, chiar dacă vorbele sale încercau să pară împăciuitoare. Şi a început o argumentare care mi s-a părut destul de încâlcită.

— Ceea ce aş dori să-i spun sfântului părinte, şi chiar eu, care vorbesc, sunt gata să mă supun încă de pe acum dreptei sale îndreptări, dacă voi greşi, deoarece cred, într-adevăr, că Ioan este vicarul lui Christos, şi pentru această credinţă am fost luat de sarazini. Şi voi începe citind un fapt amintit de un mare doctor, despre disputa care s-a iscat într-o zi între călugări despre cine a fost tatăl lui Melchisedec. Şi atunci abatele Copes, întrebat despre asta, s-a scărpinat în cap şi a spus: vai de tine, Copes, deoarece cauţi numai ceea ce Dumnezeu nu-ţi porunceşte să cauţi, şi eşti delăsător în ceea ce el îţi porunceşte. Iată, cum se deduce foarte clar din exemplul meu, e tot atât de limpede că Iisus Christos şi Preafericita Fecioară, precum şi apostolii, nu au avut nimic, nici în parte, nici în comun, după cum mai puţin limpede ar fi să recunoaştem că Iisus a fost om şi Dumnezeu în acelaşi timp, şi totuşi mi se pare clar că cine ar nega prima evidenţă, ar nega-o şi pe a doua!

A spus asta cu glas de biruinţă, şi l-am văzut pe Guglielmo cum ridica ochii spre cer. Bănuiesc că socotea silogismul lui Girolamo destul de anapoda, şi nu pot să nu-i dau dreptate, dar mai anapoda mi s-a părut mânioasa şi contraria argumentare a lui Giovanni Dalbena, care a spus că cine afirma ceva despre sărăcia lui Christos afirma ceea ce se vede (sau nu se vede) cu ochiul, în timp ce în definirea umanităţii şi divinităţii lui intervine credinţa, ceea ce însemnează că cele două propoziţiuni nu pot fi puse laolaltă. În răspuns, Girolamo a fost mai tăios decât adversarul său.

— Oh, nu, dragă frate, mi se pare adevărat chiar contrariul, pentru că toate Evangheliile declară că Iisus era om, şi mânca şi

bea, şi prin înseşi minunile lui de netăgăduit era şi Dumnezeu, şi toate astea le-a văzut toată lumea.

— Dar şi magii şi ghicitorii au făcut minuni, a spus fără sclipire Dalbena.

— Da, i-a întors-o Girolamo, dar cu ajutorul artei magiei. Şi tu vrei să asemeni minunile lui Christos cu arta magiei?

Celălalt a şoptit ruşinat că nu voia aşa ceva.

— Da, şi în sfârşit, a urmat Girolamo, care se simţea de-acum foarte aproape de victorie, messer cardinalul din Poggetto ar vrea să socotească eretică credinţa în sărăcia lui Christos, când pe această idee se sprijină regula unui ordin precum cel franciscan, astfel încât nu există regat în care fiii săi să nu se fi dus să predice şi să-şi verse sângele lor, din Maroc până în India?

— Inimă preasfântă a lui Petru Hispanul, a şoptit Guglielmo, apără-ne!

— Preaiubite frate, a vociferat atunci Dalbena, făcând un pas înainte, vorbeşte despre sângele fraţilor tăi, dar nu uita că tributul acesta a fost plătit şi de călugări din alte ordine.

— Cu tot respectul faţă de signor cardinalul, a strigat Girolamo, nici un dominican n-a murit vreodată printre păgâni, în timp ce numai în vremea mea nouă minoriţi au fost martirizaţi!...

Atunci, roşu la faţă, s-a ridicat episcopul dominican de Alborea.

— Atunci eu pot să dovedesc că înainte ca minoriţii să fi fost în Tartaria, papa Inocenţiu al VI-lea a trimis trei dominicani!

— Ah, da? a spus în derâdere Girolamo. Ei bine, eu ştiu că de optzeci de ani minoriţii sunt în Tartaria, şi au patruzeci de biserici în întreaga ţară, în timp ce dominicanii au numai cinci locuri pe coastă, şi cu toţii sunt cincisprezece călugări. Şi asta rezolvă problema!

— Nu rezolvă nici o problemă! a strigat cel din Alborea, pentru că aceşti minoriţi care nasc pinţochieri, cum fată căţeaua căţei, îşi atribuie totul lor, produc martiri şi apoi au biserici frumoase, podoabe somptuoase şi cumpără şi vând ca toţi ceilalţi oameni ai Bisericii!

— Nu, dragul meu messer, nu, a spus Girolamo, ei nu cumpără şi nu vând chiar ei, ci prin împuterniciţi de la scaunul apostolic, şi

aceşti interpuşi deţin posesiunea, în timp ce minoriţii au doar uzul!

— Într-adevăr? a rânjit cel de la Alborea. Şi de câte ori atunci ai vândut tu fără împuterniciţi? Ştiu povestea anumitor pământuri care...

— Dacă am făcut-o, am greşit, l-a întrerupt repezit Girolamo, nu da pe seama ordinului ceea ce a putut să facă o slăbiciune de-a mea!

— Dar, prearespectabililor fraţi, i-a întrerupt atunci Abbone, problema noastră nu este dacă sunt săraci minoriţii, ci dacă era sărac Domnul Christos...

— Ei, bine, s-a auzit atunci din nou vocea lui Girolamo, am în privinţa aceasta un argument care taie mai bine decât spada.

— Sfinte Francisc, apără-i pe fraţii tăi... a spus Guglielmo descurajat.

— Argumentul este, a continuat Girolamo, că orientalii şi grecii, mai obişnuiţi decât noi cu doctrina sfinţilor părinţi, consideră sigură sărăcia lui Christos. Şi dacă ereticii şi schismaticii aceia susţin cu atâta claritate un adevăr atât de limpede, vrem să fim noi mai eretici şi mai schismatici decât ei negându-l? Dacă aceşti orientali ne-ar auzi pe unii dintre noi predicând împotriva acestui adevăr, ne-ar lapida!

— Ce tot spui? l-a luat în derâdere cel de la Alborea, atunci de ce nu-i lapidează pe dominicanii care predică tocmai împotriva acestui adevăr?

— Pe dominicani? Dar nu i-au văzut niciodată pe acolo! Cel de la Alborea, vânăt la faţă, a atras atenţia că acest frate Girolamo fusese în Grecia poate cincisprezece ani, în timp ce el sta acolo încă din copilărie. Atunci Girolamo a spus că celălalt, Alborea, poate că fusese în Grecia, dar huzurind în palate episcopale frumoase, în timp ce el, ca franciscan, stătuse acolo nu cincisprezece, ci douăzeci şi doi de ani, şi că predicase în faţa împăratului de la Constantinopol. Atunci Alborea, nemaiavând argumente, a încercat să depăşească spaţiul strimt care-l despărţea de minoriţi, arătând, cu voce ridicată şi prin vorbe pe care nu cutez să le amintesc, dorinţa lui de a smulge barba episcopului din Caffa, de a cărui bărbăţie se îndoia, şi pe care, tocmai potrivit logicii răsturnate, voia să-l pedepsească, folosind barba aceea în chip de flagel. Ceilalţi minorţi

au dat fuga să facă o barieră de apărare a confratelui lor, avignonezii au socotit că e bine să ţină partea dominicanului, şi de aici a urmat (Doamne, ai milă de cei mai buni dintre fiii tăi!) o încăierare pe care în zadar Abatele şi cardinalul au încercat s-o potolească. În hărmălaia ce s-a iscat, minoriţii şi dominicanii şi-au spus unii altora vorbe foarte grele, ca şi cum fiecare dintre ei ar fi fost un creştin în luptă cu sarazinii. Singurii care au rămas la locurile lor au fost de-o parte Guglielmo, iar de cealaltă Bernardo Gui. Guglielmo părea trist, iar Bernardo vesel, dacă de veselie se putea vorbi văzând zâmbetul palid care strângea buzele inchizitorului.

— Nu există argumente mai bune, l-am întrebat pe maestrul meu, în vreme ce Alborea se îndârjea cu barba episcopului din Caffa, pentru a dovedi sau a nega sărăcia lui Christos?

— Dar tu poţi să afirmi amândouă lucrurile, bunul meu Adso, a spus Guglielmo, şi nu vei putea niciodată stabili, pe baza Evangheliilor, dacă Iisus socotea drept proprietatea sa, şi în ce măsură, tunica pe care o purta şi pe care apoi poate că o arunca atunci când se rupea. Şi, dacă vrei, doctrina lui Toma din Aquino despre proprietate este şi mai cutezătoare decât cea a noastră, a minoriţilor. Noi spunem: nu posedăm nimic şi folosim totul. El spunea: socotiţi-vă totuşi posesori, pentru că dacă îi lipseşte cuiva ceea ce posedaţi voi, îi oferiţi uzul, şi din obligaţie, nu din milă. Dar problema nu este dacă Iisus a fost sărac, ci dacă trebuie să fie săracă Biserica. Şi săracă nu însemnează atât a avea sau a nu avea un palat, ci a menţine sau a renunţa la dreptul de a da legi asupra lucrurilor pământeşti.

— Iată, deci, am spus, de ce împăratul ţine atâta la discursurile minoriţilor asupra sărăciei.

— Chiar aşa. Minoriţii fac jocul împăratului împotriva papei. Dar pentru Marsilio şi pentru mine jocul e dublu, şi am vrea ca jocul împăratului să facă jocul nostru şi să slujească ideii noastre despre guvernarea umană.

— Şi asta o să spuneţi când va trebui să vorbiţi?

— Dacă o spun, îmi împlinesc misiunea, care era de a da la iveală opiniile teologilor imperiali. Dar dac-o spun, misiunea mea eşuează, pentru că eu ar fi trebuit să înlesnesc o a doua întâlnire, la

Avignon, şi nu cred că Ioan o să primească să mă duc eu la ei şi să spun toate acestea.

— Şi atunci?

— Atunci sunt prins între două forţe potrivnice, ca un asin care nu ştie din care din cei doi saci cu fân să mănânce. Asta fiindcă timpurile nu s-au copt. Marsilio visează fără rost o schimbare care nu este cu putinţă, acum, şi Ludovic nu este mai bun decât cei dinaintea lui, deşi deocamdată rămâne singurul bastion împotriva mizerabilului de Ioan. Poate că va trebui să vorbesc, cel puţin dacă oamenii aceştia nu vor sfârşi prin a se omorî unul pe altul. În orice caz, să scrii, Adso, ca să rămână urmă de ceea ce se întâmplă astăzi.

— Şi Michele?

— Mă tem că-şi pierde timpul. Cardinalul ştie că papa nu caută o mediere, Bernardo Gui ştie că va trebui să zădărnicească întâlnirea; şi Michele ştie că se va duce la Avignon în orice caz, pentru că nu vrea ca ordinul să rupă orice legătură cu papa. Şi îşi va pune viaţa în pericol.

În vreme ce vorbeam aşa — şi într-adevăr nu ştiu cum de ne puteam auzi unul pe altul — disputa ajunsese la culme. Săriseră să facă ordine arcaşii, la un semn al lui Bernardo Gui, ca să nu lase cele două grupuri să se încaiere cu totul. Dar, precum asediaţii şi asediatorii din ambele părţi ale zidurilor unei fortăreţe, ei îşi aduceau ameninţări şi ocări de care amintesc aici doar la întâmplare, fără să izbutesc să le atribui paternitatea şi să le redau limpede, pentru că frazele nu au fost rostite pe rând, cum s-ar fi petrecut într-o ceartă de pe la noi de-acasă, ci în felul mediteranean, una încălecând-o pe cealaltă, ca valurile unei mări mânioase.

— Evanghelia spune că Christos avea o pungă.

— Taci din gură cu punga asta a ta pe care o pictaţi până şi pe crucifixuri! Ce spui atunci că Domnul Christos, când era la Ierusalim, se întorcea în fiecare seară în Betania?

— Şi dacă Domnul Christos vrea el să doarmă în Betania, cine eşti tu să-i abaţi hotărârea?

— Nu, ţap bătrân, Domnul Christos se întorcea în Betania pentru că n-avea bani să-şi plătească găzduirea la Ierusalim.

— Ţap bătrân eşti tu, Bonagrazia. Şi ce mânca Domnul Christos

la Ierusalim?

— Şi tu o să spui că mârţoaga care primeşte nutreţ de la stăpân ca să-şi ţină zilele are proprietate asupra nutreţului?

— Vezi că-l compari pe Domnul Christos cu o mârţoaga!

— Nu, tu-l compari pe Christos cu un călugăr simoniac de la curtea voastră, groapă de bălegar!

— Da? Şi de câte ori Sfântul Scaun a trebuit să se împovăreze cu procese ca să apere bunurile voastre?

— Bunurile Bisericii, nu ale noastre. Noi le avem în uz!

— În uz ca să le mâncaţi, ca să faceţi cu ele biserici măreţe, cu statui de aur, ipocriţilor, receptacule de nedreptăţi, morminte zugrăvite, cloace de viciu! Şi ştiţi bine că principiul vieţii perfecte este mila, şi nu sărăcia!

— Asta a spus-o mâncăciosul acela de Toma al vostru!

— Vezi mai bine de tine, păgânule. Cel căruia-i zici tu mâncăcios este un sfânt al Sfintei Biserici Romane!

— Sfântul sandalelor mele, canonizat de Ioan ca să le facă în ciudă franciscanilor! Papa ăsta al vostru nu poate face sfinţi, pentru că e un eretic! Ba e chiar un ereziarh!

— Propoziţiunea asta e grozavă, o cunoaştem noi! Este declaraţia fantoşei din Bavaria la Sachsenhausen, pregătită de Ubertino al vostru.

— Ai grijă cum vorbeşti, porcule, feciorul târfei din Babilon sau al altor putori! Tu ştii că în anul acela Ubertino nu era la împărat, ci sta chiar la Avignon, în slujba cardinalului Orsini, şi papa îl trimitea ca mesager la Aragon!

— Ştiu, ştiu că făcea rugăciune de sărăcie la masa cardinalului, cum o face acum în abaţia cea mai bogată din peninsulă. Ubertino, dacă nu erai tu, atunci cine i-o fi sugerat lui Ludovic să se folosească de scrierile tale?

— E vina mea dacă Ludovic citeşte scrierile mele? Fireşte că nu le poate citi pe ale tale, care eşti un analfabet!

— Eu, analfabet? Era oare învăţat Francisc al vostru care vorbea cu gâştele?

— Ai hulit!

— Ba tu huleşti, călugăraş de butoiaş.

— Eu n-am stat niciodată cu butoiaşul în faţă, şi tu ştii asta!!

— Ba stăteai cu frăţiorii tăi călugăraşi, când te băgai în patul Chiarei din Montefalco!

— Trăsni-te-ar Dumnezeu! Eu eram inchizitor în vremea aceea şi Chiara murise în parfum de sfinţenie.

— Chiara avea miros de sfinţenie, dar tu aveai alt miros când cântai *matutini* călugăriţelor.

— Zi-i, zi-i aşa mai departe, şi mânia lui Dumnezeu o să te lovească cum o să-l lovească şi pe stăpânul tău, care a dat găzduire la doi eretici, precum ostrogotul acela de Eckhart şi necromantul englez căruia-i ziceţi Branucerton!

— Venerabili fraţi, venerabili fraţi! strigau cardinalul Bertrando şi Abatele.

Ziua a cincea
Tertia

în care Severino îi vorbeşte lui Guglielmo despre o carte ciudată şi Guglielmo le vorbeşte legaţilor despre o ciudată concepţie privind guvernarea lumii

Cearta sporea tot mai mult, când unul dintre novicii de gardă la uşă a intrat, trecând prin talmeş-balmeşul acela ca unul care străbate un lan bătut de grindină, şi a venit să-i şoptească lui Guglielmo că Severino voia să-i vorbească de grabă. Am ieşit în nartexul aglomerat de călugări curioşi care căutau să prindă, printre strigăte şi zgomote, ceva din ceea ce se petrecea înăuntru. Printre primii l-am văzut pe Aymaro din Alexandria care ne-a întâmpinat cu obişnuitul rânjet de milă pentru neghiobia lumii:

— Desigur că de când au apărut ordinele cerşetoare creştinătatea s-a făcut mai virtuoasă, a spus.

Guglielmo l-a dat la o parte, nu fără neplăcere, şi s-a îndreptat spre Severino, care ne aştepta într-un colţ. Era neliniştit, voia să ne vorbească în taină, dar nu se putea găsi un loc liniştit în hărmălaia aceea. Am vrut să ieşim, dar din pragul sălii capitulare s-a ivit Michele din Cesena care-l îndemna pe Guglielmo să se întoarcă înăuntru pentru că, spunea el, cearta era pe cale să se stingă şi trebuia să urmeze mai departe seria de vorbitori.

Guglielmo, împărţit între alţi doi saci de fân, l-a îndemnat pe Severino, şi erboristul a încercat să vorbească fără să fie auzit de cei din preajmă:

— Berengario a fost cu siguranţă la spital, înainte de a se duce la baie, a spus.

— De unde ştii?

Nişte călugări s-au apropiat, stârniţi de curiozitate, să afle ce vorbim. Severino a vorbit cu voce şi mai scăzută, privind în jur.

— Tu îmi spuseseşi că omul acela... trebuie să fi avut ceva cu el... Bine, am găsit ceva în laboratorul meu, amestecat printre alte cărţi... o carte care nu e a mea, o carte ciudată...

— Aceea trebuie să fie, a spus Guglielmo, triumfător, adu-mi-o numaidecât.

— Nu pot, a spus Severino, îţi spun eu după asta, am descoperit... cred că am descoperit ceva interesant... Trebuie să vii tu, trebuie să-ţi arăt cartea... cu grijă...

Nu a mai spus altceva. Ne-am dat seama că, tăcut cum era de obicei, Jorge apăruse dintr-o dată lângă noi. Ţinea mâinile înainte, ca şi cum, nefiind obişnuit să se mişte în locul acela, căuta să-şi dea seama pe unde merge. O persoană normală nu ar fi putut să audă şoaptele lui Severino, dar aflasem mai demult că auzul lui Jorge, ca acela al tuturor orbilor, era deosebit de ascuţit.

Cu toate acestea, bătrânul păru să nu fi auzit nimic. Ba chiar s-a mişcat într-o altă direcţie decât a noastră, s-a lovit de unul dintre călugări şi a întrebat ceva. În clipa aceea a apărut din nou Michele şi l-a chemat pe Guglielmo să vină, şi maestrul meu a luat o hotărâre:

— Te rog, i-a spus lui Severino, întoarce-te repede de unde ai venit. Închide-te înăuntru şi aşteaptă-mă. Tu, mi-a spus mie, ia-te după Jorge. Chiar dacă a înţeles ceva, nu cred că o să ceară cuiva să-l ducă la spital. În orice caz, să ştii să-mi spui unde se duce.

A dat să se întoarcă în sală, şi l-a zărit (cum l-am zărit şi eu) pe Aymaro care-şi făcea loc prin mulţimea celor prezenţi ca să-l urmeze pe Jorge, care ieşea. Aici Guglielmo a făcut o greşeală, pentru că de data asta a strigat cu voce tare, de la un capăt la celălalt al nartexului, spunându-i lui Severino, care se afla acum pe pragul din afară:

— Nu îngădui nimănui ca... hârtiile acelea... să se întoarcă de unde au venit!

Eu, care mă pregăteam să-l urmăresc pe Jorge, l-am văzut în clipa aceea, pitit pe după stâlpul uşii din afară, pe chelar, care auzise cuvintele lui Guglielmo şi-i privea pe rând pe maestrul meu şi pe erborist, cu chipul încordat de spaimă. L-a văzut pe Severino care ieşea şi s-a luat după el. Eu, din prag, mă temeam să nu-l pierd din vedere pe Jorge, care era pe punctul de a fi înghiţit de ceaţă; dar şi cei doi, în direcţia opusă, erau pe punctul de a dispărea în norul acela albicios. Am socotit pe dată ce trebuia să fac. Mi se poruncise

să-l urmăresc pe orb, dar pentru că se putea duce spre spital. În schimb, direcţia pe care o lua, cu cel care-l întovărăşea, era o alta, pentru că tocmai străbătea incinta mănăstirii şi se îndrepta spre biserică sau spre Edificiu. Dimpotrivă, chelarul îl urmărea desigur pe erborist şi Guglielmo era neliniştit de

ceea ce s-ar fi putut petrece în laborator. De aceea eu m-am apucat să-i urmăresc pe cei doi, întrebându-mă, printre altele, unde se dusese Aymaro, dacă nu cumva ieşise din motive cu totul deosebite de ale noastre.

Umblând la o distanţă bine cumpănită, nu-l pierdeam din ochi pe chelar, care grăbea pasul pentru că-şi dăduse seama că-l urmăresc. Nu putea înţelege dacă umbra care se ţinea după el eram eu, după cum nu puteam înţelege eu dacă umbra după care umblam era a lui, dar cum eu nu aveam îndoieli asupra lui, el nu avea îndoieli asupra mea.

Silindu-l să stea cu ochii pe mine, l-am împiedicat să se ţină prea strâns de Severino. Aşa că atunci când uşa spitalului a apărut în ceaţă, era deja închisă. Severino intrase, slavă cerului. Chelarul s-a întors încă o dată ca să se uite la mine, care stăteam acum ţeapăn ca un copac din grădină, apoi a părut să ia o hotărâre şi a pornit-o spre bucătărie. Mi s-a părut că-mi îndeplinisem misiunea, Severino era un om cu mintea la cap, s-ar fi apărat singur fără să deschidă la nimeni. Nu aveam altceva de făcut, şi mai ales muream de curiozitate să văd ce se întâmpla în sala capitulară. De aceea m-am hotărât să mă întorc să iau însemnări. Poate că am făcut rău, ar fi trebuit să mai rămân încă de pază, şi am fi înlăturat atâtea alte nenorociri. Dar asta o ştiu acum, n-o ştiam atunci.

În timp ce intram din nou, aproape că m-am izbit de Bencio care zâmbea cu un aer complice.

— Severino a găsit ceva lăsat de Berengario, nu-i aşa?

— Ce ştii tu despre asta? i-am răspuns cu grosolănie, purtându-mă cu el ca şi cum ar fi fost unul de aceeaşi vârstă, în parte de furie, în parte din pricina chipului său tânăr, care arăta acum o răutate aproape copilărească.

— Nu sunt un prost, a răspuns Bencio. Severino dă fuga să-i spună ceva lui Guglielmo, tu veghezi ca să nu se ţină nimeni după

el.

— Şi tu stai prea mult cu ochii pe noi, şi pe Severino, am spus mâniat.

— Eu? Sigur că sunt cu ochii pe voi. De alaltăieri nu-mi scapă din ochi nici baia, nici spitalul, şi dac-aş fi putut, aş fi intrat acolo. Mi-aş da şi ochii din cap să ştiu ce a găsit Berengario în bibliotecă.

— Tu vrei să ştii prea multe lucruri, fără a avea dreptul.

— Eu sunt un învăţăcel care am dreptul să ştiu, eu am venit de la capătul lumii ca să cunosc biblioteca şi biblioteca rămâne închisă, ca şi cum în ea ar fi lucruri rele şi eu...

— Lasă-mă să trec, i-am spus brusc.

— Te las, că tot mi-ai spus ce voiam.

— Eu?

— Se vorbeşte şi tăcând.

— Te sfătuiesc să nu intri în spital, i-am spus.

— Nu intru, nu intru, fii liniştit. Dar nimeni nu mă poate împiedica să privesc de afară.

Nu l-am mai ascultat şi am intrat. Curiosul acela nu însemna cine ştie ce primejdie. M-am apropiat din nou de Guglielmo şi l-am pus la curent pe scurt cu cele întâmplate. El a dat din cap în semn de aprobare, apoi mi-a făcut cu mâna să tac. Hărmălaia se potolea. Legaţii din amândouă părţile schimbau acum între ei sărutul păcii. Alborea lăuda credinţa minoriţilor, Girolamo exalta caritatea predicatorilor, toţi ridicau imnuri în nădejdea unei Biserici care să nu mai fie frământată de lupte interne. Unii dintre ei celebrau tăria, alţii măsura, toţi invocau justiţia şi cereau să se revină la buna chibzuială. Niciodată nu am văzut atâţia oameni împăcaţi atât de sincer pentru triumful virtuţilor teologale şi cardinale.

Dar iată că Bertrando din Poggetto îl poftea pe Guglielmo să exprime tezele teologilor imperiali. Guglielmo s-a ridicat fără prea mare plăcere: pe de o parte, îşi dăduse seama că întâlnirea nu era de nici un folos, pe de alta, era grăbit să plece, şi cartea misterioasă îl apăsa pe suflet acum mai mult decât sorţii întâlnirii. Dar era limpede că nu se putea sustrage propriei îndatoriri.

A început deci să vorbească printre multe eh-uri şi oh-uri, mai

mult poate decât era el obişnuit şi decât era nevoie, de parcă ar fi vrut să arate că era cu totul nesigur de lucrurile pe care avea să le spună, şi a început afirmând că înţelegea foarte bine punctul de vedere al celor care vorbiseră înaintea lui, şi că, pe de altă parte, aceea pe care alţii o numeau doctrina teologilor imperiali nu era altceva decât o sumă de observaţii care nu pretindea să se impună ca singură credinţă adevărată.

A spus deci că, dată fiind neţărmurita bunătate pe care Dumnezeu o arătase prin crearea poporului fiilor săi, iubindu-i pe toţi fără nici o deosebire, chiar din acele pagini ale *Facerii* în care încă nu era vorba de sacerdoţi şi de regi, ţinând seamă şi că Domnul îi dăduse lui Adam şi urmaşilor lui puterea asupra lucrurilor de pe acest pământ, ca să asculte de legile divine, era de bănuit că aceluiaşi Dumnezeu nu îi era străină ideea că în lucrurile pământeşti poporul să fie dătătorul de legi şi prima cauză, de fapt, a legii. Prin popor, a spus, ar fi fost bine să se înţeleagă totalitatea cetăţenilor, dar întrucât printre cetăţeni trebuiau avuţi în vedere şi copiii, cei slabi la minte, răufăcătorii şi femeile, probabil se putea ajunge în chip raţional la o definiţie a poporului ca partea cea mai bună dintre cetăţeni, deşi el, pe moment, nu socotea de cuviinţă să se pronunţe despre cine aparţinea acelei părţi.

A tuşit şi a cerut iertare celor prezenţi, sugerând că în ziua aceea, neîndoielnic, atmosfera era foarte umedă, şi a făcut ipoteze că felul în care poporul ar fi putut să-şi exprime voinţa putea să fie întocmai ca o adunare generală electivă. A spus că i se părea chibzuit că o asemenea adunare putea să interpreteze, să schimbe sau să înlăture legea, pentru că, dacă cel care face legea e unul singur, el ar putea să facă rău din neştiinţă, sau din răutate, şi a adăugat că nu era nevoie să le amintească celor de faţă câte cazuri din acestea se iviseră în ultima vreme. Mi-am dat seama că cei de faţă, mai degrabă uluiţi de cuvintele sale de mai înainte, nu puteau decât să le încuviinţeze pe acestea din urmă, pentru că era limpede că fiecare se gândea la o persoană diferită, şi fiecare socotea foarte rea persoana la care se gândea.

Bine, a urmat Guglielmo, dacă unul singur poate să facă legile rău, nu vor fi mai buni mai mulţi? Firește, a subliniat el, era vorba despre legi pământeşti, privitoare la bunul mers al lucrurilor civile.

Dumnezeu îi spusese lui Adam să nu mănânce din arborele binelui şi al răului, şi aceea era lege divină; dar după aceea îi dăduse învoire, ce spun?, îl încurajase să dea nume lucrurilor, şi tocmai de aceea îl lăsase liber pe supusul lui de pe pământ. Într-adevăr, deşi unii, în timpurile noastre, spun că *nomina sunt consequentia rerum,* cartea *Facerii* este de altfel foarte limpede în această problemă: Dumnezeu i-a adus omului în faţă toate animalele ca să vadă cum avea să le spună, şi în modul deosebit cum omul numise fiecare fiinţă vie, acela trebuia să fie numele ei. Şi cu toate că, firește, primul om fusese înclinat să numească, în limba sa edenică, fiecare lucru şi animal potrivit cu natura sa, asta nu înseamnă că el nu exercitase un soi de drept suveran în a-şi închipui numele care, potrivit judecăţii sale, se potrivea mai bine cu natura aceea. Pentru că, într-adevăr, acum se ştie că sunt felurite numele pe care oamenii le impun ca să desemneze conceptele, şi că egale pentru toţi sunt conceptele, semne ale lucrurilor. Astfel că desigur cuvântul *nomen* vine de la *nomos,* sau lege, dat fiind că însăşi *nomina* sunt date de către oameni *adplacitum,* adică printr-o liberă şi colectivă înţelegere.

Cei de faţă n-au îndrăznit să nu încuviinţeze această doctă demonstraţie. Prin care, a tras de aici concluzia Guglielmo, se vede clar că legiferarea asupra lucrurilor de pe acest pământ, şi deci asupra lucrurilor privitoare la oraşe şi la regate, nu are nimic de-a face cu păstrarea şi administrarea cuvântului dumnezeiesc, privilegiu de nestrămutat al ierarhiei ecleziastice. Nefericiţi chiar, a spus Guglielmo, necredincioşii ce nu au asemenea autorităţi care să interpreteze pentru ei cuvântul lui Dumnezeu (şi toţi i-au deplâns pe necredincioşi). Dar putem noi oare spune, din această cauză, că necredincioşii nu au tendinţa să facă legi şi să-şi administreze lucrurile lor prin guverne, regi, împăraţi şi sultani, şi califi sau ce-or mai fi fost? Şi se putea nega că mulţi împăraţi romani îşi exercitaseră puterea temporală cu înţelepciune? Să ne gândim la Traian! Şi cine le-a dat, paginilor şi necredincioşilor, această capacitate naturală de a legifera şi de a trăi în comunităţi politice? Poate divinităţile lor mincinoase, care fără îndoială nu există (sau că nu e nevoie să existe, oricum s-ar înţelege negaţia acestor modalităţi)? Desigur că nu. Nu se poate să nu le-o fi dat decât

Dumnezeul ereticilor, Dumnezeul Israelului, părintele Domnului Nostru Christos... Admirabilă dovadă a bunătăţii dumnezeieşti, care a dat capacitate de a judeca lucrurile politice chiar şi celor care nu cunosc autoritatea pontifului roman şi nu cunosc aceleaşi sfinte, dulci şi necruţătoare mistere ale poporului creştin! Dar ce demonstraţie e mai frumoasă, dacă nu aceasta, despre faptul că stăpânirea temporală şi jurisdicţia seculară nu au nimic de-a face cu Biserica şi cu legea lui Christos, şi au fost poruncite de Dumnezeu din afara oricărei confirmări ecleziastice şi chiar înainte de-a se fi născut sfânta noastră religie?

A tuşit din nou, dar de data aceasta nu singur. Mulţi dintre cei de faţă se răsuceau în jilţurile lor şi-şi dregeau glasul. L-am văzut pe cardinal trecându-şi limba peste buze şi făcând un gest plictisit, dar curtenitor, pentru a-l îndemna pe Guglielmo să treacă la subiect. Şi Guglielmo a înfruntat cele ce păreau acum tuturor, chiar şi celor ce nu le împărtăşeau, concluziile poate neplăcute ale acelui discurs de necombătut. Şi a spus atunci Guglielmo că deducţiile sale îi păreau susţinute de însuşi exemplul lui Christos, carele nu a venit pe lumea aceasta ca să conducă, ci ca să se supună, potrivit condiţiilor pe care le găsea în lume, cel puţin în ceea ce privea legile lui Caesar. El nu a vrut ca apostolii să aibă putere şi stăpânire, şi de aceea părea lucru înţelept că urmaşii apostolilor trebuiau să fie străini de orice fel de putere lumească şi silnică. Dacă pontiful, episcopii şi preoţii nu erau supuşi puterii lumeşti şi silnice a principelui, autorităţile principelui ar fi fost făcute de ruşine, şi s-ar face prin asta de ruşine un ordin care, cum s-a arătat mai înainte, fusese pornit de la Dumnezeu. Trebuie să ţinem, firește, seama de unele cazuri foarte delicate — a spus Guglielmo —, precum cele ale ereticilor, asupra ereziei cărora numai Biserica, păstrătoare a adevărului, poate să se rostească, şi totuşi numai braţul secular poate să pună ordine. Când Biserica descoperă eretici, va trebui, desigur, să-i arate principelui, carele este bine să fie încunoştinţat despre condiţiile cetăţenilor săi. Dar ce va trebui să facă principele cu un eretic? Să-l condamne în numele acelui adevăr dumnezeiesc al cărui păstrător nu este? Principele poate şi trebuie să-l condamne pe eretic dacă faptele sale vatămă trăirea laolaltă a tuturor, dacă deci ereticul îşi afirmă erezia ucigând sau împiedicându-i pe cei care n-o împărtăşesc. Dar acolo

se opreşte puterea principelui, pentru că nimeni de pe acest pământ nu poate fi silit prin tortură să se ţină de preceptele Evangheliei, altfel unde s-ar termina acea liberă voinţă despre a cărei folosire fiecare va fi apoi judecat în lumea cealaltă? Biserica poate şi trebuie să-i atragă atenţia ereticului că el se înstrăinează de comunitatea credincioşilor, dar nu poate să-l judece pe pământ şi să-l silească împotriva voinţei sale. Dacă Christos ar fi voit ca sacerdoţii lui să dobândească putere silnică, ar fi hotărât precepte precise cum a făcut Moise cu legea antică. N-a făcut-o. Deci n-a voit-o. Sau se înţelege că trebuie bănuită ideea că el a voit-o, dar că-i lipsise timpul sau priceperea de a o spune, în trei ani de predici? Dar era drept să nu o voiască, pentru că, dacă ar fi voit-o, atunci papa şi-ar fi impus voinţa regelui, şi creştinismul nu ar mai fi o lege a libertăţii, ci o sclavie de neîngăduit.

Toate acestea, a adăugat Guglielmo cu un chip vesel, nu sunt o limitare a puterii înaltului pontif, ci chiar o proslăvire a misiunii sale: pentru că e sclavul sclavilor lui Dumnezeu pe acest pământ, pentru a sluji, nu pentru a fi slujit. Şi, în sfârşit, ar fi cel puţin ciudat dacă papa ar avea jurisdicţie asupra treburilor Imperiului şi nu asupra altor regate ale pământului. Cum se ştie, ceea ce spune papa despre lucrurile divine are preţ pentru supuşii regelui Franţei cât şi pentru cei ai regelui din Englitera, dar trebuie să aibă şi pentru supuşii lui Gran Cane sau ai sultanului necredincioşilor, care sunt numiţi tocmai pentru că nu sunt credincioşi acestui frumos adevăr. Şi, deci, dacă papa ar pretinde să aibă jurisdicţie temporală — ca papă — doar asupra lucrurilor din împărăţie, ar putea să se facă bănuit că, asemuindu-se jurisdicţia temporală cu cea spirituală, prin asta el nu ca nu ar avea jurisdicţie spirituală asupra sarazinilor sau asupra tătarilor, ci nici asupra francezilor şi englezilor — ceea ce ar fi o foarte vinovată blasfemie. Iată motivul, încheia maestrul meu, pentru care i se părea drept să afirme că Biserica din Avignon aducea injurii lumii întregi, declarând că avea dreptul să aprobe sau să-l suspende pe cel care fusese ales împărat al romanilor. Papa nu are asupra Imperiului drepturi mai mari decât asupra altor regate, şi, după cum nu sunt supuşi aprobării papei nici regele Franţei, nici sultanul, nu se vede un motiv întemeiat prin care să fie supus împăratul germanilor sau al italienilor. Această supunere nu este de

drept divin, pentru că Scripturile nu vorbesc despre ea. Nu este sfinţită de dreptul neamurilor, în virtutea temeiurilor adoptate pentru ea. Cât priveşte legăturile cu disputa despre sărăcie, a spus în sfârşit Guglielmo, umilele sale păreri, în forma unor sociabile propuneri făcute de el şi de unii ca Marsilio din Padova şi Giovanni din Gianduno, duceau la concluziile următoare: dacă franciscanii doreau să rămână săraci, împăratul nu putea şi nu trebuia să se împotrivească unei dorinţe atât de pline de virtute. Desigur că dacă ipoteza sărăciei lui Christos ar fi fost dovedită, nu numai că asta i-ar fi ajutat pe minoriţi, dar ar fi întărit ideea că Iisus nu voise pentru el nici o jurisdicţie pământească. Dar auzise în dimineaţa aceea persoane foarte înţelepte că nu se putea dovedi că Iisus fusese sărac. De unde i se părea mai potrivit să răstoarne demonstraţia. Întrucât nimeni nu afirmase, şi nu ar fi putut afirma, că Iisus ceruse pentru sine şi pentru ai lui vreo jurisdicţie pământească, această îndepărtare a lui Iisus de bunurile lumeşti îi părea o dovadă de ajuns pentru a sfătui să se reţină de aici, fără a păcătui, că lui Iisus îi era mai dragă sărăcia.

Guglielmo vorbise pe un ton atât de potolit şi îşi exprimase încredinţările atât de sfios, încât nici unul dintre cei prezenţi nu ar fi putut să se scoale şi să-l oprească. Ceea ce nu vrea să spună că toţi erau convinşi de ceea ce spusese. Nu numai avignonezii se frământau acum cu figurile încordate şi Şoptindu-şi tot felul de păreri între ei, dar însuşi Abatele Părea foarte neplăcut impresionat de cuvintele lui, ca şi cum s-ar fi gândit că nu acela era modul în care îşi dorea el legăturile dintre ordinul lui şi Imperiu. Iar în ceea ce-i priveşte pe minoriţi, Michele din Cesena era încremenit, Girolamo ameţit, Ubertino gânditor.

Tăcerea a fost întreruptă de cardinalul din Poggetto, mereu zâmbitor şi liniştit, care cu bunăvoinţă l-a întrebat pe Guglielmo dacă s-ar fi dus la Avignon să-i spună aceleaşi lucruri şi lui messer papa. Guglielmo i-a cerut părerea cardinalului, acesta a spus că messer papa auzise rostindu-se multe păreri discutabile în viaţa lui, şi că era un om foarte binevoitor cu toţi fiii lui, dar că desigur aceste idei l-ar fi mâhnit mult.

Apoi a vorbit Bernardo Gui care până atunci nu deschisese gura:

— Eu aş fi foarte bucuros dacă fratele Guglielmo, atât de

priceput şi de elocvent în expunerea ideilor sale, ar veni să le supună judecăţii pontifului.

— M-aţi convins, signor Bernardo, a spus Guglielmo. N-am să vin. Apoi, întorcându-se spre cardinal, cu ton de iertăciune: Ştiţi, fluxiunea aceasta care-mi prinde pieptul nu-mi îngăduie să fac o călătorie atât de lungă într-un asemenea anotimp.

— Dar atunci de ce aţi vorbit atât de mult? l-a întrebat cardinalul.

— Ca să depun mărturie pentru adevăr, a spus cu umilinţă Guglielmo. Adevărul ne va face liberi.

— Ei, asta-i! a izbucnit atunci Giovanni Dalbena. Aici nu este vorba despre adevărul care să ne facă liberi, ci despre libertatea mult prea mare care vrea să treacă drept adevărată!

— Şi asta e cu putinţă, a admis cu dulceaţă Guglielmo. Mi-am dat seama, printr-o intuiţie neaşteptată, că era pe cale să izbucnească o furtună a inimilor şi a limbilor mult mai aprigă decât prima. Dar nu s-a întâmplat nimic. Şi-n timp ce Dalbena încă mai vorbea, intrase căpitanul arcaşilor şi se dusese să şoptească ceva la urechea lui Bernardo. Care s-a sculat brusc şi, cu mâna, a cerut să fie ascultat.

— Fraţilor, a spus, s-ar putea ca această atât de tulburătoare discuţie să fie reluată, dar acum o întâmplare de o nemăsurată gravitate ne sileşte să întrerupem lucrările noastre cu îngăduinţa Abatelui. Poate că am depăşit, fără să vreau, aşteptările Abatelui însuşi, care nădăjduia să se afle vinovatul multelor crime din zilele trecute. Omul acela se află acum în mâna mea. Dar, vai, a fost prins mult prea târziu, încă o dată... Ceva s-a petrecut acolo... şi arăta fără direcţie spre afară.

A străbătut sala în mare grabă şi a ieşit, urmat de mulţime, Guglielmo printre primii şi eu cu el.

Maestrul meu m-a privit şi mi-a spus:

— Mi-e teamă că s-a întâmplat ceva cu Severino.

Ziua a cincea
Sexta

în care Severino este găsit asasinat şi nu se mai găseşte cartea pe care el o găsise

Am străbătut esplanada cu pas grăbit şi cuprinşi de spaimă. Căpitanul arcaşilor ne purta spre spital şi cum am ajuns acolo am desluşit prin pâcla deasă şi cenuşie o tremurare de umbre: erau călugări şi servitori care veneau în fugă, erau arcaşi care stăteau în faţa uşii ca să nu lase lumea să intre.

— Oamenii aceia înarmaţi fuseseră trimişi de mine ca să caute un om care putea să facă lumină între atâtea taine, a spus Bernardo.

— Fratele erborist? a întrebat uluit Guglielmo.

— Nu, o să vedeţi acum, a spus Bernardo, făcându-şi drum înăuntru.

Am pătruns în laboratorul lui Severino şi aici o scenă îngrozitoare s-a înfăţişat ochilor noştri. Nefericitul erborist zăcea, lipsit de viaţă, într-un lac de sânge, cu capul sfărâmat. Înjur, rafturile păreau răvăşite de o furtună: borcane, sticle, cărţi, documente erau aruncate ici şi colo într-o mare dezordine şi devălmăşie. Alături de corp era o sferă armilară, de două ori mai mare decât un cap de om; era din metal lucrat cu mare fineţe, având deasupra o cruce de aur, şi fusese fixată pe un scurt trepied decorat. Alte daţi o zărisem pe masa din stânga intrării.

În celălalt capăt al camerei doi arcaşi îl ţineau strâns pe chelar, care se zbătea strigând că e nevinovat şi care îşi înteţi strigătele când l-a văzut intrând pe Abate.

— Signore, aparenţele sunt împotriva mea! Am intrat aici după ce Severino murise, şi m-au găsit când stăteam şi priveam amuţit măcelul acesta!

Şeful arcaşilor s-a apropiat de Bernardo şi, primind îngăduinţa, a dat raportul în faţa tuturor. Arcaşii primiseră Porunca să-l caute pe chelar şi să-l aresteze, şi de mai bine de două ore umblau după el prin abaţie. Trebuie să fi fost vorba, m-am gândit, de ordinul pe care Bernardo îl dăduse mai înainte de-a fi intrat în capitul, şi

soldaţii, străini în locul acela, îşi desfăşuraseră căutările lor în locuri greşite, fără să-şi dea seama că Remigio, neştiind de soarta care-l aştepta, stătea cu ceilalţi în nartex; iar, pe de altă parte, ceaţa făcuse şi mai fără roade căutarea arcaşilor. În orice caz, din cuvintele căpitanului reieşea că atunci când Remigio, după ce-l părăsisem eu, se îndreptase spre bucătării, cineva îl văzuse şi le spusese arcaşilor, care veniseră la Edificiu când chelarul se îndepărtase iarăşi de acolo, şi de foarte puţină vreme, pentru că la bucătărie era Jorge care spunea că abia vorbise cu el. Atunci arcaşii cercetaseră platoul în direcţia grădinilor de zarzavat şi aici, cufundat în ceaţă ca o fantomă, îl găsiseră pe bătrânul Alinardo, care aproape că se rătăcise. Şi Alinardo spusese că îl văzuse pe chelar, cu puţin înainte, intrând în spital. Arcaşii se îndreptaseră într-acolo, găsind uşa deschisă. Când au intrat, l-au găsit pe Severino fără suflare şi pe chelar care, ca ieşit din minţi, scotocea prin dulapuri, aruncând totul pe jos de parcă ar fi căutat ceva. Era uşor de înţeles ce se întâmplase, încheia căpitanul. Remigio intrase, se aruncase asupra erboristutului, îl ucisese, şi apoi căuta lucrul pentru care-l ucisese.

Un arcaş a ridicat de jos sfera armilară şi i-a dat-o lui Bernardo. Eleganta arhitectură de arcuri de aramă şi de argint, ţinută de o foarte rezistentă ramă de inele de bronz, fixată în suportul trepiedului, fusese izbită cu putere de craniul victimei, aşa încât în lovitură multe din cercurile mai subţiri se rupseseră sau se sfărâmaseră într-o parte. Şi că aceea fusese partea care se ciocnise de capul lui Severino o arătau urmele de sânge şi chiar smocurile de păr şi scârboasele bucăţele de materie cerebrală.

Guglielmo s-a aplecat asupra lui Severino pentru a-i constata moartea. Ochii nefericitului, acoperiţi de valurile de sânge curs din cap, erau căscaţi larg şi m-am întrebat dacă n-ar fi cumva cu putinţă să citeşti în pupilele încremenite, cum se povesteşte că s-ar fi întâmplat în alte cazuri, imaginea ucigaşului, ultima mărturie a perceperii victimei. Am văzut că Guglielmo căuta mâinile mortului, să controleze dacă avea pete negre pe degete, chiar dacă în cazul acela cauza morţii era, de altfel, foarte neîndoielnică, dar Severino purta aceleaşi mănuşi de piele cu care-l văzusem uneori umblând cu ierburile vătămătoare, cu guşteri şi insecte necunoscute.

Între timp Bernardo Gui i se adresa chelarului:

— Remigio din Varagine, ăsta e numele tău, e adevărat? Pusesem oamenii mei pe urmele tale pe baza altor învinuiri şi pentru a-mi confirma alte bănuieli. Acum văd că procedasem bine, deşi, spre vina mea, cu prea mare întârziere, Signore, i-a spus Abatelui, mă socotesc aproape vinovat de această ultimă crimă, pentru că încă de azi-dimineaţă ştiam că trebuia că-l dau pe mâna justiţiei pe acest om, după ce ascultasem declaraţiile celuilalt nenorocit, arestat azi-noapte. Dar aţi văzut şi domnia voastră, în timpul dimineţii am fost prins de atâtea alte îndatoriri şi oamenii mei au făcut tot ce au ştiut mai bine...

În timp ce vorbea, cu voce tare, pentru ca toţi cei de faţă să-l poată auzi (şi între timp camera se umpluse de lume, care ocupase fiecare ungher, privind lucrurile stricate sau risipite, arătându-şi cadavrul şi discutând cu voce scăzută despre crima cumplită), l-am zărit, prin mica mulţime, pe Malachia, care privea întunecat scena. L-a zărit şi chelarul, care tocmai atunci era târât afară. S-a smuls din strânsoarea arcaşilor şi s-a repezit la confratele lui, apucându-l de îmbrăcăminte şi vorbindu-i scurt şi plin de disperare, cu faţa lipită de-a lui, până când arcaşii l-au tras din nou. Dar, dus de-acolo cu brutalitate, s-a întors din nou spre Malachia, strigându-i:

— Jură, că jur şi eu!

Malachia n-a răspuns numaidecât, ca şi cum şi-ar fi căutat cuvintele potrivite. Apoi, în timp ce chelarul trecea pragul, tras cu forţa, i-a spus:

— N-am să fac nimic împotriva ta.

Guglielmo şi cu mine ne-am privit, întrebându-ne ce însemna scena aceea. Şi Bernardo o observase, dar nu părea tulburat de ea, ba chiar i-a zâmbit lui Malachia de parcă i-ar fi aprobat cuvintele şi ar fi pecetluit cu el o sinistră complicitate. Apoi a anunţat că imediat după masă avea să se reunească în capitul un prim tribunal pentru a instrui de faţă cu toţi ancheta aceea. Şi a ieşit, poruncind să-l ducă pe chelar la fierării, fără să-l lase să vorbească cu Salvatore.

În momentul acela ne-am auzit strigaţi de Bencio, din spatele nostru.

— Eu am intrat numaidecât după voi, a spus dintr-o suflare, în

vreme ce camera era aproape goală, şi Malachia nu era.

— O fi intrat mai târziu, a spus Guglielmo.

— Nu, l-a încredinţat Bencio, şedeam lângă uşă, am văzut cine intra. Vă spun, Malachia era aici, înainte... mai înainte...

— Mai înainte de ce?

— Mai înainte de-a fi intrat chelarul. Nu pot să jur, dar cred că a ieşit de după perdeaua aceea, când aici eram deja mai mulţi, şi a arătat spre o draperie mare care ascundea un pat pe care de obicei Severino punea să se odihnească pe cel care tocmai luase vreo doctorie.

— Vrei să insinuezi că el a fost cel care l-a ucis pe Severino şi că s-a ascuns acolo când a intrat chelarul? a întrebat Guglielmo.

— Sau că de-acolo, de după perdea, a fost martor la cele ce s-au petrecut aici. De ce altfel l-ar fi implorat chelarul să nu-i facă rău, făgăduindu-i, în schimb, ca nici el să nu-i facă rău lui Malachia?

— S-ar putea, a spus Guglielmo. În orice caz aici era o carte şi ar trebui să mai fie încă, pentru că atât chelarul, cât şi Malachia au ieşit cu mâna goală.

Guglielmo ştia din cele ce-i spusesem că Bencio ştia, şi în momentul acela avea nevoie de ajutor. S-a apropiat de Abate, care privea cu tristeţe cadavrul lui Severino, şi l-a rugat să dea poruncă să iasă toţi, pentru că voia să cerceteze mai bine locul. Abatele a primit rugămintea şi a ieşit chiar şi el, nu fără să-i arunce lui Guglielmo o privire de neîncredere, ca şi cum l-ar fi învinuit că sosea întotdeauna prea târziu. Malachia a încercat să rămână, născocind tot felul de motive, cu totul neîntemeiate; Guglielmo i-a atras atenţia că aceea nu era biblioteca şi că în locul acela nu putea să pretindă că are drepturi. A fost curtenitor cu el, dar neînduplecat, şi s-a răzbunat pentru faptul că Malachia nu-i îngăduise să examineze masa lui Venanzio.

Când am rămas în trei, Guglielmo a golit una dintre mese de vasele şi de hârtiile care o umpleau, şi mi-a cerut să-i dau una câte una cărţile adunate de Severino. Erau puţine, în comparaţie cu cele atât de numeroase din labirint, dar era totuşi vorba de zeci şi zeci de volume, de felurite mărimi, care la început erau în perfectă ordine

în dulapuri, şi acum zăceau în dezordine pe jos, printre tot felul de alte obiecte, deja răvăşite de mâinile grăbite ale chelarului, unele chiar sfâşiate, ca şi cum el n-ar fi căutat o carte, ci altceva aflat între paginile unei cărţi. Unele dintre ele erau sfâşiate cu violenţă, rupte din legăturile lor. N-a fost o treabă uşoară să le strângem, să cercetăm la repezeală ce era cu ele şi să le aşezăm în vraf pe masă, şi am făcut totul în grabă pentru că Abatele ne îngăduise puţină vreme, dat fiind că trebuia apoi să se întoarcă nişte călugări ca să potrivească la loc trupul zdrobit al lui Severino şi să-l pregătească pentru îngropăciune. Şi mai era vorba şi de-a ne vârî să căutăm peste tot, pe sub mese, în spatele dulapurilor şi mobilelor, dacă scăpase ceva la prima căutare. Guglielmo n-a vrut ca Bencio să mă ajute, şi i-a îngăduit doar să stea de pază la uşă. În ciuda poruncilor Abatelui, mulţi voiau cu tot dinadinsul să intre, servitori îngroziţi de veste, călugări care îl plângeau pe confratele lor, novici veniţi cu pânze curate şi cu lighenaşe de apă ca să scalde şi să primenească mortul...

Trebuia deci să ne grăbim. Eu luam cărţile, i le dădeam lui Guglielmo, care le cerceta şi le punea pe masă. Apoi ne-am dat seama că treaba cerea multă vreme şi am început s-o facem împreună, adică eu ridicam de jos cartea, o puneam în ordine dacă era desfăcută, îi citeam titlul, o dădeam. Şi în multe cazuri era vorba de foi separate.

— *De plantis libri tres,* blestemată treabă, nu e asta, spunea Guglielmo şi punea volumul pe masă.

— *Thesaurus herbarum,* spuneam eu, şi Guglielmo:

— Las-o, noi căutăm o carte grecească!

— Asta? întrebam eu, arătându-i o operă cu paginile acoperite cu caractere încurcate.

Şi Guglielmo:

— Nu, asta e arabă, prostule! Avea dreptate Bacon că prima datorie a înţeleptului este să înveţe limbi străine!

— Dar nici dumneavoastră nu ştiţi araba! răspundeam eu atins, la care Guglielmo îmi spunea:

— Dar cel puţin înţeleg când este vorba de arabă!

Şi eu roşeam pentru că-l auzeam pe Bencio râzând în spatele

meu.

Cărţile erau multe, şi mai multe însemnările, sulurile cu desene ale bolţii cereşti, cataloagele cu plante ciudate, manuscrisele aparţinând poate mortului, pe foi separate. Am muncit mult, am căutat prin tot laboratorul. Guglielmo a ajuns chiar, cu o desăvârşită răceală, să mişte cadavrul, ca să vadă dacă nu cumva era ceva dedesubt, şi i-a căutat prin veşminte. Nimic.

— Nu poate să nu fie, a spus Guglielmo. Severino s-a închis aici înăuntru cu o carte. Chelarul n-o avea...

— N-o ascunsese cumva în haină? am întrebat.

— Nu, cartea pe care am văzut-o alaltăieri dimineaţă sub masa lui Venanzio era mare, ne-am fi dat seama.

— Cum era legată? am întrebat.

— Nu ştiu, sta deschisă şi am văzut-o doar pentru câteva secunde, abia ca să-mi dau seama că era în greceşte, dar altceva nu-mi amintesc. Să continuăm: chelarul n-a luat-o, n-a luat-o nici Malachia, cred.

— Mai mult ca sigur că nu, ne-a încredinţat Bencio, când chelarul l-a apucat de piept s-a văzut că n-o putea avea sub scapulară.

— Bine. Adică rău. Dacă acea carte nu e în camera aceasta, este neîndoielnic că un altul, în afară de Malachia şi de chelar, intrase mai înainte.

— Adică o a treia persoană, care l-a omorât pe Severino?

— Prea multă lume, a spus Guglielmo.

— Pe de altă parte, am spus, cine putea să ştie că volumul e aici?

— Jorge, bunăoară, care ne-a auzit.

— Da, am spus, dar Jorge nu ar fi putut să omoare un om puternic ca Severino, şi cu atâta sălbăticie.

— Firește că nu. În afară de asta, tu l-ai văzut îndreptându-se spre Edificiu, arcaşii l-au găsit în bucătărie cu puţin înainte de a-l fi găsit pe chelar. Deci nu ar fi avut timp să vină aici şi apoi să se întoarcă în bucătărie. Socoteşte că, şi dacă se mişcă atât de sprinten, trebuie totuşi să meargă pe lângă ziduri, şi nu ar fi putut străbate grădinile, în fugă...

— Lăsaţi-mă să judec cu mintea mea, am spus, eu care acum aveam ambiţia să-l imit pe maestrul meu. Deci Jorge nu poate să fi fost. Alinardo se învârtea prin jur, dar şi el se ţine cu greu pe picioare, şi nu putea să-l fi biruit pe Severino. Chelarul a fost aici, dar timpul care s-a scurs între sosirea lui la bucătărie şi sosirea arcaşilor a fost atât de scurt, încât mi se pare greu de crezut că a putut să-l facă pe Severino să-i deschidă, să-i sară la gât, să-l omoare şi apoi să scormonească şi să facă toată harababura asta. Malachia ar fi putut veni înaintea tuturor. Jorge v-a auzit în nartex, s-a dus în *scriptorium* să-l înştiinţeze pe Malachia că o carte din bibliotecă a fost luată de Severino. Malachia vine aici, îl convinge pe Severino să-i deschidă, îl omoară, Dumnezeu ştie de ce. Dar dacă el căuta cartea, ar fi trebuit s-o recunoască fără să răstoarne totul în felul ăsta, pentru că el e bibliotecarul! Atunci cine rămâne?

— Bencio, a spus Guglielmo.

Bencio a negat cu toată puterea, scuturând din cap.

— Nu, frate Guglielmo, domnia ta ştie că-mi dădea ghes curiozitatea. Dar dacă aş fi intrat şi aş fi putut ieşi cu cartea, acum n-aş sta aici să vă ţin tovărăşie, ci în cu totul altă parte să-mi cercetez comoara.

— O dovadă aproape convingătoare, a zâmbit Guglielmo. Totuşi, tu nu ştii cum e făcută cartea. Puteai să fi făcut crima şi acum să fii aici căutând să-i dai de urmă.

Bencio a roşit foarte puternic:

— Eu nu sunt un ucigaş! s-a răzvrătit el.

— Nimeni nu e, înainte de-a făptui prima crimă! a spus filosoficeşte Guglielmo. În orice caz, cartea nu este, şi asta-i o dovadă îndestulătoare a faptului că tu nu ai lăsat-o aici. Şi mi se pare cu chibzuială că dacă ai fi luat-o mai înainte, să fi şters-o afară în timpul zăpăcelii.

Apoi s-a întors să privească la cadavru. A părut că abia atunci şi-a dat seama de moartea prietenului său.

— Bietul Severino, te bănuisem şi pe tine, cu otrăvurile tale. Şi tu te aşteptai să ţi se strecoare vreo otravă, altfel nu ţi-ai fi pus tu mănuşile alea. Te fereai ca primejdia să nu vină de pe pământ, şi în

schimb a venit de la bolta cerească.

A luat din nou sfera în mână, privind-o cu atenţie:

— Cine ştie de ce a folosit tocmai arma asta...

— Era la îndemână...

— Poate. Mai erau şi alte lucruri, vase, instrumente de grădinărit... E un exemplu strălucit de artă a metalelor şi de ştiinţă a astronomiei. S-a prăbuşit şi... Sfinte Dumnezeule! a strigat el deodată.

— Ce s-a-ntâmplat?

— Şi a fost lovită a treia parte din soare, şi a treia parte din lună, şi a treia parte din stele... a recitat el.

Cunoşteam prea bine textul Apostolului Ioan.

— A patra trâmbiţă! am exclamat.

— Aşa e. Mai întâi grindina, apoi sângele, apoi apa şi acum stelele... Dacă aşa stau lucrurile, totul trebuie văzut de la început, ucigaşul nu a lovit din întâmplare, a urmat un plan... Dar poţi oare să-ţi închipui o minte atât de ticăloasă care să ucidă numai când poate s-o facă urmărind cele prescrise de Apocalipsă?

— Ce se va întâmpla cu cea de-a cincea trâmbiţă? am întrebat încremenit. Am încercat să-mi amintesc: „Şi am văzut un astru căzut din cer pe pământ şi lui i-a fost dată cheia puţului abisului”. Va muri cineva înecat în puţ?

— A cincea trâmbiţă ne făgăduieşte multe alte lucruri, a spus Guglielmo. Din puţ va ieşi fumul unui cuptor, apoi vor ieşi nişte lăcuste care-i vor chinui pe oameni cu un ac asemenea celui al scorpionilor. Şi forma lăcustelor va fi aceea a cailor cu coarne de aur pe cap şi cu dinţi de leu... Omul nostru ar avea la dispoziţie tot felul de mijloace pentru a realiza cuvintele cărţii... Dar să nu ne lăsăm purtaţi de născociri. Să căutăm mai degrabă să ne amintim ce ne-a spus Severino când ne-a anunţat că găsise cartea...

— Dumneavoastră i-aţi spus să v-o aducă şi el a spus că nu putea...

— Aşa e, şi apoi am fost întrerupţi. De ce nu putea? O carte se poate transporta. Şi de ce şi-a pus mănuşile? Există ceva în carte legat de otrava care i-a ucis pe Berengario şi pe Venanzio? Un amestec tainic, un vârf otrăvit...

— Un şarpe! am spus.

— De ce nu o balenă? Nu, noi încă născocim. Otrava, am văzut asta, ar fi trebuit să treacă prin gură. Şi apoi nu este adevărat că Severino a spus că nu putea aduce cartea. A spus că prefera să mi-o arate aici. Şi şi-a pus mănuşile... Deocamdată ştim că acea carte trebuie atinsă cu mănuşile. Şi asta ţi-o spun şi ţie, Bencio, dacă ai s-o găseşti, cum tragi nădejde. Şi văzând că eşti atât de săritor, poţi să mă ajuţi. Urcă-te în *scriptorium* şi fii cu ochii-n patru pe Malachia. Nu-l pierde din vedere.

— Aşa am să fac! a spus Bencio, şi a ieşit vesel, mi s-a părut, pentru misiunea lui.

N-am mai putut să-i ţinem prea mult pe ceilalţi călugări şi camera a fost invadată de lume. Trecuse acum ora de masă şi desigur Bernardo îşi aduna în capitul curtea.

— Aici nu mai e nimic de făcut, a spus Guglielmo. Mi-a trecut prin minte o idee:

— Ucigaşul, am spus, n-ar fi putut oare să arunce cartea pe fereastră, ca să se ducă apoi s-o ia din spatele spitalului?

Guglielmo a privit cu neîncredere ferestrele mari ale laboratorului, care păreau ermetic închise.

— Să controlăm, a spus.

Am ieşit şi am cercetat marginea din spate a construcţiei, care se ridica chiar în dosul zidului de împrejmuire, nu fără să lase o trecere strimtă. Guglielmo a înaintat cu băgare de seamă, pentru că în spaţiul acela zăpada din zilele trecute se păstrase neatinsă. Paşii noştri lăsau pe crusta îngheţată, dar delicată, semne precise, şi dacă cineva ar fi trecut înaintea noastră zăpada ne-ar fi spus. Nu am văzut nimic.

Am părăsit, o dată cu spitalul, biata mea ipoteză, şi în timp ce străbăteam grădina, l-am întrebat pe Guglielmo dacă avea într-adevăr încredere în Bencio.

— Nu întru totul, a spus Guglielmo, dar în orice caz nu i-am spus nimic pe care el să nu-l ştie, şi l-am făcut să-i fie teamă de cartea aceea. În sfârşit, punându-l să-l pândească pe Malachia, îl facem să fie pândit şi el de Malachia care, fără îndoială, caută şi el cartea în interesul său.

— Şi chelarul ce voia?

— O vom afla în curând. Desigur, voia el ceva, şi voia numaidecât pentru a se feri de o primejdie de care era îngrozit. Acest ceva trebuie să fie cunoscut de Malachia, altfel n-avem cum explica de ce-l implora cu atâta disperare Remigio...

— În orice caz, cartea a dispărut.

— Acesta este lucrul cel mai de necrezut, a spus Guglielmo când tocmai soseam la sala capitulară. Dacă există, şi Severino a spus că era, sau a fost luată, sau mai e încă acolo.

— Şi cum nu e, cineva a luat-o, am încheiat eu.

— Asta nu însemnează că raţionamentul nu poate fi făcut pornind şi de la o altă premisă minoră. Aşa că, întrucât totul ne încredinţează că nimeni n-a putut s-o ia...

— Atunci ar trebui să fie acolo. Dar nu e.

— Un moment. Noi spunem că nu e pentru că n-am găsit-o. Dar poate nu am găsit-o pentru că nu am văzut-o acolo unde era.

— Dar ne-am uitat peste tot!

— Ne-am uitat, dar n-am văzut. Sau am văzut, dar n-am recunoscut... Adso, oare cum ne-a descris Severino cartea aceea, ce cuvinte a folosit?

— A spus că a găsit o carte care nu era de-a lui, în greceşte...

— Nu! Acum îmi amintesc. A spus o carte *ciudată.* Severino era un om învăţat şi pentru un învăţat o carte în greceşte nu este ciudată, chiar dacă învăţatul acela nu ştie greceşte, pentru că măcar îi cunoaşte alfabetul. Şi un învăţat nu ar numi ciudată nici chiar o carte în arabă, chiar dacă nu cunoaşte araba... S-a întrerupt: Şi ce făcea o carte în arabă în laboratorul lui Severino?

— Dar de ce ar fi trebuit să numească ciudată o carte în arabă?

— Asta e problema. Dacă a numit-o ciudată e pentru că avea un aspect neobişnuit, neobişnuit măcar pentru el, care era erborist, nu bibliotecar... Şi în biblioteci se întâmplă ca multe manuscrise antice să fie uneori legate împreună, adunând într-un volum texte deosebite şi ciudate, unul în greceşte, altul în aramaică...

—... şi altul în arabă! am strigat eu fulgerat de o iluminare.

Guglielmo m-a tras cu violenţă afară din nartex, făcându-mă să

alerg spre spital:

— Dobitoc de teuton, cap de dovleac, prostănac, te-ai uitat doar la primele pagini şi nu la rest!

— Dar, maestre, am gâfâit eu, dumneavoastră v-aţi uitat la paginile pe care vi le-am arătat şi aţi spus că erau în arabă, şi nu în greceşte!

— E adevărat, Adso, e adevărat; dobitocul sunt eu, fugi, repede!

Ne-am întors în laborator şi am intrat cu greu în el pentru că novicii tocmai transportau cadavrul afară. Alţi curioşi se învârteau prin cameră. Guglielmo s-a repezit la masă, a ridicat volumele căutându-l pe cel fatidic, le arunca pe jos în ochii îngroziţi ai celor de faţă, apoi le-a deschis şi le-a redeschis de mai multe ori. Şi, vai, manuscrisul acela nu mai era, îmi aminteam cu greu vechea legătură, nu prea rezistentă, destul de stricată, cu nişte benzi metalice subţiri.

— Cine a intrat aici după ce am ieşit noi? l-a întrebat Guglielmo pe un călugăr.

Acela a ridicat din umeri, era clar că intraseră toţi şi nici unul.

Am căutat să ne gândim la toate posibilităţile. Malachia? Era posibil, ştia ce voia, poate că ne supraveghease, ne văzuse ieşind fără nimic în mână, se întorsese la sigur. Bencio? Mi-am amintit că atunci când fusese discuţia despre textul arab, râsese. Atunci crezusem că râsese pentru ignoranţa mea, dar poate că râdea de naivitatea lui Guglielmo, el ştia bine în câte feluri se poate găsi un vechi manuscris, poate se gândise la ceea ce noi nu ne gândiserăm imediat şi la ceea ce ar fi trebuit să ne gândim, adică la faptul că Severino nu cunoştea araba şi că deci era nefiresc să păstreze printre cărţile sale una pe care n-o putea citi. Sau mai exista şi un al treilea personaj.

Guglielmo era cu totul umilit. Căutam să-l împac, îi spuneam că el căuta de trei zile un text în greceşte şi că era firesc să fi dat deoparte, în cursul cercetărilor sale, cărţile care nu apăreau în greceşte. Şi el răspundea că, natural, era omeneşte să faci greşeli, dar există fiinţe umane care făptuiesc mai multe decât alţii, şi că sunt numite proaste, şi că el era dintre ele, şi că se întreba dacă

meritase osteneala să studieze la Paris şi la Oxford ca să nu poată apoi gândi că manuscrisele se leagă şi pe grupuri, lucru pe care-l ştiu şi novicii, în afară de cei proşti ca mine şi o pereche de proşti ca noi amândoi ar fi avut o mare izbândă la bâlciuri, şi asta ar trebui să facem, nu să căutăm să dăm de rost tainelor, mai ales când aveam în faţa noastră oameni cu mult mai mult cap decât noi.

— Dar n-are rost să plângem, a încheiat apoi. Dacă a luat-o Malachia, a şi pus-o la loc în bibliotecă. Şi o vom găsi numai dacă vom şti să intrăm în *finis Africae*. Dacă a luat-o Bencio, îşi va fi închipuit că mai devreme sau mai târziu eu voi fi avut bănuiala pe care am avut-o, şi că mă voi fi întors în laborator, altfel n-ar fi făcut-o aşa de repede. Şi deci se va fi ascuns, şi singurul loc în care desigur că nu este ascuns e cel în care noi îl vom căuta numaidecât, adică chilia lui. Deci să ne întoarcem la capitul şi să vedem dacă în timpul anchetei chelarul nu va spune ceva de folos. Pentru că, la urma urmelor, nu-mi este încă limpede planul lui Bernardo; carele îşi căuta omul înainte de moartea lui Severino, şi din alte motive.

Ne-am întors la capitul. Am fi făcut bine să ne ducem la chilia lui Bencio, pentru că, aşa cum am aflat mai apoi, tânărul nostru prieten nu avea deloc prea multă stimă pentru Guglielmo şi nu se gândise că acesta avea să se întoarcă aşa de repede în laborator; aşa că, socotind că n-o să fie căutat în partea aceea, se dusese să-şi ascundă cartea tocmai în chilia lui.

Dar despre asta voi vorbi mai târziu. În răstimp s-au petrecut fapte atât de dramatice şi de neliniştitoare, încât am uitat de cartea aceea tăinuită. Şi dacă totuşi n-am uitat de ea, am fost prinşi de alte nevoi grabnice, legate de misiunea cu care Guglielmo era însărcinat.

Ziua a cincea
Nona

în care se administrează justiţia şi apare jenanta impresie că toţi se înşală

Bernardo Gui s-a aşezat în mijlocul mesei mari de nuc din sala capitulară. Alături de el un dominican împlinea funcţia de notar, şi doi prelaţi din legaţia pontificală îi stăteau alături, ca judecători. Chelarul era în picioare, în faţa mesei, între doi arcaşi.

Abatele s-a adresat lui Guglielmo, şoptindu-i:

— Nu ştiu dacă procedura este corectă. Conciliul lateran din 1215 a stabilit în canonul său XXXVII că nu poate fi citat cineva să apară în faţa judecătorilor care să şadă la mai mult de două zile de mers pe jos de la domiciliul său. Aici situaţia este poate cu totul alta, judecătorul este cel care vine de departe, dar...

— Inchizitorul este deasupra oricărei jurisdicţii obişnuite, a spus Guglielmo, şi nu trebuie să se supună normelor dreptului comun. Se bucură de un privilegiu deosebit şi nu e dator nici măcar să-i asculte pe avocaţi.

L-am privit pe chelar. Remigio ajunsese într-o stare mizerabilă. Se uita în jur ca o fiară speriată, ca şi cum ar fi recunoscut mişcările şi gesturile unei liturghii înspăimântătoare. Acum ştiu că tremura din două motive, tot atât de înspăimântătoare: unul pentru că fusese prins, după toate aparenţele, în flagrant delict, altul pentru că încă din prima zi, când Bernardo îşi începuse ancheta, adunând şoapte şi insinuări, el se temea că vor ieşi la lumină greşelile lui; şi începuse să se tulbure şi mai mult când văzuse că-l luaseră pe Salvatore.

Dar dacă nefericitul Remigio era pradă propriilor lui spaime, Bernardo Gui cunoştea, în ceea ce-l privea, felurile de a preschimba în panică teama propriilor sale victime. El nu vorbea: în timp ce acum toţi se aşteptau să înceapă interogatoriul, îşi ţinea mâinile pe hârtiile dinaintea lui, prefăcându-se

că le pune în ordine, dar fără să le dea vreo atenţie. Privirea îi era într-adevăr fixată pe acuzat, şi era o privire amestecată cu o ipocrită indulgenţă (de parcă ar fi spus: „Nu te teme, eşti în mâinile

unei înţelegeri frăţeşti, care nu poate decât să-ţi vrea binele"), de o ironie de gheaţă (de parcă ar fi spus: „încă nu ştii care va fi binele tău, peste puţin ţi-l voi spune"), cu o nemiloasă asprime (de parcă ar fi spus: „Dar, în orice caz, eu sunt aici singurul tău judecător şi tu îmi aparţii"). Lucruri pe care chelarul le ştia, dar tăcerea şi zăbava judecătorului aveau menirea să i le amintească, sau să-l facă să le guste mai bine, cu scopul — chiar dacă uitase de asta — de a-i da cu atât mai mult motiv de umilinţă, de a-i face neliniştea să se preschimbe în disperare şi să devină un lucru numai şi numai al judecătorului, o ceară moale în mâinile sale.

În cele din urmă Bernardo a rupt tăcerea. A rostit anumite formule rituale, a spus judecătorilor că se trecea la interogatoriul vinovatului pentru două delicte odioase, dintre care unul era limpede tuturor, dar nu mai puţin grav decât celălalt, pentru că de fapt învinuitul fusese prins făptuind uciderea când era căutat pentru delict de erezie.

O spusese, deci. Chelarul şi-a ascuns faţa în palme, pe care le mişca cu greu pentru că erau legate în lanţuri. Bernardo a pornit interogatoriul.

— Cine eşti tu? a întrebat.

— Remigio din Varagine. M-am născut acum cincizeci şi doi de ani şi am intrat, de copilandru, în mănăstirea de minoriţi de la Varagine.

— Şi cum se face că te afli azi în mănăstirea ordinului Sfântului Benedict?

— Cu ani în urmă, când pontiful a dat bula *Sancta Romana,* cum mă temeam să nu fiu contagiat de erezia aşa-numiţilor frăţiori călugăraşi... deşi nu aderasem niciodată la ideile lor, m-am gândit că este mai cu trebuinţă inimii mele păcătoase să fug de o ambianţă plină de ispite şi mi s-a îngăduit să fiu primit printre călugării acestei abaţii, în care de mai bine de opt ani slujesc şi sunt chelar.

— Ai fugit de ispitele ereziei, l-a maimuţărit Bernardo, mai bine zis ai fugit de ancheta celui care era pus să descopere erezia şi să stârpească din rădăcină buruiana cea rea, şi bunii călugări de la Cluny au crezut că îndeplinesc un act de caritate Primind pe unul ca tine. Dar nu ajunge să schimbi rasa ca să-ţi ştergi din inimă ruşinea

depravării eretice, şi pentru aceasta ne aflăm noi aici, ca să investigăm ce cloceşte în ascunzişurile inimii tale nepocăite şi ce ai făcut tu înainte de-a fi ajuns în acest sfânt loc.

— Inima mea este nevinovată, şi nu ştiu ce înţelegeţi domnia voastră când vorbiţi de depravarea eretică, a spus cu băgare de seamă Remigio.

— Îl vedeţi? a exclamat Bernardo, întorcându-se spre ceilalţi judecători. Toţi ăştia sunt la fel! Când unul dintre ei este arestat, vine în faţa judecăţii ca şi cum conştiinţa sa ar fi curată şi fără vină. Şi nu ştiu că acesta este semnul cel mai clar al păcatului lor, pentru că cel drept vine neliniştit la proces! întrebaţi-l dacă ştie cauza pentru care am poruncit arestarea lui. O ştii, Remigio?

— Signore, a răspuns chelarul, aş fi mai fericit s-o aud din gura domniei voastre.

Am fost mirat, pentru că mi se părea că Remigio răspundea la întrebările rituale cu vorbe tot atât de rituale, ca şi cum ar fi cunoscut foarte bine regulile instruirii şi vicleşugurile lor şi ar fi fost instruit din vreme să înfrunte o asemenea situaţie.

— Iată, exclama în vremea asta Bernardo, răspunsul tipic al ereticului nepocăit! Umblă pe poteci de vulpe şi este foarte greu să-i prinzi *in fallo,* deoarece comunitatea lor le îngăduie dreptul de a minţi pentru a se feri de cuvenita pedeapsă. Ei recurg la răspunsuri întortocheate, încercând să-l păcălească pe inchizitor, care şi aşa trebuie să rabde atingerea cu o lume atât de dezgustătoare. Deci, frate Remigio, tu n-ai avut niciodată de-a face cu aşa-zişii frăţiori sau fraţi ai vieţii sărace sau beghini?

— Eu am trăit viaţa fraţilor minoriţi, tot timpul cât s-a purtat discuţia despre sărăcie, dar nu am făcut niciodată parte din secta beghinilor.

— Vedeţi? a spus Bernardo. Neagă că a fost beghin pentru că beghinii, deşi au luat parte la erezia călugăraşilor, îi consideră pe aceştia din urmă o ramură uscată a ordinului franciscan şi se socotesc mai curaţi şi mai desăvârşiţi decât ei. Dar multe dintre purtările unora sunt aidoma cu cele ale altora. Poţi nega, Remigio, de a fi fost văzut în biserică ghemuit şi cu faţa întoarsă spre perete,

sau prosternat cu capul ascuns în glugă, în loc să fi îngenuncheat cu mâinile împreunate ca toţi ceilalţi oameni?

— Şi în ordinul benedictin oamenii se prosternează la pământ, în momentele cuvenite...

— Eu nu te întreb ce ai făcut în momentele cuvenite, ci in cele necuvenite! Deci nu negi să fi fost într-o postură sau alta, tipice pentru beghini! Dar tu nu eşti beghin, ai spus-o

— Atunci spune-mi în ce crezi?

— Signore, cred în tot ceea ce crede un bun creştin...

— Ce sfânt răspuns! Şi în ce crede, mă rog, un bun creştin?

— În ceea ce ne învaţă Sfânta Biserică.

— Dar care Sfântă Biserică? Aceea pe care o socotesc aşa credincioşii care-şi spun perfecţi, pseudoapostolii, frăţiorii eretici, sau Biserica pe care ei o asemuiesc cu târfa din Babilon, şi în care noi toţi, în schimb, credem cu tărie?

— Signore, a spus zăpăcit chelarul, spuneţi-mi domnia voastră care credeţi că este adevărata Biserică...

— Eu cred că este Biserica Romană, una, sfântă şi apostolică, condusă de papă şi de episcopii săi.

— Aşa cred şi eu, a spus chelarul.

— Admirabilă viclenie! a strigat inchizitorul. Admirabilă ascuţime de minte, îţi zic! L-aţi auzit: el vrea să se înţeleagă că el crede că eu cred în această Biserică, şi fuge de datoria de a spune în ce crede el! Dar cunoaştem foarte bine aceste vicleşuguri! Să ne întoarcem la ce trebuie. Tu crezi că sfintele taine au fost date de Dumnezeu, că pentru a face o dreaptă pocăinţă trebuie să te mărturiseşti slujitorilor lui Dumnezeu, că Biserica Romană are puterea să lege şi să dezlege pe acest pământ ceea ce a fost legat şi dezlegat în cer?

— Oare n-ar trebui să cred aşa ceva?

— Nu te întreb ce-ar trebui să crezi, ci ce crezi?

— Eu cred în tot ceea ce domnia voastră şi alţii, buni învăţaţi, îmi porunciţi să cred, a spus chelarul înspăimântat.

— Ah, dar învăţaţii cei buni de care pomeneşti nu sunt oare cei care conduc secta ta? Asta voiai să spui când pomeneai de învăţaţii

cei buni? Şi la aceşti mincinoşi perverşi care se socotesc singurii urmaşi ai apostolilor te gândeşti ca să recunoşti momentele tale de credinţă? Tu insinuezi că dacă eu cred în ceea ce cred ei, atunci mă vei crede, altfel îi vei crede pe ei?

— N-ara spus asta, signore, s-a bâlbâit chelarul, ci domnia voastră mă face s-o spun. Eu vă cred pe domnia voastră, dacă mă învăţaţi ceea ce e bine.

— Oh, ce neobrăzare! a strigat Bernardo, bătând cu pumnul în masă. Repeţi pe dinafară, cu o strâmbă hotărâre, formularul care se învaţă în secta ta. Tu îmi spui că mă vei crede numai dacă voi predica ceea ce secta ta socoteşte că e bine Aşa au răspuns întotdeauna pseudoapostolii, şi aşa răspunzi şi tu acum, poate fără să-ţi dai seama, pentru că recunosc pe buzele tale frazele pe care într-o vreme le-ai învăţat Ca să înşeli inchizitorii. Şi în felul acesta te faci vinovat cu Propriile tale cuvinte şi eu aş cădea în cursa ta numai dacă nu aş avea o îndelungată experienţă de inchizitor... Dar să ne întoarcem la adevărata problemă, om pervers ce eşti. Ai auzit vreodată vorbindu-se despre Gherardo Segalelli din Parraa?

— Am auzit vorbindu-se de el, a spus chelarul pălind, dacă se mai putea cumva vorbi despre paloare la faţa aceea răvăşită.

— Ai auzit vorbindu-se de fra Dolcino din Novară?

— Am auzit vorbindu-se.

— L-ai văzut vreodată în carne şi oase, ai stat de vorbă cu el?

Chelarul a rămas câteva clipe în tăcere, ca să cântărească în ce măsură ar fi fost în folosul lui să spună o parte din adevăr. Apoi s-a hotărât, şi cu un fir de glas:

— L-am auzit şi am vorbit cu el.

— Mai tare! a strigat Bernardo, pentru că în sfârşit se poate auzi o vorbă adevărată ieşită de pe buzele tale! Când ai vorbit cu el?

— Signore, a spus chelarul, eram călugăr într-o mănăstire navareză când oamenii lui Dolcino s-au adunat de prin părţile acelea şi au trecut pe lângă mănăstirea mea, şi la început nu se ştia bine ce era cu ei...

— Minţi! Cum putea un franciscan din Varagine să fie într-o mănăstire navareză? Tu nu erai într-o mănăstire, tu făceai deja parte dintr-o bandă a călugăraşilor, care străbăteau locurile acelea, trăind

din cerşetorie, şi te-ai unit cu dolcinienii!

— Cum puteţi afirma aşa ceva, signore? a spus chelarul, tremurând.

— Am să-ţi zic cum pot, sau cum e de datoria mea să afirm, a spus Bernardo, şi a poruncit să fie adus Salvatore.

Vederea nefericitului, care desigur îşi petrecuse noaptea într-un interogatoriu la care nu mai luase parte nimeni, şi făcut cu asprime, mi-a trezit mila. Figura lui Salvatore, am mai spus-o, era de obicei oribilă. Dar în dimineaţa aceea părea şi mai asemănătoare cu cea a unui animal. Nu vădea semne de violenţă, dar felul cum corpul lui se mişca în lanţuri, cu membrele îndepărtate, aproape neputând să se mişte, târât de arcaşi ca o maimuţă legată de funie, arăta foarte bine modul în care trebuie să se fi desfăşurat interogatoriul la care fusese supus.

— Bernardo l-a torturat..., i-am şoptit lui Guglielmo.

— Pentru nimic în lume, a răspuns Guglielmo. Un inchizitor nu torturează niciodată. Grija pentru trupul celui învinuit este încredinţată braţului secular.

— Dar e acelaşi lucru! am spus.

— Câtuşi de puţin. Nu e pentru inchizitor, care are mâinile nepătate, şi nu e pentru cel aflat în mâna Inchiziţiei care, când vine inchizitorul, găseşte în el un sprijin neaşteptat, o mângâiere pentru suferinţele lui, şi îşi deschide inima în faţa lui.

L-am privit pe maestrul meu:

— Vă ţineţi de glume, i-am spus speriat.

— Astea-ţi par lucruri de glumă? mi-a răspuns Guglielmo. Bernardo îl interoga acum pe Salvatore, şi chinul meu nu constă în a transcrie vorbele trunchiate şi, dacă asta ar mai fi fost cu putinţă, şi mai babelice, cu care omul acela zdrobit acum, redus la starea unui babuin, răspundea, greu înţeles de toţi, ajutat de Bernardo care-i punea întrebările în aşa fel încât să nu poată răspunde altfel decât prin da şi nu, neputând să mai spună nici o minciună. Şi ceea ce a spus Salvatore cititorul meu poate foarte bine să-şi închipuie. A povestit sau a încuviinţat ce povestise în timpul nopţii, o parte din povestea aceea pe care o reconstituisem şi eu mai înainte:

hoinărerile sale ca frăţior, ciobănaş şi pseudoapostol; şi cum pe timpul lui fra Dolcino îl întâlnise pe Remigio printre dolcinieni, şi cum scăpase împreună cu el după bătălia de la muntele Rebello, apărând după multe aventuri în mănăstirea din Casale. În plus, a adăugat că ereziarhul Dolcino, aproape de înfrângere şi de captură, îi încredinţase lui Remigio nişte scrisori, de dus nu se ştie unde şi cui. Şi Remigio purtase tot timpul acele scrisori cu el, fără să cuteze să le înmâneze, şi că la sosirea lui în abaţie, temător să le mai ţină la el, dar nevoind să le distrugă, le încredinţase bibliotecarului, da, chiar lui Malachia, ca să le ascundă pe undeva prin tainiţele Edificiului.

În timp ce Salvatore vorbea, chelarul îl privea cu ură, şi la un anumit moment n-a putut să se abţină şi să nu strige:

— Şarpe, maimuţă puturoasă, ţi-am fost tată, prieten, scut, aşa mă răsplăteşti?

Salvatore l-a privit pe susţinătorul lui, având acum nevoie să fie şi el susţinut, şi a răspuns cu greu:

— Signor Remigio, dacă puteam, îţi ţineam partea. Şi-mi era *dilectissimo.* Dar tu îi ştii pe cei de la puşcărie. *Qui non habet caballum vadat cum pede...*

— Smintitule, i-a mai strigat Remigio. Nădăjduieşti să scapi? Nu ştii că ai să mori ca un eretic şi tu? Spune că ai vorbit sub tortură, spune că ai născocit totul!

— Ce ştiu eu, signore, ce nume poartă aceste batjocuri... Paterine, gazzeze, leoniste, arnaldiste, speroniste, circumcişi... Eu nu sunt *homo literatus,* păcătuisem *sine maliţia* şi signor Bernardo magnificentissimul ştie, şi nădăjduiesc în *inteligentia* sa *in nomine patre et filio et spiritis sanctis...*

— Vom fi îngăduitori atât cât ne îngăduie sarcina ce ne-a fost încredinţată, a spus inchizitorul, şi vom preţui cu o părintească mărinimie bunăvoinţa cu care ne-ai deschis inima ta. Du-te, du-te să cugeti în chilia ta şi nădăjduieşte în îndurarea lui Dumnezeu. Acum avem de dezbătut o problemă din cu totul alt moment. Deci Remigio, tu duceai cu tine nişte scrisori ale lui Dolcino şi le-ai dat confratelui tău care are grijă de bibliotecă...

— Nu e adevărat, nu e adevărat! a strigat chelarul, ca şi cum

apărarea aceea ar mai fi putut avea vreo putere. Şi, pe drept, Bernardo l-a oprit:

— Dar nu de la tine aşteptam o dezminţire, ci de la Malachia din Hildesheim.

L-a chemat pe bibliotecar şi nu era printre cei de faţă. Eu ştiam că stătea în *scriptorium,* sau în jurul spitalului, umblând după Bencio sau după carte. S-au dus să-l caute, şi când a apărut, tulburat şi încercând să nu privească în faţă pe nimeni, Guglielmo a şoptit cu neplăcere:

— Şi acum Bencio o să facă ce-o vrea.

Dar se înşela pentru că am văzut chipul lui Bencio răsărind printre alţi călugări care se grămădeau la uşile sălii ca să urmărească interogatoriul. I l-am arătat lui Guglielmo. M-am gândit atunci că dorinţa de a afla ce se întâmpla acolo era mai mare decât curiozitatea pentru carte. Am aflat după aceea că, în momentul acela, el încheiase deja un târg neruşinat.

Malachia a apărut deci în faţa judecătorilor, fără să-şi încrucişeze privirea cu cea a chelarului.

— Malachia, a spus Bernardo, azi-dimineaţă, după mărturisirea făcută în timpul nopţii de către Salvatore, te-am întrebat dacă ai primit de la învinuitul aici de faţă nişte scrisori...

— Malachia, a zbierat chelarul, mai adineauri mi-ai jurat că n-ai să faci nimic împotriva mea!

Malachia abia se întoarse către împricinat, spre care stătea cu spatele, şi a spus cu voce foarte scăzută, încât aproape că nici nu l-am auzit:

— N-am jurat strâmb. Dacă puteam face ceva împotriva ta, aş fi făcut-o până acum. Scrisorile au fost încredinţate lui signor Bernardo azi-dimineaţă, înainte ca tu să-l fi omorât pe Severino.

— Dar tu ştii, tu trebuie să ştii că nu eu l-am omorât pe Severino! Tu ştii asta fiindcă tu erai deja acolo!

— Eu? a întrebat Malachia. Eu am intrat acolo după ce te-au descoperit.

— Şi chiar aşa, l-a întrerupt Bernardo, ce căutai tu la Severino, Remigio?

Chelarul s-a întors să-l privească pe Guglielmo cu ochi pierduţi, apoi s-a uitat la Malachia, apoi iar la Bernardo.

— Dar eu, eu l-am auzit azi-dimineaţă pe fratele Guglielmo, aici de faţă, spunându-i lui Severino să aibă grijă de nişte hârtii... şi eu, de ieri noapte, după ce l-aţi luat pe Salvatore, credeam că e vorba de hârtiile acelea...

— Atunci ştii ceva despre acele scrisori! a exclamat victorios Bernardo. Chelarul era acum prins în capcană. Se afla între două încurcături din strânsoarea cărora trebuia să iasă repede: să scape de acuzaţia de erezie şi să îndepărteze de la sine învinuirea de crimă. S-a hotărât, pare-se, să înfrunte cea de a doua învinuire, din instinct, pentru că acum se purta la întâmplare, fără să judece prea mult:

— Voi vorbi despre scrisori mai târziu... mă voi dezvinovăţi... am să spun cum de erau la mine... Dar lăsaţi-mă să vă lămuresc ce s-a întâmplat azi-dimineaţă. Eu credeam că despre scrisorile acelea fusese vorba, când am văzut că Salvatore a căzut în mâinile lui signor Bernardo, de ani de zile amintirea acelor scrisori îmi chinuie sufletul... Atunci, când i-am auzit pe Guglielmo şi pe Severino vorbind despre nişte hârtii... nu ştiu, cuprins de spaimă, m-am gândit că Malachia a vrut să scape de ele şi i le-o fi dat lui Severino... uşa era deschisă şi Severino era deja mort, m-am apucat să scotocesc prin lucrurile lui ca să caut scrisorile... mi-era teamă numai că...

Guglielmo mi-a şoptit la ureche:

— Vai de capul lui de prost, speriat de o primejdie s-a aruncat cu capul în jos în alta...

— Să zicem că tu spui aproape — zic aproape — adevărul, s-a amestecat Bernardo. Tu te gândeai că Severino avea scrisorile şi le-ai căutat la el. Şi de ce te-ai gândit că le avea la el? Şi de ce i-ai omorât înainte pe ceilalţi confraţi? Poate că gândeai că scrisorile acelea umblau de multă vreme din mână în mână? Poate că se obişnuieşte în această abaţie să se vâneze relicvele ereticilor arşi?

L-am văzut pe Abate tresărind. Nu era nimic mai viclean decât învinuirea de a strânge relicve de la eretici. Şi Bernardo era foarte priceput să amestece fărădelegile “u erezia şi cu tot ce privea viaţa abaţiei. Am fost întrerupt din gândurile mele de chelarul care striga

că el nu avea nici o legătură cu celelalte fărădelegi. Bernardo l-a liniştit, indulgent, pentru moment nu aceea era problema despre care se discuta, el era interogat pentru crima de erezie, şi să nu încerce (şi aici glasul lui a devenit aspru) să abată atenţia de la faptele lui eretice, vorbind despre Severino şi încercând să-l lase descoperit pe Malachia. Să se întoarcă, deci, la scrisori.

— Malachia din Hildesheim, a spus întorcându-se spre martor, dumneata nu eşti aici ca împricinat. Azi-dimineaţă ai răspuns la întrebările mele şi la cererea mea fără să încerci să ascunzi nimic. Acum vei repeta aici ceea ce mi-ai spus azi-dimineaţă şi nu vei avea a te teme de nimic.

— Repet ceea ce am spus azi-dimineaţă, a spus Malachia. Puţin timp după ce am venit aici sus, Remigio a început să se ocupe de bucătării, şi am avut legături nenumărate din motive de slujbă... Eu, ca bibliotecar, am sarcina de a închide noaptea peste tot în Edificiu, şi deci şi la bucătării... şi nu am de ce să ascund că am ajuns prieteni ca fraţii, şi nu am avut nici un motiv să-l bănuiesc de ceva pe omul acesta. Şi el mi-a povestit că avea la el unele documente secrete, încredinţate în taină, care nu trebuiau să cadă în mâinile profane şi pe care nu cuteza să le ţină la el. Cum eu aveam în grijă singurul loc din mănăstire neîngăduit nimănui altcuiva, mi-a cerut să păstrez acele hârtii departe de orice ochi curios, şi eu am consimţit, nebănuind că documentele erau de natură eretică, şi nici măcar nu le-am citit... punându-le... punându-le în cel mai ferit ascunziş al bibliotecii, şi de atunci am uitat de faptul acela, până când azi-dimineaţă signor inchizitorul mi-a amintit de ele, şi atunci m-am dus să le caut şi i le-am dat...

Abatele a luat cuvântul, încruntat:

— De ce nu m-ai informat de înţelegerea aceasta a ta cu chelarul? Biblioteca nu este menită să păstreze lucrurile personale ale călugărilor.

Abatele arătase limpede că abaţia nu avea nimic de-a face cu treaba aceea.

— Signore, a răspuns încurcat Malachia, lucrul mi se păruse de prea mică însemnătate.

— Desigur, desigur, a spus Bernardo pe un ton prietenos, avem

cu toţii convingerea că bibliotecarul s-a purtat cu bună-credinţă, şi sinceritatea cu care a colaborat cu acest tribunal stă mărturie. O rog frăţeşte pe magnificenţa voastră să nu-l împovăraţi de acea străveche nebăgare de seamă. Noi îl credem pe Malachia. Şi îi cerem doar să întărească acum, sub jurământ, dacă hârtiile pe care i le arăt acum sunt acelea despre care azi-dimineaţă mi-a spus că sunt cele pe care Remigio din Varagine i le-a dat, cu ani în urmă, după sosirea lui la abaţie.

Arăta două pergamente pe care le scosese dintre foile puse pe masă. Malachia le-a privit şi a spus cu voce hotărâtă:

— Jur pe Dumnezeu, tatăl atotputernic, pe Preasfânta Fecioară Măria şi pe toţi sfinţii că aşa e şi aşa a fost.

— Îmi ajunge, a spus Bernardo. Poţi pleca, Malachia din Hildesheim.

În timp ce Malachia ieşea cu capul în jos, cu puţin înainte de a ajunge la uşă, s-a auzit o voce ridicându-se din grupul de curioşi îngrămădiţi în fundul sălii:

— Tu îi ascundeai scrisorile şi el îţi arăta curul novicilor în bucătărie.

Au izbucnit câteva hohote de râs, Malachia a ieşit iute, îmbrâncind în stânga şi-n dreapta, eu aş fi jurat că vocea era cea a lui Aymaro, dar fraza fusese strigată în falset. Abatele, vânăt la faţă, a urlat să se facă tăcere şi i-a ameninţat cu pedepse cumplite pe toţi, poruncind călugărilor să golească sala. Bernardo surâdea neruşinat, cardinalul Bertrando, dintr-o latură a sălii, se apleca la urechea lui Jean d' Anneaux şi îi spunea ceva, la care celălalt răspundea acoperindu-şi gura cu mâna şi aplecându-şi capul de parcă ar fi tuşit.

Guglielmo mi-a spus:

— Chelarul nu era numai un păcătos cu trupul doar pentru sine, ci mai făcea şi pe codoşul. Dar asta nu-l interesează câtuşi de puţin pe Bernardo, decât în măsura în care-l pune în încurcătură pe Abbone, mijlocitor imperial...

A fost întrerupt chiar de Bernardo, care acum i se adresa lui:

— M-ar interesa, apoi, să aflu de la dumneata, frate Guglielmo,

despre ce hârtii vorbeaţi azi-dimineaţă cu Severino, când chelarul v-a auzit şi a socotit greşit.

Guglielmo i-a primit privirea:

— Chiar că a socotit greşit. Vorbeam despre o copie a tratatului de hidrofobia câinelui de Ayyub al Ruhawi, admirabilă carte de teorie pe care domnia ta o cunoşti, desigur, după faimă, şi care adesea vă va fi fost de mare trebuinţă... Hidrofobia, spune Ayyub, se recunoaşte prin douăzeci şi cinci de semne neîndoielnice...

Bernardo, care aparţinea ordinului numit *domini canes,* n-a socotit potrivit să ţină piept unui nou atac.

— Era vorba, deci, de lucruri străine de cazul în discuţie, a spus repede. Şi a urmat instruirea: Să ne întoarcem la tine, frate minorit Remigio, mult mai primejdios decât un câine hidrofob. Dacă fratele Guglielmo ar fi acordat mai multă atenţie balelor eretice decât celor de câine, poate că ar fi descoperit şi el acel şarpe care-şi făcea cuib în abaţie. Să ne întoarcem la acele scrisori. Acum ştiu sigur că au fost în mâinile tale şi că te îngrijeai să le ascunzi ca şi cum ar fi un lucru foarte veninos, şi că ai ucis chiar... a oprit cu un singur gest o încercare de negare... şi despre crimă vom vorbi mai pe urmă... că ai ucis, spuneam, pentru că nu le mai aveai. Acum recunoşti că aceste hârtii sunt ale tale?

Chelarul n-a răspuns, dar tăcerea sa era destul de grăitoare. Din care pricină Bernardo a urmat:

— Şi ce sunt aceste hârtii? Sunt două pagini aşternute de mâna ereziarhului Dolcino, cu două zile înainte de a fi prins, şi pe care le încredinţa unui acolit al său, ca să le dea altor sectanţi de-ai lui încă răspândiţi prin Italia. Aş putea să vă citesc tot ce se spune în ele, şi cum Dolcino, temându-se de moartea lui apropiată, încredinţa un mesaj de nădejde — le-o spunea el confraţilor lui — în diavol! El îi mângâie anunţându-i că, oricât nu se potrivesc datele date de el cu cele din scrisorile dinainte, în care făgăduise pentru anul 1305 distrugerea totală a tuturor preoţilor din ordinul împăratului Frederic, totuşi distrugerea acestora nu va fi departe. Ereziarhul mințea încă o dată, pentru că au trecut douăzeci şi cinci de ani şi nici una dintre blestematele lui preziceri nu s-a adeverit. Dar nu despre caraghioasa îngâmfare a acestor preziceri trebuie să discutăm, ci de faptul că Remigio a fost purtătorul lor. Mai poţi să

negi, călugăr eretic şi nepocăit, că ai avut legături şi coabitare cu secta pseudoapostolilor?

Chelarul n-a mai putut acum să nege.

— Signore, a spus, tinereţea mea a fost plină de greşeli dintre cele mai nenorocite. Când am auzit de predica lui Dolcino, înşelat cum eram de greşelile fraţilor întru viaţă săracă, am crezut în cuvintele lui şi m-am unit cu banda lui. Da, e adevărat, am fost cu ei în regiunea bresciană şi în cea bergamască, am fost cu ei la Como şi la Valsesia, m-am refugiat cu ei la Părete Calva şi în valea Rassa, şi în sfârşit pe muntele Rebello. Dar n-am luat parte la nici o ticăloşie, şi când ei au făptuit jafuri şi violenţe, eu purtam încă în mine spiritul de blândeţe care era al fiilor lui Francisc, şi chiar pe muntele Rebello i-am spus lui Dolcino că nu mă mai simţeam în stare să iau parte la lupta lor, şi el mi-a dat voie să plec pentru că, a spus, nu vrea oameni fricoşi cu el, şi mi-a cerut doar să-i duc scrisorile acelea la Bologna...

— Cui? a întrebat cardinalul Bertrando.

— Unor sectanţi de-ai lui, al căror nume mi se pare că mi le amintesc, şi de cum mi le amintesc vi le spun, s-a grăbit să-l asigure Remigio.

Şi a rostit numele unora pe care cardinalul Bertrando a arătat a-i cunoaşte, pentru că a zâmbit cu aer de mulţumire, făcând un semn de înţelegere lui Bernardo.

— Foarte bine, a spus Bernardo, şi a luat notă de numele acelea. Apoi l-a întrebat pe Remigio: Şi acum cum de ni-i spui pe prietenii tăi?

— Nu sunt prietenii mei, signore, dovadă că nu le-am dat niciodată scrisorile acelea. Ba chiar am făcut mai mult, şi v-o spun acum după ce am încercat s-o uit câţiva ani: ca să pot părăsi locul acela fără să fiu prins de armata episcopului din Vercelli, care aştepta jos, în câmpie, am izbutit să intru în legătură cu unii dintre ei, şi în schimbul unei hârtii de liberă trecere, le-am arătat nişte locuri unde să poată asalta fortificaţiile lui Dolcino, din care pricină o parte din izbânda forţelor Bisericii s-a datorat şi colaborării mele...

— Foarte interesant. Asta ne arată nu numai că ai fost eretic, ci

şi ticălos şi trădător. Ceea ce nu schimbă situaţia ta. Aşa cum astăzi, ca să te salvezi, l-ai acuzat pe Malachia, care totuşi îţi făcuse un serviciu, aşa şi atunci, ca să scapi, i-ai dat pe tovarăşii tăi de păcat pe mâna justiţiei. Dar le-ai trădat trupurile lor, nu le-ai trădat învăţăturile şi ai păstrat aceste scrisori ca pe nişte relicve, trăgând nădejdea că într-o zi ai să ai curajul, şi posibilitatea, fără să fii în vreo primejdie, să le dai cui trebuie, ca să fii din nou bine privit de pseudoapostoli.

— Nu, signore, nu, spunea chelarul, lac de sudoare, cu mâinile tremurând. Nu, vă jur că...

— Un jurământ! a spus Bernardo. Iată o altă dovadă a răutăţii tale. Vrei să juri pentru că ştii că eu ştiu că ereticii valdezi sunt gata de orice viclenie, chiar să şi moară numai să nu jure! Şi dacă sunt împinşi de frică, se prefac că jură şi bombăne jurăminte false. Dar eu ştiu bine că tu nu eşti din secta de la Lyon, vulpe blestemată, şi cauţi să mă convingi că nu eşti ceea ce nu eşti, cu scopul de a nu spune eu că tu eşti ceea ce eşti. Deci juri? Juri ca să fii iertat, dar să ştii că doar un jurământ nu-mi ajunge! Pot cere unul, două, trei, o sută, câte aş vrea. Ştiu foarte bine că voi ereticii pseudoapostoli daţi iertăciune celor care jură strâmb, ca să nu trădeze secta. Şi aşa fiecare jurământ va fi o nouă dovadă a vinovăţiei tale.

— Dar atunci ce pot face? a urlat chelarul, căzând în genunchi.

— Nu te prosterna ca un beghin! Nu trebuie să faci nimic. Acum numai eu singur ştiu ce trebuie făcut, a spus Bernardo, cu un zâmbet înspăimântător. Tu nu trebuie decât să mărturiseşti. Şi vei fi damnat şi condamnat dacă vei mărturisi, şi vei fi damnat şi condamnat dacă nu vei mărturisi, pentru că vei fi pedepsit ca sperjur. Aşa că mărturiseşte, măcar ca să scurtezi acest dureros interogatoriu, care mâhneşte conştiinţele şi sentimentul nostru de bunătate şi de compătimire.

— Dar ce trebuie să mărturisesc?

— Două feluri de păcate. Că ai fost în secta lui Dolcino, că i-ai împărtăşit ideile eretice, şi obiceiurile, şi jignirile la adresa demnităţii episcopilor şi a magistraţilor cetăţeni, că nepocăit continui să-i împărtăşeşti minciunile şi iluziile, chiar şi după ce ereziarhul a murit şi secta a fost risipită, chiar dacă n-a fost dezmembrată şi distrusă cu totul. Şi că, stricat în adâncul sufletului

tău de practicile pe care le-ai învăţat în secta murdară, eşti vinovat de tulburările împotriva lui Dumnezeu şi a oamenilor în această abaţie, pentru motive care încă îmi scapă, dar care nu vor trebui nici măcar lămurite cu totul, o dată ce s-a arătat atât de limpede (aşa cum facem noi acum) că erezia celor ce au predicat şi predică sărăcia, împotriva învăţăturilor papei şi a bulelor sale, nu poate să ducă decât la opere nelegiuite. Aceasta vor trebui să înveţe cei credincioşi, şi asta îmi va fi de ajuns. Mărturiseşte.

A fost clar, odată ajunşi aici, ce voia Bernardo. Fără să-l intereseze câtuşi de puţin cine-i ucisese pe ceilalţi călugări, voia doar să demonstreze că Remigio împărtăşea, într-un fel sau altul, ideile susţinute de teologii împăratului. Şi după ce arătase legătura dintre acele idei, care erau şi ale capitulului de la Perugia, şi cele ale călugăraşilor şi ale dolcinienilor, şi arătase că un singur om, în abaţia aceea, participase la acele erezii şi fusese făptaşul multor fărădelegi, el ar fi dat în felul acesta o lovitură de-a dreptul mortală propriilor adversari. M-am uitat la Guglielmo şi am înţeles că înţelesese, dar că nu putea face nimic, chiar dacă prevăzuse toate acestea. M-am uitat la Abate şi l-am văzut întunecat la faţă: îşi dădea seama, cu întârziere, că fusese şi el prins într-o capcană, şi că însăşi autoritatea lui de mijlocitor se ducea de râpă acum când apărea ca stăpânul unui loc în care toate infamiile secolului se adunaseră laolaltă. Cât îl priveşte pe chelar, nu mai ştia acum care era delictul de care vrea să scape. Dar poate că în clipa aceea el nu a fost în stare să facă nici un calcul, strigătul care i-a ieşit din gură a fost strigătul sufletului său şi în el şi prin el îşi descărca ani de îndelungi şi tăinuite remuşcări. Sau, după o viaţă de nesiguranţă, entuziasme şi deziluzii, ticăloşii şi trădări, pus în faţa dezastrului său de neocolit, hotăra să profeseze credinţa tinereţii sale fără să se mai întrebe dacă era dreaptă sau greşită, ci ca şi cum ar fi vrut să-şi arate sie însuşi că e în stare să creadă în ceva.

— Da, e adevărat, a strigat, am fost cu Dolcino şi i-am împărtăşit fărădelegile, greşelile, poate eram nebun, socoteam că dragostea pentru Domnul Dumnezeu e totuna cu nevoia de libertate şi cu ura pentru episcopi, e adevărat, dar sunt nevinovat de cele ce s-au petrecut în abaţie, jur asta!

— Totuşi am dobândit câte ceva, a spus Bernardo. Deci tu

admiţi că ai practicat erezia lui Dolcino, a vrăjitoarei Margherita şi a tovarăşilor lor. Tu admiţi că ai fost cu ei, în timp ce lângă Trivero spânzurau mulţi credincioşi ai lui Christos, printre care un copil nevinovat de zece ani? Şi când au spânzurat alţi bărbaţi, de faţă fiind nevestele şi părinţii lor, pentru că nu voiau să fie judecaţi de câinii aceia? Şi pentru că, orbiţi de furia voastră şi de trufia voastră, socoteaţi că nici unul nu putea să fie mântuit dacă nu aparţinea comunităţii voastre? Vorbeşte!

— Da, am crezut aceste lucruri şi am făcut ce aţi spus!

— Şi erai de faţă când au prins pe unii devotaţi ai episcopilor, şi pe unii i-au lăsat să moară de foame, şi unei femei gravide i-au tăiat un braţ şi o mână lăsând-o apoi să nască un copil care a murit numaidecât fără să fie botezat? Şi erai cu ei când au năruit la pământ şi au pus foc satelor Mosso, Trivero, Cossila şi Flecchia şi alte multe localităţi din regiunea Crepacorio şi multe case din Mortiliano şi din Quorino, şi au dat foc bisericii din Trivero, murdărind mai întâi icoanele sfinte, sfărâmând lespezile din altar şi rupând un braţ al statuii Sfintei Fecioare, jefuind caliciile, mobilierul şi cărţile, distru-gând clopotniţa, spărgând clopotele, însuşindu-şi toate vasele confrateriei şi toate bunurile sacerdotului?

— Da, da, eram acolo, şi nimeni nu mai ştia ce făcea, voiam să premergem momentul pedepsei de pe urmă, eram avangărzile împăratului trimis de cer şi de sfântul papă, trebuia să grăbim momentul pogorârii sfântului înger din Filadelfia, şi atunci toţi aveau să primească graţia Sfântului Duh şi Biserica avea să fie reînnoită, şi după prăpădirea tuturor celor prihăniţi, numai cei fără de prihană aveau să stăpânească!

Chelarul părea de la o vreme exaltat şi iluminat, părea acum că stăvilarul tăcerii şi al simulării s-ar fi rupt, că trecutul lui se întorcea nu numai prin cuvinte, ci şi prin imagini şi că el retrăia emoţiile care-l înflăcăraseră cândva.

— Atunci, îl aţâţa Bernardo, tu mărturiseşti că l-aţi cinstit ca martir pe Gherardo Segalelli, că aţi negat orice autoritate Bisericii Romane, că afirmaţi că nici papa şi nici vreo altă autoritate nu puteau să vă pretindă vreun mod de viaţă deosebit de al vostru, că nimeni nu avea dreptul să vă excomunice,

că de pe vremea Sfântului Silvestru toţi prelaţii Bisericii fuseseră răufăcători şi corupători, în afară de Pietro din Marrone, că laicii nu sunt obligaţi să plătească zeciuială preoţilor care nu se află într-o stare de perfecţiune absolută şi de sărăcie, aşa cum se aflau primii apostoli, ci, dimpotrivă, zeciuielile trebuiau să vă fie plătite numai vouă, singurii apostoli ai sărăciei şi ai lui Christos, că pentru a te ruga lui Dumnezeu o biserică sfinţită nu preţuieşte mai mult decât un grajd, că străbăteaţi satele şi zăpăceaţi mulţimea strigând „pocăiţi-vă-ţi", că mai cântaţi şi *Salve Regina* ca să atrageţi cu viclenie lumea, şi că făceaţi să fiţi luaţi drept pocăiţi, ducând o viaţă fără pată în ochii oamenilor, şi pe urmă vă luaţi orice libertate, şi vă dedaţi oricărui desfrâu, pentru că nu credeaţi în sfânta taină a căsătoriei, şi socotindu-vă mai neprihăniţi decât alţii, vă puteaţi îngădui orice porcărie şi orice jignire a trupului vostru şi al altora? Vorbeşte!

— Da, da, mărturisesc adevărata credinţă în care crezusem atunci din tot sufletul, mărturisesc că lepădaserăm hainele noastre în semn de spoliere, că renunţaserăm la toate bunurile noastre, în vreme ce voi, câini spurcaţi, n-o să renunţaţi niciodată la ele, că de atunci n-am mai primit niciodată bani de la nimeni, şi nici n-am mai purtat bani la noi, şi am trăit din cerşit, şi n-am mai păstrat nimic pentru ziua de mâine, şi când ne primeau şi ne puneau la masă, mâncam şi plecam lăsând pe masă tot ce primeam în dar...

— Şi aţi ars şi aţi jefuit ca să vă înstăpâniţi pe averea bunilor creştini!

— Şi am ars şi am jefuit pentru că aleseserăm sărăcia ca lege universală, şi aveam dreptul să ne însuşim averile nelegitime ale altora, şi voiam să lovim în inimă urzeala de lăcomie care se întindea de la parohie la parohie, dar nu am jefuit niciodată ca să posedăm, nici n-am ucis ca să jefuim, ucideam ca să pedepsim, ca să-i curăţăm pe cei necuraţi prin vărsare de sânge, poate că eram cuprinşi de o dorinţă neobişnuită de dreptate, se fac păcate şi din dragoste prea mare faţă de Domnul, din prea multă perfecţiune, noi eram adevărata congregaţie spirituală, trimisă de Dumnezeu şi menită pentru gloria timpurilor de pe urmă, căutam răsplata noastră în paradis, anticipând timpurile distrugerii voastre, numai noi eram apostolii lui Christos toţi ceilalţi trădaseră, şi Gherardo Segalelli

fusese o plantă dumnezeiască, *planta Bei pullulans in radice fidei,* regula noastră venea de-a dreptul de la Dumnezeu, nu de la voi, câini blestemaţi, predicatori mincinoşi care răspândiţi înjur mirosul de pucioasă şi nu cel de tămâie, câini ticăloşi, căţele împuţite, corbi, slugi ale curvei de la Avignon, făgăduiţi cum sunteţi pierzaniei! Pe atunci eu credeam, şi chiar era izbăvit trupul nostru, şi eram sabia lui Dumnezeu, trebuia să ucidem chiar şi nişte nevinovaţi ca să-i putem aşa ucide pe toţi cât mai repede. Noi voiam o lume mai bună de pace şi de bună înţelegere, şi fericirea pentru toţi, noi voiam să ucidem războiul pe care voi îl duceaţi în lăcomia voastră, de ce ne învinuiţi că pentru a înscăuna dreptatea şi fericirea a trebuit să vărsăm puţin sânge... şi asta fiindcă... fiindcă nu trebuia mult ca s-o terminăm cu totul, şi merita să facem roşie toată apa din Carnasco, în ziua aceea de la Stavello, că era şi sângele nostru, nu-l precupeţeam, sângele nostru şi sângele vostru, aşa că haida, haida, repede, repede vremile prorocirii lui Dolcino se apropiau, trebuia grăbit mersul lucrurilor...

Tremura tot, îşi freca mâinile de veşminte ca şi cum ar fi vrut să şi le şteargă de sângele pe care îl evoca.

— Lacomul a redevenit un pur, mi-a spus Guglielmo.

— Dar ce, aceasta e puritate? l-am întrebat îngrozit.

— O mai exista şi altfel de puritate, mi-a spus Guglielmo, dar oricum ar fi mă sperie întotdeauna.

— Ce vă sperie mai mult la puritate? l-am întrebat.

— Graba, mi-a răspuns Guglielmo.

— Destul, destul, spunea acum Bernardo, îţi ceream o mărturisire, nu o chemare la măcel. Foarte bine, nu numai că ai fost eretic, dar mai eşti şi acum. Nu numai că ai fost ucigaş, dar ai ucis şi acum. Atunci spune cum i-ai ucis pe fraţii tăi în abaţia aceasta, şi de ce?

Chelarul s-a oprit din tremurat, s-a uitat în jur ca şi când s-ar fi trezit dintr-un vis:

— Nu, a spus, cu crimele din abaţie nu am nici o legătură. Am mărturisit tot ce-am făcut, nu mă faceţi să mărturisesc şi ceea ce n-am făcut...

— Dar ce mai rămâne din ceea ce nu puteai să faci? Acum spui

că eşti nevinovat? O, mielule, o model de blândeţe! L-aţi auzit, a avut o vreme mâinile năclăite de sânge şi acum e nevinovat! Poate că ne-am înşelat, Remigio din Varagine este un model de virtute, un fiu credincios al Bisericii, un duşman al duşmanilor lui Christos, a respectat întotdeauna ordinea pe care mâna grijulie a Bisericii s-a ostenit s-o impună în sate Şi în oraşe, pacea negoţului, atelierele meşteşugarilor, bogăţiile Bisericii. El este nevinovat, n-a făptuit nimic, vino în braţele mele, frăţioare Remigio, ca să te pot mângâia de învinuirile pe care cei răi le-au ridicat împotriva ta.

Şi, în vreme ce Remigio îl privea cu ochi pierduţi, ca şi cum dintr-o dată ar fi crezut într-o iertăciune din urmă, Bernardo şi-a revenit şi s-a adresat pe ton poruncitor căpitanului de arcaşi:

— Mi-e silă să recurg la mijloace pe care Biserica le-a criticat întotdeauna când au fost folosite de braţul secular. Dar există o lege care stăpâneşte şi condamnă chiar şi sentimentele mele personale. Întrebaţi-l pe Abate unde este un loc în care se pot pune instrumentele de tortură. Dar să nu se treacă numaidecât la asta. Trei zile să rămână într-o chilie, legat la mâini şi la picioare. Apoi să i se arate instrumentele. Doar atât. Şi a patra zi să se treacă la treabă. Justiţia nu este împinsă de grabă, cum credeau pseudoapostolii, şi cea a lui Dumnezeu are la dispoziţie secole. Să se aplice încet şi gradat. Şi mai ales nu uitaţi ce s-a spus în atâtea rânduri: să se ocolească mutilările şi primejdia de moarte. Una dintre grijile pe care asemenea procedeu le poartă necredinciosului este tocmai ca moartea să fie degustată şi aşteptată, dar să nu vină mai înainte ca mărturisirea să fie deplină, şi de bună voie, şi purificatoare.

Arcaşii s-au înclinat şi l-au ridicat pe chelar, dar acesta a înfipt picioarele în pământ şi s-a împotrivit, făcând semn că vrea să vorbească. Îngăduindu-i-se lucrul acesta, a vorbit, dar vorbele îi ieşeau cu greu din gură şi cele ce spunea erau ca o morfoleală de om beat şi aveau şi ceva neruşinat în ele. Doar treptat, pe măsură ce vorbea, a regăsit acel soi de sălbatică energie care însufleţise mărturisirea lui de mai înainte.

— Nu, signore, nu mă torturaţi. Eu sunt un om laş. Am trădat atunci, am renegat timp de unsprezece ani în mănăstirea aceasta

credinţa mea de atunci, scoţând dijmele de la viticultori şi de la ţărani, controlând grajdurile şi cocinile pentru a înflori ca să-l îmbogăţească pe Abate, am ajutat cu tragere de inimă la administrarea acestei fabrici a lui Antichrist. Şi mă simţeam bine, uitasem zilele răzvrătirii şi mă tolăneam în plăcerile burţii şi în altele, de asemenea. Sunt un laş. I-am vândut astăzi pe vechii mei tovarăşi din Bologna, l-am vândut atunci pe Dolcino. Şi, ca laş, travestit ca unul dintre oamenii cruciadei, am stat să văd prinderea lui Dolcino şi a Margheritei, când i-au dus în Sâmbăta Mare la castelul Bugello. M-am învârtit pe lângă Vercelli vreo trei luni, până când a venit scrisoarea papei Clement cu ordinul de condamnare. Şi am văzut-o pe Margherita tăiată în bucăţi sub ochii lui Dolcino, şi ţipa, sfârtecată cum era, biet trup pe care într-o noapte îl atinsesem şi eu... Şi în vreme ce cadavrul ei hăcuit ardea, s-au repezit la Dolcino, i-au smuls nasul şi testiculele cu cleşti înroşiţi în foc, şi nu e adevărat ceea ce au spus după aia, că n-a scos nici măcar un geamăt. Dolcino era înalt şi voinic, avea o barbă mare de diavol, şi păr roşu care-i cădea în inele pe umeri, era frumos şi puternic când striga la noi, şi purta o pălărie cu boruri mari, cu pană, şi spadă încinsă peste tunica preoţească. Dolcino băga spaima în bărbaţi şi le făcea pe femei să urle de plăcere... Dar când l-au torturat zbiera de durere şi el, ca o femeie, ca un viţel, sângele îi curgea din toate rănile în timp ce-l aruncau dintr-un colţ în altul, şi îl răneau întruna, dar mai uşor, ca să arate cât de mult poate să trăiască un emisar al diavolului, şi el voia să moară, cerea să isprăvească cu el, dar a murit foarte târziu, când a ajuns pe rug şi era doar o grămadă de carne sângerândă. Eu mă ţineam după el şi mă bucuram în sinea mea că scăpasem de încercarea aceea, eram orgolios în viclenia mea, şi palavragiul acela de Salvatore era cu mine şi spunea: ce bine am făcut, frăţioare Remigio, că ne-am purtat ca nişte oameni cu scaun la cap, căci nu există nimic care să fie mai rău decât tortura! Aş fi abjurat mii de religii în momentul acela. Şi sunt ani, atâţia ani de când îmi spun cât de ticălos am fost şi cât de fericit am fost că eram ticălos, şi cu toate astea trăgeam mereu nădejde c-o să pot să-mi arăt mie însumi că nu eram atât de ticălos. Azi această putere mi-ai dat-o tu, signor Bernardo, ai fost pentru mine ceea ce împăraţii păgâni au fost pentru cei mai ticăloşi

dintre martiri. Mi-ai dat îndrăzneala de a mărturisi ceea ce am crezut cu sufletul, în timp ce trupul meu înlătura. Cu toate asta, nu mă obliga la prea mult curaj, mai mult decât ar putea să rabde carapacea aceasta muritoare a mea. Nu mă tortura. Voi spune tot ce vrei tu, mai bine la rug numaidecât, mori sufocat înainte de a arde. Torturat, ca Dolcino, nu vreau să fiu. Tu vrei un cadavru şi ca să-l ai vrei să capeţi din partea mea recunoaşterea vinei pentru celelalte cadavre. Cadavru voi fi în curând, oricum. Aşa că îţi dau ceea ce-mi ceri. L-am omorât pe Adelmo din Otranto din ura ce-i purtam pentru tinereţea lui şi pentru priceperea cu care se juca cu monştri ce semănau cu mine, bătrân, gras, mic şi ignorant. L-am omorât pe Venanzio din Salvemec pentru că era prea înţelept şi citea cărţi pe care eu nu le înţelegeam. L-am omorât pe Berengario din Arundel din ură pentru biblioteca lui, eu care am făcut teologia ciomăgind porcii prea graşi. L-am omorât pe Severino din Sunt' Emmerano... de ce? pentru că strângea ierburi, eu care am fost pe muntele Rebello, unde ierburile se mâncau fără să ne mai gândim la virtuţile lor. Adevărul este că i-aş putea omorî şi pe alţii, printre care şi pe Abatele nostru: cu papa sau cu împăratul, el face parte tot dintre duşmanii mei, şi l-am urât întotdeauna, chiar şi când îmi dădea de mâncare. Iţi ajunge? Ah, nu, vrei să ştii şi cum am omorât atâţia oameni... Dar i-am omorât... ia să vedem... Evocând puterile infernale, cu ajutorul a mii de legiuni intrate sub comanda mea, prin arta pe care-am învăţat-o de la Salvatore. Ca să omori pe cineva nu trebuie neapărat să loveşti, diavolul face asta pentru tine, dacă ştii cum să-i porunceşti.

Îi privea pe cei de faţă cu un aer complice, râzând. Dar era acum râsul unui om cu mintea tulburată, chiar dacă, aşa cum mi-a spus mai pe urmă Guglielmo, omul acesta cu mintea tulburată avusese iscusinţa să-l târască şi pe Salvatore în nimicirea lui, pentru a se răzbuna că îl pârâse.

— Şi cum puteai să-i comanzi diavolului? l-a îmboldit Bernardo, care privea delirul acesta ca pe o mărturisire firească.

— O ştii şi tu, nu poţi avea atâţia ani de-a face cu posedaţii de demon fără să deprinzi obiceiul lor! O ştii şi tu, tăietor de apostoli! Iei o pisică neagră, nu-i aşa?, care să nu aibă fir de păr alb (şi tu ştii asta) şi-i legi cele patru labe, apoi o duci în miez de noapte la o

răscruce, după care strigi cu voce tare: o, mare Lucifer, împărat al infernului, eu te iau şi te introduc în trupul duşmanului meu aşa cum ţin acum pisica asta prinsă, şi dacă o să-l duci pe duşmanul meu la moarte a doua zi, la miezul nopţii, chiar în acest loc, eu îţi închin această pisică drept sacrificiu, şi tu vei face tot ce-ţi poruncesc eu prin puterea magiei pe care o deţin acum după cartea ocultă a Sfântului Ciprian, în numele capilor tuturor legiunilor celor mai mari ale infernului, Adramelch, Alastor şi Azazele, pe care acum îi rog cu toţi fraţii lor... Buza îi tremura, ochii îi păreau ieşiţi din orbite, şi a început să se roage — sau cel puţin părea că se roagă, dar înălţa rugile sale către toţi baronii legiunilor infernale... „Abigor, păcătuieşte *pro nobis,* Amon, *miserere nobis...* Samael, *libera nos a bono...* Belial *eleyson...* Focalor, *in corruptionem meam intende,* Haborym, *damnamus dominam...* Zaebos, *anum meum aperies...* Leonardo, *asperge me spermate tuo et inquinabor...”*

— Destul, destul! urlau toţi cei prezenţi, închinându-se. Şi: O, Doamne, iartă-ne pe noi!

Acum chelarul tăcea. După ce a rostit numele tuturor acelor diavoli, a căzut cu faţa în jos vărsând salivă albicioasă din gura strâmbată şi din şirul rânjit de dinţi. Mâinile lui, deşi zdrobite de lanţuri, se deschideau şi se închideau în mod convulsiv, picioarele lui băteau pe rând aerul cu mişcări dezordonate.

Dându-şi seama că fusesem cuprins de un tremur de groază, Guglielmo mi-a pus mâna pe cap, m-a prins chiar de ceafă strângându-mi-o şi redându-mi liniştea:

— Învaţă, mi-a spus, sub tortură, sau ameninţat de tortură, un om spune nu numai ceea ce a făcut, dar şi ceva ce ar fi voit să facă, chiar dacă n-o ştia. Remigio îşi doreşte acum moartea din tot sufletul.

Arcaşii l-au scos afară pe chelar, aflat pradă convulsiilor. Bernardo şi-a adunat hârtiile. Apoi s-a uitat fix la cei de faţă, încremeniţi în ghearele unei tulburări fără margini.

— Interogatoriul s-a sfârşit. Învinuitul, *reo confesso,* va fi dus la Avignon, unde va avea loc procesul definitiv, sub oblăduirea foarte severă a adevărului şi a justiţiei, şi numai după proces va fi ars pe rug. El, Abbone, nu vă mai aparţine şi nu-mi mai aparţine nici mie,

care am fost doar umilul instrument al adevărului. Instrumentul justiţiei stă în altă parte, păstorii şi-au făcut datoria, acum e treaba câinilor, care despart oaia cea bolnavă de turmă şi o purifică prin foc. Mizerabilul episod care l-a arătat pe acest om vinovat de atâtea crime sălbatice a luat sfârşit. Acum abaţia trăieşte în pace. Dar lumea... şi aici a ridicat glasul şi s-a adresat grupului de legaţi, lumea nu şi-a găsit încă pacea, lumea este sfâşiată de erezie, care primeşte găzduire până şi în sălile palatelor imperiale. E bine ca fraţii mei să-şi amintească de asta: un *cingulum diaboli* îi leagă pe neruşinaţii sectanţi ai lui Dolcino de onoraţii maeştri ai capitolului de la Perugia. Să nu uităm că în faţa ochilor lui Dumnezeu cele spuse în delir, de nenorocitul pe care abia l-am încredinţat justiţiei, nu se deosebesc de cele ale maeştrilor care benchetuiesc la masa germanului excomunicat din Bavaria. Izvorul nelegiuirilor ereticilor izbucneşte din multe predici, chiar şi onorate, încă nepedepsite. Este grea suferinţa şi umil calvarul celui care a fost chemat de Dumnezeu, cum am fost eu, om supus păcatelor, să descopere şarpele ereziei oriunde se cuibăreşte. Dar, îndeplinind această îndatorire sfântă, se învaţă că nu este eretic numai cel ce practică erezia pe faţă. Susţinătorii ereziei pot fi descoperiţi după cinci indicii doveditoare. Primul, cei care-i vizitează pe ascuns, în timp ce sunt ţinuţi în temniţă; al doilea, aceia care deplâng prinderea lor şi au fost prietenii lor intimi în viaţă (e greu să nu cunoască activitatea ereticului cei care l-au vizitat multă vreme); al treilea, aceia care susţin că ereticii au fost osândiţi pe nedrept, chiar când s-a dovedit vina lor; al patrulea, cei care privesc rău şi-i clevetesc pe cei care-i persecută pe eretici şi predică cu izbândă împotriva lor şi li se poate ghici după ochi, după nas, după expresia pe care încearcă s-o ascundă, că-i urăsc pe cei pentru care se arată îndureraţi şi îi iubesc pe cei de a căror dizgraţie se văicăresc atâta. Al cincilea semn este, în sfârşit, faptul că se adună oasele arse ale ereticilor şi se face din ele obiect de veneraţie... Dar eu îi atribui o foarte mare valoare şi unui al şaselea semn, şi-i socotesc prieteni de netăgăduit ai ereticilor pe cei în ale căror cărţi (chiar dacă ele nu jignesc pe faţă dreapta credinţă) ereticii au găsit premisele, deşi silogizate, ale felului lor pervers de gândire.

Vorbea şi-l privea pe Ubertino. Toată legaţia franciscană a

înţeles la ce făcea aluzie Bernardo. Aşa că de-acum întâlnirea eşuase, nimeni nu ar mai fi avut curajul să reia discuţia de dimineaţă, ştiind că fiecare cuvânt avea să fie ascultat cu gândul la ultimele şi nefericitele evenimente. Dacă Bernardo fusese trimis de papă ca să împiedice o împăcare între cele două grupuri, izbutise.

Ziua a cincea
Vesper

în care Ubertino o ia la sănătoasa, Bencio începe să urmărească legile şi Guglielmo face unele reflecţii asupra diferitelor tipuri de desfrânare întâlnite în ziua aceea

În timp ce adunarea se risipea încet din sala capitulară, Michele s-a apropiat de Guglielmo şi amândoi au fost ajunşi din urmă de Ubertino. Împreună au ieşit afară, discutând apoi în portic, feriţi de ceaţa care nu dădea semne să se ridice, ba era chiar mai deasă decât întunericul.

— Nu cred că trebuie să discutăm despre cele ce s-au întâmplat, a spus Guglielmo. Bernardo ne-a învins. Să nu mă întrebaţi dacă dobitocul acela de dolcinian este într-adevăr vinovat de toate crimele înşirate. După câte înţeleg, nu este, fără îndoială. Fapt este că ne-am întors de unde am plecat. Ioan te vrea singur la Avignon, Michele, şi întâlnirea aceasta nu ţi-a oferit garanţiile pe care le căutam. Ba, dimpotrivă, ţi-a dat o imagine de felul cum orice cuvânt al tău ar putea să fie răsturnat acolo la ei. De unde se deduce, mi se pare, tu nu trebuie să te duci.

Michele a scuturat din cap:

— Ba mă voi duce. Nu vreau o schismă. Tu, Guglielmo, ai vorbit limpede, astăzi, şi ai spus ceea ce voiai. Ei bine, nu este ceea ce vreau eu, şi-mi dau seama că dezbaterile capitulului de la Perugia au fost folosite de teologii imperiali mai mult decât înţelegeam noi. Eu vreau ca ordinul franciscan să fie acceptat de papă cu idealurile sale de sărăcie. Şi papa va trebui să înţeleagă că numai dacă ordinul îşi va asuma idealul de sărăcie va putea să scape de la abaterile sale eretice. Eu nu mă gândesc la adunarea poporului sau la dreptatea lumii. Eu trebuie să împiedic ordinul să se dizolve într-o pluralitate de călugăraşi. Mă voi duce la Avignon, şi, dacă va fi nevoie, voi face act de supunere faţă de Ioan. Mă voi învoi cu totul, în afară de principiul sărăciei.

A vorbit şi Ubertino:

— Ştii că-ţi rişti viaţa?

— Amin, a răspuns Michele. Mai bine decât să-mi risc sufletul. Şi-a riscat serios viaţa şi, dacă Ioan avea dreptate (ceea ce nu cred), şi-a pierdut şi sufletul. Cum ştim acum cu toţii, Michele s-a dus la papă în săptămâna care a urmat faptelor pe care le înfăţişez acum. I s-a împotrivit patru luni în şir, până când, în aprilie, anul următor, Ioan a convocat un consistoriu în care l-a tratat de nebun, îndrăzneţ, încăpăţânat, tiran, aţâţător la erezii, şarpe hrănit de Biserică la sânul ei. Şi trebuie să ne gândim că acum, după felul în care vedea el lucrurile, Ioan avea dreptate, pentru că în acele patru luni Michele devenise prietenul prietenului maestrului meu, celălalt Guglielmo, din Occam, şi-i împărtăşise ideile — nu foarte diferite, deşi totuşi mai extreme, decât cele pe care le împărtăşea maestrul meu cu Marsilio, şi le exprimase în dimineaţa aceea. Viaţa acestor disidenţi a devenit precară, la Avignon, şi la sfârşitul lui mai Michele, Guglielmo din Occam, Bonagrazia din Bergamo, Francesco din Ascoli şi Henri din Talheim au fugit, urmăriţi de oamenii papei la Nissa, Toulon, Marsilia şi Aigues Mortes, unde au fost ajunşi de cardinalul Pierre de Arrablay, care a încercat în zadar să-i înduplece să se întoarcă, fără să învingă rezistenţa lor, ura lor pentru pontif, frica lor. În iunie au ajuns la Pisa, primiţi în triumf de imperiali, şi în lunile care au urmat Michele avea să-l denunţe în public pe Ioan. Era prea târziu acum. Steaua împăratului sta să apună, de la Avignon Ioan urzea să le dea minoriţilor o altă căpetenie generală, dobândind în sfârşit victoria. În ziua aceea Michele ar fi făcut mai bine să nu se hotărască să se ducă la papă; ar fi putut să se îngrijească de rezistenţa minoriţilor mai de aproape, fără să piardă atâtea luni în favoarea duşmanului său, slăbindu-şi poziţia... Dar poate că aşa hotă-râse dinainte omnipotenţa divină — nu mai ştiu acum care dintre ei avea dreptate, şi după atâţia ani chiar şi focul pasiunilor se stinge, şi, o dată cu el, şi ceea ce crede a fi lumina adevărului. Cine dintre noi mai e în stare să spună dacă avea dreptate Hector sau Ahile, Agamemnon sau Priam când se luptau pentru frumuseţea unei femei care acum e cenuşă a cenuşii?

Dar mă pierd în divagaţii melancolice. Trebuie să povestesc, în schimb, sfârşitul acelui trist colocviu. Michele se hotă-râse şi nu a fost chip să fie convins să renunţe. Numai că se punea acum o altă problemă, şi Guglielmo a numit-o fără ocolişuri: Ubertino însuşi nu

mai era în siguranţă. Frazele pe

care le pronunţase Bernardo despre el, ura pe care o nutrea acum papa pentru el, faptul că în vreme ce Michele reprezenta încă o putere cu care se putea trata, Ubertino rămăsese în schimb doar un ins singur...

— Ioan îl vrea pe Michele la curte şi pe Ubertino în infern. Dacă-l cunosc bine pe Bernardo, până mâine, şi cu ajutorul ceţei, Ubertino va fi ucis. Şi dacă cineva se va întreba de cine, abaţia va putea foarte bine răbda şi o altă crimă, şi se va spune că erau diavoli invocaţi de Remigio cu pisicile lui negre, sau cine ştie ce dolcinian rămas, care încă se mai învârteşte printre zidurile acestea...

Ubertino era frământat:

— Şi atunci? a întrebat.

— Atunci du-te şi vorbeşte cu Abatele. Cere-i un cal de călărie, provizii, o scrisoare către vreo abaţie îndepărtată, dincolo de Alpi. Şi foloseşte-te de ceaţă şi de întuneric ca să pleci numaidecât.

— Dar arcaşii nu mai păzesc porţile?

— Abaţia mai are şi alte ieşiri, şi Abatele le cunoaşte. E de ajuns să te aştepte un slujitor la una dintre cotiturile de jos ale drumului cu un cal de călărie şi, ieşind prin vreo trecătoare a zidului, n-ai mai avea de făcut decât o bucată de drum prin pădure. Trebuie să-l faci repede, înainte ca Bernardo să-şi revină din extazul triumfului său. Eu trebuie să mă ocup de altceva, aveam două însărcinări, una a eşuat, aşa că măcar s-o îndeplinesc pe a doua. Vreau să pun mâna pe o carte şi pe un om. Dacă totul merge bine, tu vei ieşi de-aici mai înainte ca eu să te caut. Aşa că adio.

Şi-a deschis braţele. Mişcat, Ubertino l-a îmbrăţişat cu putere:

— Adio, Guglielmo, eşti un englez smintit şi obraznic, dar ai un suflet mare. Oare ne vom mai vedea?

— O să ne vedem, l-a asigurat Guglielmo, Dumnezeu o să ne ajute.

Dar Dumnezeu n-a vrut. Cum am mai spus, Ubertino a murit în chip tainic, după doi ani. A fost grea şi aventuroasă viaţa acestui bătrân înflăcărat şi gata de luptă. Poate că n-a fost un sfânt, dar nădăjduiesc că Dumnezeu a răsplătit strălucita lui siguranţă că a fost totuşi. Cu cât îmbătrânesc, cu atât mă las mai mult în voia lui

Dumnezeu, şi preţuiesc tot mai puţin inteligenţa care vrea să ştie şi voinţa care vrea să facă; şi recunosc ca singură cale spre mântuire credinţa, care ştie să aştepte cu răbdare, fără să întrebe prea mult. Şi Ubertino a avut, fără îndoială, multă credinţă în sânge şi în agonia Domnului Christos răstignit.

Poate că mă gândeam la lucrurile astea încă de pe atunci şi bătrânul mistic şi-a dat seama, sau a ghicit că le voi gândi într-o zi. Mi-a zâmbit cu dulceaţă şi m-a cuprins în braţe, fără înflăcărarea cu care mă cuprinsese în zilele trecute. M-a îmbrăţişat aşa cum un bunic îşi îmbrăţişează nepotul, şi în acelaşi fel l-am îmbrăţişat şi eu. Apoi s-a îndepărtat împreună cu Michele, ca să-l caute pe Abate.

— Şi acum? l-am întrebat pe Guglielmo.

— Şi acum să ne întoarcem la crimele noastre.

— Maestre, i-am spus, azi s-au petrecut lucruri foarte grave pentru creştinătate şi misiunea dumneavoastră a dat greş. Şi cu toate astea păreţi mai atras de desluşirea acestei taine decât de ciocnirea dintre papă şi împărat.

— Nebunii şi copiii spun întotdeauna adevărul, Adso. Asta poate din pricină că, fiind consilier imperial, prietenul meu Marsilio e mai priceput decât mine, dar ca inchizitor sunt mai priceput eu. Chiar mai priceput decât Bernardo Gui, Dumnezeu să mă ierte. Pentru că pe Bernardo nu-l interesează să-i afle pe vinovaţi, ci doar să-i ardă pe împricinaţi. Eu, în schimb, găsesc deliciul cel mai măreţ în deşirarea unei frumoase şi încurcate mătăsi. Şi poate mai e şi pentru că într-un moment în care, ca filosof, mă îndoiesc că în lume există vreo ordine, mă mângâie să descopăr că dacă nu e o ordine, există măcar o serie de legături, în mici cantităţi, în treburile lumii. În sfârşit, mai e şi un alt motiv: şi anume că în povestea asta sunt poate în joc lucruri mult mai mari şi mai însemnate decât lupta dintre Ioan şi Ludovic...

— Dar e o poveste cu furturi şi cu răzbunări între călugări lipsiţi de virtuţi, am spus eu plin de îndoială.

— În jurul unei cărţi interzise, Adso, în jurul unei cărţi interzise, a răspuns Guglielmo.

Acum călugării se îndreptau spre cină. Masa era pe la jumătate

când alături de noi s-a aşezat Michele din Cesena încunoştinţându-ne că Ubertino plecase. Guglielmo a scos un suspin de uşurare.

La sfârşitul cinei l-am încolţit pe Abate, care stătea de vorbă cu Bernardo Gui, şi l-am descoperit pe Bencio, care ne-a salutat cu un mic zâmbet, încercând să ajungă la uşă. Guglielmo l-a ajuns şi l-a silit să ne urmeze într-un colţ al bucătăriei.

— Bencio, l-a întrebat Guglielmo, unde este cartea?

— Care carte?

— Bencio, nici unul dintre noi nu este prost. Vorbesc despre cartea pe care o căutam azi la Severino, şi pe care ai recunoscut-o foarte bine şi te-ai dus s-o iei...

— Ce vă face să credeţi că am luat-o?

— Cred, şi o crezi şi tu. Unde e?

— Nu pot să spun.

— Bencio, dacă nu-mi spui, am să vorbesc cu Abatele.

— Nu pot să spun din pricina Abatelui, a zis Bencio, cu un aer virtuos. Azi, după ce ne-am văzut, s-a întâmplat ceva ce trebuie să ştiţi. După moartea lui Berengario, lipsea un ajutor de bibliotecar. Azi după-masă Malachia mi-a propus să iau eu locul lui. Abia acum o jumătate de oră Abatele a căzut de acord şi, de mâine dimineaţă, nădăjduiesc, mi se vor dezvălui tainele bibliotecii. E adevărat, am luat cartea azi-dimineaţă şi am ascuns-o în salteaua de paie din chilia mea, fără s-o privesc măcar, pentru că ştiam că Malachia mă ţinea sub ochi. Şi, la un moment dat, Malachia mi-a făcut propunerea de care v-am vorbit. Şi atunci am făcut ceea ce trebuie să facă un ajutor de bibliotecar: i-am dat cartea.

N-am putut să nu mă amestec şi eu, şi cu multă pornire:

— Dar, Bencio, ieri şi alaltăieri tu... dumneata spuneai că erai ars de curiozitate de a cunoaşte, că nu mai voiai ca biblioteca să ţină ascunse tainele pe care un învăţăcel trebuie să le ştie...

Bencio tăcea, roşind, dar Guglielmo m-a oprit:

— Adso, de câteva ceasuri Bencio a trecut de partea cealaltă. Acum el e păstrătorul acelor taine pe care voia să le cunoască, şi păstrându-le, va avea tot timpul să le şi cunoască.

— Dar ceilalţi? am întrebat. Bencio vorbea în numele tuturor învăţaţilor!

— Înainte, a spus Guglielmo. Şi m-a tras după el, lăsându-l pe Bencio pradă unei mari încurcături.

— Bencio, mi-a spus apoi Guglielmo, este victima unei mari desfrânări, care nu e cea a lui Berengario, şi nici cea a chelarului. Ca mulţi oameni de carte, are desfrânarea de a şti. De a şti pentru el însuşi. Înlăturat de la această ştiinţă, voia să pună stăpânire pe ea. Acum a pus stăpânire pe ea. Malachia îşi cunoştea omul şi s-a folosit de mijlocul cel mai bun pentru a-şi recăpăta cartea şi a pecetlui buzele lui Bencio. Mă vei întreba la ce foloseşte să controlezi atâta zăcământ de ştiinţă dacă accepţi să n-o pui la îndemâna tuturor celorlalţi. Dar tocmai din cauza asta am vorbit de desfrâu. Nu era desfrâu setea de cunoaştere a lui Roger Bacon, care voia să angajeze ştiinţa ca să facă tot mai fericit poporul lui Dumnezeu, aşa că nu căuta ştiinţa pentru ştiinţă. Aceea a lui Bencio e doar curiozitate nesătulă, trufie a intelectului, un fel ca oricare altul, pentru un călugăr, să transforme şi să împace dorinţele

propriului trup, sau înflăcărarea care face dintr-un altul un luptător al credinţei sau al ereziei. Nu este numai desfrâul cărnii. Este acel desfrâu al lui Bernardo Gui, desfrâu de-a-n-doaselea al justiţiei, care este aidoma desfrâului puterii. Şi desfrâu de bogăţie e şi cel al sfântului, dar nu romanului nostru pontif. Şi desfrâu al mărturisirii, şi al transformării, şi al pocăirii, şi al morţii cel al chelarului încă de pe când era tânăr. Şi este un desfrâu de cărţi cel al lui Bencio. Ca toate desfrâurile, ca acela al lui Onan care-şi risipea propria sămânţă pe jos, desfrâu neroditor, care nu are nici o legătură cu dragostea, nici măcar cu cea trupească...

— Ştiu asta, am murmurat fără să vreau.

Guglielmo s-a prefăcut că nu auzise. Dar, de parcă ar fi urmat să spună cele ce începuse, a zis:

— Adevărata dragoste te face să ţii la cel iubit.

— Dar dacă Bencio îşi iubeşte cărţile lui (care acum sunt şi ale lui) şi se gândeşte că binele lor constă în a sta departe de mâinile hrăpitoare? l-am întrebat.

— Binele unei cărţi constă în a fi citită. O carte este făcută din

semne care vorbesc de alte semne, carele, la rândul lor, vorbesc despre lucruri. Fără un ochi care să le citească, o carte poartă semne care nu produc concepte, şi deci e mută. Biblioteca asta poate a fost făcută ca să salveze cărţile pe care le adăposteşte, dar acum trăieşte ca să le îngroape. De aceea a devenit izvor de necredinţă. Chelarul a spus că a trădat. Aşa a făcut şi Bencio. A trădat. Oh, ce urâtă zi, bunul meu Adso! Plină de sânge şi de distrugere. Pentru astăzi îmi e de ajuns. Să mergem şi noi la *completa,* şi apoi să ne culcăm.

Ieşind din bucătărie ne-am întâlnit cu Aymaro. Ne-a întrebat dacă era adevărat ceea ce se şoptea, că Malachia îl propusese pe Bencio ca ajutor de bibliotecar. N-am putut spune decât că aşa era.

— Acest Malachia a făcut multe lucruri frumoase, astăzi, a spus Aymaro cu obişnuitul său rânjet de dispreţ şi de indulgenţă. Dacă ar exista dreptate, diavolul ar veni să îl ia în noaptea asta.

Ziua a cincea
Completa

în care se ascultă o predică despre venirea Antichristului şi Adso descoperă puterea numelor proprii

Slujba de *vesper* avusese loc într-un fel încurcat, încă în timpul interogatoriului chelarului, cu novici curioşi care fugiseră de sub ochii maestrului lor pentru a urmări pe la ferestre şi prin crăpături ce se întâmpla în sala capitulară. Trebuia acum ca toată comunitatea să se roage pentru sufletul bun al lui Severino. Se bănuia că Abatele s-a apropiat de amvon, dar ca să spună doar că în seara aceea el nu va vorbi. Prea multe nenorociri se abătuseră asupra abaţiei, a spus el, pentru ca însuşi părintele tuturor să poată vorbi cu tonul celui care învinuieşte sau ameninţă. Trebuia ca toţi, nefiind exclus nimeni, să-şi cerceteze cu mare atenţie conştiinţa. Dar întrucât trebuia să vorbească cineva, propunea ca dojana să vină de la unul care, mai vârstnic decât toţi şi aproape acum de moarte, era mai puţin apăsat decât toţi de patimile pământeşti care pricinuiseră atâta rău. Prin dreptul vârstei, cuvântul se cuvenea lui Alinardo din Grottaferrata, dar toţi ştiau cât de şubredă era sănătatea venerabilului confrate. Imediat după Alinardo, în ordinea rânduită de scurgerea neînduplecată a timpului, venea Jorge. Abatele lui îi dădea acum cuvântul.

Am auzit un murmur din acea parte a stranelor unde stau de obicei Aymaro şi alţi italieni. Mi-am închipuit că Abatele îi încredinţase predica lui Jorge fără să îl întrebe pe Alinardo. Maestrul meu mi-a atras atenţia că hotărârea Abatelui de a nu vorbi fusese foarte înţeleaptă: pentru că orice ar fi spus, vorbele lui ar fi fost foarte bine cântărite de Bernardo şi de ceilalţi avignonezi prezenţi. Bătrânul Jorge s-ar fi limitat la unul dintre prorocii săi mistici şi avignonezii n-ar fi dat prea mare greutate acestui lucru.

— Dar nu şi eu, a mai spus Guglielmo pentru că nu credea că Jorge ar fi primit, şi poate cerut, să vorbească, fără un rost foarte precis.

Jorge a urcat la amvon, susţinut de cineva. Tripodul, care ardea singur în naos, îi lumina faţa. Flacăra scotea la iveală întunericul care apăsa pe ochii lui ca două găuri negre.

— Preaiubiţii mei fraţi, a început el, şi voi toţi, oaspeţii noştri dragi, dacă vreţi să-l ascultaţi pe acest biet bătrân... Cele patru morţi care au îndurerat abaţia noastră, ca să nu mai vorbesc de păcatele, trecute sau prezente, ale celor mai nenorociţi dintre cei vii — nu sunt, voi ştiţi asta, de pus pe seama răutăţii naturii care, nestrămutată în ritmurile ei, conduce ziua noastră de pe pământ, din leagăn până la mormânt. Voi toţi veţi gândi, poate, deşi v-a copleşit atâta durere, că această tristă întâmplare nu priveşte sufletul vostru, pentru că toţi, în afară de unul, sunteţi nevinovaţi şi când acest unul va fi pedepsit, vă va rămâne desigur să plângeţi lipsa celor dispăruţi, dar nu va trebui să vă dezvinovăţiţi voi înşivă de vreo vină în faţa tribunalului lui Dumnezeu. Voi aşa gândiţi. Nebunilor! a strigat el cu glas înspăimântător. Nebuni şi nesăbuiţi ce sunteţi! Cine a ucis va duce în faţa lui Dumnezeu povara păcatelor sale, dar numai fiindcă a acceptat să se facă mijlocitor al hotărârilor lui Dumnezeu. Aşa cum trebuia ca cineva să-l trădeze pe Iisus pentru ca minunea învierii să se îndeplinească, şi totuşi Domnul a hotărât pedeapsă şi ruşine celui care l-a trădat, tot aşa cineva în zilele acestea a păcătuit aducând moarte şi ruină, dar eu vă spun că ruina aceasta a fost, dacă nu voită, cel puţin îngăduită de Dumnezeu, ca să ne umilească pentru trufia noastră!

A tăcut, şi-a îndreptat privirea goală spre adunarea întunecată, ca şi cum ar fi putut să-i surprindă cu ochii emoţiile, în timp ce cu urechea îi degusta consternata tăcere.

— În această comunitate, a continuat, se târăşte de multă vreme şarpele trufiei. Dar ce trufie? Trufia puterii într-o mănăstire retrasă din lume? Nu, desigur. Orgoliul bogăţiei? Fraţii mei, mai înainte ca lumea cunoscută să vuiască de lungi scandaluri despre sărăcie şi despre stăpânire, încă din timpurile fondatorului nostru, noi, când am avut totul, nu am avut nimic, singura şi adevărata noastră bogăţie fiind respectarea regulii, rugăciunea şi munca. Dar din munca noastră, din munca ordinului nostru, şi în special din munca acestei mănăstiri, face parte — ba chiar îi e substanţă — studiul şi păstrarea ştiinţei. Păstrarea, zic, nu căutarea, pentru că ştiinţa are ca

proprietate pe aceea de a fi completă şi definitivă încă de la început, în perfecţiunea verbului care se exprimă prin el însuşi. Păstrarea, zic, nu cercetarea, pentru că ştiinţa, lucru omenesc, are ca proprietate să fie definită şi completată în arcul secolelor, care merge de la predicarea profeţilor până la interpretarea părinţilor Bisericii. Nu există progres, nu există evoluţie în evuri în ceea ce priveşte ştiinţa, ci o maximă, nesfârşită şi sublimă recapitulare. Istoria omenească mărşăluieşte cu o mişcare neîntreruptă de la creaţie, prin înviere, spre întoarcerea lui Christos biruitor, care va apărea înconjurat de un nimb să judece viii şi morţii, dar ştiinţa umană nu urmează calea aceasta: neclintită ca o stâncă din cele care nu se sfarmă, ea ne îngăduie, când suntem umili şi atenţi la glasul ei, să urmăm, să precizăm calea aceasta, dar fără să se clintească. Eu sunt cel care este, a spus Dumnezeul evreilor. Eu sunt calea, adevărul şi viaţa, a spus Dumnezeul nostru. Iată, ştiinţa nu este altceva decât uluitul comentariu al acestor două adevăruri. Tot ce s-a spus mai mult a fost rostit de profeţi, de evanghelişti, de pontifi şi de doctori pentru a face mai limpezi aceste două hotărâri. Şi uneori un comentariu potrivit vine şi de la păgânii care nu le cunoşteau, şi cuvintele lor au fost preluate de tradiţia creştină. Dar mai mult decât asta nu se mai poate spune. Nu ne rămâne decât să reparăm, să comentăm, să păstrăm. Aceasta era şi trebuie să fie sarcina acestei abaţii a noastre, cu strălucita ei bibliotecă — nu altceva. Se spune că un calif oriental a dat foc într-o zi unei biblioteci dintr-un oraş cunoscut, şi glorios, şi mândru, şi că, în timp ce acele mii de volume ardeau, el spunea că ele puteau şi trebuiau să dispară pentru că sau repetau ceea ce spunea Coranul, şi deci nu mai aveau rost, sau contraziceau cartea aceea sfântă pentru necredincioşi, şi deci erau dăunătoare. Doctorii Bisericii, şi noi o dată cu ei, nu au gândit aşa. Tot ceea ce sună a comentariu sau a clarificare a Scripturii trebuie să fie păstrat, pentru că sporeşte gloria Scripturilor divine; tot ceea ce le contrazice nu trebuie distrus pentru că numai păstrând aşa ceva poate fi contrazis la rândul său de cine poate şi are însărcinarea pentru aceasta, în chipurile şi la vremea când Domnul va voi. De aici responsabilitatea ordinului nostru în secole şi povara abaţiei noastre azi: mândri de adevărul pe care-l proclamăm, umili şi cu grijă pentru păstrarea cuvintelor vrăjmaşe adevărului, fără să

ne spurcăm cu ele. Ş-acum, fraţi ai mei, care este păcatul trufiei care poate să-l ispitească pe un călugăr? Acela de a înţelege propria muncă nu ca pe o păstrare, ci ca pe o căutare a vreunei noutăţi care să nu fi fost încă revelată oamenilor, ca şi cum ultima n-ar fi fost auzită în cuvintele ultimului înger care vorbeşte în ultima carte a Scripturii. „Acum o spun tuturor care ascultă cuvintele de prorocire ale

acestei cărţi, la care dacă cineva va adăuga vreunul, Dumnezeu va face să cadă asupra lui bolile despre care se scrie în această carte, şi dacă cineva va lua vreunul din cuvintele de prorocire din această carte, Dumnezeu îl va lipsi de partea sa din cartea vieţii, şi din a cetăţii sfinte, şi din a lucrurilor care sunt scrise în această carte." Deci... nu vi se pare, fraţii mei nechibzuiţi, că aceste cuvinte nu învăluie altceva decât ceea ce s-a petrecut de curând între zidurile acestea, în timp ce tot ce se petrecea între aceşti pereţi nu învăluie altceva decât însăşi întâmplarea din secolul în care trăim, tulburat cu disperare să găsească în cuvânt ca şi în opere, în oraşe ca şi în castele, în universităţile trufaşe precum şi în bisericile catedrale, noi codicile la cuvintele adevărului, răstălmăcind înţelesul acelui adevăr şi aşa încărcat de toate scoliile, şi doritor doar de o apărare chibzuită, şi nu de o sporire prostească? Aceasta este trufia care s-a strecurat între aceste ziduri, şi eu spun celui care s-a chinuit şi se mai chinuie să rupă sigiliile cărţilor care nu li se cuvin că aceasta este trufia pe care Dumnezeu a dorit s-o pedepsească şi pe care o va pedepsi şi pe mai departe, dacă el nu se va domoli şi se va umili, pentru că Domnului nu-I este greu să găsească, întotdeauna şi iarăşi, din cauza slăbiciunii noastre, instrumentele răzbunării sale.

— Ai auzit, Adso? mi-a şoptit Guglielmo. Bătrânul ştie mai multe decât spune. Chiar dacă e amestecat sau nu în povestea asta, el ştie şi dă de ştire că dacă fraţii noştri curioşi vor căuta să violeze pe mai departe biblioteca, abaţia nu-şi va regăsi pacea.

După o întrerupere lungă, Jorge îşi reluă cuvântul:

— Dar, în sfârşit, cine este simbolul însuşi al acestei trufii, pentru care trufaşii slujesc drept figură şi trimişi, drept complici şi stegari? Cine a lucrat, de fapt, şi lucrează chiar şi între zidurile acestea, aşa încât să ne dea de veste că a venit vremea — şi să ne împace pentru că dacă vremea s-a apropiat, suferinţele vor fi

desigur greu de îndurat, dar nu nesfârşite în timp, dat fiind că marele ciclu al acestui univers este pe sfârşite? Oh, voi aţi înţeles asta foarte bine, şi vă îngroziţi să-i spuneţi numele, pentru că este şi al vostru şi vă temeţi de el, dar dacă voi vă temeţi de el, eu nu mă tem, şi numele acesta îl voi spune cu voce cât mai tare, pentru ca măruntaiele voastre să se răsucească de groază, şi dinţii voştri să clănţăne până când vă vor tăia limba, şi gerul care vă va cuprinde sângele va face să cadă un văl întunecat peste ochii voştri... El este fiara spurcată, el Antichristul!

A făcut o altă pauză lungă. Cei de faţă păreau morţi. Singurul lucru care se mişca în întreaga biserică era flacăra tripodului, dar până şi umbrele pe care le arunca ea păreau să fie îngheţate. Singurul zgomot, înfundat, era gâfâitul lui Jorge, care îşi ştergea sudoarea de pe frunte. Apoi Jorge a început din nou:

— Poate că vreţi să-mi spuneţi: nu, acesta nu va veni, unde sunt semnele venirii sale? Smintit cine ar spune! Dar avem foarte clar în faţa ochilor, zi de zi, în marele amfiteatru al lumii, şi în imaginea redusă a abaţiei, catastrofele prevestitoare... S-a spus că, atunci când va sosi momentul, se va ridica în apus un rege străin, domn al celor mai mari pungăşii, ateu, ucigaş de oameni, necinstit, lacom de aur, îndemânatic în viclenii, rău, duşman al celor credincioşi şi asupritorul lor, şi pe vremea lui nu se va mai ţine seama de argint şi va fi la preţ numai aurul. Ştiu bine: voi care mă ascultaţi vă grăbiţi să vă faceţi calculele, ca să vedeţi dacă cel de care vă spun seamănă cu papa, sau cu împăratul, sau cu regele Franţei, sau cu cine vreţi, ca să puteţi spune: el e duşmanul meu şi eu stau de partea cea bună! Dar nu sunt atât de naiv ca să vă arăt un om; când vine Antichristul, vine în toţi şi pentru toţi, şi fiecare face parte din el. Va fi în bandele de tâlhari care vor jefui oraşe şi regiuni, va fi în nebănuite semne ale cerului unde vor apărea pe neaşteptate curcubee, coarne şi focuri, în timp ce se vor auzi mugete de voci şi marea va da în clocot. S-a spus că oamenii şi animalele vor da naştere la dragoni, dar de fapt voia să se spună că sufletele vor da naştere la uri şi la neînţelegeri, nu vă uitaţi înjur să vedeţi fiarele din miniaturile care vă plac atât de mult pe foile de pergament. S-a spus că femeile tinere de curând măritate vor naşte copii în măsură să vorbească

fără cusur, care vor aduce vestea că timpurile s-au copt şi vor cere să fie ucişi. Dar nu căutaţi în satele din vale, copiii prea înţelepţi au şi fost ucişi între aceste ziduri! Şi cum cei din prorocire aveau înfăţişare de oameni cărunţi, sau erau copii cu patru picioare în prorocire, şi fantome, şi embrioni care trebuiau să prorocească în burţile mamelor rostind farmece magice. Şi totul a fost scris, ştiţi asta? A fost scris că multe tulburări vor fi în grupurile de oameni, în sânul popoarelor, în biserici; că se vor ridica păstori nedrepţi, perverşi, neînţelegători, lacomi, doritori de plăceri, iubitori de câştiguri, cărora să le placă discursurile goale, fanfaroni, făloşi, mâncăcioşi, ticăloşi, cufundaţi în poftele trupeşti, căutători de fală găunoasă, duşmani ai Evangheliei, gata să ocolească uşa îngustă, să nesocotească vorba adevărată, şi vor urî orice

sentiment de milă, nu se vor ruşina de păcatele lor şi de aceea vor răspândi printre oameni necredinţa, ura între fraţi, răutatea, cruzimea, invidia, indiferenţa, tâlhăria, beţia, nepotolirea, poftele, plăcerile trupeşti, împreunarea şi toate celelalte vicii. Vor veni fără mâhnire, umilinţă, dragoste de pace, sărăcie, înţelegere, darul plânsului... Ei, nu vă recunoaşteţi, voi, toţi cei aici de faţă, călugări din abaţie şi potentaţi veniţi din afară?

În pauza ce a urmat s-a auzit un foşnet. Era cardinalul Bertrando care se foia în scaunul lui. De fapt, m-am gândit, Jorge se purta ca un mare predicator, şi în timp ce îi biciuia pe confraţii lui, nu-i cruţa nici pe oaspeţi. Şi aş fi dat oricât să ştiu ce trecea în clipa aceea prin capul lui Bernardo sau al magistraţilor avignonezi.

— Şi va fi acest moment, care este chiar acesta, a tunat Jorge, când Antichristul va avea blestemata sa zi de apoi, cum vrea el să-l maimuţărească pe Domnul Dumnezeu. În vremurile acelea (care sunt acestea), vor fi răsturnate toate regatele, va fi cerşetorie şi sărăcie, vor lipsi trimişii şi mesagerii, şi vor fi ierni de o asprime fără margini. Şi copiii acelui timp (care este acesta) nu vor mai avea cine să poarte de grija bunurilor lor şi să păstreze în depozitele lor alimentele, şi se vor chinui în pieţele de vânzare şi de cumpărare. Fericiţi atunci cei care nu vor mai trăi, sau care, trăind, vor izbuti să mai supravieţuiască. Va veni atunci fiul pierzaniei, duşmanul care se făleşte şi se umflă, făcând paradă de multe virtuţi ca să păcălească întreg pământul şi să se ridice deasupra celor drepţi.

Siria se va prăbuşi şi îşi va plânge fiii. Cilicia îşi va sălta capul până când va apărea cel care-i chemat s-o judece. Fiica Babilonului se va ridica de pe tronul strălucirii sale ca să bea din cupa amărăciunii. Cappadocia, Licia şi Licaonia îşi vor îndoi spinarea pentru că mulţimi întregi vor fi distruse de corupţia nedreptăţii lor. Tabere de barbari şi care de luptă vor apărea pretutindeni să ocupe pământul. În Armenia, în Ponto şi în Bitinia adolescenţii vor pieri de spadă, copilele vor cădea în robie, fiii şi fiicele vor săvârşi inceste, Pisidia, care exultă în gloria ei, va fi doborâtă, spada va trece prin mijlocul Feniciei, Iudeea se va îmbrăca în doliu şi se va găti pentru ziua de pierzanie din cauza întinării sale. De pretutindeni atunci se vor ivi oroarea şi dezolarea. Antichristul va porni lupta împotriva apusului şi va distruge căile de legătură, va purta în mână spada şi focul arzând şi va arde mânios cu vâlvătaia flăcărilor: forţa lui va fi blestemul, înşelăciunea va fi mânia sa, dreapta va fi ruină, stânga aducătoare de beznă. Acestea vor fi trăsăturile după care se va recunoaşte: capul său va fi de foc arzător, ochiul său drept injectat de sânge, ochiul său stâng, de un verde ca al pisicii, va avea două pupile, iar pleoapele sale vor fi albe, buza de jos mare, femurul îi va fi slab, mari picioarele, degetul gros turtit şi alungit!...

— Parcă ar fi portretul lui! a rânjit Guglielmo într-o suflare. Era o frază tare păcătoasă, dar i-am fost recunoscător, pentru că începea să mi se zburlească părul pe cap. M-am ţinut cu greu să nu râd, umflându-mi obrajii şi lăsându-mi răsuflarea să iasă prin buzele strânse. Zgomot care, în liniştea ce urmase după ultimele cuvinte ale bătrânului, s-a auzit foarte bine, dar din fericire toţi s-au gândit că era cineva care tuşea, sau care plângea, sau care se cutremura, şi de fapt toţi aveau motive întemeiate.

— Este momentul, spunea acum Jorge, în care totul va cădea în puterea întâmplării, copiii vor ridica mâna împotriva părinţilor, nevasta va unelti împotriva bărbatului, bărbatul îşi va chema în judecată nevasta, stăpânii vor fi neomenoşi cu servitorii, iar servitorii nu-i vor mai asculta pe stăpâni, nu va mai fi nici un respect pentru bătrâni, adolescenţii vor pretinde conducerea, munca va părea tuturor o oboseală zadarnică, pretutindeni se vor ridica osanale de glorificare a lipsei de ruşine, a viciului, a deplinei libertăţi în obiceiuri. Şi după asta împerecheri, adultere, sperjururi,

păcate contra naturii vor veni în valuri mari, şi fărădelegi, şi prevestiri, şi farmece, şi pe cer se vor vedea corpuri zburătoare, printre creştini vor apărea profeţi mincinoşi, apostoli mincinoşi, corupători, escroci, vrăjitori, preacurvari, zgârciţi, sperjuri şi falsificatori, păstorii se vor transforma în lupi, sacerdoţii vor minţi, călugării vor dori lucrurile lumeşti, săracii nu vor mai sări în ajutorul conducătorilor lor, cei puternici vor fi fără milă, cei drepţi se vor face martori ai nedreptăţii. Toate oraşele vor fi zguduite de cutremure, boli necruţătoare se vor ivi în toate regiunile, furtuni de vânt vor ridica pământul, câmpurile vor fi infectate, marea va răspândi duhori întunecate, noi miracole necunoscute vor avea loc în lună, stelele vor părăsi făgaşul lor firesc, altele — necunoscute — vor brăzda cerul, va ninge vara şi va fi o căldură înăbuşitoare iarna. Şi va fi venit timpul sfârşitului şi sfârşitul timpului. În prima zi la ora *tertia* pe firmamentul cerului se va ridica o voce mare şi puternică, un nor purpuriu va veni dinspre miazănoapte, tunete şi fulgere îi vor urma, iar pe pământ va cădea o ploaie de sânge. În ziua a doua pământul va fi smuls din găoacea lui şi fumul unui foc mare va trece prin porţile cerului. În ziua a treia abisurile pământului vor detuna dinspre cele patru colţuri ale cosmosului. Marginile bolţii cerului se vor deschide, aerul se va umple de pilaştri de fum şi va fi o duhoare de pucioasă până la ora a zecea. În ziua a patra dis-de-dimineaţă abisul se va preface în lichid şi va scoate vuiete şi vor cădea clădiri. În ziua a cincea, la ora a şasea, se vor nărui puterile luminii şi roata soarelui, şi va fi întuneric pe lume până seara, şi stelele şi luna îşi vor sfârşi îndatorirea lor. În ziua a şasea bolta cerului se va crăpa de la răsărit la apus, şi îngerii vor putea privi pe pământ prin spărtura cerurilor, şi toţi cei ce sunt pe pământ vor putea vedea îngerii care privesc din cer. Atunci toţi oamenii se vor ascunde în munţi ca să scape de privirea îngerilor drepţi. Şi în a şaptea zi va veni Christos în lumina tatălui său. Şi se va ţine atunci judecata celor buni şi asceza lor, în fericirea eternă a trupurilor şi a sufletelor. Dar nu la aceasta veţi medita în seara aceasta, fraţii mei trufaşi! Nu păcătoşilor li se va cuveni să vadă zorii celei de a opta zile, când se va ridica o voce dulce şi voioasă, de la răsărit, în mijlocul cerului, şi va apărea acel înger care are putere asupra tuturor celorlalţi îngeri sfinţi, şi toţi îngerii vor înainta

o dată cu el, şezând pe un car de nori, plini de bucurie, alergând iute prin aer, pentru a-i elibera pe cei aleşi care au crezut, şi toţi împreună vor fi mulţumiţi, pentru că distrugerea acestei lumi va fi luat sfârşit! Nu de acest lucru trebuie să ne bucurăm în seara aceasta. Vom medita în schimb asupra cuvintelor pe care Domnul le va rosti pentru a izgoni de la sine pe cine n-a meritat mântuirea: plecaţi departe de mine, blestemaţilor, în focul cel veşnic care a fost pregătit pentru voi de diavol şi de miniştrii lui! Voi înşivă vi l-aţi dobândit, după merit, acum bucuraţi-vă de el! îndepărtaţi-vă de mine, coborând în beznele din afară şi în focul de nestins! Eu v-am dat chip şi voi v-aţi luat după un altul! V-aţi făcut slugile altui domn, duceţi-vă să rămâneţi cu el în întuneric, cu el, şarpele fără hodină, în mijlocul scrâşnirii dinţilor! V-am dat urechi ca să daţi ascultare Scripturilor şi voi aţi ascultat vorbele paginilor! V-am făurit o gură ca să-l proslăviţi pe Dumnezeu, şi voi o folosiţi pentru minciunile poeţilor şi pentru bălmăjelile menestrelilor! V-am dat ochi ca să vedeţi lumina preceptelor mele, şi voi îi folosiţi ca să orbecăiţi în beznă. Eu sunt un judecător uman, dar drept. Fiecăruia îi voi da ceea ce merită. Aş vrea să am îndurare pentru voi, dar nu găsesc ulei în vasele voastre. Aş fi gata să mă înduioşez pentru voi, dar lămpile voastre sunt afumate. Plecaţi de la mine... Aşa va vorbi Domnul Dumnezeu. Şi aceia... şi noi poate vom coborî în caznele veşnice. În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh.

— Amin! au răspuns cu toţii într-un singur glas.

Fără să scoată o şoaptă, înşiraţi unul după altul, călugării s-au dus la culcuşurile lor. Minoriţii şi oamenii papei au dispărut fără dorinţa de a-şi vorbi, visând la singurătate şi la odihnă. Inima mea era plină de amărăciune.

— În pat, Adso, mi-a spus Guglielmo urcând scările casei peregrinilor. Asta nu-i seară de umblat pe-afară. Lui Bernardo Gui s-ar putea să-i vină în minte să premeargă sfârşitul lumii, începând cu trupurile noastre. Mâine vom încerca să fim prezenţi la *matutini,* pentru că numaidecât după aceea vor pleca Michele şi ceilalţi minoriţi.

— O să plece şi Bernardo cu prizonierii lui? l-am întrebat cu un firicel de glas.

— Desigur, că doar nu mai au nimic de făcut aici. Va dori să fie

înaintea lui Michele la Avignon, dar în aşa fel încât sosirea lui să se potrivească cu procesul chelarului, minorit, eretic şi ucigaş. Rugul chelarului va lumina ca o flacără de ofrandă lui Dumnezeu prima întâlnire a lui Michele cu papa.

— Şi ce se va întâmpla cu Salvatore... cu fata?

— Salvatore îl va întovărăşi pe chelar, pentru că va trebui să fie martor la proces. S-ar putea ca în schimbul acestui serviciu să-i dăruiască viaţa. Sau poate îl lasă să scape şi pe urmă pune pe cineva să îl omoare. Sau poate chiar îl va lăsa să se ducă într-adevăr, pentru că unul ca Salvatore nu-l interesează pe unul ca Bernardo. Cine ştie, poate că ajunge tâlhar în vreo pădure din Languedoc...

— Şi fata?

— Ţi-am spus, carne de ars pe rug. Dar va arde ea mai întâi, de-a lungul drumului, spre lămurirea vreunui sătuc catar de pe coastă. Am auzit vorbindu-se că Bernardo va trebui să se întâlnească cu colegul său Jacques Fournier (ţine minte numele acesta, acum arde albigenzi, dar năzuieşte la ceva mai de soi) şi o vrăjitoare frumoasă pusă pe grămada de lemne va spori prestigiul şi faima amândurora...

— Dar nu se poate face nimic ca să scape? am strigat eu. Abatele nu poate pune o vorbă?

— Pentru cine? Pentru chelar, *reo confesso?* Pentru un nenorocit ca Salvatore? Sau poate că te gândeşti la fată?

— Şi dacă ar fi aşa? am cutezat. De fapt, dintre ei trei este singura nevinovată cu adevărat; dumneavoastră ştiţi că nu este vrăjitoare...

— Şi crezi că Abatele, după cele ce s-au întâmplat, ar vrea să-şi primejduiască puţinul prestigiu care i-a mai rămas pentru o vrăjitoare?

— Dar a luat asupra sa şi răspunderea pentru fuga lui Ubertino!

— Ubertino era un călugăr de-al lui, şi nu era învinuit de nimic. Şi apoi, ce prostii îmi spui, Ubertino era o persoană de seamă, Bernardo n-ar fi putut să-l lovească decât pe la spate.

— Prin urmare, avea dreptate chelarul, oamenii simpli plătesc întotdeauna pentru toţi, chiar şi pentru cei care vorbesc în favoarea lor, chiar şi pentru cei ca Ubertino şi Michele, care, cu vorbele lor de pocăinţă, i-au împins la răscoală.

Eram disperat şi nu ţineam seama de faptul că fata nu era un călugăraş cucerit de mistica lui Ubertino. Totuşi, era o ţărancă şi plătea pentru o poveste care n-o privea.

— Aşa e, mi-a răspuns cu tristeţe Guglielmo. Şi dacă vrei într-adevăr să cauţi un strop de dreptate, îţi voi spune că, într-o zi, câinii cei mari, papa şi împăratul, ca să facă pace, vor trece peste trupul câinilor mai mici, care sunt asmuţiţi în folosul lor. Şi Michele şi Ubertino vor fi trataţi cum este tratată astăzi fata ta.

Acum ştiu că Guglielmo prorocea sau silogiza pe baza principiilor de filosofie naturală. Dar în momentul acela prorocirile sale şi silogismele sale nu-mi dădeau nici o mângâiere. Singurul lucru sigur era că fata avea să fie arsă pe rug. Şi mă simţeam şi eu răspunzător, pentru că era ca şi cum pe rug ea ispăşea şi pentru păcatul pe care-l făptuisem eu cu ea.

Am izbucnit, fără să mă ruşinez, în hohote de plâns, şi am fugit în chilia mea unde toată noaptea am muşcat salteaua de paie şi am gemut neputincios, pentru că nu-mi era nici măcar îngăduit — cum citisem în romanele cavalereşti cu tovarăşii mei din Melk — să mă vait invocând numele iubitei.

De la singura mea iubire pământească din viaţă nu-mi rămăsese, şi n-avea să-mi rămână vreodată, nici măcar numele.

Ziua a şasea
Matutini

în care principes sederunt, şi *Malachia se prăbuşeşte la pământ*

Am coborât la *matutini*. Acea ultimă parte a nopţii, aproape prima a zilei care venea, era încă ceţoasă. În vreme ce străbăteam porticul mănăstirii, umezeala îmi intra până în măduva oaselor, adevărată boală după somnul neliniştit. Deşi biserica era friguroasă, am îngenuncheat sub boitele acelea cu un suspin de uşurare, la adăpost de vremea de afară, mângâiat de căldura celorlalte trupuri şi de rugăciune.

Cântarea psalmilor începuse de puţin timp, când Guglielmo mi-a arătat un loc gol în stranele din faţa noastră, între Jorge şi Pacifico din Tivoli. Era locul lui Malachia, care într-adevăr şedea întotdeauna alături de orb. Şi nu eram singurii care să-şi fi dat seama de lipsa aceea. De-o parte am surprins o privire îngrijorată a Abatelui, care ştia acum desigur că absenţele acelea dădeau naştere la veşti proaste. Şi în cealaltă parte mi-am dat seama de o neobişnuită nelinişte care-l cuprinsese pe bătrânul Jorge. Chipul său, de obicei atât de indescifrabil din pricina ochilor lui albi, lipsiţi de lumină, era cufundat pe trei sferturi în umbră, dar nervoase şi neliniştite îi erau mâinile. Într-adevăr, în mai multe rânduri a pipăit locul de lângă el, ca să vadă parcă dacă era ocupat. Făcea şi iar făcea gestul acela în răstimpuri regulate, ca şi cum ar fi nădăjduit că cel care lipsea avea să se ivească dintr-un moment în altul, dar se temea că n-o să-l vadă apărând din nou.

— Unde o fi bibliotecarul? i-am şoptit lui Guglielmo.

— Malachia, a răspuns Guglielmo, era acum singurul care să aibă cartea în mână. Dacă nu este el făptaşul crimelor, atunci ar putea să nu cunoască primejdiile pe care le putea aduce cartea aceea...

Nu mai era nimic de spus. Trebuia doar să aşteptăm. Şi am aşteptat, noi, Abatele care se uita mai departe la strana goală, Jorge care nu înceta să tot întrebe întunericul cu mâinile.

Când s-a ajuns la sfârşitul slujbei, Abatele le-a amintit călugărilor şi novicilor că trebuiau să se pregătească pentru marea slujbă de Crăciun şi că pentru asta, ca de obicei, ar fi trebuit ca timpul până la *laudi* să fie dedicat intonării unor cântece hotărâte pentru acea împrejurare care să dovedească armonia întregii' comunităţi. Adunarea aceea de oameni credincioşi era într-adevăr armonizată ca un singur trup şi o singură voce, ca un singur suflet, în cântec.

Abatele i-a poftit pe toţi să intoneze *Sederunt.*

Sederunt principes
et adversus me
loquebantur, iniqui.
Persecuţi sunt me.
Adjuva me, Domine,
Deus meus salvum me
fac propter magnam misericordiam tuam.

M-am întrebat dacă Abatele nu alesese anume acel antifon să fie cântat chiar în noaptea aceea, când încă se mai aflau de faţă, la serviciul divin, invitaţii principilor, pentru a aminti cum de secole ordinul nostru a fost gata oricând să reziste la persecuţiile celor puternici, datorită legăturii sale privilegiate cu Dumnezeu, Domnul luptătorilor. Şi, într-adevăr, începutul cântecului a dat o mare impresie de putere.

Pe prima silabă se a început un cor lent şi solemn de zeci şi zeci de voci, al cărui sunet jos a umplut naosurile şi a plutit deasupra capetelor noastre şi în acelaşi timp părea să izvorască din inima pământului. Şi nu s-a întrerupt pentru că, în timp ce alte voci începeau să ţese, pe linia aceea profundă şi continuă, o serie de vocalize şi modulaţii, el — teluric — continua să domine şi nu a încetat tot timpul cât trebuie unui recitator cu voce cadenţată şi domoală să repete de douăsprezece ori *Ave Maria.* Şi parcă dezlegate de orice teamă pentru neîncrederea pe care această tenace silabă, alegorie a duratei eterne, o dădea celor ce se rugau, celelalte voci (şi în special cele ale novicilor), pe temelia aceea solidă de piatră, înălţau cuspide, coloane, stâlpi de neume lichide şi sub-punctate. Şi în timp ce sufletul meu se ameţea de plăcere la vibrarea

unui *climacus,* sau a unui *porrectus,* a unui *torculus* sau a unui *salicus,* vocile acelea păreau să-mi spună că sufletul (al celor care se rugau şi al meu, care ascultam), neputând să reziste la exuberanţa sentimentului, se sfâşia prin ele ca să-şi exprime bucuria, durerea, slava, dragostea, cu izbucniri de sonorităţi suave. Între timp, încăpăţânata îndârjire a vocilor chtonice nu slăbea, ca şi cum prezenţa ameninţătoare a duşmanilor, a celor puternici care împilau poporul lui Dumnezeu, ar fi rămas nehotărâtă. Până când acea neptunică clocotire a unei singure note a părut învinsă, sau măcar convinsă de triumful aleluiatic al celor ce se opuneau şi s-a transformat într-un maiestuos şi fără de greş acord şi într-o neumă potolită.

După ce a fost rostit cu o greutate aproape întunecată cuvântul *„sederunt”* s-a înălţat în aer celălalt, *„principes”,* într-un calm deplin şi serafic. Nu m-am mai întrebat care să fi fost cei puternici care vorbeau împotriva mea (a noastră); pierise, se risipise umbra acelei năluci neclintite şi ameninţătoare.

Şi alte năluci, am crezut atunci, s-au risipit în momentul acela, pentru că privind strana lui Malachia, după ce atenţia mea fusese absorbită de cântec, am văzut figura bibliotecarului printre cele ale celorlalţi cântăreţi, ca şi cum n-ar fi lipsit niciodată. M-am uitat la Guglielmo şi am văzut o nuanţă de uşurare în ochii lui, aceeaşi pe care am ghicit-o, de departe, şi în ochii Abatelui. Iar Jorge îşi întinsese din nou mâinile şi, întâlnind trupul vecinului său, le trăsese imediat înapoi. Dar despre el n-aş şti să spun ce sentiment îl frământa.

Acum corul tocmai intona sărbătoreşte *„adjuva me”,* din care *a*-ul limpede se răspândea prin biserică, şi chiar *u-ul* nu apărea deloc întunecat ca acela din *„sederunt”,* ci plin de o sfântă energie. Călugării şi novicii cântau cum le cere legea cântecului, cu trupul drept, gâtul liber, capul îndreptat cu privirile în sus, cartea aproape la înălţimea umerilor, în aşa chip încât să se poată citi fără ca, lăsând capul în jos, aerul să iasă cu mai puţină vigoare din piept. Dar ora era încă de noapte şi, deşi răsunau trâmbiţele gloriei, negura somnului îi mai cuprindea încă pe mulţi dintre cantori care, prinşi poate în emiterea unei note lungi, încrezători în însuşi valul cântecului, aplecau uneori capul îmbiaţi să aţipească. Atunci cei cu

veghea, chiar şi în acea situaţie grea, cercetau figurile cu făclia, una câte una, pentru a-i readuce la veghea adevărată, a trupului şi a sufletului.

Deci un om din aceştia cu veghea a fost primul care l-a văzut pe Malachia împleticindu-se în mod neobişnuit, clătinându-se de parcă ar fi căzut dintr-o dată în ceţurile întunecoase ale unui somn pe care se părea că în noaptea aceea nu-l dormise. S-a apropiat de el cu felinarul, luminându-i faţa şi atrăgându-mi astfel atenţia. Bibliotecarul n-a reacţionat în nici un fel. Omul cu veghea l-a atins şi el a căzut greu în faţă. Omul de veghe abia a avut timp să-l sprijine înainte ca el să se prăbuşească.

Cântecul s-a auzit mai încet, vocile s-au stins şi a urmat o scurtă clipă de spaimă. Guglielmo sărise numaidecât de la locul lui şi s-a repezit acolo unde acum Pacifico din Tivoli şi cu omul de veghe îl întindeau pe Malachia pe jos, fără suflare.

Am ajuns acolo aproape în acelaşi timp cu Abatele şi la lumina felinarului am văzut faţa nefericitului. Am descris înainte felul cum arăta Malachia, dar în noaptea aceea, în lumina aceea, el era însuşi chipul morţii. Nasul ascuţit, ochii înfundaţi în orbite, tâmplele scobite, urechile albe şi răsucite, cu lobii întorşi în afară, pielea feţei era acum înţepenită, întinsă şi uscată, culoarea obrajilor albăstruie şi acoperită de o umbră pământie. Ochii erau încă deschişi şi o răsuflare obosită tot mai ieşea de pe buzele sale arse. A deschis gura şi, chircindu-se înspre Guglielmo, care se aplecase deasupra lui, am văzut tremurând printre şirul de dinţi o limbă care devenise neagră. Guglielmo l-a ridicat luându-l pe după umeri, iar cu mâna i-a şters o pânză de sudoare care-i îngălbenea fruntea. Malachia a simţit o mişcare, o prezenţă, a privit drept înaintea lui, desigur fără să vadă, neîndoielnic fără să recunoască pe cel care-i şedea dinainte. A ridicat o mână tremurătoare, l-a apucat pe Guglielmo de piept, apoi, stins şi răguşit, a rostit câteva cuvinte:

— Îmi spusese el... i-adevărat... avea puterea a mii de scorpioni...

— Cine-ţi spusese? l-a întrebat Guglielmo. Cine?

Malachia a încercat să vorbească din nou. A fost apoi scuturat de un tremur puternic şi capul i-a căzut pe spate. Figura lui a pierdut orice culoare, orice semn de viaţă. Murise.

Guglielmo s-a ridicat. L-a văzut alături de el pe Abate şi nu i-a spus nici un cuvânt. Apoi, în spatele Abatelui, l-a văzut pe Bernardo Gui.

— Signor Bernardo, a spus Guglielmo, cine l-a omorât pe omul acesta, dacă domnia ta i-ai găsit şi i-ai ţinut atât de bine închişi pe ucigaşi?

— Nu mă întrebaţi pe mine, a spus Bernardo. N-am spus niciodată că i-am dat pe mâna justiţiei pe toţi ticăloşii care se aţin prin abaţia aceasta. Aş fi făcut-o cu dragă inimă dacă aş fi putut, şi l-a privit pe Guglielmo. Dar pe ceilalţi îi las acum în puterea asprimii... sau a nemăsuratei indulgenţe a signor Abatelui.

A vorbit în timp ce Abatele, îngălbenind, tăcea, şi s-a îndepărtat.

În clipa aceea am auzit ca un piuit, un sughiţ înăbuşit. Era Jorge, aplecat pe scăunelul său de îngenunchiat, sprijinit de un călugăr care trebuie să-i fi povestit cele ce se întâmplaseră.

— Nu se va sfârşi niciodată... a spus cu voce răguşită. Oh, Doamne, izbăveşte-ne pe noi.

Guglielmo s-a mai aplecat o dată asupra cadavrului. I-a luat încheieturile mâinilor, întorcându-i palmele spre lumină. Vârfurile de la primele trei degete erau negre.

Ziua a şasea
Laudi

în care este ales un nou chelar, dar nu şi un nou bibliotecar

Venise oare ora de *laudil* Era prea devreme sau prea târziu. Din momentul acela am pierdut noţiunea timpului. Au trecut poate ore în şir, poate mai puţin, după care trupul lui Malachia a fost întins pe un catafalc în biserică, în timp ce confraţii lui se aşezau în evantai. Abatele dădea porunci pentru apropiata slujbă de îngropăciune. L-am1 auzit cum îi chema la el pe Bencio şi pe Nicola din Morimondo. În mai puţin de o zi, a spus el, abaţia a fost lipsită de bibliotecar şi de chelar.

— Tu, i-a spus lui Nicola, vei prelua îndatoririle lui Remigio. Cunoşti munca multora, aici, în abaţie. Pune pe altul în locul tău să păzească fierăriile, ai grijă de tot ce trebuie astăzi, la bucătărie şi la refector. Eşti scutit de slujbe. Apoi lui Bencio: Chiar aseară ai fost numit ajutorul lui Malachia. Ai grijă să se deschidă la *scriptorium* şi supraveghează ca nimeni să nu urce cum pofteşte în bibliotecă.

Bencio a răspuns cu timiditate că nu fusese încă iniţiat în secretele acelui loc. Abatele l-a fixat cu asprime:

— Nimeni n-a spus că vei fi iniţiat. Tu să ai doar grijă ca munca să nu se oprească şi să fie făcută ca o rugăciune pentru călugării morţi... şi pentru cei care vor mai muri. Fiecare va lucra doar cu cărţile pe care le are în grijă, cine vrea va putea să cerceteze catalogul. Nimic altceva. Eşti scutit de slujba de la *vesper* pentru că la ora aceea vei închide peste tot.

— Şi cum o să ies?

— Aşa e, voi închide eu uşile de jos după cină, du-te.

A ieşit cu ei, ocolindu-l pe Guglielmo care vrea să-i vorbească, în cor rămâneau, puţini la număr, Alinardo, Pacifico din Tivoli, Aymaro din Alexandria şi Pietro din Sant'Albano. Aymaro rânjea.

— Să-i mulţumim lui Dumnezeu, a spus el. După ce a murit neamţul, eram în primejdie să avem un nou bibliotecar străin şi mai barbar.

— Cine credeţi că va fi numit în locul lui? a întrebat Guglielmo.

Pietro din Sant'Albano a zâmbit în mod tainic:

— După toate câte s-au întâmplat zilele astea, problema nu mai e a bibliotecarului, deşi Abatele...

— Taci, i-a spus Pacifico.

Şi Alinardo, cu privirea sa mereu absorbită:

— Vor făptui o altă nedreptate... ca pe timpul meu. Trebuie opriţi.

— Cine? a întrebat Guglielmo.

Pacifico l-a luat prieteneşte de braţ şi l-a îndepărtat de bătrân, conducându-l spre uşă.

— Pe Alinardo... tu ştii asta... îl iubim foarte mult, căci însemnează pentru noi antica tradiţie şi zilele cele mai fericite ale abaţiei... dar uneori vorbeşte fără să ştie ce spune. Noi toţi suntem îngrijoraţi pentru noul bibliotecar. Va trebui să fie demn, şi matur, şi înţelept... Asta e tot.

— Va trebui să ştie greceşte? a întrebat Guglielmo.

— Şi araba, aşa vrea tradiţia, aşa cere îndatorirea sa. Dar sunt mulţi dintre noi cu asemenea înzestrări. Eu, cu umilinţă, şi Pietro, şi Aymaro...

— Bencio ştie greceşte.

— Bencio e prea tânăr. Nu ştiu de ce Malachia l-a ales ieri ca ajutorul său, dar...

— Adelmo ştia greceşte?

— Cred că nu. Ba nu, cu siguranţă că nu.

— Dar ştia Venanzio. Şi Berengario. Foarte bine, îţi mulţumesc.

Am ieşit să luăm ceva la bucătărie.

— De ce voiaţi să ştiţi cine ştie greceşte? l-am întrebat.

— Pentru că toţi cei care mor cu degetele negre ştiu greceşte. Aşa că nu ar fi greşit să aşteptăm cadavrul următor din rândul celor care ştiu greceşte. Eu sunt printre ei. Tu ai scăpat.

— Şi ce credeţi despre ultimele cuvinte ale lui Malachia?

— Le-ai auzit. Scorpionii. A cincea trâmbiţă vesteşte, printre altele, venirea lăcustelor care să-i chinuiască pe oameni cu un ac asemenea scorpionilor, ştii asta. Şi Malachia ne-a dat de ştire că cineva-i spusese toate astea.

— A şasea trâmbiţă, am spus, anunţă cai cu capete de lei din a căror gură iese fum şi foc şi pucioasă, călăriţi de oameni care poartă zale de culoarea focului, iacint şi pucioasă.

— Prea multe lucruri. Dar crima ce urmează ar putea să se făptuiască lângă grajdurile cailor. Va trebui să fim cu ochii pe ele. Şi să ne pregătim pentru trâmbiţa a şaptea. Deci încă două persoane. Care ar putea să fie candidaţii cei mai cu putinţă? Dacă se urmăreşte secretul cu *finis Africae,* cei care-l cunosc. Şi, după câte ştiu eu, ar fi numai Abatele. Dacă nu cumva urzeala ar fi alta. Ai auzit, mai adineauri, că se urzeşte detronarea Abatelui, dar Alinardo a vorbit la plural...

— Ar trebui să-i spunem Abatelui, am spus.

— Ce anume? Că vor să-l omoare? Nu am dovezi convingătoare. Eu procedez ca şi cum ucigaşul ar chibzui ca mine. Dar dacă el merge pe altă cale? Şi dacă, mai ales, n-o fi doar un singur ucigaş?

— Ce vreţi să spuneţi?

— Nu ştiu prea bine. Dar, cum ţi-am spus, trebuie să ne închipuim toate chibzuielile şi nechibzuielile cu putinţă.

Ziua a şasea
Prima

în care Nicola povesteşte atâtea lucruri, în timp ce se vizitează cripta tezaurului

Nicola din Morimondo, în noile sale straie de chelar, dădea porunci bucătarilor, iar ei îi dau lămuriri despre felul cum mergea bucătăria. Guglielmo voia să-i vorbească, şi el ne-a cerut să aşteptăm câteva minute. Apoi, a spus, ar fi trebuit să coboare în cripta tezaurului ca să supravegheze munca de curăţenie a casetelor de podoabe, care-i revenea tot lui, şi acolo ar fi avut mai mult timp să stea de vorbă.

La scurtă vreme după aceea ne-a poftit într-adevăr să-l urmăm, a intrat în biserică prin spatele altarului mare (în timp ce călugării aranjau un catafalc în naos, pentru a veghea sicriul lui Malachia) şi am coborât cu el o scărişoară, la picioarele căreia ne-am aflat într-o sală cu boitele foarte joase, bine susţinute de nişte pilaştri groşi de piatră nelustruită. Ne găseam în cripta în care se păstrau bogăţiile abaţiei, loc de care Abatele era foarte mândru şi care se deschidea numai în împrejurări foarte rare şi pentru oaspeţi de foarte mare însemnătate.

Jur-împrejur tronau casete de mărimi diferite, înlăuntrul cărora luminile făcliilor (purtate de două ajutoare de încredere ale lui Nicola) făceau să strălucească obiecte de o frumuseţe fără seamăn. Veşminte bisericeşti aurite, coroane de aur bătute cu nestemate, besactele din felurite metale împodobite cu figuri, gravuri în metal, fildeşuri. Nicola ne-a arătat extaziat un evanghelier a cărui legătură se fălea cu nişte minunate plăcuţe de smalţ care alcătuiau o unitate împletită din felurite despărţituri, deosebite prin filigranele lor de aur şi fixate, în chip de cuie, cu pietre preţioase. Ne-a arătat o delicată capelă cu două columne în lapis lazuli şi aur care încadrau o punere în mormânt în basorelief de argint deasupra căreia se afla o cruce de aur bătută cu treisprezece diamante pe un fond de onix vărgat, in timp ce micul fronton era încoronat cu agate şi rubine. Apoi am văzut un diptic lucrat din aur şi sidef, împărţit în cinci, cu

cinci scene din viaţa lui Christos, şi în mijloc un miel mistic, durat din alveole de argint aurit cu paste de sticlă, singura imagine multicoloră pe un fond de un alb de ceară.

Chipul, gesturile lui Nicola, în vreme ce ne arăta lucrurile acelea, erau iluminate de mândrie. Guglielmo a lăudat lucrurile pe care le văzuse, apoi l-a întrebat pe Nicola ce fel de om fusese Malachia.

— Ciudată întrebare, a spus Nicola. Îl cunoşteai şi tu.

— Da, dar nu îndeajuns. Nu ştiam niciodată ce gânduri ascundea... şi... a şovăit să rostească păreri despre un om abia dispărut... dacă le avea.

Nicola şi-a umezit un deget, l-a trecut peste o suprafaţă de cristal care nu fusese ştearsă cum trebuie şi a răspuns cu o jumătate de zâmbet, fără să-l privească în faţă pe Guglielmo.

— Vezi că nu ai nevoie să pui întrebări?... E adevărat, după cum spuneau mulţi, Malachia părea foarte gânditor, în schimb era un om foarte simplu. După Alinardo, era un prost.

— Alinardo are necaz pe cineva dintr-o pricină de demult, când nu i s-a îngăduit cinstea de a fi bibliotecar.

— Am auzit vorbindu-se despre asta, dar e vorba de o poveste veche, de cel puţin cincizeci de ani în urmă. Când am venit eu aici, era bibliotecar Roberto din Bobbio, şi bătrânii şopteau de o nedreptate făcută lui Alinardo. Atunci n-am vrut să aflu mai mult, pentru că mi se părea că-mi pot pierde respectul faţă de cei mai bătrâni şi nu voiam să plec urechea la bârfe. Roberto avea un ajutor, care după aceea a murit, şi în locul lui a fost numit Malachia, încă foarte tânăr pe atunci. Mulţi au spus că nu avea nici un merit, că spunea că ar cunoaşte greaca şi araba, dar că nu era adevărat, că era doar o maimuţă ascultătoare, care copia cu o foarte frumoasă caligrafie manuscrisele din acele limbi fără să înţeleagă ce copiase. Se spunea că un bibliotecar trebuie să fie mult mai învăţat. Alinardo, care pe atunci era încă un om plin de putere, a spus lucruri foarte amare despre numirea aceea. Şi lăsa să se înţeleagă că Malachia fusese pus în acel loc ca să facă jocul duşmanului său, dar nu am înţeles despre cine vorbea. Asta e tot. S-a şoptit întotdeauna că Malachia păzea biblioteca precum un câine de pază, dar fără să

se înţeleagă prea bine ce anume păzea. Pe de altă parte, se şoptea şi împotriva lui Berengario, când Malachia l-a adus ajutorul său. Se spunea că nici el nu este prea priceput în meseria lui, că nu era decât un intrigant. S-a mai spus că... Dar acum vei fi auzit şi tu toate lucrurile astea... că ar fi fost o legătură ciudată între Malachia şi el... Lucruri de demult, apoi ştii ce s-a vorbit despre Berengario şi Adelmo, şi scribii tineri spuneau că Malachia suferea în taină de o cumplită gelozie... Şi apoi se vorbea şi despre legăturile dintre Malachia şi Jorge, nu, nu, nu în înţelesul pe care îl bănuieşti... nimeni n-a spus ceva despre virtutea lui Jorge! Dar Malachia, ca bibliotecar, prin tradiţie, ar fi trebuit să-şi aleagă drept confesor pe Abate, în timp ce toţi ceilalţi i se spovedeau lui Jorge (sau lui Alinardo, dar bătrânul este acum aproape dement)... Şi, cu toate astea, se spunea că Malachia stătea prea adesea de vorbă cu Jorge, ca şi cum abatele avea în grijă sufletul lui, dar Jorge îi conducea trupul, gesturile şi munca. Pe de altă parte, ştii, ai văzut, desigur: dacă cineva voia cumva vreo lămurire asupra unei cărţi de demult sau uitate, nu i-o cerea lui Malachia, ci lui Jorge. Malachia păstra catalogul şi urca în bibliotecă, dar Jorge ştia ce înţeles avea fiecare titlu...

— De ce ştia Jorge atâtea lucruri despre bibliotecă?

— Era cel mai bătrân, după Alinardo, şi e aici încă din tinereţea lui. Jorge trebuie să aibă mai bine de optzeci de ani, se spune că ar fi orb de patruzeci de ani, sau poate mai de mult...

— Cum a izbutit să ajungă atât de învăţat înainte de a fi orbit?

— Oh, există legende despre el. Se pare că de copil a fost ales de graţia divină şi acolo, la ei, în Castilia, ar fi citit cărţile arabilor şi ale doctorilor greci încă înainte de adolescenţă. Şi apoi, şi după ce a orbit, chiar şi acum, sade multe ore în bibliotecă, pune să i se citească din catalog, cere să i se aducă tot felul de cărţi şi un novice i le citeşte cu voce tare ore în şir. Îşi aminteşte totul, nu şi-a pierdut memoria ca Alinardo. Dar de ce mă întrebi toate astea?

— Acum, că Malachia şi Berengario au murit, cine a mai rămas să ştie secretele bibliotecii?

— Abatele, şi Abatele trebuie să i le împărtăşească lui Bencio... dacă o să vrea...

— De ce dacă o să vrea?

— Pentru că Bencio e tânăr, a fost numit ajutor de când Malachia încă mai trăia, şi nu-i totuna să fii ajutor de bibliotecar şi bibliotecar. Prin tradiţie, bibliotecarul devine apoi abate...

— Ah, asta e... De aceea postul de bibliotecar este atât de râvnit? Dar atunci Abbone a fost bibliotecar?

— Nu, Abbone nu. Numirea lui a fost făcută înainte de a veni eu aici, or fi treizeci de ani de atunci. Înainte a fost abate Paolo din Rimini, un om ciudat, despre care s-au spus lucruri neobişnuite: se pare că era un cititor pătimaş, cunoştea pe dinafară toate cărţile din bibliotecă, dar avea o infirmitate curioasă, nu izbutea să scrie, îi spuneau *Abbas agraphicus*... A ajuns abate de foarte tânăr, se spune că era sprijinit de Algirdas din Cluny, Doctor Quadratus... Dar astea sunt pălăvrăgeli de demult ale călugărilor. În sfârşit, Paolo a ajuns abate, Roberto din Bobbio i-a luat locul în bibliotecă, dar era ros de o boală care-l distrugea, se ştia că nu putea conduce soarta abaţiei, şi când Paolo din Rimini a dispărut...

— A murit?

— Nu, a dispărut, nu ştim cum, într-o zi a plecat într-o călătorie şi nu s-a mai întors, poate că a fost ucis de tâlhari în timpul drumului... În sfârşit, când Paolo a dispărut, Roberto nu putea să-i ia locul şi au existat nişte urzeli ascunse. Abbone — se spune — era fiul natural al signorelui din aceste locuri, fusese crescut la abaţia din Fossanova, şi se spunea că de foarte tânăr îl priveghease pe Sfântul Toma când a murit acolo şi se îngrijise de transportul ilustrului corp în jos pe scara unui turn pe unde cadavrul nu izbutea să treacă. Acela era marele lui merit, şopteau răuvoitorii de acolo... Fapt e că a fost ales abate, chiar dacă nu fusese bibliotecar, şi a fost instruit de cineva, cred că de Roberto, în tainele bibliotecii...

— Şi Roberto de ce a fost ales?

— Nu ştiu. Am încercat întotdeauna să nu scormonesc prea mult asemenea lucruri; abaţiile noastre sunt locuri sfinte, dar în jurul cinstei de a fi abate au fost ţesute, adesea, intrigi îngrozitoare. Pe mine mă interesau sticlele mele şi relicvariile mele, nu voiam să fiu amestecat în asemenea poveşti. Dar înţelegi acum de ce nu ştiu dacă Abatele vrea să-l instruiască pe Bencio, cică ar fi ca şi cum l-ar

unge drept urmaş al lui, un băiat luat peste picior, un grămătic aproape barbar, din nordul îndepărtat, cum să poată şti el ceva despre ţara asta, despre abaţie şi despre legăturile ei cu signorii locului...

— Da, dar nici Malachia nu era italian, nici Berengario, şi cu toate acestea au fost preferaţi la bibliotecă.

— Iată un lucru de neînţeles. Printre călugări se şopteşte că de o jumătate de secol, în trebile astea, abaţia şi-a pierdut tradiţia... de aceea, acum mai bine de cincizeci de ani, poate şi mai înainte, Alinardo spera la funcţia de bibliotecar. Bibliotecarul fusese întotdeauna italian, nu lipsesc marile inteligenţe pe pământurile acestea. Şi apoi vezi... şi aici Nicola parcă n-a voit să spună ceea ce voia să spună... vezi, Malachia şi Berengario au murit, poate, ca să nu devină abaţi.

S-a scuturat, şi-a fluturat mâna pe dinaintea ochilor ca pentru a izgoni gânduri prea puţin cuviincioase, apoi şi-a făcut semnul crucii.

— Dar ce tot spui? Vezi, în ţara asta de mulţi ani se petrec lucruri ruşinoase, chiar şi în mănăstiri, la curtea papală, în biserici... Lupte pentru cucerirea puterii, învinuiri de erezie pentru a-l lipsi pe careva de veniturile rangului bisericesc... Ce urât, îmi pierd încrederea în speţa umană, văd comploturi şi conjuraţii de palat pretutindeni. La aceasta trebuie să ajungă şi abaţia noastră, un cuib de vipere ieşite prin vrăjitorie din ceea ce era o casetă de membre sfinte. Priveşte, trecutul acestei mănăstiri!

Ne arăta obiectele de preţ răspândite peste tot şi, părăsind crucile şi celelalte obiecte scumpe, ne-a dus să ne arate relicvariile care însemnau gloria acelui loc.

— Priviţi, acesta este vârful lăncii care a străpuns coastele Mântuitorului!

Era o cutie de aur, cu capac de cristal, unde, pe o perniţă de purpură, se afla o bucăţică de fier în formă triunghiulară, deja roasă de rugină, dar făcută să strălucească acum de o îndelungată lucrare cu uleiuri şi ceară. Dar asta încă nu era nimic. Pentru că, într-o altă cutie de argint, bătută cu ametist, şi al cărei perete din spate era străveziu, am văzut o bucată nepreţuită din lemnul sfintei cruci,

adus în acea abaţie de însăşi regina Elena, mama împăratului Constantin, după ce fusese în pelerinaj la locurile sfinte şi dezgropase muntele Golgotei şi sfântul mormânt, construind deasupra o catedrală.

Apoi Nicola ne-a arătat alte lucruri, şi despre toate n-aş şti ce să mai spun cât de multe şi de rare erau. Într-o casetă făcută toată din smarald, un cui din sfânta cruce. Într-un vas de sticlă, aşezată într-un culcuş de trandafiri veştejiţi, o parte din coroana de spini, şi într-o altă cutie, tot pe un aşternut de flori uscate, o bucăţică îngălbenită din faţa de masă a cinei de taină. Dar mai era apoi punga Sfântului Matei, cu împletituri de argint, şi, într-un cilindru, legat cu o panglică violetă roasă de timp, şi sigilat cu aur, un os al braţului Sfintei Ana. Am văzut, minune a minunilor, acoperită cu un clopot de sticlă şi aşezată pe o perniţă roşie, cusută cu perle, o bucată din ieslea din Bethleem, şi o palmă din tunica de purpură a Sfântului Ioan Evanghelistul, două din lanţurile care au legat gleznele Apostolului Petru la Roma, craniul Sfântului Adalbert, spada Sfântului Ştefan, o tibie a Sfintei Margareta, un deget al Sfântului Vitalie, o coastă a Sfintei Sofia, bărbia Sfântului Eoban, partea de sus a scapulei Sfântului Crisostom, inelul de logodnă al lui Iosif, un dinte al Botezătorului, toiagul lui Moise, o dantelă ruptă şi delicată de la rochia de nuntă a Fecioarei Măria.

Apoi alte lucruri care nu erau relicve, dar reprezentau pentru totdeauna mărturii ale minunilor şi ale fiinţelor minunate din locuri îndepărtate, aduse la abaţie de călugări care călătoriseră până la cele mai îndepărtate margini ale lumii: un vasilisc şi o hidră împăiate, un corn de unicorn, un ou pe care un eremit îl găsise în alt ou, o bucată din mana care i-a hrănit pe evrei în pustiu, un dinte de balenă, o nucă de cocos, umărul unui animal dinaintea potopului, colţii de fildeş ai unui elefant, coasta unui delfin. Şi apoi alte relicve pe care nu le-am recunoscut, la care erau mai preţioase poate relicvariile, unele (socotind după felul cum erau lucrate înăuntru, în argint înnegrit) foarte vechi, un şir nesfârşit de oase, de stofe, de lemne, de metale, de sticle. Şi borcane cu pulberi întunecate, dintre care unul conţinea, după cum am aflat, rămăşiţele cetăţii Sodoma, după ce arsese, iar altul, var din zidurile Ierihonului. Toate, chiar şi cele mai distruse, fiind lucruri pentru care un împărat ar fi dat chiar mai mult

decât o feudă, şi care alcătuiau o rezervă de nesfârşit renume şi de o adevărată bogăţie materială pentru abaţia care le găzduia.

Continuam să mă preumblu uluit, de colo-colo, în timp ce Nicola încetase acum să ne arate obiectele, care erau lămurite fiecare de câte o plăcuţă, liber acum să rătăcesc, aproape la întâmplare, prin rezerva tezaurului acela de minunăţii de nepreţuit, cercetând uneori lucrurile acelea în plină lumină, alteori abia zărindu-le în semiîntuneric, când slujitorii lui Nicola se mutau în alt loc al criptei cu torţele lor. Eram fermecat de cartilagiile acelea îngălbenite, mistice şi respingătoare totodată, transparente şi tainice, de acele fâşii de îmbrăcăminte din epoci străvechi, decolorate, rărite, uneori răsucite în vreun flacon asemenea unui manuscris îngălbenit, de acele materiale fărâmiţate care păreau totuna cu stofa pe care erau aşezate, resturi sfinte ale unei vieţi care a fost animală (şi raţională), şi acum prizoniere în căsuţe de cristal sau de metal, care mimau în mărunta lor dimensiune îndrăzneala catedralelor de piatră, cu turnurile şi turlele lor, care păreau şi ele prefăcute în substanţe minerale. Deci aşa aşteaptă trupurile sfinţilor îngropaţi reînvierea cărnii? Deci din aceste sfărâmături aveau să fie refăcute acele organisme care în fulgerarea viziunii dumnezeieşti, recăpătând fiecare sensibilitatea lor naturală, aveau să desluşească, aşa cum scria Pipernus, chiar şi acele *minimas differentias odorum?* M-a smuls din meditaţiile mele Guglielmo, care mă bătea pe umăr.

— Eu mă duc, a spus. Mă duc sus în *scriptorium,* mai am de consultat ceva.

— Dar nu se pot da cărţi, am spus eu. Bencio a primit poruncă...

— Trebuie doar să mai cercetez o dată cărţile pe care le citeam acum două zile, şi sunt toate încă în *scriptorium,* pe masa lui Venanzio. Tu, dacă vrei, rămâi aici. Şi acum ştii pentru ce confraţii ăştia ai tăi se sfâşie, când aspiră la cinstea de a fi abaţi.

— Dar dumneavoastră credeţi în cele ce v-a spus Nicola? Crimele sunt, aşadar, legate de lupta pentru învestitură?

— Ţi-am mai spus că deocamdată nu vreau să mă pripesc spunându-mi bănuielile cu voce tare. Nicola a spus multe lucruri. Şi unele mi-au stârnit interesul. Dar acum mă duc să cercetez o altă urmă. Sau poate aceeaşi, dar din altă parte. Şi tu nu te lăsa prea încântat de casetele astea. Aşchii din crucea lui Christos am văzut

multe altele, în alte biserici. Dacă ar fi adevărate, Domnul Christos n-ar fi pătimit pe două bârne de lemn încrucişate, ci pe o întreagă pădure.

— Maestre, am spus indignat.

— Aşa este, Adso. Şi există comori şi mai bogate. Acum câtăva vreme, în catedrala din Koln am văzut craniul lui Ioan Botezătorul la doisprezece ani.

— Într-adevăr? am exclamat eu cu admiraţie. Apoi, cuprins de o îndoială: Dar Botezătorul a fost ucis la o vârstă mai matură.

— Celălalt craniu trebuie să fie într-un alt tezaur, a spus Guglielmo cu figură serioasă.

Nu înţelegeam niciodată când glumea. Pe la noi, când se glumeşte, se spune ceva, apoi se râde zgomotos, încât toţi să poată lua parte la glumă. Guglielmo râdea, în schimb, numai când spunea lucruri serioase, şi rămânea foarte serios când de fapt glumea.

Ziua a şasea
Tertia

în care Adso, ascultând Dies irae*, are un vis sau o nălucire care trebuie spusă*

Guglielmo l-a salutat pe Nicola şi a urcat în *scriptorium*. Eu văzusem tezaurul destul acum şi am hotărât să mă duc în biserică şi să mă rog pentru sufletul lui Malachia. Nu-l iubisem niciodată pe omul acela, care mă înfricoşa, şi nu tăinuiesc faptul că multă vreme l-am bănuit vinovat de toate crimele. Acum aflasem că era poate un biet om, chinuit de patimi neîmplinite, vas de pământ între vase de fier, înnegurat fiindcă era rătăcit, tăcut şi feritor pentru că ştia foarte bine că nu are nimic de spus. Arăta o oarecare remuşcare în felul său de a se purta şi m-am gândit că rugăciunea pentru soarta lui neobişnuită ar fi putut linişti simţămintele mele de vină pe care le aveam.

Biserica era scăldată acum într-o lumină potolită şi lividă, dominată de catafalcul nefericitului, însufleţită de susurul uniform al călugărilor care spuneau rugăciunea pentru morţi.

În mănăstirea din Melk luasem parte în mai multe rânduri la despărţirea de un confrate. Era o împrejurare pe care n-aş putea numi-o veselă, dar care îmi apărea totuşi senină, controlată de calm şi de un simţământ general de dreptate. Fiecare trecea pe rând prin chilia muribundului, alinându-l cu vorbe frumoase, şi fiecare se gândea în sufletul lui ce fericit era muribundul, pentru că îşi încorona astfel o viaţă virtuoasă, şi peste puţin avea să se alăture corului îngerilor, într-o bucurie care nu va mai avea sfârşit. Şi o parte din această seninătate, parfumul acelei sfinte invidii, se transmitea muribundului, care, în sfârşit, trecea pragul de pe urmă senin. Cât de deosebite fuseseră morţile din acele ultime zile! Văzusem, în sfârşit de aproape, cum murea o victimă a diabolicilor scorpioni din *finis Africae,* şi fără îndoială că aşa muriseră Venanzio şi Berengario, căutând alinarea în apă, cu chipul deja ars ca acela al lui Malachia.

M-am aşezat în fundul bisericii, m-am ghemuit în mine ca să mă

apăr de frig. Am simţit puţină căldură, am mişcat buzele ca să mă alătur confraţilor care se rugau. Ii urmam parcă fără să-mi dau seama ce spuneau buzele mele, cu capul atârnându-mi şi ochii închizându-mi-se. A trecut multă vreme, cred că adormisem şi mă trezisem de cel puţin trei, patru ori. Apoi corul a intonat *Dies irae*... Psalmodierea m-a cuprins ca un narcotic. Am adormit cu totul. Sau poate, mai mult decât să aţipesc, am căzut sfârşit într-o ameţeală plină de frământ, întors spre mine însumi, ca o făptură închisă în pântecele mamei sale. Şi în bezna aceea sufletească, regăsindu-mă ca într-o regiune care nu mai era de pe lumea aceasta, am avut o nălucire, sau vis, ce-o fi fost.

Pătrundeam printr-o scară îngustă într-un canal adânc, ca şi cum aş fi intrat în cripta tezaurului, dar ajungeam, tot colindând, într-o criptă mai mare, care erau bucătăriile Edificiului. Erau, desigur, bucătăriile, în care lucrau nu numai cuptoarele şi plitele, dar şi foalele şi ciocanele, ca şi cum s-ar fi adunat aici şi fierarii lui Nicola. Totul era o vâlvătaie roşie de sobe, şi de cazane, şi de cratiţe clocotind care scoteau fum, în vreme ce deasupra lichidelor din ele se ridicau băşici mari, bolborositoare, care plesneau apoi pe neaşteptate cu un zgomot surd şi neîntrerupt. Bucătarii mânuiau frigări prin aer, în vreme ce novicii, adunaţi cu toţii acolo, ţopăiau ca să apuce puii de găină şi de alte orătănii care erau înfipţi pe acele fiare înroşite. Dar alături, fierarii ciocăneau cu atâta putere, încât tot aerul bubuia asurzitor, şi nori de scântei se ridicau de la nicovale amestecându-se cu scânteile care ţâşneau din cele două cuptoare.

Nu înţelegeam dacă eram în infern sau în paradis, aşa cum şi l-ar fi închipuit Salvatore, şiroind de zemuri şi palpitând de şunculiţe. Dar nu am avut timp să mă întreb unde mă aflam, pentru că o turmă de omuleţi, de pitici cu capul mare, în formă de oală, au intrat în fugă şi, luându-mă în şuvoiul lor, m-au împins spre pragul refectorului silindu-mă să intru.

Sala era împodobită de sărbătoare. Mari tapiserii şi steaguri atârnau de pereţi, dar imaginile care le împodobeau nu erau din cele care amintesc de obicei de pietatea celor credincioşi sau care proslăvesc faptele glorioase ale regilor. Ele păreau să fie mai degrabă inspirate din acele *marginalia* ale lui Adelmo, iar chipurile lor le copiau aici doar pe cele mai puţin pline de groază şi mai

caraghioase: iepuri dansând în ţara în care curge lapte şi miere, fluvii străbătute de peşti care se aruncau pe negândite în tigaia ţinută de maimuţe îmbrăcate ca nişte episcopi-bucătari, monştri cu burţi grase care dansau în faţa unor plite din care ieşea fum.

În mijlocul mesei şedea Abatele, îmbrăcat de sărbătoare, cu un bogat veşmânt de purpură brodată, ţinând furculiţa în mână ca pe un sceptru. Alături de el Jorge bea dintr-un mare pocal de vin, şi chelarul, îmbrăcat ca Bernardo Gui, citea cu mare virtute dintr-o carte în formă de scorpion *Vieţile Sfinţilor* şi fragmente din Evanghelie, dar erau poveşti care spuneau despre Iisus că glumea cu Apostolul, amintindu-i că era o piatră şi că acea piatră nerușinată care se rostogolea pe câmpie avea să clădească biserica lui, sau povestea Sfântului Ieronim care comenta Biblia spunând că Dumnezeu voia să-Şi arate fundul Ierusalimului. Şi la orice frază a chelarului, Jorge râdea lovind cu pumnul în masă şi striga: — Tu vei fi viitorul Abate, pe burta lui Dumnezeu! Chiar aşa spunea, Dumnezeu să mă ierte.

La un gest sărbătoresc al Abatelui a intrat cortegiul fecioarelor. Era un grup minunat de femei foarte frumos îmbrăcate, în mijlocul cărora mi s-a părut că o văd în primul rând pe mama mea, apoi mi-am dat seama de greşeală, pentru că era vorba, fără îndoială, de fata cea cumplită, ca o armată desfăşurată în luptă. Numai că purta pe cap o coroană de perle albe, pe două rânduri, şi alte două şiraguri de perle coborau pe fiecare parte a feţei, amestecându-se cu alte două şiraguri de perle care atârnau pe piept şi de fiecare perlă era prins un diamant mare cât o prună. Mai jos de fiecare ureche cobora un şir de perle albastre care se împreunau într-un şirag la baza gâtului, alb şi drept ca un turn din Liban. Mantia îi era de culoare purpurie şi în mână ţinea o cupă de aur bătută cu diamante, în care am aflat, nu ştiu cum, că era unsoarea ucigătoare furată într-o zi de la Severino. După această femeie frumoasă ca aurora, urmau alte figuri *muliebri,* una îmbrăcată într-o mantie albă brodată, peste o haină închisă la culoare, împodobită cu o dublă stolă de aur, cusută cu flori de câmp; a doua avea o mantie de damasc galben, peste o haină de un trandafiriu palid, înstelată cu frunze verzi şi cu două mari carouri, ţesute în formă de labirint negricios; şi a treia avea mantia roşie şi haina de smarald pe care erau ţesute mici animale

roşii, şi ţinea în mână o stolă brodată şi albă; şi veşmintele celorlalte nu le-am observat pentru că mă străduiam să aflu cine erau femeile astea care o însoţeau pe fată, care semăna acum cu Fecioara Măria; şi cum fiecare ducea în mână sau îi ieşea din gură o fâşie de hârtie, am aflat că erau Rut, Sara, Susana şi alte femei din Sfintele Scripturi, în clipa aceea Abatele a strigat:

— *Traete,* feciori de târfă! şi a intrat un nou grup bogat de personaje pe care le-am recunoscut foarte bine, înveşmântate sever şi strălucitor, şi în mijlocul grupului şedea pe un tron cineva care era Domnul Dumnezeu, dar în acelaşi timp era şi Adam, îmbrăcat cu o mantie purpurie şi o mare diademă roşie şi albă de rubine şi de perle care ţinea mantia pe umeri, pe cap cu o coroană asemeni celei pe care o purta copila, cu o cupă mai mare în mână plină de sânge de porc. Alte preasfinte personaje de care voi vorbi, pe care le cunoşteam foarte bine, o înconjurau, şi în plus un grup de arcaşi ai regelui Franţei, îmbrăcaţi unii în roşu, alţii în verde, cu un scut smaragdin pe care se desfăşurau monogramele lui Christos. Căpetenia acelei adunări s-a întors spre Abate să-i aducă omagiu, întinzându-i cupa şi spunând:

— *Sao ko kelle terre per kelle fini ke ki kontene, trenta anni le possette parte sandi Benedicti.*

La care Abatele a răspuns:

— *Age primum et septimum de quatuor,* şi toţi au intonat *Jn finibus Africae, amen".* După care toţi s-au aşezat.

Separându-se astfel cele două grupuri opuse, la o poruncă a Abatelui, Solomon s-a apucat să pună masa, Iacob şi Andrei au adus un balot de fân, Adam s-a aşezat la mijloc, Eva s-a culcat pe o frunză, Cain a intrat trăgând un plug după el, Abel a venit cu o găleată ca să-l mulgă pe Brunello, Noe şi-a făcut o intrare triumfală vâslind din arcă, Avraam s-a aşezat sub un arbore, Isaac s-a culcat sub altarul de aur al bisericii, Moise s-a ghemuit pe o piatră, Daniel a apărut pe un podium funebru la braţ cu Malachia, Tobie s-a întins pe un pat, Iosif s-a aruncat pe un obroc, Veniamin s-a întins pe un sac şi, după asta... dar aici viziunea devenea încurcată, David s-a aşezat pe un mic munte, Ioan pe pământ, Faraon pe nisip (fireşte, mi-am spus eu, dar de ce?), Lazăr pe masă, Iisus pe marginea puţului, Zaheu pe ramurile unui copac, Matei pe un scăunel, Raab

pe cârpe, Rut pe paie, Tecla pe pervazul ferestrei (de-afară apărând chipul palid al lui Adelmo care-o prevenea că putea să cadă jos, jos pe povârniş), Susana în grădina de zarzavat, Iuda printre morminte, Petru pe catedră, Iacob pe o plasă, Ilie pe o şa, Raşela pe un balot. Şi Pavel, Apostolul, după ce lăsase spada, îl asculta pe Esau care bombănea, în timp ce Iov mugea pe bălegar şi alerga în ajutorul Rebecăi, cu un veşmânt, Iudita cu un macat, Agar cu un ţol de doliu şi câţiva novici aduceau un ceaun mare, fumegând, din care ţâşneau afară Venanzio din Salvemec, roşu cu totul, care începea să împartă sângerete de porc.

Refectorul se umplea acum de tot mai multă lume şi toţi mâncau cu lăcomie, Iona aducea la masă nişte dovlecei, Isaia legume, Ezechiel mure, Zaheu flori de sicomor, Adam lămâi, Daniel legume mărunte, Faraon ardei, Cain cardon, Eva smochine, Raşela mere, Anania prune mari ca nişte diamante, Lia cepe, Aaron măsline, Iosif un ou, Noe struguri, Simeon sâmburi de piersică, în timp ce Iisus cânta *Dies irae* şi turna cu voioşie peste toate alimentele oţetul pe care-l storcea dintr-un mic burete luat din vârful lancei unuia dintre arcaşii regelui Franţei.

— Fiii mei, oiţele mele cu toţii, a spus în acel moment Abatele, care se şi îmbătase, nu puteţi cina astfel ca nişte zdrenţăroşi, veniţi, veniţi. Şi îi lovea pe primul şi pe al şaptelea din patru care ieşeau diformi ca nişte fantome din adâncul oglinzii, oglinda se făcea bucăţele, şi din ea cădeau la pământ, de-a lungul sălilor labirintului, haine de toate culorile, încrustate cu pietre preţioase, toate îngălate şi sfâşiate. Şi Zaheu a luat o haină albă, Avraam una măslinie, Lot una gălbuie, Iona albăstrie, Tecla rozalie, Daniel leonină, Ioan triclinie, Adam una de culoarea pielii, Iuda cu bănuţi de argint, Raab roşie ca focul, Eva una de culoarea arborelui binelui şi al răului, şi unii îşi luau una vopsită, alţii tulburie, alţii scăieţie, alţii marină, unii copăcească şi alţii purpurie sau feruginoasă, şi neagră, şi iacintie, şi de culoarea focului şi a pucioasei, şi Iisus se împăuna într-un veşmânt de culoarea porumbelului, şi, râzând, îl învinuia pe Iuda că nu ştie niciodată să glumească într-o sfântă seninătate.

Şi în acest moment Jorge, luându-şi de la ochi perechea de *vitros ad legendum,* a aprins un rug, lucru pentru care Sara adusese lemne, Iefta le adunase, Isaac le descărcase, Iosif le tăiase, şi în timp ce

Iacob deschidea puţul şi Daniel se aşeza lângă lac, slugile aduceau apă, Noe vinul, Agar un burduf, Avraam un viţel pe care Raab l-a legat de un stâlp în timp ce Iisus îi dădea funia şi Ilie îi lega picioarele, apoi Absalom l-a luat de păr, Petru a întins spada, Cain l-a omorât, Irod i-a scurs sângele, Sem i-a aruncat măruntaiele şi balega, Iacob a pus uleiul, Molesadon sarea, Antioh l-a pus pe foc, Rebeca l-a fript şi Eva a fost prima care a gustat şi i-a venit rău din asta, dar Adam îi spunea să nu se mai gândească şi îl bătea pe umeri pe Severino care-i sfătuia să adauge ierburi aromate. Apoi Iisus a rupt pâinea, a împărţit peştii, Iacob striga că Esau îi mâncase toată lintea, Isaac mânca un ied la cuptor şi Iona o balenă fiartă, şi Iisus a ţinut post patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi.

Între timp toţi intrau şi ieşeau aducând vânat delicios de toate formele şi culorile, din care Veniamin îşi oprea totdeauna partea cea mai mare, şi Măria partea cea mai bună, în timp ce Marta se plângea că trebuia să spele mereu toate farfuriile. Apoi au împărţit viţelul, care între timp devenise foarte mare, şi Ioan a primit capul, Avesalom spinarea, Aaron limba, Samson măseaua, Petru urechile, Holofern fruntea, Lia dosul, Saul gâtul, Iona burta, Tobie fierea, Eva coasta, Măria sânul, Elisabeta vulva, Moise coada, Lot picioarele şi Ezechiel oasele. Între timp, Iisus devora un asin, Sfântul Francisc un lup, Abel o oaie, Eva o murenă, Botezătorul o lăcustă, Faraon un polip (firește, mi-am spus eu, dar de ce?) şi David mânca de zor cantaridă, aruncându-se asupra fetei *nigra sed formosa,* în timp ce Samson sfârteca cu dinţii spinarea unui leu şi Tecla fugea urlând, urmărită de un păianjen negru şi păros. Toţi erau, fără îndoială, beţi acum, şi unul aluneca pe vin, altul cădea în oale rămânând afară doar cu picioarele încrucişate ca doi pari, şi Iisus avea toate degetele negre şi împărţea foi de carte spunând luaţi şi mâncaţi, acestea sunt tainele lui Sinfosie, printre care aceea a peştelui care este fiul lui Dumnezeu şi mântuitorul vostru. Şi toţi beau, Iisus vin de stafide, Iona din cel blond şi tare, Faraon din cel de Sorrento (de ce?), Moise din cel gaditan, Isaac din cel cretan, Aaron din cel adrian, Zaheu din cel arbustin, Tecla din cel arsin, Ioan din cel alban, Abel din cel campan, Măria din cel signin, Raşela din cel florentin.

Adam gâlgâia răsturnat, şi vinul îi ieşea din coastă, Noe îl

blestema prin somn pe Cam, Holofern sforăia fără teamă, Iona dormea tun, Petru veghea până la cântatul cocoşului şi Iisus s-a trezit brusc auzindu-i pe Bernardo Gui şi pe Bertrando din Poggetto care se certau pe arsul fetei; şi a strigat, tată, dacă e cu putinţă, ia de la mine paharul acesta! Şi unii turnau prost, alţii beau bine, alţii mureau de râs şi râdeau murind, unii cărau clondire şi alţii beau din paharele altora. Suzana striga că nu şi-ar fi oferit niciodată frumosul ei trup alb chelarului şi lui Salvatore pentru o amărâtă de inimă de bou, Pilat se învârtea prin refector ca un suflet chinuit, cerând apă pentru mâini, şi fra Dolcino, cu pana la pălărie, i-o aducea, apoi îşi deschidea veşmântul hohotind, şi-şi arăta ruşinea roşie de sânge, în timp ce Cain îşi bătea joc de el îmbrăţişând-o pe Margherita din Trento, şi Dolcino se punea pe plâns şi se ducea să-şi sprijine capul de umărul lui Bernardo Gui, numindu-l papă angelic, Ubertino îl mângâia cu un arbore al vieţii, Michele din Cesena cu o pungă de aur, Măriile îl ungeau cu alifii şi Adam îl convingea să muşte dintr-un măr abia scos din cuptor.

Şi atunci s-au deschis bolţile Edificiului, şi a coborât din ceruri Roger Bacon într-o maşinărie zburătoare, singurul *homine regente.* Apoi David a cântat din ţiteră, Irodiada a dansat cu cele şapte văluri ale sale, şi la fiecare văl care cădea, suna una din cele şapte trâmbiţe şi arăta unul din cele şapte sigilii, până când a rămas doar *amicta sole.* Toţi spuneau că nu se mai văzuse niciodată o abaţie aşa de veselă, şi Berengario îi ridica fiecăruia veşmântul, bărbat sau femeie, sărutându-i fundul. Şi a început un dans, Iisus îmbrăcat ca un maestru, Ioan ca un custode, Petru ca un reţiar-gladiator, Nemrod ca un vânător, Iuda ca un pârâş, Adam ca un grădinar, Eva ca o ţesătoare, Cain ca un lotru, Abel ca un păstor, Iacob ca un aprod, Zaharia ca un sacerdot, David ca un rege, Işbaal ca un cântăreţ din ţiteră, Iacob ca un pescar, Antioh ca un bucătar, Rebeca precum o purtătoare de apă, Molesadon ca un nătâng, Marta ca o servitoare, Irod ca un nebun de legat, Tobie ca un medic, Iosif ca un tâmplar, Noe ca un beţiv, Isaac ca un ţăran, Iov ca un amărât, Daniel ca un judecător, Tamar ca o târfă, Măria ca o stăpână şi dădea porunci slugilor să aducă alt vin, fiindcă smintitul acela de fiu al ei nu vrea să preschimbe apa în vin.

Atunci Abatele a dat într-o furie, pentru că, spunea el, pusese la

cale un banchet atât de frumos şi nimeni nu-i dădea nimic; şi atunci toţi s-au luat la întrecere să-i dea daruri şi să-l umple de bogăţii, un taur, o oaie, un leu, o cămilă, un cerb, un viţel, o iapă, un car solar, bărbia Sfântului Eoban, coada Sfintei Morimonda, uterul Sfintei Arundalina, ceafa Sfintei Burgosina, dăltuită ca o cupă, la vârsta de doisprezece ani, şi o copie din *Pentagonum Salomonis.* Dar Abatele a început să strige că făcând aşa încercau să-i abată atenţia, şi de fapt îi jefuiau cripta tezaurului, în care acum ne aflam cu toţii, şi că fusese furată o carte foarte preţioasă, care vorbea de scorpioni şi de cele şapte trâmbiţe, şi chema arcaşii regelui Franţei să pună mâna pe toţi cei bănuiţi. Şi au fost găsite, spre ruşinea tuturor, o pânză de toate culorile pe spinarea lui Agar, un sigiliu de aur la Raşela, o oglindă de argint în sânul Teclei, o ţeava de băut sub braţul lui Veniamin, o învelitoare de mătase printre veşmintele Iuditei, o lance în mâna lui Longhin şi nevasta altuia în mâinile lui Abimeleh. Dar cel mai rău a fost când au găsit un cocoş negru la fată, neagră şi atât de frumoasă, precum şi o pisică de aceeaşi culoare, şi i-au spus vrăjitoare şi pseudoapostol, aşa că toţi s-au repezit la ea să o pedepsească. Botezătorul a decapitat-o, Abel a omorât-o, Adam a izgonit-o, Nabucodonosor i-a scris cu o mână de foc semnele zodiacale pe sân, Ilie a răpit-o cu un car de foc, Noe a cufundat-o în apă, Lot a prefăcut-o într-o statuie de sare, Susana a învinuit-o de preacurvie, Iosif a trădat-o cu alta, Anania a aruncat-o într-un cuptor, Samson a pus-o în lanţuri, Pavel a biciuit-o, Petru a răstignit-o cu capul în jos, Ştefan a lapidat-o, Laurenţiu a ars-o pe grătar, Bartolomeu a jefuit-o, Iuda a trădat-o, chelarul a ars-o şi Petru zicea că nimic nu e adevărat. Apoi toţi s-au repezit la corpul acela, aruncând excremente pe el, pârţâindu-i în nas, urinându-i pe cap, vomitându-i pe sâni, smulgându-i părul, lovindu-i spinarea cu făclii aprinse. Corpul fetei, atât de frumos şi de dulce cândva, se desfăcea acum de carne, rupându-se în bucăţi care se aşezau în casetele şi relicvariile de cristal şi de aur ale criptei. Sau nu erau bucăţile din corpul fetei care umpleau cripta, ci erau bucăţi din criptă care, învârtindu-se, alcătuiau treptat-treptat corpul fetei, acum un lucru mineral, şi apoi din nou se desfăceau împrăştiindu-se, praf sfânt din părticele adunate de la o smintită necredinţă. Era ca şi cum un singur corp uriaş s-ar fi despărţit de-a lungul mileniilor în părţile

din care era făcut, şi că aceste părţi fuseseră aranjate ca să ocupe întreaga criptă, mai strălucitoare, dar nu deosebită de osuarul călugărilor defuncţi, şi ca şi cum forma substanţială a însuşi corpului omenesc, capodoperă a creaţiunii, s-ar fi fărâmiţat în nenumărate forme întâmplătoare şi separate, devenind astfel imaginea propriului contrariu, formă deloc ideală, ci pământească, din ţărână şi zgaibe puturoase, care nu pot să arate decât moarte şi prăpăd...

Nu mai regăseam acum personajele de la adunare şi darurile pe care le aduseseră, era ca şi cum oaspeţii banchetului erau acum în criptă mumificaţi cu toţii, în propriile lor rămăşiţe, fiecare devenind o diafană sinecdocă a lui însuşi: Raşela ca un os, Daniil ca un dinte, Samson ca o măsea, Iisus ca o fâşie de veşmânt purpuriu. Ca şi cum la sfârşitul adunării sărbătoarea, transformându-se în masacrul fetei, acesta devenise masacrul întregii lumi, şi-i vedeai aici rezultatul de pe urmă, corpurile (ce spun, întregul corp pământesc şi sublunar al acelor comeseni înfometaţi şi însetaţi) prefăcute într-un singur corp mort, sfâşiat şi chinuit precum corpul lui Dolcino după schingiuire, prefăcut într-un scârbos şi strălucitor tezaur, întins cât era de lung, ca pielea unui animal jupuit şi atârnat, care însă ar mai păstra pietrificate, o dată cu pielea, viscerele şi toate organele, chiar şi trăsăturile feţei. Pielea cu fiecare dintre cutele, zbârciturile, cicatricile ei, cu întinderile ei catifelate, cu pădurea părului, de la încheieturi, de pe piept şi de la părţile ruşinoase, ajunse ca o somptuoasă ţesătură de Damasc, şi sânii, unghiile, formaţiile cornoase de la călcâi, firele genelor, materia apoasă a ochilor, pulpa buzelor, arcul subţire al spinării, arhitectura oaselor, totul ajuns la starea de făină nisipoasă, fără ca nimic să-şi fi pierdut propria asemănare şi aranjare între părţi, picioarele golite şi fleşcăite ca nişte cizme, carnea lor aşezată alături cu toate arabescurile de un roşu aprins al venelor, grămada lucioasă a viscerelor, aprinsul şi mucosul rubin al inimii, boabele de mărgăritar ale dinţilor, toţi aşezaţi deopotrivă în şirag, cu limba ca un cercel roşu şi albastru, degetele înşiruite ca nişte luminări, sigiliul ombilicului care să reînnoade covorul întins al pântecelui... În criptă, din toate părţile, parcă îmi rânjea acum, îmi şoptea, mă invita la moarte acest macrocorp risipit prin casete şi relicvarii şi readunat totuşi în uriaşa

şi iraţionala lui totalitate, şi era cu toate acestea acelaşi corp care la cină mâncase şi se zbenguise obscen, şi aici îmi părea, în schimb, ca fixat acum în totalitatea ruinii sale surde şi oarbe. Şi Ubertino, apucându-mă de braţ, de simţeam că-mi înfige unghiile în carne, îmi şoptea: „Vezi, e acelaşi lucru, ceea ce mai întâi triumfa în nebunia sa, şi care se delecta în jocul său, e acum aici, pedepsit şi răsplătit, eliberat de vraja pasiunii, înţepenit pe veci, încredinţat gerului veşnic care să-l menţină şi să-l purifice, scăpat de corupţie prin triumful corupţiei, pentru că nimic nu va mai putea preface în praf ceea ce este deja praf şi substanţă minerală, *mors est quies viatoris, finis est omnis laboris"*.

Dar deodată a intrat în criptă Salvatore, scoţând flăcări ca un pui de drac, şi a strigat:

— Prostule! Nu vezi că asta este fiara cea mare *liotarda,* din Cartea lui Iov? De ce ţi-e frică, micul meu stăpân? Asta e *casio in pastelletto*!

Şi, pe, neaşteptate cripta s-a luminat de fulgerări roşietice, şi era din nou bucătăria, dar mai mult decât o bucătărie era partea dinăuntrul unei burţi uriaşe, mucoasă şi vâscoasă, şi în mijloc o fiară neagră ca un corb şi cu o mie de mâini, înlănţuită de un grilaj, care-şi repezea ghearele alea mari ca să-i prindă pe toţi cei din jur, şi cum ţăranul când îi e sete stoarce ciorchinele de strugure, aşa fiara aceea nemaipomenită îi strângea pe cei prinşi, în aşa fel că-i rupea pe toţi cu mâinile, unora picioarele, altora capul, îndopându-se apoi cu ei gata-gata să se înece, râgâind un foc care părea cu mult mai puturos decât pucioasa. Taină nemaipomenită, scena aceea nu-mi mai făcea deloc frică, şi m-am surprins uluit uitându-mă cu sânge rece la „diavolul cel bun" (aşa am gândit) care, la urma urmei, nu era altul decât Salvatore, pentru că despre corpul omenesc muritor, despre patimile sale şi despre corupţia lui ştiam acum totul şi nu mă mai temeam de nimic. Într-adevăr, în lumina aceea a flăcărilor, care părea acum blândă şi sărbătorească, i-am văzut iar pe toţi oaspeţii de la cină, care-şi căpătaseră vechea lor înfăţişare, care cântau spunând că totul o lua din nou de la capăt, şi printre ei fata, întreagă şi foarte frumoasă, care-mi spunea: „Nu e nimic, nu e nimic, o să vezi că pe urmă mă întorc mai frumoasă ca la început, lasă-mă să mă duc doar o clipă să ard pe rug, apoi ne

revedem aici înăuntru". Şi-mi arăta, Dumnezeu să mă ierte, vulva ei, în care am intrat şi m-am pomenit într-o cavernă nespus de frumoasă, care părea valea plăcută a vârstei de aur, plină de ape, de fructe şi de arbori în care creşteau *casii in pastelletto*. Şi toţi îi mulţumeau Abatelui pentru petrecerea frumoasă, şi-i arătau dragostea şi buna lor dispoziţie luându-l la brânciuri, la şuturi, sfâşiindu-i hainele, întinzându-l la pământ, lovindu-i cârja cu cârjele, în timp ce el râdea şi cerea să nu-l mai gâdile. Şi călări pe cai care scoteau nori de pucioasă pe nări, au intrat fraţii întru viaţă săracă, purtând la brâu pungi pline cu aur cu care prefăceau lupii în miei şi mieii în lupi, şi-i încoronau împăraţi cu îngăduinţa adunării poporului, care preamărea nesfârşita atotputernicie a lui Dumnezeu. *„Ut cachinnis dissolvatur, torqueatur rictibus*!" a strigat Iisus fluturând coroana de spini.

A intrat papa Ioan, blestemând încurcătura şi spunând:

— Ajunşi aici, nu ştiu cum o s-o mai sfârşim! Dar toţi îl luau în râs şi, cu Abatele în frunte, au ieşit cu porcii ca să caute trufe în pădure. Eu voiam să mă iau după ei, când l-am văzut într-un colţ pe Guglielmo, care ieşea din labirint şi avea în mână un magnet care-l târa cu repeziciune spre miazănoapte.

— Nu mă lăsaţi, maestre! am strigat. Aş vrea şi eu să văd ce este în *finis Africae*.

— Ai şi văzut! mi-a răspuns Guglielmo, care ajunsese departe.

Şi m-am trezit în vreme ce în biserică se rosteau ultimele cuvinte ale cântecului de îngropăciune:

Lacrimosa dies illa qua resurget ex favilla iudicando homo reus: huic ergo parce deus! Pie Iesu domine dona eis requiem.

Semn că nălucirea mea, dacă nu ţinuse prea mult timp, fulgerătoare ca toate nălucirile, ţinând cât un *amen,* ţinuse mai puţin decât un Dies *irae.*

Ziua a şasea
După *tertia*

în care Guglielmo îi explică lui Adso visul lui

Am ieşit buimăcit prin portalul principal şi m-am trezit în faţa unei mici mulţimi. Erau franciscanii care plecau, şi Guglielmo coborâse ca să îi salute.

M-am alăturat şi eu la saluturile de rămas bun şi la îmbrăţişările frăţeşti. Apoi l-am întrebat pe Guglielmo când aveau să plece ceilalţi, cu prizonierii. Mi-a spus că plecaseră cu o jumătate de oră mai înainte, în vreme ce eu eram în tezaur, poate, m-am gândit, în vreme ce visam.

Am fost mâhnit pentru o clipă, apoi mi-am revenit. Mai bine aşa. N-aş fi putut răbda să văd condamnaţii (vorbesc despre bietul şi nenorocitul de chelar, despre Salvatore şi... desigur despre fată) duşi departe şi pentru totdeauna. Şi apoi eram cu totul tulburat de visul meu, încât înseşi sentimentele mele erau prea îngheţate.

În vreme ce caravana minoriţilor se îndrepta spre poarta de ieşire din incintă, Guglielmo şi cu mine am rămas în faţa bisericii, amândoi melancolici, deşi din motive deosebite. Apoi m-am hotărât să-i povestesc visul maestrului meu. Deşi nălucirea mea din vis a fost atât de încărcată şi de fără rost, mi-o aminteam cu o nemaipomenită limpezime, imagine cu imagine, gest cu gest, cuvânt cu cuvânt. Şi aşa am povestit-o, fără să las nimic deoparte, pentru că ştiam că visele sunt întotdeauna vestiri tainice în care persoanele învăţate pot să citească profeţii dintre cele mai sigure.

Guglielmo m-a ascultat în tăcere, apoi m-a întrebat:

— Tu ştii ce ai visat?

— Ceea ce v-am spus, am răspuns încurcat.

— Da, da, am înţeles. Dar tu ştii că în mare parte ceea ce mi-ai povestit a şi fost scris? Tu ai vârât oameni şi fapte din aceste zile într-un tablou pe care-l cunoşteai deja, întrucât povestea în mare a visului ai citit-o undeva, sau ţi-au povestit-o, când erai mic, la şcoală, în mănăstire. Este *Coena Cypriani*.

Am rămas încremenit pe moment. Apoi mi-am amintit. Era

adevărat! Poate că-i uitasem titlul, dar ce călugăr adult sau călugăraş zvăpăiat n-a surâs sau n-a râs de feluritele apariţii, în proză sau în rime, din această poveste care ţine de tradiţia ritului pascal sau din acele *ioca monachorum?* Oprită sau hulită de cei mai severi dintre maeştrii novicilor, nu există, cu toate acestea, mănăstire în care călugării să nu şi-o fi spus-o pe şoptite între ei, felurit rezumată sau aranjată, în timp ce alţii şi-o copiau cu pioşenie, susţinând că sub vălul ghiduşiilor ea ascundea tainice învăţături morale; iar alţii o ajutau să se răspândească pentru că, spuneau ei, prin mijlocirea jocului tinerii puteau să păstreze cu uşurinţă în minte episoadele istoriei sfinte. O versiune a ei fusese scrisă în versuri pentru pontiful Ioan al VIII-lea, cu închinarea:,**JL,udere me libuit, ludentem, papa Johannes, accipe. Ridere, şi placet, ipse potes"*. Şi se spune că însuşi Carol cel Pleşuv pusese în scenă, în chip de foarte glumeţ mister sacru, o versiune rimată a ei care să-i binedispună la masă pe oamenii lui de curte:

Ridens cădit Gaudericus Zacharias admiratur, supinus in lectulum docet Anastasius...

Câte dojeni nu mi se întâmplase să primesc de la maeştri când recitam fragmente din ea cu tovarăşii mei. Îmi aminteam de un tânăr călugăr de la Melk care spunea că un om virtuos ca Ciprian nu putuse să scrie un lucru atât de neruşinat, o asemenea parodie necredincioasă a Scripturilor, mai cuvenită pentru un necredincios şi pentru un bufon, decât pentru un sfânt martir... De atâţia ani uitasem de jocurile acelea copilăreşti. Cum oare de îmi reapăruse *Coena* atât de vie în visul meu din ziua aceea? Mă gândisem întotdeauna că visele erau vestiri de la Dumnezeu, sau că cel mult erau bâlbâieli fără rost ale memoriei adormite, privitoare la lucrurile petrecute în timpul zilei. Acum îmi dădeam seama că se pot visa şi cărţi, şi că deci se pot visa şi vise.

— Aş vrea să fiu Artemidor, ca să tălmăcesc cum trebuie visul tău, a spus Guglielmo. Dar mi se pare că şi fără înţelepciunea lui Artemidor este uşor să înţelegi ceea ce s-a întâmplat. Tu ai trăit în zilele acestea, bietul meu copil, un şir de întâmplări în care orice regulă pare să fi fost ocolită. Şi în dimineaţa asta a renăscut în mintea ta adormită amintirea unui soi de comedii în care, chiar şi dacă urmărea altceva, lumea era pusă cu capul în jos. Ai amestecat

în ea amintirile tale cele mai proaspete, chinurile tale, spaimele tale. Ai pornit de la acele *marginalia* ale lui Adelmo, pentru a retrăi un mare carnaval în care totul pare să meargă pe partea greşită, şi cu toate acestea, la fel ca în *Coena,* fiecare face ceea ce a făcut cu adevărat în viaţă. Şi, la sfârşit, te-ai întrebat, în vis, care este lumea greşită, şi ce vrea să însemneze mersul cu capul în jos. Visul tău nu mai ştia unde era susul şi unde era josul, unde era viaţa şi unde era moartea. Visul tău s-a îndoit de învăţătura pe care ai primit-o.

— Nu eu, am spus plin de virtute, ci visul meu. Dar atunci visele nu sunt veşti de la Dumnezeu, ci sunt închipuiri drăceşti, şi nu au în ele nici un adevăr!

— Nu ştiu, Adso, a spus Guglielmo. Avem atâtea adevăruri în mână, încât în ziua în care va mai veni încă unul care să vrea să scoată un adevăr din visele noastre, atunci chiar că va fi aproape timpul lui Antichrist. Şi cu toate acestea, cu cât mă gândesc mai mult la visul tău, cu atât îl găsesc mai plin de înţeles. Poate nu pentru tine, ci... pentru mine. Iartă-mă că pun stăpânire pe visele tale ca să-mi desfăşor mai departe ipotezele; da, ştiu, e un lucru urât, n-ar fi trebuit făcut... Dar cred că sufletul tău adormit a înţeles mai multe lucruri decât am înţeles eu în şase zile, şi... treaz!

— Adevărat?

— Adevărat. Sau poate nu. Găsesc visul tău revelator, pentru că se potriveşte întru totul cu una dintre ipotezele mele. Dar mi-ai dat un mare ajutor. Mulţumesc.

— Dar ce era în visul meu care să vă intereseze atât de mult? Era fără rost, ca orice vis!

— Avea un alt rost, ca toate visele şi nălucirile. Trebuie citit alegoric sau anagogic.

— Ca Sfintele Scripturi?

— Un vis este o scriptură, şi multe scripturi nu sunt altceva decât vise.

Ziua a şasea
Sexta

în care se reconstituie istoria bibliotecarilor şi se capătă unele informaţii în plus despre cartea misterioasă

Guglielmo a vrut să se suie din nou în *scriptorium,* de unde abia coborâse. I-a cerut lui Bencio catalogul să-l cerceteze şi l-a răsfoit în grabă.

— Trebuie să fie pe-aici, spunea. Îl văzusem chiar acum o oră... S-a oprit la o pagină. Uite, a spus, citeşte acest titlu.

Sub o singură încatalogare *(finis Africae)* era un şir de patru titluri, semn că era vorba de un singur volum care cuprindea mai multe texte. Am citit:

I. *ar. de dictis cujusdam stulti.*

II. *syr. libellus alchemicus aegypt.*

III. *Expositio Magistri Alcofribae de cena beati Cypriani Cartaginesis Episcopi.*

IV. *Liber acephalus de stupris virginum et meretricum amoribus*

— Despre ce este vorba aici? am întrebat.

— Este cartea noastră, mi-a şoptit Guglielmo. Iată de ce visul tău mi-a dat o idee. Acum sunt sigur că asta e. Şi într-adevăr..., răsfoia cu iuţeală paginile de dinainte şi care urmau..., într-adevăr iată cărţile la care mă gândeam, toate împreună. Dar nu asta era ceea ce voiam să controlez. Ascultă. Ai la tine tăbliţa? Bine; trebuie să facem un calcul, şi caută să-ţi aminteşti bine atât cele ce ne-a spus Alinardo alaltăieri, cât şi cele ce am auzit azi-dimineaţă de la Nicola. Aşadar, Nicola ne-a spus că el a venit aici acum vreo treizeci de ani şi Abbone fusese numit abate. Înainte era abate Paolo din Rimini. Aşa e? Să spunem că treaba asta se petrecea prin 1290, un an mai târziu sau mai devreme, nu are importanţă. Apoi Nicola ne-a spus că, atunci când a venit el, Roberto din Bobbio era bibliotecar. Aşa e? După asta moare, şi locul lui este dat lui Malachia, să zicem la începutul acestui secol. Scrie. Există totuşi o perioadă dinaintea venirii lui Nicola, în care Paolo din Rimini este bibliotecar. De când era? Nu ne-a spus-o, putem cerceta registrele

abaţiei, dar îmi închipui că sunt la Abate, şi deocamdată n-aş vrea să i le cer. Să presupunem că Paolo fusese ales bibliotecar acum şaizeci de ani, scrie. De ce Alinardo se plânge de faptul că, acum vreo cincizeci de ani, i ce cuvenea lui locul de bibliotecar, şi în schimb i-a fost dat altcuiva? Se gândea la Paolo din Rimini?

— Sau la Roberto din Bobbio! am spus eu.

— S-ar putea. Dar acum ia priveşte catalogul acesta. Ştii că titlurile sunt înscrise, cum ne-a spus Malachia în prima zi, în ordinea cumpărării lor. Şi cine le scrie în catalogul acesta? Bibliotecarul. Deci, după felul cum se schimbă caligrafia în paginile acestea, putem vedea, neîndoielnic, felul cum s-au perindat bibliotecarii. Acum să ne uităm la catalog de la sfârşit, ultima caligrafie este aceea a lui Malachia, foarte gotică, o vezi. Şi umple puţine pagini. Abaţia nu şi-a procurat prea multe cărţi în aceşti ultimi treizeci de ani. Apoi începe un şir de pagini cu o caligrafie tremurătoare, citesc aici clar semnătura lui Roberto din Bobbio, bolnav. Şi aici sunt puţine pagini, Roberto rămâne în slujbă, pare-se, nu prea multă vreme. Şi uite ce găsim acum: pagini şi pagini cu o altă caligrafie, dreaptă şi sigură, o serie de cărţi cumpărate (printre care grupul de cărţi pe care le cercetam mai adineauri), într-adevăr impresionant. Cât trebuie să fi lucrat Paolo din Rimini! Mult, dacă te gândeşti că Nicola ne-a spus că a devenit abate de foarte tânăr. Dar să zicem că în câţiva ani acest cititor împătimit a îmbogăţit abaţia cu atâtea cărţi... Nu ni s-a spus că îi ziceau *Abbas agraphicus* din cauza acelei ciudate metehne, sau boli, prin care nu era în stare să scrie? Şi atunci cine scria aici? Aş zice că ajutorul lui de bibliotecar. Dar dacă acest ajutor de bibliotecar ar fi fost numit apoi bibliotecar, iată că ar fi continuat să scrie el şi am fi înţeles de ce avem aici atâtea pagini acoperite cu aceeaşi caligrafie frumoasă. Atunci am avea, între Paolo şi Roberto, un alt bibliotecar, ales acum vreo cincizeci de ani, care este tainicul concurent al lui Alinardo, care trăgea nădejdea să-i urmeze el, mai bătrân, lui Paolo. Apoi acesta a dispărut şi, în vreun fel, împotriva aşteptărilor lui Alinardo şi ale altora, în locul lui a fost numit Malachia.

— Dar de ce sunteţi atât de sigur că aceasta este succesiunea adevărată? Chiar admiţând că această caligrafie ar fi a bibliotecarului fără nume, de ce n-ar putea să fie ale lui Paolo

titlurile paginilor şi de mai înainte?

— Pentru că între aceste cărţi cumpărate sunt înregistrate toate bulele şi decretalele, care au o dată precisă. Vreau să spun că dacă tu găseşti aici, cum ai să găseşti, *Firma cautela* a lui Bonifaciu al VIII-lea, datată 1296, ştii că acel text nu a intrat mai înainte de acel an, şi apoi te gândeşti că n-a intrat nici mai târziu. Astfel eu am aici ceva ca nişte pietre militare aşezate de-a lungul anilor, prin care, dacă admit că Paolo din Rimini a ajuns bibliotecar în 1265, şi abate în 1275, şi găsesc apoi că scrierea lui, sau cea a altuia care nu este Roberto din Bobbio, apare în catalog din 1265 până în 1285, descopăr o diferenţă de zece ani.

Maestrul meu era într-adevăr foarte pătrunzător.

— Şi ce concluzie trageţi din această descoperire? l-am întrebat atunci.

— Nici una, mi-a spus, doar nişte premise.

Apoi s-a ridicat şi a vorbit cu Bencio. Acesta stătea foarte grav la locul lui, dar cu un aer foarte nesigur. Era încă la vechea lui masă şi nu îndrăznise s-o ia pe cea a lui Malachia, de lângă catalog. Guglielmo i-a vorbit cu o oarecare răceală. Nu puteam uita scena neplăcută din seara trecută.

— Chiar dacă ai căpătat atâta putere, domnule bibliotecar, cred că vrei să-mi spui un lucru. În dimineaţa aceea în care Adelmo şi alţii au discutat aici despre lucruri rafinate, şi Berengario a pomenit primul despre *finis Africae,* cineva a spus ceva şi despre *Coena Cypriani?*

— Da, zise Bencio, nu ţi-am spus? înainte de-a se fi vorbit despre tainele lui Sinfosie chiar Venanzio s-a referit la *Coena* şi Malachia s-a mâniat, spunând că era o operă neruşinată, şi a amintit că Abatele îi oprise pe toţi s-o citească.

— Abatele, zău? a făcut Guglielmo. Foarte interesant. Mulţumesc, Bencio.

— Aşteptaţi, a spus Bencio, aş vrea să vă spun ceva. Ne-a făcut semn să-l urmăm afară din *scriptorium,* pe scara care cobora spre bucătării, în aşa fel încât ceilalţi să nu-l audă. Îi tremurau buzele.

— Mi-e frică, Guglielmo, a spus. L-au omorât şi pe Malachia. Acum ştiu prea multe lucruri şi sunt rău văzut de grupul italienilor.

Nu mai vor un bibliotecar străin... Mă gândesc că ceilalţi au fost înlăturaţi tocmai de asta... Nu v-am vorbit niciodată de ura lui Alinardo faţă de Malachia, de ranchiunele lui...

— Cine e cel care i-a luat locul cu ani în urmă?

— Asta n-o ştiu, el vorbeşte mereu cam încurcat despre treaba asta, şi apoi e o poveste tare veche. Trebuie să fi murit cu toţii. Dar grupul italienilor din jurul lui Alinardo vorbeşte adesea... vorbea adesea despre Malachia ca despre un om de paie, pus aici de un altul, cu înţelegerea tăinuită a Abatelui... Eu, fără să-mi dau seama, am intrat în jocul vrăjmaş a două tabere... Am înţeles asta abia azi-dimineaţă... Italia este un pământ al conjuraţiilor, aici se otrăvesc papii, şi îţi dai seama ce i se poate întâmpla unui biet om ca mine... Ieri nu înţelesesem asta, credeam că totul e legat de cartea aceea, dar acum nu mai sunt sigur, acela a fost doar un pretext: aţi văzut că volumul a fost regăsit, dar Malachia tot a murit... Eu, trebuie... vreau... aş vrea să fug. Ce sfat îmi daţi?

— Să stai liniştit. Acum vrei sfaturi, aşa-i? Dar aseară păreai stăpânul lumii. Prostule, dacă m-ai fi ajutat ieri, am fi împiedicat această ultimă crimă. Tu i-ai dat lui Malachia cartea care l-a dus la moarte. Dar spune-mi măcar un lucru. Tu ai avut în mână cartea aceea, ai atins-o, ai citit-o? Şi atunci de ce n-ai murit?

— Nu ştiu. Jur, nu am atins-o, sau am atins-o ca s-o iau din laborator, fără s-o deschid, mi-am vârât-o sub tunică şi m-am dus s-o pun în chilie, sub salteaua de paie. Ştiam că Malachia mă supraveghea şi m-am întors numaidecât în *scriptorium*. Şi după aceea, când Malachia mi-a oferit să fiu ajutorul lui, l-am condus în chilie şi i-am încredinţat cartea. Asta e tot.

— Să nu-mi spui că nici măcar nu ai deschis-o.

— Da, am deschis-o înainte de a o ascunde, ca să fiu sigur că era cu adevărat cea pe care o căutaţi voi. Începea cu un manuscris arab, apoi venea unul care era în siriană, cred, apoi era un text în latină şi în sfârşit unul în greceşte.

Mi-am amintit de prescurtările pe care le văzusem în catalog. Primele două titluri erau notate cu *ar.* şi *syr.* Era cartea!

Dar Guglielmo nu avea răbdare.

— Deci l-ai atins şi n-ai murit. Asta înseamnă deci că nu mori

dacă-l atingi. Şi despre textul grecesc ce poţi să-mi spui?

— Foarte puţin, doar ca să înţelegi că nu avea titlu, începea ca şi cum ar fi lipsit din el o parte.

— *Liber acephalus,* a şoptit Guglielmo.

— Am încercat să citesc prima pagină, dar adevărul e că ştiu greceşte foarte puţin, aş fi avut nevoie să pierd mult timp. Şi, în sfârşit, m-a făcut curios o altă trăsătură a cărţii, mai ales a foilor în greceşte. Nu le-am răsfoit cu totul pentru că n-am izbutit. Foile erau, cum să spun, lipite de umezeală, nu se desfăceau prea bine una de alta. Şi asta pentru că pergamentul era ciudat... mai moale decât alte pergamente, felul cum prima pagină era roasă, aproape se fărâmiţa, era... În sfârşit, ciudat.

— Ciudat, vorba pe care a folosit-o şi Severino, a spus Guglielmo.

— Pergamentul nu părea pergament... Părea pânză, dar era delicată..., adăugă Bencio.

— Hârtie de in, sau pergamin de pânză, a spus Guglielmo. N-ai mai văzut niciodată aşa ceva?

— Am auzit vorbindu-se, dar nu cred să fi văzut. Se spune că e foarte scumpă şi nu prea rezistentă. Din pricina asta se foloseşte puţin. O fac arabii, nu-i aşa?

— Ei au fost primii. Dar o fac şi aici, în Italia, la Fabriano. Dar şi... Dar sigur, sigur că da! Lui Guglielmo îi scăpărau ochii. Ce frumoasă şi interesantă revelaţie! Bravo, Bencio, îţi mulţumesc. Da, îmi închipui că aici în bibliotecă hârtia de in e rară, pentru că n-au venit manuscrise prea recente. Şi apoi mulţi se tem că nu supravieţuieşte de-a lungul secolelor ca pergamentul, şi poate că e adevărat. Să ne închipuim că aici voiau ceva care să nu fie mai rezistent decât bronzul... Pergamin de pânză, deci? Bine, adio. Şi fii liniştit. Tu nu eşti în primejdie.

— E adevărat, frate Guglielmo? Pot să fiu sigur?

— Poţi să fii sigur. Dacă-ţi vezi de treaba ta. Şi aşa ai pricinuit prea multe necazuri.

Ne-am îndepărtat de *scriptorium,* lăsându-l pe Bencio dacă nu liniştit, măcar potolit.

— Prostul! a spus Guglielmo printre dinţi, în timp ce ieşeam.

Puteam să fi rezolvat totul dacă nu se amesteca el...

L-am găsit pe Abate în refector. Guglielmo i-a ţinut calea şi a cerut să-i vorbească. Abbone n-a mai putut să amâne şi ne-a dat întâlnire, după puţină vreme, în locuinţa sa.

Ziua a şasea
Nona

în care Abatele refuză să-l asculte pe Guglielmo, vorbeşte despre limbajul pietrelor preţioase şi manifestă dorinţa de a nu se mai face cercetări în cazul acelor triste întâmplări

Locuinţa Abatelui era deasupra capitulului, şi de la fereastra sălii, mare şi fastuoasă, în care el ne-a primit, se puteau vedea, în ziua senină şi vântoasă, dincolo de acoperişul bisericii abaţiale, formele Edificiului.

Abatele, în picioare în faţa unei ferestre, tocmai sta şi-l privea cu plăcere, şi ni l-a arătat cu un gest măreţ.

— Admirabilă lucrare, a spus, rezumând în proporţiile sale regula de aur care a stat la temelia construcţiei. A fost sprijinită pe trei planuri, pentru că trei este numărul Sfintei Treimi, trei au fost îngerii care l-au vizitat pe Avraam, zilele pe care Iona le-a petrecut în burta peştelui uriaş, cele pe care Iisus şi Lazăr le-au petrecut în mormânt, de trei ori a cerut Iisus Tatălui Ceresc să ia de la el cupa cea amară, şi tot de atâtea ori s-a retras să se roage cu apostolii. De trei ori s-a lepădat Petru de el şi de trei ori li s-a arătat alor lui după înviere. Trei sunt virtuţile teologale, trei limbile sacre, trei părţile inimii, trei clasele de creaturi cu intelect, îngeri, oameni şi diavoli, trei felurile de sunet, *vox, flatus, pulsus,* trei epocile istoriei omeneşti, înainte, în timpul şi după lege.

— Minunat concept de corespondenţe mistice, a încuviinţat Guglielmo.

— Dar şi forma pătrată, a urmat Abatele, este plină de învăţături spirituale. Patru sunt punctele cardinale, anotimpurile, elementele, şi caldul, frigul, umedul şi uscatul, naşterea, creşterea, maturitatea şi bătrâneţea, şi speciile cereşti, pământeşti, din aer şi din apă ale animalelor, culorile alcătuitoare ale curcubeului, numărul anilor pentru a face unul bisect.

— Ah, da, a spus Guglielmo, şi trei plus patru fac şapte, număr mai mistic decât oricare altul, în vreme ce trei înmulţit cu patru face doisprezece, ca şi apostolii, şi doisprezece ori doisprezece face o

sută patruzeci şi patru, care este numărul celor aleşi.

Şi la această ultimă dovadă de cunoaştere mistică a lumii hiperuranice a numerelor, Abatele n-a mai avut nimic de spus. Ceea ce i-a dat lui Guglielmo putinţa să vină la problema care îl interesa.

— Ar trebui să vorbim despre ultimele întâmplări, la care m-am gândit vreme îndelungată.

Abatele a întors spatele ferestrei şi l-a înfruntat pe Guglielmo cu un chip aspru.

— Poate prea îndelungată. Îţi mărturisesc, frate Guglielmo, că mă aşteptam mai mult de la domnia ta. De când ai venit au trecut aproape şase zile, patru călugări au murit, în afară de Adelmo, doi au fost arestaţi de Inchiziţie — a fost dreptate, desigur, dar am fi putut să ocolim această ruşine, dacă inchizitorul n-ar fi fost silit să se ocupe şi de delictele dinainte — şi, în sfârşit, întâlnirea de care a trebuit să am grijă, şi tocmai din pricina acestor sminteli a dat rezultate atât de nefericite... Eşti de aceeaşi părere cu mine, cred, că aş fi putut să mă aştept la o cu totul altă dezlegare a acestor încurcături când te-am rugat să faci cercetări asupra morţii lui Adelmo...

Guglielmo a tăcut încurcat. Desigur, Abatele avea dreptate. Am spus la începutul acestei povestiri că maestrului meu îi plăcea să-i uimească pe ceilalţi cu repeziciunea deducţiilor sale, şi era firesc ca mândria lui să fie rănită când era învinuit, şi nici măcar pe nedrept, de încetineală.

— E adevărat, a încuviinţat el, nu am mulţumit aşteptările domniei tale, dar îţi voi spune de ce, înălţimea ta. Aceste crime nu se trag de la vreo vrajbă sau de la vreo *vendetta* între călugări, ci sunt legate de fapte care vin la rândul lor din istoria de demult a abaţiei...

Abatele l-a privit cu nelinişte.

— Ce vrei să spui? înţeleg şi eu că dezlegarea nu se află în povestea nenorocită a chelarului, care s-a încrucişat cu o altă poveste. Dar cealaltă, cealaltă pe care poate că o cunosc, dar despre care nu pot să vorbesc... nădăjduiam că domnia ta ai fi putut s-o vezi limpede, şi că ai fi putut să îmi vorbeşti dumneata de ea...

— Înălţimea ta se gândeşte la unele întâmplări despre care a

auzit la spovedanie...

Abatele şi-a întors privirea în altă parte, şi Guglielmo a continuat:

— Dacă magnificenţa voastră vrea să ştie că eu ştiu, fără s-o ştiu de la magnificenţa voastră, că au existat legături necuviincioase între Berengario şi Adelmo, şi între Berengario şi Malachia, ei bine, acestea le ştiu cu toţii în abaţie...

Abatele a rostit puternic:

— Nu cred că este de folos să pomenim de asemenea lucruri de faţă cu novicele acesta. Şi nu cred, la întâlnirea aceasta, că dumneata mai ai nevoie de el ca secretar. Ieşi, băiete, mi-a spus pe un ton poruncitor.

Am ieşit cu umilinţă. Dar, curios cum eram, m-am tupilat în spatele uşii sălii, pe care am lăsat-o întredeschisă, aşa încât să pot auzi pe mai departe discuţia lor.

Guglielmo a vorbit din nou:

— Deci, aceste legături necuviincioase, dacă au avut totuşi loc, au avut prea puţin amestec cu aceste întâmplări atât de dureroase. Cheia este alta, şi mă gândeam că domnia ta şi-o închipuise. Totul se desfăşoară în jurul furtului şi stăpânirii unei cărţi, care era ascunsă în *finis Africae* şi care acum s-a întors la loc datorită lui Malachia, fără însă, aşa cum s-a văzut, ca şirul de crime să ia sfârşit.

A urmat o tăcere îndelungată, apoi Abatele a început să vorbească cu o voce întreruptă şi nesigură, ca o persoană uluită de aflarea unei veşti neaşteptate.

— Nu, nu se poate... Dar domnia ta... domnia ta cum de ai aflat de *finis Africae?* Ai trecut peste opreliştea mea şi ai intrat în bibliotecă?

Guglielmo ar fi trebuit să spună adevărul şi Abatele s-ar fi mâniat peste măsură. Nu voia, era limpede, să mintă. A ales calea de a răspunde la întrebare cu o altă întrebare.

— Nu mi-a spus magnificenţa voastră, în timpul primei noastre întâlniri, că unui om ca mine, care îl descrisese atât de bine pe Brunello fără să-l fi văzut niciodată, nu i-ar fi fost prea greu să se gândească la locuri unde nu se poate ajunge?

— Aşa este, a spus Abatele. Dar de ce gândeşti cele ce gândeşti?

— Cum s-a ajuns aici e lung de povestit. Dar s-au făptuit o serie de crime pentru a-i împiedica pe mulţi să descopere ceva ce nu trebuia descoperit. Acum toţi cei care ştiau câte ceva despre secretele bibliotecii, pe drept sau prin fraudă, au murit. Rămâne doar o singură persoană, domnia ta.

— Vrei să spui, adică... să spui că...

Abatele vorbea ca unul pe care l-au prins dracii şi-l înţeapă cu furcile în fund.

— Să nu mă înţelegi greşit, a spus Guglielmo, care probabil că tocmai asta voia să insinueze, spun că există cineva care ştie şi care vrea ca nici un altul să nu mai ştie. Domnia ta eşti ultimul care ştie, aşa că domnia ta ar putea fi următoarea victimă. Numai dacă nu-mi spui ceea ce ştii despre cartea aceea oprită şi, mai ales, cine din abaţie care ar mai putea să ştie cât ştii şi domnia ta, sau poate mai multe, despre bibliotecă.

— E frig aici, a spus Abatele. Să ieşim.

Eu m-am îndepărtat repede de la uşă şi am aşteptat în capul scării care ducea în jos. Abatele m-a văzut şi mi-a zâmbit.

— Câte lucruri înspăimântătoare trebuie să fi auzit acest tânăr călugăr în zilele din urmă! Capul sus, băiete, nu te lăsa doborât. Mi se pare că s-a născocit mult mai mult decât s-a întâmplat cu adevărat...

A ridicat o mână şi a lăsat ca lumina zilei să lumineze un inel strălucitor pe care-l purta în inelar, însemn al puterii ce-o avea. Inelul a răspândit peste tot fulgerul pietrelor sale.

— Îl recunoşti, nu-i aşa? mi-a spus. Simbol al autorităţii mele, dar şi al poverii pe care o port: Nu este o podoabă, ci o strălucită culegere a cuvintelor lui Dumnezeu, care mi-au fost date în pază. A atins cu degetul piatra, sau mai bine zis triumful pietrelor de tot felul care alcătuiau acea minunată capodoperă a artei umane şi a naturii. Iată ametistul, a spus, care este oglinda umilinţei, şi ne aminteşte de nevinovăţia şi de dulceaţa Sfântului Matei; iată calcedoniul, însemn al milei, simbolul milei lui Iosif şi a Sfântului Iacob cel mare; iată matostatul, care doreşte să ai credinţă, legat de Sfântul Petru; şi sardonica, semn al martirajului, care ne aminteşte

de Sfântul Bartolomeu; iată safirul, speranţă şi contemplaţie, piatra Sfântului Andrei şi a Sfântului Pavel; şi beriliul, doctrină sănătoasă, ştiinţă şi răbdare, virtuţile Sfântului Toma... Ce încântător este limbajul pietrelor preţioase, a urmat el, absorbit de viziunea sa mistică, pe care lapidariile tradiţiei le-au tradus din paftaua lui Aaron şi descrierea Ierusalimului ceresc făcută în cartea Apostolului. Pe de altă parte, zidurile Sionului erau încărcate de aceleaşi bijuterii care împodobeau pieptarul fratelui lui Moise, şi numai granatul, agata şi onixul, citate în Exod, sunt înlocuite în Apocalipsă de calcedoniul, sardonica, crisoprazul şi iacintul.

Guglielmo a vrut să deschidă gura, dar Abatele l-a făcut să tacă, urmându-şi propriul discurs:

— Îmi amintesc un litanial în care fiecare piatră era descrisă şi rimată în cinstea Sfintei Fecioare. Acolo se vorbea de inelul ei de logodnă ca de un poem simbolic, strălucind de adevăruri înalte, spuse în limbajul prescurtat al pietrelor care-l înfrumuseţau. Matostat pentru credinţă, calcedoniu pentru milă, smarald pentru neîntinare, sardonică pentru nevinovăţia vieţii virginale, rubinul pentru sufletul sângerând pe calvar, topazul, a cărui scânteiere bogată aminteşte de nenumăratele minuni ale Măriei, iacint pentru milă, ametist, cu amestecurile sale de roşu şi albastru, pentru dragostea întru Domnul Dumnezeu... Dar în căsuţa pietrelor erau încrustate şi alte substanţe, nu mai puţin grăitoare, precum cristalul, care aminteşte de castitatea sufletului şi a trupului, liguriul, care seamănă cu ambra, simbol al dreptei măsuri, şi piatra magnetică, aceea care atrage fierul, aşa cum Fecioara Măria atinge coardele sufletelor pocăite cu arcuşul bunătăţii sale. Toate substanţe care, cum vedeţi, împodobesc, chiar şi într-o foarte mică şi nespus de umilă măsură, şi bijuteria mea. Mişca inelul şi scălda ochii mei cu şuvoaiele sale de scântei, ca şi cum ar fi vrut să mă ameţească.

— Minunat limbaj, nu-i aşa? Pentru alţi cuvioşi părinţi pietrele înseamnă şi alte lucruri, pentru papa Inocenţiu al III-lea rubinul vesteşte calmul şi răbdarea, iar granatul caritatea. Pentru Sfântul Brunone acvamarinul strânge la un loc ştiinţa teologică în virtutea celor mai curate străluciri ale sale. Turcoaza înseamnă bucurie, piatra sardonică evocă serafimii, topazul heruvimii, matostatul tronurile, cristalul stăpânirile, safirul virtuţile, onixul puterile,

beriliul principatele, rubinul arhanghelii şi smaraldul îngerii. Limbajul nestematelor este felurit, fiecare dintre ele vesteşte mai multe adevăruri, după felul cum este aleasă citirea lor, şi după împrejurările şi locurile în care apar. Şi cine hotărăşte care este modul de interpretare şi care este contextul cel mai potrivit? Tu o ştii, băiete, te-au învăţat: este autoritatea, comentatorul dintre toţi cel mai înzestrat cu prestigiu şi deci cu sfinţenie. Altfel cum să interpretezi semnele atât de numeroase pe care lumea le aşază sub ochii noştri de păcătoşi, cum să nu cădem în capcanele înşelăciunii pe care ni le întinde diavolul? Ia seama, ciudat cât de rău este văzut de diavol limbajul nestematelor, stă martoră Sfânta Hildegarda. Fiara dezgustătoare vede în el un mesaj care se iluminează prin înţelesuri şi niveluri de înţelepciune deosebite, şi ar vrea să-l răstoarne, pentru că el, duşmanul, descoperă în strălucirea pietrelor ecoul minunilor pe care le avea în stăpânirea sa înainte de cădere, şi înţelege că aceste străfulgerări sunt date de focul care este chinul său.

Mi-a întins inelul să-l sărut şi eu am îngenuncheat. M-a mângâiat pe cap:

— Aşa că tu, băiete, uită lucrurile, fără îndoială greşite, pe care le-ai auzit zilele acestea. Ai intrat în ordinul cel mai mare şi mai nobil dintre toate, un abate al acestui ordin sunt eu, şi tu eşti sub jurisdicţia mea. Aşa că ascultă porunca: uită, şi fie ca buzele tale să se pecetluiască pentru totdeauna. Jură.

Tulburat, subjugat, aş fi jurat, desigur. Şi tu, bunul meu lector, n-ai putea acum citi această fidelă cronică a mea. În clipa aceea s-a amestecat Guglielmo şi poate nu ca să mă oprească să jur, ci dintr-o pornire firească, din supărare, ca să-l întrerupă pe Abate, ca să risipească acea vrajă pe care el o crease într-adevăr:

— Ce legătură are băiatul cu asta? Eu am pus o întrebare, eu ţi-am atras atenţia asupra unei primejdii, eu ţi-am cerut să-mi dai un nume... Ai vrea acum să sărut şi eu inelul şi să uit toate câte le-am aflat şi toate câte le bănuiesc?

— Oh, dumneata... a spus cu melancolie Abatele, nici nu mă aştept de la un călugăr cerşetor să înţeleagă frumuseţea tradiţiilor noastre, sau să respecte reţinerea, secretele, tainele milei... da, ale milei, şi sentimentul de onoare, şi făgăduinţa de tăcere pe care se

clădeşte măreţia noastră... Dumneata mi-ai înşirat o poveste ciudată, o poveste de necrezut. O carte interzisă, pentru care se omoară în lanţ, cineva care ştie ceea ce numai eu ştiu... Nebunii, concluzii fără rost şi dăunătoare. Vorbeşte despre asta, dacă vrei, nimeni n-are să te creadă. Şi dacă totuşi vreo părticică din închipuita dumitale reconstituire ar fi adevărată... ei, bine, acum totul revine sub controlul meu şi responsabilitatea mea. Voi controla, am mijloace pentru acest lucru şi am şi autoritatea trebuincioasă. Am făcut rău, încă de la început, să cer unui străin, chiar dacă era un înţelept, şi un om demn de încredere, să cerceteze nişte lucruri care sunt numai de competenţa mea. Dar dumneata ai înţeles asta, mi-ai spus, eu socoteam la început că era vorba de violarea jurământului castităţii, şi voiam (ce imprudent am fost) ca un altul să-mi spună ceea ce auzisem de fapt la spovedanie. Bine, acum mi-ai spus asta. Iţi mulţumesc foarte mult pentru ceea ce ai făcut, sau ai încercat să faci. Întâlnirea legaţiilor a avut loc, misiunea dumitale la noi a luat sfârşit. Îmi închipui că eşti aşteptat cu nerăbdare la curtea imperială, nu se lipseşte cineva prea mult de un om ca domnia ta. Iţi dau îngăduinţa să părăseşti abaţia. Poate că azi e prea târziu, nu aş vrea să călătoreşti după apusul soarelui, drumurile nu sunt sigure. Ai să pleci mâine dimineaţă în zori. Oh, să nu-mi mulţumeşti, a fost o bucurie să te avem printre fraţii noştri şi să te onorăm cu ospitalitatea noastră. Te poţi retrage cu novicele domniei tale, ca să puteţi pregăti bagajele. Vă voi saluta din nou mâine în zori. Mulţumesc din toată inima. Fireşte, nu este nevoie să mai continui pe mai departe cercetările domniei tale. Nu-i mai chinuiţi pe călugări. Duceţi-vă.

Era mai mult decât un rămas bun, era o izgonire. Guglielmo a salutat şi am coborât scările.

— Ce înseamnă asta? am întrebat. Nu mai înţeleg nimic.

— Încearcă să formulezi o ipoteză. Ar fi trebuit să fi învăţat cum se face.

— Dacă e aşa, atunci am învăţat că trebuie să formulez cel puţin două ipoteze, una în opoziţie cu cealaltă, şi amândouă de necrezut. Bine, atunci...

Am înghiţit: făcutul ipotezelor îmi dădea un sentiment neplăcut.

— Prima ipoteză, Abatele ştia deja totul şi bănuia că

dumneavoastră n-o să descoperiţi nimic. V-a dat prima însărcinare când a murit Adelmo, dar treptat-treptat a înţeles că povestea era mult mai încurcată, că-l amesteca întrucâtva şi pe el, şi nu vrea ca dumneavoastră să descoperiţi această combinaţie. A doua ipoteză, Abatele n-a bănuit niciodată nimic (despre ce, de altfel, nu ştiu, pentru că nu ştiu la ce vă gândiţi dumneavoastră). Dar în orice caz se gândea mai departe că totul se datora unei vrajbe între... Între nişte călugări sodomiţi... Acum însă dumneavoastră i-aţi deschis ochii, el a înţeles pe neaşteptate ceva cutremurător, s-a gândit la un nume, are o idee neîndoielnică despre vinovatul acestor crime. Dar ajuns aici vrea să dezlege problema singur, şi vrea să vă înlăture, pentru a salva onoarea abaţiei.

— Bine lucrat. Începi să chibzuieşti bine. Dar vezi deja că în amândouă cazurile Abatele nostru este preocupat de buna reputaţie a mănăstirii sale. Ucigaş sau victimă pregătită, ce-o fi, nu vrea să strecoare dincolo de munţii aceştia ştiri defăimătoare despre această sfântă comunitate. Omoară-i călugării, dar nu atinge onoarea acestei abaţii. Ah, pe... Guglielmo începea să se înfurie. Lepădătura aia de feudal, păunul ăla care a devenit celebru pentru că a făcut pe cioclul la Aquinate, burduful ăla umflat, care există doar pentru că are un inel gros ca un fund de pahar. Neam de fălos, neam de făloşi şi de împăunaţi voi toţi ăştia din Cluny, mai rău decât principii, mai baroni ca baronii.

— Maestre, am îndrăznit eu, jignit, pe ton de dojana.

— Tu să taci, că eşti din acelaşi aluat cu ei. Voi nu sunteţi oameni simpli, nici feciori de oameni simpli. Dacă vă pică un ţăran, îl primiţi poate, dar, am văzut ieri, nu vă sfiiţi să-l daţi braţului secular. Dar pe unul de-ai voştri, nu, trebuie acoperit, Abbone e-n stare să-l descopere pe nenorocit şi să-l străpungă cu pumnalul în faţa tezaurului, şi să-i împartă rinichii în relicvariile sale, pentru ca onoarea abaţiei să fie salvată... Un franciscan, un minorit plebeu care descoperă viermuiala criminală din această sfântă casă? Ah, nu, Abbone nu-l poate îngădui pe lângă el cu nici un preţ. Mulţumesc, frate Guglielmo, împăratul are nevoie de domnia ta, ai văzut ce inel frumos port în deget, la revedere. Dar acum provocarea nu e numai între mine şi Abbone, ci între mine şi toată afacerea, eu nu ies din această incintă înainte de a fi aflat totul. Vrea

să plec mâine dimineaţă? Bine, el e stăpânul casei, dar până mâine eu trebuie să ştiu. Sunt dator.

— Sunteţi dator? Dar cine vă obligă, acum?

— Nimeni nu ne obligă să ştim, Adso. Eşti dator, asta e tot, chiar dacă cu preţul de a înţelege greşit.

Eram încă zăpăcit şi umilit din pricina cuvintelor lui Guglielmo împotriva ordinului meu şi a abaţilor săi. Şi am încercat să-i dau în parte dreptate lui Abbone formulând o a treia ipoteză, artă în care devenisem, mi se părea, foarte priceput.

— Nu v-aţi gândit şi la o a treia posibilitate, maestre, am spus. Am notat zilele acestea, şi azi dimineaţă ne-a părut limpede, după mărturiile lui Nicola şi şoaptele pe care le-am adunat în biserică, nu demult, că există un grup de călugări italieni care rabdă cu mânie succedarea bibliotecarilor străini, care-l învinuiesc pe Abate că nu respectă tradiţia şi care, după câte am înţeles, se ascund în spatele bătrânului Alinardo, împingându-l înainte ca pe un stindard pentru a cere un alt fel de conducere pentru abaţie. Am înţeles foarte bine lucrurile acestea, pentru că şi un novice a auzit în mănăstirea lui atâtea discuţii şi aluzii la comploturi de acest soi. Şi atunci poate că Abatele se teme că descoperirile dumneavoastră pot oferi o armă duşmanilor lui, şi vrea să pună ordine în toate astea cu mare băgare de seamă.

— S-ar putea. Dar tot un burduf umflat rămâne, şi până la urmă au să-l omoare.

— Dar dumneavoastră ce credeţi de judecăţile mele?

— Am să-ţi spun mai târziu.

Eram în porticul mănăstirii, vântul se făcuse tot mai mânios, lumina tot mai scăzută, chiar dacă *nona* abia trecuse. Ziua se apropia de sfârşit şi ne rămânea destul de puţin timp. La *vesper* Abatele urma, desigur, să-i încunoştinţeze pe călugări că Guglielmo nu mai avea dreptul să pună întrebări şi să intre pretutindeni.

— E târziu, a spus Guglielmo, şi când ai prea puţin timp, este o nenorocire să-ţi pierzi calmul. Va trebui să procedăm ca şi cum am avea la dispoziţie întreaga eternitate. Am o problemă de rezolvat, cum să intrăm în *finis Africae,* pentru că acolo trebuie să se afle răspunsul de pe urmă. Apoi trebuie să salvăm un om, nu m-am

hotărât încă pe care. În sfârşit, trebuie să ne aşteptăm la ceva şi din partea grajdurilor, la care tu vei sta cu ochii ţintă... Ia te uită câtă mişcare...

Într-adevăr, spaţiul între Edificiu şi mănăstire era neobişnuit de însufleţit. Un novice, ceva mai înainte, care venea de la locuinţa Abatelui, dăduse fuga spre Edificiu. Acum de-acolo ieşea Nicola, care se îndrepta spre dormitoare. Într-un colţ, grupul de dimineaţă, Pacifico, Aymaro şi Pietro stăteau şi vorbeau pe şoptite cu Alinardo, ca să-l convingă parcă de ceva.

Apoi au părut a lua o hotărâre, Aymaro l-a sprijinit pe Alinardo, încă nehotărât, şi s-a îndreptat cu el spre locuinţa abaţială. Tocmai intrau când Nicola a ieşit de la dormitoare, ducându-l pe Jorge în aceeaşi direcţie. I-a văzut pe cei doi care intrau, i-a şoptit ceva lui Jorge la ureche, bătrânul a clătinat din cap, şi au mers mai departe, oricum, spre capitul.

— Abatele ia situaţia în mână, a şoptit Guglielmo cu scepticism. Din Edificiu ieşeau alţi călugări care ar fi trebuit să stea în *scriptorium,* urmaţi apoi imediat Bencio care ne-a venit în întâmpinare, tot mai frământat.

— E agitaţie în *scriptorium,* ne-a spus, nimeni nu lucrează, toţi discută pe furiş între ei... Ce se întâmplă?

— Se întâmplă că persoanele care până azi dimineaţă puteau fi foarte bine bănuite au murit cu toatele. Până ieri toţi se uitau urât la Berengario, prost şi necredincios şi stricat, apoi la chelar, eretic suspect, apoi la Malachia, aşa de rău văzut de toţi... Acum nu mai au la cine să se uite, şi au cât mai degrabă nevoie să-şi găsească un duşman sau un ţap ispăşitor. Şi fiecare îl bănuieşte pe celălalt, unora le e frică, aşa cum ţi-e şi ţie, alţii s-au hotărât să-i sperie pe alţii. Sunteţi cu toţii prea tulburaţi. Adso, uită-te din când în când la grajduri. Eu mă duc să mă odihnesc.

Ar fi trebuit să rămân încremenit: să se ducă să se odihnească deşi mai aveam doar puţine ore la îndemână, nu mi se părea hotărârea cea mai înţeleaptă. Dar acum îl cunoşteam pe maestrul meu. Cu cât trupul lui era mai destins, cu atât mintea lui fierbea mai vârtos.

Ziua a şasea
Între *vesper* şi *completa*

unde se povesteşte pe scurt despre lungi ore de rătăcire

Îmi este greu să povestesc cele ce s-au întâmplat în orele care au urmat, între *vesper* şi *completa.*

Guglielmo lipsea. Eu umblam fără rost în jurul grajdurilor, dar fără să bag de seamă nimic nefiresc. Grăjdarii aduceau îndărăt caii, neliniştiţi de vânt, dar în rest totul era liniştit.

Am intrat în biserică. Toţi se aflau la locurile lor în strane, dar Abatele a băgat de seamă lipsa lui Jorge. Cu un gest a amânat începutul slujbei. A cerut să vină Bencio ca să-l trimită să-l caute. Bencio nu era. Cineva a spus că s-ar putea să fie în *scriptorium* pentru închiderea uşilor. Abatele a răspuns, plictisit, că Bencio nu închidea nimic, pentru că nu cunoştea regula.

Aymaro din Alexandria s-a ridicat de la locul lui:

— Dacă sfinţia voastră îngăduie, mă duc eu să-l chem.

— Nu ţi-a cerut nimeni, a spus Abatele tăios, şi Aymaro s-a aşezat din nou, nu fără să fi aruncat o privire greu de descris lui Pacifico din Tivoli.

Abatele l-a chemat pe Nicola, care nu era. I-au amintit că pregătea cina şi el a avut un gest de neplăcere, ca şi cum îl agasa să arate tuturor că se găseşte într-o stare de iritare.

— Îl vreau aici pe Jorge! a strigat. Căutaţi-l! Du-te tu, a poruncit maestrului novicilor.

Altcineva i-a atras atenţia că lipsea şi Alinardo.

— Ştiu asta, a spus Abatele, e bolnav.

Mă găseam alături de Pietro din Sant'Albano, şi l-am auzit spunând vecinului său, Gunzo din Nola, într-o limbă din Italia centrală, pe care o înţelegeam în parte.

— Cred şi eu, azi, când a ieşit după colocviu, bietul bătrân era răscolit. Abbone se poartă ca târfa de la Avignon!

Novicii erau zăpăciţi, sensibilitatea lor de copilandri neştiutori îi făcea totuşi să presimtă încordarea care domnea în cor, cum o

presimţeam şi eu. Au trecut câteva momente lungi de tăcere şi de încurcătură. Abatele a poruncit să se recite câţiva psalmi şi a amintit la întâmplare trei, care nu erau prescrişi de regulă pentru *vesper*. Toţi s-au privit unul pe altul, apoi au început să se roage încet. S-a întors maestrul novicilor urmat de Bencio, care s-a dus la locul lui cu capul în jos. Jorge nu era în *scriptorium,* şi nu era nici în chilia lui. Abatele a poruncit ca slujba să înceapă.

La sfârşit, înainte ca toţi să coboare la cină, m-am dus să-l chem pe Guglielmo. Sta întins pe patul lui, îmbrăcat, nemişcat. A spus că nu credea că e aşa târziu. I-am povestit pe scurt ce se întâmplase. A scuturat din cap.

La uşa refectorului l-am văzut pe Nicola, care cu câteva ceasuri înainte îl însoţise pe Jorge. Guglielmo l-a întrebat dacă bătrânul intrase numaidecât la Abate. Nicola a spus că trebuise să aştepte multă vreme afară la uşă, pentru că în sală erau Alinardo şi Aymaro din Alexandria. După ce Jorge intrase, rămăsese înăuntru câtva timp şi el îl aşteptase. Apoi ieşise şi ceruse să fie dus la biserică, un ceas înainte de *vesper,* care era încă goală.

Abatele ne-a văzut că vorbeam cu chelarul: — Frate Guglielmo, a ameninţat el, încă mai faci cercetări? I-a făcut semn să se aşeze la masa lui, ca de obicei. Ospitalitatea benedictină era sfântă.

Cina a fost mai tăcută ca de obicei şi tristă. Abatele mânca în silă, covârşit de gânduri negre. La sfârşit le-a spus călugărilor să se grăbească pentru *completa.*

Alinardo şi Jorge tot mai lipseau. Călugării îşi arătau locul gol al orbului, vorbind în şoaptă. La sfârşitul slujbei Abatele i-a îndemnat pe toţi să rostească o rugăciune specială pentru sănătatea lui Jorge din Burgos. Nu a fost clar dacă vorbea de sănătatea trupească sau despre sănătatea eternă. Toţi au înţeles că o nouă nenorocire se pregătea să se abată peste comunitate. Apoi Abatele a poruncit fiecăruia să se grăbească, cu mai multă sârguinţă decât altă dată, ca să ajungă în patul lui. A mai poruncit ca nimeni, şi a lăsat glasul greu pe cuvântul nimeni, să nu se mai plimbe afară din dormitoare. Novicii, speriaţi, au ieşit primii, cu gluga pe ochi, capul plecat, fără să schimbe între ei vorbele, loviturile cu coatele, zâmbetele, strâmbăturile răutăcioase şi furişe cu care se întărâtau de obicei (pentru că novicele, deşi călugăr tânăr, este tot un băieţandru, şi

prea puţin contează dojenile maestrului, care nu poate să împiedice ca adesea ei să se poarte ca nişte copii, cum o cere vârsta lor crudă).

Când au ieşit adulţii, m-am prins, fără să am aerul, de grupul care acum se caracteriza în ochii mei ca fiind cel al „italienilor".

Pacifico îi şoptea lui Aymaro:

— Ba ar putea să ştie, şi să ştie că de unde e nu se va mai întoarce niciodată. Poate că bătrânul a vrut prea mult, şi Abbone nu-l mai vrea pe el...

În timp ce eu şi cu Guglielmo ne prefăceam că ne întoarcem în casa peregrinilor, îl vedeam pe Abate cum intra din nou în Edificiu prin uşa refectorului, încă deschisă. Guglielmo m-a sfătuit să aştept o clipă, apoi, când esplanada s-a golit de orice suflare omenească, mi-a cerut să-l urmez. Am străbătut în grabă locurile goale şi am intrat în biserică.

Ziua a şasea
După *completa*

în care, ca din întâmplare, Guglielmo descoperă secretul intrării în finis Africae

Ne-am pitit, ca doi ucigaşi, lângă intrare, în spatele unei coloane, de unde se putea vedea capela cu hârcile.

— Abbone s-a dus să închidă Edificiul, a spus Guglielmo. Când va fi pus zăvorul la uşi pe dinafară nu va mai putea să iasă decât prin osuar.

— Şi pe urmă?

— Pe urmă o să vedem ce face.

Nu am putut vedea ce făcea. După o oră nu ieşise încă. S-a dus în *finis Africae,* am spus. S-ar putea, a răspuns Guglielmo. Pregătit să formulez multe ipoteze, am adăugat: poate că a ieşit din nou prin refector şi s-a dus să-l caute pe Jorge. Şi Guglielmo: s-ar putea şi asta. Poate că Jorge a şi murit, mi-am mai închipuit eu. Poate că e în Edificiu şi-l omoară acum pe Abate. Poate că amândoi sunt în altă parte, şi un altul îi pândeşte dintr-un ungher. Ce vor „italienii"? Şi de ce Bencio era atât de speriat? Oare asta nu era o mască pe care şi-o pusese pe faţă ca să ne păcălească? De ce rămăsese în *scriptorium* în timpul slujbei de *vesper,* dacă nu ştia nici cum să închidă, nici cum să iasă? Voia să încerce drumul prin labirint?

— Totul s-ar putea, a spus Guglielmo. Dar un singur lucru se întâmplă, s-a întâmplat ori e pe cale să se întâmple. Şi, în sfârşit, mila lui Dumnezeu ne blagosloveşte cu o luminoasă siguranţă.

— Care? am întrebat plin de nădejde.

— Că fratele Guglielmo din Baskerville, care are acum încredinţarea de a fi înţeles totul, nu ştie cum să intre în *finis Africae.* La grajduri, Adso, la grajduri.

— Şi dacă ne găseşte Abatele?

— Ne prefacem că suntem două stafii.

Nu mi s-a părut cea mai bună soluţie, dar am tăcut. Guglielmo devenea nervos. Am ieşit prin portalul de miazănoapte şi am

străbătut cimitirul, în vreme ce vântul şuiera cu putere, şi l-am rugat pe Dumnezeu să nu facă două stafii să se întâlnească cu noi, că de suflete chinuite în noaptea aceea abaţia nu ducea lipsă. Am ajuns la grajduri şi am auzit caii tot mai neliniştiţi de furia elementelor. Uşa principală a construcţiei avea, la înălţimea pieptului unui om, un grilaj mare de metal, prin care se putea vedea înăuntru. Am ghicit în întuneric contururile cailor şi l-am recunoscut pe Brunello, pentru că era primul din stânga. La dreapta lui al treilea cal din şir a ridicat capul simţind că eram acolo şi a nechezat. Am zâmbit.

— *Tertius equi,* am spus.

— Ce zici? m-a întrebat Guglielmo.

— Nimic; îmi aminteam de bietul Salvatore. Voia să facă nu ştiu ce magie cu calul acela, şi cu latina lui îl caracteriza aşa: *tertius equi.* Ceea ce ar fi litera *u.*

— Litera *u?* a întrebat Guglielmo, care urmărise aiurarea mea fără să-i dea prea multă atenţie.

— Da, pentru că *tertius equi* nu înseamnă al treilea cal, ci a treia din *cal (equus),* şi a treia literă de la acest cuvânt este *u.* Dar e o prostie.

Guglielmo m-a privit şi în întuneric mi s-a părut cum liniile feţei i se schimbă.

— Dumnezeu să te binecuvânteze, Adso! a spus el. Dar, sigur că da, *suppositio materialis,* vorbirea se ia *de dicto* şi nu *de re...* Ce prost mai sunt!

Şi şi-a plesnit una peste frunte cu palma deschisă, încât s-a auzit un pocnet, şi cred că l-a şi durut.

— Dragă băiete, este a doua oară astăzi când prin gura ta vorbeşte înţelepciunea, prima dată în somn, a doua oară acum, în stare de veghe! Fugi, fugi în chilia ta şi ia felinarul, ba chiar pe amândouă cele pe care le-am ascuns. Să nu te vadă cineva, şi vino cât mai repede după mine în biserică! Nu pune întrebări. Du-te!

M-am dus fără să pun întrebări. Felinarele erau sub salteaua mea de paie, pline cu ulei, fiindcă avusesem grijă să le alimentez. Aveam amnarul în rasă. Cu cele două scule de preţ ţinându-le la piept am alergat la biserică.

Guglielmo era sub tripod şi recitea pergamentul cu notiţele lui

Venanzio.

— Adso, mi-a spus, *primum est septimum de quatuor* nu însemnează primul şi al şaptelea din cei patru, ci *din* patru, din *cuvântul* patru — adică din *quatuor*!

N-am înţeles la început, apoi am avut o străfulgerare: *„Super thronos viginti quatuor*!" Versetul! Cuvintele scrise deasupra oglinzii!

— Să mergem, a spus Guglielmo, poate că încă mai putem să salvăm o viaţă!

— A cui? am întrebat, în vreme ce el meşterea prin jurul hârcilor şi deschidea trecerea prin osuar.

— A unuia care n-o merită, a spus. Şi ne găseam în galeria subpământeană, cu lămpile aprinse, spre uşa care ducea la bucătărie.

Am mai spus că în locul acela împingeai o uşă de lemn şi ajungeai la bucătărie, în spatele căminului, la picioarele scării răsucite care ducea în *scriptorium.* Şi tocmai când împingeam uşa, am auzit în stânga noastră nişte zgomote surde în zid. Veneau dinspre peretele de lângă uşă., sub care se termina şirul de lăcaşuri cu cranii şi cu oase. În acel punct, în locul ultimului lăcaş, se afla o parte de perete plin, din blocuri mari şi pătrate, cu o lespede străveche în mijloc care purta săpate în ea monograme decolorate. Bufniturile veneau, se pare, din spatele pietrei, sau de deasupra pietrei, unele din spatele zidului, altele parcă de deasupra capetelor noastre.

Dacă o asemenea întâmplare s-ar fi petrecut în prima noapte, m-aş fi gândit numaidecât la călugării morţi. Dar acum eram gata să mă aştept la ceva şi mai rău, de la călugării vii.

— Cine-o fi? am întrebat.

Guglielmo a deschis uşa şi a ieşit în spatele căminului. Loviturile se auzeau şi de-a lungul peretelui care împrejmuia scara răsucită, ca şi cum cineva ar fi fost prins în zid, sau în acel gol din perete (cu adevărat mare) care se putea bănui a fi între peretele care da spre bucătărie şi cel din afara turnului de miazăzi.

— Este cineva închis aici, a spus Guglielmo. M-am întrebat întotdeauna dacă nu mai era şi o altă cale care să ducă la *finis*

Africae, în acest Edificiu plin de trecători. Bineînţeles că este; din osuar, înainte de a intra în bucătărie, se deschide o parte din perete şi se poate urca dintr-o sală paralelă cu aceasta, ascunsă în zid, dând direct în camera zidită.

— Dar acum cine e înăuntru?

— A doua persoană. Una este în *finis Africae,* o alta a încercat s-o ajungă, dar cea de sus trebuie să fi blocat mecanismul care face să meargă amândouă intrările. Aşa că musafirul a rămas în capcană. Şi trebuie să se zbată foarte tare, pentru că, îmi închipui, în gaura aceea nu intră prea mult aer.

— Şi cine e? Să-l salvăm!

— Cine-o fi, vom vedea numaidecât. Iar ca să-l salvăm trebuie doar să deblocăm mecanismul de sus, pentru că mecanismul din partea asta are un secret pe care nu-l cunoaştem. Aşa că să urcăm repede.

Aşa am făcut, am urcat în *scriptorium,* şi de acolo în labirint, şi am ajuns destul de repede în turnul de miazăzi. A trebuit, în mai bine de două rânduri, să-mi domolesc pornirea, deoarece vântul care pătrundea în seara aceea prin deschizăturile zidurilor stârnea nişte curenţi care, strecurându-se prin acele orificii, străbăteau camerele gemând, făcând să zboare foile răspândite pe mese, şi trebuia să apăr flacăra cu mâna.

Am ajuns repede în camera cu oglinda, obişnuiţi acum cu jocul sluţilor care ne aştepta aici. Am ridicat felinarele şi am luminat versetele care se aflau deasupra cornişei *super thro-nos viginti quatuor.* Acum taina fusese dezlegată: cuvântul *quatuor* are şapte litere, şi trebuia să apăsam pe *q* şi pe r. M-am gândit, aţâţat, să fac eu asta: am pus repede felinarul pe masa din mijlocul camerei, am îndeplinit gestul cu nervozitate, flacăra s-a aplecat să lingă legătura unei cărţi care era rezemată acolo.

— Fii atent, prostule! a strigat Guglielmo, şi cu o suflare a stins flacăra. Vrei să dai foc bibliotecii?

Mi-am cerut iertare şi am vrut să reaprind felinarul.

— N-are importanţă, a spus Guglielmo, ajunge al meu. Ia-l şi fă-mi lumină, pentru că inscripţia e prea sus şi tu n-ai ajunge până acolo. Să ne grăbim.

— Şi dacă înăuntru e cineva înarmat? am întrebat, în timp ce Guglielmo, aproape pipăind, căuta literele fatale, înălţându-se în vârful picioarelor, înalt cum era, pentru a ajunge versetul apocaliptic.

— Fă lumină, la dracu, şi nu-ţi fie teamă, Dumnezeu e cu noi, mi-a răspuns parcă fără nici un fel de legătură. Degetele lui atingeau litera *q* din *quatuor,* şi eu, care stăteam la câţiva paşi în spatele lui, vedeam mai bine ceea ce făcea. Am mai spus că literele versetelor păreau sculptate, sau gravate în zid; era clar că cele ale cuvântului *quatuor* erau făcute din metal, în spatele cărora era vârât şi zidit un mecanism miraculos. Pentru că atunci când a fost scoasă în afară litera *q* a lăsat să se audă un pocnet sec, şi acelaşi lucru s-a întâmplat şi când Guglielmo a pus mâna pe r. Întreaga cornişă a oglinzii a avut o tresărire şi suprafaţa sticloasă s-a tras brusc înăuntru. Oglinda era o uşă, cu ţâţânile pe partea stingă. Guglielmo a vârât o mână în deschizătura care se căscase între marginea dreapta şi perete şi a tras spre el. Scârţâind, uşa s-a deschis spre noi. Guglielmo s-a vârât prin deschizătură şi eu m-am strecurat prin spatele lui, cu lumina ţinută deasupra capului Doua ore după *completa,* la sfârşitul zilei a şasea, în toiul nopţii cu care avea să înceapă ziua a şaptea, pătrunseserăm in *finis Africae.*

Ziua a şaptea
Noaptea

în care, pentru a rezuma revelaţiile uluitoare de care se vorbeşte, titlul ar trebui să fie mai lung decât capitolul, ceea ce este contrar obiceiului

Ne-am trezit în pragul unei camere asemănătoare ca formă celorlalte camere oarbe heptagonale, în care domnea un puternic miros de închis şi de cărţi mâncate de umiditate. Felinarul pe care-l ţineam sus a luminat mai întâi bolta, apoi am mişcat braţul în jos, la dreapta şi la stânga, şi flacăra a trimis o lumină slabă spre dulapurile îndepărtate, înşirate de-a lungul pereţilor. În sfârşit, am văzut la mijloc o masă, plină de hârtii, şi în spatele mesei o figură aşezată, care părea să ne aştepte nemişcată, în întuneric, în caz că mai era vie. Guglielmo a vorbit:

— Fericită noapte, venerabile Jorge. Ne aşteptai? Acum, fiindcă mai înaintasem câţiva paşi, lampa lumina figura bătrânului, care ne privea ca şi cum ne-ar fi văzut.

— Tu eşti, Guglielmo din Baskerville? a întrebat. Te aşteptam de azi după-masă, înainte de *vesper,* când am venit să mă încui aici. Ştiam că ai să vii.

— Şi Abatele? a întrebat Guglielmo. EI este cel care se zvârcoleşte în scara ascunsă?

Jorge a avut o clipă de nehotărâre:

— Mai trăieşte încă? a întrebat. Credeam că n-a mai putut s-o ducă fără aer.

— Mai înainte de-a începe să vorbim, aş vrea să-l salvez. Tu poţi să deschizi de pe partea asta?

— Nu, a spus Jorge, obosit; nu mai pot. Mecanismul se mânuieşte de jos, apăsând pe lespede, şi aici se ridică o pârghie care deschide o uşă acolo, în fund, în spatele acelui dulap, şi a arătat în spatele lui. Puteţi vedea alături de dulap o roată cu nişte contragreutăţi care pun în mişcare mecanismul de aici. Dar când am auzit roata învârtindu-se, semn că Abatele intrase dedesubt, am slobozit funia care ţine greutăţile, şi funia s-a rupt. Aşa că acum

trecerea este închisă din amân-două părţile, şi nu puteţi reînnoda capetele acelei legături. Abatele a murit.

— De ce l-ai omorât?

— Azi, când a trimis să mă cheme, mi-a spus că mulţumită ţie a descoperit totul. Nu ştia încă ce încercam eu să proteguiesc, nu a înţeles niciodată cu precizie care erau comorile şi adevărata menire a bibliotecii. Mi-a cerut să-i explic ceea ce nu ştia. Voia ca *finis Africae* să fie deschis. Grupul italienilor i-a cerut să pună capăt la ceea ce ei numeau misterul întreţinut de mine şi de predecesorii mei. Sunt chinuiţi de lăcomia lucrurilor noi...

— Şi tu trebuie să le fi făgăduit că aveai să vii aici şi aveai să-ţi pui capăt vieţii, aşa cum ai făcut şi cu ceilalţi, în aşa chip încât onoarea abaţiei să fie salvată şi nimeni să nu ştie nimic. Apoi i-ai arătat drumul pe care, mai târziu, să vină să controleze, în schimb tu l-ai aşteptat ca să-l omori. Nu te gândeai că putea să intre în oglindă?

— Nu, Abbone e mic de statură, şi n-ar fi fost în stare să ajungă singur la verset. I-am spus despre trecerea aceasta, pe care eu singur o mai cunoşteam. Este cea pe care am folosit-o eu atâţia ani, pentru că era mai simplă, pe întuneric. Era de ajuns să mergi până la capelă, şi apoi să urmăreşti oasele morţilor până la capătul trecerii.

— Aşa l-ai făcut să vină aici, ştiind că aveai să-l omori.

— Nu puteam avea încredere nici măcar în el. Era speriat. Devenise celebru pentru că la Fossanova izbutise să coboare un trup neînsufleţit pe o scară răsucită. Nedreaptă glorie. Acum a murit pentru că n-a mai izbutit să-şi urce propriul corp.

— L-ai folosit timp de patruzeci de ani. Când ţi-ai dat seama că orbeai şi nu mai aveai putere să controlezi mai departe biblioteca, ai lucrat cu dibăcie. Ai făcut să fie ales abate un om în care să poţi avea încredere, şi l-ai numit bibliotecar mai întâi pe Roberto din Bobbio, pe care-l puteai instrui după placul tău, apoi pe Malachia, care avea nevoie de ajutorul tău şi nu făcea un pas fără să se sfătuiască cu tine. Timp de patruzeci de ani ai fost stăpânul acestei abaţii. Asta a înţeles grupul italienilor, asta repeta Alinardo, dar nimeni nu-i da ascultare pentru că-l ştiau dement de-acum, nu-i aşa? Totuşi, tu tot mă aşteptai pe mine, şi n-ai fi putut bloca intrarea

oglinzii, pentru că mecanismul este zidit. De ce mă aşteptai, cum de puteai fi sigur că am să vin?

Guglielmo îl întreba, dar după tonul său se înţelegea că el ştia deja răspunsul, şi-l aştepta ca pe un premiu pentru propria lui iscusinţă.

— Încă de la început am înţeles că tu aveai să înţelegi, după felul cum m-ai silit să discutăm despre ceva care nu-mi plăcea să fi discutat. Erai mai bun decât ceilalţi, ai fi izbutit oricum. Ştii, e de ajuns să gândeşti şi să refaci în propria minte gândurile altora. Şi apoi am auzit că puneai întrebări celorlalţi călugări, toate îndreptăţite. Dar nu întrebai niciodată despre bibliotecă, ca şi cum i-ai fi cunoscut orice taină, într-o noapte am venit să bat la uşa chiliei tale şi tu nu erai acolo. Erai, fără îndoială, aici. Dispăruseră două felinare de la bucătărie, l-am auzit pe un servitor spunând asta. Şi, în sfârşit, când Severino a venit să-ţi vorbească despre o carte, alaltăieri, în nartex, am fost sigur că-mi dăduseşi de urmă.

— Dar ai izbutit să-mi smulgi cartea. Te-ai dus la Malachia, care până atunci nu înţelesese nimic. Ros de gelozia lui, prostul acela era obsedat mereu de ideea că Adelmo i-l răpise pe adoratul lui Berengario, care voia acum carne mai tânără decât a lui. Nu înţelegea ce legătură avea Venanzio cu povestea asta, şi tu i-ai zăpăcit şi mai mult ideile. I-ai spus că Berengario avusese o legătură cu Severino, şi că, pentru a-l răsplăti, îi dăduse o carte din *finis Africae*. Nu ştiu cu precizie ce anume i-ai spus. Malachia s-a dus la Severino, nebun de gelozie, şi l-a omorât. Pe urmă n-a mai avut timp să caute cartea, pe care tu i-ai descris-o, pentru că a sosit chelarul. Aşa a fost?

— Mai mult sau mai puţin.

— Dar tu nu voiai ca Malachia să moară. El nu văzuse, probabil, niciodată cărţile din *finis Africae,* avea încredere în tine, asculta de interzicerile tale. El se limita să aşeze seara ierburile ca să-i sperie pe curioşii care s-ar fi ivit. I le dădea Severino. De aceea l-a lăsat Severino în acea zi pe Malachia să intre în spital; era vizita lui de fiecare zi pentru a ridica ierburile proaspete, pe care el le pregătea zi de zi, din ordinul Abatelui. Am ghicit?

— Ai ghicit. Nu voiam ca Malachia să moară. I-am spus să regăsească volumul, cu orice preţ, şi să-l aducă din nou aici, fără să-

l deschidă. I-am spus că avea puterea a mii de scorpioni. Dar pentru prima oară smintitul a vrut să facă după capul lui. Nu voiam să moară, îndeplinea cu supunere ordinele mele. Dar nu-mi repeta ce ştii, ştiu că ştii. Nu vreau să hrănesc trufia ta, ai tu singur grijă de asta. Te-am auzit, azi dimineaţă, în *scriptorium,* cum îl întrebai pe Bencio despre *Coena Cypriani.* Erai foarte aproape de adevăr. Nu ştiu cum ai descoperit tu secretul oglinzii, dar când am aflat de la Abate că tu îi pomeniseşi despre *finis Africae,* am fost sigur că în scurtă vreme aveai să ajungi aici. De-asta te aşteptam. Şi acum ce vrei?

— Aş vrea să văd, a spus Guglielmo, ultimul manuscris din volumul legat care ţine laolaltă un text arab, unul sirian şi o interpretare sau transcriere a cărţii *Coena Cypriani.* Vreau să văd copia aceea în greceşte, făcută probabil de un arab, sau de un spaniol, pe care tu ai găsit-o când, fiind ajutorul lui Paolo din Rimini, ai obţinut să fii trimis în ţara ta ca să aduni cele mai frumoase manuscrise ale Apocalipselor din Leon şi Castilia, o pradă care te-a făcut faimos şi stimat şi ai putut astfel să obţii postul de bibliotecar, în timp ce el îi revenea lui Alinardo, cu zece ani şi mai bine mai bătrân decât tine. Vreau să văd copia aceea grecească scrisă pe hârtie de pânză, care era foarte rară atunci şi se fabrica tocmai la Silos, aproape de Burgos, locul tău de naştere. Vreau să văd cartea pe care tu ai furat-o de-acolo, după ce ai citit-o, pentru că nu voiai s-o mai citească şi alţii, şi pe care ai adus-o aici, ocrotind-o cu mare iscusinţă, şi pe care n-ai distrus-o, pentru că un om ca tine nu distruge o carte, ci doar o păstrează şi are grijă să n-o atingă nimeni. Aş vrea să văd a doua carte a *Poeticii* lui Aristotel, aceea pe care toţi o socoteau pierdută sau niciodată scrisă, şi din care tu păstrezi, poate, singura copie.

— Ce grozav bibliotecar ai fi fost, Guglielmo, a spus Jorge, cu un ton în acelaşi timp de admiraţie şi de părere de rău. Aşa că ştii chiar tot. Vino, cred că e un scăunel înspre partea ta de masă. Aşază-te, iată premiul.

Guglielmo s-a aşezat şi a pus alături felinarul, pe care i-l dădusem, luminând de jos figura lui Jorge. Bătrânul a luat un volum pe care-l avea dinaintea sa şi i l-a întins. Am recunoscut legătura, era cel pe care-l deschisesem la spital, crezându-l un manuscris

arab.

— Citeşte, deci, răsfoieşte-l, Guglielmo, a spus Jorge. Ai învins.

Guglielmo a privit volumul, dar nu l-a atins. A scos din rasă o pereche de mănuşi, nu pe ale sale, cu vârfurile degetelor descoperite, ci pe cele pe care şi le pusese Severino când îl găsisem mort. A deschis încet legătura uzată şi delicată. Eu m-am apropiat şi m-am aplecat peste umărul lui. Cu auzul lui atât de fin, Jorge a auzit zgomotul pe care-l făceam. A spus: — Eşti şi tu, băiete? O să pun să ţi-l arate şi ţie, după asta.

Guglielmo a dat repede primele pagini.

— Este un manuscris arab, despre spunerile unui smintit, după catalog, a spus el. Despre ce e vorba?

— Oh, nişte legende proaste despre necredincioşi, de unde reiese că smintiţii au unele afirmaţii pătrunzătoare care-i uimesc şi pe sacerdoţii lor şi-i entuziasmează pe califii lor...

— Al doilea este un manuscris sirian, dar, după catalog, traduce un tom egiptean de alchimie. Cum de se găseşte legat aici?

— Este o operă egipteană din secolul al treilea al epocii noastre. Legat de opera care urmează, dar mai puţin primejdios. Nimeni n-ar pleca urechea la aiurelile unui alchimist african. Atribuie creaţia lumii râsului divin...

A ridicat faţa şi a recitat, cu uluitoarea lui memorie de lector care de mai bine de patruzeci de ani îşi repeta sie însuşi lucruri citite când încă se mai bucura de o vedere bună:

— De cum a râs Dumnezeu s-au născut şapte zei care au condus pământul, de cum a izbucnit în râs a apărut lumina, la al doilea hohot de râs a apărut apa, şi în a şaptea zi de când râdea a apărut sufletul... Nerozii. Şi chiar şi scrierea care urmează, de unul dintre nenumăraţii proşti care s-au apucat să comenteze *Coena*... Dar nu acestea sunt lucrurile care te interesează.

Într-adevăr, Guglielmo dăduse foarte repede paginile şi ajunsese la textul grecesc. Am văzut numaidecât că foile erau dintr-un alt soi de material, şi mai moale, aproape sfâşiat, cu o parte din pagini mâncată, acoperit de pete şterse, cum produc de obicei timpul şi umezeala la alte cărţi. Guglielmo a citit primele rânduri, mai întâi în greceşte, apoi traducând în latineşte şi continuând apoi în această

limbă, aşa încât eu să pot înţelege cum începea cartea fatală.

„În prima carte am tratat despre tragedie, şi cum ea, cerând pietate şi teamă, produce purificarea unor asemenea sentimente. Aşa cum am făgăduit, vom trata acum despre comedie (şi de asemenea despre satiră şi despre mimă) şi cum, producând plăcerea ridicolului, ea duce la purificarea unei asemenea pasiuni. Despre cât de demnă de consideraţie este asemenea pasiune am şi spus în cartea despre suflet, întrucât — numai el dintre toate animalele — omul are putinţa de a râde. Vom defini deci de ce tip de acţiune este mimesis comedia, examinând astfel modurile în care comedia dă naştere râsului, şi aceste moduri sunt faptele şi vorbirea. Vom arăta cum ridicolul faptelor ia naştere din asimilarea de la cel mai bun la cel mai rău şi invers, din surprinderea prin înşelăciune, prin imposibil şi prin violarea legilor naturii, prin neînsemnat şi prin neconsecvent, prin decăderea personajelor, prin lipsa de armonie, prin alegerea lucrurilor celor mai puţin demne. Vom arăta deci cum ridicolul vorbirii ia naştere din echivocurile dintre cuvinte asemănătoare pentru lucruri deosebite, şi deosebite pentru lucruri asemănătoare, prin flecăreală şi prin repetiţie, prin jocuri de cuvinte, diminutive, greşeli de pronunţie şi barbarisme...”

Guglielmo traducea anevoie, căutând cuvintele potrivite, oprindu-se din când în când. Traducând, zâmbea, ca şi cum ar fi recunoscut lucruri pe care aştepta să le găsească. A citit cu voce tare prima pagină, apoi a tăcut, ca şi cum nu ar mai fi dorit să ştie altceva. Şi a răsfoit în grabă paginile care au urmat; dar după câteva foi a întâmpinat o piedică, pentru că lângă marginea laterală de sus, şi de-a lungul muchiei, foile erau lipite una de alta, aşa cum se întâmplă când — umezindu-se şi stricându-se — materia hârtiei se preface într-o cocă groasă. Jorge şi-a dat seama că foşnetul foilor încetase, şi l-a îndemnat pe Guglielmo.

— Hai, citeşte, răsfoieşte. E al tău, l-ai meritat... Guglielmo râse, părând foarte amuzat:

— Hei, văd că nu mă socoteşti prea isteţ, Jorge! Tu nu vezi, dar eu am mănuşi. Cu degetele aşa de stânjenite nu izbutesc să desprind o pagină de alta. Ar trebui să lucrez cu mâinile goale, să-mi umezesc degetele cu limba, cum mi s-a întâmplat azi dimineaţă

citind în *scriptorium,* aşa încât dintr-o dată şi taina aceasta mi-a fost dezvăluită, şi ar trebui să fac aşa mai departe până când otrava îmi va fi pătruns în gură atât cât trebuie. Vorbesc despre otrava pe care tu, într-o zi, cu multă vreme în urmă, ai furat-o din laboratorul lui Severino, poate de atunci îngrijorat că ai auzit pe cineva în *scriptorium* arătându-se cuprins de curiozitate, fie în privinţa lui *finis Africae,* fie în privinţa cărţii pierdute a lui Aristotel, fie în a amândurora. Cred că ai păstrat flaconul multă vreme, gata să te foloseşti de el când vei fi simţit vreo primejdie. Şi ai simţit-o acum câteva zile, când pe de-o parte Venanzio s-a apropiat mult prea mult de tema acestei cărţi, şi Berengario, din uşurinţă, din mândrie, ca să-l impresioneze pe Adelmo, s-a dovedit a fi mai puţin hotărât să păstreze taina decât credeai tu. Atunci ai venit şi ţi-ai pus capcana. Tocmai la timp, pentru că după câteva nopţi Venanzio a pătruns aici, a furat cartea, a răsfoit-o cu o lăcomie aproape fizică. S-a simţit rău în scurtă vreme şi s-a dus să caute ajutor în bucătărie. Unde a murit. Greşesc?

— Nu; spune mai departe.

— Ce a urmat e simplu. Berengario găseşte trupul lui Venanzio în bucătărie, se teme să nu dea prilejul unei anchete, pentru că Venanzio era noaptea în Edificiu ca urmare a primei sale dezvăluiri făcute lui Adelmo. Nu ştie ce să facă, ia trupul în spinare şi-l aruncă în hârdăul cu sânge, gândindu-se că toţi aveau să fie convinşi că se înecase.

— Şi tu de unde ştii că s-a întâmplat aşa?

— O ştii şi tu, am văzut cum ai tresărit când am găsit o cârpă murdară de sânge la Berengario. Nenorocitul îşi ştersese cu cârpa mâinile când îl băgase pe Venanzio în sânge. Dar pentru că dispăruse, Berengario nu putea să dispară decât cu cartea care-i trezise şi lui acum curiozitatea. Şi tu te aşteptai să-l găsească pe undeva, nu însângerat, ci otrăvit. Ce-a urmat, e limpede. Severino a regăsit cartea, pentru că Berengario se dusese mai întâi la spital, ca s-o citească ferit de ochii curioşilor. Malachia l-a omorât pe Severino împins de tine, şi moare când se întoarce aici ca să afle ce era atât de neîngăduit în obiectul care-l făcuse să ajungă ucigaş. Iată că avem o lămurire pentru fiecare cadavru... Ce prost...

— Cine?

— Eu. Din cauza unei fraze a lui Alinardo eram convins că şirul de crime urma ritmul celor şapte trâmbiţe ale Apocalipsei. Grindina pentru Adelmo, şi era o sinucidere. Sângele pentru Venanzio, şi fusese o idee ciudată a lui Berengario; apa pentru Berengario însuşi, şi fusese doar o întâmplare; a treia parte a cerului pentru Severino, şi Malachia lovise cu sfera armilară pentru că era singurul lucru pe care-l găsise la îndemână. În fine, scorpionii lui Malachia... De ce ai spus că tomul acela avea puterea a mii de scorpioni?

— Din cauza ta. Alinardo îmi oferise ideea lui, apoi auzisem de la cineva că şi tu o găsiseşi convingătoare... Atunci m-am convins că un plan dumnezeiesc hotăra aceste dispariţii, pentru care nu eu aveam răspunderea. Şi l-am înştiinţat pe Malachia că dacă ar fi fost curios ar fi pierit potrivit aceluiaşi plan dumnezeiesc, cum de fapt s-a şi întâmplat.

— Deci aşa este... Am alcătuit o schemă falsă pentru a urmări mişcările vinovatului şi vinovatul s-a potrivit. Şi tocmai această schemă falsă m-a pus pe urmele tale. În vremurile noastre fiecare este obsedat de cartea lui Ioan, dar tu îmi păreai cel mai înclinat să meditezi asupra ei, şi nu atât despre speculaţiile despre Antichrist, ci pentru că veneai din ţara în care se făceau Apocalipsele cele mai încântătoare. Într-o zi cineva mi-a spus că cele mai frumoase codice cu această carte, în bibliotecă, fuseseră aduse de tine. Apoi, într-o zi, Alinardo a vorbit de un tainic vrăjmaş al lui care fusese să caute cărţi la Silos (m-a uimit faptul că a spus că vrăjmaşul lui se întorsese mai înainte de vreme pe tărâmul beznelor; de fapt el se gândea la orbirea ta). Silos este aproape de Burgos, şi azi dimineaţă am găsit în catalog o serie de cărţi cumpărate cuprinzând toate apocalipsele hispanice, în perioada în care tu urmaseşi, sau trebuia să urmezi, lui Paolo din Rimini. Şi în grupul acela de tomuri cumpărate era şi cartea aceasta. Dar nu puteam fi sigur de toate câte le refăcusem în minte, până când n-am aflat că tomul furat este din hârtie de pânză. Atunci mi-am reamintit de Silos, şi am fost sigur. Bineînţeles că pe măsură ce căpăta formă ideea despre această carte şi despre puterea ei benefică, se destrăma ideea schemei apocaliptice, şi totuşi nu izbuteam să înţeleg cum cartea şi înşiruirea trâmbiţelor duceau amândouă la tine, şi am înţeles mai bine istoria cărţii în măsura în care, tocmai mânat de înşiruirea apocaliptică,

eram silit să mă gândesc la tine, şi la discuţiile tale despre râs. Aşa încât, în seara aceea, când nu mai credeam în schema apocaliptică, am stăruit să se cerceteze grajdurile, unde aşteptam să răsune a şasea trâmbiţă, şi tocmai la grajduri, dintr-o pură întâmplare, Adso mi-a oferit cheia pentru a intra în *finis Africae.*

— Nu te înţeleg, a spus Jorge. Mi-ai arătat cu trufie cum ai ajuns până la mine prin puterea minţii tale, şi totuşi îmi dovedeşti că ai ajuns la mine potrivit unei socoteli greşite. Ce vrei să-mi spui cu asta?

— Ţie, nimic. Sunt nedumerit, asta e. Dar n-are importanţă. Am ajuns unde trebuia.

— Dumnezeu făcea să răsune cele şapte trâmbiţe. Şi tu, chiar şi pe calea ta greşită, ai auzit un ecou slab al acelui sunet.

— Asta ai mai spus-o în predica de aseară. Cauţi să te încredinţezi că toată povestea aceasta s-a desfăşurat după un plan dumnezeiesc pentru a-ţi ascunde ţie însuţi faptul că eşti un criminal.

— Eu n-am omorât pe nimeni. Fiecare a căzut potrivit destinului său, din cauza păcatelor sale. Eu am fost doar un instrument.

— Ieri ai spus că şi Iuda a fost un instrument. Asta nu l-a iertat să fie condamnat.

— Mă împac cu gândul că aş putea fi damnat. Dumnezeu mă va ierta pentru că ştie că am făcut totul întru slava sa. Datoria mea era să apăr biblioteca.

— Acum câteva clipe erai gata să mă omori şi pe mine şi pe băiatul acesta.

— Eşti mai dibaci, dar nu mai bun decât alţii.

— Şi acum ce se va întâmpla, după ce am dat la iveală toată urzeala?

— Vom vedea, a spus Jorge. Nu vreau neapărat moartea ta. Poate voi izbuti să te conving. Dar spune-mi, mai întâi, cum de ai ghicit că era vorba de a doua carte a lui Aristotel?

— Nu-mi ajunseseră, desigur, anatemele tale împotriva râsului, nici puţinul pe care l-am aflat despre discuţiile pe care le-ai avut cu ceilalţi. Am fost ajutat de unele însemnări lăsate de Venanzio. Nu înţelegeam de la început ce anume voia să spună. Dar erau unele aluzii la o piatră neruşinată care se rostogoleşte pe câmp, la greierii

ce cântă pe sub pământ, la smochinii bătrâni. Citisem câte ceva de soiul acesta: am controlat zilele trecute. Sunt exemple pe care le dădea Aristotel în prima carte a *Poeticii* şi în *Retorica.* Apoi mi-am amintit că Isidor din Sevilla defineşte comedia ca pe ceva care povesteşte despre *stupra virginum et amores meretricum...* Încet-încet mi-a apărut în minte această a doua carte, aşa cum ar fi trebuit să fie. Ţi-aş putea-o povesti aproape în întregime, fără să mai citesc paginile care ar trebui să mă otrăvească. Comedia se naşte în acele *komas,* sau în satele ţăranilor, ca o sărbătorire veselă după un prânz sau după o festivitate. Nu povesteşte despre oameni renumiţi sau puternici, ci despre fiinţele păcătoase şi caraghioase, nu ticăloase, şi nu se sfârşeşte cu moartea personajelor. Provoacă ridicolul arătând defectele şi viciile oamenilor obişnuiţi. Apoi Aristotel vede înclinarea spre râs ca pe o forţă bună, care poate avea şi o valoare de cunoaştere, când prin enigme rafinate şi metafore neaşteptate, spunându-ne totuşi lucrurile altfel decât sunt, ca şi cum ar minţi, ne obligă de fapt să le privim mai bine şi ne face să spunem: iată, chiar aşa stau lucrurile, şi eu nu ştiam. Adevărurile la care se ajunge prin reprezentarea oamenilor şi a lumii, mai rele decât ceea ce sunt sau decât le credem, mai rele, în orice caz, decât felul cum ni le-au arătat poemele eroice, tragediile şi vieţile sfinţilor. Aşa este?

— Cam aşa. Ai reconstituit-o citind alte cărţi?

— Pe cele la care lucra Venanzio. Cred că de multă vreme Venanzio căuta această carte, trebuie să fi citit în catalog indicaţiile pe care le-am citit şi eu şi să se fi convins că aceea era cartea pe care o căuta. Dar nu ştia cum să intre în *finis Africae.* Când l-a auzit pe Berengario vorbindu-i despre ea lui Adelmo, atunci s-a repezit ca un câine pe urmele iepurelui.

— Aşa a fost, mi-am dat seama numaidecât. Am înţeles că sosise momentul în care ar fi trebuit să apăr biblioteca cu dinţii...

— Şi ai dat cu unsoarea aceea. Trebuie să fi fost tare greu... pe întuneric.

— Acum mâinile mele văd mai bine decât ochii tăi. Lui Severino îi furasem şi o pensulă, şi am folosit şi eu mănuşi. A fost o idee grozavă, nu-i aşa? Ţi-a trebuit mult până să ajungi la ea...

— Da. Eu mă gândeam la ceva mult mai complicat, la un dinte otrăvit sau la aşa ceva. Trebuie să spun că soluţia ta era

nemaipomenită, victima se otrăvea singură, şi chiar pe măsură ce voia să citească...

Mi-am dat seama, cu un fior de spaimă, că în clipa aceea cei doi bărbaţi, prinşi într-o luptă pe viaţă şi pe moarte, se preţuiau cu schimbul, ca şi cum fiecare ar fi făcut totul doar pentru a căpăta aplauzele celuilalt. Mintea mea a fost străbătută de gândul că toată priceperea de care se folosise Berengario ca să-l cucerească pe Adelmo şi gesturile simple şi naturale cu care fata trezise înflăcărarea şi dorinţa mea erau nimic faţă de iscusinţa şi smintita îndemânare de a-l câştiga pe celălalt, faţă de acţiunea de seducţie care se petrecea sub ochii mei în momentul acela, şi care se desfăşurase de-a lungul a şapte zile, fiecare dintre cei doi părtaşi nutrind, ca să zic aşa, o tainică înţelegere pentru celălalt, fiecare dorind pe ascuns să capete încuviinţarea celuilalt, de care se temea şi pe care-l ura.

— Dar spune-mi, zicea Guglielmo, de ce? De ce ai vrut să fereşti cartea asta mai mult decât pe atâtea altele? De ce ascundeai, dar fără să făptuieşti vreun delict, tratate de necromanţie, pagini în care se necinstea, poate, numele lui Dumnezeu, dar pentru paginile acestea i-ai condamnat pe fraţii tăi şi te-ai condamnat şi pe tine însuţi? Există atâtea alte cărţi care vorbesc despre comedie, atâtea altele, de asemenea, care fac elogiul râsului. De ce aceasta îţi inspiră atâta teamă?

— Pentru că era a Filosofului. Orice carte a omului acela a distrus câte o parte a înţelepciunii pe care creştinătatea o strânsese de-a lungul veacurilor. Părinţii Bisericii spuseseră ceea ce trebuia despre puterea Verbului, şi a fost de ajuns ca Boethius să-l comenteze pe Filosof pentru ca taina dumnezeiască a Verbului să se prefacă în parodia omenească a categoriilor şi a silogismului. Cartea Facerii spune ceea ce trebuie ştiut despre alcătuirea cosmosului, şi a fost de ajuns să se descopere cărţile despre fizică ale Filosofului pentru ca universul să fie regândit în termenii unei materii oarbe şi mucilaginoase, şi pentru ca arabul Averroes să-i convingă aproape pe toţi despre nemurirea în veci a lumii. Ştiam totul despre numenii dumnezeieşti, şi dominicanul îngropat de Abbone — câştigat de Filosof— le-a numit din nou, urmând căile trufaşe ale raţiunii omeneşti. Astfel cosmosul, care pentru

Areopagit i se arăta celui care ştia să privească în sus cascada luminoasă a cauzei prime exemplare, a ajuns o rezervă de indicii pământeşti la care apelezi ca să numeşti o abstractă eficienţă. La început priveam la cer, abia aruncând o privire încruntată spre amestecul de materie, acum privim la pământ şi credem în cer numai pe baza mărturiilor pământului. Fiecare cuvânt al Filosofului, pe care acum au ajuns să jure şi sfinţii şi pontifii, a întors imaginea lumii pe dos. Dar el n-a izbutit să întoarcă pe dos imaginea lui Dumnezeu. Dacă această carte ar deveni... ar fi devenit subiect de interpretare deschisă, am fi depăşit şi ultima limită.

— Dar ce te-a speriat în discuţia aceasta despre râs? Nu faci să piară râsul dând pierzaniei această carte.

— Nu, desigur. Râsul este slăbiciunea, putreziciunea, lipsa de gust a cărnii noastre. Este gâdilatul pentru ţăran, neruşinarea pentru beţiv, chiar şi Biserica, în înţelepciunea ei, a îngăduit clipa de sărbătoare, de carnaval, de bâlci, această întinare diurnă care-ţi descarcă umorile şi te abate de la alte ambiţii... Dar aşa râsul rămâne un lucru josnic, la îndemâna celor simpli, taină dezvăluită pentru plebe. O spunea şi Apostolul, decât să ardeţi, mai bine căsătoriţi-vă. Decât să vă ridicaţi împotriva ordinii voite de Dumnezeu, mai bine râdeţi şi distraţi-vă în murdarele voastre parodii ale ordinii, la sfârşitul mesei, după ce aţi golit carafele şi farfuriile. Alegeţi-l pe regele nebunilor, pierdeţi-vă în liturghia măgarului şi a porcului, jucaţi-vă şi reprezentaţi-vă saturnaliile voastre cu capul în jos... Dar aici, aici... şi acum Jorge bătea cu degetul în masă, alături de cartea pe care Guglielmo o ţinea dinainte, aici se răstoarnă funcţia râsului, aici ea e ridicată la rangul de artă, i se deschid porţile lumii celor învăţaţi, se face din el obiect de filosofie şi de perfidă teologie... Tu ai văzut ieri cum cei simpli pot să conceapă şi să pună în faptă cele mai murdare erezii, necunoscând nici legile lui Dumnezeu, nici pe cele ale naturii. Dar Biserica poate răbda erezia celor simpli, care se condamnă singuri, ruinaţi de neştiinţa lor. Inculta sminteală a lui fra Dolcino şi a celor ca el nu va pune în pericol orânduiala dumnezeiască. Va predica silnicia şi va muri de silnicie, nu va lăsa nici o urmă, va trece aşa cum trece carnavalul, şi nu are importanţă dacă în timpul sărbătorii se va fi produs pe pământ, şi pentru scurt timp, epifania lumii de-a-

ndoaselea. Ajunge ca gestul să nu se transforme în plan, ca această limbă vulgară să nu găsească o latină care să o traducă. Râsul îl eliberează pe mocofan de frica de diavol, deoarece în praznicul nebunilor şi diavolul apare sărac şi nebun, deci putând să fie controlat. Dar această carte ar putea să-i înveţe pe oameni că eliberarea de frică înseamnă înţelepciune. Când râde, când vinul îi gâlgâie în gât, omul de jos se simte stăpân pentru că a răsturnat legăturile senioriale; dar cartea aceasta ar putea să-i înveţe pe învăţaţi mijloace rafinate, şi din acel moment strălucite, cu care să facă legitimă o asemenea răsturnare. Atunci, ceea ce în gestul negândit al celui de jos este încă şi din fericire lucrare a burţii s-ar preschimba într-o lucrare a intelectului. Faptul că râsul este propriu omului dovedeşte mărginirea noastră de păcătoşi. Dar câte minţi stricate, ca a ta, n-ar extrage din această carte silogismul cel mai mare, potrivit căruia râsul este scopul omului! Râsul îl îndepărtează pentru câteva clipe pe omul simplu de spaimă. Dar legea se impune prin spaimă, al cărui nume adevărat este frica de Dumnezeu. Şi de la această carte ar putea pleca scânteia luciferică, ceea ce ar aţâţa în lumea întreagă un nou incendiu: şi râsul s-ar arăta ca artă nouă, necunoscută chiar şi de Prometeu, pentru a înlătura teama. Omul simplu, care râde, în clipa aceea nu-i mai pasă că va muri; dar apoi, după ce încetează dezmăţul, liturghia îi impune din nou, potrivit voinţei lui Dumnezeu, frica de moarte. Şi din această carte ar putea lua naştere noua şi distrugătoarea năzuinţă de a nimici moartea prin dezrobirea de frică. Şi ce vom fi, oare, noi, fiinţe păcătoase, fără frică, poate cel mai chibzuit, mai afectuos dar al lui Dumnezeu? Secole de-a rândul, doctorii şi părinţii Bisericii au emis esenţe parfumate de sfântă ştiinţă, pentru a mântui, cu gândirea lor înaltă, de mizeria şi de ispita lucrurilor josnice. Şi această carte, îndreptăţind ca pe un lucru minunat comedia, şi satira, şi mima, care ar putea produce curăţirea pasiunilor prin zugrăvirea defectului, a viciului, a slăbiciunilor, i-ar îndemna pe falşii înţelepţi să încerce să răscumpere (cu o drăcească răsturnare) înaltul prin îngăduirea celor de jos. Din această carte s-ar naşte gândul că omul poate să vrea pe pământ (cum dădea de înţeles Bacon al tău în legătură cu magia naturală) chiar belşugul din ţara unde curge lapte şi miere. Dar tocmai asta este ceea ce nu trebuie şi nu putem să

avem. Uită-te la călugăraşii care se fac de ruşine cu parodia bufonească *Coena Cypriani*. Pocirea aceea drăcească a Sfintei Scripturi! Ei bine, făcând-o, ştiu că asta e rău. Dar în ziua când cuvântul Filosofului va îndreptăţi jocurile lăturalnice ale imaginaţiei destrăbălate, oh, atunci cu adevărat că ceea ce stătea la margine va sări la mijloc, şi din mijloc îşi va pierde orice urmă. Poporul lui Dumnezeu se va transforma într-o adunare de monştri ridicaţi din hăurile pământului necunoscut, şi atunci periferia cunoscută a pământului va deveni inima împărăţiei creştine, arimaspi pe tronul lui Petru, blemmi în mănăstiri, pitici cu burta umflată şi cu capul uriaş paznici la biblioteci! Sclavii poruncind legea, noi (dar şi tu, deci) dând ascultare lipsei oricărei legi. Un filosof grec (pe care Aristotel al tău îl citează aici, complice şi scârbavnic *auctoritas)* spune că seriozitatea potrivnicilor trebuie despuiată prin râs, şi râsului să i se împotrivească seriozitatea. Chibzuiala părinţilor noştri a ales cum trebuie: dacă râsul este petrecerea plebei, goliciunea plebei trebuie ţinută în frâu şi umilită, şi înspăimântată cu necruţare. Şi plebea nu are scule ca să-şi şlefuiască râsul până într-atât încât să-l facă să devină un instrument împotriva seriozităţii păstorilor care trebuie s-o conducă la viaţa eternă şi s-o scape de chemările cărnii, ale neruşinării, ale mâncării, ale poftelor ruşinoase. Dar dacă cineva, într-o zi, fluturând cuvintele Filosofului şi vorbind deci ca un filosof, ar aduce arta râsului la puterea unei arme subtile, dacă retorica convingerii ar fi înlocuită cu retorica derâderii, dacă topica răbdătoarei şi salvatoarei construcţii a imaginilor reînvierii va fi înlocuită cu topica nerăbdătoarei distrugeri şi a răstălmăcirii tuturor imaginilor celor mai sfinte şi mai respectabile — oh, în ziua aceea şi tu şi toată înţelepciunea ta, Guglielmo, veţi fi răsturnaţi.

— De ce? M-aş lupta, iscusinţa mea s-ar împotrivi iscusinţei altuia. Ar fi o lume mai bună decât cea în care focul şi fierul încins al lui Bernardo Gui umilesc focul şi fierul încins al lui fra Dolcino.

— Vei fi prins şi tu atunci în urzeala diavolului. Vei lupta de cealaltă parte a câmpiei Armaghedon, unde va trebui să fie întâlnirea cea de pe urmă. Dar pentru ziua aceea Biserica va trebui să ştie să impună încă o dată regula ciocnirii. Nu ne sperie blasfemia, pentru că şi în ponegrirea lui Dumnezeu recunoaştem

imaginea ascunsă a mâniei lui Iehova care-i ocărăşte pe îngerii nesupuşi. Nu ne înspăimântă violenţa celui ce ucide păstorii în numele vreunor închipuiri de reînnoire, pentru că este aceeaşi violenţă a principilor care au încercat să distrugă poporul lui Israel. Nu ne înspăimântă asprimea donatistului, nebunia sinucigaşă a circumciziei, desfrâul bogomilului, trufaşa puritate a albigensului, nevoia de sânge a flagelatorului, ameţeala răului arătată de fratele liberului spirit; îi cunoaştem pe toţi şi cunoaştem rădăcina păcatelor lor, care e însăşi rădăcina sfinţeniei noastre. Nu ne înspăimântă şi mai ales ştim cum să-i distrugem sau, mai bine spus, cum să-i lăsăm să se distrugă singuri, ducând cu făloşenie până la zenit voinţa de moarte, care ia naştere din hăurile înseşi ale nadirului lor. Ba, aş zice, prezenţa lor ne este de mare folos, ea se înscrie în hotărârea lui Dumnezeu, pentru că păcatul lor stârneşte virtutea noastră, blestemul lor încurajează cântecul nostru de laudă, pocăinţa lor nefirească ordonează gustul nostru de sacrificiu, necuvioşia lor face să strălucească cuvioşia noastră, aşa cum principele beznelor a fost de trebuinţă, cu răzvrătirea lui şi cu disperarea lui, ca să facă să strălucească mai bine gloria lui Dumnezeu, început şi sfârşit al oricărei speranţe. Dar dacă într-o zi — şi nu printr-o excepţie plebeie, ci ca o asceză a savantului, încredinţată mărturiei de netăgăduit a Scripturii — arta derâderii ar deveni acceptabilă, şi s-ar arăta nobilă şi liberală, şi nu mecanică după cum era, dacă într-o zi cineva ar putea spune (şi ar fi ascultat): eu râd de întrupare... Atunci nu vom avea arme pentru stăvilirea acelei blasfemii, pentru că ea ar chema împreună toate puterile întunecate ale materiei corporale, cele care se afirmă în băşină şi-n rut, şi rutul şi băşina şi-ar aroga dreptul, care aparţine doar spiritului, de-a se exprima unde vrea!

— Licurg pusese să se ridice o statuie a râsului.

— Ai citit asta în tratatul lui Cloritius, care a încercat să-i scape pe mimi de învinuirea de necredinţă, care spune cum un bolnav a fost tămăduit de un medic care îl ajutase să râdă. De ce trebuia să-l tămăduiască, dacă Dumnezeu hotărâse că ziua lui pământească ajunsese la capăt?

— Nu cred că l-a tămăduit de boală. L-a învăţat să râdă de boală.

— Boala nu se alungă din trup ca diavolii. Se distruge.

— Cu trupul bolnavului.

— Dacă e nevoie.

— Tu eşti diavolul, i-a spus atunci Guglielmo.

Jorge a părut să nu înţeleagă. Dacă ar fi putut să vadă, aş zice că l-ar fi ţintuit pe celălalt cu priviri uimite.

— Eu? a spus.

— Da, te-au minţit. Diavolul nu este principele materiei, diavolul este obrăznicia spiritului, credinţa fără zâmbet, adevărul care nu este cuprins niciodată de îndoială. Diavolul este întunecat fiindcă ştie unde se duce şi mergând se duce de unde a venit. Tu eşti diavolul, şi ca diavolul trăieşti în întuneric. Dacă voiai să mă convingi, ei bine nu ai reuşit. Te urăsc, Jorge, şi dacă aş putea te-aş duce jos, pe platou, gol şi cu pene de zburătoare înfipte în gaura curului, şi faţa vopsită ca un saltimbanc şi ca un bufon, pentru ca toată mănăstirea să râdă de tine, şi să nu se mai sperie. Mi-ar plăcea să te ung cu miere şi apoi să te tăvălesc prin pene şi să te port de lanţ prin bâlciuri, ca să le spun tuturor: acesta vă aducea la cunoştinţă adevărul şi vă spunea că adevărul are gustul morţii, dar voi nu credeaţi în cuvântul lui, ci în încăpăţânarea lui. Şi acum vă spun că, în nesfârşitul vârtej al lucrurilor cu putinţă, Dumnezeu vă îngăduie să vă închipuiţi şi o lume în care bănuitul interpret al adevărului să nu fie altceva decât o mierlă neghioabă, care repetă cuvintele învăţate de mult.

— Tu eşti mai rău decât diavolul, minoritule, a spus atunci Jorge. Eşti un jongler ca şi Sfântul care v-a dat naştere. Eşti ca Sfântul Francisc al tău care din *toto corpore fecerat lin-guam,* care rostea jurăminte dând spectacole ca saltimbancii, care-l descumpănea pe zgârcit punându-i în mână monede de aur, care umilea cuvioşia maicilor călugăriţe citind *Miserere* în loc de predică, şi care cerşea în franceză şi care imita cu o bucată de lemn mişcările celui care cântă la vioară, care se travestea în vagabond ca să-i pună în încurcătură pe călugării mâncăcioşi, care se arunca gol în zăpadă, vorbea cu animalele şi cu ierburile, preschimba însăşi taina naşterii lui Christos în spectacol de ţară, invoca mielul din Bethleem imitând behăitul oii... A fost o şcoală bună... Nu era minorit călugărul acela Diotisalvi din Florenţa?...

— Ba da, a zâmbit Guglielmo. Cel care s-a dus la mănăstirea predicatorilor şi a spus că nu avea să primească mâncare dacă mai

întâi nu-i dădeau un petic din tunica Sfântului Ioan, ca s-o păstreze ca relicvă, şi când l-a avut şi-a şters şezutul cu el, apoi l-a aruncat la gunoi şi cu un băţ îl răsucea în murdărie şi striga: vai de mine, ajutaţi-mă, fraţilor, pentru că am pierdut în privată relicvele sfântului.

— Te distrează povestea asta, mi se pare. Poate că ai vrea să mi-o spui şi pe cea a altui minorit, fratele Paolo Millemosche, care într-o zi a căzut şi s-a întins pe gheaţă, şi concetăţenii lui râdeau de el, şi unul l-a întrebat dacă n-ar fi vrut să aibă ceva mai bun sub el, şi el a răspuns: ba da, pe nevastă-ta... Aşa căutaţi voi adevărul.

— Astfel îi învăţa Francisc pe oameni să privească lucrurile dintr-o altă parte.

— Dar v-am potolit. I-ai văzut ieri pe confraţii tăi. Au reintrat în rândurile noastre, nu mai vorbesc ca oamenii simpli. Oamenii simpli nu trebuie să vorbească. Cartea aceasta ar fi îndreptăţit ideea că limba oamenilor simpli ar fi purtătoarea unei oarecare înţelepciuni. Acest lucru trebuie împiedicat, şi asta am vrut să fac eu. Tu spui că eu sunt diavolul; nu e adevărat. Eu am fost mâna lui Dumnezeu.

— Mâna lui Dumnezeu creează, nu ascunde.

— Există margini dincolo de care nu este îngăduit să mergi. Dumnezeu a vrut ca pe anumite hărţi să stea scris *hic sunt leones.*

— Dumnezeu i-a creat şi pe monştri. Şi pe tine. Şi despre totul vrea să se vorbească.

Jorge şi-a întins mâinile tremurătoare şi a tras cartea spre sine. O ţinea deschisă, dar întoarsă, în aşa fel încât Guglielmo s-o vadă în poziţia cea mai bună.

— Atunci de ce a lăsat el, a spus, ca textul acesta să stea pierdut de-a lungul secolelor, şi să se salveze din el doar o copie, încât copia acelei copii, care a sfârşit cine ştie pe unde, să rămână îngropată în mâinile unui necredincios care nu cunoaşte greaca, şi apoi să zacă părăsită într-un loc închis dintr-o veche bibliotecă unde eu, nu tu, eu am fost chemat de providenţă s-o găsesc, şi s-o iau cu mine, şi s-o ascund pentru încă atâţia ani? Eu ştiu, ştiu ca şi cum aş vedea asta scris cu litere de diamant, cu ochii mei care văd lucruri pe care tu nu le vezi, eu ştiu că aceasta era voinţa lui Dumnezeu şi

interpretând-o, am făcut ceea ce am făcut. În numele Tatălui, şi al Fiului, şi al Sfântului Duh.

Ziua a şaptea
Noaptea

în care vine ecpiroza şi din cauza prea multor virtuţi precumpănesc forţele infernului

Bătrânul a tăcut. Ţinea amândouă mâinile cu palmele deschise pe carte, aproape mângâindu-i paginile, ca şi cum ar fi netezit foile ca să le citească mai bine sau ar fi vrut să le apere de vreo mână răpitoare.

— Toate acestea n-au slujit, oricum, la nimic, i-a spus Guglielmo. Acum s-a sfârşit, te-am găsit, am găsit cartea, şi ceilalţi au murit în zadar.

— Nu în zadar, a spus Jorge. Poate au fost prea mulţi. Şi dacă mi-ar fi trebuit o dovadă pentru tine că această carte este blestemată, ai avut-o. Şi pentru a nu fi murit în zadar, o altă moarte nu va fi prea mult.

A spus şi a început, cu mâinile sale descărnate şi delicate, să sfâşie încet, în bucăţi şi în fâşii, paginile înmuiate ale manuscrisului, băgându-şi-le ghemotoace în gură şi mestecându-le încet, ca şi când ar fi mâncat ostia sfântă şi ar fi vrut s-o preschimbe în carne din propria lui carne.

Guglielmo îl privea fascinat şi părea că nu-şi dă seama de ceea ce se întâmpla. Apoi s-a scuturat şi s-a repezit înainte strigând:

— Ce faci?

Jorge a zâmbit, dezvelindu-şi gingiile golite de sânge, în timp ce o şuviţă de bale gălbui îi curgea de pe buzele palide pe firele albe şi rare de păr ale bărbii.

— Tu eşti cel care aştepta sunetul celei de-a şaptea trâmbiţe, nu-i aşa? Ascultă acum ce spune glasul: pecetluieşte cele ce au spus cele şapte tunete, şi nu scrie, ia-le şi devoră-le, ele vor amărî pântecele tău, dar pentru gura ta dulci vor fi, precum mierea. Vezi? Acum pecetluiesc ceea ce nu trebuie spus, în mormântul care devin.

A râs, chiar şi el, Jorge. Pentru prima dată l-am auzit râzând... A râs cu gura, fără ca buzele să se fi alăturat bucuriei, şi părea că plânge.

— Nu te aşteptai, Guglielmo, la această concluzie, nu-i aşa? Bătrânul acesta, prin mila lui Dumnezeu, iese iar biruitor, vezi?

Şi cum Guglielmo încerca să-i smulgă cartea, Jorge, care a ghicit gestul, simţind mişcarea aerului, s-a dat înapoi strângând volumul la piept cu stânga, în timp ce cu dreapta sfâşia mai departe paginile şi le băga în gură.

Stătea de partea cealaltă a mesei, şi Guglielmo, care nu reuşea să-l ajungă, a încercat pe neaşteptate să ocolească stavila. Dar şi-a doborât scaunul de lemn, agăţându-l cu veşmântul, încât Jorge a avut putinţa să-şi dea seama de încurcătură. Bătrânul a râs din nou, de data asta mai puternic, şi cu o iuţeală neaşteptată a întins mâna dreaptă, dibuind pe pipăite felinarul, mânat de căldură a ajuns la flacără şi a lăsat mâna peste ea, fără să se teamă de durere, şi flacăra s-a stins. Camera s-a cufundat în întuneric şi am auzit pentru ultima dată râsul lui Jorge, care striga:

— Acum găsiţi-mă, pentru că acum eu sunt cel care vede mai bine.

Apoi a tăcut şi nu l-am mai auzit mişcându-se cu paşii aceia tăcuţi care făceau atât de neaşteptate apariţiile lui, şi auzeam doar din când în când, în diferite colţuri ale încăperii, zgomotul hârtiei care se sfâşia.

— Adso! a strigat Guglielmo, stai la uşă şi nu-l lăsa să iasă.

Dar vorbise prea târziu, pentru că eu, care de câteva secunde muream de dorinţa de a sări pe bătrân, când se făcuse întuneric mă aruncasem înainte încercând să ocolesc masa prin partea opusă celei pe care o pornise maestrul meu. Prea târziu mi-am dat seama că îi dădusem lui Jorge posibilitatea să câştige uşa, pentru că bătrânul ştia să se orienteze pe întuneric cu o nemaipomenită siguranţă. Şi într-adevăr am auzit un zgomot de hârtie ruptă în spatele nostru, destul de înăbuşit, pentru că venea din camera alăturată. Şi în acelaşi timp am auzit un alt zgomot, un scârţâit chinuit şi crescând, un scrâşnet de ţâţâni.

— Oglinda, a strigat Guglielmo. Ne închide înăuntru. Purtaţi de zgomot, amândoi ne-am aruncat spre intrare, eu m-am împiedicat de un scăunel şi m-am lovit la un picior, dar n-am luat asta în seamă, pentru că fulgerător am înţeles că dacă Jorge ne-ar fi închis,

n-am mai fi ieşit niciodată: pe întuneric nu am fi găsit în ce chip să ieşim, neştiind ce trebuia manevrat în partea aceea şi cum.

Cred că Guglielmo se mişca cu aceeaşi disperare ca şi mine, pentru că l-am simţit alături în timp ce amândoi, ajunşi în prag, împingeam cu toată puterea partea din spate a oglinzii, care se închidea spre noi. Am ajuns la timp, pentru că uşa s-a oprit şi, puţin după aceea, a cedat, redeschizându-se. Era limpede că Jorge, văzând că lupta era inegală, se îndepărtase. Am ieşit din camera blestemată, dar acum nu ştiam în ce parte pornise bătrânul şi întunericul era aproape total. La un moment dat mi-am amintit:

— Maestre, dar am amnarul la mine!

— Şi atunci ce mai aştepţi? a strigat Guglielmo. Caută lampa şi aprinde-o.

M-am aruncat în întuneric, îndărăt în *finis Africae,* căutând felinarul pe pipăite. Am izbutit numaidecât, printr-o minune dumnezeiască, m-am căutat în scapulară, am găsit amnarul, mâinile îmi tremurau şi am dat de două ori greş până să izbutesc să aprind, în timp ce Guglielmo gâfâia din uşă: „haide, hai mai repede!"

— Mai repede, m-a îndemnat din nou Guglielmo, altfel ăla mănâncă tot Aristotelul!

— Şi-o să moară! am strigat înspăimântat ajungându-l din urmă şi pornind amândoi în căutare.

— Nu-mi pasă dacă moare, blestematul! striga Guglielmo, iscodind cu ochii prin jur şi mişcându-se la întâmplare. Şi aşa, cu cât a mâncat, soarta lui e pecetluită. Dar eu vreau cartea!

Apoi s-a oprit şi a vorbit cu mai mult calm.

— Stai. Dacă facem aşa, nu-l mai găsim niciodată. Să stăm o clipă locului tăcuţi.

Am încremenit în tăcere. Şi în tăcere am auzit, nu prea departe de noi, zgomotul unui corp care mişca un dulap şi pocnetul unor cărţi care cădeau.

— Pe-acolo! am strigat amândoi deodată.

Am alergat spre locul unde se auzeau zgomotele, dar ne-am dat seama că trebuia să încetinim pasul. Într-adevăr, în afară de *finis Africae,* biblioteca era străbătută în seara aceea de valuri de aer care şuşoteau şi gemeau puternic din pricina vântului de-afară. Sporite

de avântul nostru, ele ameninţau să stingă felinarul, atât de greu recăpătat. Neputând să ne grăbim noi, trebuia să-l facem pe Jorge să încetinească. Guglielmo a avut o intuiţie contrară şi a strigat:

— Te-am prins bătrâne, acum avem lumină!

Şi a fost o socotinţă înţeleaptă, pentru că vestea l-a tulburat, pare-se, pe Jorge, care a trebuit să grăbească pasul, stricând echilibrul magicei sale sensibilităţi de văzător în beznă. Într-adevăr, puţin după aceea am auzit un alt zgomot şi când, urmând sunetul, am intrat în camera Y de la YSPANIA, l-am văzut, căzut pe jos, cu cartea tot în mâini, în timp ce căuta să se ridice printre volumele căzute de pe masa pe care o răsturnase. Încerca să se ridice, dar continua să smulgă paginile, ca şi cum ar fi vrut să-şi devoreze prada cât mai repede.

Am ajuns la el când se ridicase şi, simţind prezenţa noastră, ne ţinea piept, dându-se îndărăt. Chipul său, la lumina roşie a felinarului, ne-a apărut înspăimântător: trăsăturile răvăşite, o sudoare bolnăvicioasă îi şiroia pe frunte şi pe obraji, ochii, de obicei albi de moarte, se injectaseră de sânge, din gură îi ieşeau şuviţe de pergament, ca unei fiare înfometate care se îndopase prea mult şi nu mai izbutea să-şi înghită mâncarea. Desfigurată de oboseală, de ameninţarea otrăvii care-i clocotea acum din belşug în vine, de disperata şi drăcească lui hotărâre, ceea ce fusese figura respectabilă a bătrânului apărea acum dezgustătoare şi caraghioasă; în altă situaţie ar fi putut să stârnească râsul, dar şi noi ajunseserăm asemenea unor animale, unor câini care hăituiesc o sălbăticiune.

Am fi putut să-l apucăm cu calm, dar am căzut în spatele lui ca apucaţii, el s-a apărat, a strâns mâinile la piept apărând volumul, eu îl ţineam cu stânga în vreme ce cu dreapta încercam să ţin felinarul sus, dar i-am trecut flacăra pe faţă, el a simţit căldura, a scos un geamăt sufocat, aproape un răcnet, lăsând să-i cadă din gură bucăţi de hârtie, şi-a desprins dreapta cu care strângea cartea, a mişcat mâna spre felinar şi mi l-a smuls brusc, aruncându-l înainte...

Felinarul a căzut tocmai pe grămada de cărţi căzute de pe masă, îngrămădite unele peste altele, cu paginile deschise. Uleiul s-a vărsat, focul s-a apropiat numaidecât de un pergament foarte subţire care s-a aprins ca o legătură de mărăcini uscaţi. Totul s-a petrecut în câteva clipe, din volume s-a ridicat o vâlvătaie, ca şi când acele

pagini milenare tânjiseră de secole să se aprindă, şi se bucurau să-şi satisfacă dintr-o dată o străveche sete de ecpiroză. Guglielmo şi-a dat seama de ceea ce se întâmpla şi a renunţat să-l mai împingă pe bătrân — care, de cum s-a simţit liber, s-a dat înapoi câţiva paşi —, a şovăit puţin, prea mult însă, neştiind dacă să se întoarcă la Jorge sau să se repeadă să stingă micul rug. O carte mai veche decât altele a ars într-o clipă, aruncând în sus o limbă de flăcări.

Lamele subţiri de vânt, care puteau stinge o flăcăruie plăpândă, dădeau în schimb curaj unei văpăi mai mari şi mai vii, şi chiar făceau să se împrăştie din ea flăcărui zburătoare. — Stinge repede focul ăla. Se aprinde totul aici! M-am repezit la rug, dar m-am oprit apoi pentru că nu ştiam cum să fac. Guglielmo s-a mişcat din nou spre mine, ca să-mi vină în ajutor. Am întins mâinile spre foc, am căutat cu ochii ceva cu care să-l înăbuşim, eu am avut un fel de inspiraţie, mi-am scos sutana, trăgând-o peste cap şi am încercat s-o arunc peste foc. Dar flăcările erau acum prea înalte, au muşcat din sutana mea şi au mistuit-o. Mi-am tras înapoi mâinile, care mă usturau de arsură, m-am întors spre Guglielmo şi l-am văzut, chiar în spatele lui, pe Jorge apropiindu-se din nou. Căldura era acum atât de mare, încât el a ghicit-o foarte bine, a ştiut cu deplină siguranţă unde era focul şi l-a aruncat în el pe Aristotel.

Guglielmo a avut o tresărire de mânie şi l-a îmbrâncit puternic pe bătrân care s-a izbit de un dulap dând cu capul de o muchie şi prăbuşindu-se la pământ... Dar Guglielmo, care cred că auzise rostindu-se o înjurătură îngrozitoare, nu l-a băgat în seamă. S-a întors la cărţi. Prea târziu. Aristotel, sau mai bine zis ceea ce mai rămăsese din el după ce-l mâncase bătrânul, ardea.

Între timp, câteva scântei zburaseră spre pereţi, şi volumele dintr-un alt dulap începuseră să se răsucească dogorite de foc. Acum nu un incendiu, ci două se porniseră în cameră.

Guglielmo a înţeles că nu puteam să le mai stingem cu mâinile, şi s-a hotărât să salveze cărţile cu alte cărţi. A luat un volum care i se părea mai bine legat decât altele, şi mai greu, şi a încercat să se folosească de el ca de o armă cu care să înăbuşe elementul vrăjmaş. Dar lovind legătura cu paftale în stiva de cărţi care ardeau, nu făcea altceva decât să stârnească alte scântei. A încercat să le stingă cu picioarele, dar a dobândit efectul contrar, pentru că s-au ridicat fâşii

zburătoare de pergament, aproape scrum, care au zburătăcit ca liliecii, în timp ce aerul, aliat cu tovarăşul său aerian, le trimitea să incendieze materia terestră a celorlalte foi.

Nenorocirea voise ca aceea să fie una dintre încăperile cele mai dezordonate ale labirintului. Din rafturile dulapurilor atârnau manuscrise răsucite în suluri, alte cărţi, hărtănite acum, lăsau să iasă din copertele lor, ca nişte buze rânjite, limbi de pânză îngălbenită de ani, şi masa trebuie să fi conţinut o mare cantitate de scrieri pe care Malachia (rămas singur de atâtea zile) uitase să le pună la loc. Aşa încât camera, după dezordinea făcută de Jorge, era invadată de pergamente care nu aşteptau altceva decât să se transforme în alt element. Pe scurt, locul acela a fost un vas cu jăratic, un rug aprins. Şi dulapurile luau parte la sacrificiul acela şi începeau să trosnească. Mi-am dat seama că întreg labirintul nu era altceva decât o stivă de lemne pentru un sacrificiu, pregătite în aşteptarea unei scântei.

— Apă, ne trebuie apă! spunea Guglielmo; dar adăuga apoi: Şi unde se găseşte apă în infernul ăsta?

— În bucătărie, jos în bucătărie! am strigat. Guglielmo m-a privit încremenit, cu faţa înroşită de lumina aceea furioasă.

— Da, dar până să coborâm şi să urcăm... La dracu! a strigat apoi, în orice caz camera asta e pierdută, şi poate că şi cea de alături. Să coborâm numaidecât, eu caut apă, tu du-te şi dă alarma, e nevoie aici de mulţi oameni.

Am găsit drumul spre scară pentru că dezastrul lumina şi camerele care urmau, chiar dacă din ce în ce mai slab, aşa încât am străbătut ultimele încăperi aproape pe pipăite. Dedesubt lumina nopţii ilumina palid *scriptorium-ul* şi de aici am coborât în refector. Guglielmo a fugit la bucătărie, eu la uşa refectorului, manevrând ca să deschid pe dinăuntru, şi am izbutit după destulă muncă, pentru că tulburarea mă prostea şi mă făcea neîndemânatic. Am ieşit pe platou, am alergat spre dormitor, apoi am înţeles că nu-i puteam trezi pe călugări unul câte unul; am avut o inspiraţie, m-am dus la biserică şi am căutat drumul ce ducea la clopotniţă. Cum am ajuns acolo, am apucat toate funiile şi am smucit de ele cât am putut. Trăgeam cu putere şi funia clopotului mare, ridicându-se, mă trăgea în sus cu ea. În bibliotecă mâinile mi se jupuiseră pe dos, dar

palmele erau încă sănătoase, aşa că mi le-am jupuit frecându-le de funii până când au început să sângereze şi a trebuit să slăbesc strânsoarea.

Dar făcusem deja destul zgomot, aşa că m-am aplecat iute în afară, la vreme ca să-i văd pe primii călugări care ieşeau din dormitor, în timp ce departe se auzeau glasurile slujitorilor care se iveau în pragul caselor lor. N-am putut să le explic prea bine, pentru că nu eram în stare să leg cuvintele, şi primele care mi-au venit în minte şi pe buze au fost în limba mea de acasă. Cu mâinile sângerânde arătam ferestrele aripii de miazăzi a Edificiului de la care transpărea prin alabastru o nefirească lumină. Mi-am dat seama, după intensitatea luminii, că în timp ce coboram şi trăgeam clopotele, focul se răspândise acum şi prin alte camere. Toate ferestrele *Africei* şi toată faţada între aceasta şi turnul de răsărit străluceau acum de pâlpâiri neegale.

— Apă, aduceţi apă! strigam.

În primele clipe nimeni nu a priceput. Călugării erau atât de obişnuiţi să socotească biblioteca un loc sfânt şi de neatins, încât nu izbuteau să-şi dea seama că ea era ameninţată de un accident obişnuit, ca o colibă ţărănească. Primii care au ridicat privirea la ferestre şi-au făcut semnul crucii, şoptind vorbe de spaimă, şi am înţeles că bănuiau alte apariţii. M-am prins de hainele lor, i-am rugat să înţeleagă, până când cineva a tradus sughiţurile mele în cuvinte omeneşti.

Nicola din Morimondo a fost cel care a spus:

— Arde biblioteca!

— Da, am şoptit eu, lăsându-mă, sfârşit de puteri, să cad la pământ.

Nicola a dat dovadă de multă energie, a strigat ordine servitorilor, a dat sfaturi călugărilor care-l înconjurau, l-a trimis pe careva să deschidă şi celelalte uşi ale Edificiului, pe alţii i-a mânat să caute găleţi şi vase de tot felul, i-a îndreptat pe toţi cei de faţă spre izvoarele şi bazinele de apă de la zidul de incintă. Le-a ordonat văcarilor să folosească asinii şi catârii ca să transporte hârdaie. Dacă cel care dădea asemenea porunci ar fi fost un om înzestrat cu autoritate, ar fi fost ascultat. Dar servitorii erau obişnuiţi să

primească porunci de la Remigio, scribii de la Malachia şi toţi de la Abate. Şi, vai!, nici unul dintre ei nu era de faţă. Călugării îl căutau din ochi pe Abate, ca să primească sfaturi şi alinare, şi nu-l găseau, şi numai eu ştiam că era mort, sau murea chiar în clipa aceea, zidit într-o tainiţă fără aer, care acum se prefăcea într-un cuptor, într-un taur al lui Phalaris.

Nicola îi împingea pe văcari într-o parte, dar vreun alt călugăr, animat de cele mai bune intenţii, îi împingea în cealaltă. Unii dintre confraţi îşi pierduseră, de bună seamă, calmul, alţii încă mai erau moleşiţi de somn. Eu încercam să explic, acum după ce-mi recăpătasem puterea vorbirii, dar este nevoie să reamintesc că eram aproape dezbrăcat, îmi aruncasem sutana în foc, şi vederea unui băiat ca mine, plin de sânge, înnegrit la faţă de funingine, cu trupul indecent despuiat, prostit acum de frig, nu avea cum să inspire încredere.

În cele din urmă Nicola a izbutit să tragă câţiva confraţi şi alţi oameni în bucătărie, pe care între timp cineva o deschisese şi se putea intra în ea. Un altul a avut ideea fericită să aducă torţe. Am găsit încăperea în mare dezordine şi am înţeles că Guglielmo trebuie să fi răvăşit-o ca să caute apă şi vase potrivite cu care s-o care.

Chiar în momentul acela l-am văzut pe Guglielmo care apărea pe uşa refectorului, cu faţa pârlită, hainele fumegând pe el, în mână ţinând o tingire, şi mi-a fost milă de el, biată alegorie a neputinţei. Am înţeles că, deşi izbutise să care la etajul al doilea o oală cu apă fără s-o verse, şi deşi făcuse treaba asta de mai multe ori, nu reuşise lucru. Mi-am amintit de povestea Sfântului Augustin, care a văzut un copil ce încerca să treacă marea într-o lingură; copilul era un înger şi făcea aşa ca să râdă de sfânt care pretindea că poate pătrunde tainele naturii divine. Şi, ca şi îngerul, Guglielmo mi-a vorbit sprijinindu-se sleit de uşorul uşii:

— E cu neputinţă, nu vom izbuti niciodată, nici cu toţi călugării din abaţie la un loc. Biblioteca e pierdută.

Şi, cu totul altfel decât îngerul, Guglielmo plângea.

M-am ghemuit la pieptul lui, în timp ce el smulgea de pe masă o pânză şi încerca să mă acopere. Ne-am oprit să vedem, acum înfrânţi, ceea ce se petrecea în jurul nostru.

Era o alergătură dezordonată de oameni, unii urcau cu mâinile goale, şi se încrucişau pe scara răsucită cu cei care, cu mâinile goale, se suiseră deja şi coborau acum ca să caute vase. Alţii, mai cu scaun la cap, căutau degrabă oale şi lighene, ca să-şi dea apoi seama că la bucătărie nu era apă de ajuns. Pe neaşteptate, în sală au năvălit câţiva măgari care aduceau hârdaie, şi văcarii îi împingeau, îi descărcau şi făceau semne ca apa să fie dusă sus. Dar nu ştiau pe unde s-o apuce spre *scriptorium,* şi a fost nevoie să se scurgă timp înainte ca unii dintre scribi să-i înveţe, şi când urcau se întâlneau cu cei care coborau, îngroziţi. Unele dintre hârdaie s-au spart şi au vărsat apa pe jos, altele au fost trecute în sus pe scara răsucită, cu mâini hotărâte. Am urmărit grupul şi m-am nimerit în *scriptorium;* de la intrarea spre bibliotecă venea un fum gros, ultimii oameni care încercaseră să urce spre turnul de răsărit se întorceau tuşind, cu ochii înroşiţi şi mărturiseau că nu se mai putea intra în infernul acela.

L-am văzut atunci pe Bencio. Schimonosit la faţă, cu un vas uriaş în mână, urca din catul de jos. A auzit ce spuneau cei ce se întorceau şi i-a obrăznicit:

— Infernul o să vă înghită pe toţi, ticăloşilor! S-a întors, ca să caute un ajutor, şi m-a văzut: Adso! a strigat, biblioteca... biblioteca...

N-a aşteptat răspunsul meu. A fugit la picioarele scării şi a intrat cu îndrăzneală în fum. A fost pentru ultima oară când l-am văzut.

Am auzit un scârţâit care venea de sus. De la bolţile *scriptorium-ului* cădeau bucăţi de piatră amestecate cu var. O cheie de boltă sculptată în formă de floare s-a desprins şi era gata-gata să-mi cadă în cap. Podeaua labirintului începea să crape.

Am coborât repede la catul de jos şi am ieşit în aer liber. Câţiva servitori mai inimoşi aduseseră scări cu care încercau să ajungă la ferestrele etajelor de sus, şi să facă să treacă apa pe acolo. Dar scările cele mai lungi abia de ajungeau până la ferestrele *scriptorium-ului,* şi cine se suia până acolo nu putea să le deschidă pe dinafară. Am trimis să spună să le deschidă pe dinăuntru, dar acum nimeni nu mai îndrăznea să se urce. Între timp eu mă uitam la ferestrele de la catul al treilea, întreaga bibliotecă trebuie să fi devenit un vas de jăratic fumegând, şi focul alerga acum din cameră

în cameră cuprinzând cu iuţeală miile de pagini atât de uscate. Toate ferestrele erau acum viu luminate, un fum negru se ridica spre cer, focul ajunsese acum la bârnele acoperişului. Edificiul, care părea atât de trainic şi de nezdruncinat, arăta în nenorocirea aceea slăbiciunea sa, fisurile sale, zidurile mâncate până în adânc, pietrele sale sfărâmate, care îngăduiau flăcării să ajungă la schelăria de lemn, oriunde se afla ea.

Deodată câteva ferestre s-au spart, ca apăsate de o forţă lăuntrică, scânteile au ieşit în aer liber, punctând cu lumini zburătoare întunericul nopţii. Vântul, din puternic, se făcuse mult mai slab, şi asta a fost o nenorocire, pentru că puternic ar fi stins toate scânteile, slab le transporta, aţâţându-le, şi cu ele făcea să se răsucească prin aer fâşii de pergament, pe care arderea dinăuntru le făcuse să-şi piardă orice greutate. În acea clipă s-a auzit un trosnet: podeaua labirintului se rupsese în unele locuri, aruncând bârne aprinse la catul de jos, pentru că acum am văzut limbi de foc ridicându-se din *scriptorium,* încărcat şi el cu cărţi şi cu dulapuri, şi cu pagini separate, întinse pe mese, ispită pentru scântei. Am auzit strigăte de disperare care veneau de la un grup de copişti care-şi smulgeau părul din cap, încă mai frământându-şi mintea cum să urce, plini de curaj, ca să-şi salveze pergamentele lor atât de dragi. În zadar, deoarece bucătăria şi refectorul erau acum o încrucişare de suflete pierdute ţâşnind în toate părţile, aşa încât fiecare îl împiedica pe celălalt. Oamenii se ciocneau, cădeau, cine avea în mână un vas îi vărsa conţinutul salvator, catârii intraţi în bucătărie simţiseră focul şi zvârleau din copite, se repezeau spre uşi, lovindu-i pe oameni şi pe propriii lor îngrijitori. Se vedea bine că, în orice caz, viermuiala aceea de ţărani şi de oameni credincioşi şi de înţelepţi, dar nepriceputǎ şi necondusă de nimeni, încurca chiar şi acele ajutoare care totuşi ar fi putut să vină de undeva.

Tot platoul căzuse pradă dezordinii. Dar era doar începutul tragediei. Pentru că, ieşind pe ferestre şi pe acoperiş, norii de scântei, acum biruitori, încurajaţi de vânt, cădeau peste tot, ajungând la acoperişul bisericii. Oricine ştie câte catedrale minunate au fost neajutorate în faţa focului, deoarece casa Domnului ne apare frumoasă şi bine apărată precum Ierusalimul ceresc, din cauza pietrei cu care se mândreşte, dar zidurile şi bolţile se ridică pe o

foarte fragilă, deşi atât de minunată, arhitectură de lemn, şi dacă biserica de piatră aminteşte de pădurile cele mai bătrâne prin coloanele sale care se despletesc înalte în boite, falnice ca nişte stejari, de stejar are adesea şi trupul — cum de asemenea de stejar are şi întregul său mobilier, altarele, corurile, tavolele pictate, băncile, scaunele, candelabrele. Aşa s-a întâmplat şi cu biserica abaţiei, cu portalul ei cel frumos care m-a vrăjit atâta în prima zi. A luat foc foarte repede. Călugării şi toată populaţia de pe platou au înţeles atunci că era în joc supravieţuirea însăşi a abaţiei, şi toţi s-au pus să alerge cu mai mult curaj şi mai mare rânduială ca să înfrunte primejdia.

Desigur, în biserică se putea intra mult mai uşor, şi deci era mult mai uşor de apărat decât biblioteca. Biblioteca fusese condamnată de propriul ei refuz de a fi cunoscută, de taina pe care o păstra, de zgârcenia intrărilor sale. Biserica, deschisă matern tuturor în ora de rugăciune, era deschisă tuturor în ora de întrajutorare. Dar nu mai era apă, sau mai era doar foarte puţină, izvoarele o dau cu o firească strâmtoare şi cu o încetineală ce nu se potrivea acum cu nerăbdarea nevoii. Toţi ar fi putut să stingă incendiul bisericii, dar acum nimeni nu ştia cum. Şi apoi focul se pornise de sus, unde era greu să se caţere şi să bată flăcările sau să le înăbuşe cu pământ sau cu zdrenţe. Şi când flăcările au ajuns jos, nu mai avea rost să mai arunci pe el cu pământ sau cu nisip, pentru că acum tavanul se prăbuşea peste cei care săriseră în ajutor, prinzându-i dedesubt.

Astfel, la strigătele de părere de rău pentru multele bogăţii arse, se uneau acum strigătele de durere pentru feţele arse, membrele rupte, trupurile dispărute sub o grăbită prăbuşire de bolţi.

Vântul se pornise din nou să sufle cu putere şi cu tot mai multă putere hrănea răspândirea focului. Imediat după biserică au luat foc cocinile şi grajdurile. Animalele înnebunite şi-au rupt legăturile, au doborât uşile, s-au răspândit pe tot platoul, nechezând, mugind, behăind sau grohăind îngrozitor. Câteva scântei au căzut pe coama unor cai şi s-a văzut esplanada străbătută de creaturi infernale, de cai de călărie în flăcări, care răsturnau totul în calea lor ce nu avea nici o ţintă, nici hodină. L-am văzut pe bătrânul Alinardo care se învârtea zăpăcit, fără să fi înţeles ce se întâmplase, răsturnat de falnicul Brunello, nimbat cu foc, târât în ţărână şi lăsat acolo, biet

lucru fără formă. Dar n-am avut nici cum, nici timp să-l ajut, nici să plâng sfârşitul lui, pentru că asemenea scene se întâmplau acum peste tot.

Caii în flăcări duseseră focul acolo unde vântul nu izbutise încă; acum ardeau şi atelierele şi casa novicilor. Turme de oameni alergau de la un capăt la altul al esplanadei, fără ţintă sau cu ţinte închipuite. L-am văzut pe Nicola, rănit la cap, cu hainele sfâşiate şi frânt acum, cum sta în genunchi pe aleea de trecere şi blestema blestemul lui Dumnezeu. L-am văzut pe Pacifico din Tivoli care, renunţând la orice gând de ajutor, încerca să pună mâna la ieşire pe un catâr neliniştit, şi după ce a izbutit mi-a strigat să fac şi eu la fel şi să fug, ca să scap de nălucirea aceea înspăimântătoare a Armaghedonului. M-am întrebat atunci unde era Guglielmo şi m-am temut să nu fi fost prins sub vreo dărâmătură. L-am găsit după o lungă căutare, în apropierea porticului mănăstirii. Ţinea în mână sacul lui de drum; în timp ce focul cuprindea şi casa peregrinilor se urcase în chilie la el ca să-şi scape cel puţin preţioasele lui lucruri. Îmi luase şi sacul meu, în care am găsit ceva cu care să mă îmbrac. Ne-am oprit gâfâind ca să vedem ce se mai întâmpla în jurul nostru.

Acum abaţia era condamnată. Aproape toate clădirile sale, care mai mult, care mai puţin, erau cuprinse de flăcări. Cele încă neatinse nu aveau să scape prea mult timp, pentru că totul acum, de la elementele naturale, până la opera încurcată a salvatorilor, ajuta la răspândirea incendiului. În afară rămâneau doar părţile neclădite, grădina de zarzavat, grădina din faţa porticului... Nu se mai putea face nimic pentru a salva clădirile, dar era de ajuns să părăseşti gândul de-a le salva, pentru a putea observa totul în siguranţă, stând la loc deschis. Priveam acum biserica arzând potolit, pentru că e ştiut că aceste mari clădiri se aprind repede în părţile lor lemnoase şi apoi agonizează ore şi ore, uneori chiar zile întregi. Altfel continua însă să ardă Edificiul. Aici materialul combustibil era foarte bogat, focul, după ce se întinsese cu totul în *scriptorium,* năvălea acum la bucătărie. Cât priveşte catul al treilea, unde cândva şi pentru sute de ani fusese labirintul, acum era cu totul şi cu totul distrus.

— Era cea mai mare bibliotecă a creştinătăţii, a spus Guglielmo. Acum, a spus mai departe, Antichristul se apropie cu adevărat,

pentru că nici o înţelepciune nu-i mai stă în cale. Pe de altă parte, i-am văzut chipul în noaptea asta.

— Chipul cui? l-am întrebat încremenit.

— Despre Jorge spun. În chipul acela schimonosit de ură împotriva filosofiei, am văzut pentru prima oară portretul lui Antichrist, care nu vine din tribul lui Iuda, cum vor vestitorii lui, şi nici dintr-o ţară îndepărtată. Antichristul poate lua naştere chiar din credinţă, din dragoste prea mare faţă de Dumnezeu, sau de adevăr, după cum ereticul se naşte din sfânt, şi cel bântuit de draci din clarvăzător. Teme-te, Adso, de profeţi şi de cei dispuşi să moară pentru adevăr, care de obicei fac foarte mulţi oameni să moară împreună cu ei, adesea înaintea lor, uneori în locul lor. Jorge a împlinit o operă diabolică pentru că iubea în chip atât de fără ruşine adevărul lui, încât a îndrăznit totul ca să distrugă minciuna altora. Jorge se temea de cartea a doua a lui Aristotel poate pentru că ea învăţa într-adevăr cum să se deformeze chipul oricărui adevăr, pentru a nu deveni sclavii propriilor noastre născociri. Poate că datoria celui care-i iubeşte pe oameni este să-i facă să râdă de adevăr, să *facă adevărul să râdă,* pentru că singurul adevăr este să învăţăm să ne eliberăm de pasiunea nesănătoasă pentru adevăr.

— Dar, maestre, am cutezat eu, îndurerat, dumneavoastră vorbiţi acum aşa pentru că sunteţi lovit în adâncul sufletului. Totuşi există un adevăr, cel pe care l-aţi descoperit în seara asta, cel la care aţi ajuns deslușind urmele pe care le-aţi urmărit zilele trecute. Jorge a învins, dar dumneavoastră l-aţi învins pe Jorge pentru că aţi dat pe faţă urzelile lui.

— Nu era nici o urzeală, a spus Guglielmo, şi eu am descoperit totul din greşeală.

Spusele sale se contraziceau şi n-am înţeles dacă Guglielmo voia să fie aşa.

— Dar era adevărat că urmele pe zăpadă duceau la Brunello, am spus eu, era adevărat că Adelmo se sinucisese, era adevărat că Venanzio nu se înecase în hârdău, era adevărat că labirintul era făcut aşa cum vi l-aţi închipuit dumneavoastră, era adevărat că ducea la *finis Africae*, dacă se atingea cuvântul *quatuor,* era adevărat că tomul neştiut era de Aristotel... Aş putea înşira mai departe toate lucrurile adevărate pe care le-aţi descoperit folosindu-

vă de înţelepciunea dumneavoastră...

— Nu m-am îndoit niciodată de adevărul semnelor, Adso, ele sunt singurul lucru pe care-l are omul la îndemână pentru a se descurca în lume. Ceea ce n-am înţeles eu era legătura dintre semne. Am ajuns la Jorge după un plan apocaliptic care părea să lege laolaltă toate crimele, şi cu toate astea era întâmplător. Am ajuns la Jorge căutând un făptaş al tuturor crimelor, şi am aflat că fiecare crimă avea de fapt un alt autor, sau pe nimeni. Am ajuns la Jorge urmărind să găsesc un plan al unei minţi bolnave, dar calculate, şi nu era nici un plan, sau Jorge însuşi fusese depăşit de propriul său plan de la început, şi după asta se pornise un lanţ de cauze, şi de supracauze, şi de cauze care se ciocneau între ele, care acţionau după cum voiau ele, creând condiţii care nu mai erau legate de nici un plan. Şi atunci, unde e toată înţelepciunea mea? M-am purtat ca un încăpăţânat, urmând un raţionament fals, când trebuia să ştiu bine că în univers nu există nici un raţionament.

— Dar născocind raţionamente greşite aţi găsit totuşi ceva...

— Ai spus un lucru foarte frumos, Adso, îţi mulţumesc. Raţionamentul pe care şi-l plăsmuieşte mintea noastră este ca o plasă, sau ca o scară, care se construieşte ca să ajungi la ceva. Dar după aceea scara trebuie aruncată, pentru că se descoperă că, deşi slujea, era lipsită de sens. *Er muoz gelâchesame die Leiter abewerfen, sd Er an ir ufgestigen ist...* Aşa se spune?

— Aşa se zice în limba mea. Cine a spus-o?

— Un mistic de la voi. A scris-o pe undeva, nu mai ştiu pe unde. Şi nu e nevoie să găsească cineva manuscrisul acela. Singurele adevăruri care slujesc sunt scule de aruncat.

— Nu vă puteţi învinui de nimic, aţi făcut totul cum se putea mai bine.

— Tocmai ce poţi face mai bine e puţin. Este greu să te învoieşti cu ideea că nu poate să existe o rânduială în univers, pentru că ar supăra libera voinţă a lui Dumnezeu şi atotputernicia lui. Aşa că libertatea lui Dumnezeu este osânda noastră, sau cel puţin osânda mândriei noastre.

Am cutezat pentru prima şi ultima oară din viaţa mea o încheiere teologică:

— Dar cum poate să existe o fiinţă necesară cu totul alcătuită din posibilitate? Ce diferenţă mai e atunci între Dumnezeu şi haosul începuturilor? A afirma deplina atotputernicie a lui Dumnezeu şi deplina lui libertate faţă de propriile sale alegeri nu este totuna cu a demonstra că Dumnezeu nu există?

Guglielmo m-a privit fără ca nici un sentiment să i se citească pe faţă şi a spus:

— Cum ar putea un înţelept să comunice mai departe ştiinţa sa dacă ar răspunde la întrebarea ta?

Nu am înţeles cuvintele sale.

— Vreţi să spuneţi, l-am întrebat, că n-ar mai exista ştiinţă posibilă şi comunicabilă, dacă ar lipsi criteriul însuşi al adevărului, sau că nu mai puteţi să comunicaţi mai departe ceea ce ştiţi pentru că ceilalţi nu ar mai îngădui-o?

În acel moment, o parte din acoperişurile dormitorului s-a prăbuşit cu un zgomot asurzitor, aruncând în sus un nor de scântei. O parte din oile şi din caprele care alergau prin curte au trecut pe lângă noi scoţând behăituri înspăimântătoare. Un grup de servitori au trecut şi ei, strigând, şi aproape că ne-au călcat în picioare.

— E prea multă tulburare aici, a spus Guglielmo. *Non in commotione, non in commotione Dominus.*

Ultima filă

Abaţia a ars trei zile şi trei nopţi, şi ultimele eforturi n-au mai ajutat la nimic. Chiar din dimineaţa celei de a şaptea zile de când şedeam în locul acela, când cei rămaşi şi-au dat seama că nici o clădire nu mai putea fi salvată, când zidurile din afară ale construcţiilor celor mai frumoase se prăbuşiseră, şi biserica, învăluindu-se parcă în sine, şi-a înghiţit turnul, în acea clipă fiecăruia i-a pierit dorinţa de a mai lupta împotriva pedepsei lui Dumnezeu. Tot mai istovită a fost alergătura cu puţinele găleţi de apă rămase, în timp ce sala capitulară şi mândra casă a Abatelui ardeau mocnit. Când focul a ajuns la marginea cea mai îndepărtată a diferitelor ateliere, servitorii apucaseră din vreme să salveze cât mai multe mobile putuseră, şi se mulţumeau acum să bată dealurile, pentru a recupera măcar o parte dintre animalele fugite dincolo de zidurile de împrejmuire în vânzoleala nopţii.

Am văzut câţiva servitori aventurându-se în ceea ce mai rămăsese; mi-am închipuit că încercau să pătrundă în cripta tezaurului, pentru a smulge, înainte de a fugi, vreun obiect de preţ. Nu ştiu dacă au izbutit, dacă cripta nu se scufundase, dacă nătărăii nu se scufundaseră în viscerele pământului în încercarea de a pătrunde acolo.

Între timp urcau oameni din sat, ca să dea ajutor, sau ca să încerce şi ei să ciugulească vreun lucruşor de pradă. În general, morţii au rămas între ruinele arzând. În a treia zi, după ce au fost îngrijiţi răniţii, îngropate cadavrele rămase pe dinafară, călugării şi toţi ceilalţi şi-au luat lucrurile şi au părăsit platoul, care încă mai fumega, ca pe un loc blestemat. Nu ştiu unde s-au risipit.

Guglielmo şi cu mine am părăsit locurile acelea, pe doi cai de călărie pe care i-am găsit rătăciţi prin pădure, şi pe care acum îi socoteam *res nullius.* Am pornit spre răsărit. Ajunşi din nou la Bobbio, am auzit noutăţi proaste despre împărat. Ajuns la Roma, fusese încoronat de popor. Socotindu-se acum cu neputinţă orice înţelegere cu Ioan, alesese un antipapă, pe Nicolae al V-lea. Marsilio fusese numit vicar spiritual al Romei, dar din vina sa, sau din cauza slăbiciunii sale, se petreceau în oraşul acela lucruri mult prea triste ca să fie povestite. Se schingiuiau sacerdoţi credincioşi

papei, care nu voiau să ţină slujbă, un prior al augustinienilor fusese aruncat în groapa cu lei din Capitoliu. Marsilio şi cu Ioan din Gianduno îl declaraseră pe papă eretic şi Ludovic pusese să fie condamnat la moarte. Dar împăratul guverna prost, se învrăjbise cu seniorii din partea locului, sustrăgea din banii publici. Pe măsură ce auzeam aceste veşti, întârziam coborârea noastră la Roma şi am înţeles că Guglielmo nu voia să se găsească în situaţia de a fi martor la evenimente care să îndurereze nădejdile sale.

De cum am ajuns la Pomposa, am aflat că Roma se răsculase împotriva lui Ludovic, care o apucase spre Pisa, în vreme ce în oraşul papal intrau în triumf legaţii lui Ioan.

Între timp, Michele din Cesena îşi dăduse seama că prezenţa lui la Avignon nu ducea la nici un rezultat, ba se temea şi pentru viaţa lui, şi fugise reîntâlnindu-se cu Ludovic la Pisa. Între timp împăratul pierduse şi sprijinul lui Castruccio, senior la Lucea şi la Pistoia, care murise.

Pe scurt, bănuind ce-o să se întâmple şi ştiind că Bavarezul avea să se ducă la Munchen, am schimbat drumul şi am hotărât să-i ieşim în cale acolo, şi pentru că Guglielmo presimţea că Italia devenise nesigură pentru el. În lunile şi în anii care au urmat, Ludovic a văzut alianţa ghibelinilor destrămându-se, în anul următor Nicolae antipapa avea să i se predea lui Ioan, venind înainte-i cu o funie de gât.

De cum am ajuns la Munchen, eu a trebuit să mă despart, cu multe lacrimi în ochi, de bunul meu maestru. Soarta lui era nesigură, părinţii mei socoteau că e mai bine să mă întorc la Melk. Din noaptea tragică în care Guglielmo îşi arătase mâhnirea în faţa ruinelor abaţiei, nu mai vorbiserăm deloc despre întâmplarea aceea. Şi n-am mai amintit de ea nici în timpul durerosului nostru drum.

Maestrul meu mi-a dat foarte multe sfaturi bune pentru studiile mele viitoare şi mi-a dăruit lentilele pe care le făcuse Nicola, el avându-le din nou acum pe ale lui. Eram încă tânăr, mi-a spus, dar într-o zi aveau să-mi fie de trebuinţă. (Şi, într-adevăr, le ţin pe nas acum, când scriu aceste rânduri.) Apoi m-a strâns în braţe cu putere, cu gingăşia unui tată, şi mi-a dat drumul.

Nu l-am mai văzut. Am aflat, mult mai târziu, că murise în timpul ciumei cumplite care a bântuit prin Europa pe la jumătatea

acestui secol. Mă rog mereu la Dumnezeu să fi primit sufletul lui şi să-i fi iertat multele fapte orgolioase pe care mândria sa intelectuală îl făcuse să le săvârşească.

După mulţi ani, ajuns om destul de matur, am avut prilejul să fac o călătorie în Italia, trimis de Abatele nostru. Nu am putut ţine piept ispitei şi la întoarcere am făcut o abatere mare de la drum, ca să revăd ceea ce rămăsese din abaţie.

Cele două sate de la clina muntelui se risipiseră, pământurile din jur erau necultivate. Am urcat până pe podiş şi un spectacol de deznădejde şi de moarte s-a înfăţişat ochilor mei scăldaţi în lacrimi.

Din marile şi falnicele construcţii care împodobeau locul acela rămăseseră doar ruinele risipite, cum se întâmplase şi cu monumentele vechilor păgâni în oraşul Romei. Iedera acoperise resturile de ziduri, coloanele, rarele arhitrave rămase neatinse. Ierburi sălbatice inundau pământul peste tot, şi nu se înţelegea nici unde fuseseră cândva grădina de zarzavaturi, şi nici cea de flori. Numai locul cimitirului era uşor de recunoscut, după câteva morminte care încă mai răsăreau din pământ. Singurul semn de viaţă: păsări mari de pradă ce vânau lăcuste şi şerpi care, ca nişte vasilişti, se ascundeau printre pietre şi ţâşneau pe ziduri. Din portalul bisericii rămăseseră puţine urme, roase de mucegai. Timpanul mai era în picioare doar pe jumătate, şi am mai zărit, umflat de ploi şi umezit de licheni scârboşi, ochiul înspăimântător al lui Christos pe tron şi o parte din capul leului.

Edificiul, în afară de zidul de miazăzi, sfărâmat, părea încă să mai stea în picioare şi să nesocotească curgerea vremii. Cele două turnuri laterale, care dădeau spre povârniş, păreau aproape neatinse, dar peste tot ferestrele erau nişte orbite goale ale căror lacrimi cleioase erau plante agăţătoare putrezite, înăuntru, opera de artă, distrusă, se amesteca cu aceea a naturii, şi prin mari părţi din bucătărie ochiul dădea, în goana lui, de cerul descoperit prin spărtura caturilor de deasupra şi a tavanului, prăbuşite precum îngerii căzuţi. Tot ce nu era verde de muşchi era încă negru de fum, deşi trecuseră atâtea decenii.

Scormonind printre resturi găseam uneori bucăţi de pergament, căzute din *scriptorium* şi din bibliotecă, şi supravieţuind ca nişte comori îngropate în pământ; şi am început să le adun, ca şi cum ar

fi trebuit să fac la loc foile unei cărţi. Apoi mi-am dat seama că din unul dintre turnuri mai urca încă, şubredă şi aproape neatinsă, o scară răsucită spre *scriptorium,* şi de acolo, căţărându-te pe un mal de dărâmături, puteai ajunge la înălţimea bibliotecii: rămasă doar un soi de galerie lipită de zidurile din afară, care dădea peste tot în gol.

De-a lungul unei bucăţi de zid am găsit un dulap, stând încă uimitor de drept lângă perete, scăpat de foc, nu ştiu cum, găurit de apă şi de insecte. În el mai erau încă nişte foi. Pe altele, sfâşiate, le-am găsit scormonind prin ruinele de jos. A fost o recoltă săracă, dar mi-am petrecut o zi întreagă ca s-o strâng, ca şi când de la acele *disiecta membra* ale bibliotecii ar fi trebuit să primesc o vestire. Unele bucăţi de pergament erau decolorate, altele lăsau să se mai străvadă umbra vreunui chip, uneori fantoma vreunui cuvânt sau a mai multora. Uneori am găsit foi pe care se puteau citi fraze întregi, mai uşor găseam legături încă neatinse, apărate de altele care avuseseră paftale de metal... Larve de cărţi, părelnic încă sănătoase pe dinafară, dar devorate pe dinăuntru; şi totuşi, uneori, câte o jumătate de pagină scăpase, se zărea pe ea câte un incipit, câte un titlu...

Am cules toate rămăşiţele care se puteau găsi şi am umplut cu ele doi saci de călătorie, aruncând lucruri care-mi erau de trebuinţă pentru a salva comoara aceea mizeră.

De-a lungul drumului de întoarcere şi apoi la Melk, mi-am petrecut multe şi multe ore încercând să descifrez vestigiile acelea. Adesea am recunoscut, după un cuvânt sau după o imagine rămasă, despre ce operă era vorba. Când am regăsit, după aceea, alte copii ale acelor cărţi, le-am studiat cu dragoste, ca şi cum soarta mi-ar fi lăsat acea moştenire, ca şi cum faptul de a fi descoperit copia distrusă ar fi fost un semn neîndoielnic din cer care spunea *toile et lege.* La sfârşitul răbdătoarei mele realcătuiri mi s-a însăilat în minte o mică bibliotecă, semn al celei mari, care dispăruse, o bibliotecă făcută din bucăţi, citate, fraze neterminate, rupturi de cărţi.

Cu cât citesc aceste însemnări, cu atât mă conving mai mult că înşiruirea de fapte de care vorbesc este rodul întâmplării şi că nu cuprinde nici un mesaj. Dar paginile acestea neterminate m-au însoţit toată viaţa care mi-a mai rămas de trăit de atunci, le-am

cercetat ca pe un oracol, şi mi se pare chiar că tot ceea ce am scris atunci pe foile acestea, pe care le citeşti tu, cititorule necunoscut, nu e altceva decât o mixtură, un *cârme a figura,* adică o povestire cu poze, un nesfârşit acrostih care nu spune şi nu repetă alta decât ceea ce mi-au şoptit acele fragmente, şi nu mai ştiu dacă până acum eu am vorbit despre ele sau ele au vorbit prin gura mea. Dar oricare dintre cele două situaţii ar fi adevărată, cu cât îmi citesc mie însumi povestea de aici, cu atât izbutesc mai puţin să pricep dacă în ea există vreo urzeală care merge dincolo de desfăşurarea firească a întâmplărilor şi a timpurilor ce o încheagă. Şi este un lucru greu pentru călugărul acesta bătrân, aflat în pragul morţii, să nu ştie dacă litera pe care a scris-o cuprinde în ea vreun înţeles ascuns, sau dacă are mai mult de unul, şi multe, sau nici unul.

Dar neputinţa asta a mea de a vedea cum trebuie este poate efectul umbrei pe care marele întuneric care se apropie o aruncă asupra lumii încărunţite.

Est ubi gloria nune Babylonia? Unde sunt zăpezile de altădată? Pământul dănţuieşte dansul lui Macabre, uneori mi se pare că Dunărea este străbătută de corăbii pline de nebuni care se duc spre un loc întunecat.

Nu-mi rămâne decât să tac. *O quam salubre, quam iucundum et suave est şedere in solitudine et tăcere et loqui cum Deo!* Peste puţin mă voi reuni cu începutul meu, şi nu cred că este Dumnezeul slavei despre care-mi vorbiseră abaţii ordinului meu, sau al bucuriei, cum credeau minoriţii de atunci. Şi poate nici al îndurării. *Gott ist ein lautes Nichts, ihn rtihrt kein Nun noch Hier...* Mă voi adânci repede în pustiul acesta neţărmurit, perfect de neted şi de necuprins, în care sufletul se sfârşeşte cu adevărat fericit. Mă voi cufunda în întunecimea lui Dumnezeu, într-o tăcere mută şi într-o contopire inefabilă, şi în cufundarea aceasta se va pierde orice egalitate şi orice neegalitate, şi în hăul acela spiritul meu se va pierde pe sine, şi nu va cunoaşte nici egal, nici neegal, şi nimic altceva: şi vor fi uitate toate deosebirile, voi fi în temelia simplă, în pustiul tăcut unde nicicând nu se văd deosebirile, în intimitatea unde nimeni nu se află la locul lui anume. Voi cădea în dumnezeirea tăcută şi nelocuită, unde nu există operă şi nici imagine.

E frig în *scriptorium,* degetul gros mă doare. Las scrierea aceasta, nu ştiu pentru cine, nu mai ştiu întru ce: *stat roşa pristina nomine, nomina nuda tenemus.*